

معاری نظارت جلیه سنک ۳۶۲ نومروی و فی ۱۷ تشرین اول ۱۳۱۲
تاریخی و مختصنامہ سبلہ طبع اولمشدر

ΟΙ ΦΙΛΙΠΠΟΙ

ΕΡΕΥΝΑΙ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ ΧΩΡΟΓΡΑΦΙΚΑΙ

ΥΠΟ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΝ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΝ, ΙΣΤΟΡΙΚΗΝ, ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΝ

ΚΑΙ

ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΝ ΕΡΕΥΝΑΝ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑΙ

ΕΠΙ ΤΗ ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΒΟΗΘΗΜΑΤΩΝ
ΜΕ ΤΙΝΑΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ
ΕΣΦΑΛΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΤΙΦΑΤΙΚΩΝ ΤΙΝΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

ΥΠΟ

ΣΤΑΥΡΟΥ ΜΕΡΤΖΙΔΟΥ (Ίιτρού)

ΤΟΥ ΕΚ ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Ἐξουσιοδότησι τοῦ Ἀὐτ. Ὑπουργείου τῆς Παιδείας
ὑπ' ἀριθ. 362 καὶ ἡμερομην. 17 Τεθρίνι Ἐβελ 1312.

« Δεῖ τοῖς ἐβριμένοις καλῶς χρῆσθαι
τὰ δὲ ἀπολελειμμένα πειρᾶσθαι ζητεῖν.

Ἀριστοτέλ. (ἐν Πολιτ. Ζ', 9).

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΤΥΠΟΙΣ Κ. ΖΙΒΙΔΟΥ ΚΑΙ Ν. ΔΕΟΔΑΤΗ
Ἐν Γαλατῇ, ὁδῷ Χαρατσῆ, ἀρ. 12

1900

معاری نظارت جلیله سنک ۳۶۲ نومرونی و فی ۱۷ تشرین اول سنه ۱۳۱۲
تاریخی رخصتنامه سیله طبع اولتشد

ΟΙ ΦΙΛΙΠΠΟΙ

ΕΡΕΥΝΑΙ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ ΧΩΡΟΓΡΑΦΙΚΑΙ

ΥΠΟ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΝ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΝ, ΙΣΤΟΡΙΚΗΝ, ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΝ

ΚΑΙ

ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑΙ

ΕΠΙ ΤΗ ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΒΟΗΘΗΜΑΤΩΝ
ΜΕ ΤΙΝΑΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ
ΕΣΦΑΛΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΤΙΦΑΤΙΚΩΝ ΤΙΝΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

ΥΠΟ

ΣΤΑΥΡΟΥ ΜΕΡΤΖΙΔΟΥ (Ίατροῦ)

ΤΟΥ ΕΚ ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ.

Ἄδεια τοῦ Αὐτ. Υπουργείου τῆς Παιδείας

Ἄριθμὸν 362 καὶ ἡμερομην. 17 Θεορίνι Ἐδελ 1312.

« Δεῖ τοῖς εὐρημένοις καλῶς χρῆσθαι.
τὰ δὲ ἀπολειμμένα πειρᾶσθαι ζητεῖν.
Ἄριθμὸς 9 (ἐν Πολιτ. Ζ', 9).

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΤΥΠΟΙΣ Κ. ΖΙΒΙΔΟΥ ΚΑΙ Β. ΒΟΥΛΓΑΡΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἐν Γαλατῆ, ὁδὸς Χαράτση, ἀριθ. 12.

1897

Πάν αντίτυπον φέρει τὴν σφραγίδα, ἢ τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως. Τὸ μὴ φέρον αὐτὴν βιβλίον θεωρηθήσεται ὡς ἐκ τυποκλοπίας προελθόν. Οὐδενί, ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει ἐπιτρέπεται, ἄνευ προηγουμένης συνεννοήσεως μετὰ τοῦ συγγραφέως ἑτέραν ἔκδοσιν ἑλληνιστί, ἢ μετάφρασιν εἰς ἑτέραν γλῶσσαν καὶ ἔκδοσιν εἰς αὐτὴν τοῦ παρόντος περὶ «Φιλιππων» συγγράμματος νὰ ἐνεργήσῃ. Οἱ ἐνεργήσοντες τὰ εἰρημένα, ποινικῶς καταδιωχθήσονται.

Στ. Μερσίνογ.

ΤΩ,

ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΩ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ

ΑΓΙΩ ΦΙΛΙΠΠΩΝ ΚΑΙ ΔΡΑΜΑΣ

ΚΥΡΙΩ ΚΥΡΙΩ

ΦΙΛΟΘΕΩ

ΤΟ ΤΑΠΕΙΝΟΝ ΤΟΥΤΟ ΠΟΝΗΜΑ

ΒΑΘΥΣΕΒΑΣΤΩΣ ΑΦΙΕΡΟΙ

Ο ΠΟΝΗΣΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

I

Τὰ διαρκέστερα μνημεῖα καὶ τὰ μεγαλείτερα τῶν ἀνθρώπων ἔργα τῶν παρελθόντων αἰώνων καταστραφέντα, ὑπάρχουσι τεθαμμένα ἐντὸς τῆς γῆς. Ἴν' ἀνακαλυφθῶσι καὶ θαυμασθῶσιν, ἵνα μελετηθῶσι καὶ ἐξακριβωθῶσιν, ἀνάγκη εἶναι νὰ εἰσδύσωμεν ὡς ἀρουραῖοι μῦς ἐκεῖ, ἐνθα τὸ νεκρωμένον καὶ ἀκίνητον τοῦτο μεγαλεῖον τῶν μεγαλοφυῶν τῆς ἀρχαιότητος Ὀνητῶν εὐρίσκεται κεκαλυμμένον ὑπὸ τὴν γῆν. Τοῦτο κατορθοῦται τῇ συναινέσει τῆς Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως, πραγματοποιεῖται τῇ στερεῇ ἀποράσει τῶν ἀρμοδίων, τελεσφορεῖται τῇ ἐπιτελεσίᾳ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἀνευ τοῦ ὁποίου, ἡ δὲν γίνεται τίποτε, ἡ μικρὰ καὶ κοινὰ πράγματα τελεσφοροῦνται.

Ὁ ἐπιστημονικὸς ἐνθουσιασμὸς γεννᾷ τὸν πόθον καὶ οὗτος φέρει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης ἐργασίαν, δι' ἧς παλαιῶν διαφοροτρόπως, ἀφικνεῖται εἰς τὴν πρόοδον, ἥτις κατ' ἀρχὰς δὲν περιπατεῖ ἐπὶ ῥόδων εὐόσμων καὶ ἀπαλῶν, ἀλλ' ἐπὶ σκληρῶν καὶ ὀχληρῶν ἀκανθῶν, ἕως οὗ τὴν ἐπιμονὴν καὶ ὑπομονὴν ἢ ἐπιστήμη, ἢ ἐπιτυχία στέψει.

Ἴνα εὖρη δ' ὁ ἄνθρωπος τὴν νεαρκομένην ἀρχαιότητα καὶ διὰ τῶν ἀπαιτουμένων μέσων καὶ περιποιήσεων δώσῃ ζωὴν εἰς αὐτὴν, ἀνάγκη νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ἐπιτόπιον ἔρευναν καὶ με-

λέτην τοῦ μέρους, εἰς ὃ ἐγεννήθη, ἐμεγάλωσε καὶ ἀνετράφη καὶ τὸ ὅποιον κοινῶς ὀνομάζεται Πατρίς.

Ἡ γνῶσις τῆς πατρίδος ἀποκτᾶται διὰ τῆς ἀναγνώσεως εἰδικῶν βιβλίων, πραγματευομένων ἀποκλειστικῶς περὶ Χωρογραφίας, ἢ Τοπογραφίας, ὑπὸ Ἀρχαιολογικῆν καὶ Ἱστορικῆν ἔποψιν προσδιορισμένων μερῶν, τὰ δὲ βιβλία ταῦτα γίνονται καὶ ἀποκτῶνται τῇ συνεργασίᾳ πολλῶν λογίων, οἵτινες βοηθούμενοι, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Συγγραμμάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ γῆ καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς σωζομένων ἰχνῶν, ἀποτελοῦσιν ἓν ἔργον, ὅπερ ἀποκλειστικῶς περὶ τῆς κλεινῆς ἀρχαιότητος πραγματεύεται.

Ἡ ἀπώλεια ὅμως πολλῶν καὶ διαφόρων ἀρχαίων Συγγραμμάτων, κατέστησεν ἔργον δυσχερέστατον τὴν ἐξακριβῶσιν τῆς κατὰ τόπους ἀρχαίας Χωρογραφίας· πολλὰ τὰ αἷτια, πολλαὶ εἰσὶν αἱ ἀφρομαί, αἱ συντελέσασαι μεγάλως καὶ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν κολόβωσιν καὶ μεταβολὴν τῶν ὀνομασιῶν διαφόρων πόλεων, βουνῶν, ποταμῶν, λιμνῶν, τοποθεσιῶν κλπ. ἀντικειμένων· ὑπέστησαν δηλαδὴ τινὲς μὲν μεταβολὰς περὶ τὴν καταληκτικὴν λεγομένην συλλαβὴν, ἄλλαι δὲ ἀναγραμματισμούς, ἄλλαι κολοβώσεις καὶ ἕτεραι προσθήκας. Ἐξ ἀνάγκης ὅθεν περιορίζεται τις εἰς τὰ ὀλίγιστα ἀπομεινάρια καὶ ἐπὶ τούτων τὰ θεμέλια τοῦ οἰκοδομήματός του νὰ θέσῃ, προσπαθῶν, κατὰ τὸ δυνατόν, ἵνα πλησιάσῃ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἣν συνήθως ἀρύεται ἐκ τῶν εὕρισκομένων ἀντικειμένων—ἰδίως ἐπιγραφῶν—ἐπὶ τοῦ μέρους, περὶ τοῦ ὁποίου πραγματεύεται, ἀναγκασόμενος, πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἱστορικῶν χασμάτων ν' ἀντλή ἱστορικὰς εἰδήσεις καὶ ἀπὸ τετριμμένων καὶ ἄψυχον τμημα ἀρχαίου ἑρειπίου καὶ ἀπὸ νόμισμα ἀρχαῖον καὶ ἐφθαρμένον καὶ ἀπὸ μίαν φράσιν ἑνὸς Βυζαντινοῦ χρονογράφου καὶ ἀπὸ πεπαλαιωμένα τινὰ σεσηπῶτα καὶ σκωληκώδητα ἔγγραφα, ν' ἀνατρέχῃ δὲ καὶ εἰς πλείστους Συγγραφεῖς ἀόριστά τινα καὶ γενικά περὶ τῶν μερῶν τούτων γράψαντας νὰ ἐκτείνηται, δικαιολογῶν ἐν πλάτει πᾶσαν εἰκασίαν καὶ κάποτε κάποτε συλλέγων τὰ συντρίμματα τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου, νὰ καταρτίσῃ δι' αὐτῶν σύνθετον κάτοπτρον, εἰς ὃ νὰ συγκεντροῖ τὰς ἀκτίνας τῆς ἀναμνήσεως καὶ βαθμηδὸν ν' ἀναπαράγῃ ἀμυδρὰν

τινα τοῦ παρωχημένου βίου εἰκόνα, ὅποτε τὰ χάσματα τῆς εἰκόνης ἐκείνης, νὰ πληροῖ διὰ τῶν εἰκασιῶν ζητητικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος, λαμπρυνόμενου τοῦ χρωματισμοῦ ὑπὸ τῆς ζωηρᾶς φαντασίας.

Ἀλλὰ πρὸς συγγραφὴν τῆς χωρογραφίας, ἢ Τοπογραφίας καὶ ἱστορίας χώρας, ἢ Ἐπαρχίας, ἢ μεμωνομένου τινὸς μέρους, ὄχι μόνον ἀνάγκης εἶναι ν' ἀναγνώσῃ τις τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων ἱστορούμενα καὶ περιγραφόμενα, ἀλλὰ καὶ τὴν χώραν νὰ ἐπισκεφθῇ, νὰ μείνῃ ἐν αὐτῇ ἐπὶ πολὺ καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ μετ' ἐπιστάσιος νὰ ἐρευνήσῃ, νὰ μελετήσῃ, νὰ συγκρίνῃ, καὶ νὰ ἐξακριβώσῃ· ἄλλως, ἢ συγγραφὴ πλυμμελής, ἐλλειπῆς, ἀτελής ἀποβαίνει, ὡς ἐν ἐκτάσει ἐπραγματεύθημεν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐν τῷ Προλόγῳ τοῦ Συγγράμματος ἡμῶν « Αἱ Χῶραι τοῦ παρελθόντος » ἀποδείξαντες δι' αὐτοῦ ὅτι οἱ ξένοι, μεθ' ὅλα τὰ βοηθητικὰ μέσα, ὅπερ ἔχουσι — καὶ τῶν ὁποίων ἡμεῖς στερούμενοι, στεγνάς, ξηράς, δυσηδεῖς, σκελετομόρφους Συγγραφὰς παρουσιάζομεν — καὶ μεθ' ὅλην τὴν πανσοφίαν, ἣν οὗτοι κέκτηνται, ἀδύνατον εἶναι νὰ γράψωσιν ὅπως οὖν μετελειότητα περὶ τῶν ξένων εἰς αὐτοὺς μερῶν, ὅπερ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐπισκέπτονται, χωρὶς νὰ μείνωσιν εἰς αὐτά, ὅσος ἀπαιτεῖται χρόνος, πρὸς ἀκριβῆ ἐπιτόπιον ἔρευναν καὶ μελέτην. Βεβαίως τοῦτ' αὐτὸ συμβήσεται καὶ εἰς ἡμᾶς, ἐὰν τολμήσωμεν νὰ πραγματευθῶμεν περὶ μέρους τινὸς ξένου καὶ ἀγνώστου ἡμῖν.

II

Πᾶσα ἐπιστήμη, ἵνα ζωηρῶς προοδεύσῃ, δεῖται νέας ζωῆς, νέας ὕλης. Καὶ ἡ Ἀρχαιολογία λοιπόν, ἵνα ζωηρῶς προοδεύσῃ ἐν τῷ ἡμετέρῳ Κράτει, ἀνάγκη ἐστίν, ὅπως ποιήσωμεν ἓνα βῆμα ἐπὶ τὰ πρόσω ἐντὸς τῆς γῆς· διότι καθ' ὃν τρόπον ἐργαζόμεθα ἤδη, αἰετοτε μὲ ἀμφιβολίας, πάντοτε μὲ ἐλλείψεις θὰ βαίνωμεν ἐπὶ τὰ πρόσω, χωρὶς νὰ δυνηθῶμεν ποτὲ — εἰλικρινῶς ἐκφραζόμενοι — νὰ εἴπωμεν μετὰ θετικότητος, ὅτι κατορθώσαμεν τι τέλειον ἀληθές, πραγματικόν. Πάντες σχεδὸν ὀδεύομεν ἔχοντες

τούς ὀφθαλμούς κεκλεισμένους, ὅ,τι δ' ἂν παρουσιάσωμεν ἡμέρα τινὰ πρὸ τῶν ἀνοικτῶν ὀφθαλμῶν τοῦ περιέργου κόσμου, ἔσται τοῦτο πλήρες εἰκασίας, πλήρες ἀμφιβολίας, πλήρες ἐρέβους, διὰ τί; διότι δὲν χωροῦμεν ἐπὶ τὰ πρόσω ἐντὸς τῆς γῆς, διότι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς, πολλὰ βήματα ἐπροχωρήσαμεν καὶ ὅλοϊν προχωροῦμεν, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο πράττομεν, ἢ ἀναμασσῶντες ὡς τὰ μυρικᾶζοντα πρόβατα ὅ,τι προηγουμένως ἐμασσῆθη. Τῇ βοθηθεῖα μόνον τῆς σκαπάνης θὰ δυναθῶμεν θετικώτερον καὶ τελειότερον νὰ ἐργασθῶμεν!

Καὶ φιλολογικὰ μὲν μνημεῖα ὀλίγη ὑπάρχει ἐλπίς νὰ εὐρεθῶσιν, ἀλλὰ τὸ μητρῶον τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, οὐ τὸν ἀνεξάτηλον πλοῦτον πᾶσα ἀκριβεστέρα ἀπόπειρα θὰ μαρτυρήσῃ ἐκπληκτικιώτατα, φυλάττεται ὑπὸ τὴν γῆν καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὸ ἄροτρον τοῦ γεωργοῦ μικροσκοπικὸν ἴχνος ἐξάγον, παρέχει τὸ ἐνδύσιμον, ἵνα ὑποθέσῃ τις, ὅτι ὀλίγους πόδας ὑπὸ τὴν γῆν εὐρίσκειται ἐξ ἀνάων ἐπιχώσεων, κεκαλυμμένη πληθὺς νέων ἱστορικῶν πηγῶν καὶ οὐσιώδεις γνώσεις περὶ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ θ' ἀκακαλυφθῶσι.

Τὸ σπουδαιότερον λοιπὸν πάντων, ὅσα δύναται τις νὰ ἐρευνήσῃ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, εἶναι τὰ ἐρείπια, αἱ ἐπιγραφαί, τὰ ἀνάγλυφα, τὰ ἀγάλματα, τὰ νομίσματα καὶ ἀπειράριθμα ἄλλα ὑπὸ τὴν γῆν εὐρισκόμενα ἀντικείμενα. Πλὴν δυστυχῶς τοῦτο εἶναι τὸ ἥκιστα ἐξετασθὲν καὶ σπουδασθὲν, ἅτε ἀπαιτοῦν καὶ χρόνον πολὺν καὶ γνώσεις εἰδικὰς καὶ ἐξοδα σημαντικά.

Ἀναντιρῆτως δὲ ἐξ ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνασκαφῶν προσδοκῶνται σημαντικαὶ ἀνακαλύψεις, μέλλουσαι πολὺ νὰ ἐπιχύσῃ φῶς εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς ἐποχῆς, ἣτις εἰς τὰ μέρη ταῦτα δὲν ἐξητάσθη, ἢ μᾶλλον ἐπιπολαίως ἐξηρευνήθη; διότι πᾶν ὅ,τι μέχρι τοῦδε περιεγράφη, εἶναι τὸ τυχαίως καθ' ὁδόν, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς παρατηρηθὲν ἡμικατεστραμμένον ἔργον τῆς ἀρχαιότητος καὶ οὐδὲν πλέον αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ μικροσκοπικοῦ συγγράμματος ἡμῶν. «Αἱ χώραι τοῦ παρελθόντος» ὅπερ οὐδὲν ἕτερον ἦτον, ἢ νύξιν ἀπλῆν, ὅπως οἱ εἰδικοί ἐπιστήμονες ἐπεκτείνωσι τὰ ὅρια τῶν μελετῶν των, οἵτινες νεωτέραν καὶ τέως ἄγνωστον ὕλην ὑπ' ὄψει

των ἔχοντες, νέον πλοῦτον, νέας γνώσεις, νέας προσθήκας εἰς τὸ ὅλον ἤθελον προσθέσει καὶ ἀναλόγως αὐξήσωσιν αὐτό, ἐπιχειροῦμεν ἤδη καὶ τὴν ἐκδοσιν τοῦ περὶ «Φιλίππων» προαγγελθέντος Συγγράμματος ἡμῶν, ὅπερ καὶ τοῦτο ἐστὶν ἀπλουστάτη ἀφορμὴ πρὸς τὸν αὐτὸν παρουσιαζομένη σκοπὸν εἰς τοὺς εἰδικούς μεγαλωνύμους Ἀρχαιολόγους, Ἱστορικούς καὶ Γεωγράφους, οἵτινες ἄσκησι καὶ πάντα κίνδυνον περιφρονοῦντες φιλοπονῶτατοι καὶ ἀξιεπαίνως ἐργαζόμενοι, ἀναρριχῶνται δίκην ἐριφίων εἰς τὰ δύσβατα, πλὴν εὐκλεῆ τῆς χώρας ἡμῶν ὄρη, περινοστοῦσι περὶ τὰ ἐρείπια ἐκλειψασῶν ἱστορικῶν πόλεων, ἀνασκαλεύουσι τὸ χῶμα καὶ ἐρευνῶσι τοὺς λίθους καὶ τὰς χρήσιμους τῇ ἱστορίᾳ Ἐπιγραφὰς ἐπιμελῶς συλλέγουσι, πολυτιμωτάτην ὑπηρεσίαν παρέχοντες εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος; διότι οἱ κεκρυμμένοι οὗτοι θησαυροί, οἵτινες πολλάκις ἄσχημοὶ ὄντες πρὸς τὸ φαινόμενον, σημειοῦσι βῆμα πρὸς βῆμα τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν, τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀρχαιότητος, τὸν δημόσιον βίον τῶν ἐθνῶν, τὸ εἶδος τῆς θρησκευτικῆς λατρείας, τῶν νομοσχεδίων, τῶν πολιτευμάτων καὶ ἐν γένει διευκρινίζουσι τὴν νομοθεσίαν, τοὺς πολέμους, τὰς καταστάσεις, τὰς ἀποικίας, ἐξηγουῦντες ἡμῖν τὰς συνθήκας τῆς εἰρήνης, τὰς μεταβολὰς τῶν κυβερνήσεων καὶ πάμπολλα ἄλλα ζητήματα σκοτεινὰ καὶ ἄγνωστα ἡμῖν.

Ἐργάζονται οἱ ξένοι, ἐνῶ τοῦναντίον ἡμεῖς ἀμελοῦμεν, ἀκίνητοῦμεν, δὲν καταγιγόμεθα. Ἐγκλημα εἶναι καὶ ὕβρις πρὸς τὴν ἡμετέραν εὐγένειάν τε καὶ μνήμην τῶν προπατόρων, ἐὰν ἡμεῖς ἤσσοτες ἐκεῖτων φανῶμεν. Εἶναι ἀληθὲς καὶ ὁμολογοῦμεν εἰλικρινῶς, ὅτι ἐλλείπουσιν ἐξ ἡμῶν τὰ μέσα, δι' ὧν θὰ ἠδυνάμεθα ἴσα αὐτοῖς ἐργασθῆναι, ἀλλ' ἐπίσης δὲν ἀρνούμεθα, ὅτι τὰ ἡμέτερα, ἐκ ξένων πολλάκις μανθάνομεν καὶ οὐδὲν ἐν οἷς δυνάμεθα ἐργαζόμεθα ὅσα ὁ πανδαμάτωρ καὶ ἀλάστωρ χρόνος κατέλιπεν ὀπισθοῦν σώα, ἢ καὶ ἐλλιπῆ, ἵνα ἐκ τῆς ἐκασταχοῦ διεσπαρμένης ἀτάκτου ὕλης ἐν καιρῷ οἱ ἀρμόδιοι σχηματίσωσιν ἱστορικὴν βάσιν καὶ πηγὰς.

Δυστυχῶς ἀμελοῦμεν, ἐνῶ διὰ φιλοτιμίαν μᾶλλον, ἢ φιλομάθειαν ἔπρεπεν, ἀποστρέφοντες εὐλαβῶς τὰς ὄψεις, ὡς ὁ Σῆμ καὶ ὁ Ἰάφεθ ἀπὸ τῆς γυμνώσεως τοῦ πατρὸς αὐτῶν, μι-

μούμενοι δὲ καὶ τὸ φιλοπονώτατον τοῦ Σαμόθρακος Ἀριστάρχου, τοῦ Ἀλεξανδρέως Διδύμου, τοῦ Λογγίνου Διονυσίου, τοῦ Καλλιμάχου, τοῦ Ζηνοδότου, τοῦ Ἐρατοσθένους καὶ ἄλλων, οἵτινες πάμπολλα βιβλία σπουδαῖα καὶ χρήσιμα ἕκαστος συνέγραψε, νὰ συγκαλύπτωμεν μὲν περιστελλόντες ὡς ἐλάχιστον ὅ,τι ἐπιλήψιμον, ἀφοσιούμενοι οὕτω τὸ καθήκον τῆς ἱστορίας, νὰ μεγαλύνωμεν δὲ προτείνοντες τοῖς ὀψιγόνους εἰς μίμησιν πᾶν ὅ,τι λαμπρὸν καὶ ἐπαινετὸν καὶ γενναῖον ἀκολουθοῦντες τὸ εὐγενὲς τὸ καλὸν παράδειγμα τῶν σοφῶν ἐπιστημόνων τῆς Εὐρώπης, οἵτινες μετ' ἀπεριγράπτου ὑπομονῆς καὶ ἐπιμονῆς ἐρευνῶσι τὴν χώραν ἡμῶν καὶ οἱ ὅποιοι μελιχίως κ' ἐνθουσιωδῶς διδάσκουσιν ὅ,τι ἀγνοοῦσιν οἱ περιστοιχιζόντες αὐτοὺς ἐκ τῶν ἡμετέρων, προθυμώτατα μεταδίδοντες αὐτοῖς τὰς εὐρείας καὶ σοφὰς αὐτῶν γνώσεις.

Εὐτυχῶς ἤρχισαν καὶ παρ' ἡμῖν ἀπὸ τινος ἀποτελεσματικῶς ἄνδρες εὐρυμαθεῖς καὶ φιλόπονοι—Ἀρχιερεῖς, Ἴατροί, Διδάσκαλοι κλπ.—νὰ ἐργάζωνται καὶ παρουσιάζωσι κατὰ καιροὺς ἔργα ἀξιόλογα καὶ ἀξιέπαινα, τὰ ὅποια πολυπληθέστερα, ὀγκωδέστερα καὶ τελειότερα θὰ ἦσαν, ἐὰν ὑπῆρχε παρ' ἡμῖν εὐεργετικὸν τι Σωματεῖον ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν ἐκδοσιν τακτικῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων τὸ εὐεργετικὸν χρῆμά του νὰ δαπανᾷ. Δυστυχῶς ὅμως οἱ ἡμέτεροι δὲν ἐσκέφθησαν ἀκόμη διὰ τὴν ἀνάγκην ταύτην καὶ οἱ δυνάμενοι νὰ ἐργασθῶσιν, ὅπως φωτίσωσιν, ὠφελήσωσι καὶ τιμήσωσι τὸ ἔθνος, εἰς ὃ ἀνήκουσι δι' ἐνὸς ἔργου καταλλήλου καὶ ὠφελήμου, καταλαμβάνονται ὑπὸ νάρκης, ἀκίνητοῦσι, παγώνουσιν, ἅμα σκεφθῶσι τὴν δαπάνην καὶ τὰς διαφόρους δυσκολίας τῆς ἐκδόσεως τῆς πολυετοῦς καὶ δαπανηρᾶς Συγγραφῆς αὐτῶν!

Αἱ τῆς ἐγγραφῆς συνδρομητῶν γινόμεναι ἐκδόσεις βιβλίων, εἶναι λίαν ὀχληραὶ, δαπανηραὶ, περιπετειώδεις ἀπαιτοῦσαι χρόνον πολὺν, ὑφιστάμεναι ἀπώλειαν 30 %), τοῦλάχιστον ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐγγραφομένων συνδρομητῶν, ἐνίοτε δὲ ἐκλαμβανόμεναι ὡς ἐπαιτητικαὶ καὶ πολλάκις ὑπὸ τινων παρεξηγούμεναι καθότι ὑπῆρξαν τινες, οἵτινες ἐγγράψαντες συνδρομητὰς εἰς τινα μέρη καὶ λαβόντες παρὰ πολλῶν τὸ ἀντίτιμον τοῦ βιβλίου των προπληρωμένον, μήτε βιβλίον ἐξέδωκαν, μήτε τῆς ὑποχρεώ-

σεῶς των ταύτης ἐξῆλθον, ὥστε δικαίως γίνονται παράπονα καὶ μετὰ δυσπιστίας καὶ ἀμφιβολίας ἀποφασίζουσιν ὑποστηρικταὶ νὰ φανῶσιν οἱ δυνάμενοι βιβλίου τινὸς συνδρομητὰι νὰ ἐγγραφῶσι. Μάλιστα δ' ἐν Ἀγίῳ Ὁρει πολλάκις παρόμοιοι ἀταξίαὶ συνέβησαν, κατορθώσαντες πολλοὶ πονηροὶ αἰσχροκερδεῖς νὰ ἐξαπατήσωσι τοὺς ἀγαθοὺς καὶ φιλοτίμους ὑποστηρικτὰς τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐθνικῆς προόδου Πανοσιολογιωτάτους καὶ Πανοσιοτάτους Πατέρας τοῦ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ὠφελήμου Ἀγίου Ὁρους τοῦ Ἁθω.

Σφάλλονται τινες διατεινόμενοι, ὅτι τὸ ἡμέτερον ἔθνος δὲν ἔχει πολλοὺς ἐγγραμμάτους ἄνδρας, δὲν δαπανᾷ τὸ χρῆμά του εἰς ἀγορὰν καὶ ἀνάγνωσιν βιβλίων καὶ δὲν ἐρχεται ἀρωγὸν εἰς τὴν ὑποστήριξιν καὶ τὴν διευκόλυνσιν τῆς ἐκδόσεως ἀθῶων καὶ ὠφελίμων Συγγραμμάτων. Ἡμεθα εἰς θέσιν πᾶν τοῦναντίον ν' ἀποδείξωμεν. Ἐν τε Μακεδονίᾳ, ἐν Θράκῃ, ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐν Βιθυνίᾳ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει, ἐν τῇ νήσῳ Θάσῳ καὶ ἄλλαχού ὑπάρχουσιν οὐχὶ χιλιάδες, ἀλλὰ μυριάδες ἐγγραμμάτων ὁμογενῶν, φιλομαθῶν, φιλοπροόδων, φιλοβίβλων, φιλοτίμων, φιλοξένων, περιποιητικῶν, ἀγαθῶν, προθύμων καὶ ἐτοιμῶν ἵνα ὑποστηρίξωσιν ἀγγελλούμενα Συγγράμματα, γεγραμμένα σύμφωνά μὲ τοὺς νόμους τοῦ Κράτους καὶ προορισμένα νὰ φωτίσωσι τοὺς ἀναγνώστας αὐτῶν, περὶ διαφόρων ὠφελήμων ζητημάτων.

Ἡὐτυχίσταμεν νὰ γνωρίσωμεν καὶ σχετισθῶμεν μὲ πολλὰς χιλιάδας τοιούτων ὁμογενῶν. Εἰς ἅπαντας ἐνυπῆρχεν αἱ αὐταὶ ἀρεταί, ἡ αὐτὴ καρδιά, ἡ αὐτὴ ψυχὴ, ἡ αὐτὴ προθυμία, τὸ αὐτὸ αἶσθημα, τὸ αὐτὸ φιλότιμον, τὸ αὐτὸ φιλόξενον, τὸ φιλόφρον, τὸ φιλάδελφον, τὸ ἀγαθόν.

Πρὸς ἅπαντας τούτους τοὺς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς πατριώτας καὶ πρωτίστως πρὸς τοὺς Σεβασμιωτάτους ἀγίους Ἀρχιερεῖς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, τοὺς ἀξιοπρεπεῶς καὶ νομοταγῶς ἐργαζομένους ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των, διὰ τὰς θερμὰς καὶ πατριωτικὰς ὑποστηρίξεις των, εὐγνωμόνως κ' ἐγκαρδίως προσφέρομεν τὴν ἄπειρον εὐγνωμοσύνην καὶ τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν, ἐξαιτούμενοι παρ' ὅλων τῶν εὐαρεστηθέντων, ἵνα συνδράμωσι καὶ διευκολύνουσι τὴν ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου μας. τὴν ἐπιεικῆ αὐτῶν συγγνώμην· διότι παρὰ τὴν θέλησίν μας, ἕνεκα λόγων δεδικο-

λογημένων . . . και αντίξων περιστάσεων ; . . . ήναγκάσθημεν
ὀλίγον ἄργά νά τυπώσωμεν και διανείμωμεν τὸ πρὸ πολλοῦ
ἀγγελθὲν τοῦτο Σύγγραμμά μας, ὅπερ ἀντὶ εἰς μικρόν, εἰς με-
γαλείτερον σχῆμα ἐκδίδομεν, δι' ὅπερ αἱ σελίδες αὐτοῦ και ὁ
ὄγκος του ὀλιγώτερα θὰ φαίνωνται, καιτοι ἡ ὕλη του ἡ ἰδία
εἶναι, δι' ὅπερ παρακαλοῦμεν νά μὴ παρεξηγηθῶμεν.

III

Τοὺς Φιλίππους πολλοὶ ἐκ τῶν ξένων κατὰ καιροῦς ἐπε-
σκέφθησαν και περιέγραψαν, ἰδία δὲ λαμπρὰς περιγραφὰς εὐ-
ρίσκει τις ἐν τοῖς σπουδαίοις και κομφοῖς Σύγγραμμάσι τῶν
κ. κ. Heuzey, Perrot, Isambert κλπ. τὰς ὁποίας ἐκτι-
μῶμεν, ὑποληπτόμεθα και σεβόμεθα ὡς λαμπρὰς και περι-
σπουδάστους. Πολὺ πρὸ αὐτῶν ἔγραψαν ἕτεροι, συντομώτερον
ὁμως, ὡς ὁ Cousinéry, ὁ Bellon ὁ Leak και τινες ἐκ
τῶν σημερινῶν ὀλίγά τινα περὶ τῆς πόλεως ταύτης ἀνέφερον.

Ἐκ τε τῶν ξένων και ἐκ τῶν ἡμετέρων οὐδεὶς ἄχρι τοῦδε
μονογραφίαν περὶ «Φιλίππων» ἔγραψε. Πρῶτον ἔργον παρου-
σιάζεται τὸ ἡμέτερον ἐλάχιστον και ταπεινόν. Ἡμεῖς πε-
ριορίζομεθα,

Α' μὲν νά προσφέρωμεν εἰς τὸ σεβαστὸν δημόσιον ἰδίαν ἡμῶν
συγγραφὴν, γινομένην ὑπὸ διαφόρους ἐπόψεις και ταξινομη-
θεῖσαν κατ' ἐποχὰς εἰς διάφορα Κεφάλαια, πραγματευόμενα
περὶ τῶν πρὸ Χριστοῦ και μετὰ Χριστὸν χρόνων . . .

Β' δὲ νά παρουσιάσωμεν ὕλην πρωτοφανῆ, τέως ἀγνωστον
και μὴ δημοσιευθεῖσαν μέχρι τοῦδε, ἣν συνελλέξαμεν κατὰ
καιροῦς, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν διάβασιν τῶν εἰρημένων διαφόρων
Περιηγητῶν και

Γ' νά ὑποδείξωμεν εὐσεβᾶστως και μὲ ταπεινότητα, ὡς
ἐπιδιορθωμένα ὅσα τῶν ἄλλων, ἐκ τῶν ἀρχαίων και τῶν νεω-
τέρων ὑποθέτομεν ὡς ἀντιφατικά, ὡς ἐσφαλμένα, ὡς κολο-
βωμένα ὑπὸ τῶν κατὰ καιροῦς ἀντιγραφῶν, ὡς παρηλλαγ-
μένα (προπάντων ὀνόματα τόπων, ποταμῶν πόλεων, χωρίων

κλπ.) και ὡς μὴ συμβιβαζόμενα μὲ τὴν ἐπίτοπιον ἔρευναν
και μελέτην, ἣν σὺν τῷ χρόνῳ ἐποιήσαμεν. Ἄναμφιβόλως
ἕτεροι αὐριον θὰ ὑποδείξωσι τὰ ἡμέτερα σφάλματα και λάθη·
δι' ὅπερ θὰ τοῖς εὐγνωμονῶμεν ἀπειράκις.

Λόγοι δεδικαιολογημένοι . . . μᾶς ήνάγκασαν, ἵνα τὰ τῶν
Ῥωμαϊκῶν χρόνων γεγονότα και τὰς ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φι-
λίππων μεταξὺ Δημοκρατικῶν και Ἀριστοκρατικῶν Ῥωμαίων
ἐχθροπραξίας μὲ πολλὴν συντομίαν περιγράψωμεν . . . διευκρι-
νίζοντες και ἐνταῦθα σκοτεινά τινα μέρη, ὅπερ και διὰ τὴν
κατόπι τῶν χρόνων αὐτῶν ἐποχὴν—τὴν Βυζαντινὴν—παρο-
μοίως ἐπράξαμεν . . . βοηθηθέντες οὐκ ὀλίγων ἐκ τινων Μονα-
στηριακῶν Κωδῆκων και Χειρογράφων, ἣν ἐποχὴν δικαίως ὁ
Μύλλερ ἀποκαλεῖ «αἰῶνα τῆς ἡγνοουμένης ἀξίας.»

Ἄντὶ ν ἀρχίσωμεν ἀμέσως ἐκ τοῦ Α' Κεφαλαίου τὴν ἱστο-
ρίαν τῶν ὑπὸ τὰ ἐρείπια κειμένων Φιλίππων, ὧν τὸ παρελ-
θὸν ταχέως, ἀνεπαισθήτως σχεδόν, ὡς ἄλλος ταχυπορῶν Σι-
δηρόδρομος παρῆλθε, τούναντίον, ἀρχίζομεν ἐκ τῆς περιγραφῆς
τοῦ μέρους, ἥτοι τῆς χώρας και τῆς ἐν αὐτῇ ἐπαρχίας, ἐν ἣ
ἡ πόλις αὕτη κατόπιν ἐτέρων προηγηθεισῶν πόλεων ἰδρύθη.
Ἄνάγκη νά προδιαθῶμεν τοὺς ἐριτίμους ἀναγνώστας περὶ
πολλῶν και διαφόρων ἐχόντων σχέσιν μὲ τὰς μελλούσας ἀ-
φηγήσεις και τὰς περιγραφὰς ἡμῶν. Ἄνάγκη νά προταχθῶ-
σιν ἕτερα Κεφάλαια ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὁποίων θὰ γνω-
ρίσωσιν οἱ ἀναγνώσται ποῖαι πόλεις ὑπῆρχον εἰς τὸ μέρος
τοῦτο, ὅπερ πρότερον δὲν ὠνομάζετο Μακεδονία και τοῦ ὁ-
ποίου οἱ κάτοικοι δὲν ἐκαλοῦντο Μακεδόνες πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ
Φιλίππου Ἀμύντου Β' (358 πρ. Χρ.) ἰδρύσεως τῶν Φιλίπ-
πων, ποῖαι ἦσαν οἱ κάτοικοι τῶν ἀρχαιοτέρων πόλεων, αἵ-
τινες ἡ μία κατόπι τῆς ἄλλης ἀπωλέσθησαν, εἰς τί ἐνη-
σχολοῦντο οὗτοι, εἰς ποῖαν φυλὴν ἀνήκον, ποῖαι μεταβολαὶ
ἐγένοντο και ποῖα περιστατικὰ χώραν ἔλαβον ἐξ ἐκείνων τού-
λάχιστον, τὰ ὁποῖα ἡ ἱστορία τοῦ Ε' πρ. Χρ. αἰῶνος συν-
τόμως και ἀπροσδιόριστως ἀναφέρει και τῶν ὁποίων ἡ γνῶσις
ἀναγκαιοτάτη εἰς πολλοὺς ἀποβαίνει.

Ἐκρίναμεν καλόν—και τοῦτο ἐξ ἀνάγκης, ὅπως διευκρι-
νήσωμεν λάθη τινα και ὅπως ἐξάξωμέν τινας ἐξ ἀσκόπων ἀμ-

φιβολιών, πρὸς δὲ καὶ ὑπὸ πολλῶν ὁμογενῶν, παρακληθέντες — ἵνα παραθέσωμεν ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ καὶ πόλεων τινων σύντομον ἱστορίαν ἐξ ἐκείνων δηλ.: ὅσαι ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφέρονται, τῶν ὁποίων, ὡς καὶ ἐτέρων ἀντικειμένων τὰς ἀναγκαίας σημειώσεις εὐρίσκουσιν οἱ ἐρίτιμοι ἀναγνώσται εἰς τὸ Κεφάλαιον, τὸ ἐπιγραφόμενον «Διάφοροι πόλεις ἀρχαῖαι» εἰς ὃ παραπέμπονται οὗτοι διὰ τοῦ διακριτικοῦ σημείου [] μὲ αὐξοντα ἀριθμὸν ἐν αὐτῷ, ὡς παρ. χάρ. [1.] Λιτή, [2.] Βέροια. [3.] Ποτίδαια καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Ἐπράξαμεν οὕτω, ἵνα μὴ συγχέωνται αἱ ἄλλαι σημειώσεις αἱ ἔχουσαι τὸ σημεῖον τοῦ ἀστερίσκου * ὡς καὶ αἱ παροῦσαι (α') (β') (γ') ὑποσημειώσεις σημειούμεναι ἅπασαι ἢ μία ὑπὸ τὴν ἄλλην εἰς τὸ αὐτὸ μέρος.

Ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ καὶ ἐν ἐκτάσει περιγράφομεν τὰ καθ' ἕκαστα καὶ τῆς Νεαπόλεως, τῆς μετέπειτα Χριστοπόλεως καὶ Καβάλλας, ἣτις ἦτο τὸ μόνον πλησιέστερον ἐπίγειον πρότερον τοῦ Δάτου καὶ κατόπι τῶν Φιλιππων.

Δὲν παρελείψαμεν καὶ τὴν παράθεσιν ἐν τῷ Συγγραμμάτι τούτῳ συντόμου Σκιαγραφίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, θεωρήσαντες καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον, ἵνα οἱ ἀγνοοῦντες ἐκ τῶν ἡμετέρων, γνωρίσωσι τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ σελασφόρου τούτου Φάρου τῆς Χριστιανοσύνης, τοῦ μεγάλου τούτου τῶν ἐθνῶν διδασκάλου, ὅστις σπουδαῖον πρόσωπον ἐνταῦθα διεδραμάτισε καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου σπουδαίως τιμηθέντες οἱ Φιλιπποὶ, ἐφημίσθησαν καὶ πολλοὺς κατὰ καιροὺς Περιηγητὰς καὶ σοφοὺς Συγγραφεῖς ἐλκύουσι καὶ τοὺς ἀναγκάζουσι νὰ ἔλθωσιν, ὅπως ἐπισκεφθῶσι τὴν ἐρειπωμένην ταύτην πόλιν των, ἐκ τῆς ὁποίας εὐχαριστημένοι ἀπέρχονται κομίζοντες ἡδύιας ἀναμνήσεις καὶ ἐντυπώσεις.

Δὲν ἀρνούμεθα, δὲν κρυπτόμεθα, ὁμολογοῦμεν φανερά, ὅτι ἡναγκάσθημεν νὰ ποιήσωμεν ἐράνους τινὰς ἔχοντας σχέσιν μὲ τὸ ἔργον ἡμῶν γινομένους κατ' ἐκλογὴν ἐκ διαφόρων σπουδαίων Συγγραμμάτων, συγγραφέων ὑπὸ περιπέστων Συγγραφέων, ὧν τὰ ἔργα τρόπον τινὰ ληστευόμενα, μετεμψυχοῦνται ἀναθρόσκοντα ὑπὸ νέας μορφᾶς — καὶ τοιοῦτοτρόπως Συγγραφεῖς γεννῶσι Συγγραφεῖς — πολυαριθμοὺς δ' ἀπογόνους παραγαγόντες, κοιμῶν-

ται ἐν ἀγαθῷ γήρατι μετὰ τῶν αὐτῶν συγγραφέων, ἀφ' ὧν καὶ οὗτοι προηγουμένως ἐκλεψαν.

Διὰ τοὺς βουλομένους νὰ συμβουλευθῶσιν εἰδικῶς ἕνα ἕκαστον τῶν Συγγραφέων — ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων — τῶν περὶ Φιλιππων καὶ τῶν περίξ αὐτῶν ἐν συντόμῳ γραψάντων, ἐσημειώσαμεν ἐν τοῖς οἰκείοις μέρεσι τὰ ὀνόματα καὶ τὰς παραπομπὰς αὐτῶν, ὡς συνειθίζομεν πάντοτε νὰ πράττωμεν — καὶ τοῦτο, ὅπως μὴ διασπᾶται κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ ἀναγνώστου — ἐκ δὲ τῆς τοιοῦτοτρόπως γινομένης σημειώσεως, ἀναμφιβόλως ὁ ἀναγνώστης κατανοήσει ὁποίας καὶ ὁπόσας ὁ Συγγραφεὺς παρομοίων ἔργων δυσχερείας ἀπαντᾷ, ἀναγκασμένος νὰ διέλθῃ πάντας σχεδὸν τοὺς ἀρχαίους Συγγραφεῖς, Ἑλληνὰς τε καὶ Λατίνους καὶ πλεῖστα ὅσα νεώτερα καὶ περιοδικὰ Συγγράμματα, ὅπως συλλέξῃ — κατὰ τὸν δαιμόνιον Οἰκονόμον — «ὕπολανθάνον τι κοσκυλμάτιον, ἵνα παραθέσῃ καὶ τοῦτο ὡς τρωγάλιον ὑπερμαζώσης καὶ δυσορέκτου περιεργείας».

Περατοῦντες τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις αἴτινες ἀποτελοῦσι τὸν Πρόλογον καὶ ἄς ἐνομίσαμεν ἀναγκαῖον νὰ προτάξωμεν, εὐχόμεθα, ὅπως ἔργα τελειότερα, μεγαλειότερα καὶ σπουδαιότερα ἀντικαταστήσωσι τὸ ἡμέτερον ἀμυδρὸν σκιαγράφημα καὶ τότε θέλομεν θεωρήσει τὴν πλήρωσιν τῆς ἐγκαρδίου εὐχῆς ἡμῶν ταύτης ὡς μόνην ἀμοιβὴν τῶν τε ὑλικῶν καὶ ἠθικῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἀπείρων προσπαθειῶν, κόπων, δαπανῶν καὶ περιπετειῶν μας!

**Ἐργασθον ἐν Καβάλλῃ 1896 Μαρτίου ἀρχομένου*

Σ. ΜΕΡΤΖΙΔΗΣ.

1136

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΙ ΦΙΛΙΠΠΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Υπό τὰ Ἐρείπια.

Καί αἱ πόλεις ἔχουσι τὰς περιόδους τῆς ὑπάρξεώς των. Καί αἱ πόλεις ἔχουσι τὰς γεννήσεις των, τὰς ἀκμὰς των, τὰς παρακμὰς των.

Καί αἱ πόλεις ἔχουσιν ὀρισμένον ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ Παντός τὸν χρόνον τῆς ζωῆς των.

Καί αἱ πόλεις ἀποθνήσκουσιν, ὡς καὶ τὰ ἄτομα, τὰ πλάσματα τοῦ Παντοδυνάμου.

Οἱ Φίλιπποι ἰδρύθησαν ἐν θριάμβῳ, ἤκμασαν καὶ ἐγήρασαν ἐν δόξῃ καὶ ἀπέθανον ἐν περιφρονήσει! Ἐκάστη δὲ γενεὰ ἀνθρωπίνη, ἐκάστη ἱστορική περίοδος ἐρράντισε διὰ δακρύων τὰ εὐδοιῶν αὐτῶν φέρετρον καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς ταφὴν!

Ἐτάφησαν οἱ Φίλιπποι, ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τὰ εἰρείπια των καὶ ἐλησμονήθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου μας, διὰ τί; διότι δὲν ὀνομάζονται Παρίσιοι, τὸτέ μόνον θὰ ἐκίνουν τὴν περιεργίαν, τὸν ἐνθουσιασμόν, τὸν θαυμασμόν, τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτῶν! Ὀνομάζονται Φίλιπποι καὶ διὰ τοῦτο μένουσιν ἀπαρατήρητοι, ἐνῶ διὰ τὸν ξένον, διὰ τὸν Εὐρωπαῖον, τὸ ὄνομα «Φίλιπποι»! εἶναι ἀνώτερόν τι, ἰσχυρώτερόν τι τοῦ δυνατωτέρου Μαγνητισμοῦ, τοῦ ἐλκύνοντος τὰ ἀρμό-

δια σώματα πρὸς ἑαυτὸν ἀπόδειξις τούτου εἶναι αἱ συχναὶ ἐπισκέψεις τῆς ἐρειπωμένης πόλεως ἀπὸ μέρους διαφόρων Ἀρχαιολόγων, Ἱστορικών καὶ Γεωγράφων, ἐρευνόντων μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τὸ ἀρχαῖον μεγαλεῖον αὐτῆς ν' ἀνεύρωσι καὶ τῶν ὁποίων — Περιπέστων Εὐρωπαϊκῶν ἐπιστημόνων — ἡ παρουσία ἐνταῦθα, μεγάλως συντελεῖ εἰς τὴν αὐξησιν τῆς σπουδαιότητος, ἣτις περιβάλλει τὴν ἱστορίαν τῶν Φιλίππων, ὧν ὁ παρημελημένος καὶ ἔρημος, ἀλλ' ἱερός, σεβαστός καὶ μεγαλοπρεπῆς τάφος ὑπὸ βαθείας νυκτὸς πενθίμως ἤδη σκιάζεται! ..

Μετὰ θορυβώδη καὶ περιπετειώδη εἰκοσιτριῶν περίπου αἰῶνων ὑπαρξιν καὶ καταπληκτικὴν ἐνέργειαν, ἔπεσον καὶ ἠφανίσθησαν οἱ Φίλιπποι μεταβληθέντες εἰς ἔλεινα ἐρείπια, τῶν ὁποίων ἡ θεὰ εἶναι πλήρης μαθημάτων εἰς ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα...

Τὰ ἄλλοτε λαμπρὰ δάπεδα καὶ στίλβοντα περίχρυσα ψηφιδωτά, τὰ ἀντικατέστησαν αἱ ἄκανθαι, αἵτινες φύονται διὰ τῶν χωμάτων, ἅτινα ἀνὰ μέσον τῶν λίθων τῶν ἐρειπίων ἐσφηνώσαν τὰ ρεύματα καὶ οἱ ὕετοί, ἀπὸ δὲ τῶν χωμάτων τῶν ἐρειπίων, ἀνέρπει διὰ τῆς φαιᾶς τοῦ τοίχου ἐπιφανείας ὁ ἀειθαλῆς κισσός, καλύπτων φιλοκάλως κ' εὐσπλάγχχνως τὰ πένθιμα καὶ ἄγρια τὴν ὄψιν ἐρείπια, περίξ τῶν ὁποίων παρὰ πᾶσαν τὴν ἔξοχον καλλονὴν καὶ τὴν τερπνὴν καὶ γελέσσασαν φύσιν, τὸ πᾶν ἐμπνέει συναισθημάτων πόνου καὶ ὀδύνης, ἀπογνώσεως καὶ ἀπελπισμοῦ!

ὑπὸ τὰ ἐρείπια, μεταξὺ Ἠδυόσμου καὶ Ἀδιάντου καὶ Χλόης, ἣτις φιλομανῆς φύεται, εὐρίσκονται ἀνάμικτοι οἱ ἀρχαῖοι λίθοι, δι' ὧν ἐκτίσθη ἐν Φιλίπποις ἡ πρώτη Ἐκκλησία καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων τὸ Σύμβολον τοῦ Χριστιανισμοῦ δεικνύμενον, ἠνάγκασε τοὺς Βυζαντινοὺς πρὸ αὐτῶν εὐλαβῶς ν' ἀποκαλύπτωνται, ἐπιτελοῦντες τὸ σημεῖον τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ, τοῦ εἰρηνοποιοῦ Σταυροῦ.

Τὰ ἐρείπια τῶν Φιλίππων ἐμπνέουσιν εἰς τὸν Περιηγητὴν σεβασμὸν καὶ φόβον. Ἡ θεὰ αὐτῶν καταθλίβει διὰ τῆς τελειότητός των. Ἡ παρουσία των προξενεῖ λύπην διὰ τῆς φοβεράς ἐρημώσεώς των, διὰ τῆς πεπτωκυίας καταστάσεώς των, διὰ τῆς ἔλεινης παρουσίας των!

Ἡ πόλις αὕτη τῶν Φιλίππων διήλθε διὰ πολλῶν περιπετειῶν, πρὶν ἢ γείνη ἐρείπιον! Ἀπὸ μετεβλήθη εἰς ἐρειπωμένον τάφον, ἔκτοτε ἡ κλαυθμηρὰ ἠχώ τοῦ παρελθόντος ἀναφωνεῖ ἐκ τοῦ μέσου τῶν ἐρειπίων τὰ ὁποία εἶναι τὰ μόνα, ἅτινα σώζονται ὡς σκελετός, ἡ φάσμα προτέρου μεγαλείου καὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων αἱ ἐν ταῖς ὕπαῖς αὐτῶν Γλαῦκες θρηνωδοῦσαι, τονίζουσι τὸν πένθιμον σκοπὸν των.

Μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τούτων εὐρισκόμενός τις καὶ ῥεμβάζων με-

λαγχολικῶς, ἀναμνησθεῖται τὸ πεφημισμένον, τὸ ἐνδοξον μεγαλεῖον, οὔτινος ἡ ἀπώλεια γενεᾶ τὴν σκέψιν, ὅτι οἱ αἰῶνες τῶν Φιλίππων ἦσαν ἐλαφρὰ νέφη, τὰ ὁποία ὑπὸ τὴν πνοὴν τοῦ πανδαμάτορος καὶ παντολέτορος χρόνου ἔφυγον, ἔδυσαν, ἠφανίσθησαν, τετραυματισμένα δὲ καὶ παραμορφωμένα ἐρείπια ἐκάλυψαν τὰ πάντα καὶ μόνον τὸ κήρυγμα τοῦ μεγάλου τῶν ἐθνῶν διδασκάλου — τοῦ Ἀποστόλου Παύλου — τὸ βυθίσαν εἰς αἰῶνιον λήθη τὴν παχυλὴν μωρίαν τοῦ εἰδωλολάτρου, τὸ φυτεῦσαν τὴν ἀληθῆ πίστιν τοῦ μεγίστου μάρτυρος τοῦ Γολγοθᾶ καὶ συστήσαν τὴν πρώτην ἐν Εὐρώπῃ ἐν Μακεδονίᾳ Ἐκκλησίαν, αὐτὸ μόνον διακωνίσθη, αὐτὸ μόνον ἐπέζησεν ὡς κληρονόμος, αὐτὸ μόνον ἀκμάζον πάντοτε καὶ ἐνεργοῦν, θὰ ζήσῃ καὶ μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος θὰ ἐξακολουθήσῃ θαυματουργοῦν.

Τὸ πᾶν πρέπει νὰ ἐξαφραζήται. Τὸ πᾶν ὀφείλει ν' ἀποσυντίθῃται. Τὸ πᾶν ὀφείλει νὰ παρέρχηται. Ἡ πλάσις αὕτη εὐρίσκεται ἐν ἀενάφῃ δράσει. Ἀπέθανον καὶ ἐκαλύφθησαν οἱ Φίλιπποι ὑπὸ τὰ ἐρείπια. Ὁ θάνατος αὐτῶν ἦτο δύσις ἀνευ λυκόφωτος. Τὰ ἐρείπια των εἰσὶ θλιβερὰ νκυάγια τοῦ χρόνου, ἐνώπιον τῶν ὁποίων θρηνεῖ τις τὴν πτώσιν καὶ διδάσκειται ἐξ αὐτῆς. Δικαιώνει τὴν μνήμην αὐτῶν ἡ δόξα, ἡ ἱστορία.

Μόνον οἱ ξένοι γνωρίζουσι τὴν ἡμετέραν ἱστορίαν καὶ μόνον αὐτοὶ πλήρεις σεβασμοῦ ἐπισκέπτονται τὰ ἐρείπια καὶ διστάζουσι νὰ βαδίσωσιν ἐπ' αὐτῶν φοβούμενοι μὴ ἀκούσωσι φωνῆς ἐξερχομένης τοῦ ἐδάφους καὶ κραζούσης ἠχηρῶς: «Δειλοί! Διατί πατεῖτε τὸν ἱερὸν τοῦτον τόπον!»

Τοσοῦτοι αἰῶνες παρήλθον καὶ οἱ Φίλιπποι δὲν ἐλησμονήθησαν! Φημίζονται, μνημονεύονται, ἀναφέρονται! Βλέπει τις τοὺς αἰῶνας διασκεδαζομένους ἐν τῇ αἰωνιότητι καὶ τὰς γενεὰς ὠθαυμένους εἰς τὸν τάφον, πρὸ τοῦ ὁποίου ὁ κόσμος δύναται ν' ἀναγνώσκῃ τὴν ἱστορίαν ἑαυτοῦ, ἢ τὴν τελικὴν αὐτοῦ καταδίκην, ὅποτε ὁ ἅγιος καὶ ἀληθὴς θεὸς ἐγερθεῖ εἰς κρίσιν, ἵνα διακηρύξῃ, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς πάντων τῶν αἰῶνων καὶ πάντων τῶν περάτων τῆς Οἰκουμένης καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ παρέρχονται καὶ μηδενίζονται, ὡς ἐμνησθένθη καὶ εἰς ἐρείπια μετεβλήθη ἡ λαμπρὰ ποτε πόλις τῶν Φιλίππων!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Ἡ ἀρχαία Θράκη*.

Ἐπειδὴ τὸ μέρος, περὶ οὗ ἤδη πραγματευόμεθα καὶ ἡ Ἐπαρχία, ἐν ἧ τούτο εὐρίσκειτο, ἀποτελοῦσι τὸ ἀντικείμενον τῆς παρουσίας συγγραφῆς ἡμῶν καὶ ἐπειδὴ κατὰ τοὺς παναρχαίους ἐκείνους χρόνους ἔκειντο ταῦτα ἐν Θράκῃ, ἵνα ἐννοηθῶμεν εὐκολώτερον, ἐκρίνομεν καλόν, ὅπως σημειώσωμέν τινα περὶ τῆς ἐπεκτάσεως, ἢ περὶ τῶν ἀρχαίων ὁρίων τῆς μεγάλης καὶ ἱστορικῆς ταύτης χώρας, ὡς καὶ περὶ τῶν Θρακῶν, ἧτοι περὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς, τῶν εἰς διάφορα ἔθνη καὶ λαοὺς διηρημένων ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Γεωγράφων καὶ Ἱστορικῶν.

Ἐν τῇ ἀπωτάτῃ λοιπὸν ἀρχαιότητι ἡ Θράκη εἶχε κατὰ διαφόρους χρόνους διάφορον ἔκτασιν, ἣν διάφοροι ἀρχαῖοι Συγγραφεῖς περιγράφουσι.

Παρ' Ὀμήρῳ (1000 ἔτη πρ. χρ.) περιελάμβανεν αὕτη πρὸς Νότον μὲν ἅπασαν τὴν ἐπέκεινα τῆς Θεσσαλίας ἐκτεταμένην χώραν τῆς Εὐρώπης (α'), ἐπὶ τῆς ὑποίας ἀναφέρει ὁ ἀθάνατος Ποιητής, ὡς ἴδια μέρη τὴν Πιερίαν, ὑπὸ Πιέρων οἰκουμένην, τὴν Ἡμαθίαν (β') καὶ Παιονίαν κατοικοιμένην ὑπὸ τῶν Παιόνων ἐν Ἀμυδῶνι πρὸς τὸν Ἀξιόν (Βαρδάρη) ποταμόν, ὅστις Ὀμηρος μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου γνωρίζει μόνον τὰ παράλια τῆς Θράκης, ἀναφέρων καὶ πόλεις τινὰς—Αἶνον, Αἰσύμην, Ἀμυδῶνα, Σηστόν, Ἰσμαρον καὶ τὰς νήσους Ἴμβρον, Λῆμνον καὶ Σαμοθράκην—τὰ δὲ νεφθέντα ὄρη τῶν Θρακῶν, τῶν ὄρατων εἰς τὴν παραλίαν, εἶναι τὰ μόνυ θετικὰ καὶ ὠρισμένα σημεῖα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς χώρας ταύτης, ἧτις πρὸς Ἄρκτον ὠρίζετο ὑπὸ τῆς χώρας τῶν Μυσῶν καὶ Σκυθῶν.

Οἱ μεθ' Ὀμηρον ἀρχαῖοι Συγγραφεῖς περιέγραψαν τὰ ὄρια καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς ἀρχαίας Θράκης διαφόρως.

Ὁ Ἐκχταῖος (470 πρ. Χρ.) ἐθεώρει καὶ τὴν Μακεδονίαν ἀποτελοῦσαν μέρος τῆς Θράκης· διότι διάφοροι χῶραι αὐτῆς ὑπὸ Θρακῶν κατοικοῦντο.

* Περὶ Θράκης, περὶ τῶν παραλίων καὶ μεσογείων πόλεων αὐτῆς ἐν ἐκτάσει, ὑπὸ Γεωγραφικῆν, Ἀρχαιολογικῆν, Ἱστορικῆν καὶ Ἐθνολογικῆν ἔσφοβιν ἰδιαιτέρως θὰ πραγματευθῶμεν.

(α') Ὀμηρ. Ἰλ. Β. 845.

(β') Ὀμηρ. Ἰλ. Ξ. 226.

Ὁ Ἡρόδοτος (460 π. Χρ.) θεωρεῖ τὴν Θρακικὴν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ ὄρους Δυσώρου καὶ προχωροῦσα πρὸς Ἄρκτον μέχρι τοῦ Ἰστρου καὶ τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ, πρὸς Ἀνατολὰς μέχρι τοῦ Εὐξείνου καὶ τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου, πρὸς Νότον μέχρι τῆς Προποντίδος, τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Αἰγαίου καὶ πρὸς Δυσμὰς ὀριζομένην ὑπὸ τῆς χώρας τῶν Ἰλλυριῶν, ὥστε ἐκ τῆς μεγάλης αὐτῆς ἐκτάσεως, ὁ πατήρ οὗτος τῆς Ἱστορίας θεωρεῖ τὸ γένος τῶν Θρακῶν μέγιστον πάντων ἀνθρώπων μετὰ τοὺς Ἰνδοὺς (α').

Ὁ Θουκυδίδης (440 πρ. Χρ.) φαίνεται ἐκλαμβάνων ὄρια τῆς Θράκης πρὸς Δυσμὰς τὸν Στρυμόνα ποταμόν (Στροῦμα, Καρασοῦ) καὶ πρὸς Βορρᾶν τὸν ὑπερύψηλον καὶ χιονοσκεπῆ Αἶμον (β').

Ὁ Σκύλαξ, ὁ Πλίνιος καὶ ὁ Στράβων (γ') λέγουσιν ὅτι ἡ ἀρχαία Θράκη ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Στρυμόνος μέχρι τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ.

Ὡς βλέπομεν, τὰ ὄρια τῆς ἀρχαίας Θράκης δὲν ἦσαν πάντοτε τὰ αὐτά, δὲν ἦσαν σταθερά, δὲν ἦσαν μόνιμα, μετεβάλλοντο συχνὰ καὶ πότε ἐκτεινόμενα, πότε περιστελλόμενα. Ἐπὶ Φιλίππου Ἀμύντου Β' καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐπεριορίζετο ἡ Θράκη τὸν τεῦθεν κάτω τοῦ Αἶμου καὶ ἐντεῦθεν τοῦ Νέστου ποταμοῦ (Μέστα, Καρασοῦ), ὡς εἰσι τοιαῦτα καὶ σήμερον, ἐνῶ ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρ. τοῦλάχιστον ἀπὸ Τιβερίου (14—37 μ. Χρ.) περιωρίσθη αὕτη εἰς τὰ ὑφ' Ὀμήρου περιγραφέντα ὄρια.

Ἐκ τῆς συντόμου λοιπὸν ταύτης ὁροθεσίας τῆς ἀρχαίας Θράκης, ἐννοεῖ πᾶς τις, ὅτι ἡ χώρα αὕτη καὶ κατὰ τοὺς Ὀμηρικοὺς χρόνους καὶ κατὰ τοὺς πολὺ μετὰ τούτους, κατεῖχε πολὺ μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ πρὸ πάντων τὰ μέρη, εἰς ἃ ἔκειντο αἱ ὑφ' ἡμῶν κατωτέρω περιγραφόμεναι ἀρχαῖαι πόλεις καὶ τὰ ὅποια ἀπετέλουσαν τὴν Πεδιὸν Θράκην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Τοπογραφία ἢ Τοποθεσία.

Πρὸς γνῶσιν τῶν μὴ γινωσκόντων, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ἐξ ἀνάγκης, ὅτι εἴκοσι μεγάλαι καὶ μικραὶ ἐπαρχίαι ἀπετέλουσαν τὸ ἀρ-

(α') Ἡρόδοτ. Δ, 90—Ε, 3.

(β') Θουκυδ. Β, 96.

(γ') Στράβ. Ζ, σελ. 329—Ζ, σελ. 295 καὶ 304.

χαιον Κράτος τῆς Μακεδονίας, περιλαμβάνουσαι τὰς ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, μέχρι τοῦ Νέστου ποταμοῦ (Μέστα, Καρασσῦ) καὶ ἀπὸ τῶν Καμβουνίων ὄρεων (Μπολούτζα) καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ μέχρι τοῦ Βερτίσκου (Τζεγκέλ-δάγ, Μπαμπαδάγ), Σκάρδου (Σιάρ-δάγ), Ὁρβήλου (Περίν-δάγ), Σκομιου (Κούρμπετζα, Βίστοτζα, Ριλοδάγ καὶ Αἴμονος, ἢ Αἴμου (Κοτζᾶ-μπακλάν) χώρας, ἃς πληθὺς ἀρχαίων συγγραφέων πολλαχοῦ ἐν συντόμῳ περιγράφουσι.

Αἱ ἐν λόγῳ εἰκοσιν ἐπαρχίαι τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας, ἦσαν αἱ ἀκόλουθοι. «Ἡμαθία, Πιερίαι, Ἐλίμεια Ὀρεστίς, Ἐορδαία, Λιγκηστίς, Πελαγονία, Παιονία, Δαρδανία, Ἀλμωπία, Βοττιαία, Μυθδονία, Χαλκηδική, Κρηστωνία, Βισαλτία, Σιντική, Μαιδική, Ἠδωνίς, Ὀδομαντική, Ἰλλυρία Μακεδονική» ἐκάστη τῶν ὁποίων ἔχει μεγάλην ἱστορίαν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν εἰκοσιν ἐπαρχιῶν, περὶ ἐκάστης τῶν ὁποίων ἐν ἐκτάσει ἀλλαχοῦ πραγματευόμεθα, τινὲς ἀποτελοῦσαι, ὡς ἀνεφέρωμεν ἐν τῷ προηγουμένῳ Β' Κεφαλαίῳ, τὴν πρὸ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων *Πεδινὴν Θράκην*, ὡς οἰκούμεναι τότε ὑπὸ Θρακῶν, ἔφερον ἐν κοινὸν ὄνομα καλούμεναι «Θράκη». Κατόπιν ὅμως κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους, διαιρεθείσης μετὰ τῆς ἄλλης χώρας καὶ τῆς πεδινῆς Θράκης εἰς Ἐπαρχίας, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, τὸ ἡμέτερον μέρος, εἰς ὃ ἀκολούθως οἱ Φίλιπποι ἰδρύθησαν, ἔμεινεν εἰς τὴν Μακεδονικὴν Ἐπαρχίαν τῶν Ἠδωνῶν, ἢ Ἠδωνῶν, ἧτις (ἢ Ἠδωνίς) κατεῖχε τὴν μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καὶ ὀνομαστῶν ποταμῶν Στρυμόνος καὶ Νέστου χώραν, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς λίμνης τοῦ Ἀγχινοῦ (Κερκινιτίδος) κ' ἐντεῦθεν περιλαμβάνουσα τὴν Ζελειάχοβαν, Ἀλιστράτην μετὰ τῶν πέριξ χωρίων, τὴν πεδιάδα αὐτῶν μετὰ τοῦ Ἀγγίτου ποταμοῦ, τὴν ἀρχαίαν χώραν Φυλλίδος, ἀρχομένην ἐκ τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ περιλαμβάνουσαν τὰς εἰς τὰς χαμηλοτέρως ὑπερεῖας τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Παγγαίου ἀρχαίας πόλεις (περὶ ὧν ἐν ἐκτάσει ἀλλαχοῦ) καὶ σημερινὰς κωμοπόλεις καὶ κώμας, ὡς παρ. χάρ. Λακκοθήκη, Προβίστα, Δοξόπι, Ζδραβήκη, Σέμαλτον, Κωτσάκι, Βολτζίστα, Ῥοδολεῖθος, Κιοῦπ-Κιοῦ, Ἀντζίστα, Βιτάτζίστα (καὶ Βιτάστα), Τσερέπιανη, Κρομμύστα, κατόπι δὲ τὴν Νεάν Πιερίαν, κατέχουσαν τὴν μεταξὺ τῆς Στρυμωνικῆς παραλίας καὶ τῆς Μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ Παγγαίου κοιλάδων, ἧτοι πέραν, Μεσημβρινοανατολικῶς τῆς Ἀμφιπόλεως, δηλαδὴ τὸ Ὀρφονον, Κάριαννη, Μπώμπλιανη—πλησίον τῶν ὁποίων ὑπῆρχον αἱ ἀρχαῖαι πόλεις Φάγρης, Γαληψός, Ἀπολλωνία, τὴν Προδογόριαν

νην, τὸ Μεσορόπι, τὴν Μουσθηνήν, τὴν Αὐλήν, μεθ' ὧν τῶν πέριξ τουρκικῶν χωρίων, ἀκολούθως ὀλόκληρον τὸ Πάγγαιον ὄρος μετὰ τῶν χωρίων τῆς βορείου πλευρᾶς αὐτοῦ, τῆς Νικησιάνης, τοῦ Παληοχωρίου κλπ. καὶ τῆς εἰς τὴν Ἀνατολικὴν γωνίαν τοῦ ὄρους κειμένης κωμοπόλεως Πραβίου μετὰ τῆς πεδιάδος τῶν Φιλίππων καὶ τῶν πέριξ αὐτῶν Τουρκικῶν ἤδη χωρίων, τῆς λίμνης καὶ βορειοδυτικῶς μέχρι Δοξάτου, Τσατάλτζας καὶ Δράμας μετὰ τῆς πεδιάδος αὐτῶν καὶ τῶν παραποτάμων τοῦ Ἀγγίτου, Ἀνατολικῶς δὲ τὴν Καβάλλαν καὶ τὸ Σκρί-Σιαμπάν μέχρι τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Νέστου ποταμοῦ.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ λοιπὸν ταύτῃ χώρῃ τῶν Ἠδωνῶν, ὑπῆρχε τὸ πάλαι καὶ σώζεται καὶ νῦν μέρος, θέσις, τόπος τις, ὡς τὰ γραφικὰ τοπία τῶν Κεδρώνων τῶν Μεσημβρινῶν χωρῶν, παρουσιάζων εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ξένου ἐπισκέπτου πληθὺν καλλονῶν καὶ χαρίτων, ὅστις ἔχει ἀμέσως ὀπισθεν τοῦ (πρὸς Βορρᾶν, ἢ πρὸς Ἄρκτον) λόφον εὐρύν, ἐπιμήκη, ὑψηλόν, τραχύν, ἀπότομον, πετρώδη, δύσκολον πρὸς ἀνάβασιν καὶ ἔτι ὀπισθεν καὶ πέραν τοῦ λόφου φάραγγας βαθείας καὶ κρημνοὺς ὑψηλοὺς καὶ ἀγρίους τὴν ὄψιν, ἀλλὰ γεννῶντας ἔκστασιν, ἐκπληξιν καὶ θαυμασμὸν διὰ τὸ χαῶδες αὐτῶν, οὗς σχηματίζει ἡ βουνώδης σειρά τοῦ Συμβόλου (Βουνὰ τῆς Καβάλλας), ἧτις χωροῦσα βορειοδυτικῶς, ἐνοῦται μετὰ τῆς ἀνατολικῆς γωνίας τοῦ ἄλλοτε καταφύτου, νῦν δὲ φαλακροῦ Δυσώρου (Βοσόρου, Βὸζ-δάγ) ἔχοντος περὶ τὸ μέσον ὕψος ἀπότομον καὶ φαραγγῶδες (Βουνὰ τῆς Δράμας) ἕως 5,000 πόδας καὶ χωριζομένου πρὸ τῆς συνενώσεως τῶν δύο μεγάλων καὶ φοβερῶν καὶ εἰς τὴν δυτικὴν ἄκρην τῆς λίμνης τῶν Φιλίππων χυνομένων Χειμάρων—τοῦ Δοξάτου καὶ τῆς ἔξωθεν τῆς Δράμας—τῶν ἐπιτοπίως ὀνομαζομένων «Κουροῦ-Τοσί» τῆς δ' ὄρεινῆς ταύτης σειρᾶς δυσμικῶς χωρούσης κ' ἐκβαλλούσης πρὸς μεσημβριανὸν ὄρεινὸν κλάδον ἀποτελεῖται ἢ τὸ ὕψος τοῦ Συμβόλου (3,000 πόδ). ἔχουσα βουνώδης γραμμὴ τοῦ Μενοικέως (Βουνὰ τῆς Ἀλιστράτης, ἢ τῶν Ζιχνῶν), χωριζόμενα ταῦτα πρὸ τῆς συνενώσεώς των μετὰ τοῦ Βὸζ-δάγ ὑπὸ τοῦ Γαγγίτου-Ἀγγίτου ποταμοῦ, τοῦ ἰχθυοφόρου καὶ τεθολωμένου σχεδὸν πάντοτε, ἐνεκα τῆς ὀργανικῆς ὕλης, ἦν ὡς ὁ Νέστος καὶ ὁ Στρυμόν, παρασφύρει οὕτινος τὰς πηγὰς ἐσφαλμένως ὁ κ. Th. Desdevises—du—Dezert εἰς τὸ Στραγάσι(α') μιᾶς τῶν κορυφῶν τῆς δευτέρας σειρᾶς τῆς Ῥο-

(α') Th. Desdevises—du—Dezert. Géographie anciens page 396. «Le-cours de l'Angitas est remarquable. Cette riviere prend la source au mont Stragasih l'un des sommets de la chaine secondaire du Rodope et très-près du Nestus.»

δότης τοποθετεί, ἐνῶ οὗτος πηγάζει ἐκ τοῦ Ἀνατολικοῦ Ὀρβήλου, ἄνω τῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Νευροκοπίου κώμης Μπελοτιντσας, ἣν χάρται τινες ἐσφραγμένως ὡς Μπουντιλίντσα δεικνύουσι καὶ πολὺ πλησίον τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Νέστου κειμένην.

Ἡ σειρά τοῦ Μεινοικέως (7—8 ὀδοιπορικᾶς ὥρας μακρὰν τῶν Φιλίππων εὐρισκομένη) εἶναι τὸ δυτικὸν ὄρεινόν ὄριον τοῦ μέρους, περὶ οὗ ἤδη ἀναφέρομεν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἡ βουνώδης σειρά τοῦ Συμβόλου χωροῦσα βορειοανατολικῶς, φέρεται πρὸς τὰ ἀρχαία στενὰ τῶν Κορπίλλων καὶ ἀφήνουσα τὴν μεταξὺ τῶν χωρίων Ζυγὸς καὶ Κορτζοῦ φάραγγα μετὰ τοῦ χεϊμάρρου των, ὅστις καὶ αὐτός, ὡς καὶ ὁ παραπλευρῶς τῶν Φιλίππων χεϊμάρρος τῆς Ῥάχτζας καὶ ὁ κατόπιν αὐτοῦ, τῆς Σέλλιαν χεϊμάρρος εἰς τὴν ἀνατολικὴν τῶν Φιλίππων, ἢ τοῦ Πραβίου λίμνην ἐκβάλλουσιν, ἐκτείνει ἐντεῦθεν πρὸς Μεσημβρίαν χαμηλὴν βουνώδη σειράν, ἣτις ἀποτελεῖ εἰς ὠριακὴν ἀπόστασιν τὸ ἀνατολικὸν ὄρεινόν ὄριον τῶν Φιλίππων, ἐνῶ ἡ κυρίως γραμμὴ αὐτοῦ καὶ τοῦ Συμβόλου προχωρεῖ περαιτέρω πρὸς Ἀνατολὰς καὶ σχηματίζει τὴν βουνώδη σειράν τοῦ Σαρί—Σαμπάν, ἣν χωρίζει ἀπὸ τὰ ὄρη καὶ τὰ ὄρια τῶν Βιστόνων (τῆς Ξάνθης, ἢ Ξανθείας) τὸ ρεῖθρον τοῦ ἀστάτου καὶ συχνάκις κοίτην ἀλάσσοντος Νέστου ποταμοῦ.

Πρὸς δὲ Μεσημβρίαν ἀκριβῶς ἀπέκταντι καὶ εἰς τριῶρον σχεδὸν ἀπόστασιν ἐκτείνεται κατὰ μῆκος ἐξάωρον τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡρόδοτου (α') ἀμέγα καὶ ὑψηλὸν ὠνομασθὲν ἱστορικὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς Πάγγαιον ὄρος* οὗτινος ἐκ τῶν Φιλίππων ἡ βόρειος αὐτοῦ πλευρὰ φαίνεται, κατὰ φύτον, γραφικόν, πανοραματικόν, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὑψούμενον ἀπὸ τὰς ἄκρας αὐτοῦ καὶ περὶ τὸ μέσον ἔχον ἕως 6,500 πόδ. ὕψος κρημνώδες, ὅπερ πρὸς Ἀνατολὰς μὲν διὰ προεκβαλλομένης χαλαρᾶς βουνώδους σειράς αὐτοῦ μετὰ τῶν εἰρημένων ἀκρωρίων τοῦ Συμβόλου ἐνοῦται καὶ σχηματίζει τὴν κλεισώρειαν (défile) τῆς Κιβάλλας, πρὸς Δυσμᾶς δὲ μὲ τὰς χαμηλωτέρας ὑπωρείας τοῦ Μεινοικέως τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀγγίτου ποταμοῦ βρεχομένης συνδέεται, ὅπερ Πάγγαιον, ἕνεκα τοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς χρόνους ὑπάρξαντος Μαντείου τοῦ Βάχου, ἢ τοῦ Διονύσου, ἕνεκα τῶν ἀφθό-

(α') Ἡρόδοτ. Ζ, 112.

* Περὶ τοῦ Πάγγαιου ὄρους ἐκτενὴ περιγραφὴν ἴδε Σύγγραμμά μας «Αἱ χωραὶ τοῦ παρελθόντος», ἐκτενεστέραν δὲ καὶ τελειοτέραν εἰς τὸ ἀνεκδοτὸν εἰσέτι τρίτομον ἔργον ἐπιγραφόμενον «Τὸ Πάγγαιον ὄρος καὶ αἱ πόλεις αὐτοῦ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους».

νων μεταλλείων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἅτερ ἐξ ὧλων τῶν πλευρῶν τοῦ ὄρους ἐξόρυττον ἀπὸ τοῦ ΠΕ' πρ. Χρ. αἰῶνος καὶ κατωτέρω διάφορα Θρακικὰ ἐθνάρια (θεωρουμένων ὡς πρώτων μεταλλορύγων τοῦ Παγγαίου τοῦ Φοίνικος καὶ τοῦ Κόδρου(α'), ἢ μόνου τοῦ Κάδμου(β') ἕνεκα τῆς δεκατέσσαρας ὄλους μεγάλους καὶ φοβεροὺς αἰῶνας ἀριθμούσης ἱεράς Μονῆς τῆς Εἰκοσιφοινίσσης σεβαστὸν καὶ ἴγιον παρὰ τοῖς νεωτέροις καὶ ἕνεκα πολλῶν ἄλλων πλεονεκτημάτων αὐτοῦ, τὸ ὄρος τοῦτο ὠνομαστὸν καὶ ποθητὸν καταστάν, παρέχει τῷ μακρόθεν ὄρωντι αὐτὸ μεγάλην εὐχαρίστησιν, ἄρατον θυμηθῆναι.

Πανταχόθεν ὡς βλέπει τις τὸ μέρος, ἐνθα οἱ Φίλιποι ἰδρῦθησαν, ὑπ' ὄρεων καὶ βουνῶν περικυκλούμενον — πρὸς Ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ χωροῦντος πρὸς τὸ Ζυγὸς, Μπαδέμ Τσεφλήκ καὶ Βασιλάκι βουνώδους κλάδου τοῦ Συμβόλου, πρὸς Δυσμᾶς ὑπὸ τοῦ Μεινοικέου, ἢ Μεινοικέως βουνώδους κλάδου τοῦ Βόζ-δάγ, ἢ τοῦ ἀνατολικομεσημβρινοῦ Ὀρβήλου, πρὸς Βορρᾶν ὑπὸ τῆς βουνώδους σειράς τοῦ Συμβόλου, σχηματίζουσης τὰ στενὰ τῶν Κορπίλλων, τὰ ὅποια μεγαλώνυμὸς τις Ἀρχαιολόγος μέχρι τῆς Αἴνου τὰ ἐκτοξεύει καὶ προχωρούσης πρὸς τὸ Σαρί-Σαμπάν καὶ τὸν Νέστον ποταμὸν καὶ πρὸς μεσημβρίαν ὑπὸ τοῦ Παγγαίου ὄρους—εὐρίσκειται ἐν πεδιάδι εὐρεία, καταφύτω καὶ γραφικῇ, ἀποτελούσῃ τὸ μέσον, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἀρχαίας Μακεδονικῆς Ἐπαρχίας τῶν Ἠδωνῶν.

Τὴν πεδιάδα ταύτην, ἐφ' ἧς τὸ ἀπέκταντι Πάγγαιον βαρύνει, ὅσον καὶ τὸ τυχὸν μέλαν ἐρείπιον, ἣτις κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦτο μικροτέρα, ἢ σήμερον—(γ') οὔσης ταύτης περιρρύτου καὶ κατὰ πολὺ βρεχομένης καὶ κεκαλυμμένης ὑπὸ τῶν ὑδάτων τῆς λίμνης, ἣν οἱ παρερχόμενοι αἰῶνες ἐστείρευσαν καὶ σπουδαίως ἐσμίκρυνον, μεταβαλλόντες αὐτὴν εἰς ἔλη καὶ τενάγη, ἐνῶ τὸν κεντρίον ἢ πεδιάς σπουδαίως ηὔρυνθη — τὴν πεδιάδα ταύτην, ἣν πλήρες τύφου ἔλος καλύπτει, ἣτις κατὰ τοὺς παναρχαίους καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους εἶχε μεγαλείτερα, πυκνότερα καὶ ὑψηλότερα δάση(δ') ὑπὸ τὰς θυσσανοκλωνᾶς δρυς τῶν ὁποίων ὠρῶντο τέρατα καὶ ἀπετέλουν ἀλλόκοτον ἄρμονίαν ὁ ἀλλόκοτος κλαυθμηρισμὸς τῶν ἀθῶων θωῶν, ὁ βίγος προκαλῶν βρυχηθμὸς τῶν σαρκο-

(α') Πλίν. Ζ', 57.

(β') Στράβ. Ζ', 34 καὶ ΙΔ', 28.

(γ') Πλίν. Ζ', 57.

(δ') Θεόφραστ. περὶ φυτ. 5, 14, 56 «... ἅπαν γὰρ τὸ πεδίον δένδρων πλήρες ἦν καὶ ὑδάτων».

θόρων Λύκων και ὁ βροντώδης μυκηθμός τῶν ἀγρίων βοῶν, οὓς ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Παιουσανίας ἀναφέρουν ὡς ζῶντας εἰς ταῦτα τὰ μέρη— μεταξὺ τῶν ποταμῶν Νέστου καὶ Ἀγελῶου, — εἰς ἃ κατ' αὐτούς(α') μὴ ἐκτεινομένων τῶν ὄριων τῆς ὑπάρξεως των πέραν τῶν δύο τούτων ποταμῶν καὶ Λέοντες ἀκόμη ὑπῆρχον(β') καὶ τῶν ὁμοίων ἀγρίων βοῶν ἀπόγονοι σωζονται καὶ σήμερον, ὄντες φοβεροὶ τὴν ὄψιν ἀπροσπέλαστοι καὶ βλαπτικοὶ εἰς τοὺς ἡμέρους ὁμοίους των, ἐξ ὧν (ἀγρίων) ἐντὸς τῶν πυκνῶν κ' ἐκτεταμένων δασῶν τοῦ Μποσονόζ (τὸ Βυζαντινὸν Πασσιανῶν) ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλιππῶν καὶ τοῦ Κοζτζᾶ-Ορμάν ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Σαρί-Σιαμπάν ὑπάρχουσι, κατὰ δὲ τὸν Ξενοφῶντα, ἐκτὸς τῶν Λέοντων καὶ Παρδάλεις καὶ Λύγκες καὶ Πάνθηρες καὶ Ἄρκτοι καὶ ἄλλα τοιαῦτα θηρία ἐγεννῶντο περὶ τὸ Πάγγαιον(γ') τὴν πεδιάδα ταύτην τὴν παχέαν, τὴν γόνιμον τὴν εὐφορον καὶ πλουσίαν εἰς πᾶν εἶδος φυτείας, τὴν διανοίγουσαν ἄλλοτε τὰ ἐκκολαπτόμενα χλωμὰ τῆς ἄνθη, ἐν ἧ τὰ ἀσύμμετρα κύματα τῆς λίμνης ἀνέπεμπον παρατεταμένως ὑλακὰς καὶ αἱ κινήσεις τῶν δένδρων ἐν τοῖς πυκνοῖς δάσεσιν αὐτῆς ἀποτροπικαὶ ἦσαν, πλειστάκις ἀπ' Ἀνατολῶν μέχρι δυσμῶν καὶ ἀπὸ βορρᾶ μέχρι Μεσημβρίας χάριν ἐπιτοπίων ἐρευνῶν καὶ μελετῶν διετρέξαμεν καὶ ἐξετάσαμεν ἀποκομίσαντες, ἐκτὸς τῆς ἀναγκαίας ὕλης (διαφόρους σημειώσεις καὶ ἀντιγραφὰς Ἐπιγραφῶν) πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἔργων ἡμῶν κ' ἐντυπώσεις καὶ ἀναμνήσεις μὴ λησμονουμένης εὐκόλως.

Ἄλλ' ὅπως ἐκ τοῦ σύνεγκυς ἐξετάση καὶ θαυμάση τις τὴν πεδιάδα ταύτην, ἐν ἧ πάμπολλα καὶ ποικίλλα ἔχνη τῆς θαυμαστῆς ἀρχαίου-

(α') Ἡρόδοτ. Ζ', 126. «Εἰσὶ δὲ κατὰ ταῦτα τὰ χωρία καὶ Λέοντες πολλοὶ καὶ βίες ἄγριοι τῶν τὰ κέρα ὑπερμεγάλῃ ἐστὶ τὰ ἐς Ἑλλάδας φοιτέοντα. Οὗρος δὲ τοῖσι λέουσι ἐστὶ ὅτε δι' Ἀβδῆρων ῥέων ποταμῶς Νέστος καὶ ὁ δι' Ἀκαρνανίης ῥέων Ἀγελῶς οὗτε γὰρ τὰ πρὸς τὴν ἡῶ τοῦ Νέστου οὐδαμῶθι πάσης τῆς ἔμπροσθε Εὐρώπης ἴδοι τις ἂν λέοντα, οὗτε πρὸς ἐσπέρας τοῦ Ἀγελῶου ἐν τῇ ἐπιλοσίῳ ἡπέριψ, ἀλλ' ἐν τῇ μεταξὺ τούτων τῶν ποταμῶν γίνονται».

(β') Παιουσαν. ΣΤ, 3 κ. . . «Ἡ ὄρεινή τῆς Θράκης ἡ ἔνδον Νέστου ποταμοῦ τοῦ ῥέοντος διὰ τῆς Ἀβδηρῶν, καὶ ἄλλα θηρία, ἐν δὲ αὐτοῖς παρέχεται καὶ λέοντας, οἳ καὶ τῷ στρατῷ ποτε ἐπιθέμενοι Ξέρξου τὰς ἀγούσας καμήλους τὰ σιτία ἐλυμήναντο· οὗτοι πολλάκις οἱ λέοντες καὶ εἰς τὴν περὶ τὸν Ὀλύμπου πλανῶνται χώραν».

(γ') Ξενοφ. κυν. ια', 1. Ὁ Συγγραφεὺς οἷος ἐκτὸς τῶν περὶ τοῦ Παγγαίου (μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου) ἔνθα, λέγει, ἐγεννῶντο λέοντες—καὶ περιπλέον τῶν ἄλλων Συγγραφῶν ἀναφέρει ὅτι ὑπῆρχον καὶ Παρδάλεις καὶ Λύγκες καὶ Πάνθηρες καὶ Ἄρκτοι καὶ ἄλλα τοιαῦτα θηρία, ἐν οἷς ἦσαν ἀναμφιβόλως καὶ οἱ ἄγριοι βόες—ὑπῆρχον τοιαῦτα καὶ εἰς τὸν Κιτόν, τὸν ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας ἐν Ὀλύμπῳ, τῷ Μυσίῳ, ἐν Πίνδῳ καὶ ἐν Νύσῃ τῇ ὑπὲρ τῆς Συρίας.

τητος τῆδε κἀκεῖσε διεσπαρμένα ὑπάρχουσι καὶ φρέατα ἀνοικτὰ καὶ κεκλεισμένα, ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων Δημοκρατικῶν καὶ Ἀριστοκρατικῶν τῷ 42 π. Χ. ἀνοιχθέντα πρὸς ὕδρευσιν τῶν ἐν τῇ πεδιάδι ταύτῃ πολεμιστῶν 250,000 στρατιωτῶν καὶ πλέον τῶν 50,000 ἵππων κλπ. ὑποζυγίων αὐτῶν καὶ τεμάχια σαροσφάγων, στηλῶν, ἀναγλύφων ἐπιγραφῶν κλπ. ἀντικειμένων εὐρίσκονται, ἀνάγκη νὰ τὴν πλησιάσῃ, νὰ τὴν ἐπισκευθῇ, νὰ εἰσδύσῃ ἐν αὐτῇ καὶ μὲ βλέμμα ἑταστικὸν παρατηρῶν τὰ καθ' ἑκάστα, ἐξέλθῃ καταγοητευμένος, ἀποκομίζων ἡδύιας ἀναμνήσεις, ἃς ἐπροξένησεν ἐν αὐτῷ ἡ θέα αὐτῶν. Ἐνταῦθα ἀναπαύεται ὁ ὀρθαλμὸς ἀχορτάτως, προσβλέπων τὸ ἀριστούργημα τοῦ φυσικοῦ πανοράματος· διότι ὅ,τι φαντασία ἀκέρεστος δύναται νὰ ποθήσῃ, εὐρηται θαυμασίως κ' ἐπιχαρίτως ἐσπαρμένον εἰς τὴν ἀνυπέβλητον καὶ μοναδικὴν πεδιάδα τῶν Φιλιππῶν. Τοῦτ' αὐτὸ παρατηρεῖ τις κ' ἐν ταῖς εὐρυτάταις καὶ γραφικωτάταις πεδιάσι τῶν Σερρῶν καὶ μάλιστα τῆς Βερούας τῆς Ναούσης, τῶν Βοδεῶν καὶ τῶν Βιτωλίων ἐν Μακεδονίᾳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Ἄρχαῖοι Θράκες

ἢ οἱ ἀρχαιότεροι κάτοικοι τοῦ μέρους τῶν Φιλιππῶν.

Δὲν εἶναι δυνατόν, μῆτε εὐκόλον νὰ προσδιωρίσωμεν ἀκριβῶς ποιοὶ καὶ κατὰ ποίαν ἐποχὴν ἐλήθοντες, κατόκησαν τὸ μέρος τοῦτο ἐκ τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς οὐκ ὀλίγον σκοτεινῆς καὶ μυστηριώδους Ἀρχαιότητος· διότι ἡ ἀρχὴ καὶ γένεσις τῶν ἔθνων πόρρω που τοῦ χρόνου κειμένη, δὲν εἶναι ἐφικτὴ τῇ ἱστορίᾳ, ἥτις σχεδὸν ἀρχεται ἐκ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ ἀγρίου καὶ νομαδικοῦ, εἰς τὸν κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν βίον αὐτοῦ εἰσῆλθε, τὰ πρὸ τῆς καταστάσεως ταύτης εἶναι σκοτεινὰ, ὅ,τι καὶ ἂν ἀναφέρῃ τις, ἐκλαμβάνεται ὡς μῦθος. Εἰκάζοντες ὅμως καὶ ἀπλῶς ὑποθέτοντες λέγομεν, ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ τόπου τούτου ἦσαν ἐξ ἐκείνων, οἵτινες κατόκησαν πρῶτον τὸ τρίωρον ἐντεῦθεν ἀπέχον Πάγγαιον ὄρος καὶ ἀκολουθῶς, προΐοντος τοῦ χρόνου, ἐπέξετάθησαν ἕως ἐδῶ.

Ἐπῆρξε φυλὴ τις Ἀρία, ἡ Ἀριανὴ καλουμένη, ἥτις ἐν Ἰνδίᾳ ἀπετέλει μέρος μεγάλης οἰκογενείας λαῶν λευκῶν, οἵτινες προηγουμένως

ως είχαν εγκαταστηθῆ εἰς τὰς εὐρείας καὶ γραφικὰς κοιλάδας τοῦ ποταμοῦ Ὠξου, εἰς τὴν Βακτριανὴν καὶ τὴν Σουγδιανήν, ἣτις εἶχεν ἀφιχθῆ εἰς ἰκανὸν πολιτισμὸν καὶ ἡ ὁποία κατόπι διαβᾶσα τὸν Ἰνδόν, ὑπέταξε τὴν γραφικὴν καὶ πλουσίαν χώραν τῶν πέντε ποταμῶν, ἣτοι τὴν Πενταποταμίαν μετ' ἀγῶνα μακρὸν, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάμνησις διετηρήθη ὑπὸ πῶν Βεδῶν, τοῦ πρώτου τῶν ἱερῶν αὐτῶν βιβλίων καὶ σημαντικωτάτου τῆς λευκῆς, ἢ Ἰνδοευρωπαϊκῆς ἡμῶν φυλῆς.

Ἡ Ἀρία λοιπὸν αὕτη φυλὴ τῆς Πενταποταμίας, ἣτις κατοικοῦσα πρότερον ἐν τῷ ὄρειδίῳ τοῦ Ἰράν, ὅθεν ὀρμηθεῖσα κατέλαβε τὴν Ἰνδικήν, προχωρήσασα, κατέλαβε τὸ τοῦ Ἀραράτ ἐφ' ᾧ ἡ Κιθωτὸς τοῦ Νῶε ἐστὶ ὄροπέδιον, ὅθεν, κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν παράδοσιν καὶ κατὰ τὴν γνώμην τῶν σπουδαιοτέρων καθ' ἡμᾶς γεωγράφων, ἀναχωρήσασα—καὶ ἡ ἀναχώρησις αὕτη θεωρεῖται ὡς τὸ πρῶτον ὀρμητήριον τῶν πρὸς δύσιν ἀρχαιοτάτων καὶ μεγάλων μεταναστεύσεων τῶν ἐθνῶν—εἰς τὴν Εὐρώπην μετέβη ἐγκαταστᾶσα κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς εὐρείας καὶ παραδεισίους ἐκείνας τῆς Θράκης κοιλάδας, ἃς ὁ Ἔβρος*, ὁ Τόντζος καὶ ὁ Ἐργίνος περιβρέχουσι καὶ προσδοφῶντες καθιστῶσιν.

Οἱ ἀποτελοῦντες τὴν φυλὴν αὐτὴν ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι Θράκες λαὸς καταγόμενος ἐκ Σημιτικῶν φυλῶν, αἵτινες πρῶτως καταλιποῦσαι τὰ εἰρημῆνα μέρη, ὠδυσαν πρὸς δυσμὰς καὶ ἀφῆκοντο εἰς τὰ παράλια τῆς Μεσογείου, ὅθεν διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα μέρη καὶ εἰς τὴν Θράκην, ἐν τοῖς πέριξ τῆς Ροδόπης, ἐκείθεν δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατερχόμενοι, κατώκουν τοὺς πεδινούς τόπους τῆς Θράκης, ὅποτε κατέλαβον καὶ τὸ Πάγγαιον ὄρος, ὅπερ ἴσως περὶ τὰ 1,800 π. Χ. τὸ πρῶτον ὑπ' αὐτῶν κατωκλήθη· διότι περὶ τὰ 1,500 π. Χ. εὕρισκομεν ἐνταῦθα ἑτέρους, τοὺς Θρακοπαίονας, ἢ Θρακοπελασγούς—ὄπαδούς τοῦ Κάδμου—ἐξορύττοντας ἐνταῦθα μέταλλα (α'), οὓς ὁ μὲν Φερέτος ἐξ Ἀσίας κατάγει, ὁ δὲ Βουιέρος διατείνεται ὅτι αὐτοὶ εἶναι καὶ Φοίνικες—ἡ γνώμη τοῦτου πειστικωτέρα φαίνεται ἡμῖν, τῶν μεταλλορύχων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐκ Φοινίκης καταγομένων—ἀλλὰ λαὸς ὀλίγον ἄγριος, ἐπιθετικὸς, πολεμικὸς, μέ τινα ὅμως δόσιν ἀναπτύξεως, πολιτισμοῦ καὶ θρησκευτικῆς λατρείας, ἔχων ἀληθῶς μέγιστα πλεονεκτήματα ἐπὶ τῶν προηγμένων, οἵτινες ὑστεροῦντο, δὲν εἶχον τὰ προσόντα τῶν ὑστέριων

* Ἔβρος ποταμὸς ὑπῆρχε καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ. Δι' αὐτοῦ διηρεῖτο ἡ Ἰσπανία εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἔβρου (ἀνατολ. μέρος) καὶ εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἔβρου ἀρχαίαν Ἰσπανίαν. Τὰς πηγὰς τοῦ ἐν Θράκῃ Ἔβρου ποταμοῦ περιγράφει ἐν συντόμῳ ἡ βυζαντινὴ βασιλόπαις καὶ συγγραφεὺς Ἄννα ἡ Κομνηνῆ.

(α') (α.΄) Στράβ. ΙΔ, 28.

τούτων, ζῶντες ἐν ὄλως ἀγρίᾳ, κτηνώδει καὶ θηριώδει καταστάσει καὶ μὴ φροντίζοντες δι' ἄλλο τι, εἰμὴ πῶς οὔτοι οἱ δυνατοὶ τοὺς ἀδυνατωτέρους τῶν νὰ φάγωσι καὶ πῶς ἄλλοι δυνατώτεροι αὐτῶν νὰ μὴ τοὺς φάγωσιν, εἰς οὓς ἀπλοὶ λίθοι, ἀνεπεξέργαστα ὄστᾶ καὶ κέρατα ζῶων φυσικῶς θανόντων, ἢ φονευθέντων, ἐπὶ μακρὸν ἐχρησίμευσαν ὡς τὰ κύρια πρῶτα ἐργαλεῖά των*. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ πρῶτοι προϊστορικοὶ ἄνθρωποι οἱ κατοικήσαντες τὸ Πάγγαιον καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ μέρη. Κατόπιν αὐτῶν ὡς δεῦτεροι προϊστορικοὶ ἔρχονται οἱ κάπως ἀνεπτυγμένοι, ἢ ἐξημερωμένοι, οἱ ἐκ Φοινίκης καταγόμενοι μεταλλορῦχοι, οἵτινες μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1500 καὶ 1000 π. Χ. ἔδρυσαν διαφόρους ἀποικίας ἐπὶ τῆς Κύπρου, Κρήτης, Ρόδου Κυθέρων, Θάσου καὶ ἄλλων Νήσων τῆς Μεσογείου, σπουδαίας ἐργασίας ἐνεργήσαντες ἐν Θάσῳ, ὡς ἐν ἐκτάσει περὶ αὐτῶν εἰς τὸ προσεχῶς ἐκδοθησόμενον «Περὶ τῆς Νήσου Θάσου» πολυσέλιδον Σύγγραμμά μας πραγματευόμεθα.

Οἱ νεώτεροι κάτοικοι τοῦ Παγγαίου καὶ τοῦ μέρους τούτου (τῶν Φιλιππῶν), ὅπερ ὀλίγον ἀργότερον, ὡς ὑποθέτομεν, ἴσως περὶ τὰ 1,300 π. Χ. κατωκλήθη καὶ ὄχι ὡς διατείνοντές τινες περὶ τὰ 500 π. Χ. διότι ἔχνη τινὰ περιτειχίσματος τοῦ (Η΄) π. Χ. αἰῶνος διαψεύδουσι τοῦτους, ὄντα ταῦτα κατὰ 300 ἔτη παλαιότερα τῆς ὑπὸ τούτων δεικνυμένης χρονολογίας των, εἶχον ἐξημερωτικὰ προσόντα, διαιρούμενοι (οἱ Θράκες οὔτοι, οἱ ποιήσαντες τὰ πρῶτα βήματα εἰς τὸν πολιτισμὸν ἐν τῇ ἀρχαίῳ τῆτι) εἰς 22 διάφορα ἔθνη (α') καὶ θεωρούμενοι ὡς ἀνδρείοι καὶ πολεμικοί(β'), πλὴν καὶ βάρβαροι(γ') συνάμα, ὅπως καὶ ἡ χώρα των αὐτῆ—ἡ μεγάλη, ἡ εὐρεία Θράκη—κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐθεωρεῖτο καὶ ἦν βάρβαρος, ἥς οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι εἰς τὴν συνέχειαν τῶν παρερχομένων χρόνων, εἴτε διὰ τὴν ἐπιμιξίαν μετὰ διαφόρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης βαρβάρων λαῶν ἐπηλύδων, εἴτε διὰ τὴν ἐμμονὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἀρχέγονον βάρβαρον κατάστασιν ἐξεβαρβαρώθησαν, ὡς ὁ Ὅθων Ἄβελ ἀναφέρει(δ').

* Τοιαῦτα λίθινα ἐργαλεῖα καὶ ὄπλα, οἷον πελέκει, μάχαιραι, βέλη κτλ. ἅτινα φέρουσι ἡμᾶς εἰς τὴν Νεολιθικὴν περίοδον, ὡς καλεῖται αὕτη ἐν τῇ Δύσει καὶ ἣτις διεγείρει τὴν ἰδέαν βίου ἀναλόγου τῶν λαῶν, οὓς ἀποκαλοῦμεν ἄγριους, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος πολλὰ συνελέγησαν, ἀπέχοντα, ὡς φρονοῦμεν, πολὺ τοῦ ἀγρίου βίου καὶ ἀνήκοντα μᾶλλον εἰς πληθυσμούς, πρὸ πολλοῦ τὸν κτηνώδη βίον ἀποχαιρετήσαντας.

(α') Στράβ. σελ. 330.

(β') Ἡρόδοτ. Ε΄. 3.

(γ') Θουκυδίδ. Ζ΄, 29.

(δ') Ot. Abel. Μέχρι Φιλιππ. ἱστορ. τῆς Μακεδον. Μετάφρ. Μ. Γ. Δήμιτσα, σ. 85.

Προκειμένου δὲ περὶ τῆς ἀκριβοῦς καταγωγῆς τῶν Θρακῶν, ἀμφίβολος εἶναι ὁ ὅρισμός αὐτῆς. Ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἀδυνατοῦμεν καὶ δὲν ἤμεθα οἱ ἀρμόδιοι νὰ προσδιορίσωμεν τὴν πραγματικὴν ἀρχὴν τῶν τὴν ἀκριβῆ πηγὴν τῶν καθότι οἱ ἀρχαῖοι Συγγραφεῖς, οἱ περὶ αὐτῶν πραγματευόμενοι συμπεριελάμβανον τὰ διάφορα ταῦτα ἔθνη ὑπὸ τὸ γενικὸν ὄνομα τῶν Πελασγῶν, οὓς ὡς ἴδιον ἔθνος φέροντας τὸ ὄνομα τοῦτο, δὲν παρουσιάζουσι καὶ τοὺς ὁποίους ὁ περίφημος Φιλολόγος καὶ Γραμματικὸς Γερμανὸς Ἀδδελουγγος (Adelung), τοὺς θεωρεῖ καταγωγμένους ἐκ τῶν Θρακῶν, ἔθνος μεγάλου, ὅπερ κατέκτησέ ποτε τὰ ἀρκτῶα μέρη τῆς Ἑλλάδος, τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ εὐκόλως ἠδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἔνθα ὑπῆρχον Θρακῆες καὶ Πελασγοί.

Οἱ συλλογεῖς λέξεων τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν, διατείνονται ὅτι ὀλίγισταί εἰσιν αἱ ὑποληφθεῖσαι ἐξ αὐτῶν, πρὸς δὲ καὶ ὅτι ὑποψία ὑπάρχει μήπως καὶ αὐταὶ αἱ ὀλίγισται ἐξωθεν εἰσῆχθησαν, ἐνῶ ἐκ τῶν ὀνομάτων τόπων, πόλεων καὶ προσώπων, ἔτι ἐκ μύθων καὶ παραδόσεων ὀδηγούμενός τις, ἤμπορεῖ σχεδὸν μετὰ βεβαιότητος ν' ἀποφανθῆ, ὅτι οἱ Θρακῆες ἀνήκουσιν εἰς τὴν μεγάλην ὁμοφυλίαν, ἣν ἀνωτέρω ἀνεφέρομεν, ἐξ ἧς καὶ οἱ Ἕλληνες ἦσαν, εἴτε Πελασγικόν, ὀνομάσει τις τὸν κλάδον, ἐξ οὗ ἀπεσπάρθησαν, εἴτε Θρακοπελασγικόν, εἴτε Ἑλληνοῦταλικόν, ὡς ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ὁ Θεόδωρος Mommsen τὸν ἀναφέρει.

Τὴν συγγένειαν τῶν Θρακῶν πρὸς τοὺς Πελασγοὺς μαρτυρεῖ ὁ Αἰσχύλος ἐν ταῖς ἰκέτισιν (α'), οἱ δ' εἰς τὸν κλάδον τοῦτον ἀνήκοντες ἐπρωχώρησαν πρὸς τὰ πρόσω, κατέλαβον πολὺ μέρος τῆς παραλίας χώρας τῆς Μικρᾷ Ἀσίᾳς, ἐν Εὐρώπῃ δὲ τὴν Θρακίαν, Μακεδονίαν, Ἡπειρον καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα σὺν ταῖς παρακειμέναις αὐτῇ Νήσοις. Ὁ Ἑλλησπόντος καὶ ὁ Βόσπορος, τὰ παράλια τῶν ὁποίων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων κατοικηθέντα καὶ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς σπουδαιῶς δρᾶσαντα, δι' ὅπερ καὶ ἱστορικώτατα εἶναι, καίπερ τὴν Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην διαχωρίζοντες, ὑπῆρξαν αἰεὶ ἡ μεγάλη καὶ στερεὰ γέφυρα, ἡ τὴν συγκοινωνίαν διευκολύνουσα καὶ τὴν διηνεκῆ τῶν παμπληθῶν καὶ ποικίλων ἔθνων, δίκην παλιροῦς ἐκ τῆς μὲν εἰς τὴν ἐτέραν χώραν μετάβασις. Διὰ τοῦτο καὶ ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων παρατηροῦμεν ἐκάτερα τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου μέρη ὑπὸ τῶν αὐτῶν λαῶν κατεχόμενα, οἵτινες ὡς δειγμα τῆς ὑπάρξεώς των ἐνταῦθα ἐγκατέλει-

(α') Αἰσχ. ἰκετ. στίχ. 258.

ψαν ἄπειρα ἔχνη, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἡ σκαπάνη τοῦ ἐργάτου ἐξάγει ἀπὸ τι εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἵνα ἐρευνηθῆ, ἵνα θαυμασθῆ!

Ἐπισημότερα δὲ τῶν Θρακῶν ἔθνη ἦσαν οἱ Ὀδρύσαι, οἱ Τριβαλλοί, οἱ Ἄρροισι, οἱ Σίθωνες, οἱ Κίκονες, οἱ Βίστονες, οἱ Σιλλῆται, οἱ Θυνοί, οἱ Σάμιοι, οἱ Ἄστοι καὶ ἐκ τῶν τὴν πεδινήν Θρακίαν (παρ' ἡμῖν, ἦτοι τὴν μεταξὺ Νέστου καὶ Στρυμόνος καὶ τὴν ἐκείθεν αὐτοῦ χώραν) οἰκούντων, οἱ Σαπαῖοι οὓς τινες καὶ Σίντιας καλοῦσιν, οἱ Δερσαῖοι, οἱ Ὀδόμαντοι, οἱ Δόβηρες, οἱ Δατηνοί, οἱ Παιόπλαι, οἱ Παίονες, οἵτινες κατὰ τὸν Ὀθ. Ἀβελ, ἀνήκουσιν, οὐχὶ τῷ Παιονικῷ, ἀλλὰ τῷ Θυνοθρακικῷ γένει, οἱ Σάτραι, οἵτινες ἦσαν μαχημῶτατοι καὶ οἱ μόνοι ἐκ τῶν Θρακῶν, οἵτινες δὲν παρεδόθησαν εἰς τὸν Ξέρξην (α'), οἱ Βησσοί, (ἡ Βισσοί, ἐκ τῆς λέξεως Βίσα*) ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Σατρῶν, ὧν ἱερεῖς (ἴσως καὶ χρησιμοδότη) ἦσαν καὶ ἄλλοι τινές, ὡς οἱ Ἀγριᾶνες οἱ Γραῖοι, οἱ Λαῖαῖοι (β'), καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτοῖς Ἡδωνοί, Μύγδωνες, Μαῖδοι, ἐξ ὧν οἱ Βιθυνοὶ κατάγονται, οἵτινες ἐκ τῆς Στρυμονίας χώρας φεύγοντες τοὺς Παίονας, κατόκησαν τὴν χώραν, ἣτις ἐξ αὐτῶν ἐκλήθη Βιθυνία, οἱ Διοί, οἱ Πελαγόνες, οἱ τοῖς Παίουσιν ἀναμιχθέντες, οἱ Πίερες, οἱ τὴν μεσημβρινὴν χώραν τῆς Ἡμαθίας, ἡ Μυγδονίας, τὴν κειμένην πρὸς Ἀνατολὰς μὲν τοῦ Ὀλύμπου, πρὸς Ἄρκτον δὲ τῆς Θεσσαλίας οἰκήσαντες, οἱ μεταδόσαντες τὴν σπουδαιοτάτην τέχνην τῆς Ποιήσεως καὶ θεωρηθέντες οἱ πατέρες τῶν Ἀοιδῶν καὶ ἐκ τῶν ὁποίων τινές κατώκουν καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ πρὸ τῆς μεταναστεύσεως τῶν Δωριέων καὶ Αἰολέων κατὰ τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Φωκίαν, ἰδίως δὲ περὶ τὸν Ἑλικῶνα, τὰς Θεσπιάς καὶ τὴν Ἀσκραν καὶ οἱ ὅποιοι περὶ τὴν σ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἐκδιωχθέντες ἐκείθεν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων βασιλέων, ἦλθον καὶ κατόκησαν περὶ τὸν Στρυμονικὸν Κόλπον (κάτωθεν τῆς Ἀμφιπόλεως, περὶ τὸ Ὀρφανον), τὴν πρὸ τῆς Μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ Παγγαίου γραφικὴν κοιλάδα καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου τὰ εἰς τὰς ὑπὸ ὄρους τοῦτοῦ μέρη, ἔνθα κείνται σήμερον αἱ κῶμαι Ποδοχώριαν, Ἰσιρλῆ, Μεσορώπη, Μουσθένη, Σαμάκοβον, Αὐλῆ** κλπ. τουρκικᾶ

* Κατὰ τὴν Θεολογίαν τῶν Αἰγυπτίων τὸ ὄνομα τοῦτο παράγεται ἀπὸ τὴν θεότητα λατρευομένην ὑπὸ τῷ ὀνόματι τούτῳ (Βίσα), ἣτις ἐδοξάζετο ὡς χρησιμοδότης. Ἐπῆρξεν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ πόλις Βίσα ἀρχαιοτάτη.

(α') Ἡρόδοτ. Ζ', 110 καὶ καθ' ἐξῆς.

(β') Θουκυδίδ. Β', 99.

** Ὁ ἐκ Λακκοθηκίων κ. Ἀστέριος Δ. Γούσιος διδάσκαλος, πρὸ τίνος ἐξέδωκε Πατριδογραφίαν, ἐπιγράψας αὐτὴν «Ἡ κατὰ τὸ Πάγγαϊον χῶρα Λακκοθηκίων» περὶ σημερινῶν ὑποθέσεων πραγματευομένη, ἐν ἧ' (σελίς 5. ἐν ὑποση-

χωρία, περί ὧν ὅλων ἐν ἐκτάσει ὑπὸ Ἀρχαιολογικὴν, Ἱστορικὴν καὶ Γεωγραφικὴν ἔποψιν ἀλλαχοῦ πραγματευόμεθα, σὺν τοῖς εἰρημένους δ' ἔθνεσι καταλέγονται καὶ οἱ Βοττικιοὶ, οἵτινες κατὰ τὸν Ὁθ. Ἀβελ, ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Κρήτης κατήγοντο καὶ ἐξ ὧν μοῖρὰ τις εἰς Ἀσίαν μετέβη, πρὸς δὲ καὶ οἱ Τραλλεῖς, ὧν μέρος εἰς Ἀσίαν καὶ μέρος εἰς Ἰλλυρίαν εἶχε μεταβῆ.

Τινὰ ἐκ τῶν εἰρημένων Ἐθναρίων, εἰς ἃ ὀλίγον ἀργότερον προσετέθησαν καὶ οἱ Διοί, οὗσιντες ὀνομάζουσι Διοθέσους, ὃ δ' Ὀμηρος αἰεὶ Δίους ὀνομάζει, οἵτινες θεωροῦνται ὡς γνήσιοι Πελασγοί, ἀποσυρθέντες εἰς τὰ ὄρη, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Παγγαίου, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκ τῆς ὄρεινῆς Θράκης καὶ διὰ θαλάσσης ἐλθόντα, κατόκησαν τὰ περίξ τοῦ Παγγαίου μέρη, μεταχειρισθέντα γλώσσαν, ἣτις εἶναι εἰς τῶν θαλλερωτέρων κλάδων τοῦ πολυσχιδοῦς Ἀρίου, ἢ Ἰνδοευρωπαϊκοῦ στελέχους, ἣτις σὺν τῷ παρερχομένῳ χρόνῳ τελειοποιηθεῖσα κατέστη ἡ γλώσσα τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Πλάτωνος καὶ τῆς ὁποίας γλώσσης ἔχνη πάμπολ-

μειώσει) ἀναφέρων πρὸ ταῦς λοιπαῖς κόμαις καὶ τὴν Αὐλὴν, ἣν ἡμεῖς ἐν τῷ προεκδοθέντι Συγγράμματι μας «Αἱ χῶραι τοῦ παρελθόντος» ὡς ἀρχαίαν πόλιν «Αὐλῶνα» μνημονεύομεν, πειρᾶται, διορθῶνων τρόπον τινὰ ἡμᾶς, ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἐτέρη Αὐλὴ ἐπὶ τοῦ Στρυμονικοῦ Κόλπου δὲν ὑπῆρχεν, εἰμὴ μόνον ἢ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἀναφερομένη. Εἰς τὸν κ. Γούσιον λέγομεν, ὅτι ἡ Αὐλὴν τῆς Χαλκηδικῆς δὲν ἦτο μήτε πόλις, μήτε πολίχνη τις, ὡς ἐσφαλμένως ὀνομάζει αὐτήν. Ὡς φαίνεται δὲν ἐμελέτησε καλῶς τοὺς ἀρχαίους, ἄλλως, ἂν τοὺς ἠγνόει, θὰ ἐμάνθανεν, ὅτι ὁ Αὐλῶν τοῦ ἦτο ἀπλῆ τις θέσις, ἀπλοῦς τις τόπος, πορφόρος, δενδρόφυτος (ἴσως καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ὡς καὶ σήμερον,) ἀλλ' ἀκατοίκητος, ὡς ἦτο τὸ Κερδύλιον, αἱ Ἐννέα ὁδοί, ὁ Φάργης κλπ. καὶ ὅτι ὁ τόπος οὗτος ὁ γραφικός, ὅθεν διέρχεται ἡ διὰ τὸ Παζαροῦδι ὁδός, ὀνομάσθη τοιοῦτοτρόπως διότι εἶχε καὶ ἔχει σχῆμα αὐλῆς, ἢ αὐλῶνος, ἐνθα τῷ 426 π.Χ. ὁ Σπαρτιάτης Στρατηγὸς Βρασίδας χειμερινὴν τινα ἡμέραν, ἐρχόμενος ἐξ Ἀρνῶν (πολίχνης τῆς Χαλκηδικῆς) διὰ τὴν Ἀμφίπολιν, πρὸς κατάκτησιν αὐτῆς, εἰδείπνησε καὶ ἀνεπαύθη ὀλίγον μετὰ τοῦ στρατοῦ του, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ γλαφυρὸς καὶ ἀκριβὴς ἱστορικὸς Θουκυδίδης (Δ', 103) εἰς τὸν παραπέμπομεν τὸν κ. Γούσιον, ἵνα πληροφορηθῇ τί ἦτον ὁ Αὐλῶν τῆς Χαλκηδικῆς ὡς πόλις ὀνομάζει. Προκειμένου δὲ περὶ τοῦ ἡμετέρου Αὐλῶνος, ὅστις ἦτο πράγματι πόλις, ἣς οἱ κάτοικοι ὀνομάζοντο Αὐλωνῖται, παραπέμπομεν τὸν ἴδιον διδάσκαλον εἰς πειστικωτάτην μαρτυρίαν, ἣτις ἐστὶν ἐπιγραφή τις τοῦ Δ'. π. Χ. αἰῶνος εὐρεθεῖσα εἰς μικρὰν ἀπόστασιν κάτωθιν τῆς Αὐλῆς καὶ δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ φιλοπόνου καὶ καλῶς ἐργαζομένου σεικαστοῦ φίλου κ. Ι. Δ. Ἀφρονίδου ἱατροῦ καὶ ἣτις ἔχει ὡς ἐξῆς.

ΑΥΛΩΝΙΤΑΙ ΗΡΩΙ ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ

λκί (λέξεις Ὀμηρικαί) ἀπαντῶσι σήμερον ἐν τῇ ὀμιλουμένη γλώσσῃ τῶν κατοίκων τοῦ Παγγαίου, ὧν τὰ τε ἦθη καὶ ἔθιμα παρόμοιά εἰσι μὲ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν μερῶν τούτων οἰκητόρων, οἵτινες κατέκτησαν τὰς κοιλάδας καὶ οἱ ὅποιοι ἐργατικοὶ ὄντες καὶ ζῶντες διὰ τῆς ἐργασίας των, ἐπεδόθησαν, οἱ μὲν τὰ ὄρεινότερα μέρη οἰκοῦντες, εἰς τὴν μεταλλορυχίαν, οἱ δὲ τοὺς πεδινούς τόπους κατέχοντες, ἦσαν νομάδες καὶ γεωργοὶ καὶ οἱ ὅποιοι προϊόντος τοῦ χρόνου τοσοῦτον ἠύξησαν, ὥστε ἀπετέλεσαν πληθυσμὸν διπλάσιον, ἴσως περισσότερον παρ' ὅσος εὐρίσκεται σήμερον εἰς τὰ περίξ τοῦ Παγγαίου.

Πλὴν τί ἔγειναν τὰ ἔθνη ἐκεῖνα τὰ ἀρχαῖα, τὰ μεγάλα, τὰ κραταιά; Ἀπέθανον! Τοῦ τάφου ἡ πλᾶξ ἐνεφύτησεν εἰς αὐτὰ καὶ ἐσβέσθησαν! Αἱ ἡμέραι αὐτῶν δὲν εἶχον ἐπαύριον! Ἐχώρουν βήματά τινα ἐντὸς ὁδοῦ Ζοφερᾶς καὶ εἶτα ὁ ποῦς αὐτῶν καμφθεῖς καὶ ὁ δρόμος αὐτῶν περατωθεῖς, ἔπεσον χαμαὶ καὶ ἀπέθανον διότι τὸ πᾶν εἶναι θάνατος! Αἱ δὲ πόλεις αὐτῶν συναπέθανον καὶ αὐτὰ μεταβληθεῖσαι εἰς Ἐρείπια!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Λιμναῖοι, ἢ Λιμνόβιοι Δερροῖοτες.

Εἰς πολὺ ἀρχαίαν ἐποχὴν, ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ μέρους τούτου τῶν Φιλίππων, περὶ τὴν λίμνην Πραβίου — περὶ ἧς κατωτέρω ἐν ἐκτάσει — κατόκουν λαοὶ τινες λιμναῖοι, φοροῦντες δέρριν, ἢ δέρμα κατὰ τὸν κ. A. Déthier, οἱ ὅποιοι προϊόντος τοῦ χρόνου αὐξάνομενοι, ἐπεξέτεινον σπουδαίως τὰ ὄρια τῆς ἐγκαθιδρύσεως των καταλαβόντες καὶ κατοικήσαντες καὶ ἄλλας ὅπου ὑπῆρχον λίμναι, τὴν πεδιάδα τῶν Σερρών καὶ τὰς ὄχθας τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ μέχρι τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ. Τοιοῦτοι ἀναμφιβόλως ἦσαν καὶ οἱ τὰς ὄχθας καὶ προπάντων περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀξιῶ (Βαρδάρη) καὶ τὰ περίξ τῆς Θεσσαλονίκης οἰκήσαντες, οἵτινες ὅμως, ὡς καὶ οἱ τοῦ ἡμετέρου μέρους ἐὰν ἐφόρουν, ἢ μὴ δέρριν, ἢ δέρμα — ὅπερ ἄγνωστον ἡμῖν ποῦ ἀπῆντησεν ὁ κ. A. Déthier μὴ ἔχων παραπομπὴν εἰς τινα ἐκ τῶν ἀρχαίων — δὲν προσδιορίζεται μετὰ θετικότητος, ἀλλ' ὅτι περὶ τὸ Παγγαῖον καὶ πρὸ πάντων περὶ τὰς Σέρρας

καὶ περὶ τὸν Μελένικον* οἱ χωρικοὶ ἐνεδύοντο μὲ δέρματα, ὡς οἱ περὶ τὴν Σορίαν ἐνδύονται σήμερον, οἱ κοινῶς ὀνομαζόμενοι «Σιόπηδες» οὐδεμία ἀμφιβολία πρέπει νὰ ὑπάρξῃ· καθότι μέχρι πρότινων δωδεκάδων ἐτῶν πολλοὶ χωρικοὶ τῶν εἰρημένων μερῶν ἦσαν δερματοφόροι, ἢ δὲ συνήθεια αὕτη τῶν κατοίκων τῶν μερῶν τούτων, οὐκ ὀλίγον ἐπικυροῖ ὡς ὀρθὴν τὴν γνώμην τοῦ κ. A. Déthier, οὕτινος τὰ γραφόμενα περὶ στιζέως, ἢ στιγμοῦ τοῦ σώματος, ὃν εἰς χρῆσιν εἶχον οἱ Λιμναῖοι, ἐπίσης ἐπιβεβαιοῦνται ὡς πραγματικὰ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν αὐτῶν μερῶν· διότι καὶ σήμερον ἐκτὸς ἄλλων πολλῶν, ἔχουσι καὶ τὸ ἔθιμον τοῦ στιγματισμοῦ οἱ περὶ τὸ Πάγγαιον καὶ οἱ παραστρωμῶνιοι κάτοικοι, οἱ τὰς ἐπαύλους καὶ τὰς κόμας τῆς πεδιάδος Σερρῶν καὶ προπάντων οἱ λεγόμενοι χριστιανόγυφοι, οἱ τὸ Ἄλῃ Βέη Κιόι, τὸ Φυτώκι, τὸ Μονοῦχοι, τὸ Δοξόπι κλπ. κατοικοῦντες, ὧν πολλὰ ἀλλόκοτα ἦθη καὶ ἔθιμα, τινὰ μετὰ τῆς γλώσσης αὐτῶν, ἦν μεταχειρίζονται εἰς τὰς ἐπικλήσεις των, ἔχουσι περισυλλέξει, οἵτινες ἀποτελοῦσι ζῶσαν ἀρχαιότητα, ἔχοντες ἦθη καὶ ἔθιμα περιέργα, τὰ ὁποῖα κληρονομικῶς, ἀπὸ τῶν γονεῖς εἰς τὰ τέκνα των μεταδιδόμενα διεσώθησαν καὶ διετηρήθησαν τόσῳ ζωηρὰ, ὥστε ἐκτὸς ἐλαχίστων μεταβολῶν καὶ διαφορῶν, ἃς ὀλίγον κατ'ὀλίγον ἐπήνεγκεν ὁ Χριστιανισμὸς, εἶναι πανομοιότυπα μὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου περιγραφόμενα καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι ἀδιαφιλονίκητα ἔχνη τῶν διαφορῶν ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἅπερ ἐγκατέλειψεν ἐνταῦθα τῷ 478 π. Χ. ὁ Ξέρξης ἐπιστρέφων ἐκ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἀτυχή ἐκστρατείαν του διατάξας τοὺς τότε κατοίκους τῆς ἀκμαζούσης πόλεως τῶν Σερρῶν — ἧτις τότε Σίρις ὀνομάζετο — ἔν' ἐπιμελῶνται καὶ τρέφωσι τοὺς ἕνεκα πείνης καὶ παντοίων κακουχιῶν, ὑπὸ Δυσεντερίας καὶ λοιμοῦ πάσχοντας στρατιώτας του(α').

Τὸ ἐν ἐνεργείᾳ καὶ σήμερον, ἀλλὰ πολὺ περιορισμένον ἔθιμον τοῦ στιγματισμοῦ, ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου. Ἡ χρῆσις αὐτοῦ γινόμενη τότε διὰ σημείων ἐρυθρῶν (μίλτω) ἐθεωρεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὡς εὐγενῆς καὶ τιμητικῆς συνήθεια(β'). Ταύτην μεταχειρίζονται καὶ σήμερον, ὡς καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ ἄνδρες μᾶλλον, παρὰ αἱ γυναῖκες,

* Περὶ Μελένικου μετ' ἐπιτυχίας ἔγραψε κ' ἐδημοσίευσεν πολλὰ διὰ τῆς «Κων-πόλεως» καὶ τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» ὁ κ. Ταπεινός. Ἐπίσης καὶ ἡμεῖς ἐν εἴδει Πατριδογραφίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐν ἐκτάσει περὶ τῆς πόλεως ταύτης πραγματευόμεθα ἐν ἰδιαιτέρῳ βιβλίῳ, μὴ ἐκδοθέντι εἰσέτι.

(α') Ἡρόδοτ. Η', 115.

(β') Ἡρόδοτ. Ε', 6.

στιζόντες τοὺς βραχίονας, τὸ στῆθος, ἐνίοτε καὶ τὸ μέτωπον, οὐσης ἀνεξιτήλου τῆς στιζέως ταύτης, δι' ἧς οἱ χρώμενοι αὐτῆς, παριστώσιν ἰχθύς, πτηνὰ, σταυρούς, πλοῖα, ζῶα, χρονολογίας, δένδρα, ἄνθη κλπ. Τοιαύτη τις ἀναμφιβόλως ὑπῆρξεν, ὡς ὑποθέτομεν, ἢ στιζίς, ἦν ἐμεταχειρίσθη ὁ Ἰστιαῖος, ὅταν ἀπεφάσισε νὰ στασιάσῃ κατὰ τοῦ Δαρείου, στιζίς τὴν κεφαλὴν (ἀφοῦ πρῶτον ἐξύρισε αὐτήν) τοῦ ἐμπιστευτικωτέρου τῶν ἀνθρώπων του καὶ πέμψας αὐτὸν εἰς Μίλητον πρὸς τὸν Ἀρισταγόραν(α') διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἐκτὸς δὲ τῆς στιζέως ταύτης, ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἐν χρῆσει σήμερον, ἦν ἐμεταχειρίζοντο οἱ ἀρχαῖοι Ῥωμαῖοι, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Μαρτιάλης. Ἐγένετο αὕτη διὰ μελαίνων φακῶν, κολλομένων ἐν εἴδει ἐμπλαστριδίων καὶ ἀντὶ τούτων ἐσχημάτιζον μέλανας κυκλίσκους διὰ γραφίδος, ὅπερ καὶ τῶρα ἐνεργεῖται ὑπὸ εἰδικῶν γυναικῶν διαφοροτρόπως καὶ διὰ διαφορῶν μέσων στιζόντων τὸ πρόσωπον τῶν Νυμφῶν προπάντων. Ἐπίσης κατὰ Ἡρωδιανόν, οἱ ἀρχαῖοι Βρεττανοὶ κατέστιζον τὸ σῶμα διὰ γραφῶν παντοειδῶν ζῶων μεταχειριζόμενοι τὸ βαφικὸν φυτὸν Ἰσάτις, ὅπερ ποιεῖ τὴν χροιάν κυανῆν(β').

Τοὺς εἰρημένους λιμναίους λαοὺς, οὓς εὐρίσκομεν εἰς νεωτέρους χρόνους ἀναφερομένους ὡς λιμνοβίους Παίονας· διότι ὡς Παῖονες ἐξεπατρίσθησαν(γ') καὶ οὓς ὁ κ. A. Déthier μὲ τὸ γενικόν, ἢ κοινὸν ὄνομα «Δερρίοπας Λιμναίους» ὀνομάζει ὡς φοροῦντας δέριον, ἢ δέρμα, ἐνῶ κατὰ τὸν μακαρίτην Ἡρ. Βασιάδην τὸ ὄνομα «Δερρίοπος» σημαίνει χώραν ὄρεινὴν, στενὰ ἔχουσαν καὶ δύσβατα περάσματα, δηλ. Κλεισοῦρας καὶ ὄχι καὶ ἄνθρωπον ὁμοιάζοντα Σάτυρον, ὡς ἐπίσης κατὰ τὸν ἴδιον ἢ λέξις «Δέρρις» σημαίνει λαίμον Col, défile καὶ ὄχι δέρμα, ὅποτε βεβαίως πρέπει καὶ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ λιμνοβῖοι κατ'ὄκον τοιαύτην τινὰ χώραν, ἐξ ἧς τὸ ὄνομα Δερρίοπος ἔλαβον, ὅπερ καθ' ἡμᾶς ἀσυμβίβαστον εἶναι· διότι τούναντίον οὗτοι (ἐννοεῖται μόνον οἱ Λιμναῖοι) κατ'ὄκον εἰς εὐρείας καὶ λείας πεδιάδας, περιβρεχομένας ὑπὸ τῶν μεγαλειτέρων ποταμῶν καὶ ἐπὶ τῶν λιμνῶν, τοὺς τοποθετεῖ (ὁ κ. A. Déthier) εἰς μὲν τὰ περίξ τῆς Θεσσαλονίκης, περὶ τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀξιῶ, περὶ τὸν Θερμακικὸν Κόλπον καὶ μάλιστα ὡς προνοῦσιν τινες ἐσφαλμένους, εἰς τὴν θέσιν τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης*,

(α') Ἡρόδοτ. Ε', 35.

(β') Ἡρωδιαν. 3, 14.

(γ') Ἡρόδοτ. Ε', 11—17.

* Περὶ τῆς ἱστορικωτάτης ταύτης πρωτεύουσος τῆς Μακεδονίας ὀλίγιστα μέχρι τοῦδε—μᾶλλον Τοπογραφικὰ—ὑπὸ τινῶν λογίων ἐν ἐφημερίσιν ἐν περιο-

οὐς πρὶν ἀφίχθωσιν εἰς τὸ Πάγγαιον ὁ Ἡρόδοτος καὶ Ξέρξης συνεκστρατεύοντες περὶ τὰ 480 π. Χ. ἀπήντησαν εὐρισκομένους περὶ τὸ σημερινὸν Σαρὶ-Σιαμπάν, οὗτινος τὴν χώραν κατείχον καὶ ὄχι ὡς ἐσφαλμένως ἠγνοήθη ὅτι ὑπῆρχον οὗτοι ἐν τῇ σημερινῇ ἐπαρχίᾳ Καβακλή περὶ τὸ Μέγα Μοναστήριον ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ῥωμυλίᾳ, ἀπατηθέντες ἕκ τινος ἐπιγραφῆς εὐρεθείσης ἐκεῖ καὶ δημοσιευθείσης ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι Ἀθηνῶν, ἐν ἣ ἀπαντᾷ ἡ λέξις, ἢ τὸ ὄνομα Σαπάμκη, ὅπερ ἐξελήφθη ὡς Σαπαϊκὴ καὶ ἀπεδόθη εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερομένους Σαπαίους, οἱ Ὀδόμαντοι, οἱ Σάτραι κλπ. οἵτινες τὸ βόρειον μέρος τοῦ Παγγαίου, τὴν πρὸ αὐτοῦ πεδιάδα καὶ τὴν λίμνην κατῴκουν, ἐξ ὧν οἱ Δερσαῖοι. ὧν τὴν θέσιν περὶ τὸ Πάγγαιον κάλλιστα προσδιορίζουσιν οἱ ἀρχαῖοι, δὲν εἶναι οἱ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κάτοικοι τῆς πόλεως «Δέρραι=Σέρραι, ὡς ἐσφαλμένως ὑπὸ τινων ἐνομίσθη.

Τὴν ὑπαρξίν λιμναίων ἐνταῦθα — μεταξύ Νέστου, Στυμόνος καὶ Ἀξιῦ τῶν μεγαλειτέρων τῆς Μακεδονίας ποταμῶν— ἐπιβεβαιουσι τὰ νομίσματα τῆς Λήτης, ἢ Λιτῆς [2] πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, παριστάνοντα Σάτυρον ἰθυφαλλικόν, σφηνοπῶγωνα, γυμνόν, βαδίζοντα πρὸς δεξιὰν δραττόμενον τῇ δεξιᾷ τοῦ δεξιῦ βραχίονος γυναικὸς ἡμιγύμνου φαινομένης φευγούσης πρὸς δεξιὰ καὶ στρεφούσης τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν Σάτυρον, ἀνασύρουσα δὲ διὰ τῆς ἀριστερᾶς καταβιβασμένης τὴν ἐσθῆτα αὐτῆς· τὰ νομίσματα τῆς Πέργης, ἢ Βέργης [3] πρὸς τὰς Σέρρας καὶ τῶν Δερσαίων πρὸς τὸ Πάγγαιον ὄρος, ὧν καὶ αὐτῶν τὰ νομίσματα παρεμφερῆ σχεδὸν τύπον ἔχουσι· τὰ νομίσματα τῆς Θάσου, ἅτινα καὶ αὐτὰ παριστῶσι Σάτυρον ἰθυφαλλικόν σφηνοπῶγωνα μεθ' ὑποδημάτων πρὸς δεξιὰ ἔχοντα τὴν κόμην εἰς μακρὰς πλεκτάνας συνημμένην καὶ ὀπισθεν κρεμαμένην τῷ μὲν δεξιῷ ποδὶ γονυπετοῦντα, τῷ δ' ἀριστερῷ πατοῦντα, ὑποβαστάζοντα διὰ τῶν βραχιόνων γυναικῶν ὀριζοντίως πρὸς αὐτὸν ἐστραμμένην, ἔχουσαν τὴν κόμην εἰς μακρὰς πλεκτάνας ὀπισθεν κρεμαμένην ἐνδεδυμένην χιτῶνα ποδήρη, ὑψούσαν μὲν τὸν δεξιὸν βραχίονα καταβιβάζουσαν δὲ τὸν ἀριστερόν.

Ὁ Σάτυρος ἐκπροσωπεῖ τὸν λιμναῖον λαόν. Ἐπίσης ἡ Δᾶς τῆς Ἀμφιπόλεως, ἢ φαινομένη ἐπὶ νομίσματος αὐτῆς εἶναι λείψανον τοῦ λιμναίου λαοῦ, ὅστις κατῴκησεν ἐπὶ τῶν λιμνῶν, ζῶν διὰ τῆς ἀλιείας, ὅστις ἡγάπα τὴν Μουσικὴν καὶ μάλιστα τὰ ἐκ καλῶν κατασκευασμένα μουσικὰ ὄργανα, ἢ αὐλὸν τοῦ Πανός, ὃν παρ' ἡμῶν οἱ αἰπόλοι καὶ πολλοὶ χωρικοὶ τῶν πέριξ ἡμῶν Ἐπαρχιῶν μεταχειρίζονται κατὰ τὰς πανηγύρεις καὶ τοὺς χοροὺς αὐτῶν καὶ τοῦ ὁποῖου λαοῦ τοὺς περὶ τὸ Πάγγαιον καὶ μάλιστα περὶ τὴν Δυτικὴν πλευρὰν αὐτοῦ, περὶ τὸ

Ῥοδολεῖθον λελαξευμένους τάφους ἀλλαχοῦ ἐν ἐκτάσει πραγματευόμεθα.

Ἐπίσης τρανὸν δείγμα τῆς ὑπάρξεως Λιμναίων ἐνταῦθα, εἶναι οἱ μέχρι τοῦδε σωζόμενοι παραστρωμένοι κάτοικοι τοῦ Δοξόπι καὶ τινες γείτονες αὐτῶν, οἵτινες διασωζοῦσιν ἔχνη ἀρχαίων Σατυρομύμων, ὧν τὸ πρόσωπον κλίνει πρὸς τὸ τριγωνοειδές, οἱ ὀφθαλμοὶ εἰσι μικροὶ καὶ βαθεῖς, τὰ χεῖλη συσφιγμένα καὶ ἡ τοῦ σώματος λιτότης ἀπαντᾶται καὶ ἐν τῇ ἐκφράσει.

Ἐκ τινος σπουδαίας ἐπιγραφῆς εὐρεθείσης πέραν τῶν Βιτωλίων, περὶ τὸ Περλεπέ, ἦν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Πελαγονείας Βενέδικτος ἔπεμψε πρὸς τὸν ἐν Κων)πόλει Ἑλλην. Φιλολογικὸν Σύλλογον, ὅστις ἐδημοσίευσεν αὐτὴν ἐν τῷ ἀξιολόγῳ περιοδικῷ του καὶ τὴν ὅποιαν ὁ κ. Α. Déthier ὑπ' ὄψει του ἔχει πραγματευόμενος περὶ Δερριόπων, πληροφοροῦμεθα, ὅτι ἐκεῖ που πλησίον ὑπῆρχε καὶ τις πόλις Δερριόπος ὀνομαζομένη. Ἐπίσης ὁ Στράβων(α') μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι πλησίον τοῦ ποταμοῦ Ἰριγῶνος (Τσάρνα), ὅστις ἐνίοτε καταπλημμυρεῖ τὴν Πελαγονικὴν πεδιάδα, ὑπῆρχον πόλεις τινὲς τῶν Δευριοπῶν κατῴκηται.

Κατὰ ποῖαν ἐποχὴν οἱ πολυπληθεῖς οὗτοι Δερριόπες, οἱ κατοικοῦντες τόσας πόλεις ἰδικὰς των ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ; Ἄν δὲν ἀπατώμεθα, βασιζόμενοι καὶ εἰς τὴν εἰρημένην ἐπιγραφὴν, ἥτις εἶναι ἔργον τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων, καθ' οὓς ὑπῆρχεν εἰσέτι εἰς τὰ μέρη ταῦτα πολίχνη Δερριόπος ὀνομαζομένη, κατῴκηθησαν αὐτὰ ὑπὸ τῶν Δερριόπων, τῶν ἐκπατρισθέντων ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Ἡ Μακεδονικὴ κατάκτησις ἐκδιώξασα αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Στυμόνος καὶ τοῦ Ἀξιῦ, τοὺς ἠνάγκασε νὰ προχωρῶσι πρὸς τὰς εὐρυτάτας καὶ παραδεισίους πεδιάδας τῆς Πέλλης, τῶν Βοδενῶν, τῆς Βεροίας, τῆς Ναούσης, τῶν Βιτωλίων καὶ ἀκόμη ἀργότερον προχωροῦντες, ἀφίχθησαν εἰς ὁ μέρος ὁ Πτολεμαῖος(β') τοὺς τοποθετεῖ, οὓς ὁ Ὀρτέλιος εἰς τὸν χάρτην του τοὺς ἔχει πλησίον τῶν Καρλοπάγων ἐν Κροατίᾳ, ἔνθα κατὰ τὸν κ. Α. Déthier ἀπαντᾷ λαὸς τῆς αὐτῆς ἐθνικότητος διεσπαρμένος καὶ ἀποτελῶν ὁμάδα, αἵτινες προχωροῦσι πρὸς εὐρεσιν καὶ συνένωσίν του μετὰ τῶν Λιμναίων τῆς Δύσεως, οἵτινές εἰσι συμπατριῶται αὐτῶν. Ἡ λοι-

(α') Στράβ. Ζ', 327. Ἐκδόσις Ἀμστερδαμ σελ. 504, 1787. «Καὶ ἐπὶ τῷ Ἰριγῶνι πᾶσαι αἱ τῶν Δευριοπῶν πόλεις ὠκοῦντο, ὧν τὸ Βυράνιον καὶ Ἀλακομεναὶ καὶ Στύμβαρα.

(β') Πτολεμ. Β', 7, 8. σελ. 134. «Ἐπὶ δὲ τὴν Λιθουρνιακὴν δυσμικώτερον Μαζαῖτοι, εἶτα Δερριόπες καὶ Δέρριοι». Ὡς βλέπομεν, τοὺς θέτει μετὰ τῶν Ἰουλιανῶν Ἀλπειῶν καὶ τῆς Ἀδριατικῆς.

πόν ἦσαν οἱ Δερρίοι οὔτοι ἐκ τῶν ἡμετέρων, ἐγκαταλείψαντες τὰ μέρη μας μεταξὺ τῆς Δ' καὶ Ε' Π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἢ ἦσαν ἄλλοι τῆς αὐτῆς καταγωγῆς, οἵτινες ἔχοντες ἑτέραν διεύθυνσιν, κατῆλθον μέχρι τῆς πεδιάδος τῶν Βιτωλίων. Ὅποσδήποτε ὁμως, ὡς πρώτους, ἢ ἀρχαιοτέρους Λιμνοβίους τῶν μερῶν μας πρέπει τις νὰ παραδεχθῆ τοὺς ὑπάρχοντας περὶ τὴν λίμνην τοῦ μέρους τῶν Φιλίππων, ἦν κατωτέρω ἐν ἐκτάσει ὡς Πρασιάδα λίμνην περιγράφομεν καὶ ἦν ὡς καὶ περὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Τὸ Μαντεῖον τοῦ Διονύσου εὐρίσκετο ἐπὶ τοῦ Παγγαίου καὶ οὐχὶ ἐπὶ τοῦ Βόζ-δάγ, ἢ ἀλλαχοῦ.

Νομίζομεν ὅτι ἀρκοῦντως ἐπραγματεύθημεν περὶ τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων τοῦ Παγγαίου καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ μερῶν. Ἐκ πολλῶν διδομένων, ἅτινα ἢ νεωτέρα ἐπιστήμη κατατάσσει εἰς τὴν προϊστορικὴν ἀρχαιολογίαν, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι κατὰ τὴν νεολιθίνην καὶ ὀρειχαλκίνην ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ μέγας Θρακικὸς λαὸς εἶχεν ἀρχίσει νὰ διαιρῆται εἰς φυλὰς κ' ἐθνικότητας καὶ νὰ σχηματίζῃ πολλά καὶ διάφορα ἔθνη ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω, τῶν ἐν τῷ Δ' Κεφαλαίῳ μνημονευθέντων ἔθνεσιν, τῶν πλημμυρισάντων τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ Παγγαίου ἐπὶ τοῦ ὁποῦ ἀνακαλύπτομεν πανάρχαια ἔχνη τῶν πόλεων, καὶ τῶν κατοικιῶν αὐτῶν, εὐρίσκετο ἰδρυμένον ἤδη ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου τὸ ἱερόν, ἢ τὸ Μαντεῖον τοῦ Διονύσου, οὔτινος τὴν λατρείαν ἐξ Ἀσίας ἔφερον οὔτοι καὶ τῆς ὁποίας τὸ κέντρον ἦτο τὸ Πάγγαιον ὄρος, οὔτινος τὸ ἱερόν παρὰ τῶν ἀπανταχοῦ Θρακῶν ἐθεωρεῖτο μέγιστον καὶ ἱερώτατον καὶ ὡς πάτριον ἱδρυμα διετέλει τιμώμενον (α') διότι ὁ τοῦ οἴνου θεὸς Διόνυσος, ἦτο φοβερὰ θεότης, ἐκπροσωπῶν μίαν τῶν μεγάλων τῆς φύσεως δυνάμεων, ὡς ἡ Δημήτηρ, ἢ θεὰ τῆς Γεωργίας καὶ ἡ Κόρη τῶν καταχθονίων δυνάμεων ἢ Θεά.

Διαφωνία μεγίστη ἐπικρατεῖ σήμερον ὡς πρὸς τὴν τοποθέτησιν τοῦ Μαντείου τοῦ Βάχου ἐν τῇ πεδινῇ Θράκῃ. Ἡμεῖς τὸν ἀκριβέστατον Ἡρόδοτον καὶ τινὰ ἄλλα διδόμενα πειστικὰ ἔχοντες ὑπ' ὄψει, τοποθε-

(α') Παισαν. Θ', 30, 3.

τοῦμεν ἐπὶ τοῦ Παγγαίου τὸ Μαντεῖον τοῦ Διονύσου, ὃν ἐνταῦθα μὲν ἐλάτρευον οἱ Θρακῆες ὡς «Κράτιστον» ἐν δὲ τῇ ὄρεινῃ Θράκῃ ὡς «Μέγιστον» ὡς τοῦτο εἶναι ἡμῖν γνωστὸν ἐξ ἐπιγραφῶν, εὐρεθειῶν ἔντε Θράκῃ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ περὶ τὸ Πάγγαιον, δημοσιευθείσης τῆς Θρακικῆς πρότινων ἐτῶν ἐν «Κωνσταντινουπόλει».

Ἐπὶ τοῦ Παγγαίου ἦτον ἰδρυμένον τὸ Μαντεῖον τοῦτο καὶ ὄχι ἐπὶ τοῦ Δυσώρου (Βοσόρου, Βόζ-δάγ) ὡς ἐσφαλμένως ἐτοποθέτησεν αὐτὸ ὁ κ. Th. Desdevises-du-Dezert λέγων «Τὸ ὄνομαστὸν Μαντεῖον τοῦ Βάχου, τοῦ ὁποῦ ἱερεῖς ἦσαν οἱ Σάτρι, ἔκειτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πλησίον τοῦ ὄρους Βόζ-δάγ, πρὸς Βορρᾶν τοῦ Δραβήσκου (Δράμης) ὀπίθεν ὁ Ἀγγίτης μεθ' ὑποβρύχιον ὁδοιπορικὴν μιᾶς λεύγης ἐξέρχεται (α').» τοποθετῶν τὸ Μαντεῖον περὶ τὰ χωρία Βῶλαξ Γκιουρετζῆκι καὶ Λῆσσα* ἔνθα ὑπάρχει ἢ καταβόθρα, ἢ ὁ φυσικὸς ὄχετός, εὐρισκόμενος ἐντὸς ἀσβεστολιθικῶν στρωμάτων, ἐξ οὗ διέρχεται καὶ κατόπιν ἐκβάλλει εἰς τὴν πεδιάδα, ἀναφέρον ὁ σεβαστὸς Γαλάτης Γεωγράφος ὡς προσδιορισμὸν τοῦ μέρους καὶ πρὸς πίστωσιν τῶν ἀναγνωστῶν του τοὺς Σάτρας, οὓς ὑποθέτει ὡς κατοίκους τοῦ Βόζ-δάγ, ἐν ᾧ τούναντιον ἢ κατοικία καὶ ἡ ἐργασία αὐτῶν, κατὰ τὸν ἀκριβῆ πατέρα τῆς Ἱστορίας Ἡρόδοτον, ἦτο τὸ Πάγγαιον ὄρος «τὸ ἔχον μεταλλεῖα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἅτινα νέμονται οἱ Πίερες, οἱ Ὀδόμαντοι καὶ μάλιστα οἱ Σάτρι (β')» ἐκεῖνοι δηλαδὴ οἵτινες εἰσιν οἱ μόνοι, οἱ μὴ ὑποταχθέντες εἰς τὸν Ξέρξην καὶ μὴ ἀκολουθήσαντες ὡς οἱ λοιποὶ σύνοικοι τοῦ μέρους τούτου λαοὶ τὴν πανστρατιάν αὐτοῦ, ὅταν οὗτος τῷ 480 π. Χ. διερχόμενος ἐντεύθεν, μετέβαιεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ὑποτάξῃ αὐτήν. «Αὐτοὶ εἶναι (οἱ Σάτρι) οἱ ἔχοντες τὸ Μαντεῖον τοῦ Διονύσου, τὸ δὲ Μαντεῖον τοῦτο ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτάτου τῶν ὄρεων (γ').»

(α') Th. Desdevises-du-Dezert Géographie encienc de la Macedoine page 396. «L'oracle celebre de Bacchus, dont les Satres étaint les prêtres, était situé vrassemblément près du mont Boz-dagh au nord de plus b'ne lieue».

* Ἐπὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα (Λῆσσα) ὑπῆρχε κώμη τις κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους πλησίον τῆς Ἐπίδαυρου, ἣν ὁ Παισανίας ἀναφέρει λέγων «Κατὰ δὲ τὴν εἰς Ἐπίδαυρον εὐθεῖά ἐστὶ κώμη Λῆσσα. . . καὶ κατὰ δὲ τὴν Λῆσσαν ἔχεται τῆς Ἀργείας ἢ Ἐπίδαυρίων (Παισαν. 2, 25, 10 καὶ 26, 1.) — Γλουροῦκιδες (Γλουρετζῆκι) ὀνομάζονται οὕτω οἱ ὄρεινοὶ κάτοικοι τῆς Μικρῆς Ἀσίας. — Βῶλαξ. Ὁ Πολύβιος ἀναφέρει πόλιν ὑπ' αὐτὸ τὸ ὄνομα κειμένην ὑπὲρ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην Ἀλφειοῦ καὶ τὴν Ἀρέθουσαν.

(β') Ἡρόδοτ. Ζ, 112.

(γ') Ἡρόδοτ. Ζ, 111 «. . . Τὸ δὲ Μαντεῖον τοῦτο ἐστὶ μὲν ἐπὶ τῶν ὄρεων τῶν ὑψηλοτάτων.»

Υψηλότατον δὲ εἰς τὰ περίξ ἡμῶν ὄρος δὲν ὑπάρχει ἄλλο, ἐκτός τοῦ Παγγαίου, ἔχοντος τούτου ὕψ. 6,500 πόδας, ἤτοι 1,500 περίπου πόδας περισσοτέρους τοῦ Βόζ-δάγ, ἄλλως τε ὁ προσδιορισμὸς τῶν Σατρῶν ἐπὶ τοῦ Παγγαίου, αἶρει πᾶσαν ἀμφιβολίαν, περὶ τῆς μὴ ὑπάρξεως ἀλλαχοῦ τοῦ Μαντείου τοῦ Διονύσου, φαίνεται δ' ὅτι τὸ εἰρημένον χωρίον τοῦ Th. Desdevises-du-Dezert ἠπάτησε καὶ τὸν φιλόπονον καὶ πολλῶν περίξ ἡμῶν Ἑλληνικῶν Σχολῶν εὐφημον Διευθυντὴν κ. Θ. Γόνιον, ὅστις πραγματευθεὶς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ ἐριτίμῳ «Νεολόγῳ» διατριβὴν, δι' ἧς τοποθετεῖ ἐσφαλμένως καὶ οὗτος τὸ ἐν λόγῳ Μαντεῖον πέραν τῆς Προσοτζάνης, πρὸς βορρᾶν τῆς Κουμπαλίστης εἰς τὸν Μαγαρᾶν (α'), ὡς ἐπίσης ἐκ τοῦ ἰδίου χωρίου ἐξαπατηθεὶς καὶ ὁ Πανουσιολ. κ. Δαμασκηνὸς Μοσχόπουλος ἐν τῷ ἀξιολόγῳ πονήματι αὐτοῦ «Ἡ ἱερὰ Μονὴ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης» ἀναφέρει «ἐν τούτοις εἶναι πολὺ ἀμφίβολος ἡ ἰδέα τινῶν ὅτι τὸ Μαντεῖον τοῦ Βάκχου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρξεν ἐπὶ τοῦ Παγγαίου» ὅπερ Μαντεῖον ἐσφαλμένως καὶ οὗτος ἐπὶ τοῦ Βόζ-δάγ τοποθετεῖ (β'), ὡσαύτως ἄλλοι τινὲς τοποθετοῦσιν αὐτὸ ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Ζιχνῶν καὶ ἕτεροι ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλιππῶν, ἐν ᾧ κατὰ τὸν Ὀμηρον (γ'), τὸν Ἡρόδοτον (δ'), τὸν Πausανίαν (ε'), τὸν Πολύβιον (ς'), τὸν Μάξιμον Τύριον (ζ'), τὸν Στράβωνα (η') κλπ. τὰ πανάρχαια καὶ μάλιστα τὰ πεφημισμένα καὶ περισσότερον τῶν ἄλλων συχναζόμενα ἱερὰ ἐν κορυφαῖς, ἐπὶ τῶν ὄρεων τῶν ὑψηλοτάτων ἰδρύνοντο, ὥστε καὶ τὸ ἱερόν τοῦ Παγγαίου, πανάρχαιον κ' ἐπίσημον ὄν, κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἀρχαῖον σύστημα, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξαίρεθῇ καὶ νὰ εὐρίσκηται ἐν πεδιάσιν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ ὄρους Παγγαίου, εἰς τὸ ὅποιον πρωτεύοντες, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡροδότου, ἦσαν οἱ Σάτραι, οὓς ἐσφαλμένως ἐπίσης, ἐπὶ τοῦ Βόζ-δάγ τοποθετεῖ—ἐνθα, ὡς ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν καὶ τὸ Μαντεῖον ἐτοποθέτησεν—ὁ κ. Δαμασκηνὸς Μοσχόπουλος ὁ Εἰκοσιφοινισιώτης, ὅστις, ὡς καὶ οἱ ὁμόφρονες αὐτῷ, ἀντὶ τὸν Desdevises-du-Dezert, ὤφειλον ὑπ' ὄψει τῶν τὸν Ἡρόδοτον νὰ ἔχωσιν, ὅστις τοὺς Σάτρας ὡς μετχλωρρύχους τοῦ Παγγαίου τοὺς ἀναφέρει καὶ ὄχι τοῦ Βόζ-δάγ.

- (α') Νεολόγος ἐρημηρὶς ἐν Κωνσταντίνῳ 24 Μάϊου 1895 ἐν τῷ Παραρτήματι.
 (β') Δαμασκην. Μοσχόπουλος «Ἡ ἱερὰ Μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης» σελ. 7. ζ' γ. 15.
 (γ') Ὀμηρ. Ἰλιάδ. X. 170—Ἰλιάδ. Γ, 276.
 (δ') Ἡρόδοτ. Ζ', 111.
 (ε') Πausαν. Βιωτικ. IX, XXXIX. 2—5—6— Φωκ. X, XXXIX. 4.
 (ς') Πολύβ. Βιβλ. IX, VII. 6, 9.
 (ζ') Μάξ. Τύρ. Λόγ. Η', ἔκδοσις, Δούκα.
 (η') Στράβ. Η'. Τόμ. 11. σελ. 328.

Ὡς δ' ἕτερα ἱερὰ, ἢ Μαντεῖα καὶ τὸ τοῦ Παγγαίου εἶχε τὸν συμφετόν ἐκείνον, ἢ τὴν ἀλλόκοτον ἐκείνην χορείαν τῶν ἱεροφαντῶν, τῶν ἱερείων, τῶν Μάγων, τῶν Μαντισσῶν, τῶν Φαρμακευτῶν, τῶν Μελισσῶν, τῶν Σιβυλλῶν, τῶν Οἰωνοσκόπων, τῶν Δαδούχων, τῶν Θουσιάρχων, τῶν Βουθυτῶν κλπ. εἰδωλολατρικὸν σκυλολόγι, ὅπερ εἶχον οἱ ἀρχαῖοι περὶ τὰ Μαντεῖα τῶν.

Ὅτι δ' ὑπῆρχον ἐνταῦθα Μάγοι* Οἰωνοσκόποι, οἵτινες, ὡς πάντες οἱ ἀρχαῖοι, οἱ ὅποιοι ἐσέβοντο τοὺς ποταμούς, ὡς Θεοὺς καὶ προσέφερον θυσίας καὶ κατεσκευάζον ἀγάλματα αὐτῶν τοιαῦτα, ὅποια καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς Θεοὺς τῶν(α') καὶ αὐτοὶ (οἱ Μάγοι τοῦ Παγγαίου) σεβόμενοι καὶ τιμῶντες ὡς Θεὸν τὸν κάτωθεν τῶν χαμηλοτέρων Μεσημβρινοδυτικῶν ὑπυρειῶν τοῦ ὄρους—ὑπὸ τὴν Ἀμφίπολιν—διερχόμενον Στρυμόνα ποταμόν, σφάζοντες λευκοὺς ἵππους καὶ ζητοῦντες αἰσίους οἰωνούς, δῆλον γίνεται (καὶ ἐκ τούτου ἀκόμη πειθόμεθα, ὅτι ἐπὶ τοῦ Παγγαίου ὑπῆρχε τὸ Μαντεῖον τοῦ Διονύσου ἐν τῇ πεδιῶνι Θράκη καὶ ὄχι εἰς τὸ Βόζ δάγ, ἢ ἀλλαχοῦ) ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου λεγομένων «ἡ δὲ γῆ αὕτη ἢ περὶ τὸ Παγγαῖον ὄρος καλεῖται Φυλλίς καὶ ἐκτείνεται πρὸς δυσμὰς μὲν μέχρι τοῦ Ἀγγίτου ἐκδίδοντας εἰς τὸν Στρυμόνα, πρὸς μεσημβρίαν δὲ μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Στρυμόνος, εἰς τὸν ὅποιον οἱ Μάγοι σφάζοντες ἵππους λευκοὺς, ἐζήτουν αἰσίους οἰωνούς.» (β')

Ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐσέβοντο τοὺς ποταμούς καὶ τοὺς παρίστανον ὡς ποταμίους Θεοὺς, ἀπόδειξις εἶναι, ὅτι οἱ παράστασις αὕτη εἰσχωρήσασα ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος. Μαρτύριον τῆς χρήσεως τοιούτων παραστάσεων σώζεται ἐν Ῥαβέννῃ ἐν τῷ Ὀρθοδόξῳ βαπτηρίῳ τοῦ Μωστωλείου Galla Placidia Μωσαϊκόν τι, ὅπερ παριστᾷ τὴν βάπτισιν τοῦ Χριστοῦ, ἐνῷ ὁ ποταμὸς Ἰορδάνης παρίσταται ὑπὸ μορφὴν ποταμίου Θεοῦ. Εἰς νομίσματα τῆς Θάσου καὶ τῆς Ἀμφιπόλεως εἶδομεν ποταμόν κεκλιμένον πρὸς ἀριστερὰ καὶ κρατοῦντα τῇ μὲν δεξιᾷ κάλαμον, τῇ δ' ἀριστερᾷ κέραν τῆς Ἀμαλθείας· πλησίον κάλπη ἀνεστραμμένη, ἧς ἐπι-

* Ἡ λέξις «Μάγος» φαίνεται εἶναι Περσική, σημαίνουσα τοὺς ἱερεῖς καὶ σοφοὺς καὶ φιλοσόφους τῶν Περσῶν, οἵτινες κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (Α', 132) Διογένην τὸν Λαέρτιον (Φιλοσοφ. Ἱστορ. ἐν προσημ. 6) Αἰλιανόν (ποικίλ. Ἱστορ. Β'), 17) καὶ Πορφύριον (Περὶ Ἑγκριτ. ζ', 16) δὲν ἦσαν μόνον τῶν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐμπειροί, ἀλλ' ἠσχολοῦντο μάλιστα καὶ περὶ τὴν Ἀστρολογίαν καὶ Ἱατρικὴν μεγάλως σεβόμενοι καὶ τιμώμενοι.

(α') Πausαν. Ἀρκαδ. VIII, 7.

(β') Ἡρόδοτ. Ζ', 113.

χέονται ὕδατα. Ἐφ' ἑτέρου ποταμὸς πωγωνίας κεκλιμμένος κρατῶν τῇ δεξιᾷ χειρὶ κάλαμον. Ἐπίσης ἐπὶ νομισμάτων τῆς Ἰωνίας ἀπεικονίζεται ὁ ποτάμιος Θεὸς ὡς ἀνὴρ πωγωνοφόρος ἀνακεκλιμμένος, κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς κάλαμον, τὸν δ' ἀριστερόν αὐτοῦ ἀγκῶνα ἐπακουμβῶν ἐπὶ ὑδρίας, ἐξ ἧς χέεται ὕδωρ. Νόμισμα τοιοῦτον φέρει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ «Ἀστραίος».

Κατὰ τὴν ἐν Θράκῃ περιοδεῖαν ἡμῶν, ἐν Σηλυβρία, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πολυμαθοῦς, τοῦ ἀρχαιοδίδου καὶ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις λαμπροῦ καὶ ὠφελήμου ὁμογενοῦς κ. Ἀν. Κ. Π. Σταμούλη, ὅστις πρὸς ὄφελος τῆς ἐπιστήμης καὶ πρὸς πλουτισμὸν τῆς εὐγενοῦς κ' ἐκπολιτιστικῆς Ἀρχαιολογίας ἀφειδῶς δαπανῶν τὸ εὐεργετικὸν χρῆμά του, κατώρθωσεν ἀξιόλογον συλλογὴν ἀρχαίων νομισμάτων κλπ. ἀντικειμένων, πρὸς δὲ ἀγαλμάτων, ἀναγλύφων κ' ἐπιγραφῶν διαφόρων ἐποχῶν ν' ἀπαρτίσθη, εἶδομεν λαμπρᾶ τέχνης μαρμαρίνου ἀγαλμα. ὅπερ ἐστὶ προσωποποιήσεις ποταμοῦ, παριστῶν ποτάμιον θεὸν κεκλιμμένον πρὸς ἀριστερά, ἔχον μῆκος μὲν 0,75 περίπου, ὕψος δὲ μετὰ τῆς βάσεως καὶ μέχρι τοῦ λαίμου 0,35 ὡς ἔγγιστα, πλὴν δυστυχῶς ἀκέφαλον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀγνωσοῦμεν, ἂν πωγωνοφόρος, ἢ μὴ τοιοῦτος ἦτον ὁ ἄψυχος καὶ ψυχρὸς οὗτος θεός, οὗτινος τὸ λευκὸν σῶμα εἶναι περιτετυλιγμένον μὲ μανδύαν, ὅστις μέχρις ὀσφύος ἀφικνεῖται καὶ τοῦ ὀπίου τὰ ἄκρα ἐρριμένα ὄπισθεν τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, φέρονται κατ' ἐμπροσθεν τοῦ ὄρωντος· ἢ ἀριστερὰ χεῖρ αὐτοῦ ἐρειδομένη ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου, κρατεῖ ὑδρίαν, ἢ δὲ δεξιὰ φερομένη τροποντινὰ εὐθείως πρὸς τὰ κάτω τοῦ κεκλιμμένου σώματος, ἐρείδεται ἐπακουμβῶσα ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ γόνατος. Τὸ στῆθος αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ λαίμου μέχρι τῆς κοιλίας εἶναι ἀσκεπές, γυμνόν, ἔνθα φαίνονται τεχνικώτατοι καὶ ζωηροὶ οἱ μαστοί. Ἐκτὸς τῆς κεφαλῆς, μὴ εὐρεθείσης, ἐλλείπουσιν ἔτι ὁ λαίμος τῆς ὑδρίας καὶ ὁ πῆχυς τῆς δεξιᾶς χειρὸς. Τὴν εὐχάριστον παρατήρησιν τοῦ ἐκφραστικοῦ τούτου τοῦ Δ' πρ. Χρ. αἰῶνος τούλαχιστόν ἔργου, ὀφείλομεν εἰς τὴν σύζυγον ἡμῶν Μαρίαν, ἣτις ἰδοῦσα κείμενον αὐτὸ ἐν γωνίᾳ μᾶς τὸ εἰδείξεν, ἧς ὁ ζῆλος καὶ ἡ προσοχὴ καὶ ἕτερα ἔργα ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Θάσῳ καὶ ἀλλαχοῦ ἀνακλύψασα, ἐγένετο εὐχάριστος καὶ ὠφελήμων ἀφορμὴ, ἵνα παρ' ἡμῶν παρτηρηθῶσι καὶ μελετηθῶσι. Τὴν δὲ λατρείαν τῶν ποταμῶν καὶ μάλιστα τῶν μεγάλων καὶ ἱστορικῶν, εὐρίσκωμεν καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, ἔνθα πρὸς τιμὴν τοῦ ποταμοῦ Νείλου καὶ ναὸν ἱδρυσαν οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι, ὡς πληροφοροῦμεθα παρὰ Παρμένου τοῦ Βυζαντίου, ὅπερ ἀναφέρει ὁ Ἀθήναιος καλοῦντος αὐτὸν «Αἰγυπτίη Ζεῦ Νεῖαε» πρὸς δὲ καὶ ἐξ ἐνός νομίσματος τοῦ Ἰουλιανοῦ, φέροντος τοιαύτην Λατινικὴν ἐπι-

γραφὴν «Deo Santo Nilo» ἦτοι «Νεῖλω Θεῷ ἀγίῳ» ὡς καὶ ἔκτινος ψηφίσματος τῶν Βουσειριτῶν πρὸς τὸν Νέρωνα, ὅπερ ἀνεκαλύφθη τῷ 1818 περίξ τῆς μεγάλης Σφιγγὸς πλησίον τῆς Μέμφως ἐν Αἰγύπτῳ.

Ἀναμφιβόλως καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ ἡμετέρου Στρυμόνος, ἴσως καὶ πρὸς τιμὴν καὶ τοῦ Νέστου ποταμοῦ οἱ ἀρχαῖοι τῶν μερῶν μας Θράκες ἱδρυσαν ναοὺς, ἢ ἱερὰ καὶ κατεσκεύασαν ἀγάλματα, ἀφοῦ ἐν ἐπιγραφαῖς Ἀμφιπόλεως καὶ Θάσου ἀπαντῶσιν ὡς ὀνόματα ἀνθρώπων, τὰ ὀνόματα τῶν ποταμῶν Στρυμόνος καὶ Νέστου, πλὴν ἢ ἀπώλεια πολλῶν ἀρχαίων Συγγραμμάτων, καθιστᾷ ἄγνωστον τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν ἐνταῦθα. Ἴσως ἐν τῷ μέλλοντι, σὺν τῷ παρερχομένῳ χρόνῳ, ἢ σκαπάνῃ τοῦ ἐργάτου, ἢ τῷ ἄροτρον τοῦ γεωργοῦ ἀνακαλύψῃ ἐν Ἀμφιπόλει τούλαχιστον ἴχνος τι ποταμοῦ Θεοῦ, ἀφιερωθέντος πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοῦ Στρυμόνος, ὅπερ καθόλου παράδοξον δὲν εἶναι, ἀφοῦ ἐν Θράκῃ εἰς πολὺ μεμακρυσμένην ἀπόστασιν τῶν γνωστῶν ποταμῶν αὐτῆς εὐρέθη ἀγαλμα ποταμοῦ Θεοῦ, ἐξ οὗ δῆλον γίνεται, ὅτι οἱ Θράκες εἶχον ἰδιάζουσαν τιμὴν εἰς τὴν Θεότητα ταύτην, λατρεύοντες τοὺς μαρμαρίνους ποταμοὺς Θεοὺς καὶ μακρὰν τῶν ποταμῶν εὐρίσκόμενοι. Περὶ τὸ Πάγγαιον εἶναι ἐν χρήσει ὡς κύριον ὄνομα ἀνθρώπου τὸ ὄνομα «Ποτάμης» καὶ «Ποταμὸς».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Τὸ Μαντεῖον τοῦ Παγγαίου καὶ οἱ χρῆσμοὶ αὐτοῦ ἦσαν ὡς οἱ τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν.

Ὅχι μόνον τὸ Μαντεῖον τοῦ Διονύσου, ἢ Βάχχου ὑπῆρχεν ἱδρυμένον ἐπὶ τοῦ Παγγαίου, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶδος καὶ οἱ χρῆσμοὶ αὐτοῦ δὲν διέφερον ἀπὸ τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν. Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων, περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου ὑπάρξεως Μαντείου τοῦ Διονύσου, ὁ Ἡρόδοτος καθαρῶς ὀρίζει καὶ τὸ εἶδος τῶν χρησμῶν, οὓς ἐμεταχειρίζετο τὸ Μαντεῖον τοῦ Παγγαίου καὶ τοὺς ὁποίους ἢ ἐνταῦθα Πρόμκντις (ἧς τὸ ὄνομα δὲν ἀναφέρει) ἐδίδο, λέγων ὅτι καὶ οὗτοι ἦσαν διαφορούμενοι, ὡς οἱ τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν(α'), δηλαδὴ ἦσαν τοιοῦτοι, ὥστε νὰ λάβωσι διπλὴν ἐξήγησιν. Τοιοῦτος ἦτον ὁ χρῆσμός ἐκείνος, ὅστις ἔλεγεν «Ἦξεις ἀρήξεις, οὐ θνήξεις ἐν πολέμῳ». Ἦσαν

(α') Ἡρόδοτ. Ζ', 411.

δηλαδή οἱ διαφορούμενοι χρησμοὶ σκοτεινοί, δυσεξήγητοι, αἰνιγματώδεις καὶ ἐζήτουν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων νὰ συμβιβάσωσιν αὐτοὺς πρὸς τὴν πραγματικότητα.

Ἀναμφιβόλως καὶ τὸ Μαντεῖον τοῦ Παγγαίου, ὡς τὸ τῶν Δελφῶν ἦτο πανάρχαιον. Ἡ ἰδρυσις καὶ ἡ ὑπαρξις αὐτῶν χάνονται εἰς τὰ σκόπη τῶν μεμακρυσμένων αἰώνων. Τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ πατρὸς τῆς Ποιήσεως Ὀμήρου (900—1,000 π. Χ.) ὠνομαζόμενον «Πυθῶ» εὕρισκετο ἐν τῇ ἀκμῇ του καὶ ἦτο πεφημισμένον, περιλαμβάνον μεγάλους θησαυρούς.

Ἐπὶ τοῦ Παγγαίου διεσώθη μέχρις ἡμῶν ἄντρον, ὅπερ ἦτον ὡς τὸ ἄδυτον τῶν Δελφῶν καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐν εἶχεν ὁμοιότητα μὲ τὸ ἄλλο, δὲν διέφερε καὶ ὁ τρόπος τῆς χρησιμοδοτήσεως, ἣτις ἐγένετο ὡς ἐξῆς. Τὸ μέρος, ἐνθα ἐδίδοντο οἱ χρησμοὶ ὠνομάζετο Ἄδυτον. Ἦτο τοῦτο εἶδος ἄντρου ἐρεβώδους, μυστηριώδους, ἀμυδρῶς φωτιζομένου καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ὑψοῦτο ὁ χρυσοῦς Τρίπους, ὁ κείμενος ἄνωθι τῆς, ἐξ ἧς ἀνεδίδοντο αἱ μεθυστικαὶ ἀναθυμιάσεις.

Ὁ μέλλων νὰ ἐρωτήσῃ τὸ Μαντεῖον, εἰσῆγετο ἐκεῖ μέχρι τῆς εἰσόδου τοῦ Ἄδυτου καὶ ἐκεῖ τρέμων ἐκ φόβου καὶ συγκινητικῆς προσεκίνοι τὸν Θεόν, προσπίπτων ἕως ἐδάφους. Μετ' ὀλίγον ἐξ ἄλλης τινὸς εἰσόδου εἰσῆρχετο ἡ Πυθία γυνὴ ἐστεμμένη μὲ δάφνην τὴν στιγμαὴν ἐκείνην ὕμνοι γλυκύτατοι καὶ ἤχοι μουσικῶν ὀργάνων, μελωδία ὑψηλαὶ καὶ ἐνθεοὶ ἀντήχουν.

Ἡ χρησιμοδοτικὴ Πυθία βραδέως ἀνῆρχετο τὰς βαθμίδας τοῦ Τρίποδος καὶ ἐκαθέζετο ἄνωθεν τῆς ὀπῆς. Οἱ ὕμνοι ἀμέσως ἔπαυον, ἐσίγων τὰ μουσικὰ ὄργανα, τέσσαρες προφῆται περιεκύκλουν τὸν τρίποδα, σιγὴ βαθεῖα καὶ ἐπίσημος ἐπεκράτει, καθ' ἣν αἱ καρδίαι τῶν μαντευομένων σφοδρῶς ἔπαλλον. Τέλος ἡ Πυθία κατελαμβάνετο ὑπὸ τῆς θεοληψίας τῆς καὶ ἀπήγγελλεν εἰς ἐξαμέτρους στίχους τὸν χρησμόν, διακοπτομένη ὑπὸ σπασμῶν, μὲ ἀφρίζον στόμα καὶ μὲ ἀπλανεῖς ὀφθαλμούς. Τὸν ἀπαγγελλόμενον χρησμόν ἐχάρασσον ἐπὶ δέλτου οἱ Προφῆται καὶ τὸν ἐνεχειρίζον εἰς τὸν χρηστιαζόμενον, ὅστις ἠγείρετο ἐν βαθυτάτῃ συγκινήσει καὶ φόβῳ καὶ ἐζήρχετο τοῦ ἀδύτου.

Συνήθως ὑπῆρχον τέσσαρες Πυθίαι χρησιμοδοτούσαι, αἵτινες ἐναλλάξ εἰργάζοντο· διότι μία μόνον δὲν ἐπῆρκει διαρκῶς εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν πολλῶν προσκυνητῶν, οἵτινες διὰ νὰ ἐρωτήσωσι τὸ Μαντεῖον, ἔφερον πλοῦσια, πάντοτε δῶρα εἰς τὸν ναόν. Ὡς εἰς τοὺς Δελφούς, ἐσπευδεν ὁ λαὸς ἀθρόος καὶ εἰς τὸ Πάγγαιον, ἐνθα ἔβλεπε τὴν Πυθίαν αὐτοῦ ἀνερχομένην ἐπὶ τοῦ Τρίποδος προλέγουσα τὰ μέλλοντα

καὶ ἀτέρμονα διαστήματα δεικνύουσα καὶ διὰ τῆς φαντασίας καὶ διὰ τῶν τῆς ψυχῆς ὁμμάτων βλέπουσαν τῶσας ποικίλας εἰκόνας. Κατὰ τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ἐδίδοντο οἱ χρησμοί, ὀλόκληρος ὁ τοῦ Ναοῦ περιβόλος εἰς λαμπρὰν πανήγυριν μετεβάλλετο.

Προκειμένου δὲ περὶ Πυθίας καὶ τῶν χρησμῶν αὐτῆς, οὗς ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Τρίποδος ἐχρησιμοδοτεῖ λέγουσα ἀληθείας περὶ τῶν μελλόντων γενέσθαι μετὰ τοσαύτης βεβαιότητος, μεθ' ὅσης οὐδ' ἡ ἱστορία, ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων ἱστοροῦσα τὰ πράγματα ἤθελε κηρύξει ταῦτα, δὲν συμφωνοῦμεν καθόλου μήτε μετὰ τοῦ Fullmann λέγοντος ὅτι οἱ ἀριστοκράται καὶ οἱ ἱερεῖς τῶν Δελφῶν εἶχον ἀνταποκριτὰς εἰς ἅπασαν τὴν γῆν καὶ κατώρθωνον νὰ γνωρίζωσι περὶ τῶν οἰκογενειακῶν υποθέσεων καὶ περὶ τῶν συμφερόντων καὶ τοῦ μέλλοντος ἐκάστης πόλεως κλ. μήτε μετὰ τοῦ Βολταίρου, ὅστις διατείνεται, ὅτι οἱ Χρησμοὶ ἦσαν μῦθοι καὶ τεχνάσματα τῶν ἱερέων καὶ ὅτι κατώρθουν οὗτοι νὰ μάθωσι καὶ αὐτὴν τὴν οἰκογενειακὴν κατάστασιν τῶν ἀτόμων κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν, τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἕκαμνεν εἰς τὰς ἡμέρας τῶν μυστηρίων.

Νομίζομεν ὅτι δὲν ἦτο καθόλου δυνατὸν, εἴτε ἐξ ἰδίων των, εἴτε ἐκ τῶν ἀνταποκριτῶν αὐτῶν οἱ ἱερεῖς νὰ γνωρίζωσι μυστικὰ πρακτόμενα πολὺ μακρὰν τοῦ Μαντείου, διὰ τὰ ὅποια ἐρωτώμενον τοῦτο τὴν αὐτὴν ὥραν καθ' ἣν ἐπράττοντο ταῦτα ἐξηκρίβου αὐτὰ καταλεπτῶς διὰ τῆς διδομένης ἀπαντήσεως ἀπαράλλακτα, ὡς ἐτελοῦντο.

Ὡς παράδειγμα φέρομεν τὸν βασιλέα τῆς Λυδίας Κροῖσσον, ὅστις πρὸ τοῦ πρὸς Πέρσας πολέμου προθέμενος νὰ ἐρωτήσῃ περὶ τῆς ἐκβάσεως αὐτοῦ τὸ Μαντεῖον, ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ ἐκ τῶν προτέρων ποῖον ἐκ τῶν τότε Μαντείων ἦτο τὸ ἀψευδέστερον καὶ ἔστειλεν εἰς ἕνα ἕκαστον χωριστὰ θεοπρόπους παραγγεῖλας εἰς αὐτοὺς τὴν εἰκοστὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἐκ Λυδίας ἀναχωρήσεώς των νὰ ἐρωτήσωσιν ἕκαστος τὸ Μαντεῖον, εἰς ὃ ἀπεστάλη, τί κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην πράττει ὁ Κροῖσσος, ὅστις τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἐπρόκειτο νὰ ἐρωτήσωσιν οἱ ἀπεσταλμένοι, ἀρνίον καὶ χελώνην κόψας, εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν λέβητα ἔρριψεν, ἐπιθέσας καὶ χαλκοῦν ἐπίθεμα, ψήνων αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ μίγμα τῶν κρεάτων. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἡ Πυθία τῶν Δελφῶν, ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Τρίποδος ἐκήρυττεν εἰς στίχους ἐξαμέτρους τὰ ἐξῆς.

«Γνωρίζω τὸν ἀριθμὸν τῆς ἄμμου καὶ τὰ μέτρα τῆς θαλάσσης· ὁ κωφὸς μὲ ἔννοεῖ καὶ ἀκούω τὸν ἄλαλον, ἐμβαίνει εἰς τὰς αἰσθήσεις μου ἡ ὄσμη τῆς σκληροδέριμου χελώνης, ἡ ὁποία βράζει εἰς χάλκινον

ἀγγείον μὲ κρέατα ἀρνίου. Κάτωθεν αὐτῆς εἶναι ἐστρωμένους χαλκός, ἀνωθεν δὲ τὴν σκεπάζει χαλκός (α').»

Ὁ δοθεὶς οὗτος χρησμός, ἢ μᾶλλον ἡ δοθεῖσα ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Κροίσσου ἦτον ἀκριβής. Λέγεται ὅτι καὶ ὁ χρησμός τοῦ Μαντείου τοῦ Ἀμφικράου εὐρέθη ὑπὸ τοῦ Κροίσσου ἀληθής (β').

Ἐπειδὴ πολὺ πιθανὸν νὰ ὑποθέσωσι τινες ὅτι ὁ Κροίσσος ἐμπιστευθεὶς τὸ μυστικὸν του, ἢ τὸ σχεδιδόν του τοῦτο εἰς τινὰ ἐκ τῶν πολὺ σχετικῶν φίλων του καὶ ὅτι ἡ προμελετηθεῖσα αὕτη πράξις περιῆλθεν εἰς γνῶσιν τῶν Ἱεροφάντων τοῦ Μαντείου, οἵτινες προεσχεδίασαν καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπάντησιν, ἣν ἐμελλον διὰ στόματος τῆς Πυθίας νὰ δώσωσιν, ἐκρίνομεν καλόν, πρὸς περισσοτέραν πίστωσιν τούτων νὰ φέρωμεν καὶ ἕτερον παράδειγμα ἔτι μυστηριωδέστερον καὶ ἔτι πειστικώτερον τοῦ εἰρημένου, ὅπερ οὐδεὶς ἐγίνωσκε διὰ νὰ τὸ γνωστοποιήσῃ εἰς τοὺς Ἱεροφάντας, ἢ εἰς ἄλλον τινὰ καὶ τὸ ὅποιον εἶναι τὸ ἐξῆς.

Ὁ Κροίσσος ἠρώτητε τὸ Μαντεῖον περὶ τοῦ υἱοῦ του, ὅστις ἦτο βωβός, ἂν ἤθελε ποτὲ ὀμιλήσῃ, ὅποτε ἡ Πυθία ἀπεφάνθη ὡς ἀκολούθως.

«Ὡ Λυδὲ βασιλεῦ, πολλῶν ὧ Κροίσσε ἀνοητώτατε! Μὴ εὐχῆσαι ν' ἀκούσῃς εἰς τὴν κατοικίαν σου τὴν ποθητὴν φωνὴν τοῦ ὀμιλοῦντος υἱοῦ σου συμφερώτερον σέ εἶναι νὰ μείνῃ βωβός· διότι θὰ ὀμιλήσῃ πρώτην φορὰν εἰς ἡμέραν δυστυχή (γ').»

Πράγματι, ὅτε αἱ Σάρδεις ἠλώθησαν καὶ ὁ Κῦρος νικηφόρος ἐπήρχετο, ὁ Κροίσσος ἴστατο παρὰ τὸ τεῖχος καὶ ἐχθρός τις ἠτοιμάζετο νὰ τὸν φονεύσῃ, ὁ παῖς αὐτοῦ ἀνεφώνησε τότε ἐν ἡμέρᾳ δυστυχίας «Ἄνθρωπε μὴ κτεῖνε Κροίσσον!»

Παρατίθεμεν καὶ ἐν ἕτερον παράδειγμα μεταγενεστέρως ἐποχῆς—τῆς Ῥωμαϊκῆς— καθ' ἣν τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἐπρομάντευσε καὶ ἔδωκε πρόρρησιν, ἣτις προέλεγε τὴν Γέννησιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διότι ὁ Ῥωμαῖος Αὐτοκράτωρ Αὐγούστος πληροφορηθεὶς ὅτι κατὰ τινὰ προφητείαν, ἣν κατὰ τὸν Σουετώσιον (δ') διέδωκε τις Julius Marathus ἐπρόκειτο ν' ἀναφανῆ ἐκ τῆς Ἰουδαίας ἀνθρωπὸς τις ὡς βασιλεὺς τοῦ κόσμου, μεταβὰς εἰς Δελφούς καὶ ἐρωτήσας τὸ Μαντεῖον, τίς ἤθελε κατόπιν αὐτοῦ νὰ βασιλεύσῃ καὶ κυβερνήσῃ τὸ Κράτος, εἰς ἀπάντησιν ἔλαβε τὸν ἀκόλουθον Χρησμόν.

«Παῖς ἱερατὸς κέλλεται με θεοῖς μακάρεσσιν ἀνάσσειν
Τὸν δε ὄμον προλιπεῖν καὶ αἰδὴν αὐθις ἰκέσθαι
Λοιπὸν ἀπιθὶ σιγῶν ἐκ βωμῶν ἡμετέρων.»

(α') Ἡρόδοτ. Α', 47.

(β') Ἡρόδοτ. Α', 49.

(γ') Ἡρόδοτ. Α', 85.

(δ') Σουετών. August. 9.

Ὅποτε ὁ Αὐγούστος ἱδρυσεν ἐν Καπιτωλίῳ βωμὸν ἐπιγράφας Ῥωμαῖστί «Ararprimogeniti Dei» ἤτοι βωμὸς τῷ Πρωτογένῳ θεῷ (α').

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων παραδειγμάτων πᾶς τις ἤδη κατανοεῖ, ὅτι ἐνταῦθα δὲν ἐμφιλογώρησε, μῆτε ἀνταποκριτῶν εἰδοποιήσις, μῆτε Ἱεροφάντων προηγουμένη καὶ ἰδιαιτέρᾳ ἔρευνα καὶ γνῶσις μυστηρίων. Τί λοιπὸν συνέβαινε; Οὐδὲν ἕτερον, νομίζομεν, ἢ ὅτι καὶ σήμερον συμβαίνει μὲ τὰς σημερινὰς Πυθίας (τὰς νευρικὰς κ' ἐπίδεικτικὰς ὑπνωτίσεως νεάνιδας καὶ γυναῖκας), ἃς οἱ σοφοὶ ἐπιστήμονες ὑπνωτισταὶ παρουσιάζοντες ἐπὶ σκηνῆς ἔναντι τοῦ δημοσίου, τὰς ὑπνωτίζουσι, τὰς καθυποβάλλουσιν εἰς δοκιμασίας καὶ τὰς ἀναγκάζουσι ν' ἀπαντήσωσιν εἰς τὰς ἐρωτήσεις των, αἵτινες δίδουσαι σαφεῖς καὶ ἀληθεῖς ἀπαντήσεις περὶ παρελθόντος, περὶ παρόντος, περὶ μέλλοντος, προκαλῶσι δικαίως τὸν θαυμασμὸν καὶ τὰ χειροκροτήματα τοῦ δημοσίου.

Φαίνεται ὅτι ἡ Γυνὴ περισσώτερον τοῦ ἀνδρὸς εἶναι ἐπίδεικτικὴ ὑπνωτίσεως. Καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους, καὶ κατὰ τοὺς σημερινούς χρόνους αἱ γυναῖκες ἐκτελοῦσι τὰ θαύματα τοῦ ὑπνωτισμοῦ. Παραδεχόμεθα δηλαδὴ ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὑπῆρχε τέχνη τις, μὴ διαφέρουσα τοῦ ὑπνωτισμοῦ, ἐνεργουμένου αὐτοῦ καθ' ὅμοιον, ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον—ἴσως τελειότερον τοῦ σημερινοῦ—τοῦ ὁποίου τὴν χρῆσιν οἱ λεγόμενοι Ἱεροφάνται ἐγίνωσκον καὶ τὴν ἐκρυπτον δι' ἑαυτοὺς μόνον, ὅπως συγκρατῶσι τὸν λαὸν ἐν φόβῳ, ὅπως καταδαμάζωσι τὰ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀναφυόμενα δαιμόνια πνεύματα, ὡς καὶ τὴν δύναμιν τῶν τυράνων καὶ βασιλέων καὶ ὅπως ἔχωσι πάντοτε χαλινωμένην τὴν τότε θέσιν τοῦ ἱερατείου, τοῦ ὁποίου ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ ἀξία πρὸ πολλοῦ ἤθελε καταρρέυσει καὶ μηδενισθῆ, ἐὰν δὲν ἦχον ἐν ἐνεργείᾳ τὰ περίεργα καὶ ἀξιοθαύμαστα τῶν θαυματουργημάτων, δι' ὧν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ καὶ δῶρα μεγίστης ἀξίας (β') καὶ γόητρον ἀπερίοριστον ἐκέοδιζον.

Οἱ Ἱερεῖς τοῦ Μαντείου ἠσπάζοντο μᾶλλον τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πυθαγόρου, πλάσαντες ὅτι τὰ δόγματα αὐτοῦ ἐδιδάχθη ὑπὸ τῆς Πυθίας Θεμιστοκλείας, ἀλλ' οὐκ ἀπέκλειον καὶ τὰς τῶν ἄλλων φιλοσοφικὰς γνώμας, τὰς δακούμεναις χρησίμους εἶναι τοῖς σκοποῖς αὐτῶν. Πλὴν τὸ ἐν Δελφοῖς Μαντεῖον οὐ μόνον ξένας γνώμας καὶ ιδέας ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ἐθνικῆς προόδου εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσῆγαγεν, ἀλλὰ καὶ φυλάξαι Ἑλληνικὰς καὶ πόλεις εἰς ἀγαθὰς σχέσεις πρὸς ἀλλήλας ἤγαγεν.

(α') Σουετών. Augustus 9.

(β') Εὐσεβίου Παρ. ἐν Χρονικοῖς, Σουιδ. Νικηφ. Κάλλ, Α', ιζ.'

Ἄνκμφιβόλως, ἐκτός τοῦ Ἡροδότου καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ἀρχαίων θά ἔκαμον λόγον περὶ τοῦ Μαντείου τοῦ Παγγαίου, πλὴν ἡ ἀπώλεια ἀρχαίων συγγραμμάτων ὀλίγη δὲν ὑπῆρξεν. Οὐδεὶς (ἐξ ὧν ἡμεῖς ἀνέγνωμεν) ἀρχαῖος Συγγραφεὺς ἀναφέρει τὴν ὑπαρξίν Πυθικῶν ἀγῶνων ἐν Θάσῳ καὶ ὅμως ἐπιγραφή τις καὶ ἕτερα διδόμενα—περὶ ὧν ἐν ἐκτάσει εἰς τὸ περὶ Θάσου Σύγγραμμά μας—γνωρίζουσιν ἡμῖν τὴν ὑπαρξίν ἐκεῖ τοιούτων, ἐξ ὧν πολλὰ διδασκόμεθα.

Ὡς φρονοῦμεν, οἱ Θοῤῃες, οἵτινες κατὰ τὸν Αἰλιανόν, οὐ μόνον γράψωσι δὲν ἤξευρον, ἀλλὰ καὶ τὸν δυνάμενον νὰ γράψῃ ἀπεστρέφοντο, (α') οἵτινες ὅμως ἦσαν Μουσικώτατοι, διδασκόμενοι τὴν Μουσικὴν ὑπὸ τοῦ Ὀρφέως, ὅστις διὰ τῆς λύρας του κατώρθωσε νὰ ἐξημερώσῃ καὶ ἐκπολιτίσῃ αὐτούς, ἐφρόντισαν καὶ Μουσικούς νὰ ἔχωσι, μάλιστα δ' ἐπιγραφή τις ἐκ τῶν περὶ τὸ Παγγαῖον εὐρεθεισῶν, οὐχὶ νεώτερον τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος, ἀναφέρει Μνησικράτην τινὰ Μουσικόν, ἀλλὰ προσπάντων τὸ τε Μαντεῖον καὶ αἱ διάφοροι Βακχικαὶ πανηγύρεις, ἤκμασαν καὶ διέπρεψαν μετὰ τὴν κατὰ τὸν ς' π. Χ. αἰῶνα ἐγκατάστασιν περὶ τὸ Παγγαῖον τῶν Πιέρων, οἵτινες ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὰς Πιερίδας Μούσας, αἵτινες ἀνεπλήρουν τὰς ἐννέα Μούσας εἰς τὰς συνεχῶς γινομένας θρησκευτικὰς πανηγύρεις, καθ' ἃς καὶ ἐκ πολλῶν μεμακρυσμένων χωρῶν ἄνθρωποι ἐρχόμενοι (ὡς οἱ σημερινοὶ προσκυνηταὶ μεταβαίνουσιν εἰς τὰς πανηγύρεις τῶν Μοναστηρίων) συνεώρατῶν μετὰ τῶν κατοίκων τοῦ Παγγαίου, ἐμελπον μουσικῶς καὶ ὠρχοῦντο μετὰ χάριτος, ὑμνοῦσαι ἐμμελῶς τὰ κατορθώματα τῶν ἀθανάτων Ὀλυμπίων Θεῶν (οὓς ἡ ἀγία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ θρησκεία ἐθανάτωσε καὶ ἐξήλειψεν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς) καὶ ψάλλουσαι διὰ τῆς λιγισθόγγου καὶ μελιρρύτου αὐτῶν φωνῆς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀπόλλωνος, περίξ τοῦ βωμοῦ αὐτοῦ ἰστάμεναι.

Δὲν θὰ ἦναι βεβαίως αὐτὰ αἱ Πιερίδες Μούσαι, αἱ Κιθαρωδίστριαι καὶ Νκυλίστριαι, αἵτινες ἐχρησίμευον καὶ ὡς μαντικαὶ θεότητες τοῦ Βάκχου θεωροῦμεναι ὡς ἀπόγονοι τῶν Μαινάδων καὶ Βακχῶν, τῶν ἀρχαιοτέρων οἰκητόρων τοῦ Παγγαίου.

Δὲν θὰ ἦσαν αὐτὰ αἱ κοινὰ τῆς ἐποχῆς τῶν Αὐλητρίδες καὶ Ὀρχιστρίδες, αἱ ἐκ δούλων καταγόμεναι, αἵτινες πλὴν τοῦ αὐλεῖν καὶ ὀρχεῖσθαι, ἐμποροῦντο καὶ τὰ ἑαυτῶν σώματα.

Δὲν θὰ ἦσαν ἐξ ἐκείνων, αἵτινες εἰς ἔτι ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν εἰς τὰ

(α') Αἰλιανὸς Η', β. «Τῶν ἀρχαίων φασὶ Θοῤῃων μὴδένα ἐπίστασθαι γράμματα· ἀλλὰ καὶ ἐνόμιζον εἶναι πάντες οἱ τὴν Εὐρώπην οἰκοῦντες βάρβαροι χρῆσθαι γράμμασιν.»

ταξείδια τοῦ ἐν κρασιπάλῃ καὶ μέθῃ ζῶντος θεοῦ των, ἐσυνώδευον αὐτὸν οἱ Βάκχοι, αἱ Μαινάδες, αἱ Λῆναι, αἱ Θυάδες, αἱ Βασάραι, ἡ Βασσαρίδες αἱ Κλώδωνες, αἱ Μιμαλλόνες, ἀκολουθοῦσαι τοὺς Πᾶνας, τοὺς Σατύρους, τοὺς Σατυρίσκους, τοὺς Σιληνοὺς καὶ τῆς συνοδείας αὐτῶν.

Δὲν θὰ ἦσαν αὐτὰ αἱ Παιονίδες καὶ Δαρδανίδες τῆς Θοῤῃης, ἡ ἄνω Μακεδονίας, ὡς αἱ μεταβαίνουσαι εἰς Ἑλλάδα ὡς ἐταῖραι Μουσικαί, περὶ ὧν ὁ Ἀριστοφάνης ἐν ταῖς Σφηξί μείαν ποιεῖται καὶ ἐξ ὧν μίαν Δαρδανίδα ὠραίαν Αὐλητρίδα ἐστιγμένην, Φιλοκλέων ὁ γέρον πολίτης ἐν τῷ Συμποσίῳ, τῷ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν φίλων τοῦ υἱοῦ του δοθέντι ἀρπάζει καὶ φεύγει καὶ διὰ τῆς ἀρπαγῆς ταύτης δίδων πέρας εἰς τὸ παρὸν Κεφάλαιον, περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Παγγαίου ἰδρύσεως τοῦ Μαντείου τοῦ Διονύσου καὶ οὐχὶ ἐπὶ τοῦ Βόζ-δάγ, ἡ ἀλλαχοῦ, ὅπως ἔδωκε τραῦμα κείριον καὶ πέρας καὶ ὀλοτελῶς ἐξουδετέρωσε τὴν ἀνήθικον καὶ παραλυμένην ταύτην σωρείαν τῶν ἀλλοκότων καὶ τερατωδῶν θεῶν, θεραπεόντων καὶ θεραπευνίδων αὐτῶν ἢ διὰ τῆς χύσεως τοῦ αἵματος τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τῶν διασκορπισθέντων εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον καὶ κηρυζάντων πανταχοῦ τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων Μαρτύρων τοῦ χριστιανισμοῦ ἰδρυθεῖσα καὶ ἐδραιωθεῖσα ἀληθῆς καὶ ἄσπιλος καὶ ἠθικοποιούσα καὶ εἰς νομὰς σωτηρίου φέρουσα τὸν ἄνθρωπον θρησκεία τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Τὰ ἄδουλα, ἢ τὰ χρυσᾶ μέταλλα.—Τὰ μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου.—Οἱ ἀρχαῖοι τῶν μερῶν τούτων μεταλλορροχοί.

Οἷ, τε κάτοικοι τοῦ Παγγαίου ὄρους καὶ οἱ τοῦ μέρους τούτου οἰκήτορες, εἰς ὃ ἀργότερον οἱ Φίλιπποι ἰδρύθησαν, ὡς μόνην σπουδαίαν καὶ τὰ μάλα ὠφέλιμον αὐτοῖς ἐργασίαν εἶχον τὴν ἀνακάλυψιν καὶ ἐξόρυξιν μεταλλίτιδος, γενικευθείσης σχεδὸν τῆς μεταλλορρυχίας ὑπὸ τῶν Φοινίκων, οἵτινες ἀντήλασον τὰ ὑπὸ τῶν Θοῤῃων ἐξαγόμενα μέταλλα μετὰ τὰ διάφορα ἐμπορεύματά των, ἅπερ οὔτοι ἐκ τῆς πατριδος των ἔφερον καὶ δι' ὧν οἱ πρῶτοι ἡμίγυμοι τοῦ μέρους τούτου Ἀδάμηδες ἐνεδύοντο πλέον καὶ τοὺς οἴκους των κατὰ τὸ τότε

σύστημα καὶ τὴν ὑπάρχουσαν πολυτέλειαν καὶ τὸν συρμόν τους ἐπίπλωνον. Ὅτι δὲ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπῆρχε πολυτέλεια καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶχον παύσει νὰ ὁμοιάζωσι τοὺς σημερινούς κατοίκους τῆς Κεντρικῆς Ἀφρικῆς, ἢ τοῦ Λαπλάττα, πληροφοροῦμεθα τοῦτο ἐκ τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὀμήρου, ἧτις βρῖθει Ἀσιατικῆς μεγαλοπρεπείας καὶ ἐὰν εἰς τινὰ φρίνωνται ὀλίγον ἀπίστευτα τὰ τοῦ Ὀμήρου, ἄς ὑπάγη εἰς τὸ Μυκηναϊκὸν ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ, ὅπως ἴδῃ τὰ χρυσᾶ κοσμήματα καὶ τοὺς κτένας καὶ τὰ περιδέραια καὶ τεμάχια ἀκόμη ὀθονῶν, ἅτινα εἰς φῶς ἤγαγεν ὁ μακαρίτης Σχλημαν.

Πρὸς περισσοτέραν κ' εὐκολωτέραν διευκρίνησιν, ἀντίληψιν καὶ κατανόησιν ἐνίων τινῶν ζητημάτων, ἐχόντων σχέσιν μὲ τὰ μέλλοντα νὰ περιγραφῶσιν, εἰς ἃ συχνάκις ὁ ἐρίτιμος ἀναγνώστης ἀπαντήσῃ ταῦτα καὶ μάλιστα περὶ ἀρχαίων τῶν μερῶν τούτων μεταλλορρύχων καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκ τῆς γῆς ἐξαγομμένων μετᾶλλων, ἀναγκαζόμεθα σύντομον νὰ ποιήσωμεν Γεωλογιορυκτολογικὴν περιγραφὴν τοῦ Παγγαίου καὶ τῶν πέριξ, ν' ἀναφέρωμεν τὰ εἰς διαφόρους θέσεις ὑπάρχοντα διάφορα μέταλλα καὶ προσδιορίσωμεν κατὰ προσέγγισιν τὰ μέρη, εἰς ἃ κατὰ καιροὺς τὰ ἀρχαία ἐθνάρια εἰργάσθησαν· διότι ἄλλως, βλέπων τις ἀναφερόμενα μέταλλα χρυσᾶ καὶ Ἄσυλα κ' ἐξορρῦξεις αὐτῶν ἐν ταῦθα, ἐπίσης μέταλλα καὶ καμινεύσεις τοιούτων ἐν τῷ τρίωρον ἀπέχοντι Παγγαίῳ ὄρει καὶ κατόπι κατακτητῆς ἐρχομένου, ὅπως κυριεύσωσι καὶ οἰκιοποιηθῶσιν αὐτά, πολέμους καὶ ἐξοντώσεις τῶν ἐπιδρομέων, ὡς καὶ ἕτερα γυγονότα λαθόντα χωρὶν πέριξ τῶν ἐργασίων τούτων, καταλαμβάνεται ὑπὸ συγχύσεως, ἐὰν ἐν ἕκαστον τούτων δὲν ἦναι καλλίτερον περιγεγραμμένον καὶ ἐὰν δὲν ἦναι τακτικώτερον διευκρινισμένον.

Τὸ Παγγαῖον ὄρος γεωλογικῶς ἀνήκει εἰς τὸ Κρητιδικὸν σύστημα καὶ ἂν δὲν σφάλλωμεν, τῆς Ἀζωϊκῆς περιόδου, ἧτις ἐγκλείει κοίτας μολύβδου, χαλκοῦ, ἀργύρου κλπ. καὶ κατὰ πολὺ μέρος συνίσταται ἐκ συμπαγῶν τιτανολίθων καὶ μόνον εἰς τὰς ἀνατολικὰς ὑπωρείας αὐτοῦ ὑπάρχουσι Ψαμμίται καὶ Σχιστοφυεῖς, ἢ Σχιστόλιθοι μαρμαρυγικοί, ποῦ μὲν μολυβδόχρως, ποῦ δὲ βαθυπρασινόχρως, ἐξ ὧν μεγάλα ποσότητες ἐξάγονται ὑπὸ τῶν πέριξ κατοίκων, οὓς οὗτοι ἀντὶ κεράμων ἐπιθέτουσιν ἐπὶ τῶν στεγῶν τῶν οἰκιῶν καὶ λοιπῶν οἰκοδομημάτων αὐτῶν.

Περὶ δὲ τὰς ὑπωρείας τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς, τὸ ἔδαφος σύγκειται κατὰ πολὺ μέρος ἐκ μαρμαρυγίτου λίθου, σκληροῦ καὶ γρανιτώδους καὶ εἰς τινὰ μέρη παρουσιάζει συμπαγεῖς καὶ κοκκώδεις χαλαζίας καὶ,

ὡς πάντα τὰ ὄρη, τὰ ἐκ τιτανολίθων συγκείμενα, τὸ Παγγαῖον πολυλαχοῦ εἶναι λίαν πετρώδες, ἀπότομον, τραχὺ καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἐπακρίῳ αὐτοῦ ζώνῃ. Πολλαχοῦ παρουσιάζει ὄψιν κυματοειδῆ ἐκ καταφύτων λόφων καὶ βουνῶν, ὅπερ εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν χωρῶν τοῦ Ἀζωϊκοῦ αἰῶνος. Πανταχοῦ ἀπαντῶσι καταπτώσεις καὶ συνιζήσεις τοῦ ἐδάφους, σχηματίζουσαι φάραγγας καὶ λόγγους ἀρετὰ γραφικούς.

Τὸ Παγγαῖον ὄρος, ὡς καὶ τὸ ἀπέναντι αὐτοῦ Δύσωρον (Βόσoron, Βόζ-δάγ) καὶ τὰ βουνὰ τοῦ Συμβόλου καὶ τοῦ Μενοικέως, εἰς ἄγνωστον, ἀλλ' ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν, φαίνεται ὅτι πολὺ ἐπηρέασθησαν ὑπὸ Ἑφιστείων ἐνεργειῶν, εἰς ἃς, ὡς ὑποθέτομεν, ὀφείλονται αἱ καταβόθραι (Gouffres), αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀρχαῖοι Κρατῆρες καὶ ὁ σχηματισμὸς τῶν ὁποίων ὀφείλεται εἰς Ἑφιστεϊώδεις ἐνεργείας. Τοιαῦται καταβόθραι, ἀρχίζουσαι ἐκ τῶν ὑψηλῶν μερῶν τῶν ἐν λόγῳ ὄρειων καὶ τῶν βουνῶν καὶ λήγουσαι εἰς τὰς πεδιάδας αὐτῶν, ἐν οἷς ἐξεμουσι τὰ ἐκ τῶν ὕψων ὑπογείως καὶ εἰς τινὰ μέρη μετὰ ὑποχθονίου θορύβου καταφερόμενα ὕδατα πολλὰ εἰσιν εἰς τὰ πέριξ τοῦ Παγγαίου.

Τὸ ὄρος τοῦτο ποικιλίαν Γεωλογιορυκτολογικῶν ἀντικειμένων χρησίμων εἰς τὴν Βιομηχανίαν παρουσιάζει. Περὶ τὴν Βορειοδυτικὴν πλευρὰν αὐτοῦ, μετὰξὺ τῶν χωρίων Κρομμύστα καὶ Τζερέπικης ὑπάρχουσιν ἀνθρακοῦχα κοιτάσματα, ἢ κκταθέματα, ἐξ ὧν οἱ τῶν πέριξ χωρίων κάτοικοι συχνάκις λαμβάνοντες καὶ μεταφέροντες μεταχειρίζονται διὰ τὴν ἔψησιν γλεύκους, διὰ τὴν ἐξαγωγήν ῥακίου, διὰ τὴν θέρμανσιν ὕδατος πρὸς πλύσιν τῶν ἐνδυμάτων αὐτῶν καὶ διὰ θέρμανσιν ἀκόμη ἐν χειμῶνι ψυχρῶ. Οἱ γιανθρακες εἶναι μᾶλλον λιγνῆται (ξύλιται) ἐν τοῖς στρώματι τῶν ὁποίων ἀπαντῶσι διάφορα φυτὰ καὶ προπάντων Πτερίδες (Φτέρι) ἀνθρακωμένοι, διαφορετικαί τῶν σημερινῶν τοῦ Παγγαίου Πτερίδων, αἵτινες φαίνεται τότε ἦσαν παχύτεραι καὶ μᾶλλον δεινροειδεῖς καὶ ὑψηλαὶ κατὰ τὴν ἀνθρακοφόρον περίοδον. Πολὺ πιθανόν ἐνταῦθα νὰ εὐρεθῶσιν, ἴσως εἰς βαθύτερα στρώματα καὶ καθαροὶ ὀρυκτοὶ ἄνθρακες, ὧν ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, συνήθως ἀποδίδεται εἰς τοὺς ὑδράνθρακας, εἰς τὰς ἀσφαλτώδεις δηλαδὴ οὐσίας.

Κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους, περὶ τὰ χωρία Μεσορόπη καὶ Μπόμπλενη ἀπαντῶνται μεμονωμένα ἐκ γύψου κκταθέματα (ἐνύδρου θειούχου τιτάνου κοινῶς Ἀλτζή), οὔτινος χρῆσιν ποιοῦνται οἱ περὶ τὴν οἰνοποιίαν ἀσχολούμενοι, οἵτινες πρὸ τῆς χρήσεως καίουσιν αὐτὸν ὑπὸ θερμότητα κλιθάνου δίδοντες δύναμιν καὶ διαφάνειαν

εἰς τοὺς οἴνους, οἵτινες ἀντέχουσι καὶ δὲν ὀξυνίζουσι κατὰ τὰς θερμὰς ἡμέρας τοῦ κλοκακίριου καὶ οἱ ὅποιοι ὁμως ἐπιφέρουσι βάρους καὶ κεφαλαλγίαν εἰς τοὺς πίνοντας αὐτόν, ὅπως καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ φέροντες γῦψον οἶνοι τῆς Ζακύνθου καὶ Λευκάδος, ἐβλαπτον τὴν κεφαλὴν, ἐν γένει δ' οἱ ἀρχαῖοι, κατὰ τὸν Πλούταρχον, ἐμεταχειρίζοντο τὸν Ζακύνθιον γῦψον, τοῦ Παγγαίου πολλοὶ λειοτριβοῦντες, τὸν μεταχειρίζονται ὡς ὕλην συνδετικὴν, ἢ κολλητικὴν ἀρίστην, ἀφοῦ ἀναμιζῶσι τὴν κόκκιν μετὰ θερμοῦ ὕδατος, τοῦ δὲ μίγματος χλιαροῦ ὄντος εἰσέτι, ποιῶσι χρῆσιν αὐτοῦ.

Ἐπίσης εἰς τὴν Μεσημβρινὴν πλευρὰν, πλησίον τῶν χωρίων Μουσθῆνη καὶ Ἀχατᾶτες ὑπάρχει Λατομεῖον ἐκ λευκοῦ Μαρμαρίου, ἐκ τοῦ ὁποίου, μάλιστα δὲ περὶ τὸ δεύτερον χωρίον ἀρκετὰ ποσότητες ἐλήφθησαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ὡς δεικνύουσι τὰ ἴχνη τῶν ἀρχαίων ἐργασιῶν. Ἐν ἀπάσαις δὲ ταῖς πλευραῖς τοῦ ὄρους ὑπάρχουσι διάφορα στρώματα, ἀνήκοντα εἰς διαφόρων εἰδῶν μέταλλα, ἐξ ὧν οἱ ἀρχαῖοι τοῦ Παγγαίου κάτοικοι μεγάλως ἐπλούτιζον.

Τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀναφερόμενα μεταλλεῖα τοῦ πολυμετάλλου Παγγαίου εἶναι ὁ Μολυβδοῦχος Ἄργυρος, ἢ Ἀργυροῦχος Γαλήνη, ὁ ἀργυροφόρος θειοῦχος μόλυβδος, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἀνεκαλύπτετο, φαίνεται, καὶ ποσότης τις Χρυσοῦ. Ἀργότερον ἐγνώσθησαν ὁ Ἀνθρακικός Μόλυβδος, ὁ Μαγγανοῦχος Σίδηρος ἐν εἰδει κοιτασμάτων καὶ φλεβῶν καὶ πληθὺς ἐτέρων εἰδῶν.

Ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ Παγγαίου ὑπαρχόντων πολλῶν καὶ ποικίλων ἰχνῶν ἀρχαίων ἐργασιῶν, πειθόμεθα, ὅτι μέγαλι καὶ σπουδαίαι, ἀλλὰ καὶ πολυχρόναι ὑπῆρξαν αἱ ἐξορύξεις μετάλλων ἐνταῦθα. Αἱ δὲ περισσότερον ἐνεργηθεῖσαι ἐργασίαι, φαίνεται, ὅτι ἦσαν αἱ ἐπὶ τῆς Βορείου πλευρᾶς τοῦ ὄρους, ὅπερ πολλαχοῦ κατετρύφηθη, πλὴν βελύτερον καὶ ἀποτελεσματικώτερον εἰς δύωρον σχεδὸν ὕψος, ὑπερθεῖν τῶν γειτονικῶν χωρίων Νικησιάνης καὶ Παλληχωρίου. Πλησίον τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν οἱ ἀρχαῖοι μεταλλορῦχοι εἶχον καὶ τὰς πόλεις τῶν διότι εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἐκ τῶν σπηλαιῶν καὶ τῶν φρεάτων, ἅτινα ἢ πολυκαινίως ἐργασία ἐσχημάτισε, διὰ τῆς ἐξαγωγῆς ἐξ αὐτῶν μεταλλίτιδος μετ' ἀπλῶν λίθων καὶ χωμάτων ἀχρήστων, ἀνεκαλύπτονται πολλάκις ἴχνη κατεστραμμένων ἀρχαιοτάτων πόλεων, ἃς ἢ προαιώνιος ἐπίχωσις εἰς πολὺ βάθος ἐντὸς τῆς γῆς κατέχωσε καὶ ἐπ' αὐτῶν πυκνὰ δάση ἐκ Φιλυρῶν, Καστανεῶν καὶ Πιτύων, πυκνὴν σκιάν σχηματίζουσιν.

Αἱ δὲ πόλεις αὗται, αἱ προομηρικαί.—διότι εἰς τὸ μέρος τῆς σημερινῆς Νικησιάνης (τῆς Βυζαντινῆς Αἰκισιάνης καὶ Μεσαιωνικῆς Νύσ-

σης), τῆς εἰς δύωρον ἀπ' αὐτῆς ὕψος, ἔκειτο ἡ πόλις Ἀεσαμναί, ἣν ὑποτίθεται, ὅτι ὁ πατὴρ τῆς Περιβοίας Ἀεσαμνὸς ἔκτισε καὶ εἰς τὴν θέσιν τῆς ὑποίας ἄλλοτε χωρικοί τινες εὔρον ἀρχαιοτάτα ἐργαλεῖα καὶ πῖθον μέγιστον καὶ παχύτατον, ὃν συνέτριψαν—ἀπείχον ἀπ' ἀλλήλων 1 1/2—2 ὥρας ἐκάστη, οὔσα κτίσιμα τῶν διαφόρων ἐθνικῶν, τῶν ἐν τῷ Δ' Κεφαλαίῳ μνημονευθέντων, ἅπερ ἕκαστον χωριστὴν πόλιν καὶ χωριστὴν ἐργασίαν εἶχε.

Βασιζόμενοι δ' εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου λεγόμενα, ὅστις ἀναφέρει καὶ μεταλλορρῦχος (ἐννοεῖται πολὺ πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὑπάρχοντος καὶ συνεχισθέντες ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τῶν, μετὰ τὰ ἴδια ὀνόματα τῶν προγόνων τῶν) τοὺς Ὀδομάντους, τοὺς Δόβηρας, τοὺς Παίονας, τοὺς Σάτρας κλπ. κατοικοῦντας πρὸς τὰ βόρεια (εἰς τὴν βόρειον, ἢ Βορεινὴν πλευρὰν καὶ οὐχὶ ὡς τινες ὑπέθεσαν πέραν ταύτης, ἥτοι μακρὰν τοῦ Παγγαίου, εἰς μεγάλην ἀπόστασιν πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ) αὐτὰ ἔσωσε καὶ ἕτερα ἅτινα ἐθνάρια εἰργάζοντο καὶ ἔκτισαν ἐνταῦθα καὶ τὰς πόλεις τῶν, ἃς ἀκολούθως οἱ Ἡδωνες Θράκες καὶ μετὰ τοὺς οἱ Μακεδόνες κατώκησαν, ἐπεξέτεινον καὶ τὰς ἐργασίας ἐκείνων ἐσυνέχισαν, ἐκδιώξαντες προηγουμένως τοὺς ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξασθενήσαντας ἀρχαιοτέρους κατοίκους, οἵτινες ἐξ ἀνάγκης διεσπάρησαν περὶ τὸ Σύμβολον, τὸ Μενόικιον, τὸ Δύσωρον (Βόσσηρον, Βόζ-δάχ) κλπ. μεσόγεια μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα σπουδαία ἐπίσης—ὡς βεβαιούμεθα, ἐκ τῶν περὶ τὸ Γκιουρετζήκι καὶ Λήσσα, περὶ τὴν Σικρίτζοβα καὶ Ἰγρί-Δερέ καὶ τὴν Πάχτζαν καὶ Ἰσκι Καθάλλαν ἰχνῶν ἀρχαίων ἐργασιῶν) ἐνήργησαν μεταλλορρυχίας.

Ἐπίσης εἰς τὴν Μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ Παγγαίου σπουδαία ἐργασία ἐγένοντο, ἐνθα αἱ ἀρχαιοτέραι ἦσαν, αἱ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς Μουσθῆνης ἐνεργηθεῖσαι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, οὐχὶ ὑπὸ τῶν Δατηνῶν, ὡς τινες ὑπέθεσαν, ἀλλ' ὑπὸ Φοινικῶν ὀπαδῶν τοῦ Κάδμου, (α') ἐλθόντων διὰ Θαλάσσης εἰς τὸν Στρυμονικὸν Κόλπον, ἐνθα ὑπῆρχον ἀσφαλῆς λιμὴν καὶ πρὸ τῶν ὀμηρικῶν χρόνων (πόλις, γνωστὴ ὡς ἀρχαιοτάτη εἶναι ἢ Αἰσύμη), ἢ Οἰσύμη, ἐκ τῆς ὁποίας κατήγετο ἡ ὠραιοτάτη Καστιάνειρα, σύζυγος τοῦ Πριάμου (β') κατόπι δὲ περὶ τὸν 5' π. Χ. αἰῶνα, οἱ διὰ τοῦ Κόλπου τοῦ Ὀρφάνου ἐλθόντες καὶ

(α') Στράβ. Ζ', 34. «Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Παγγαῖον ὄρος χρυσεῖα καὶ ἀργυρεῖα ἔχει· μέταλλα». 1Δ', 28. «Ὁ μὲν Ταντάλου πλοῦτος καὶ τῶν Πελοπιδῶν ἀπὸ τῶν περὶ Φρυγίαν καὶ Σίπυλον μετάλλων ἐγένετο· ὁ δὲ Κάδμου περὶ Θράκης καὶ τὸ Παγγαῖον ὄρος.» Καὶ Πλίνιος ἀναφέρει.

(β') Ὀμηρ. Ἰλιάς Θ'.

κατοικήσαντες τὴν πλευρὰν ταύτην τοῦ ὄρους, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπερβην καὶ πέραν τῆς Ἀμφιπόλεως νέας ἤνοιξαν ὅπας καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον αὐξανόμενοι καὶ προχωροῦντες πρὸς Ἀνατολάς, ἀφήκοντο μέχρι τοῦ μέρους τῆς Μουσθένης, ἐσυνέχισαν τὰς ἀρχαίας ἐργασίας, ἃς ἔν' ἐξασφαλίσωσιν οὗτοι οἱ νεώτεροι ἐναντίον ἐτέρων βαρβάρων ἐπιθετικῶν ἐπιδρομῶν ληστευόντων ὅ,τι οἱ ἐργατικοὶ μεταλλορρύχοι πολῦτιμον διὰ πολλοῦ κόπου ἐξήγαγον ἐκ τῆς γῆς, ἀνήγειρον περιτειχίσματα μακρύτατα. ὧν πολλαχοῦ διακρίνονται σήμερον ἔχνη καὶ τὰ ὅποια ὑπάρχοντα κατὰ τὴν ἐντεῦθεν διάβασιν τοῦ Ξέρξου τῷ 480 π. Χ. ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (α').

Πλὴν ἐνῶ ἐπὶ τοῦ Παγγαίου οἱ Ὀδόμαντοι, οἱ Σάτραι, οἱ Βησσοὶ κλπ. φιλοπονώτατα εἰργάζοντο ἐξορύσσοντες μεταλλίτιδα, οἱ ἀπέναντι τούτων Δατηνοί, οὓς ἐν τῷ Δ' καὶ τῷ ἐπομένῳ Θ' Κεφαλαίῳ ὡς τοὺς ἀρχαιοτέρους κατοίκους τοῦ μέρους τούτου ἀναφέρομεν, καὶ αὐτοὶ ὡς Μελισσαι ἐν ταῖς κυψέλλαις ἀνοίξαντες μεγάλας ὅπας, ἐξήγαγον ἐκ τῶν ὀπισθεν, τῶν πρὸς βορρᾶν τοῦ λόφου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Φιλίππων βουνῶν ἐπὶ τῆς ἐκτεινομένης προεκβολῆς τοῦ «Κακαλατζίκ» τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ὀνομαζόμενα «Χρυσᾶ Μέταλλα» (β') τὰ ὅποια καὶ «Ἄσυλα» ἐκαλοῦντο, ἐξ ὧν πολλάκις αἱ ῥαγδαίαι βροχαὶ μετατοπίζουσιν ἔχνη καὶ διὰ τοῦ παραπλευρώς τῶν Φιλίππων χειμάρρου τῆς Ῥάχζας μεταφέρονται πρὸς τὰ κάτω καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ὁ περίπυστος κ. Heuzey ὅταν ἐπισκέφθη τοὺς Φιλίππους συλλέξας, ὡς καὶ βραχυῶδη τεμάχια περιέχοντα Γρανίτην, ἔθεσεν αὐτὰ ἐν Παρισίοις ὑπὸ τὴν ἐξέτασιν τοῦ περιφήμου Γεωλόγου Δωθρέ.

Φαίνεται ὅτι οἱ τοῦ μέρους τούτου μεταλλορρύχοι τὴν μεταλλίτιδα τὴν μετέφερον, ὡς τὴν ἐξήγαγον εἰς τὴν πεδιάδα, ἕως ἐντὸς τῆς πόλεως των, ἣτις ὑπῆρχε καλῶς περιτειχισμένη. Δὲν ἐκαμινεύετο αὕτη εἰς τὸν τόπον τῆς ἐξαγωγῆς, ἕως ἐλλείψει δασῶν καὶ ὑδάτων ἀφθόνων, ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι ὡς σήμερον καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὁ τόπος οὗτος ἦτον ἄδενδρος καὶ ἄνυδρος, ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἄλλῶς ὁ πατήρ τῆς Γεωγραφίας Στράβων, τοποθετῶν τὰ μεταλλεῖα χρυσοῦ ἐντὸς τῶν Κρηνίδων (γ'), ὅθεν πολὺ πιθανὸν ἀκολούθως νὰ τὰ μετέφερον εἰς τὸ Καμινευτήριον, εἰς ὃ ἐνήργουν τὴν ἀνάλυσιν, ἢ διάλυσιν τῶν Ἐκβολῶν καὶ τὸ ὅποιον εὕρισκετο, ὡς ὑποθέ-

(α') Ἡρόδοτ. Ζ', 112.

(β') Ἡρόδοτ. Θ', 75.

(γ') Στράβ. Ζ', 331, 34. «Ὅτι πλεῖστα μέταλλα ἐστὶ χρυσοῦ ἐν ταῖς Κρηνίσιν ὅπου οἱ νῦν Φίλιπποι πόλεις ἴδρυται».

τομεν, εἰς τὴν κατάφυτον, τὴν δενδρόφυτον πεδιάδα εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν μεσηβρινῶς τῆς πόλεως των, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδαμοῦ, μήτε περίξ τῶν Φιλίππων, μήτε περίξ τῆς ἀκροπόλεως αὐτῶν, ὡς καὶ μήτε περίξ τῶν ὀπῶν, ἐξ ὧν ἐξήγετο ἡ μεταλλίτις ἔχνη καμινευτηρίου. ἢ ἔχνη ἐκβολῶν καὶ σκωριῶν δὲν εὔρομεν καὶ ἂν εὕρισκετο τοιοῦτον ἐν τῇ πεδιάδι, θὰ ἦναι τεθαμμένον εἰς ἀρκετὸν βάθος ἐντὸς τῆς γῆς, ἀποφασίζομεν νὰ παραδεχθῶμεν μᾶλλον ὅτι ἐπωλοῦντο, ἢ μὲ ἄλλας χρυσίμους ὕλας ἀντηλάσσοντο τὰ μέταλλα ταῦτα εἰς τὴν φυσικὴν των κατάστασιν, παρ' ὅ,τι ἐκαμινεύοντο, ἐνῶ αἱ τοῦ Παγγαίου μεταλλίτιδες, ὡς ὀδηγοῦμεθα ἐκ τῶν ὀλίγων σκωριῶν, τῶν διεσπαρμένων τῆδε κακείσε ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἐκεῖ ἀνελύοντο, ὑπαρχόντων διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀφθόνων ὑδάτων, πολλῶν δένδρων.

Εἰς τὰς χαμηλωτέρας ὑπωρεῖας τῆς Βορείου πλευρᾶς τοῦ Παγγαίου, πρὸς βορρᾶν τῆς ἀνατολικῆς γωνίας τοῦ ὄρους τούτου ἐν τῇ πεδιάδι, δυσμικῶς τῆς σημερινῆς τουρκικῆς κώμης Μπερεκετλή καὶ παρὰ τὴν λίμνην Πραβίου, ἢ Φιλίππων, πλησίον τοῦ μέρους, ἐνθα ὑπάρχει Νησίς τις α' Ἀδᾶς Adas ὑπὸ τῶν ἐγγωρίων καλουμένη, ἐνθα δυνατόν στρώματα σκωριῶν νὰ εὕρεθῶσι πολλά, καλυπτόμενα ὑπὸ τὴν γῆν, περίξ τῶν ὁποίων εἰς ἀρκετὸν βάθος εὕρισκονται σκωρίαι μακρυοῦσαι κ' ἐπιβεβαιῶσαι τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ὃ δὲ χώρος οὗτος εἶναι κατάφυτος σχηματίζων πυκνὴν λόγμην ἐκ διαφόρων δένδρων καὶ ἐκ θάμνων πλησίον τῶν ὁποίων ἀποσυντεθειμένων ἐρείπιων ἔχνη σώζονται καὶ γειτονεύονται μὲ μικρὰς λίμνας, αἵτινες, ὑποθέτομεν, εἰς μεμακρυσμένην ἐποχὴν ἀπετέλουν μίαν καὶ μόνην λίμνην, ἐν τῇ βᾶθει τῆς ὁποίας, ἐν καιρῷ μεγάλης ξηρασίας καὶ ἡρεμίας τῶν ὑδάτων οἱ χωρικοί, οἱ ἀλιεύοντες ἰχθύας διακρίνουσιν ἀρχαία ἐρείπια, τοίχους οἰκοδομῶν, ἐπίπεδον χώρον ἐστρωμένον μὲ μάγμαρα, στήλας διαφόρου μεγέθους μεταξὺ τῶν ὁποίων τινες ἐπιγραφὰς τετριμμένας καὶ δυσαναγνώστους ἔχουσιν, ὡς καὶ ἕτερα τῆς ἀρχαιότητος λείψανα, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται ὃ ὑπ' ἀνθρώπων οἰκισμὸς τοῦ μέρους τούτου, πλὴν τὰ πάντα σὺν τῷ χρόνῳ ἀπωλεσθέντα, εἰς τὸ μέρος λέγομεν τοῦτο τῆς Νησίδος ὑπῆρχε Καμινευτήριον, τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὁποίου προσεπιβεβαίωσι καὶ ὁ κ. Emile Isambert, γλαφυρὸς Γαλάτης Συγγραφεὺς γράψας ὀδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας ὅστις φρονεῖ, ὅτι τὸ Καμινευτήριον τοῦτο ὑπῆρχε μεταξὺ τοῦ σημερινοῦ Πραβίου καὶ τοῦ ἔλους τοῦ σημερινοῦ Μπερεκετλή (α') καὶ τὸ ὅποιον, κατὰ τὴν ταπεινὴν γνώμην ἡμῶν, δὲν ἦτο μήτε τῶν Δατηνῶν (τοῦ μέρους, εἰς ὃ

(α') Emile Isambert Itineraire de scriptif historique et archeolog. p. 695.

κατόπιν οί Φίλιπποι ιδρύθησαν), μήτε τῶν ἀρχαίων τοῦ Παγγαίου μεταλλορρύχων, ἀλλὰ μᾶλλον Μακεδονο-Ῥωμαϊκόν· διότι καί διὰ τοὺς Δατηνοὺς καί διὰ τοὺς μεταλλορρύχους τοῦ Παγγαίου, ἀπειχε τοῦτο πολὺ καί δὲν τοὺς ἐσύμφερεν ἐκτὸς τῶν περιτετειχισμένων ὀρειῶν τῶν νὰ ἐξάγωσι καί ἀποστέλλωσιν αὐτὰ μακρὰν διὰ τὴν ἐκκαμίνευσιν· καθότι ἐκινδύνευσεν ν' ἀρπαγῶσιν ὑπὸ τῶν περὶ τὰ ἀργῶν καί ληστρικών βίον ἔχόντων, ἄλλως τε, αἱ εἰς τὰ ὕψη τοῦ Παγγαίου ἀρχαίαι σκιόριαι, μᾶς πείθουσιν, ὅτι τὸ πεδινὸν Καμινευτήριον εἶναι τῶν Μακεδονικο-Ῥωμαϊκῶν χρόνων (τῆς π. Χρ. ἐποχῆς), ὅποτε ἡ Μεταλλίτις ἦτο δυνατὸν νὰ φέρηται ἐκεῖ ἀρόθως καί ἄνευ κινδύνου ληστεύσεως αὐτῆς ὑπ' ἐχθρικών ὀρῶν, ὡς ὑπῆρχον τοιαῦται πρὸ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων.

Εἰς ἄλλα μέρη αἱ ἀνασκευαὶ ἀπέδειξαν τὸν τρόπον τῆς κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐξαγωγῆς τῆς πολυτίμου ὕλης ἐκ τῆς μεταλλίτιδος. Ἀναμφιβόλως καί παρ' ἡμῖν (Θάσος, Πάγγαιον, Σύμβολον, Μενόικιον, Ὀρθηλος, περὶ τὸ Νευροκόπι, Ῥοδόπη κλπ.) ὁ αὐτὸς πρόπος τῆς κυπελώσεως ὑπῆρχεν ἐν χρῆσει. Ὁ ἀργυρὸς, ὅστις ἔχει μεταλλικὴν λάμψιν λαμπράν, ὅστις εἶναι σκληρότερος τοῦ χρυσοῦ καί μαλακώτερος τοῦ χαλκοῦ, τοῦ Ἀντιμωνίου, τοῦ Ἀρσενικοῦ, τοῦ Θείου, ὅστις εὐρίσκεται σχεδὸν ἀνάμικτος—ὅταν ἦναι πολὺς—μετὰ τῶν ὀρυκτῶν τοῦ χαλκοῦ ὀλίγον καί ἐνίοτε μετὰ τοῦ ψευδαργύρου, εἰς πολὺ δὲ μεγάλην ποσότητα μετὰ τοῦ μολύβδου καί ἐνίοτε εἰς ἐλαχίστην ὀλίγον μετὰ τοῦ χρυσοῦ, ἦτο γνωστὸς καί ἐν ταῖς πλέον ἀρχαιοτάταις περιόδους τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ καί ἐξήγετο, ὡς ὑποθέτομεν, ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μεταλλορρύχων μᾶς διὰ τῆς κυπελώσεως, ἥτις καί σήμερον εἶναι ἐν χρῆσει, ἀπὸ ἐκ τῶν εἰρημένων ὀρυκτῶν παρήγαγον προηγουμένως τὸν ἀργυρομιγῆ μολύβδον. Αἱ δὲ κυπελώσεις, κατὰ τὰ ἐν Λαυριῷ εὐρεθέντα ἔχνη ἀρχαίων κυπελώσεων, ἦσαν στρογγύλαι, χθαμαλαί, ἐν τῷ μέσῳ κοίλαι καί ἐξ ἀργιλλωδῶν ὕλων πλήρων λιθαργύρου κατασκευασμέναι. Ἡ δ' ἀνάγωγὴ θὰ ἐξετελεῖτο ἐπ' αὐτῶν διὰ ξύλων ἀνημμένων, ἅπερ θ' ἀνεξωπύρει ἀπὸ παραγόμενος διὰ φουσητηρίων χειροκινήτων ἐξ ἄσκων, οὗς—κοινῶς «Μουχάνια» καλουμένους— μεταχειρίζονται παρ' ἡμῖν οἱ σιδηρουργοὶ καί οἱ κατασκευασταὶ Χαλκίων σκευῶν. Παρόμοιον σύστημα ἐξαγωγῆς πρὸ τινων ἐτῶν ἐκτελούμενον ἐν Καρμανίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἶδεν ὁ ἐν Ἀθήναις γνωστὸς κ' εὐφημος κ. Α. Κορδέλλης Μεταλλειολόγος, ἄλλοτε καθηγητῆς τῆς Ὀρυκτολογίας καί Γεωλογίας, φιλοπονώτατος Συγγραφεὺς διαφόρων ἐπιτυχῶν Συγγραμμάτων αὐτοῦ, ἀπὸ τινος δὲ διευθυντῆς τῶν ἐργασίων τοῦ Λαυρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Ἡ ἀρχαιοτέρα πόλις ἐνταῦθα.

Δάτον καὶ Δάτος.

Ἀναφέρομεν ἐν τῷ Δ' Κεφαλαίῳ τοὺς κατοίκους τοῦ μέρους τούτου, ὡς ἐπίσης ἀναφέρομεν ἐν τῷ προηγουμένῳ Η' Κεφαλαίῳ καί τὴν ἐνασχόλησιν αὐτῶν ἐνταῦθα, ὄντες οὗτοι οἱ μεταλλορρύχοι τῶν «Χρυσῶν Μετάλλων» οἵτινες ὄλοσεν αὐξανόμενοι καί πληθυνόμενοι περὶ τὰ μέταλλα, ὡς αἱ μέλισσαι περὶ τὰς κυψέλλας, ἠσθάνθησαν ἡμέρᾳ τινα—μετὰ παρέλευσιν ἴσως τριῶν αἰώνων, ἀπὸ τῆς πρώτης ἐγκαθιδρύσεως των—καί τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην τοῦ ιδρύσαι πόλιν, ἐν ἣ καί τὰς οἰκογενείας των καί τὰ ἐξορρυττόμενα καί ἀθροίζόμενα ἐν αὐτῇ μέταλλα ν' ἀσφαλίσωσιν ἀπὸ τὰς ἀενάους σχεδὸν ἐπιδρομὰς ὁμοειδῶν ἐθναρίων ἐκ διαφόρων μερῶν ἐρχομένων καί ζητούντων ἐργασίαν καί πόρον ζωῆς, ἢ ἀποπειρωμένων ἐν διδομένη τινὶ εὐκαιρίᾳ νὰ ληστεύσωσι τοὺς θησαυροὺς ἐκείνων.

Περὶ τὴν Ι' λοιπὸν π. Χρ. ἑκατονταετηρίδαν, ὡς ὑποθέτομεν, ἱδρύσαν κάτωθεν καί εἰς τὰς ὑπωρεῖας τοῦ λόφου, τοῦ χρησιμεύσαντος ἀκολουθῶς ὡς Ἀκρόπολις τῶν Φιλιππῶν πόλιν ἐκτεταμένην, ὠνομάσαντες αὐτὴν Δάτον. Ἀναμφιβόλως ὠνομάσθη οὕτω ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θρακικοῦ ἔθνους τῶν Δατηνῶν. Ἐσφαλμένος ὁ Πανουσιολ. Ἀρχιμανδρίτης κ. Δαμασκηνὸς Μοσχόπουλος(α') ὠνομάζει αὐτὴν πόλιν τῶν Σατρῶν. Φάσκει καί ἀντιφάσκει. Ἀφ' ἐνὸς τοὺς τοποθεῖ εἰς τὸ Βόζ-δάγ, ἐνῶ οἱ Σάτραι ὑπῆρχον ἐπὶ τοῦ Παγγαίου, ὡς ἀπέδειξεν ἐν τῷ ΣΤ' Κεφαλαίῳ, ἀφ' ἑτέρου τοὺς ἐκτοξεύει ἐκ τοῦ Βόζ-δάγ εἰς τοὺς Φιλιππούς.

Ἡ πόλις αὕτη—τὸ Δάτον—περικυκλώθη ὑπ' ἰσχυροῦ περιτειχίσματος, ὅπερ ἀφικνεῖτο μέχρι τοῦ ἡμίσεως τοῦ λόφου, ὅστις καί αὐτὸς ἐπεριτειχίσθη, ὅπως καί ἐκ τοῦ ὀπισθεν, ἢ τοῦ ὑπερθεν τῆς πόλεως, πρὸς Βορρᾶν αὐτῆς ὑπάρχοντος ὑψώματος, εἶναι ἀσφαλῆς καί ἀπρόσβλητος καί ἐκ τοῦ ὁποίου περιτειχίσματος ὀλίγιστα ἔχνη μέχρις ἡμῶν διεσώθησαν, τὰ ὅποια πρὸ τινων ἐτῶν ἐξετάσας ὁ ἐκ Κοπεγχάγης ἀρχαιολόγος κ. K. Kinck ἀπεφάνθη ὅτι εἶναι ἔργον τοῦ Η' αἰῶνος τοῦλάχιστον πρὸ Χριστοῦ.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει τὸ Δάτον, ἀπροσδιορίστως

(α') Δαμασκ. Μοσχ. «Ἡ ἱερὰ Μοῆ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης» σελ. 25, στίχ. 34.

ὅμως, χωρὶς νὰ δεικνύη καλῶς καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ, ὅπερ τοποθετεῖ περὶ τὰ χρυσᾶ Μέταλλα (α'), ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται, ὅτι ἐνταῦθα (εἰς τὸ μέρος τῶν Φιλίππων) ἔκειτο τοῦτο καὶ ὅτι ἐσώζετο, ὅτι ὑπῆρχε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ πατρὸς τῆς Ἱστορίας.

Ἐπίσης ὁ Ἀππιανὸς ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐνταῦθα τοποθετεῖ τὸ Δάτον λέγων «Οἱ Φίλιπποι πόλις ἐστίν, ἢ Δάτος ὠνομάζετο πάλαι (β')». Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ἀππιανοῦ φαίνεται ἡμῖν λαθασμένον. Ἀντὶ Δάτον λέγει Δάτος. Κατόπι γράφει «Καὶ Κρηνίδες ἔτι πρὸ Δάτου». Εἶναι ἀντίστροφος ὁ προσδιορισμὸς τῶν Κρηνίδων πρὸ τοῦ Δάτου. Ἡ ἐπιτόπιος ἔρευνα καὶ μελέτη, δὲν παραδέχεται τοῦτο ὡς ὀρθόν. Γνωρίζομεν ὅτι μέχρι τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος ἡ πόλις ἠκαμζεν ὀνομαζομένη Δάτον. Ἐπίσης γνωρίζομεν καὶ τὴν ἐποχὴν τῆς ἰδρύσεως τῶν Κρηνίδων ὑπὸ τῶν Θασίων, γενομένων ἔτη τινὰ πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῶν Φιλίππων. Ἐνταῦθα ὑπάρχουσιν ἔχνη περιτειχίσματος τοῦ Η' π. Χ. αἰῶνος. Ἀπὸ ταῦτα δὲν ἀνῆκον μῆτε εἰς τοὺς Φιλίππους ἰδρυθέντας εἰς τὰ 358 π. Χ., μῆτε εἰς τὰς Κρηνίδας, ἀποικίας Θασίων, ἰδρυθείσας ὀλίγιστα ἔτη πρὸ τῶν Φιλίππων, ἀναμφιβόλως ἀνῆκον εἰς ἀρχαιότεραν αὐτῶν πόλιν, ἣτις ἦτο τὸ Δάτον ὥστε κατὰ τὴν ταπεινὴν ἡμῶν γνώμην, ὁ Ἀππιανὸς δὲν ἔγραψε «Καὶ Κρηνίδες ἔτι πρὸ Δάτου». Δὲν ἦτο δυνατὸν αἱ Κρηνίδες νὰ προταχθῶσι τοῦ Δάτου. Ἄς ἔχωμεν πάντοτε ὑπ' ὄψει μας ὅτι τὰ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων χεῖρόγραφα πολυτρόπως διεφθάρσαν.

Πρὸς πίστωσιν ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο τὸ μεσόγειον Δάτον, ὑπεδείξαμεν δύο ἀρχαίους συγγραφεῖς, τὸν Ἡρόδοτον καὶ τὸν Ἀππιανόν. Ἐχομεν καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων οὐκ ὀλίγους παραδεχομένους, οὐ μόνον ὡς ὀρθὴν τὴν τοποθέτησιν τοῦ Δάτου ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ τὴν προτεραιότητα αὐτοῦ ἐκ τῶν κρηνίδων. Ὁ Βοίχιος (γ') καὶ ὁ Bohneck (δ') φρονούσιν, ὅτι ἡ πόλις, ἣτις ἐκτίσθη εἰς τὴν θέσιν, εἰς ἣν καὶ οἱ Φίλιπποι ἰδρύθησαν, πρότερον ὠνομάζετο Δάτον, κατόπι Κρηνίδες καὶ μετέπειτα Φίλιπποι. Καὶ ὁ *Θ. *Αβελ, ὁ Emile Isambert, ὁ M.N. Bouilliet ἐν τῷ Γεωγραφικῷ-ἱστορικῷ Λεξικῷ του καὶ ἄλλοι μεσογείως τοποθετοῦσι τὸ Δάτον. Ὁ Emile Isambert καὶ ὁ κ. Σ. Βουτυράς (Γεωγραφικὸν Λεξικόν) φρονούσιν, ὅτι οἱ Θάσιοι κατὰ τὸν Ι' π. Χ. αἰῶ-

(α') Ἡρόδ. Θ', 75.

(β') Ἀππιαν. Δ', 105.

(γ') Βοίχιος Histoir Philos. Class 5, 18.

(δ') Bohneck, p. 88.

να εἶχον ἀποικίαν ἐνταῦθα, ὅπερ ἡμεῖς δὲν παραδεχόμεθα ὡς ὀρθόν· καθότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Θάσος δὲν ἦτον εἰς θέσιν ἀποικίας ἀλλαχοῦ νὰ στέλλη καὶ μάλιστα εἰς μεσόγεια μέρη, ἀπὸ αὐτῆ ἢ ἰδίᾳ Θάσος περὶ τὸν Ι' π. Χ. αἰῶνα καὶ πολὺ πρὸ αὐτοῦ ἦτο κατοικημένη, μόλις μετὰ τὸν Ζ' π. Χ. αἰῶνα, μετὰ τὴν ἔλευσιν δηλαδὴ τῶν Παρίων ἐν αὐτῇ, ἤρχισε νὰ φαίνεται πολυπληθεστέρα καὶ ἰσχυροτέρα καὶ μόλις περὶ τὸν Σ' αἰῶνα πρ. Χρ. αὐξηθεῖσα πολὺ, ἤρχισεν εἰς τε τὴν Θρακικὴν καὶ Στρυμωνικὴν παραλίαν ἀποικίας νὰ ἰδρῦη καὶ νὰ καθίσταται πλουσιωτέρα, δυνατωτέρα καὶ ἐπιφοβερωτέρα, λαμβάνουσα στάσιν ἀπειλητικὴν ἀπέναντι τῶν ἄλλων, δι' ὅπερ καὶ κατέστη τὸ Μῆλον τῆς Ἐριδος, ὡς ἐν ἐκτάσει περὶ ὧλων ἐν τῷ περὶ Θάσου συγγράμματί μας ἀναφέρομεν.

Ἐνταῦθα τὸν λόγον περὶ Δάτου ποιούμενοι, ἐξ ὑποθέσεως λέγομεν ὅπως καὶ περὶ τῶν δύο Δραβήσκων (Δράμας δηλαδὴ—Δραβήσκος—καὶ Ζδραβῆκι—Δραβῆσκος—περὶ τὴν Ἀμφίπολιν) ὅπως καὶ περὶ δύο Δοσθῆρων (τῆς περὶ τὸν Ἀξιὸν Δοῖράνης καὶ τῆς ἀρχαιοτέρας ταύτης περὶ τὸ Πάγγαιον ὄρος) ὅτι τὸ πάλαι ὑπῆρχον δύο Δάτοι καὶ ὅτι ἡ ἑτέρα πόλις «ἢ Δάτος» εὕρισκετο παρὰ τὴν παραλίαν τοῦ Στρυμωνικοῦ Κόλπου, κειμένη, ὡς ἀναφέρομεν αὐτὴν ἐν τῷ προεκδοθέντι συγγράμματί μας «Αἱ χῶραι τοῦ παρελθόντος» παρὰ τὴν σημερινὴν κώμην «Λεφθεραὶ» τὴν Βυζαντινὴν Ἐλευθερούπολιν, ἣν ὁ Tafel (α') ἐσφαλμένως ὀνομάζει Ἀνακτορούπολιν, ὡς καὶ ἕτεροι τινες ἐσφαλμένως ἐπίσης αὐτὸ τὸ ὄνομα δίδουσιν εἰς τὴν Οἰσύμην, ὀνομαζομένη οὕτω— Ἀνακτορούπολις—κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἢ Στρυμωνικὴ Ἰῖων (παρὰ τὸ Ὀρφανον Τζάι-ἀγζί) καὶ ὅστις Tafel δίδει τῇ Ἰῖῶν ἐξ ἀμφιβολίας ἴσως καὶ τὸ ὄνομα Ἀλεκτρούπολις, δηλαδὴ καὶ Ἀνακτορούπολις καὶ Ἀλεκτρούπολις.

Ἡ ἀσυμφωνία, ἣν βλέπομεν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων συγγραφέων, περὶ τῆς ὑπάρξεως, ἢ μὴ, δύο συνωνύμων πόλεων, παρέχει ἡμῖν τὸ ἐνδόσιμον, ἵνα υποθέσωμεν, ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀγνοοῦντες, ὡς μὴ ἐπισκεφθέντες τὰ μέρη ταῦτα καὶ μείναντες πολὺν χρόνον, ποιήσωσιν ἐπιτοπίους ἐρέυνας καὶ μελέτας καὶ ἕτεροι μὴ θέλοντες, ἢ ἀμφιβάλλοντες ἴσως νὰ παραδεχθῶσι δύο Δάτους, παρυσιάζουσι μίαν μόνον ἔχουσαν τοιοῦτον ὄνομα, τὴν ὁποίαν τοποθετοῦσιν εἰς τὴν παραλίαν, ὑποδεικνύοντες, πρὸς πίστωσιν τῶν ἀναγνωστῶν καὶ συγγραφεῖς, ὧν τὰ χωρία ἀφίνουσι ἀνεξερευνήτα, μὴ παρατηροῦντες δηλαδὴ, ἂν ταῦτα συμβιβάζωνται, ἢ ὄχι, μὲ τὰς ἐπι-

(α') Tafel De via Egnatia II, σελ. 16.

τοπίους έρεύνας και μελέτας, με τὸ ἔδαφος τέλος, ὅπερ οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουσι και περιγράφουσι και περὶ τοῦ ὁποῖου πραγματεύονται.

Δεικνύουσι παρ. χάρ. τὸν Στράβωνα ὃν ὀρθὸν ὄντα, ἠθέλησεν ὡς ἐσφαλμένον δῆθεν ὁ Tafel νὰ διορθώσῃ (α') και τὸν παρεμύρφωσεν ὁ εὐλογημένος. Μίαν λίμνην τοῦ Στράβωνος τὴν ἐξέλαβεν ὡς λάθος τοῦ συγγραφέως, ἡ ὡς σφάλμα τῶν κατὰ καιροὺς ἀντιγραφῶν, τὴν μετέτρεψεν εἰς λιμένα, τὸν ὁποῖον μὴ εὐρίσκοντες εἰς τὴν μεσόγειον ὅπου ἴσα ἴσα ὑπάρχει ἡ πραγματικὴ λίμνη τοῦ Στράβωνος, ἀγνοοῦμεν ποῦ εὐρίσκόμεθα. Μᾶς ἀφῆρεσε τοῦ Στράβωνος τὸν φωτοδόλον Φάρον, ὅστις μᾶς ἐφώτιζε και μᾶς ἄφησεν ἐν σκότει βαθεὶ νὰ περιπλανώμεθα.

Ἴδου ὁ Στράβων τί λέγει. «Δάτον, ὅπερ και ἀρίστην ἔχει χώραν και ναυπήγια και χρυσοῦ μέταλλα ἀφ' οὗ παροιμία. Δάτον ἀγαθῶν ὡς και ἀγαθῶν ἀγαθίδες.» (β') Καὶ κατωτέρω «Και αὐτὸ τὸ Δάτον, εὐκαρπα πεδία και λίμνη (ἦν ὁ Ταφέλιος διορθοῖ εἰς λιμένα) και ποταμούς και ναυπήγια και χρυσεῖα λυσιτελῆ ἔχον». (γ')

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐρωτῶμεν ἂν ἦτο τὸ Δάτον παράλιον, ποῦ ἔκειτο τότε ἡ λίμνη τοῦ Στράβωνος, ἦν ὁ Ταφέλιος εἰς λιμένα μετέτρεψεν; Ἄν τούναντίον ἡ λέξις λίμνη ἦτο λιμῆν, ὡς ὑπέθεσε τοῦτο ὁ Tafel, ἡ παράλιος αὐτὴ πόλις, ἡ ἔχουσα λιμένα ποῦ εἶχε τοὺς ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερομένους ποταμούς, τὰ εὐκαρπα πεδία και τὰ χρυσᾶ μέταλλα;

Ἴδου ὅτι μετέτρεψε τὴν λίμνην εἰς λιμένα χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ τὸν τόπον ὁ Ταφέλιος, ὃν και ὁ σεβαστὸς ἡμῖν κ. Μαργ. Δήμιτσας (δ') κατὰ λάθος ὡς ὀρθὸν ἐπιβεβαίωσι και ἡμεῖς ἀνεξετάστως, βασισθέντες εἰς τοῦτον, εἰς τὴν αὐτὴν ἔλλειψιν ὑπεπέσαμεν, κολλήσαντες εἰς τὴν παράλιαν Δάτον ὅσα ὁ Στράβων ἀναφέρει περὶ τοῦ μεσογείου Δάτου, ὡς ἐπραξε τοῦτο και ὁ ἐπίσης ἐξαπατηθεὶς ἐκ τῶν εἰρημένων Πανοσιολογ. κ. Δαμασκηνὸς Μοσχόπουλος (ε') ὅστις κακίζων ἡμᾶς διότι «αὐθαιρέτως» ὡς λέγει ἐχωρίσαμεν τὴν Δάτον ἀπὸ τὸ Δάτον, ἐκείνην μὲν τοποθετοῦμεν εἰς τὴν Ἐλευθερούπολιν, τοῦτο δὲ εἰς τοὺς Φιλίππους, ἐνῶ κατ' αὐτὸν μία Δάτος, ἡ ἐν Δάτον ὑπάρχον, τοποθετεῖ αὐτὸ ἐσφαλμένως ἐν τῇ θέσει τῆς Ἐλευθερουπόλεως (Λιμῆν τοῦ Λεφθεραί). Ἐάν ὁ κ. Μοσχόπουλος, ἀντὶ νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει του χθеси-

(α') Αὐτόθι, σελ. 27.

(β') Στράβ. Ζ' 331, 3.

(γ') Στράβ. Ζ', 332, 35.

(δ') Μαργαρ. Γ. Δήμιτσα Μακεδονικά, Τοπογρ. σελ. 557, Σημ. 3.

(ε') Δαμασκ. Μοσχόπουλ. «Ἡ ἱερὰ Μονὴ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης» σελ. 11, στίχ. 11.

νοὺς και προχθесиνοὺς Συγγραφεῖς, και τούτους ξένους, μὴ μελετήσαντας καλῶς τὰ μέρη μας και νὰ γράφῃ περὶ ἀρχαίων ὑποθέσεων, ἐμελέτα τοὺς ἀρχαίους Συγγραφεῖς, και ἐβάσιζε τὰ ὑπ' ἐκείνων ἀναφερόμενα εἰς ἐπιτοπίους ἐρεύνας και μελέτας, θὰ ἔβλεπε και θὰ ἐπίθετο ὅτι δὲν ἐχωρίσαμεν και δὲν τοποθετοῦμεν εἰς τὴν θέσιν τῶν Φιλίππων ἡμεῖς τὸ Δάτον, ἀλλ' ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις τὸ τοποθετεῖ περὶ τὰ χρυσᾶ μέταλλα» τὰ ὁποῖα ἐνταῦθα ὑπῆρχον, ὁ Ἀππιανὸς, ὅστις ἐνταῦθα τοποθετεῖ αὐτὸ λέγων ὅτι οἱ Φιλίπποι πρότερον ὠνομάζοντο Δάτον, ὁ Στράβων, ὅστις πλησίον τοῦ Δάτου θέτει τὰ «χρυσᾶ μέταλλα» ὡς ὁ Ἡρόδοτος ἀνωτέρω και τόσοι ἄλλοι προσδιορισμοί, οἵτινες ἐπιβεβαιούμενοι ὑπὸ τῶν ἐπιτοπίων ἐρευνῶν και μελετῶν, διευκρινίζουσι κάλλιστα τὴν ἀλήθειαν ταύτην.

Ἴδου ὅτι ὁ Ταφέλιος χωρὶς νὰ ἴδῃ, ἂν τὰ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερόμενα ἀντικείμενα ὑπῆρχον, ἡ δὲν ὑπῆρχον εἰς τὸν λιμένα τοῦ Λεφθεραί κακῶς ἐδιόρθωσε και μετέτρεψεν εἰς λιμένα τὴν λίμνην, ἡτις ἐστὶν ἡ λίμνη τοῦ Πραβίου, ἡ τῶν Φιλίππων, οἱ δ' ἀναφερόμενοι ποταμοὶ εἰσὶν ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου μνημονευόμενος, παρὰ τὸν ὁποῖον οὗτος ἐδίδασκε τὰς Φιλιππησίας γυναῖκας τὰς ἡμέρας τῶν Σαββάτων (α') και ὁ ὁποῖος και σήμερον ἐξωθεν τῶν Φιλίππων διέρχεται, ὁ Ζυγάκτης και ἄλλα ἀνώονα παραποτάμια και ῥύακες και χεῖμαρροι ἐκβάλλοντες εἰς τὴν λίμνην Φιλίππων, τὰ μεταλλεῖα εἰσὶ τὰ ἐν τῷ προηγουμένῳ Ἡ' Κεφαλαίῳ περιγραφέντα, τὰ ὁποῖα, ὡς ὁ Ἡρόδοτος, και ὁ Στράβων προσδιορίζει καλῶν «Χρυσᾶ μέταλλα» τὰ εὐκαρπα πεδία εἶναι αἱ λαμπραὶ και εὐφροὶ πεδιάδες τοῦ Μπερεκιετῆ τῶν Φιλίππων, τῆς Δράμας κλπ. και τὰ ναυπήγια ἦν ἡ ἐκ τοῦ Παγγαίου ὄρους φερομένη ξυλική, ἦν τερνεύοντες οἱ ἀρχαῖοι, καθίστων αὐτὴν κατάλληλον δι' αὐτὸν τὸν σκοπόν, ὥστε ὡς βλέπομεν, και κατὰ τὸν Στράβωνα, τὸ Δάτον ἔκειτο ἐνταῦθα, ἄλλως τε και τὸ «Πέραν Στρυμόνος» ὅπερ ὁ Στράβων ἐν τῷ ἰδίῳ χωρίῳ ἔχει, αὐτὸ τοῦτο ἐννοεῖ, δηλ. τὸ ἐντεύθεν τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ, τὸ πρὸς τὸ Παγγαίου ὄρος μεσόγειον, ὅπερ ἐπιβεβαιούται ὑπ' ἑτέρου χωρίου τοῦ ἰδίου Στράβωνος, τὸ ὁποῖον λέγει «...εἰσὶ δὲ περὶ τὸν Στρυμονικὸν Κόλπον, πόλεις και ἑτεραι, οἷον Μύρκινος, Ἀργίλιος, Δραβῆσκος, Δάτον, ὅπερ και ἀρίστην ἔχει χώραν και εὐκαρπον και ναυπήγια και χρυσοῦ μέταλλα (β') ἐξ οὗ δῆλον γίνεταί, ὅτι μεταξὺ τῶν γνωστῶν μεσογείων πόλεων Ἀρ-

(α') Πράξ. Ἀποστολ. ΙΣΤ' 13.

(β') Στράβ. Χρηστομάθεια ἔκδοσις Κοραῆ 331.

γίλου, Μυρκίνου, Δραβήσκου κλπ. (ὧν τὰς θέσεις, τὴν Ἀρχαιολογίαν τὴν Ἱστορίαν κλπ. ἀλλαχοῦ ἐν ἐκτάσει περιγράφομεν) κατατάσσει τὸ Δάτον, ὅπερ ἂν ἦτο παράλιον καὶ ἂν εὕρισκετο πλησίον τοῦ λιμένος τοῦ Λεφθεραί, θὰ ἠρίθμει αὐτὸ μετὰ μετὰ τῶν λοιπῶν παραλίων πόλεων, ἃς ἀναφέρει ἐν τῷ ἰδίῳ χωρίῳ λέγων «εἶτα αἱ τοῦ Στρυμόνος ἐκβολαὶ—ἐννοεῖ μετὰ τὰς εἰρημένους μεσογειούς πόλεις ἔρχονται αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Στρυμόνος — εἶτα Φάγρης — προχωρεῖ ὡς βλέπομεν ἀνατολικῶς καὶ παραλίως περὶ τὸ Ὀρφانون—(εἶτα) Γαληψός, Ἀπολλωνία πᾶσαι πόλεις» (καὶ περὶ τούτων ἐν ἐκτάσει ἀλλαχοῦ πραγματευόμεθα) ἃς κατὰ σειράν, ὡς εὕρισκοντο αὐταὶ τὰς ἀριθμεῖ οὗτος, ὥστε ἂν εὕρισκετο τὸ Δάτον εἰς τὴν αὐτὴν σειράν πέραν τῆς Ἀπολλωνίας*, ἀναμφιβόλως ὡς γνωστὸν καὶ ὀνομαστὸν τοῦτο, θὰ τὸ ἀνέφερε μετὰ τῶν εἰρημένων* παραλίων πόλεων ὁ Γεωγράφος Στράβων, ὅστις τουναντίον μνημονεύσας τὰς πέραν τῆς Ἀμφιπόλεως βορειοδυτικῶς αὐτῆς μεσογειῶς κειμένους πόλεις, προσέθεσε κατόπιν αὐτῶν τὴν μεσογειότερον ὑπάρχουσαν πόλιν «Δάτον» Δὲν ἦτο ποτὲ δυνατὸν ὁ πατὴρ τῆς Γεωγραφίας, ἀφοῦ ἀνέφερε τὰς μεσογειούς, ν' ἀφήσῃ τῶσας παραλίους πόλεις καὶ νὰ μνημονεύσῃ μόνον τὴν Δάτον. Χωρίζει, ὡς εἶδομεν, τὰς μεσογειούς ἃς πρῶτον, ἀπὸ τὰς παραλίους, ἃς κατόπιν ἀναφέρει πόλεις. Οἱ ἀμφιβάλλοντες ὅθεν περὶ τῆς ἀληθείας καὶ ἀκριθείας ταύτης κ' ἐξακολουθοῦντες νὰ νομίζωσι καὶ ὑποστηρίζωσι τὴν ἰδέαν, ὅτι τὸ Δάτον ἔκειτο εἰς τὸν λιμένα τοῦ Λεφθεραί, ὀφείλουσιν, ὅπως πείσωσι πάντα περιέργον, νὰ δείξωσι τοὺς ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερομένους ποταμούς, τὰ εὐρῶρα πεδία καὶ τὰ χρυσαῖά μέταλλα τοῦ Λεφθεραί!

Ἀνεφέρομεν ἀνωτέρω ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἄλλη συνώνυμος πόλις ὀνομαζομένη Δάτος, ἣτις ἔκειτο εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Στρυμωνικοῦ Κόλπου περὶ τὸν λιμένα τοῦ Λεφθεραί καὶ ἡ ὁποία γενεᾶ ἀφορμὴν συγχύσεως μεταξὺ τῶν διαφόρων συγγραφέων, ὅπερ συνέβη καὶ δι' ἄλλας συνωνύμους πόλεις, ἃς τινες ἐκ τῶν νεωτέρων ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πόλιν ἐκλαμβάνουσιν. Ὡς ὑποθέτομεν, ἡ παρὰ τὴν παραλίαν τοῦ Στρυμόνος Δάτος (παραλίαν τοῦ σημερινοῦ Λεφθεραί), ἦτο μικρὰ καὶ ἄσημὸς τις ἀποικία τοῦ μεσογειοῦ Δάτου, συστήθεισα ὑπὸ Δακτηνῶν ἐκπατρισθέντων, ἢ ὑπὸ νεωτέρων, πολυπληθεστέρων καὶ ἰσχυροτέρων κατοίκων—τῶν Ἠδῶνων, ἢ Παιόνων—τοῦ μέρους τούτου, οἵτινες κα-

* Αὕτη δὲν εἶναι ἡ Ἀπολλωνία, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μετὰ τοὺς Φιλίππους καὶ τὴν Ἀμφίπολιν ἀναχωρήσας μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην τῷ 52 π. Χ. ὡς ἐσφαλμένως ἀναφέρομεν ἐν τῷ Συγγράμματί μας «Αἱ γῶραι τοῦ παρελθόντος». Εἶχε διέλθει διὰ τῆς ἀκμαζούσης ἀκόμη καὶ τότε Ἀπολλωνίας τῆς Χαλκηδικῆς.

τῶρθωσαν (ἴσως καὶ τὴν Δ' πρ. Χρ. ἑκατονταετηρίδα νὰ μειώσωσι τὰ τε πλεονεκτήματα καὶ τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως ταύτης τοσοῦτον, ὥστε μετὰ παρελευσιν δεκαετηρίδων τινῶν ἀκόμη οἱ Θάσιοι ὀλιγίστους εὐρόντες ἐνταῦθα κατοίκους ἀπεπειρήθησαν, ἵνα κατακτήσωσι τὸ μέρος τοῦτο, οἵτινες ὅμως μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσίν των καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ὀλίγων Δακτηνῶν ἐνοχλούμενοι, ἠναγκάσθησαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου Ἀμύντου Β' τὴν συνδρομὴν νὰ ζητήσωσιν, ὥστε νὰ τοὺς ἐξώσωσιν ὀλοτελῶς ἐκεῖθεν, ἢ μετὰ τὴν κατακτησιν τοῦ μέρους ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἐκδιώξαντος καὶ τοὺς Θάσιους, ἠναγκάσθησαν, ὅπερ τὸ ὀρθότερον, ἵνα ἀλλαχοῦ μεταβάντες ἰδρύσωσιν ἑτέραν πόλιν, ὅπερ καὶ ἐπραξάν, ἰδρύσαντες τὴν εἰρημένην, ἣτις ὀνομάσθη «Δάτος» ἀλλ' ὡς ἄσημος, φαίνεται, δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν ἡμῖν ἀρχαίων, ἢ πιθανόν ὑπ' ἑτέρων αὕτη νὰ ἐμνημονεύετο, ὧν ὅμως τὰ συγγράμματα ἀπωλέσθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Πρῶτος καταστροφτικὸς πόλεμος ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων μεταξὺ Δακτηνῶν καὶ μυρῶν Ἀθηναίων.

Ἀνεφέρομεν ἀνωτέρω, ὅτι μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων Θρακικῶν ἔθναριων τῶν ἐγκαταστάτων ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις ἦσαν καὶ οἱ Ἠδῶνοί, οἵτινες κατὰ μὲν Στέφανον τὸν Βυζάντιον ἦσαν ἔθνος Θρακικόν, ἀπὸ Ἠδῶνου τοῦ Μύγδονος ἀδελφοῦ ὀνομασθέντες οὕτω, κατὰ δὲ Γ. Κροῖσον (α') ἦσαν οὗτοι οἱ Ἰδομακιοὶ τῆς Πηλαιστίνης ἀστυγείτονος Ἰσραηλιτῶν, ἐπώνυμοι τοῦ Ἐδώμ, (β') ζήσαντος τῇ μαχαίρᾳ ἐκυτοῦ (γ') πρῶτοι ἐπήλυδες Θράκες, νικηθέντες ὑπὸ Δαβὶδ καὶ Σολομῶντος καὶ τοῦ Ἰωσαφάτ κ' ἐκεῖθεν ἐξέλασθέντες πανίστιοι, (δ') ἤλθον εἰς Θράκην, ἐνθα ἀνὰ τὸν Ἐβρον ποταμὸν ὑπάρχοντες ὁ σχολιαστὴς τοῦ Θεοκρίτου τοὺς παρουσιάζει (ε') καὶ

(α') Γ. Κροῖσου Ὀμηρος Ἐβραῖος 1, σελ. 77, 88, 89.

(β') Ἡσαῦ, Γέν. κε' 30 ΛΣΤ' 1—43.

(γ') Γεν. Κεφ. ΚΖ', 40.

(δ') Ἰωήλ Γ', 19. Μαλλάχ. Α', 4.

(ε') Σχολ. Θεοκρ. 1, 111.

ὡς οἰκίητορας τῆς χαλκηδικῆς καὶ βοιωτικῆς ὁ Ἡρόδοτος (σποράδην), ὁ Θουκυδίδης (α') καὶ Στράβων (β') καὶ Στέφανος (Ἰουδαία) τοὺς ἀναφέρουσιν ὄντας Πελασγούς καθ' ἑαυτὸ λαλοῦντας παναρχίαν ἐλληνικὴν γλώσσαν (ἑβραίζουσιν) καὶ δι' αὐτὸ δίγλωσσοι ἐπικαλούμενοι (γ') καὶ τῶν ὁποίων οἱ θεοὶ παριστάνοντο γλαυκοὶ καὶ πυρροί, ὅποιον ἦν καὶ τὸ ἔδαφος τῆς προτέρας πατρίδος των.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι οἱ Ἡδῶνες οὗτοι Θραῖκες, ἢ οἱ Δατηνοὶ κάτοικοι τοῦ μέρους τούτου καὶ μετὰ τὸν Ε' πρ. Χρ. αἰῶνα ἐξηκολούθουν ὄντες ἀκαίριοι καὶ ἰσχυροὶ καὶ μάλιστα παμπληθεῖς ἀντεπεξελθόντες ἐναντίον δεκάκις χιλίων καλῶς ὀπλισμένων ἐχθρῶν, ἐξ οὗ δῆλον γίνεται, ὅτι τὸ Δάτον ἦτο πόλις μεγάλη μὲ πληθυσμὸν πολὺν καὶ ἐτοιμοπόλεμον...

Τοσοῦτον ἐπεξετάθη ἡ φήμη τῶν χρυσῶν μετάλλων, τῶν ὁποίων κύριοι ἀπὸ τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος καὶ κατωτέρω οἱ Ἡδῶνες Θραῖκες ἦσαν, ὥστε οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι καὶ ἐξυπνοὶ ἀκόμη τὰ ὠνεύοντο καὶ τὴν κατὰκτησιν αὐτῶν ὡς πρῶτον μέλημα των εἶχον, διὰ τοῦτο, λόγῳ μὲν, ὅπως κατακτήσῃ τὰς Ἐννέα ὁδοὺς (Ἀμφίπολιν) καὶ περιτειχίσῃ τὸν τόπον τοῦτον, ὅπερ ἀπῆρσεκεν εἰς τοὺς Θραῖκας (δ') ἔργῳ δὲ ὅπως εἰσβάλλωντες εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πεδινῆς Θραῖκης, κυριεύσῃ τὰ ἄχρυσά Μετάλλα» ὀπλιζοῦσι καὶ στέλλουσι τῷ 466 πρ. Χρ. ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐκ τοῦ Δήμου Δεκελείας τῆς Ἀττικῆς γενναίου στρατηγοῦ Σωφάνους τοῦ Εὐτυχίδου, ὅστις ἠρίστευσε κ' ἐδοξάσθη εἰς τὸν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων πόλεμον (ε') καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐτέρου στρατηγοῦ Λεάγρου τοῦ Γλαύκωνος δέκα χιλιάδας Ἀθηναίους, οἵτινες ἐλθόντες, ἔλαβον ὑπὸ τὴν κατοχὴν των τὸν τόπον, ὅστις ἐκαλεῖτο «Ἐννέα ὁδοί» καὶ ὃν ἀκολούθως Ἄγων ὁ τοῦ Νικίου τῷ 437 πρ. Χρ. εἰς πόλιν μετατρέψας, ὠνόμασεν Ἀμφίπολιν καὶ ἀκολούθως οὐδεμίαν ἀντίστασιν εὐρίσκοντες, ἀπὸ μέρους τῶν κατοίκων τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Παγγαίου, ὅπου σήμερον, ὑπάρχουσιν ἡ Προβίστα, τὸ Σέμακτον, τὸ Ραδολεῖθος, τὸ Κιούλ-Κιού κλπ. χωριά, ἐπροχώρησαν ἀνενοχλήτως εἰς τὰ ἐνδότερα, ἕως οὗ ἀφικθέντες περὶ τὸ μεσόγειον Δάτον καὶ θελήσαντες νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὸ μέρος, ὅπου ὑπῆρχον τὰ «Χρυσά Μετάλλα» γενναίως ἀπεκρούσθησαν, κατ'

(α') Θουκυδ. Β', 401.

(β') Στράβ. 749, 760, 34.

(γ') Ἡρόδοτ. Α', 50—58.—Θουκυδ. Δ', 109.

(δ') Θουκυδίδ. Α', 100.

(ε') Ἡρόδοτ. Θ', 74—75.

ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τῶν Δατηνῶν μόνον, μεθ' ὧν οἱ Ἀθηναῖοι συνεπλάκησαν πολὺ πλησίον τοῦ Δάτου, ὅποτε ὁ ἐχθρικότατος οὗτος πόλεμος ἀπέληξεν ὑπὲρ τῶν Δατηνῶν καὶ ἐναντίον τῶν μυρίων Ἀθηναίων, οἵτινες εἰς ξένον ἔδαφος, εἰς ἀγνώστους τόπους, ὑστερούμενοι, κωχούμενοι, ταλαιπωρούμενοι ἐπολέμων, κατόπι δὲ φεύγοντες τὸν παντελῆ ὄλεθρόν των καὶ προχωροῦντες πρὸς τὴν Ἀμφίπολιν, ἵνα ἐπιβάντες τῶν ἐν τῷ λιμένι αὐτῆς (τῇ Στρυμωνικῇ Ἠϊόνι) πλοίων, δι' ὧν ἤλθον οὗτοι πρότερον, λυτρωθῶσιν (οἱ ἐναπομείναντες), ἐπερικυκλώθησαν πανταχῶθεν ὑπ' ἐτέρων Θραῖκῶν, ἐκ τῶν περὶ τὸ Πάγγαιον οἰκούντων καὶ τὰ μεταλλεῖα τοῦ ὄρους τούτου ἐξουτυπόντων, οἵτινες ἠνάγκασαν τὸν ξένον ἐχθρόν, τὸν ὑπὸ παντοίων πιέσεων κατατρυχόμενον πρὸς δυσμὰς νὰ τραπῇ, ἐνθα ὡς φαίνεται, οὐδὲν κώλυμα, οὐδεμίαν ἀντίστασιν ὑπῆρχε, πλην ἐκ τῶν ὀπισθεν προσβαλλόμενοι καὶ ὀλοῦν ἐξαντλούμενοι, μετ' ἀγωνιώδη ἀπελπιστικὴν ὁδοιπορίαν, καθ' ἣν τὸ δρέπανον τοῦ σκελετώδους Χάρωνος ἀδιακίπως ἐθήριζε τὰς κυνηγομένους ἐκείνας ὑπάρξεις, ἐξολοθρεύθησαν ὀλοτελῶς περὶ τὴν Ἡδωνικὴν Δραβῆσκον, ὡς πληροφοροῦμεθα ὑπὸ τοῦ γλαυροῦ ἱστορικοῦ Θουκυδίδου (α').

Ἡ φοβερωτέρα πάλιν, ὁ μεγαλείτερος ὄλεθρος, ἡ σπουδαιότερα ἀπώλεια τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ ὑπῆρξε περὶ τὸ Δάτον, ἐν τῇ πεδιάδι τῶν μετέπειτα Φιλίππων, ἐνθα κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἔπεσε νεκρὸς ὁ γενναῖος στρατηγὸς Σωφάνης, ὅστις ἐνταῦθα καὶ ὄχι περὶ τὰ Μεταλλεῖα τῆς Μουσθένης ἐν τῇ Μεσημβρινῇ τοῦ Παγγαίου πλευρᾷ, ὡς ἐσφαλμένως καὶ ἡμεῖς ἄλλοτε ἐγράψαμεν—ἐφονεύθη, περὶ τῶν μετάλλων τῶν Χρυσῶν μαχόμενος (β') διότι ἐκτὸς τῆς θέσεως, ἦν οἱ ἀρχαῖοι προσδιορίζουσι καὶ ἦν αἱ ἐπιτόπαι ἔρευναι καὶ μελέται ὡς ὀρθὴν ἀποδεικνύουσι καὶ αὐταὶ αἱ ἀρχαῖαι ἐκβολαῖδες, ὡς καὶ αἱ σκωρίαὶ τοῦ Παγγαίου ἀναλυθεῖσαι, ἀπέδειξαν ὅτι τὰ ἀρχαῖα τοῦ ὄρους τούτου μεταλλεῖα ἦσαν μολυβδοῦχος ἄργυρος, ὡς τὰ τοῦ Λαυρίου καὶ ὄχι ὡς τὰ τοῦ Δάτου (τῶν Φιλίππων), ὅπως καὶ ὁ Δραβῆσκος πλησίον τοῦ ὁμοίου ἐντελῶς κατεστράφησαν οἱ μύριοι, δὲν ἦτον ἡ Δραβῆσκος τῆς Δράμης, ἀλλὰ τὸ σημερινὸν Ζδραβῆκι, κείμενον εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν πρὸς βορρᾶν τῆς λίμνης Ἀχηνῶν (Κερκινίτιδος), ἧτις πόλις συγκαταριθμεῖτο μεταξὺ τῶν παραστρυμω-

(α') Θουκυδίδ. Α, 100.

(β') Ἡρόδοτ. Θ', 75. «Αὐτὸν δὲ Σωφάνεια χρόνῳ ὕστερον... ἀποθανεῖν ὑπὸ Ἡδωνῶν ἐν Δάτω περὶ τῶν μετάλλων τῶν Χρυσῶν μαχόμενον.»

νείων μεσογείων πόντων, υπάρχουσα, κατά τὴν ταπεινὴν ἡμῶν γνώμην, εἰς εἰκοσιλεπτον ἀπόστασιν (Μεσημβρινῶς) τοῦ Ζδραβηκίου καὶ εὐρισκομένη πλησιέστερον πρὸς τὸ Γιλάν-Κουλέ καὶ τὴν παρκακτεμένην λίμνην τοῦ Ἀχηνού ἢ Ταχυνού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Οἱ ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλιππων καὶ ἐν ἄλλοις τόποις ἀρχαῖοι Τύμβοι.

Δὲν γνωρίζομεν διότι ἐκ τῶν Συγγραφέων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οὐδεὶς ἀναφέρει, οὔτε πρὸ τοῦ ἐν συντόμῳ περιγραφέντος ἀνωτέρου πολέμου, τοῦ λαθόντος χώρον μεταξὺ τῶν μυρίων Ἀθηναίων καὶ τῶν Δατηνῶν ἕτερος ἐνηργήθη πόλεμος εἰς τὸ μέρος τοῦτο, ὥστε ἐκλυμβάνοντες αὐτὸν ὡς τὸν πρῶτον καταστρεπτικὸν πόλεμον ἐν τῇ πεδιάδι ταύτῃ καὶ εἰκάζοντες λέγομεν, ὅτι οἱ ἐνταῦθα ὑπάρχοντες μεγάλοι τεχνητοὶ γήλοφοι, ὀφείλουσι τὴν ἀρχὴν των εἰς τὰ 466 π. Χ. σχημακτισθέντες ὑπὸ τῶν Δατηνῶν, οἵτινες ἐπεσώρευσαν, φαίνεται, τὰ πτώματα καὶ τὰ ὄπλα τῶν ἐκεῖ πεσόντων Ἀθηναίων καὶ τοὺς ἐγκατέλειψαν εἰς αἰώνιον ἀνάμνησιν ἐκεῖ.

Τὰ ἐν τῇ πεδιάδι ταύτῃ Τυμβικὰ ὑψώματα, τὰ ἔχοντα ὕψος κατὰ μέσον ὄρον ἀπὸ 60—80 ποδῶν, δὲν εἶναι ὡς τινες ὑπέθεσαν, Βυζαντινῆς ἐποχῆς· διότι καθ' οὗς χρόνους (42 π. Χ.) ἐνηργοῦντο ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλιππων αἱ μάχαι μεταξὺ Ἀριστοκρατικῶν καὶ Δημοκρατικῶν Ῥωμαίων, ὑπῆρχον οὗτοι, ὡς πληροφοροῦμεθα ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ καὶ τοῦ Πλουτάρχου καὶ ἐπ' αὐτῶν ἦσαν αἱ σκηναὶ τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου.

Ἐνταῦθα ὑπάρχουσι τρεῖς Γήλοφοι, ὁ τοῦ «Ματζάρ τεπεσί» ὅστις εἶναι ὀγκωδέστερος, κείμενος πλησίον τοῦ χωρίου Ματζάρ· καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀπὸ τινων δεκατηρίδων ὑπάρχει ἔκτασις ἐκτισμένη, ὁ «Γάζ-τεπεσί» εἰς δεκαπεντάλεπτον ἀπόστασιν ἐκ τοῦ εἰρημένου καὶ ὁ ἀπέναντι τοῦ Δικηλί Γάζ ἀνώνυμος, ὅστις γέμει ἀπὸ ἔχνη ἀρχαίων καὶ νεωτέρων οἰκοδομημάτων καὶ χαμοκλάδων.

Ἀναμφιβόλως οἱ Γήλοφοι οὗτοι εἶχον μεγαλείτερον ὕψος, ὡς ὑποθέτομεν, ὅπερ ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ ἐχαμῆλωσαν, ἀφαιρεθέντος ἐξ αὐτῶν μεγάλου μέρους ὑπὸ τῶν ὀμβρῶν ὑδάτων, ἅτινα δύνανται ἐν τῇ

παρελέουσι τῶν γεωλογικῶν αἰώνων νὰ διαμελιζῶσι καὶ εἰς ἐρείπια νὰ μετατρέπωσιν ὄρη ὀλόκληρα καὶ ὕψιστα ἐκ σκληρωτῶν συνιστάμενα πετρωμάτων.

Ὁ τοῦ Δικηλί-Γάζ γήλοφος, ὅστις καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ κατὰ τοὺς σημερινούς χρόνους ἐκ τῆς πόλεως τῶν Φιλιππων ἀπέειχε καὶ ἀπέχει στάδια ὀκτώ μόνον καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὑπῆρχεν ἐκκλησιδίων χριστιανικῶν καὶ μέχρι πρότινων ἐτῶν ἐκοσμοῦντο τὰ περὶ αὐτοῦ διὰ πυκνοῦ καὶ δασώδους ἄλλοι, ἀπετέλει ὡς πληροφοροῦμεθα, ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ. (α') τοῦ Desdèvises-du-Dezert (β') καὶ τοῦ Heuzezy (γ') τὸν τάφον τοῦ Διονύσου, οὗτινος τὸ Μαντεῖον ἦτον ἐπὶ τοῦ Παγγαίου, ὡς ἐν ἐκτάσει περὶ τούτου ἐπραγματεύθημεν ἐν τῷ ζ' Κεφαλαίῳ τοῦ παρόντος συγγράμματος.

Ὁ τάφος οὗτος τοῦ Διονύσου μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἐφυλάσσοντο καὶ δὲν ἠρπάζοντο, ὡς ἱερά, τὰ χρυσὰ μέταλλα τῶν Δατηνῶν, ἄγνωστον πότε ἐγένετο, ὡς εἶναι ἄγνωστον καὶ τί οὗτος ἐμπεριείχε· διότι εἰς τὸ ὑπόγειον ἄδυτον τοῦ ἐν Δελφοῖς θεοῦ ὑπῆρχον τὰ λείψανα τοῦ Διονύσου, ὡς καὶ τὰ ὀστᾶ τοῦ Δαίμονος Πύθωνος, ὅπως ὑπὸ τὸ Ἐρεθθεῖον ἐν Ἀθήναις ἐντὸς ὑπογείου κρύπτῃς ὑπῆρχον τὰ τοῦ Ἐρεθθεῖος ὀστᾶ, (δ') ὅπως ὑπὸ τὴν βᾶσιν τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἀμυκλαίου Ἀπόλλωνος ὑπῆρχεν ὁ τάφος τοῦ Ἰακίνθου, ὑπὸ δὲ τὴν χαλκῆν βᾶσιν τοῦ Μηχανεῖος Διὸς ἐν Ἄργει τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἰαντάλου (ε').

Παρόμοια ὑψώματα, ὡς τὰ εἰρημένα, ἔχοντα διάφορα ὕψη 15—30—40—60 ποδῶν εὐρηκται ἐν ἀφθονίᾳ πρὸς τὰ ἄνω τοῦ Ἐβρου (ποταμ. Μαρίτσα), ὀλίγιστα περὶ τὸ στόμιον αὐτοῦ, εἰς τὰ περὶ τῆς Αἴνου, περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν, πλησίον τοῦ Τατάρ-Παζαρτζήκ (ἀρχ. Βησσαπάρα), μεταξὺ Φιλιππουπόλεως καὶ Χισάρ, ἀπὸ δὲ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ λαμπροῦ συγγράμματος τοῦ Ami Boué οἱ διάφοροι καὶ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐπισκεφθέντες τὰ μέρη τῆς Θράκης καὶ τὰ περὶ αὐτῆς Γεωγράφοι ὑποδεικνύουσιν, ὅτι εἰς τὴν εὐρείαν κοιλάδα τοῦ Αἴμου, ὑπάρχουσι διάφοροι ἀρχαῖοι Τύμβοι καὶ ὁ ἴδιος Ami Boué ἀναφέρει τοιοῦτους εὐρισκομένους πλησίον τῆς Σοφίας, ἄλλους ὑπάρχοντας ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ ἑτέρους ἐν Βοσνίᾳ, ὁ δὲ Viquesnel ἐν καλῷ χάρτῃ τῶν περιηγήσεων του δεικνύει οὐκ ὀλίγα Τυμβικὰ ὑψώματα

(α') Ἀππιαν. Δ', 205.

(β') Th Desdèvises-du-Dezert géographie enciene P, 399.

(γ') Heuzezy Mission scient. P. 501.

(δ') Ἀθήναιον σύγγραμ. Περιόδ. Τόμ. Δεύτερος, σελ. 310.

(ε') Παιουσιν. 2, 22, 3—4.

περιπλέον τῶν ὑπὸ τῶν Γεωγράφων ἀναφερομένων. Καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν περιήγησίν μας ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ πολλαχοῦ εἶδομεν τοιοῦτους Τύμβους, ἐξ ὧν τοὺς τῶν πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης ὁ κ. Μ. Θ. Χρυσόχους εἰς τὸν ἐπιτυχημένον καὶ κομψὸν χάρτην τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ τῶν περιχώρων αὐτῆς εὐκρινῶς προστίθησιν.

Ἐπίσης ὑφ' ἐτέρων ἀναφέρονται πολλὰ τεχνητὰ ἐκ χώματος ὑψώματα εὕρισκόμενα ἐν τῇ Μεσημβρινῇ Φρυγίᾳ καὶ τῷ Καϊστρινῷ πεδίῳ. Πάντες οἱ ἀναφέρουσι τὴν ὑπαρξίν τοιούτων ἀρχαίων Τύμβων (Tumuli) εἰς διάφορα μέρη, ἀπορεύουσιν, ἵνα ἐκφέρωσι γνώμην τινὰ περὶ τοῦ σκοποῦ, δι' ὧν οὗτοι συνεσωρεύθησαν. Ἐχουσι δίκαιον. Οἱ φιλολογοῦντες ἐπίστανται ὅτι ἀδύνατον ἀποθαίνει αὐτοῖς νὰ ἐπαναγάγωσιν εἰς τὸ εἶναι δίκην ἱστορικῶν μυθογράφων τὸ τοῦ μαγικοῦ κελεύσματος «Γεννηθήτω!» κόσμον ἀκμάσαντα πρὸ χιλιετηρίδων. Πᾶς ὁ τὴν διάνοιαν ἐπὶ τοῖς παρωχημένοις χρόνοις στρέφων, τὴν ἀλήθειαν μόνον ὀφείλει εἰς τὸ μέσον νὰ φέρῃ.

Ἐπ' ἀνάγκης εἶναι, ἵνα διαφωτισθῶμεν, περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν τεχνητῶν τούτων γηλόφων. Πρὸς γινώσιν τῶν μὴ γινωσκόντων ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐκθέτομεν τὰς ἀτελεῖς ἡμῶν σκέψεις ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, δίδοντες οὕτως ἀφορμὴν τοῖς εἰδικοῖς, ἵνα πειστικώτερον, ἵνα τελειότερον γράψωσι καὶ μᾶς φωτίσωσιν ἀρκούντως, καθ' ὅσον μάλιστα οἱ τῶν μερῶν μας περιεργοὶ φιλομαθεῖς ἀνυπομόνως ἀναμένουσι νὰ μάθωσι τι περὶ τῶν ἀναφερομένων ἐνταῦθα μεγάλων Τύμβων.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ πραγματευθῶμεν ἐν συντόμῳ περὶ αὐτῶν, ὀφείλομεν πρῶτον, ἵνα διαστειλωμεν ἀπ' αὐτῶν τὰ μικρὰ ἐκεῖνα ὑψώματα, ὧν τὸ ὕψος εἶναι μικρὸν καὶ τὰ ὁποῖα πότε μεμονωμένα καὶ πότε ἀνὰ δύο κείμενα παρὰ τὰς μεγάλας Λεωφόρους, τὰς ὑπαρχούσας ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἄτινα ἐχρησίμευον, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, ἵνα δεικνύωσι τὰς διαφόρους διευθύνσεις ἐν ταῖς εὐρυτάταις πεδιάσιν, ἐπὶ τινων μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἰδρῦθησαν στρατιωτικοὶ σταθμοί, ἢ φυλακεία εἰς προφυλάξιν ὁδῶν δημοσίων. Ἐπὶ τῆς μεταξὺ Βλαδοβάς καὶ Βοδενῶν ὁδοῦ ἐπὶ καταφύτου καὶ γραφικοῦ ὄροπεδίου ἕως 20 λεπτὰ τῆς ὥρας ἀπέχοντος τῆς μεταξὺ Θεσσαλονίκης — Βιτωλίων Σιδηροδρομικῆς ὁδοῦ ὁ κ. Delacoulonche ἐσημείωσε γήλορον περιέχοντα ἐρείπια ἀρχαίου φυλακείου προωρισμένου εἰς φυλάξιν τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ πρὸ τῆς Ἐδέσσης (Βοδενῶν) τῆς πρώτης πρωτεύουσας τῆς Μακεδονίας, περὶ ἧς κατωτέρω εἰς τὸ Κεφάλ. «Διάφοροι πόλεις ἀρχαῖαι» ἐν ἐκτάσει πραγματευόμεθα. Ἐπίσης καὶ ἐν τῇ πεδιάδι

τῆς Βερροίας (περὶ ἧς εἰς τὸ ἴδιον Κεφάλ. ἐν ἐκτάσει πραγματευόμεθα), φαίνονται 3 Τύμβοι, ὧν εἰς Βορειοδυτικῶς, κατὰ τὸν κ. Isambert, ἐχρησίμευον, ὅπως δεικνύῃ τὴν ἀρχαίαν διεύθυνσιν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Βερροίας εἰς Πέλλαν, οἱ ἄλλοι δὲ πρὸς μεσημβρίαν δεικνύουσιν ἐτι μίαν ὁδόν, ἀπὸ Βερροίας εἰς Πιερίαν.

Προκειμένου δὲ περὶ τῶν ἀληθῶν Τυμβικῶν προχωμάτων, ταῦτα ὡς ἀπεδείχθη ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων, ἐχρησίμευσαν ὡς τάφοι ἑνός, ἢ δύο, ἢ πλείονων ἐπισήμων νεκρῶν, ἀποθιγόντων ἐκ φυσικοῦ θανάτου, ἢ ἐκ φόνου ἐν πολέμῳ, ὡς ἐπιτοπλεῖστον ὅμως οἱ μεγαλείτεροι τύμβοι ἐμπεριέκλειον πληθύν στρατιωτῶν καλυφθέντων μετὰ τῶν ὅπλων τῆς ἐποχῆς των.

Πολλοὶ τύμβοι διετμήθησαν ἐν μέρει πρὸς ἰσοπέδωσιν μεγάλων λεωφόρων καὶ ἕτεροι ὀλοτελῶς ἰσοπεδῶθησαν, ἐκ δὲ τῆς ἐργασίας ταύτης, ἧτις ἐπαρουσίασεν ἀνθρώπινα ὀστᾶ, κάλπας πηλίνους, τμήματα ἀρμάτων καὶ ὅπλων, ἀπεδείχθη ἡ χρησιμότης αὐτῶν, ὧν ἡ ἀνερεύνησις, σὺν τῷ παρερχομένῳ χρόνῳ γινομένη ἐν γνώσει καὶ τῇ ἀδείᾳ τῆς αὐτοκρ. Κυβερνήσεως, ἔσεται ἡμέραν τινὰ τὸ ἀντικείμενον συντόνου σπουδῆς διὰ τοὺς Ἀρχαιολόγους, τὸ δ' ἀποτέλεσμα, οὐχὶ ἄμοιρον ἐνδιαφέροντος.

Τινὲς ἐκ τούτων ἐσχηματίσθησαν, φαίνεται, διὰ τῆς ἐπισωρεύσεως χοῶς μόνον ἐπὶ τῶν πτωμάτων κλπ. ἀντικειμένων, μὴ περιέχωντες ὡς τὰ ἀρχαῖα τυμβικὰ χώματα τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης σειρὰν ἀκατεργάστων λίθων. Τοιοῦτος ἐπὶ παραδείγματι — σχηματισθεὶς διὰ χοῶς μόνον καὶ μάλιστα ἐξ ἐρυθροῦ πλακτικοῦ πηλοῦ — ἦτον ὁ τύμβος τῶν Μαρθωνομάχων, ἀνυψωθείς τῷ 490 π. Χ. καὶ ὅστις μέχρι πρὸ τινων ἐτῶν ὑπῆρχεν ἀνυψωμένος ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους τοῦ ἐλώδους τοῦ Μαρθῶνος πεδίου καὶ εἰς ὃν τῷ 1890 ὑπὸ τῆς γενικῆς ἐφορείας τῶν ἀρχαιοτήτων ἐνηργήθησαν ἀνασκαφαί, ἐξ ὧν ἀπεδείχθη, ὅτι ὁ τύμβος οὗτος ἐνέκρυπτε τὰ ὀστᾶ καὶ τὴν τέφραν τῶν 192 μαχητῶν.

Ἄλλοι κατεσκευάσθησαν διὰ τῆς ἐπικαλύψεως σαρκοφάγων, ἢ μαρμαρίνων τάφων, κρυπτόντων πτώματα, ἢ ὀστᾶ, ἢ τέφραν διὰ χώματος μόνον ὡς εἶναι ὁ εἰς εἰκοσίλεπτον ἀπόστασιν ἐκ τῆς Προβίστης (χώμης εἰς τὰς ὑπὸ τῆς μεσημβρινοδυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Παγγαίου εἰς δύοων ἀπόστασιν πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀμφιπόλεως κειμένης) καὶ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ἀμφιπόλεως ἐν τῇ πεδιάδι εὕρισκόμενος μέτριος τύμβος, ἐν τῷ ὁποίῳ πρῶτινων ἐτῶν εὕρεθησαν δύο μαρμαρίνοι σαρκοφάγοι ἐρμητικῶς κεκλεισμένοι ἔχοντες ἐντὸς ἀν-

θρώπινα ὅσα καὶ παριστάνοντες ἐξώθεν στρατιώτας πεζούς, ἵππους, λογχοφόρους, ἀνήκοντας, ὡς ἐκ τῆς περιβολῆς των φαίνεται, εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐποχὴν, οὗς ὁμως (σαρκοφάγους) ἡ περιεργία τῶν πέριξ κατοικῶν εἰς συντόμιμα μετέτρεψεν Ἀλλχχοῦ ἐν ἐκτάσει περιγράφομεν τὸν περιεργὸν τοῦτον τύμβον, ὅστις κατὰ τὴν ταπεινὴν ἡμῶν γνώμην, ἐγκλείει καὶ ἕτερα τῆς κλεινῆς ἀρχιότητος ἀντικείμενα καὶ ὁ ὅποιος δὲν κρύπτει τὸν Σπαρτιατὴν Στρατηγὸν Βρασίδαν, ὡς τινες διέδωκαν διότι ἐκείνος μὴ ἀπομακρυνθεὶς πέραν τοῦ λόφου τῆς Ἀμφιπόλεως ὅτε ἐξελθὼν μετὰ τοῦ Κλεαρίδου καὶ τοῦ στρατοῦ των ἐκ τῆς θορείου πύλης τῆς πόλεως, ἵνα πολεμήσῃσι κατὰ τοῦ Κλέωνος ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων ἐκείνων φονευθεὶς, ἐτάφη ἐντὸς τῆς Ἀμφιπόλεως ἐν τῇ ἀγορᾷ περιτειχισθέντος τοῦ μνημείου αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ἀμφιπολιτῶν.

Ἄλλοι, μικρότεροι ὁμως Τύμβοι ἐγκρύπτουσιν ἕνα μόνον ἐπίσημον, γνωστὸν, ὀνομαστὸν νεκρὸν. Ὁ Πλίνιος ἀναφέρει τὸν Τύμβον τοῦ Πολυδώρου κείμενον πλησίον τῆς Αἴνου. Ὁ Τόξερ περιγράφει τὸν περὶ τὴν Ἰερισσόν, ἢ Πραβλίαν (Πρόβλακα) εἰς τὴν Χαλκηδικὴν Χερσονήσον Τύμβον, ὃν θεωρεῖ ὡς τὸν τάφον τοῦ ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀχαιμενιδῶν Ἀρταχίου γιγαντώδους ἐπιστάτου, ὃν ὁ Ξέρξης, καθ' Ἡρόδοτον, (α') διώρισεν ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς διατομῆς τοῦ Ἴσθμοῦ, ὅστις τῷ 480 πρ. Χρ. θανὼν, ἐτάφη παρὰ τῇ Ἀκάνθῳ μεγαλοπρεπῶς, τὸν δὲ τάφον του ὅλος ὁ στρατὸς ἐργαζόμενος, τὸν ἐκατασκευάσεν, ἐξ οὗ δῆλον γίνεται, ὅτι ὁ Τύμβος οὗτος ἦτο μέγας, ἦτον ὑψηλός.

Ἴνα μὴ ἐκτανθῶμεν περισσύτερον, περὶ τοῦ ζητήματος τῶν ἀρχαίων Τύμβων, περὶ οὗ ἄλλοι ἴσως ἐπραγματεύθησαν ἐκτενέστερον, τελειότερον, πειστικώτερον, εὐκρινέστερον, ἀποφεύγομεν νὰ ὑποδείξωμεν, ἢ νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα—ἀπομακρυνόμενοι οὕτω τοῦ κύκλου, εἰς ὃν ἤμεθα ἀναγκασμένοι νὰ περιοριζώμεθα—χωρὶα διαφόρων ἀρχαίων συγγραφέων, (β') ἀναφέροντα ὑπὸ διάφορα ὀνόματα (Γάρος, Ἡρίον, Χῶμα, Σορός, Μνήμα, Τύμβος, Σαρκοφάγος, Σηκός, Μνημεῖον, Ὑπόγειον, Θήκη, Λάραξ κλπ.) τὴν ἐξιν, ἣν οἱ ἀρχαῖοι εἶχον ὑψοῦντες Τύμβους πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν των καὶ πρὸς κάλυψιν τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων πολλῶν νεκρῶν.

(α'). Ἡρόδοτ. Ζ', 117.

(β') Σχολ. Πίνδ. Ὀλ. α' στ. 149.—Πλούτ. ἐν βίῳ Θεσέως.—Εὐρυπιδ, Βαχχ. στ. 6.—Σχολ. Ὀμηρ. Ἰλιάδ. Ψ. στ. 29.—Ὀμηρ. Ἰλιάδ. β'. στ. 814 καὶ Ω. στ. 801.—Ὀμηρ. Ὀδυσ. Θ' στ. 222.—Θουκυδ. Ζ', 33.—Πίνδ. Πύθ. 55.—Θεοκρ. Εἰδυλ. 30.—Δίων Κάσ. Α', 18.—Πλίν. ΧΙ. σελ. 728.—Εὐριπ. Ἐκάβη 526.—Ἡρόδοτ. Ζ', 228.—Εἰς διάφορα μέρη τῆς Γραφῆς.

Ἀναφέρομεν ἀνωτέρω τοὺς ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων Τύμβους. ὡς ὑψωθέντας τῷ 466 πρ. Χρ. ὑπὸ τῶν Δατηνῶν νικητῶν τῶν Μυρίων Ἀθηναίων, ἀρὰ γε καὶ ὁ πρὸς Μεσημβρίαν τοῦ σημερινοῦ χωρίου «Ζδραβῆκι» πλησίον τοῦ ὁποίου ὡς ἀνεφέρομεν ἀλλαγῶν ἐκεῖτο ἡ ἀρχαία Δραβῆσος, ἀρχαῖος Γήλοφος ἢ Τύμβος, ὁ εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Στρυμόνος καὶ Κερκινίτιδος λίμνης (ἐκεῖ, ἔνθα ὑπάρχει ὁ Πύργος τῶν ὄψεων «Γιλὰν Κουλεσί») ὑψωμένος δὲν εἶναι ἔργον τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, σχηματισθεὶς ὑπὸ τῶν Θρακῶν πρὸς κάλυψιν, ἢ ἐνταφιασμὸν τῶν ἐκεῖ ἐξολοθρευθέντων ἀπομειναρίων τῶν μυρίων Ἀθηναίων; Περὶ τὸν Τύμβον τοῦτον, ὡς ἐγνώρισαν ἡμῖν γέροντες παραστρυμῶνιοι χωρικοὶ ὑπῆρχον καὶ ἐπιγράμματα, τὰ ὅποια ὁμως ἡμεῖς, (παρατηρήσαντες τὸ μέρος τοῦτο ἐκ τοῦ μέρους τῆς λίμνης, ἔνθα διὰ λέμβου ἐκ τοῦ χωρίου «Δοζόπι» μετέβημεν) δὲν εἶδομεν. Ἴσως ἦσαν παρεμφερῆ ταῦτα, μὲ τὰ περὶ τοὺς ἱστορικοὺς Τύμβους, τοὺς ὑψωθέντας ὑπὲρ τῶν Μαρθωνομάχων καὶ ὑπὲρ τῶν μαχητῶν τῆς Ποτιδαίας ἐπιγράμματα, διευκρινίζοντα τὴν ἱστορίαν αὐτῶν, ἀλλ' οἱ ἄψυχοι οὗτοι λίθοι πρὸ πολλοῦ ἐξεπατρίσθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Ἡ Πρασιὰς λίμνη ἦτον ἡ λίμνη τοῦ Πραβίου, ἢ τῶν Φιλίππων καὶ ὄχι ἡ τῆς Δοϊράνης.

Πολλάκις ἐγένετο καὶ εἰς τὸ ἐξῆς θὰ γείνη λόγος, περὶ τῆς σήμερον ἐλώδους λίμνης τοῦ Πραβίου, ἢ τῶν Φιλίππων. Ἀναφέρομεν ἐν τῷ Ε' Κεφαλαίῳ τὴν ὑπαρξίν ἐνταῦθα Λιμνοβίου λαοῦ, ἐπιφυλαχθέντες, ὅπως ἐν τῷ παρόντι Κεφαλαίῳ ὑποδείξωμεν διὰ συντόμου περιγραφῆς καὶ τὸν τύπον τῆς κατοικίας των, ὡς καὶ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς αὐτῶν. Οἱ λιμνοβιοὶ εἶχον ἀνάγκην λίμνης, ἵνα ζήσωσιν ἐπ' αὐτῆς ὡς αἱ πάππαις, ὡς οἱ χῆνες, ὡς οἱ κύκνοι.

Ὡς ὅλα καὶ αἱ λίμναι ἔχουν τὴν ἀρχαιολογίαν των. Καὶ αἱ λίμναι ἔχουν τὴν ἀρχὴν τῆς συστάσεώς των, τὴν ἀκμὴν των, τὴν παρακμὴν των, τὴν ἱστορίαν των, ἀναφερόμεναι καὶ αὐταὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὅσοι ὑπῆρχον καὶ ἠκμαζον κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐζησαν οὗτοι.

Καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος λίμνη εἶχε καὶ αὐτὴ τὴν ἀκμὴν τῆς, τὴν

ιστορίαν της. Ἡ τοποθέτησις αὐτῆς ὡς «Πρασιάδος λίμνης» εἰς διάφορα μέρη, πολλοὺς ἔθεσεν εἰς πειρασμὸν καὶ πολλῶν τὰ κύκλα καὶ τοὺς κύκλους ἐτάραξε, μάλιστα δ' ἐσχάτως σπουδαῖον ὁμογενῆ χαρτογεωγράφον—τὸν κ. Μ. Θ. Χρυσόχοον—ἀξιόλογον καὶ σεβαστὸν φίλον ἡμῶν, ἡ ἐκ δέκα καὶ ἕξ σελίδων περιωρισμένη κἄπως καὶ μὴ κалως διευκρινισμένη περιγραφή μας «Περὶ Πρασιάδος Λίμνης» ἐν τῷ προεκδοθέντι Συγγράμματί μας «Αἱ χώραι τοῦ παρελθόντος» ἠνάγκασαν ὀλόκληρον τεσσαρακοντατέλιδον φυλλάδιον πραγματευόμενον περὶ τῆς λίμνης ταύτης νὰ ἐκδώσῃ δι' ὅπερ περιπλέον ἀναγκασμένοι ἐσμεν, ἵνα ποιήσωμεν καὶ τινὰς διασαφήσεις, αἵτινες βασιζόμεναι εἰς τὰς περιγραφὰς τῶν ἀρχαίων, ἅς πολυετῆς ἔρευνα καὶ μελέτη, πρὸς δὲ καὶ αὐτὴ ἡ κριτικὴ ὡς ὀρθὰς ἀποδεικνύει καὶ ἐπικυρεῖ καὶ αἵτινες δὲν θὰ γείνωσιν, ὡς νομίζομεν ἀφρημή, ὅπως ὁ φιλόπονος καὶ ἀξιόπαινος κ. Χρυσόχοος ἀναγκασθῆ καὶ δεύτερον φυλλάδιον «Περὶ Πρασιάδος Λίμνης» νὰ γράψῃ καὶ νὰ ἐκδώσῃ.

Τὸν κ. Χρυσόχοον τὸν ἐξέπληξεν ἡ μικρὰ τῶν Φιλιππων λίμνη. Εἶδεν αὐτὴν καὶ τὰ περίξ αὐτῆς ἔλλα καὶ τενάγη καὶ πρὸς στιγμὴν ἐσκέφθη. Ἠρώτησεν αὐτὸς ἑαυτὸν «εἶναι δυνατόν ἐνταῦθα νὰ ἔκειτο ἡ Πρασιάς λίμνη; Εἶναι δυνατόν αὐτὰ τὰ ἔλλα, αὐτὰ τὰ τενάγη ν' ἀπετέλεσαν ποτε λίμνην εὐρείαν, ἐκτεταμένην, ὑπ' ἀνθρώπων κατοικουμένην;

Ἡμεῖς αὐτοὶ ἀπαντῶντες λέγομεν, ὅτι ἀδύνατον εἶναι ἡ ἐλεεινὴ αὐτὴ κατάστασις ν' ἀποτελέσῃ λίμνην Πρασιάδαν, ὡς ἦτο καὶ ἀδύνατον, ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῆς ἄλλοτε μεγάλης καὶ ἀκμαίας λίμνης (ὡς τοῦτο πειρασόμεθα ν' ἀποδείξωμεν) καὶ βλέποντες τὰ ἔλλα καὶ τὰ τενάγη, ν' ἀποφανθῶμεν ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ Πρασιάς λίμνη. Ὁ κ. Χρυσόχοος μᾶς παρεξήγησεν, ὑπέθεσε δηλαδὴ ὅτι τὰ σημερινὰ ἔλλα καὶ τὰ τενάγη τὰ ὠνομάσασμεν λίμνην Πρασιάδαν, ἐνῶ ἡμεῖς τούναντίον ἐπράξαμεν. Ἐτοποθετήσαμεν εἰς τὴν θέσιν τῶν σημερινῶν ἐλῶν, ἅπερ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦσαν ὕδωρ τὴν ἀρχαίαν Πρασιάδαν, τὴν ὁποῖαν ὁ ἀγαθὸς φίλος μας ἀλλοχρῶ ἐξήγησε καὶ νομίζει ὅτι τὴν ἠῦρεν (ἀλλὰ πολὺ μακρὰν ἡμῶν), εἶναι δὲ αὐτὴ ἡ λίμνη τῆς Δοϊράνης.

Ἄπορον φαίνεται ἡμῖν πῶς δὲν τῷ ἤρσεν ἡ μεγαλύτερα τῆς λίμνης Δοϊράνης λίμνη τοῦ Ἀχηνοῦ, ἢ Τυχνοῦ. Ἴσως διότι καὶ αὐτὴ ἔχει ἔλλα καὶ τενάγη καὶ νησίδας ἐκ γόρτων, ἐκ καλαμώνων καὶ ἐκ διαφόρων λιμναίων φυτῶν. Ἡμεῖς λίαν περιέργοι, λίαν ἀπαιτητικοὶ ἡμεῖς οἱ βροτοί. Θέλομεν καὶ καλὰ ὅσα περιέγραψαν οἱ ἀρχαῖοι συγ-

γραφεῖς πρὸ 2,400 ἐτῶν νὰ τὰ βλέπωμεν ἀπαράλλακτα ὡς εἶχον τότε καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ πιστεύσωμεν εἰς αὐτοὺς, νὰ τοὺς ἐπιβεβαιώσωμεν καὶ παραδεχθῶμεν τὰ γραφόμενά των ὡς ἀληθῆ, ὡς πραγματικά, ἄλλως, ὁ Ἡρόδοτος κατὰ τινὰς εἶναι ψευτοῦκας καὶ κατ' ἄλλους μυθογράφος, ὡς μὴ συμβιβάζόμενα τὰ γραφόμενά του μὲ τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῶν μερῶν, τὰ ὁποῖα περιγράφει καὶ μάλιστα μετ' ἀκριβείας καὶ σαφηνείας πολλῆς.

Ὁ κ. Χρυσόχοος κακίξει ἡμᾶς μετατρέποντας εἰς λίμνην τὰ τενάγη καὶ τὰ ἔλλα τῆς πεδιάδος τῶν Φιλιππων. Μήτε ἀρχαίους συγγραφεῖς τοποθετοῦντας ἐνταῦθα λίμνην, μήτε τὴν παράδοσιν τοῦ λαοῦ, τὴν ἐπιβεβαιούσαν τοὺς ἀρχαίους ὑπ' ὄψει του λαμβάνει. Φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν ἐκείνην τῶν Περιηγητῶν, οἵτινες (ὀρθολογιστὰι Rationaliste) θέλοντες νὰ ἐξετάσωσι τὰ πάντα ἀνεξαρτήτως καὶ τῆς ἐλαχίστης ἐξωτερικῆς ἐπιρείας ἐν τῇ δημοκρατικῇ αὐτῶν ἐλευθερίᾳ περὶ τὰς σκέψεις καὶ τὴν ἐκτύλιξιν διαφόρων ζητημάτων, ἀπορρίπτουσι πρὸς τὴν ἀνακαλύψει καὶ τὴν παράδοσιν, ἣν παραγωγονίζουσιν ὡς ἀποδιοπομπικὸν τράγον. Διὰ τῆς ἀπορρίψεως ὁμως τῆς γεωγραφικῆς παραδόσεως, οὐδὲν ἕτερον ποιοῦσιν, ἢ ν' ἀφήνωσι πολλὰ ζητήματα, ἵνα κοιμῶνται τὸν νήδυμον ὕπνον, ἐνῶ διὰ τῆς παραδοχῆς ταύτης, ἠδύναντο πολλὰ ἄγνωστα νὰ διευκρινήσωσι καὶ πάντα πέπλον ἀγνοίας καὶ ἀμφιβολίας ἐκ τοῦ μέσου νὰ ἄρωσιν.

Ἐλπίζομεν ὅτι ὁ κ. Χρυσόχοος δὲν θ' ἀρνηθῆ τὰς ἐκ Γεωλογικῶν διαταράξεων, ἐκ Σεισμικῶν αἰτίων, ἐκ μεγάλων πλημμυρῶν ποταμῶν καὶ ἐκ φοβερῶν ἐπιχώσεων προερχομένης ἀλλοιώσεως καὶ καταστροφῆς. Ὁ Ἡρόδοτος, ὃν ὁ ἀξιόλογος φίλος μας ἐκτιμᾷ τόσον, ὅσον καὶ ἡμεῖς ὑποληπτόμεθα, σεβόμεθα καὶ ἐκτιμῶμεν, ἀναφέρει τὴν ὑπαρξιν λίμνης τινὸς κειμένης μεταξύ Νεοπέλεως (Καβάλλας) καὶ χώρας Σαπαίων (Σαρί-Σιγαπάν) μεσημβριοναχτολικῶς τοῦ Ἀκαντίματος (Γασαρουντί) καὶ πλησίον τῆς Κεραμωτῆς (τῆς Βυζαντινῆς Κεραμιστῆς) ἀπέναντι τῆς νήσου Θάσου καὶ Θασσοπούλας. Ἡ λίμνη αὕτη εἶναι ἡ τῆς Πιστύρου, ἔχουσα τριάκοντα σταδίων ἀκριβῆ περιφέρειαν(α'). Ἡ λίμνη αὕτη σήμερον δὲν ὑφίσταται. Τὴν παρεμόρφωσεν ὁ Νέστος ποταμὸς ἐλεεινῶς, ὅστις ἔρρε τότε δι' Ἀβδήρων, ἐκβάλλων εἰς τὸν λιμένα τῆς Δικαίας, ἢ τοῦ Καρχαίτου, Πόρτο Λάγο (Porto-lago), ὅστις ἄλλοτε πλημμυρίσας καὶ ἀλλάξας δρομολόγιον, ἐπροχώρει πρὸς Δυσμᾶς ἀντὶ πρὸς Ἀνατολάς, ὡς πρότερον, ὅποτε ἐλθὼν μέχρι τῆς Πιστύρου, κατέκλυσε καὶ ἐξηφάνισε τὰς περίξ κατοικίας, κατε-

(α') Ἡρόδοτ. Ζ', 109.

κερμάτισε τὴν λίμνην καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς διαβάσεώς του ἐντεῦθεν, ἐγκατέλειψε τὴν ὀργανικὴν ὕλην (α'), τὰ λεπτὰ μέρη καὶ τὴν παχέαν ἰλύν, ἧτις ἀποτελεῖ συνήθως τὸ κατακάθισμά του, ὅπερ εἰς μικρὸν βάθος ἐντὸς τῆς γῆς διακρίνεται.

Ὁ ἴδιος Νέστος ὀλοτελῶς ἐξηράνισε καὶ τινα μικρὰν λίμνην πλησίον τῶν Ἀβδήρων [5.] ὑπάρχουσιν, ἣν ὁ Ἡρόδοτος, ὡς μικρὰν καὶ ἀσήμαντον, δὲν ἀναφέρει ὀριστικῶς, περιορισθεὶς μόνον νὰ εἴπῃ «πλησίον δὲ τῶν Ἀβδήρων δὲν ὑπάρχει λίμνη ἄξια μνήμης» (β') ἐξ οὗ δῆλον γίνεται, ὅτι ὑπῆρχε τοιαύτη, πλὴν δὲν ἦτον ἄξια μνήμης καὶ τὴν ὑποῖαν οἱ κάτοικοι τῶν Ἀβδήρων ὠνόμαζον «Ἱερὰν λίμνην» διότι καὶ κατὰ τὸν Ἀβδηρίτην ἱερέα Στρόβιλον, οἱ Ἀβδηρίται διὰ κοινῶν ἐξόδων ἔτρεφον ἐν αὐτῇ τοὺς πλέον μεγάλους βατράχους, οὓς ἐλάτρευον κ' ἐτίμων οὗτοι πολὺ, ὅσον καὶ τοὺς Θεοὺς των (γ').

Ἰδοὺ πλησίον ἡμῶν ἔχομεν δύο λίμνας καταστραμμέναις ὑπ' ἐνὸς ποταμοῦ. Ἐλθόμεν εἰς τὸν Στρυμόνα. Ὁ ποταμὸς οὗτος διὰ τῆς μεγάλης δυνάμεώς του, ποῦ μὲν ἀπότομα καὶ ἀπροσπέλαστα βραχώματα ὅπου δὲν ὑπῆρχον τοιαῦτα ἀνύψωσι, ποῦ δὲ λίμνας ἐκτασκεύασε καὶ τὰ δεξιόθεν αὐτοῦ ὑπάρχοντα ἑπτὰ λιμνάρια, τὰ ὁποῖα μνημονεύει Πλίνιος ὁ Πρεσβύτερος τὰ ἐξηράνισε καὶ τὸν εἰς 25 σταδίων ἀπόστασιν κάτωθεν τῆς Ἀμφιπόλεως, παραπλευρῶς τῆς Στρυμωνικῆς Ἠϊόνης ὑπάρχοντα λιμένα, διὰ φοβερᾶς πλημμύρας ἐχέρσωσε, μετατρέψας μέρος αὐτοῦ εἰς γῆν καλλιεργήσιμον καὶ μέρος εἰς τέλματα καὶ ἔλη δύσβατα καὶ ὄχληρά πολὺ.

Πλὴν ἐκτὸς τοῦ Νέστου καὶ τοῦ Στρυμόνος, εὐρίσκουμεν καὶ ἄλλων μακρὰν ἡμῶν ποταμῶν παρόμοια θαύματα. Ἀναφέρουμεν τὸν Κηφισόν, ὅστις μετὰ τῶν χειμῶρων καταβιβάζοντας γῆν καὶ λίθους καὶ πληρώσαντες σὺν τῷ παρερχομένῳ χρόνῳ τὴν μεταξύ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς θάλασσαν, μετέτρεψεν αὐτὴν εἰς ξηρὰν. Ὁ Στράβων, ὁ Πλίνιος καὶ ἕτεροι συγγραφεῖς ἀναφέρουσιν ὅτι τὸ πάλαι ἐπεκράτει ἡ ἰδέα αὕτη, μάλιστα δὲ τὸ μέρος τοῦτο καὶ ἐπὶ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὑπῆρχεν ἐλώδες καὶ ἀλμυρῶδες, δι' ὅπερ ἐκαλεῖτο «Ἀλίπεδον» ὥστε τὰ θεμέλια τῶν μακρῶν τειχῶν δυσχερῶς ἐτέθησαν. Ἐπίσης μνημονεύομεν ἐνταῦθα τὴν εὐρεῖαν ἐκείνην λίμνην, ἧτις τὸ πάλαι ἅπαν σχεδὸν τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον κατεῖχε καὶ ἧτις

(α') Ὁ Θεόφραστος (Φυτ. ἱστ. 3,3.) λέγει ὅτι ὁ Νέστος τοσαύτην ὕλην παρασύρει, ὥστε μετὰ τρία ἔτη φύονται δένδρα ἐπ' αὐτῆς, ὅπερ ἀληθές ἐστι.

(β') Ἡρόδοτ. Ζ', 109.

(γ') Βεῦλάνδου τῶν Ἀβδηρίτων ἱστορία, μετάφρασις Κ. Μ. Κούμα.

ἤδη δὲν εὐρίσκειται. Ὁ ἀρχαῖος λιμὴν τῆς Ποτιδαίας, δὲν ἀποτελεῖ σήμερον μὲγα ἔλος; Ἡ ἀρχαία λαμπρὰ λίμνη τῆς Πέλλης, ἐν ἣ ἡ πλοῖα μέχρι διαστήματος 20 σταδίων ἐπλησίαζον εἰς τὴν πόλιν, δὲν ἀποτελεῖ σήμερον μὲγα ἔλος; Ἡ μαυρολίμνη τῶν ἐλλήνων, ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὀνομαζομένη Νεσσωνίς, δὲν ἀποτελεῖ σήμερον ἔλος καλλιεργούμενον ἐν καιρῷ ξηρασίας;

Τούτων οὕτως ἐχόντων, δὲν μένει ἄλλο, ἢ μιμούμενοι τὸν κ. Χρυσόχρον νὰ ἐπιμένωμεν λέγοντες, ὅτι μήτε πλησίον τῶν Ἀβδήρων, μήτε πλησίον τῆς Πιστύρου, μήτε δεξιόθεν τοῦ Στρυμόνος, μήτε ἐν τῷ Θεσσαλικῷ πεδίῳ, μήτε πρὸ τῆς Πέλλης λίμναι ὑπῆρχαν ποτέ καὶ μήτε λιμένες πρὸ τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ τῆς Ποτιδαίας, ὡς μήτε καὶ μεταξὺ Πειραιῶς καὶ Ἀθηνῶν θάλασσα ὑπῆρχεν ἄλλοτε. Οἱ ἀναφέροντες ὅλ' αὐτὰ εἶναι μυθογράφοι· διότι ἂν ἦσαν ἀληθῆ τὰ γραφόμενά των, θὰ ὑπῆρχον καὶ αἱ λίμναι καὶ οἱ λιμένες καὶ αἱ θάλασσαι.

Ἡ μικρὰ ἤδη λίμνη ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων, περικυκλουμένη ἀπὸ ἔλη καὶ τενάγη, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἦτο ποτε λίμνη μεγάλη. Πάντες τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῆς λίμνης ταύτης ὑπ' ὄψει των ἔχοντες, ἀρνοῦνται τὴν ἄλλοτε ποτε ὑπαρξίν ἐνταῦθα λίμνης μεγάλης. Εἰς οὐδενὸς τὸν νοῦν ἤλθε ποτε ἡ σκέψις ὅτι εἶναι δυνατόν ὄχι μόνον νὰ σμικρύνωνται καὶ ἀπὸ ἔλη καὶ τενάγη νὰ περικυκλῶνται αἱ μεγάλαι λίμναι, ἀλλὰ καὶ ὀλοτελῶς νὰ ἐκλίπωσιν, ὡς ἀνωτέρω τοιαύτας ἀναφέρουμεν.

Καταστρέφονται, ἢ ὄχι ὑπὸ πλημμυρῶν ποταμῶν καὶ ὑπὸ σεισμικῶν ἐνεργειῶν λίμναι καὶ λιμένες ἱστορικοί; Νομίζομεν ὅτι οὐδεὶς εὖ φρονῶν καὶ λαμβάνων ὑπ' ὄψει του τὰς εἰρημέναις καταστροφᾶς κ' ἐκτιμῶν τοὺς ἀρχαίους, τοὺς ἀναφέροντας τὴν ὑπαρξίν λιμνῶν καὶ λιμένων, δὲν θὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν ἀλήθειαν ταύτην δι' ἐνὸς «Μάλιστα! Καταστρέφονται!»

Διότι λοιπὸν καταστρέφονται καὶ παραμορφοῦνται, ἢ ὀλοτελῶς ἐκλίπωσιν καὶ δὲν φαίνονται σήμερον, ὡς εἶχον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, καθ' οὓς ἔζων οἱ μνημονεύοντες αὐτὰς ἀρχαῖοι συγγραφεῖς πρέπει—ἐπιπολαίως ἐξετάζοντας τὰ πάντα—νὰ ψέζωμεν τοὺς συγγραφεῖς τούτους καὶ δικαιούμεθα διαψεύδοντες αὐτούς, νὰ εἴπωμεν, ὅτι εἰς τὸ δεῖνα μέρος λίμνη δὲ ὑπῆρχεν, ἢ εἰς τὸ ἄλλο λιμὴν ποτέ δὲν ὑπῆρξε;

Καὶ ὅμως, ὅ,τι συνέβη εἰς τὰς εἰρημέναις, τοῦτ' αὐτὸ χῶρον ἔλαβε καὶ εἰς τὴν λίμνην τῶν Φιλίππων, ἢ τοῦ Παρθίου, ἧτις ἦτο πολὺ μεγαλύτερα, οὐχὶ μόνον τῆς λίμνης Δοϊράνης, ἀλλὰ καὶ τῆς λίμνης Ἀ-

χουού, ἢ Ταχουού (γνωστῆς Κερκινίτιδος) καὶ τὴν ὁποίαν πλήμμυραι ποταμῶν καὶ χειμάρρων, γεωλογικαί μεταβολαί, ἀένχοι σχεδὸν ἐπιχώσεις, πολεμικαὶ ἀναστατώσεις τοῦ ἐδάφους, σὺν αὐταῖς δὲ καὶ ἀποξηράνσεις, ἐνεργηθῆσαι κατὰ τοὺς ἀρχαίους, ὡς ἀναφέρει ὁ Θεόφραστος (α') καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα καὶ τοὺς σημερινοὺς χρόνους ἀκόμη, ὑπὸ τῶν πέριξ κατοίκων, μετατρέπόντων τὴν λίμνην εἰς γῆν καλλιεργήσιμον, κατώρθωσαν τὴν μὲν λίμνην νὰ μειώσωσι σπουδαίως, τὰ δὲ πέριξ αὐτῆς νὰ μετατρέψωσιν εἰς ἔλη καὶ τενάγη, ἀφοῦ καὶ πρὸ τινων δεκαετηρίδων, τὸ κατώτερον μέρος τῆς λίμνης σακφέν, ἐσχηματίσθη λάκκος, δι' οὗ ἔκτοτε τὰ ὕδατα αὐτῆς ἐν εἶδει ποταμίου φερόμενα πρὸς τὰ κάτω δυσμικῶς, ἐκβάλλουσιν ἀριστερόθεν τῷ Ἀγγίτῃ. Ἐκ τοῦ μέσου σχεδὸν καὶ κατωτέρω τῆς λίμνης περισυλλέγονται τὰ ὕδατα ἐν τῇ φάραγγι ταύτῃ, ἣτις πολὺ συνετέλεσε διὰ τὴν μετατροπὴν πολλῶν χιλιάδων στρεμμάτων γῆς κατὰ τὴν διὰ τὴν ὀριζοφυτεῖαν, πρὸς ἐπαύξησιν τῆς ὁποίας—ὡς καλλιτέρου προσοδοφόρου μέσου τότε—ἐπεριωρίσθη τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐπέκτασις τῆς λίμνης ὑπὸ τῶν πέριξ ὀριζοφυτευτῶν, ὥστ' ἐὰν περιφράξῃτε καὶ ὑψώσῃτε ὀλίγον τὴν χαμηλωθεῖσαν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς περὶ τὴν γέφυραν τοῦ Κούρουθου, θὰ ἔχητε τότε τὴν πρὸ ἐνός αἰῶνος λίμνην, ἣν ἐὰν ἔβλεπεν ὁ κ. Χρυσόχοος (καίτοι πεντάκις ἴσως μικροτέραν τῆς ἀρχαίας, ἀλλὰ δις μεγαλητέραν τῆς Δοϊράνης του,) δὲν θὰ ἔγραφεν, ὅτι τὰ τενάγη καὶ τὰ ἔλη τὰ ὀνομαζόμενα λίμνην.

Ἄλλὰ καὶ σήμερον ἀκόμη, ἐὰν ᾖναι δυνατόν νὰ ὀλιγοστεύσωμεν, ἢ νὰ συντέμνωμεν τὸ πεντάκωρον μῆκος τῆς κατὰ τὸ ἡμισυ περιήπου ποταμοειδοῦς λίμνης καὶ καταστήσωμεν αὐτὴν ὑποστρόγγυλον, θὰ ἔχωμεν μίαν λίμνην οὐχὶ μικροτέραν τῆς Δοϊράνης ἐν καιρῷ παρατεταμένης ξηρασίας, ἐνῶ τούναντίον ἐν καιρῷ πολυμυθρίας, ἢ σημερινῇ λίμνη λαμβάνει ὄψιν θαλάσσης, ὡς ἐγένετο τοιαύτη κατὰ τὰ ἔτη 1875, 1881, 1887 καὶ 1891, ὡς ἡμεῖς ἐνθυμούμεθα.

Νομίζομεν ὅτι αὐτὴ ἡ σημερινῇ κατάστασις τῆς λίμνης, ἣτις ἤδη ἔρημος φαίνεται, ἦν νέφη κολυμβητικῶν πτηνῶν ἐνίοτε καλύπτουσι καὶ ἄλλοτε ἔντομα ποικίλλα ἰδιαιτέραν φέροντα συμπάθειαν πρὸς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα προσκολλῶνται εἰς τὰς σάρκας τῶν διαβατῶν, εἰς ἣν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν χωρικός τις Γεωργός, ἢ συλλέκτης καλαμῶν, ἢ κρημνός τις ἀγριοπαππιῶν πλησιάζει συλλαμβάνει ἰχθῦν τινα καὶ ἀπέρχεται εἰς τὰ ἴδια· διότι πάντες οἱ ἄλλοτε ἀλιεῖς εἰς τὴν προσοδοφόρον καπνοφυτεῖαν ἐπιδίδονται ἤδη καὶ εἰς ἣν

(α') Θεόφρ. Περὶ φυτ. 5, 14, 56.

μία μόνον μεγάλη σχεδία, σωστὸν ἀκάτιον τοῦ Χάρωνος, μεταφέρει τοὺς ἐκ Πραβίου καὶ τινων χωρίων τῆς Βορείου πλευρᾶς τοῦ Παγγαίου εἰς Δράμην καὶ τανάπαλιν ταξιδεύοντας ἢ σημερινῇ, λέγομεν, κατάστασις τῆς λίμνης, εἰς πάντα εἰδικὸν παρατηρητὴν λαμβάνοντα ὑπ' ὄψιν τὰς κολοβώσεις, τὰς παραμορφώσεις καὶ τὰς ἐξαφανήσεις ἀκόμη, εἰς ἃς ὑπόκεινται αἱ λίμναι, θὰ δώσῃ τὸ δικαίωμα νὰ ὑποθέσῃ καὶ ἀποφανθῇ, ὅτι ὑπῆρξεν ἐνταῦθα ἄλλοτε ποτε λίμνη μεγάλη, ἣτις λαμβάνει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀμέσως κάτωθεν τοῦ ἀρχαίου Πραβίου, ὅπερ ἦτο τὸ φυσικὸν Πράσιον, ὅπερ δὲν εἶχεν ἀνάγκην ἀναβαπτίσεως, οὔτινος ἢ θέσις εἶναι γνωστὴ σήμερον καὶ ἐξ οὗ ἡ λίμνη ὠνομάσθη Πρασιάς, ὡς ἡ Βόλβη ἐκ τῆς Βόλβης, ἢ Βοιθῆς ἐκ τῆς Βοιθῆς, ἢ Νεσωνίς ἐκ τῆς Νέσωνος, ἢ Λουδίκα ἐκ τοῦ ποταμοῦ Λουδίου, ἢ Βιστωνίς ἐκ τοῦ ἔθνους τῶν Βιστόνων κτλ. καὶ ἀφικνουμένη μέχρι τῆς γεφύρας τοῦ Κούρουθου (ὄχι Κάρουθου,) ἀπετέλει μῆκος οὐχὶ 17 χιλιαμέτρων, ἀλλὰ πλέον τῶν 35 καὶ ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐκείθεν (πρὸς ἀριστερὰ) καὶ περισσότερον τὴν ἐντεῦθεν (πρὸς δεξιὰ) τῆς λίμνης ἔκτασιν τῶν ἐλῶν, εἶχε πλάτος ἡ λίμνη πλέον τῶν 16 χιλιαμέτρων, ὥστε διὰ τὴν περιτριγύρισην τὴν δὲν ἤρκει μιᾶς ἡμέρας ὁδοιπορεῖα.

Ἄγνωστον εἶναι πότε κυρίως ἡ λίμνη Πραβίου ἔπαθεν. Ὁ Ἀππιανός, ὁ Θεόφραστος, ὁ Καντακουζηνός κλπ. περιγράφουσι τὸ ὑπὸ τὴν πόλιν τῶν Φιλιππῶν ἔδαφος ὡς πολὺ κατάρρυτον, τὴν δ' ἀφθονίαν ὑδάτων, ὡς τὰ ἐκ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Παγγαίου, τὰ ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς, τῆς βλεπούσης πρὸς τὴν πεδιάδα τῶν Φιλιππῶν σειρᾶς τοῦ Συμβόλου, αἱ πολλαὶ Κρηνηὶ (ἄφθονα ἀναβρυτικὰ ὕδατα) ἐξ ὧν ἡ πόλις ὠνομάσθη Κρηνηίδες, ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀναφερόμενος ποταμὸς καὶ πληθὺς χειμάρρων εἰσβαλλόντων ὅλων ἐνταῦθα, ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι ἐσχηματίζον λίμνην μεγάλην, ἢ ὁποία ἔπρεπε νὰ ᾖναι ἡ Πρασιάς.

Εἶναι ἀμφίβολον, ὅτι θὰ δυνηθῶμεν ποτὲ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου τοῦ ἀναστατωθέντος σκληρῶς ὑπὸ τῶν αἰῶνων τοῦ παρελθόντος, τοῦ δεινῶς ἐρημωθέντος ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐθνῶν, ἐν' ὀρίσωμεν τὰ σημεῖα τῆς πάλαι ποτὲ λίμνης. Ἄς ὀρίσωσιν αὐτὰ οἱ ἀρμόδιοι. Ἡ 80% στειρευσις τῶν ἀρχαίων ἐνταῦθα ἀναβρυτικῶν ὑδάτων, ἢ ἐκ σεισμικῶν αἰτιῶν, ἢ ἐξ ἀενάων ὀρητικῶν ἐπιχώσεων γενομένη καὶ τὸ πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς λίμνης ἀνοιγμὰ αὐτῆς, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐν εἶδει ποταμίου ἐξέχονται τὰ ἐκ διαφόρων μερῶν ἐρχόμενα ὕδατα, εἶναι ἢ σπουδαιότερα ἀφορμὴ τῆς μειώσεως τῆς ἐν λόγῳ λίμνης, ἦν καὶ αἱ συνεχεῖς ἀποξηράνσεις σπουδαίως ἐσμήκρυνον.

Νομίζομεν ὅτι ἄνευ αὐτοψίας δὲν γράφεται μήτε Γεωγραφία, μήτε Ἱστορία. Ὁ Ἱστορικός πρέπει νὰ περιηγηθῆ, νὰ ἴδῃ, ἐπιτοπιῶς νὰ ἐξετάσῃ, ν' ἀκούσῃ καὶ νὰ ἐννοῇ καλῶς καὶ τὸν Ἡρόδοτον, ὃν πειρᾶται νὰ βασίσῃ εἰς τὰς περιγραφὰς του, ἢ προσπαθῆ νὰ βασίσῃ τὰς περιγραφὰς του εἰς αὐτόν, ὅστις λακτίζει ὡς μούλαρος ἐκείνους, ὅσοι δὲν γνωρίζουν νὰ τὸν πλησιάζωσιν. Ὁμιλοῦμεν ἐξ ἰδίας πείρας. Ὁμολογοῦμεν τὴν μαύρην, τὴν πικρὰν ἀλήθειαν καὶ ἄς μὴ παρεξηγώμεθα. Ὁ πεπειραμένος κ. Χρυσόχοῦς εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐπεσκέφη τὰ μέρη μας ταῦτα κ' ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως κ' ἐπιτοπίου ἐρεύνης καὶ μελέτης ἔγραψεν ὅ,τι εἰς τὸ φυλλάδιόν του καὶ εἰς τὸ εὐφημον καὶ ἀξιόλογον Περιοδικὸν τοῦ σεβαστοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ ἀνέγνωμεν «περὶ Πρασιάδος λίμνης» ἀλλὰ τοσοῦτον ὀλίγον εἶδεν αὐτά, ὅσον τὰ βλέπει ἡ ἀστραπή, ἣν ἡ βροντὴ ἀκολουθεῖ. Τὸν ἠπάτησαν, φαίνεται, τὸ εἶδος τῆς ἀλιείας, οἱ κόφιννοι, αἱ καλύβαι καὶ τόσα ἄλλα ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερόμενα καὶ τρόπον τινὰ μόνον ἐν τῇ λίμνῃ τῆς Δοϊράνης, κατὰ παράδοσιν δῆθεν πραγματοποιούμενα.

Ἄν δὲν ἀπατώμεθα, οἱ ἀρχαῖοι λιμνόβιοι δὲν ἦσαν περιορισμένοι μόνον ἐν τῇ Πρασιάδι λίμνῃ, ἀλλ' ὄντες οὗτοι πολυπληθεῖς, κατόπιν καὶ εἰς ἄλλας λίμνας καὶ εἰς τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν, ὡς ἀναφερόμεν ἐν τῷ Ε'. Κεφαλαίῳ εἰς τὰ περὶ τῶν Λιμνοβίων ἦτον εὐρεία ἡ κατοικήσις των εἰς ταῦτα τὰ μέρη. Ὁ δὲ τρόπος τοῦ βίου των, τὸ εἶδος τῆς ἀλιείας καὶ τὰ μέσα, δι' ὧν ἐνηργεῖτο αὕτη, πανταχοῦ ἦσαν τὰ ἴδια, πανομοιότυπα, στερεότυπα· διότι δὲν διέφερον εἰς τίποτε μεταξύ των. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅ,τι οἱ αὐτοὶ κόφιννοι, οὓς ἀναφέρει ὁ κ. Χρυσόχοῦς ὑπάρχοντες ἐν χερσὶ εἰς τὴν λίμνην τῆς Δοβήρου, ὑπάρχουσι καὶ εἰς τὴν λίμνην Ταχουοῦ καὶ εἰς τὴν μικρὰν σήμερον λίμνην τοῦ Πραβίου. Αὐτὸ τὸ εἶδος τῶν καλυθῶν εἰς πολλὴν χρῆσιν μέχρι πρότινων ἐτῶν ὑπῆρχε καὶ ἤδη ἀρκετὰ περιορισμένον εἶναι καὶ ἐν τῇ λίμνῃ τοῦ Ἀχηνοῦ, ὡς καὶ ἐν τῇ λίμνῃ τοῦ Πραβίου ἦτον ἄλλοτε, ὡς ἀρηγοῦνται οἱ γέροντες τοῦ Παγγαίου ἀλιεῖς. Αὐτὰ τὰ εἶδη τῶν ἰχθύων, ὧν (ὡς καὶ τῶν κοφίννων) εἰκόνας ἐν τῷ φυλλάδιῳ του ἔχει, μὲ τὰς ἰδίας ὀνομασίας των ὑπάρχουσι καὶ εἰς τὰς 3 λίμνας, μάλιστα δὲ τῆς λίμνης Ἀχηνοῦ οἱ ἰχθύς εἶναι πολὺ μεγαλειότεροι τῶν ἰχθύων τῆς λίμνης Δοϊράνης.

Ἡδύνατο κάλλιστα νὰ πληροφωρηθῆ πάντα ταῦτα ὁ καλὸς φίλος κ. Χρυσόχοῦς, ἂν ἤχεν εἰς τὴν διάθεσιν του πλείονα χρόνον, ἵνα ἐνεργήσῃ εὐρυτέρως καὶ βασιμωτέρως ἐρεύνας. Ἐὰν ἐκ τοῦ εἶδους τῶν κοφίννων, ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἀλιείας κ' ἐκ τῶν ὀνομασιῶν τῶν ἰχθύων,

συμφωνούντων ὅλων μὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερόμενα, παρακινούμενοι καὶ λαμβάνοντες ὡς σπουδαῖον ἐπιχείρημα, ὡς ἀλάνθαστον ἀπόδειξιν αὐτά, τοποθετοῦμεν τὴν Πρασιάδα λίμνην εἰς τὴν Δοϊράνην, τότε καὶ ἡ Κερκινίτις (τοῦ Ἀχηνοῦ) καὶ ἡ λίμνη Πραβίου ἦτο Πρασιάς. Ὅτι δὲ περὶ τὸ Πάγγαιον εἶναι γνωστὰ τὰ εἶδη τῶν ἰχθύων τῶν φερόντων τὰς αὐτὰς ὀνομασίας, ἄς ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει, πρὸς πίστωσιν τῶν ἀπίστων Θωμάδων ἀναφερόμεν λιμναρίον τι σχηματιζόμενον ἐν τῇ στενῇ κοιλάδι τῆς Νέας Πιερίας ὑπὸ τε τῶν αὐτορρύτων ἐκεῖ που πλησίον ὑδάτων καὶ ὑπὸ τῶν κατερχομένων ἐκ τῶν φαράγγων τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ Παγγαίου βράκων, ἔνθα οἱ τῶν πέριξ χωρίων ἀλιεῖς ἀλιεῦουσιν ἰχθύς, οὓς ὀνομάζουσι «Τίλιους», «Τίλικνους» καὶ «Παπράκια» ὡς ὀνομάζουσι καὶ τοὺς ἐν τῇ λίμνῃ Πραβίου αὐτοῦ τοῦ εἶδους, ἀλλὰ μεγαλειότερους ἀλιευσμένους ἰχθύς, οὓς ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει Τίλωνας καὶ Πάπρακας.

Ὁ Ἀλικαρνασσεὺς Ἡρόδοτος ὧν ὑπήκοος τοῦ Μεγάλου βασιλέως, ἠκολούθησε καὶ αὐτὸς τὴν πανστρατιὰν αὐτοῦ μεταβαίνουσαν εἰς κατὰκτησιν τῆς Ἑλλάδος, ὅστις βραδυπορῶν, εἶχε τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον, ἵνα τὰ μέρη ταῦτα, ἐκ τῶν ὁποίων διήρχετο τὰ ἐξετάσῃ, τὰ περιγράψῃ μετ' ἀκριθείας καὶ τὰ προσδιορίξῃ ἕκαστον χωριστὰ μετὰ τῶν κατοίκων του, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων αὐτῶν ἀπαράλλακτα, ὡς εἶχον αὐτὰ τότε. Προκειμένου περὶ τῶν μερῶν μας, ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει καὶ περιγράφει αὐτὰ συντόμως, ἀλλὰ λεπτομερῶς καὶ μετ' ἀκριθείας ἐκεῖνα μόνον, ὅσα εἶχον σχέσιν μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν ἀπέιχον πολὺ καὶ ὅσα εἶχεν οὗτος ἐμπρὸς του, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του. Οἱ προσδιορισμοὶ του δὲν φαίνονται νὰ ἦναι πέραν τοῦ Παγγαίου, τὸ πολὺ ἐκτείνονται μέχρι τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ. Αἱ ἐκ περιγραφῶν ἄλλων πληροφοραὶ καὶ οἱ προσδιορισμοὶ του διακρίνονται ἀμέσως.

Ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις τότε θὰ ἔφερον ἐπὶ τῆς βράχειός του 30—35 Μαίους, ἐξ οὗ δῆλον γίνεται ὅτι ἦτο γεννημένος εἰς τὰ 520 πρ. Χρ. καὶ ὄχι εἰς τὰ 485 ὡς τινες διατείνονται, ἐπιμένοντες εἰς τὸν χρονολογικὸν τοῦτον προσδιορισμὸν ἐσφαλμένως· διότι πενταετὲς παιδάριον μήτε ἐκστρατεύει, μήτε συγγράφει—προχωρῶν εἰς τὰς γεφύρας τοῦ Στρυμόνος καὶ διερχόμενος αὐτὰς κάτωθεν τῆς Ἀμφιπόλεως, ἀφήνων ὡς ὁ ἴδιος λέγει (α') πρὸς δεξιὰν τὸ Πάγγαιον καὶ ὀλίγον ἀπωτέρω, παραπλεύρως σχεδὸν αὐτοῦ τὴν λίμνην, ἣτις εἶχε, φαίνεται, τότε τὸ ὄνομα μὲ τὸ ὁποῖον τὴν ὀνομάζει καλῶν αὐτὴν Πρασιάδαν, ἐνῶ

(α') Ἡροδοτ. Ζ', 112.

τὴν περὶ τὴν Πίστυρον (περὶ τὴν σημερινὴν Κεραμωτὴν μεταξὺ Καβάλλας καὶ Σαρὶ-Σιαμπάν) λίμνην, ἣν προηγουμένως εἶδε, μὴ ἔχουσιν ὄνομα, ἀνωνόμως τὴν ἀναφέρει (α'), δὲν ἔβλεπε καὶ δὲν εἶδε καθόλου τὴν λίμνην Ἀχηνοῦ (Κερκινίτιδα) τρεῖς μόνον ὥρας ἐντεῦθεν ἀπέχουσιν, ἧτις ὁμοίως ὑπῆρχε τότε, οὐτὰ ἀνωνόμος, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (β') ἀνωνόμως (καὶ ἀφοῦ ὁ ἔτη τινὰ μεταγενέστερος τοῦ Ἡρόδοτου Θουκυδίδης δὲν τὴν ἀναφέρει μὲ ὄνομα, ἀπλῶς μόνον «λίμνην» ὀνομάζων αὐτὴν) φανερόν εἶναι ὅτι καὶ κατὰ τὴν πρὸ τριάκοντα ἔτων διαβάσειν τοῦ Ἡροδότου δὲν εἶχεν αὐτὴ ὄνομα, συνεπῶς ἢ πολὺ κατόπιν ὀνομασθεῖσα Κερκινίτις, δὲν ἔφερε τὸ ὄνομα «Πρασιάς λίμνη». Δὲν εἶδε λοιπὸν ὁ Ἡρόδοτος τὴν λίμνην Ἀχηνοῦ καὶ δὲν ὀνόμασεν αὐτὴν Πρασιάδα καὶ θὰ ἀνέφερε καὶ θὰ ἔδιδε τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς τὴν εἰκοσιν ὄλας ὥρας μακρὰν τοῦ μέρους τούτου ἀπέχουσιν λίμνην τῆς Δοῖράνης, ἣν οὐδεὶς ἐκ τῶν νεωτέρων τοῦλάχιστον (ἐκ τῶν Βυζαντινῶν) συγγραφέων τὴν ἀναφέρει, ἐξ οὗ δῆλον γίνεται, ὅτι νεωτέρα τις λίμνη εἶναι αὕτη, ἧς οἱ ψαράδες, κατὰ μίμησιν τῶν ἄλλων παραλιμναίων κατοίκων ἀλιεύουσι κατὰ τὸ ἀρχαῖον σύστημα τοὺς ἰχθῦς αὐτῆς;

Ὁ κ. Χρυσόχοος, ἐν κείνῃ τῇ ἀναγνώσει αὐτοῦ, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος θέτει τοὺς Δόβηρας εἰς τὴν Δοῖράνην καὶ ὅτι τὴν λίμνην αὐτῶν ὀνομάζει «Πρασιάδα» παρουσιάζει τὸν πατέρα τῆς Ἱστορίας ποιῶντα λόγον περὶ Δοβήρων, ἀλλὰ δὲν ἐμβαθύνει, δὲν ἐξετάζει καλῶς, ἵνα καὶ ὁ ἴδιος πεισθῇ, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος κάμνει λόγον περὶ Δοβήρων, τῶν περὶ τὸ Πάγγαιον ὄρος οἰκούντων, ἐξ ὧν, ὀλίγον ἀργότερον, ἢ ἀποικίαι τις, ἢ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐκπατρισθέντες καὶ μεταβάντες περὶ τὴν Δοῖράνην, ἱδρυσαν ἐκεῖ πόλιν, ὀνομάσαντες αὐτὴν Δόβηρον, ἣν ὄχι ὁ Ἡρόδοτος, ἀλλ' ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρει (γ'), ὁ δὲ προσδιορισμὸς τοῦ Ἡροδότου περὶ τῶν περὶ τὸ Πάγγαιον Δοβήρων εὐκρινέστατος εἶναι. Ἴδου τί λέγει. «Διελθὼν δὲ (ὁ Ξέρξης μετὰ τοῦ στρατοῦ του) πλησίον τῶν Παιόνων, τῶν Δοβήρων καὶ τῶν Παισπλῶν, οὔτινες κατοικοῦσι πρὸς τὰ βόρεια τοῦ Παγγαίου ἐπορεύετο πρὸς δυσμὰς μέχρις οὗ ἔφθασεν εἰς τὸν ποταμὸν Στρυμόνα καὶ τὴν πόλιν Ἡϊόνα (δ').

Ὁ Ἡρόδοτος πρὶν ἀφίχθαι εἰς τὰς γεφύρας τοῦ Στρυμόνος, εἶχε δεξιόθεν, πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ τοὺς πρὸς βορρᾶν τοῦ Παγγαίου οἰκούντας Δόβηρας. Εὗρίσκειτο, ὡς βλέπομεν, ἀκόμη πρὸ τοῦ Παγγαίου καὶ ἔγρα-

(α') Ἡρόδοτ. Ζ', 109.

(β') Θουκυδίδ. Ε', 7.

(γ') " Β', 98.

(δ') Ἡρόδοτ. Ζ', 113.

φε περὶ τῶν πέριξ τοῦ ὄρους τούτου κατοίκων, οὓς ἀφοῦ ἐγκατέλειψεν ὀπίσω του, ἐξηκολούθησε βαίνων πρὸς δυσμὰς. "Αν ὑποθέσωμεν, ὅτι περὶ τῶν εἰς ἀπόστασιν εἰκοσιν ὥρων ἀντικειμένων, δηλαδή περὶ τῆς ἀρχαίας Δοβήρου ἐπραγματεύετο, τότε ἦ, τε πόλις αὕτη καὶ ἡ λίμνη αὐτῆς κείνται πρὸς δυσμὰς, μάλιστα δὲ μεσημβρινοδυτικῶς τοῦ Παγγαίου καὶ ὄχι πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ. Ἐὰ πρὸς βορρᾶν τοῦ Παγγαίου τὸ πολὺ ἐκτείνονται μέχρι τῆς Δράμας, τὰ ἐκείθεν αὐτῆς, περὶ τὴν Ἀληστράτην, Ζελειάχοβαν, Σέρρας εἶναι πρὸς δυσμὰς, ἀφοῦ ἡ Χώρα Φυλλίδος καὶ ὁ Ἀγγίτης, κατὰ τε τὸν Ἡρόδοτον (α') καὶ τὸν κ. Χρυσόχοον, ὑπάρχουσι πρὸς δυσμὰς τοῦ Παγγαίου, τὰ δὲ πέραν τοῦ Στρυμόνος μέρη, ἔρχονται πρὸς μεσημβρίαν, ὥστ' ἐπειδὴ ἡ Δοῖράνη ἀπέχει πολλὰς ὥρας πέραν, ἢ ἐκείθεν τοῦ Στρυμόνος, ἔπεται ὅτι ἡ λίμνη αὕτη τοῦ κ. Χρυσόχοου κείται μεσημβρινοδυτικώτατα, ὡς τοῦτο δύναται νὰ ἐννοήσωσι καὶ τὰ μικρὰ τῶν Νηπιαγωγείων μαθητῆδία καὶ ὄχι πρὸς βορρᾶν τοῦ Παγγαίου.

Ὁ κ. Χρυσόχοος εἰς τὸ φυλλάδιόν του «Ἡ Πρασιάς λίμνη» ἐν σελ. 13 περιγράφων τὴν Κοιλιάδα τοῦ Στρυμόνος, θέτει αὐτὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ Παγγαίου, ἐπικυρῶν οὕτω ὀρθῶς τὸν Ἡρόδοτον. Μεσημβρινῶς αὐτῆς θέτει ὀρεινὴν σειρᾶν, εἰς ἣν δίδει τὸ ὄνομα «Κερδύλιον ὄρος» ὅπερ ὄρος παρ' οὐδενὸς ἐκ τῶν ἀρχαίων ἀναφέρεται· διότι ὁ Θουκυδίδης λόγον ποιούμενος περὶ Κερδύλιου, εἰς ὃ ὁ Σπαρτιάτης Βρασιδᾶς τῷ 426 πρ. Χρ. ἐρχόμενος ἐξ Ἀρνῶν τῆς Χαλκηδικῆς πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἀμφιπόλεως ἐστρατοπεδεύσατο, λέγει ὅτι ἦτον ἀπλῆ τις θέσις κειμένη ἐπὶ τινος ὑψώματος καὶ ἀνήκουσα εἰς τοὺς Ἀργίλους, (β') ὥστ' ἡ ὀρεινὴ αὕτη σειρὰ, εἰς ἣν ἔκειτο τὸ Κερδύλιον, εἶναι ἢ τοῦ Βερτίσκου, ὃν τίθησι πρὸς δυσμὰς καὶ ἀφοῦ ὁ κ. Χρυσόχοος τὴν τε κοιλιάδα τοῦ Στρυμόνος καὶ τὸν Βερτίσκον θέτει πρὸς δυσμὰς τοῦ Παγγαίου, τὴν Δοῖράνην καὶ τὴν λίμνην αὐτῆς κειμένας πολὺ πέραν αὐτῶν καὶ πολὺ περισσότερον τούτων πρὸς μεσημβρίαν καὶ δυσμὰς, πῶς τὰς τοποθετεῖ πρὸς βορρᾶν τοῦ Παγγαίου, ἢ μᾶλλον, πῶς ἐπιμένει λέγων, ὅτι ἔκειντο, ὅτι κείνται πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ; Φάσκει καὶ ἀντιφάσκει. Τοῦτο φονεῖ ἐκεῖνο. Τὸ ἐν διαψεύδει τὸ ἄλλο. Διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, οἱ Δόβηρες ὄκουν πρὸς βορρᾶν τοῦ Παγγαίου, ἢ δὲ πόλις Δόβηρος καὶ ἡ λίμνη Δοῖράνης ἔκειντο Μεσημβρινοδυτικώτατα τοῦ Παγγαίου, ὁ Ἡρόδοτος μῆτε περὶ Δοβήρου, μῆτε περὶ λίμνης αὐτῶν, μεταγενεστέρων αὐτοῦ, λόγον ἐν τῷ Συγγραμμάτι του κάμνει

(α') Ἡρόδοτ. Ζ', 113.

(β') Θουκυδίδ. Ε', 6.

καὶ ὁ κ. Χρυσόχοδος ἀλλαχοῦ πρέπει νὰ ζητήσῃ τὴν Πρασιάδαν αὐτοῦ, ἀφοῦ ἡ ἡμετέρα λίμνη Πραβίου μικρὰ τὸν φκίνεται καὶ ἀφοῦ τὰ τε-
ναγῆ καὶ τὰ ἔλη δὲν ἀπετέλουν κατ' αὐτὸν λίμνην ἄλλοτε, ὅστις
ὅμως καλὸν εἶναι ἀπαιτήσεις μεγάλας διὰ τὴν ἡμετέραν λίμνην νὰ
μὴ ἔχῃ, νὰ μὴ συγκεντρώῃ τὴν διάνοιάν του, τὰς σκέψεις του, τὰς
ἐρεῦνας του, τὰς παρατηρήσεις του τὰς μελέτας του μόνον εἰς ὅ,τι
πρᾶσιάζει αὐτῷ ἢ σημερινὴ κατὰστασις τοῦ ἐδάφους. Ἄς εὐρε-
στηθῇ οὗτος, ἐὰν πράγματι διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης ἐργά-
ζεται, νὰ κατέλθῃ τὰς βυθίδιας τῶν φοβερῶν αἰώνων μίαν πρὸς μίαν
ὀπισθοδρομῶν νοερῶς καὶ ἀρῶν ἐξετάσῃ ἐπὶ τόπου τὰ ἱστορικὰ γε-
γονότα, τὰ ὁποῖα χώραν ἔλαβον ἐνταῦθα καὶ τὰ ὁποῖα σπουδαίως ἠλ-
λοίωσαν τὸ ἔδαφος, τότε νὰ πραγματευθῇ καὶ νὰ ἐκφέρῃ γνώμην, ἂν
ἐσφαλμένως ἔγραψεν ὁ εἰς, ἢ ὀρθῶς ἐπραγματεύθη ὁ ἄλλος· διότι ὁ
Γεωγραφῶν ἄνευ Ἱστορίας, ἐκπίπτει τῆς ἀληθείας, ὁ Ἱστορῶν ἄνευ
Γεωγραφίας σφάλεται ἐν πολλοῖς. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἀπλουστάτη
θέσις Κερδύλιον, γίνεται «Κερδύλιον ὄρος».

Ἐποίας καὶ ὕψους κολοβώσεις καὶ ἀποξηράσεις ὑπέστη ἡ πεδιάς
αὕτη τῶν Φιλίππων, εἰς ἣν ἄλλοτε ἐξηπλοῦτο ἡ Πρασιὰς λίμνη δύ-
ναται ἕκαστος νὰ τὸ ἐνοήσῃ ἀναγινώσκων τὴν περιγραφὴν τῶν
ἐχθροπραξιῶν, αἵτινες ἐνταῦθα χώραν ἔλαβον τῷ 42 ἔτη πρὸ Χρ
μεταξὺ Δημοκρατικῶν καὶ Ἀριστοκρατικῶν Ῥωμαίων καὶ περὶ ὧν εἰς
τὸ Β' Μέρους τοῦ ἀνὰ χεῖρας Συγγραμματος ἐν ἐκτάσει πραγματεύμεθα.
Πόσος νομίζετε γῶρος τῆς λίμνης τότε δὲν ἀπεξηράνη, μεταβληθεὶς
ἀκολουθῶς εἰς ἔλη καὶ τέλματα, ἅπερ σήμερον ὀρώμενα, ἐκλαμβάνονται
ὡς ὄντα τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡροδότου! Πόσαι κατόπι μεταβολαὶ δὲν ἐπῆλ-
θον εἰς τὴν λίμνην μετὰ τὴν μεγέθυνσιν καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῆς πόλεως
τῶν Φιλίππων ὅλοεν πλησιαζούσης πρὸς τὴν λίμνην! Πόσος ἕτερος
χώρος αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἀυξηθέντος κατόπι πληθυσμοῦ τῶν πέριξ κωμῶν
δὲν ἀπεξηράνη, ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς γῆ καλλιεργήσιμος καὶ προσο-
δοφόρος, ἥς ἀπόλυτον ἀνάγκην εἶχον οἱ δεκάκις περισσότερον τότε
πληθυσμοί, ἀφοῦ οἱ ὀλιγώτεροι ἐκείνων σημερινοὶ δὲν παύουσι πράτ-
τοντες τοῦτο!

Ὅτι δ' ἐνταῦθα ἐκτὸς τῶν εἰρημένων αἰτίων στηρεύσεως καὶ μειώ-
σεως τῆς λίμνης καὶ καταστρεπτικαὶ πλήμμυραι συνέτελεσαν, ἵνα προ-
καλέσωσι καταπληκτικὰς ἐπιχώσεις καὶ ν' ἀποξηράνωσιν, ἢ εἰς ἔλη
νὰ μετατρέψωσι σπουδαῖον μέρος αὐτῆς, ἀπόδειξις εἶναι τὰ περὶ τὸν
Ἄδᾶ (Νησίδα) ἐν τῇ λίμνῃ διακρινόμενα ἔχνη ἀνθρωπίνης οἰκήσεως.
Προχωρήσασαι αἱ πλήμμυραι μέχρι τῶν χαμηλωτέρων ὑπωρειῶν τῆς

βορείου πλευρᾶς τοῦ Παγγαίου, κατέπνιξαν καὶ κατέστρεψαν ὀλοκλή-
ρους κώμας, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ πραγματεύμεθα.

Σμικρύνεται τοιοῦτοτρόπως μία μεγάλη λίμνη, ἢ ὄχι; Καὶ ὅμως
ὁ κ. Χρυσόχοδος, εἰς οὗ τὸν νοῦν οὐδέποτε ἤλθεν ἵνα νοερῶς ὀπισθοδρο-
μίσῃ καὶ σκεφθῇ ὅλ' αὐτὰ τὰ πράγματα, ἐπεθύμει νὰ εὕρῃ ἐνταῦθα
λίμνην ὡς τὴν λίμνην τῆς Δοῦράνης, νὰ ἴδῃ ἐν αὐτῇ λέμβους, ψαρᾶδες,
κορήνους κτλ. καὶ ν' ἀποφανθῇ μετὰ θετικότητος, ὅτι πράγματι αὐτὴ
ἦτον ἡ Πρασιὰς Λίμνη τῶν ἀρχαίων, περὶ ἧς ὅμως κειμένης ἐνταῦθα
(περὶ τὸ Πάγγαιον) καὶ ὀνομαζομένης Πρασιάδος καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει,
ὡς δῆλον γίνεται ἐκ τῶν περιγραφῶν του καὶ ὁ Στράβων λόγον κάμνει,
οὗτινος τὴν λέξιν *λίμνην* ἐσφαλμένως ὁ Γαφέλιος εἰς λιμένα μετέ-
τρεψεν, ὡς ἀπεδείχθημεν εἰς τὸ περὶ Δάτου Κεφάλαιον καὶ τὴν ὁποίαν
λίμνην μὴ εὐρῶν ἐνταῦθα ὁ κ. Χρυσόχοδος ὡς τὴν ἐφαντάζετο, ἐλά-
κτησε πρὸς ἔλη καὶ τεναγῆ καὶ ἔφυγε δρομαίως εἰς ζήτησιν λίμνης,
μὴ περικυκλουμένης ὑπὸ τοιούτων ὄχληρῶν καὶ δυσμόρφων πειρασμῶν
καὶ ἤρε τὴν μόλις πρὸ 300 ἐτῶν ἐκ μεγάλης ἴσως σεισμικῆς ἀφορμῆς
σχηματισθεῖσαν λίμνην τῆς Δοῦράνης, ἐφ' ἧς ἐξήπλωσε τὸν Περσικὸν
τοῦ Ἡροδότου μανδύαν καὶ βαπτίσας αὐτὸς αὐτὴν καὶ ὄχι ἡμεῖς τὰ
τεναγῆ τῶν Φιλίππων, τὴν ὠνόμασε Πρασιάδαν, ἐνῶ ὡς προείπομεν,
μῆτε καὶ αὐτοὶ οἱ Βυζαντινοὶ Συγγραφεῖς, οἵτινες ἀναφέρουσιν ὡς
ἀμαρζούσαν καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους τὴν Δοῦράνην, ἥτις
καὶ αὕτη καλὴν ἱστορίαν ἔχει, δὲν κάμνουσι λόγον περὶ τῆς λίμνης
ταύτης πρὸς μεγάλην θλίψιν τοῦ κ. Χρυσόχου.

Ὁ κ. Χρυσόχοδος, ὅπως γείνη πειστικώτερος καὶ ὅπως ἐνοηθῇ καλ-
λίτερον, παρέθεσεν ἐν τῷ φυλλαδίῳ του ὅλον τὸ κείμενον τοῦ Ἡροδό-
του, τὸ περὶ τῆς λίμνης Πρασιάδος καὶ ἀπαγωγῆς τῶν Παιόνων πραγ-
ματεύμενον (α'). Ἀριστον τὸ μέτρον, ὅπερ ἡμεῖς ἀδυνατοῦμεν νὰ πρά-
ξωμεν, ἵνα μὴ καταστῶμεν ἐνοχλητικώτεροι εἰς τοὺς ἀναγνώσττας ἡ-
μῶν, ἀλλὰ διατί δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν του τὸ χωρίον, ἢ τὸ μέρος ἐκει-
νο, ὅπερ τὴν Παιονίαν δὲν τὴν ἐκτείνει πέραν τῶν ὄχθων τοῦ Στρυμό-
νος (β') — ἴσως κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡροδότου ἕως ἐκεῖ ἀφικνεῖτο
αὕτη καὶ κατόπιν αὐτοῦ, μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων μόνον ἐτῶν ἐπέξετά-
θη αὕτη πολὺ πέραν τοῦ ποταμοῦ τούτου — ἐξ οὗ δῆλον γίνεται ὅτι
οἱ ἐκπατρισταὶ τῶν Παιόνων, δὲν ὑπερέβησαν τὰς ὄχθας τοῦ Στρυμόνος,
ἐξ ὧν οὗτο εἶχον ἐκδιώξει τοὺς Βιθυνοὺς, περὶ ὧν ἐν ἐκτάσει εἰς τὸ

(α') Ἡρόδοτ. Ε', 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 καὶ 17.

(β') Ἡρόδοτ. Ε', 13.

«περὶ Βιθυνίας» σύγγραμμά μας πραγματευόμενοι, ἀποδεικνύομεν, ὅτι οἱ Παίονες τὴν ὑπὸ τῶν Βιθυνῶν οἰκουμένην παραστρυμῶνιον χώραν κατόκουν, συνεπῶς δὲ καὶ ὁ Ἡρόδοτος οὐδόλως μείνιν ποιεῖται περὶ Δοθήρου, περὶ Δοθήρων καὶ λίμνης αὐτῶν (τῆς Δοϊράνης) ἀπεχούσης ἐκ τῶν ὄχθων τοῦ Στρυμόνος 15 — 18 ὥρας. Ἐπίσης διατί δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψει του καὶ τι ἄλλο μέρος (β'), τὸ ὁποῖον λέγει «οἱ δὲ κατοικοῦντες περὶ τὸ Πάγγαιον (ποιοί;) Δόβηρες, Ἀγριᾶνες, Ὀδόμαντοι καὶ οἱ περὶ τὴν Πρασιάδα λίμνην οὐδέποτε ὑπετάγησαν εἰς τὸν Μεγάβαζον.

Ἀναμφιβόλως ὁ κ. Χρυσόχοος ἔννοει τῶρα ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ὀμιλῶν περὶ Δοθήρων εὐρίσκομένον περὶ τὸ Πάγγαιον καὶ οὐχὶ περὶ τὴν Δοϊράνην, εἰς ἣν οὐδέποτε Ἀγριᾶνες καὶ Ὀδόμαντοι κατόκησαν, ὡς ἐπίσης ὀμιλῶν καὶ περὶ ἐτέρων, ἐκτὸς τῶν εἰρημένων, οἵτινες ἦσαν οἱ λιμνόβιοι, οἱ ἐπίσης περὶ τὸ Πάγγαιον περὶ τὴν Πρασιάδα λίμνην οἰκοῦντες, δὲν ἦτο δυνατόν ἀφοῦ περὶ Παγγαίου καὶ τῶν πέριξ αὐτοῦ κατοίκων ὀμιλῶν, αἴφνης τὴν λίμνην εἰς 20 ὥρων ἀπόστασιν νὰ τὴν ἐκσφενδονίσῃ καὶ νὰ τὴν κολλίσῃ πλησίον τῆς Δοϊράνης, ἀφοῦ μάλιστα, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ὁ ἴδιος λέγει, ὅτι ἡ Παιονία δὲν ἐξετείνετο πέραν τῶν ὄχθων τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος. Μέχρις αὐτῶν ἐπροχώρησεν ὁ Μεγάβαζος. Πέραν τῶν ἐν λόγῳ ὄχθων οὐδεμίαν εἶχεν ἀφορμὴν νὰ προχωρήσῃ· διό, δὲν ἐπεσκέφθη τὴν Δόβηρον (Δοϊράνην), ἀλλὰ περισυλλέξας «ἐκ τῶν Παιόνων (ἐξ ὧν κατήγοντο ὁ Πίγηρς, ὁ Μαντύης καὶ ἡ ἀδελφὴ των) τοὺς Σιροπαίονας (τοὺς περὶ τὰς Σέρρας) καὶ τοὺς ἐντεῦθεν οἰκοῦντας (τὰ μεσημβρινότερα πεδινὰ μέρη τῆς ἐπαρχίας Ζιχνῶν, τὰ παρόχθια, τὰ παραλίμνια, τὰ πρὸς ἀριστερὰν τῆς λίμνης Ἀχηνοῦ καὶ Στρυμόνος, μέχρι τῆς Χώρας Φυλλίδος· διότι ἐλθὼν δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ κατακτῶν, ἐπροχώρει ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς παρέσυρε πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ τοὺς Παιόπλους — αὐτοὺς μόνον, τοὺς περὶ τὰς ὄχθας τοῦ Στρυμόνος οἰκοῦντας καὶ ὄχι ἄλλους διέταξεν ὁ Δαρεῖος εἰς τὸν Μεγάβαζον νὰ ἐκπατρίσῃ — καὶ αὐτὸν ἀφήκετο περὶ τὸ Πάγγαιον, ἀπεπειράθη καὶ τοὺς περὶ τὸ ὄρος τοῦτο (πρὸς βορρᾶν) οἰκοῦντας Παίονας, διάφορα φεροντας ὀνόματα, ἐν οἷς καὶ οἱ λιμνόβιοι τῆς λίμνης Πρασιάδος, νὰ κατακτήσῃ, πλὴν δὲν ἐπέμενε, ἢ διότι ἦσαν μάχιμοι καὶ ἰσχυρότεροί του, ἢ διότι δὲν ἀνεφέροντο οὗτοι ἐντὸς τῆς διαταγῆς τοῦ Δαρεῖου, ὅπερ πιθανώτερον καὶ διὰ τοῦτο οἱ κατοικοῦντες περὶ τὸ Πάγγαιον ὄρος Δόβηρες, Ἀγριᾶνες, Ὀδόμαντοι (οἵτινες μετὰ τῶν Σατρῶν ἐνέμοντο τὰ μέταλλα τοῦ Παγγαίου (α').) καὶ

(α'). Ἡρόδοτ. Ζ', 112.

ὄχι τῆς Δοϊράνης) καὶ οἱ περὶ τὴν Πρασιάδα λίμνην δὲν ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τὸν Μεγάβαζον.

Ἄπορον φαίνεται ἡμῖν πῶς καὶ διὰ τί ὁ κ. Χρυσόχοος τὸ χωρίον τοῦτο (Ε', 16) τοῦ Ἡροδότου, τὸ περὶ Παγγαίου ὄρους καὶ τῶν πέριξ αὐτοῦ κατοίκων πραγματευόμενον τὸ μεταφέρει καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸ ἐφαρμώσῃ εἰς ὅλα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα περὶ τῆς λίμνης Δοϊράνης γράφει. Μήπως τὸν συγχίζει ὁ προσδιορισμὸς «καὶ οἱ μέχρι τῆς λίμνης Πρασιάδος» ἐφαρμύζων αὐτὸν ἀντιστρόφως; διότι ὑποθέτει ὅτι ὁ Μεγάβαζος ἀφοῦ καθυπέταξε τοὺς Σιροπαίονας καὶ τοὺς Παιόπλους ὑπερεπήδησε τὰ ἐσκαμμένα — ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι οἱ ὑπὸ τοῦ Μεγάβαζου ζητηθέντες, εὐρεθέντες καὶ συμφώνως τῇ διαταγῇ τοῦ Δαρεῖου ἐκπατρίσθοντες Παίονες, εὐρίσκοντο εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Στρυμόνος, ἤτοι 18 — 20 ὥρας ἐντεῦθεν τῆς Δοϊράνης — καὶ προχωρήσας καθυπέταξε κ' ἐξεπάτρισε καὶ τοὺς μέχρι τῆς λίμνης Δοϊράνης, ἔπρεπε νὰ προσδιορίσῃ πρῶτον τὴν θέσιν τῶν Παιοπλῶν, οἵτινες δὲν εὐρίσκοντο πέραν πρὸς δυσμὰς τῶν Σερρῶν περὶ τὸ Δεμίρ-Ἰσάρι ἔνθα ἐκεῖτο ἡ Στρυμωνικὴ Ἡράκλεια, ἢ πρὸς μεσημβρίαν περὶ τὴν Νιγρήτην, ἀλλὰ πρὸς ἀνατολὰς ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, ὅτι ἐκ τῶν ὀπισθεν, ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς προχωρῶν ὁ Μεγάβαζος, ἐξεπάτρισε πρῶτον τοὺς Σιροπαίονας καὶ ἀκολούθως ἐρχόμενος πρὸς τὸ Πάγγαιον, ἐξεπάτρισε σὺν ἄλλοις καὶ τοὺς Παιόπλους, — οἵτινες, ὡς ἀναφέρομεν ἐν τῷ περὶ «Βιθυνίας» συγγράμματί μας, κατόρθωσαν εἰς τὰ ἴδια (εἰς τὴν παραστρυμῶνιον χώραν) νὰ ἐπιστρέψωσιν, ὡστ' ἀρχίσας ἀπὸ τοὺς περὶ τὰς Σέρρας, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Πρασιάδος λίμνης.

Ὅτι δ' οἱ Παιόπλοι δὲν ὑπῆρχον πρὸς δυσμὰς τῶν Σερρῶν, εἰς τὰς περὶ τὸ Δεμίρ-Ἰσάρι ὄχθας τοῦ Στρυμόνος, ἢ πρὸς μεσημβρίαν αὐτῶν, περὶ τὴν Νιγρήτην, ἀλλὰ πρὸς βορρᾶν τοῦ Παγγαίου, ὅπερ κεῖται πρὸς ἀνατολὰς τῶν Σερρῶν, πληροφοροῦμεθα ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἡροδότου, ὃν καὶ ὁ κ. Χρυσόχοος ὑπ' ὄψει ἔχει. Ἰδοὺ τί λέγει ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας· «Διελθὼν δὲ πλησίον τῶν Παιόνων, τῶν Δοθήρων καὶ Παιοπλῶν, οἵτινες κατοικοῦσι τὰ βόρεια τοῦ Παγγαίου, ἐπορεύετο πρὸς δυσμὰς» . . Ἰδοὺ κ' ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ Πρασιὰς λίμνη ἐκεῖτο περὶ τὸ Πάγγαιον καὶ ὄχι περὶ τὴν Δοϊράνην.

Μετὰ τὴν κυρίευσιν τῶν Παιοπλῶν ἐπροχώρησε πρὸς κατάκτησιν τῶν περὶ τὴν λίμνην Πρασιάδων, ἧτις εὐρίσκετο πλησίον. Οὐδέποτε θὰ ἐπραττεν ὁ Μεγάβαζος τοιαύτην ἀνοησίαν, ὥστε νὰ ἔλθῃ περὶ τὸ Πάγγαιον, νὰ ἐκπατρίσῃ τοὺς Παιόπλους, ν' ἀφήσῃ ἐκεῖ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κυριευθέντας καὶ μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἐπιστρέφων εἰς τὰ ἴδια καὶ

ποιῶν εικοσιτετράρων ὄδοιπορίαν, νὰ κυριεύσῃ καὶ τοὺς περὶ τὴν λίμνην τῆς Δοϊράνης (τὴν Πρασιᾶδα τοῦ κ. Χρυσοχόου) διαφόρους λαούς.

Ἀναμφιβόλως ὁ κ. Χρυσοχόος παρερμηνεύσας, ἢ παρεξηγήσας τὸ χωρίον ἐκείνου τοῦ Ἡρόδοτου, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὅτι «ἡ ἀπὸ τῆς λίμνης Πρασιᾶδος μέχρι τῆς Μακεδονίας ὁδὸς εἶναι λίαν σύντομος· διότι ἀμέσως μετὰ τὴν λίμνην εὐρίσκεται τὸ μεταλλεῖον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον μετὰ ταῦτα ἤρχετο εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ἐν τάλαντον ἀργυρίου καθ' ἑκάστην πέραν δὲ τοῦ Μεταλλείου, ἀφοῦ ὑπερβεῖ τις τὸ ὄρος Δύσωρον, εἶναι εἰς τὴν Μακεδονίαν» (α') κ' ἐκ τῆς παρεξηγήσεως ταύτης, ἐν ἀγνοίᾳ του, οὕτως εἶπεν, αὐτὸς ἐκυτὸν ἀπατήτας καὶ παραπεισθεὶς, ἐτοποθέτησε τὴν λίμνην Πρασιᾶδα περὶ τὴν Δοϊράνην. Ἔχει δίκαιον. Ἀλλ' ἔχομεν καὶ ἡμεῖς δίκαιον λαμβάνοντες τοῦτο ὑπ' ὄψει διὰ τὰ ἡμέτερα ἔργα· διότι φαίνονται ὡς σύμφωνα ἐφαρμοζόμενα κ' ἐκεῖ κ' ἐνταῦθα, ἐνῶ διὰ τὰς ἄλλας λίμνας — Ἀχηνῶν, Μπουτικῶν, Βόλβης καὶ ἄγ. Βασιλείου — ὄχι μόνον δὲν ἐφαρμόζεται, ἀλλ' ἀκόμη κ' ἐξουδετερεῖ τὰς σκέψεις ἐκείνων, ὅσοι πειρῶνται ν' ἀποδείξωσιν ὅτι μία ἐξ αὐτῶν ἀπετέλει τὴν Πρασιᾶδα λίμνην. Εἶναι δὲ τοῦτο εὐαπόδεικτον· διότι αἱ εἰρημέναι λίμναι εὐρίσκονται εἰς τὸ μέσον, οὕτως εἶπεν, τῆς Μακεδονίας, ἐνῶ ἡ ἡμέτερα ἀφ' ἐνός καὶ ἡ τοῦ κ. Χρυσοχόου ἀφ' ἑτέρου, ἀπετέλουν τὰ δύο ἄκρα τῆς τότε Μακεδονίας καὶ ἡ μὲν τῆς Δοϊράνης εἶχε τὸ δυτικόν, ἡ δὲ τοῦ Πραβίου τὸ ἀνατολικόν μέρος αὐτῆς, κατὰ σύμπτωσιν δὲ ἀμφοτέραι αἱ λίμναι αὗται ἔτυχε πλησίον αὐτῶν νὰ ἔχωσι καὶ μεταλλεῖα, τὰ ὁποῖα ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει, ἐκ τῶν ὁποίων ὁμοῦς γνωστὰ εἰς τὸν Ἡρόδοτον εἶναι τὰ τοῦ Παγγαίου καὶ τὰ πλησίον ἀπέναντι αὐτοῦ «Χρυσᾶ μέταλλα» τὰ ὁποῖα ἀναφέρει προκειμένου περὶ τῶν μερῶν τούτων, καὶ περὶ ὧν εἰς τὸ περὶ Δάτου Κεφάλαιον ἐπραγματεύθημεν.

Ἀμέσως λοιπὸν μετὰ τὴν λίμνην, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, εἶναι τὸ μεταλλεῖον καὶ πέραν τούτου, ἀπέναντι δηλαδὴ τοῦ γνωστοῦ καὶ ἀναφερομένου μεταλλείου ἀφοῦ ὑπερβῆ τις τὸ ὄρος, τὸ καλούμενον Δύσωρον, εἶναι εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὅπως γείνωμεν καταληπτοί, ἢ ἐννοηθῶμεν καλλίτερον, λέγομεν, ὅτι τὸ ὄριον τὸ χωρίζον τὴν Θράκην ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ἦτον ὁ ποταμὸς Νέστος (α'). Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀμέσως ὀπίσθεν τοῦ ἡμετέρου Δυσώρου (Μπόζ-δᾶγ) ῥέει τὸ ὄριον τοῦτο τὸ χωρίζον τὰς δύο μεγάλας χώρας — ὁ Νέστος — ἐπόμενον εἶναι, ὅτι ἄμα διέλθῃ

(α') Ἡρόδοτ. Ε', 17.

(β') Στράβ. Ζ', 331 ἀποσπ. 33. «Ἐῖτα τοῦ Νέστου στόμα τοῦ διορίζοντος τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην.»

τις τοῦτο τὸ ὄριον καὶ ἐκ τοῦ ὄρους κατέλθῃ εἰς τὴν πεδιάδα, ὅπῃθεν ἄρχεται ἡ ἑτέρα χώρα, ἀμέσως εἰσέρχεται καὶ εἶναι εἰς τὴν Μακεδονίαν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄρος εἶναι γνωστὸν παρ' ἡμῖν ὡς Δύσωρον καὶ κοινῶς ὡς Μπόζ δᾶγ (φαλακρόν ὄρος). Ὁ Ἡρόδοτος λόγον ποιούμενος περὶ Δυσώρου, αὐτὸ ἐννοεῖ, ἀφοῦ ἐδῶ πλησίον, πρὸς βορρᾶν τοῦ Παγγαίου θέτει τοὺς Δόβηρας καὶ τοὺς Παιύπλας. Ἐνδεχόμενον ἀργότερον καὶ τὸ ὄρος, περὶ οὗ ὁ κ. Χρυσοχόος ὁμιλεῖ νὰ ὀνομάσθῃ τοιοῦτοτρόπως. Δὲν εἶναι καθόλου παράδοξον νὰ ὑπῆρχον δύο ὄρη φέροντα τὸ ὄνομα «Δύσωρον». Μήπως δὲν ἔχομεν δύο ὄρη, ἔχοντα τὸ ἴδιον ὄνομα καλούμενα «Βερτίσκος;» ἐξ ὧν τὸ ἐν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερόμενον καὶ ὑπὸ τῶν ἐγγωρίων «Μπαμπᾶ-δᾶγ» ὀνομαζόμενον καθήκει γραμμὴν ἀπὸ τοῦ πρὸς βορρᾶν τοῦ Τετόβου καὶ Πρεσρένης συνδέσμου τοῦ Σκάρδου μέχρι τῆς πρὸς βορρᾶν τῆς Ἐπιδάμνου (Δυρραχίου) πλησίον τῆς Σκόδρας παραλίας τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης καὶ τὸ ἄλλο κείμενον πρὸς ἀνατολὰς τῆς Μακεδονίας ἐν Βισαλτίᾳ, γνωστὸν ὑπὸ τῶν ἐγγωρίων ὡς «Τεσγκέλ-δᾶγ» καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἡ θέσις Κερδύλιον; Μήπως δὲν φέρουσι τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ ὄρους Ὀλύμπου καὶ ἑτέρα ὄρη, ὀνομαζόμενα Ὀλυμπος, ὡς ἐν Λέσβῳ, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Κύπρῳ, ἐν Βιθυνίᾳ κλπ.

Οἱ καθ' Ἡρόδοτον μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Στυμόνος ποταμοῦ ἐκτεινόμενοι Παῖονες — διότι περὶ αὐτῶν μόνον ἐνταῦθα ὁ λόγος γίνεται καὶ οὐχὶ περὶ τῶν ἄλλων πολυπληθῶν Παίωνων, οἵτινες πολὺ μέρος ἐκ τοῦ μεγάλου λεκανοπεδίου τοῦ Ἐριγῶνος καὶ ἄπασαν σχεδὸν τὴν χώραν, ἣν ὁ Ἀχιεὺς διαρρέει κατεῖχον — οἱ Παῖονες, λέγομεν οὗτοι θεωροῦνται ὡς ἐπινοηταί, ἢ ἐφευρεταί τῶν πασσάλων, οἵτινες ἐνεπήγνυον αὐτοὺς ἐν γῆ, ἢς τὸ ἔδαφός ἐστι μπλακόν, ἢ ἰλιῶδες καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐκατεσκεύαζον παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν καὶ τῶν λιμνῶν τὰς καλύβας τῶν χάριν τῆς ἀλιείας, ἐξ ἧς ἐτρέφοντο. Φρονοῦσί τινες ὅτι ἐκ παρομοίων παραλιμνίων ὄρδων ὀρηθέντες οἱ ἀρχαῖοι ἐνεπήγνυον πασσάλους καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀνήγειρον λίθινα τείχη καὶ διάφραα ἄλλα οἰκοδομήματα. Κατὰ τὴν ταπεινὴν ἡμῶν γνώμην ἐσφαλμένον εἶναι τὸ φρόνημα τοῦτο· διότι αἱ ὄρδαι αὗται οὐδεμίαν εἶχον γῶσιν περὶ κατασκευῆς τῶν λιθίνων τειχῶν καὶ ἐπομένως οὐδεμίαν σκέψιν ἠδύνατο ν' ἀναγκάσῃ αὐτὰς ἅπαξ ἐγκαταλείπουσας τοὺς ἐλώδεις τόπους νὰ χρησιμοποιήσωσι τὴν ἐμπηξιν πασσάλων πρὸς ἔγερσιν ἐπ' αὐτῶν λιθίνου τείχους, οὗ τὴν οἰκοδομὴν ἐξέμαθον ἀναμφιβόλως παρ' ἑτέρων λαῶν βιούντων ἐν χώραις ἐνθα δὲν ὑπῆρχεν οἰκοδομικὴ ξυλεῖα, ὡς ἦταν ἡ Βαβυλωνία καὶ Ἀσσυρία (α').

(α') Ἡρόδοτ. Α', 194 — Στράβ. Γ', σελ. 2029 κερ. 739 ἔκδοσ Teubneri Lipsiae.

Οἱ Παίονες τοῦ μέρους τούτου, οἱ περὶ τὴν Πρασιάδα λίμνην καὶ ἐν αὐτῇ οἰκοῦντες, οἵτινες σὺν τῷ παρερχομένῳ χρόνῳ ἐδουλώθησαν ὑπὸ τῶν ἑλλήνων, περιεφρονήθησαν κ' ἐξηφανίσθησαν, εἶχον ὁμοιότητα μεγάλην μετὰ τῶν συγχρόνων των λιμναίων λαῶν τοῦ Καυκάσου ἐπὶ τοῦ Φάσεως, περὶ ὧν ὁ πατὴρ τῆς ἱατρικῆς Ἱπποκράτης ἐν τῷ περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων περιφήμῳ αὐτοῦ συγγράμματι μνεῖται ποιεῖται καὶ αἵτινες δὲν ἦσαν ἐξ ἐκείνων, οὗς Νάννους ὀνομάζουσι, οἵτινες μετεχειρίζοντο λίθινα ἐργαλεῖα ἀντὶ μεταλλίνων, οἵτινες παρίσταντο ὡς ἔχοντες φυσικὴν κρᾶσιν ἀδύνατον, ὅτι εἰσὶ πλήρεις φόβου καὶ δειλίας, ὅτι ἔχουσι τὸ δέρμα αὐτῶν χροιάς ῥυπαρᾶς, σκοτεινῆς καὶ πῶς τριχωτόν, ὅτι οἰκοῦσιν ἐν ὑπογείοις, ἐν ὁπαῖς καὶ σπηλαίοις, συχνάκις καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος, ἢ μᾶλλον ἐπ' αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοίων τὰ κοράσια ἔχοντα τὰ ἄκρα τῶν κρασπέδων βεβρεγμένα τρέχουσι, ὅπως συγχορεύωσι μετὰ τῶν ἄλλων περὶ τὴν Φιλύραν τοῦ χωρίου. Ἀγνοοῦμεν ἐὰν τις ἀναφέρῃ τὴν ὑπαρξίν λιμναίων κατοικιῶν ἐν ταῖς χώραις τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἐνῶ τούναντίον περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἔχουσι δύο ἀρχαίους καὶ σπουδαίους συγγραφεῖς ἀφήσαντας πολυτίμους περιγραφὰς περὶ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ λιμνοσίων. Ἀφ' ἑνὸς ὁ πατὴρ τῆς ἱατρικῆς Ἱπποκράτης (α'.) καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος (β'.) συντόμως, ἀλλ' εὐκρινῶς ἀναφέρουσιν ὅσα ἐνδιαφερόμεθα περὶ αὐτῶν νὰ μάθωμεν.

Περὶ τῶν ἐν τῇ Πρασιάδι λίμνῃ ὁ Ἡρόδοτος γράφει τὰ ἑξῆς· «Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὕδατος εἶναι ἐστημένοι σταυροὶ ὑψηλοὶ καὶ ἐπ' αὐτῶν συνηρμοσμένοι σανίδες μὲ μίαν εἴσοδον στενὴν ἐκ τοῦ μέρους τῆς ξηρᾶς, ἥτις εἶναι καὶ ἡ μόνη γέφυρα. Τούτους δὲ τοὺς σταυροὺς τοὺς ὑποστηρίζοντας τὰς σανίδας πρὸ πολλοῦ τοὺς ἔχουν στήσει οἱ πολῖται ἀπὸ κοινοῦ, ἔπειτα ὅμως τοὺς διετήρησαν ἀκολουθοῦντες τὸν ἐξῆς νόμον· πᾶς ἀνὴρ νυμφεύμενος (ἕκαστος δὲ λαμβάνει πολλὰς γυναῖκας) φέρει ἀπὸ τὸ ὄρος τὸ καλούμενον Ὀρβήλος τρεῖς σταυροὺς καὶ πῆγνυσιν αὐτούς. Κατοικοῦσι δὲ ὡς ἐξῆς. Ἐκαστος ἔχει ἀπὸ τῶν σανίδων τούτων μίαν καλύβην ἐντὸς τῆς ὁποίας ζῆ καὶ ἐν τῇ καλύβῃ ταύτῃ αἱ σανίδες εἶναι ἀνοικταὶ διὰ θύρας φερούσης κάτω εἰς τὴν λίμνην. Τοὺς ἵππους καὶ τὰ ὑποζύγια τρέφουσι μὲ ἰχθῦς, ἐκ τῶν

(α'.) Ἱπποκρ. περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων. «Περὶ δὲ τῶν ἐν Φάσει ἡ χώρα ἐκείνη ἐλώδης ἐστὶ καὶ θερμὴ καὶ ὑδατεῖνῃ καὶ δασεῖν· ὁμοίως τε αὐτῷ γίνονται πᾶσαν ὥρην πουλλοὶ τε καὶ ἰσχυροί, ἥτε δίαίτια τοῖσι ἀνθρώποισι ἐν τοῖσι ἔλασι ἐστὶ, τὰ τε οἰκήματα ξύλινα καὶ καλάμινα ἐν τοῖσι ὕδασι μεμηχανημένα.»
(β'.) Ἡρόδοτ. Β', 16,

ὁμοίων τοσαύτη ἀφθονία ὑπάρχει, ὥστε ἀνοίγοντες τὴν καταπακτὴν θύραν καὶ καταβιβάζοντες εἰς τὴν λίμνην σπυρίδα κενὴν, δὲν βραδύνουσι νὰ τὴν ἀνασύρωσι πλήρη ἰχθῶν. Ὑπάρχουσι δὲ δύο εἶδη ἰχθῶν, «Πάπρακες καὶ Τίλωνες».

Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον ἐν χρῆσει διάφορα εἶδη σταυροῦ. Οἱ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερόμενοι σταυροί, πιθανὸν ἔφερον τὸ σχῆμα Γ καὶ ἐπ' αὐτῶν οἱ λιμνοβιοὶ προσκαρμύζοντες, ἢ ὑποστηρίζοντες τὰς σανίδας, ἔκτιζον τὰς καλύβας των. Ὁ σεβαστὸς φίλος μας κ. Χρυσόχοος ἐν τῷ περὶ «Πρασιάδος Λίμνης» φυλλαδίῳ του δὲν ἀναφέρει ἀπὸ παῖον Ὀρβήλον οἱ λιμνοβιοὶ του ἔφερον τοὺς σταυροὺς των εἰς τὴν Πρασιάδα του (λίμνην τῆς Δοϊράνης). Βεβαίως τοὺς ἔφερον ἐκ τοῦ ὄρους Κερκίνη, ὅπερ ὅμως δὲν ἦτον καὶ δὲν ὀνομάζετο Ὀρβήλος (καὶ ἐξ αὐτοῦ δῆλον γίνεται ὅτι ἡ Πρασιάς δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Δοϊράνην, ἢ ὑπέρεκειται τὸ ὄρος Κερκίνη καὶ ὄχι ὁ Ὀρβήλος).

Ταῦτα σήμερον πρὸς διασάφησιν σκοτεινῶν τινων εἰδήσεων καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι δὲν ἐβαπτίσθησαν τὰ σημερινὰ τεναγῆ τῆς πεδιάδος τῶν Φιλίππων, ἢ τοῦ Πραβίου εἰς Πρασιάδα Λίμνην, ἀλλ' ὀνομάσθη οὕτω ἢ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡροδότου ὑπάρχουσα ἐνταῦθα μεγάλη λίμνη, περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς κολοβώσεως τῆς ὁποίας ἀρκετὰ ὑπεδείχθησαν πειστικὰ παραδείγματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Αἱ κρηνίδες.

Εἰς τὸ Θ' Κεφάλαιον τοῦ παρόντος βιβλίου ἀναφέρομεν ὅτι πρὸ τῶν Κρηνίδων ὑπῆρχεν εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἕτερον τι πόλισμα, εἰς ὃ ἐδώκαμεν τὸ ὄνομα Δάτον. Ἄν τὸ πόλισμα τοῦτο δὲν ἦχε τὸ δῶθὲν αὐτῷ ὄνομα, ἀναμφιβόλως θὰ ἔφερον ἕτερον. Ἦδη περὶ ὀνόματος τοῦ ἐν λόγῳ πολισματος δὲν πρόκειται, ἀλλὰ περὶ τῆς πραγματικῆς, ἢ μὴ προϋπάρξεως ἑτέρου πολισματος ἐνταῦθα· διότι Συγγραφεῖς τινες μὴ ἀναφέρωντες τὴν ὑπαρξίν ἑτέρας πόλεως εἰς τὴν ἐν τῷ Β' Κεφαλαίῳ τοῦ συγγράμματος τούτου περιγραφείσαν τοποθεσίαν, ἀμέσως κολλῶσι τὰς Κρηνίδας καὶ μετὰ ταῦτα τοὺς Φιλίππους.

Παραδείγματα χάριν, ὁ Στράβων λέγει· «Οἱ δὲ Φίλιπποι Κρηνίδες

ἐκαλοῦντο πρότερον κατοικία μικρά (α'). Ὁ Διόδωρος γράφει. «Ἄμα δὲ τούτοις πραττομένοις Θάσιοι μὲν ὠκνησαν τὰς ὀνομαζομένας Κρηνίδας (β').» Στέφανος ὁ Βυζάντιος σημειοῦ. «Φίλιπποι πόλεις Μακεδονίας, οἱ πρότερον Κρηνίδες (γ').»

*Ἀρχ. κατ' αὐτούς ἑτέρα πόλις ἐνταῦθα δὲν προϋπήρχεν. Ἡ ἐπιτόπιος ὁμῶς ἔρευνα καὶ μελέτη, χωρὶς Συγγραφέων τινων, οὐς ἀνωτέρω ὑπεδείξαμεν, μὴ ἐξαιρουμένου καὶ τοῦ Στράβωνος, ὅστις ὡς ἀπεδείξαμεν εἰς τὸ περὶ Δάτου Κεφάλαιον εὐκρινῶς παρρουσιάζει τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐνταῦθα, αὐτὰ τέλος τὰ πράγματα κηρύττουσι καὶ ἀποδεικνύουσιν, ὅτι προϋπήρχε τῶν Κρηνίδων ἕτερον πόλισμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἱστορικὰ γεγονότα δίδουσι τὸ ὄνομα «Δάτον». Φκίνεταί δ' ὅτι οἱ Συγγραφεῖς οὗτοι διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι ἐπειδὴ Φίλιππος ὁ Ἀμύντου Β' ἤρξεν ἐνταῦθα πόλιν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Κρηνίδες» διὰ τοῦτο αὐτὴν μόνον ἀναφέρουσιν ὡς προϋπάρξασαν τῶν Φιλίππων, ἄλλως τε, πρὸς ταῖς λοιπὰς ἀποδείξεις καὶ αὐτὰ τὰ ἔγνη τοῦ περὶ τὸ μέσον τοῦ λόφου τῶν Φιλίππων τείχους ἀρχαιότερου τοῦ ΣΤ' καὶ Ζ' πρ. Χρ. αἰῶνος—ἐνῶ αἱ Κρηνίδες κατωκλήθησαν περὶ τὰ μέσα τῆς Γ' πρ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς (οἱ Θάσιοι) δὲν ἦτο δυνατόν μὴ καλῶς εἰσέτι ἐγκαταστηθέντες, ἐντὸς δύο ἐτῶν, κατὰ τὰ ἅποια διέμενον ἐνταῦθα τοιοῦτο τεῖχος νὰ κτίσῃσι—καὶ αὐτὰ, λέγομεν, τὰ ἔγνη ἀρχαιότερου περιτειχίσματος ὁμολογοῦσιν ὅτι ὑπήρχεν ἐνταῦθα προγενέστερον πόλισμα, ἔστω καὶ μὴ ὀνομαζόμενον Δάτον, τοῦ ὁποῖου τὴν προϋπαρξίν ἐπιβεβαιουῦσιν ὁ, τε Θεόφραστος καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος, οἵτινες ἀναφέρουσιν, ὅτι τὸ μέρος τοῦτο, ἔνθα ὑπῆρχον αἱ Κρηνίδες, ὑπὸ Θρακῶν κατωκείτο (δ'). οἱ δ' ἀναφερόμενοι Θρακῆς (ε') δὲν ἦσαν ἄλλοι, ἢ οἱ Δακηνοί, ὧν ἡ τοποθεσία, κατὰ τὴν μικρυρίαν τοῦ Διοδώρου κατοικηθεῖσα ὑπὸ τῶν Θασίων περὶ τὰ 360 πρ. Χρ. ὀνομάσθη «Κρηνίδες» διὰ τῆς περὶ αὐτὴν Κρήνας, ὡς καὶ παρ' Ἀππιανῶ ἀπαντᾷ, «διὰ τὸ εἶναι κρήνην περὶ τῷ λόφῳ ναμάτων πολλὰ» ἦτοι ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀναβλυζόντων ἀφθόνων πηγῶν,

(α'.) Στράβ. Ζ', 41, 5.

(β'.) Διόδωρ. 16, 3.

(γ'.) Στέφαν. Βυζάντ. ἐν λέξ. «Φίλιπποι».

(δ'.) Θεόφραστ. 5, 14, 56. «... δ καὶ περὶ τὰς Κρηνίδας ἦν, τῶν Θρακῶν κατοικούντων».

(ε'.) Στέφανος Βυζάντ. ἐν λέξ. «Φίλιπποι». Τοῖς δὲ Κρηνίταις πολεμουμένοις ὑπὸ Θρακῶν βοηθήσας ὁ Φίλιππος, Φιλίππου ὀνόμασε.»

τῶν καὶ σήμερον ἔτι εἰς μικροτέραν ὁμῶς ποσότητα ὑπαρχουσῶν (α'). ἐπειδὴ ὡς λέγει ὁ Στράβων (β'.) κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, οἱ κάτοικοι τῶν διαφόρων χωρῶν ἐσυνέθιζον εἰς τὰ μέρη των νὰ δίδωσιν ὀνόματα, εἴτε ἐκ τῶν μεταναστευσάντων ἐθνῶν εἰς αὐτὰ, εἴτε ἐκ προϊόντων, εἴτε ἐκ ζώων ἐν αὐταῖς γεννωμένων, εἴτε ἐξ ἄλλων ἀντικειμένων, ὥστ' ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἀφθόνων κρηνῶν τὸ Δάτον μετωνομάσθη Κρηνίδες.

Ἐτέρα πόλις φέρουσα τὸ ὄνομα Κρηνίδες, ἀπαντᾷ ἐν Βιθυνίᾳ. Τὸ δὲ Λεξικὸν τῶν κυρίων ὀνομάτων ὑπὸ Νικολάου Λωρέντη καὶ Σκαρλάτου Δ. Βυζαντίου, τοποθετεῖ τὴν ἡμετέραν πόλιν ἐπὶ τοῦ Στρουμόνος ποταμοῦ, ἦν ἀδύνατον νὰ εὕρη τις, ἂν δὲν λάβῃ ὑπ' ὄψει τοῦ τὸν ὑπ' αὐτοῦ δεικνυόμενον Στράβωνα, ὅστις σαφῶς ὀρίζει τὴν τοποθεσίαν τῆς λέγων «ὅτι πλείστα μέτ' ἀλλὰ εἰσι χρυσοῦ ἐν ταῖς Κρηνίσιν, ὅπου νῦν οἱ Φίλιπποι πόλις ἰδρυται πλησίον τοῦ Παγγαίου».

Ἡ ὀνομασία ὁμῶς αὕτη—**Κρηνίδες**— ὡς καὶ ἡ ἐν αὐτῇ διαμονὴ τῶν Κρηνιτῶν, ἦτοι τῶν Θασίων, ὀλίγιστα ἔτη διήρξισεν καὶ ὡς τινες φρονοῦσιν ἀπὸ τοῦ 360—358 πρ. Χρ. ἄρα, δὲν ὀνομάζετο τὸ μέρος τοῦτο (πρὸ τοῦ 360) Κρηνίδες· οὔτε Δάτον ὀνομάζετο ἀπὸ τὰ 358 καὶ κατωτέρω· διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὀνομάσθησαν «Φίλιπποι». Τότε λοιπόν, πρὸ τοῦ 360 ποῖον πόλισμα ὑπῆρχε καὶ πῶς ὀνομάζετο; Βεβαίως ὑπῆρχε τὸ Δάτον· τούτων οὕτως ἐχόντων, ποῦ μένει ὁ Ἀππιανός, ὅστις λέγει ὅτι αἱ Κρηνίδες ὑπῆρχαν πρὸ τοῦ Δάτου; Ποῦ μένουσιν οἱ κ. κ. Heuzey, Isambert καὶ ἄλλοι, οἵτινες καὶ αὐτοὶ μετὰ τοῦ Ἀππιανοῦ προτάττουσι τὰς Κρηνίδας τοῦ Δάτου;

Τοῖς πᾶσι πλέον γνωστὴ ἐστὶν ἡ ἐποχὴ τῆς ιδρύσεως τῶν Κρηνίδων ὑπὸ τῶν Θασίων. Ἐνταῦθα δὲν ἐμφιλοχωροῦσι τροπολογίαι, μήτε δικαιολογήσεις. Τὸ ἔτος τῶν Κρηνίδων (360 πρ. Χρ.) εἶναι ἀρκετὰ νέον, στρογγύλον κ' εὐπαράτηρον, ὥστε δὲν χρήζει ἀστρονομικοῦ τηλεσκοπίου, διὰ νὰ τὸ ἀνακαλύψῃ τις ἐντὸς τοῦ ἀχανοῦς ἐρέβους τῆς ἀρχαιότητος. Τὰ προγενέστερα τείχη, περὶ ὧν κατωτέρω, εἶναι σύγχρονα, ἢ δύο μόνον ἔτη νεώτερα τῶν Κρηνίδων, ἄρα, τὰ περὶ τὸ μέσον τῆς Ἀκροπόλεως ἔγνη τείχους ἀρκετὰ ἀρχαιότερου, ἐπὶ μίαν ἐβδομάδαν ἐξετασθέντα καὶ μελετηθέντα ὑπὸ τοῦ Δκνοῦ ἀρχαιολόγου κ. Κ. Kinch τίνος πολίσματος ἦσαν; εἰς ποίους κατοίκους τοῦ μέρους τούτου ἀνήκον αὐτὰ; εἰς τοὺς Κρηνιώτας Θασίους; Νομίζομεν ὄχι!

(α'.) Διόδωρος 16, 3, 8.

(β'.) Στράβων Ζ' 34.

Τούτους, κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον, οἱ Δατηνοὶ καὶ λοιποὶ Θρᾷκες τὸν ἄρτον αὐτῶν ἡσύχως νὰ τρώωσι δὲν τοὺς ἄφηνον, πόσω μᾶλλον τοιαῦτα περιτειχίσματα ν' ἀνεγείρωσι!

Ἄν παραδεχθῶμεν, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐνταῦθα τὸ Δάτον, μήτε ἄλλο τι πόλισμα, ἀλλ' ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ἀκόμη (πρὸ 1,000 ἐτῶν πρ. Χριστοῦ) εἰς τὸ μέρος τοῦτο εὕρισκετο τὸ πόλισμα «Κρηνίδες» καὶ ὅτι τὸ εἰρημένον ἀρχαῖον περιτειχίσμα ἦτον ἔργον τῶν Κρηνιτῶν, τότε τί πρέπει νὰ γείνη τὸ χωρίον τοῦ Ἀππιανοῦ (α'), ὅπερ ἀναφέρει τὴν ὑπαρξίν, οὐχὶ μόνον τῶν Κρηνίδων, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δάτου; Τί πρέπει νὰ γείνη καὶ τὸ χωρίον τοῦ Διοδώρου (β'), ὅπερ ἀναφέρει τὰς Κρηνίδας ἰδρυθείσας ὑπὸ τῶν Θασίων εἰς τὰ 360 πρ. Χρ. καὶ ὅχι εἰς ἀρχαιότεραν τῆς χρονολογίας ταύτης ἐποχὴν;

Ἄρα, ἐπαναλαμβάνοντες λέγομεν, ὅτι τῶν Κρηνίδων προϋπῆρχε τὸ Δάτον, οὔτινος οἱ κάτοικοι δι' ἀνάγκαν σχεδὸν ἐνοχλήσεων κ' ἐπιθέσεων καταγιγνώμενοι νὰ κατορθώσωσι τὴν ἐκ τοῦ μέρους τῶν ἀποπομπῆν τῶν νέων οἰκητῶρων, ἠνάγκασαν αὐτούς—τοὺς Θασίους—εἰς δραστηριότερα καὶ ἀποτελεσματικώτερα νὰ καταφύγωσι μέτρα· διό, ὅτε κατὰ 360 ἔτος πρ. Χρ. ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ὁ Ἀμύντου κατετρόπωτε τὸν ἀδελφόν του Ἀργαῖον ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν Μεθώνην [5] (Ἐλευθεροχωρι) ἀπὸ τὰς Αἰγᾶς [6] (Βοδενᾶ), οἱ Θάσιοι προτρεπόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Καλλιστράτου, ὅστις, κατὰ τὸν Ζηνόβιον, φυγὼν, ἦλθεν εἰς Μεθώνην Μακεδονίας, ἐκείθεν εἰς Θάσον καὶ κατόπιν μετὰ τῶν Θασίων εἰς Δάτον, ἐνθα μόνις δύο ἔτη μέιναντες, ἀντενεργούντες καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξοντόσωσι τοὺς ὀχληροὺς Θρᾷκας, ἐζήτησαν τότε τὴν συνδρομὴν τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἐποφθαλμιῶν τὴν ἐπίκαιρον ταύτην θέσιν, ἀμέσως ἔσπευσεν εἰς κατάκτησιν καὶ προφύλαξιν αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Οἱ Φίλιπποι.

Δὲν εἶναι γνωστὸν κατὰ ποῖον ἔτος ἀκριβῶς οἱ ἰσχυροὶ Θάσιοι πέμψαντες ἀποικίαν εἰς τὸ Δάτον, ἔμεινον ἐν αὐτῷ ἐπληθύνθησαν, ἐνεδυναμώθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἤρχισαν τοὺς προτέρους κατοίκους

(α') Ἀππιαν. Ἐμφυλ. 4, 105.

(β') Διόδωρ. 16, 3, 8.

τοῦ μέρους τούτου νὰ τοὺς ἐκπατρίζωσιν, ὅποτε καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἀπὸ Θρακικόν, εἰς Ἑλληνικόν μετέτρεψαν, ὠνομάσαντες τὴν προτέραν Θρακικὴν πόλιν «Κρηνίδας».

Τῷ 358 π. Χ' οἱ Θάσιοι, οὔτινες δὲν ἦταν πρὸ πολλοῦ ἐγκατεστημένοι ἐν Δάτῳ καὶ οἱ ὅποιοι θέλοντες ὀλοτελῶς ν' ἀποδιώξωσιν ἐκ τοῦ μέρους τούτου τοὺς Δατηνοὺς, τοὺς πολυπληθεστέρους καὶ ἰσχυροτέρους των, τοὺς ἠρέθιζον καὶ τοὺς ἠνάγκαζον ἐχθρικῶς πρὸς αὐτούς νὰ φέρωνται ὅποτε οὗτοι (οἱ Θάσιοι) βλέποντες ὅτι δὲν θὰ κατορθώσωσιν αὐτοὶ κύριοι τοῦ μέρους τούτου νὰ γείνωσιν, ἐπεμψαν εἰς τὸν Φίλιππον ἐν Ἀμφιπόλει διατρίβοντα τότε μετὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς αἴτησιν δι' ἧς τὸν προσεκάλουν, ἵνα ὅσον τάχιον ἐπισπεύσῃ τὴν κατάκτησιν τῶν Κρηνίδων, ὅστις μεθ' ἱκανοῦ στρατοῦ ἀφίχθεις καὶ καταλαβὼν ἅπαντα τὰ μέρη ταῦτα, ἐπέζετέινε τὴν πόλιν, ἣν ἠύξησε διὰ νέων οἰκητῶρων, οὓς ἔφερον ἀπὸ τὰς διαφόρους πόλεις, ἃς οὗτος εἶχε κυριεύσει πρότερον, ὠνόμασεν αὐτὴν Φιλίππους (α') καὶ ἀσφαλίσας καλῶς τὴν ἐπίκαιρον ταύτην θέσιν, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἴδια, μείνας ἀκόμη χρόνον τινὰ ἐν Ἀμφιπόλει, [7] ἀφοῦ προηγουμένως ἄφησε κατάλληλον ἀντιπρόσωπον ἐν Φιλίπποις, διὰ ν' ἀνεγείρῃ περιτειχίσματα...

Ἐκτὸς δὲ τούτου προνοητικῶς ὦν, ἐπροφύλαξεν οὗτος τοὺς ὑποτελεῖς του ἐκ μελουσῶν ταραχῶν, ἃς ἠδύναντο ἡμέραν τινὰ νὰ προκαλέσωσιν οἱ νοήμονες καὶ δυνατοὶ Θάσιοι μετὰ τῶν ἐπιφύβων ἐξορίστων Ἀθηναίων, μετὰ τῶν ὁποίων ὑπῆρχε καὶ ὁ Καλλίστρατος, ἐκδιώξας ἅπαντας τοὺς πεπτωκότας τούτους Ἀδάμηδες ἐκ τοῦ κήπου τούτου τῆς Ἰδέμ. Ἰπὸ ἀποδεικνύεται, ὅτι οἱ Θάσιοι τῶν Κρηνίδων, ἀντὶ νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς συνδρομῆς τοῦ Φιλίππου, μᾶλλον ἐζημιώθησαν παραγνωρισθέντες κ' ἐκδιωχθέντες ὡς ραδιοῦργοι, ὡς φιλέριδες καὶ ταραχοποιοί, ἐνῷ πράγματι δὲν ἦταν τοιοῦτοι κ' ἐνῷ ἔχων αὐτούς ἐκεῖ, θὰ ἦχε σπουδαίους συμμάχους, ἀλλὰ χάριν φαίνεται, τοῦ Καλλιστράτου, ἐδυσφημισθησαν καὶ οὗτοι δῆθεν ὡς ὅμοιοι αὐτοῦ.

Ἐκαστος ἐννοεῖ τὴν διαφορὰν τοῦ μέρους τούτου, ἣν οἱ νέοι κυρίαρχοι προσήνεγκον, συντελέσαντες οὐκ ὀλίγον εἰς ὠραϊσμόν αὐτοῦ. Διάφοροι λαοί, ἐκ διαφόρων μερῶν μεταφερθέντες ὑπὸ τοῦ Φιλίππου κ' ἐγκαταστάσαντες ἐνταῦθα, ἀπετέλεσαν ἐν εἶδος Βαθυλωνίας, ἧτις ἐξέπληξε τοὺς Θρᾷκας, οὔτινες ἐν γένει, μίαν φυλὴν ἀποτελοῦντες, ἔζων μονοτόνως καὶ τὰ μέρη των ταῦτα εἶχον ὄψιν ἀγρίαν, ἔρημον, κατα-

(α') Διόδωρος 19, 3. «Μετὰ δὲ ταῦτα παρελθὼν ἐπὶ πόλιν Κρηνίδας ταύτην ἐπαυξήσας οἰκητῶρων πλήθει μετωνόμασε Φιλίππους».

πληκτικήν. Δὲν ἠδύναντο πλέον οὔτοι νὰ ζήσωσιν ἐνταῦθα ὡς πρότερον, οἵτινες ἔχοντες ἤδη κυρίους διαφορετικούς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των, ἠναγκάσθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον φεύγοντες, ἀλλαχοῦ νὰ ἐγκατασταθῶσιν.

Ἐπίσης καὶ οἱ ἐκπολιτισταὶ Θάσιοι, βλέποντες τὴν καταπληκτικὴν ὑπεροχὴν τῶν Μακεδόνων, οἵτινες τοὺς ὑπέβλεπον καὶ μὴ ἐλπίζοντες, ἵνα κατακτήσωσι καὶ δεσπόσωσι τοῦ μέρους τούτου καὶ οὔτοι ἐν σπουδῇ ἐντεῦθεν ἀπεμακρύνθησαν, ἀκολουθήσαντες τὸν ἀρχηγόν των Καλλίστρατον, ὅστις μᾶλλον ἠθικῶς τε καὶ ὑλικῶς ἔβλαψεν αὐτούς, ἀντὶ νὰ τοὺς ὠφελήσῃ. Ἡμεῖθα τῆς γνώμης, ὅτι ὁ Φίλιππος κατ' οὐδένα λόγον δὲν θ' ἀπεμάκρυνεν ἐκ τῶν Φιλίππων τοὺς Θασίους, οὓς ἴσως θὰ διώριζεν ὡς τοὺς ἀρμοδίους ἀντιπροσώπους καὶ διαχειριστὰς τῶν ὑποθέσεων του ἐνταῦθα, γινομένους μάλιστα ἀφορμῆ, ἵνα κατακτήσῃ καὶ τὸ μέρος τοῦτο, τὸ ἐπίκαιρον καὶ στρατηγικὸν καὶ νὰ ἐκτείνῃ τὰ ὄρια τῶν κτήσεων του καὶ μάλιστα ἐπειγόμενος ἐντεῦθεν ν' ἀναχωρήσῃ, διὰ νὰ ἐνεργήσῃ τὴν κατάκτησιν τῆς Πύδνης [6] καὶ Ποτιδείας, [7] ἃς μετ' ὀλίγον κατέκτησεν, ἀλλ' οἱ συνοδεύοντες αὐτοὺς ἀρχηγοί, δὲν ἦσαν κατάλληλοι διὰ νὰ ὑπηρετήσωσι καὶ σύμφωνα μὲ τὰς σκέψεις τοῦ πολυμηχάνου Φιλίππου κυβερνήσωσι τὰς κτήσεις αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Φίλιπποι καὶ Φιλιππούπολις.

Πολλαὶ πόλεις τῆς ἀρχαιότητος ἐξεληφθησαν ἢ μία ἀντὶ τῆς ἄλλης. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς Φιλίππους, οὓς τινες Φιλιππούπολιν ὀνομάζουσι, ἕτεροι τὴν κτίσιν αὐτῆς εἰς Φίλιππον τὸν Ἄραβαν Καίσαρα τῆς Ῥώμης ἀποδίδουσι καὶ ἄλλοι ἀφορτῆρας τὰς πόλεις ταύτας ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐκλαμβάνουσι. Ἀνάγκη νὰ διευκρινισθῇ τὸ ὀλίγον σκοτεινὸν τοῦτο ζήτημα.

Ὁ υἱὸς Ἀμύντου καὶ τῆς Εὐριδίκης, ἀδελφὸς δὲ Περδίκκα τοῦ Β'. Φίλιππος δύο πόλεις ἱδρυσεν ἐπ' ὀνόματι του καὶ πρὸς διάκρισιν τῆς μιᾶς ἐκ τῆς ἑτέρας, τὴν μὲν «Φιλίππους» τὴν δὲ «Φιλιππούπολιν» ὀνόμασε. Τινὲς ὅμως τῶν συγγραφέων — Ἄννα ἢ Κομνηνὴ, Μελέτιος Ἀθηναῖος ὁ Γεωγράφος — ἐσφαλμένως ἀπέδωκαν τὴν κτίσιν τῆς Φιλιππουπόλεως εἰς Φίλιππον τὸν Καίσαρα, ὅστις ἐκαλεῖτο Ἄραψ καὶ ὁ

ὁποῖος ἐβασίλευσεν ἐν Ῥώμῃ περὶ τὰ 244 μ. Χ. διότι οἱ πρὸ τοῦ Φιλίππου τούτου (τοῦ Ἄραβος) ἀκμάσαντες Συγγραφεῖς — Πλούταρχος, Στράβων, Λουκιανὸς κλπ — ρητῶς ἀναφέροντες τὴν Φιλιππούπολιν, εἰς Φίλιππον Β' Ἀμύντου ἀποδίδουσι, προσδιορίζοντες καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς ἀκόμη, ὥστε πᾶσα παρεξήγησις κ' ἐπίμονος ἐπιβεβαιώσις αὐτῆς ὑπὸ νεωτέρων γινομένη, πρέπει ὡς ἀτύγνωστον λάθος νὰ ἐκληφθῇ καὶ ἀποριφθῇ. Καὶ τὰ πρὸ Χριστοῦ νομίματα τῆς Φιλιππουπόλεως διαψεύδουσιν Ἄνναν τὴν Κομνηνὴν, ἣτις συγχέει τὴν πόλιν ταύτην μετὰ τῶν Φιλίππων, ἐκλαμβάνουσα καὶ τὰς δύο πόλεις ὡς κτισθείσας ὑπ' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Φιλίππου, ἦτοι τοῦ εἰρημένου Ἄραβος.

Ὅπως περιττὸν κρίνομεν, ἐν ἀρεθμῆσωμεν τοὺς ἀρχαίους Συγγραφεῖς, πρὸς διάκρισιν τῶν ὑπὸ τῆς Ἄννης Κομνηνῆς λεγόμενων, καθότι πάντες οἱ περὶ τὴν Φιλιππούπολιν καὶ οἱ περὶ τοὺς Φιλίππους γινώσκουσιν ὅτι οἱ Φίλιπποι μετὰ τοὺς Δατηνοὺς Θρᾶκας καὶ τοὺς Κρηνώτας Θασίους, εἶναι ἱδρυμα Φιλίππου Ἀμύντου Β' καὶ οὐχὶ ἄλλου τινὸς Φιλίππου, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ Φιλιππούπολις, ἣτις ἄλλοτε ὀνομάζετο Πονηρούπολις, Εὐμολπία, Τριμόντιον καὶ Δουλούπολις, εἶναι ἱδρυμα τοῦ αὐτοῦ Φιλίππου Ἀμύντου Β'.

Ἴδου τὰ ὑπὸ τῆς Ἄννης Κομνηνῆς λεγόμενα. «Φιλιππούπολις... Πόλις αὕτη περὶ τὴν Θρᾶκην μεσόγειαν... Ἐβρος τῇ πόλει παραρρεῖ... Φίλιππον δὲ ὅταν εἶπω, οὐ τὸν Μακεδόνα λέγω, τὸν τοῦ Ἀμύντου, νεωτέρα γὰρ ἡ πόλις τοῦ Φιλίππου τούτου, ἀλλὰ τὸν Ῥωμαῖον Φίλιππον... πολίγειον δὲ ἦν τὰ πρῶτα καὶ πρὸ Φιλίππου Κρηνίδες ὀνομαζόμενον παρ' ἐνίων δὲ Τριμοῦς. » (ρκδ'). Τριμοῦς (τριμόντιον) ἦτον ἡ Φιλιππούπολις, Κρηνίδες δὲ οἱ Φίλιπποι ὧς βλέπομεν ἀναφέρει καὶ τὰς δύο πόλεις, ἃς ὡς μίαν ἐκλαμβάνει.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τινι χειρογράφῳ τῆς Βιβλιοθήκης Ἱεροσολύμων φέροντι ἀριθ. 423 ἐν ᾧ ὑπάρχει κατάλογος τῶν ἐβδομήκοντα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ μαθητῶν, ὁ Ἐρμᾶς κατὰ λάθος ἀναφέρεται ὡς ὁ πρῶτος Ἐπίσκοπος Φιλιππουπόλεως· διότι οὗτος ἦν ὁ πρῶτος Ἐπίσκοπος τῶν Φιλίππων, οὓς ἐσφαλμένως Φιλιππούπολιν ὀνομάζει. Ἡ πόλις α Φιλίπποι κ' ὅλους τοὺς παρελθόντας αἰῶνας, μέχρι τῆς καταστροφῆς αὐτῆς, αἵποτε αὐτὸ τὸ ὄνομα ἔφερον, ὥστε ὁ Ἐρμᾶς ὡς Ἐπίσκοπος Φιλιππουπόλεως ἐσφαλμένως ἀναφέρεται. Δὲν πιστεύομεν τοσοῦτον ἐνωρὶς ἐν Φιλιππουπόλει νὰ ἱδρῦθῃ (περὶ τὰ 70 μ. Χρ.) χριστιανικὴ ἐκκλησία, ὥστε τοσοῦτον ταχέως κ' ἐπίσκοπος ἐκεῖ νὰ σταλῇ, ἐνῶ τούναντιον εἰς τοὺς Φιλίππους ἀπὸ τὰ 52 μ. Χρ. ὁπότε ἐγένετο τὸ α' κήρυγμα

τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ καθ' ἐξῆς ἡ ὀρθόδοξος θρησκεία ὁλοῦν ἐδρακίμενη, ἐγκαίρως, ἑνωρὶς ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἐπίσκοπος ἐδιωρίσθη, ὥστε, κατὰ τὴν ταπεινὴν ἡμῶν γνώμην, ὁ ἐν τῷ εἰρημένῳ χειρογράφῳ μνημονευόμενος ἄγ. Ἐρμάς, εἶναι ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Φιλίππων καὶ ὄχι Φιλιππουπόλεως.

Ἐπομένως καὶ ἐν τινι Ἐκλογίῳ, ἐν ᾧ περιγράφεται ἡ ἄθλησις τοῦ Θεοφόρου ἄγ. Ἰγνατίου, (ρκε') ὅστις διῆλθεν ἐντεῦθεν, οἱ Φίλιπποι ἐσφαλμένως ἀναφέρονται ὡς Φιλιππούπολις. Ἀγόμενος οὗτος διὰ Σελευκείας, Σμύρνης, Τρωάδος, Νεαπόλεως (Καθ' ἄλλας) Φιλίππων (εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ὁποίων ἐκ Ῥώμης ἔπεμψεν ἐπιστολήν), Ἰπείρου, Ποτιόλων καὶ Πόρτου εἰς Ῥώμην, ἵνα ἐκεῖ ὑποστῇ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ἐκ τῶν Φιλίππων διῆλθεν ἀκολουθῶν τὴν Ἐγνατίαν ὁδὸν καὶ ὄχι ἐκ Φιλιππουπόλεως.

Ὁμοίως καὶ πραγματεία τις ἐπιγραφομένη «Ὁ θρίκμος τοῦ χριστιανισμοῦ» ἐκδοθεῖσα ὑπὸ ἀνωνύμου ἐν Ἀθήναις τῷ 1874 ἐν σελ. 18 τοὺς Φιλίππους τοὺς ἀναφέρει ὡς Φιλιππούπολιν. Ἐπίσης καὶ οἱ Βολκλινδισταὶ τοὺς Φιλίππους ἐσφαλμένως ὀνομάζουσι Φιλιππούπολιν, αἵτινες ὅμως μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐννοοῦσι τοὺς Φιλίππους, ἀφοῦ πλησίον αὐτῶν θέτουσι τὴν Δράμαν.

Καὶ ὁ Πανοσιολογιώτατος εὐρυμαθὴς καὶ φιλοπονώτατος κ. Ἰωακείμ Φορόπουλος εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ μεταφρασθὲν σύγγραμμα αὐτῶν Ἀρειανῶν τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος» σελ. 157 τοὺς Φιλίππους Φιλιππούπολιν ὀνομάζει κατὰ λάθος ἵνα δὲ εἰς τὸ αὐτὸ σύγγραμμα σελ. 250 § 2 καλεῖ τὴν πόλιν «Φιλίππους» εἰς ἣν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος τῷ 337 μ. Χρ. ἐξώρισε τὸν Εὐσέβιον ὀπαδὸν τοῦ Ἀρείου κτλ. Ἐπίσης ἱστορία τις πεντάτομος ἐκδοθεῖσα τῷ 1766 καὶ ἐπιγραφομένη «Βίβλος χρονική, ἥτοι ἱστορία τοῦ Κόσμου» ἐν τῷ Δ' τόμῳ, ἐν σελ. 154 τοὺς Φιλίππους ὀνομάζει Φιλιππούπολιν «ἣτις (λέγει) εἶναι εἰς κάποιαν ὑπώρειαν καὶ τὸ ἄνω μέρος αὐτῆς ἀπεριπέτητον διὰ τὴν σκληρότητα (διότι εἶναι περικυκλωμένον ἀπὸ κρημνοῦς καὶ πέτρας καὶ βαθῆς λαγκάδια) τὸ δὲ μέρος εἶναι ὁμαλόν, ἔχει δὲ ἐμπροσθέν του ἕνα βάλτον βαθὺν ὅπου βρέχεται ἀπὸ πολλὰ ὕδατα».

(ρκε') Ἐκλόγιον, ὑπὸ Ἀγαπίου μοναχοῦ σελ. 107.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ'

Ποῦ κυρίως ἰδοῦθαι ἡ πόλις τοῦ Φιλίππου, ἡ ὑπ' αὐτοῦ ὀνομασθεῖσα Φίλιπποις

Μεταξὺ τῶν διαφόρων Συγγραφέων, τῶν προδιωριζόντων τὴν θέσιν τῶν Φιλίππων διαφωνία ὑπάρχει ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν τῆς πόλεως ταύτης. Ἐκ τούτου οἱ μὲν — μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ἀππιανὸς — ἀναφέρουσιν ὅτι ἡ πόλις τῶν Φιλίππων ὑπῆρχεν ὡς ὀδομημένη ἐπὶ λόφου περικρήνου, (ρκε') ἐννοοῦν βεβαίως τὰ ὕψη, ἢ τὴν κορυφὴν αὐτοῦ, ἣτις σχηματίζει τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐνθα ὑπῆρχεν ἡ πόλις τῶν Κρηνίδων, ὀνομασθεῖσα οὕτως ἐκ τῶν πηγαιῶν ὑδάτων, τῶν ἐκ τοῦ ἐδάφους ἀναβλύζοντων, ἐνθα ὅμως οὐδέποτε ἀνέβλυταν ὕδατα, μῆτε κατὰ τοὺς ἀρχαίους, μῆτε κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ἐὰν αὐτὰ περίπου ἔγραψέ τις ἐκ τῶν ἡμετέρων, χωρὶς φαίνεται, νὰ ἐπισκεφθῇ τὰ μέρη ταῦτα καὶ ἐκ τῶν ἐπιτοπίων ἐρευνῶν καὶ μελετῶν νὰ φωτισθῇ καλῶς, ἄλλως τε, αὐτὸ τὸ ἔδαφος, ἢ ἔλλειψις ὕδατος, ἢ ἐπιτόπιος ἐρευνα. τὰ ἔχνη περιτειχισμάτων προφυλασσόντων τὴν κυρίως πόλιν τῶν Φιλίππων, δὲν συμφωνοῦσι καθόλου μὲ τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ἀππιανοῦ, ὡς καὶ μὲ τὰ γραφόμενα τῶν ἄλλων, τῶν τοποθετούντων τὸ πόλισμα Κρηνίδας καὶ τὴν πόλιν Φιλίππων εἰς τὰ ὕψη τοῦ λόφου· οἱ δὲ — ἐν οἷς καὶ ὁ Καντακουζηνὸς — ἔγραψαν ὅτι οἱ Φίλιπποι ἔκειντο ἐπὶ τῆς ὑπώρειας τοῦ λόφου ὅπερ ὀρθότατον, τοῦ προσδιορισμοῦ τούτου ὄντος σαφοῦς καὶ εὐκρινοῦς, ἐπιβεβαιωμένου διὰ τῶν ἐπιτοπίων ἐρευνῶν, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται ὅτι αἱ κρήναι, αἱ πηγαὶ δηλαδὴ τῶν ὑδάτων, αἱ ἀναβλύζουσαι ἐκ τοῦ ἐδάφους, ὑπῆρχον ἀμέσως ὑπὸ τὴν πόλιν ἐκεῖ, ἐνθα ἔληγον αἱ ὑπώρειαι τοῦ λόφου καὶ ἤρχιζεν ἡ πεδιάς «τὸ δ' ὑπὲρ τὴν πόλιν ἄβατόν ἐστι διὰ σκληρότητα (λέγει ὁ Καντακουζηνὸς) καὶ φάραξι βαθείας καὶ κρημνοῦς καὶ πέτρας περιτλημμένον, τὸ δ' ὑπὸ τὴν πόλιν, λείον ὄν τένυχός ἐστι καὶ τέλμα βαθύ ἐλώδες καὶ ὕδασι πολλοῖς κατάρρουτον.» Πράγματι τὸ ὑπὲρ τὴν πόλιν ὑψηλόν, πετρῶδες, ἀπότομον, κρημνώδες, δύσβατόν ἐστιν.

Ἐξετάζων τις τὴν ἐντεῦθεν, ἥτοι τὴν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ λόφου κατὰστασιν τοῦ ἐδάφους, ὅπερ ἐκτὸς μικρᾶς τινοῦς ἐξαιρέσεως, ἕνεκα

(ρκε') Ἀππιαν. 4, 105. «Ἐτι δὲ ἡ πόλις ἐπὶ λόφου περικρήνου τσαυτῆ τὸ μέγεθος, ὅσον ἐστι τοῦ λόφου τὸ εὖρος».

τοῦ τελευταίου καὶ τῶν πλημμυρούντων ὑδάτων ἦτο τοιοῦτον, ὥστ' ἀδύνατον ὑπ' ἀνθρώπων νὰ κατοικήθῃ, εἰμὴ μόνον ὑπὸ μυριάδων βαρβαρῶν, δὲν δύναται, ἢ νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι αἱ Κρηνίδες καὶ οἱ Φίλιπποι κατεῖχον τὸ ὑψηλότερον καὶ στεγνότερον μέρος τῆς πεδιάδος, ἦτοι τὰς ὑπωρείας, ἢ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου, καθ' ὅλον τὸ μῆκος καὶ πλάτος αὐτοῦ, τὸ ἄνωθεν, ἐκείθεν, πρὸς δεξιὰ τῆς σημερινῆς Λεωφόρου, τῆς ἀπὸ Καβάλλας εἰς Δράμην προχωρούσης, ἔνθα εἰς ἑνός, ἕως δύο μέτρων βάθος ὑπάρχουσι τὰ ἴχνη τῆς βυζαντινῆς καὶ εἰς πλείονα τούτων μέτρα εὐρύνονται τὰ τῆς Μακεδονικῆς πόλεως τῶν Φιλίππων ἴχνη, προχωροῦντα, ὡς ὑποθέτομεν, καὶ μικρόν τι μεσημβρινῶς πρὸς τὴν πεδιάδα, ἐν ἣ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξετείνεται ἡ πόλις, ἀπὸ προηγουμένως ἀπεξηραίνετο τὸ τελευταῖον καὶ ἐλώδες αὐτῆς ἔδαφος.

Ὅτι δ' οἱ Φίλιπποι εὐρίσκοντο ἀμέσως ὑπὸ τὸν λόφον, ἦτοι εἰς τὰς ὑπωρείας αὐτοῦ, κατόπι δ' αὐξηθείσης ἔτι περισσότερον τῆς πόλεως καὶ ἰδίως ἐπὶ Ῥωμαιοκρατείας, ἐπεξετάθη αὕτη πρὸς τὰ κάτω εἰς μεγαλητέραν ἔκτασιν ἐν τῇ πεδιάδι, δῆλον γίνεται ἐξ αὐτῶν τῶν εἰρηπῶν, ὧν ἡ ὑπαρξίς καὶ ἡ εὐρεσίς ἐνταῦθα—καὶ μάλιστα ἐκ τῶν σωζομένων εἰσέτι ἴχνων τοῦ θεάτρου, τοῦ κτισθέντος ἐνταῦθα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' πρ. Χρ. αἰῶνος—ἐπικυροῦσιν ὡς ὀρθὴν τὴν ὑπὸ τοῦ Κατακουζηνοῦ ἀναφερομένην τοποθέτησιν τῶν Φιλίππων εἰς τὰς ὑπωρείας καὶ οὐχὶ τοῦ λόφου καὶ ἐν τῇ πεδιάδι, ἐν ἣ προϋόντος τοῦ χρόνου καὶ μάλιστα μετὰ τοὺς πολέμους τῶν Ἀριστοκρατικῶν καὶ τῶν Δημοκρατικῶν Ῥωμαίων (42 π. Χρ.), ὅποτε οἱ κάτοικοι ἐπλήθυνον καὶ πολλὰ δημόσια κτίρια ἰδρῦθησαν, ἡ πόλις κατὰ πολὺ ἐπεξετάθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ΄.

II Ἀκρόπολις τῶν Φιλίππων.

Ἐν ἀπάσαις σχεδὸν ταῖς ἀρχαίαις ὀνομασταῖς πόλεσιν, αἵτινες ἐκτίζοντο πλησίον λόφων, ὑπῆρχεν εἰδὸς τι πύργου, φρούριον ἢ ὀχύρωμα, ὠκοδομημένον ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτῶν, ὅπερ ὀνομάζετο Ἀκρόπολις. Καὶ οἱ Φίλιπποι λοιπὸν εἶχον τὴν ἀκρόπολιν των, ἣν μετὰ κόπου δι' ἐλικροειδοῦς γιδοστράτας ἀνέρχεται ἤδη ὁ ἐπισκεπτόμενος αὐτήν, δαπανῶν τεσσαράκοντα περίπου λεπτά τῆς ὥρας, ἐν ἑκ τῶν ὑπωρειῶν, ἔνθα ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις ἀνέληθ' ἐπὶ τοῦ λόφου.

Ἀρχαιολόγοι, Ἱστορικοί, Γεωγράφοι, διάφοροι ξένοι περιοδεῦται, ἐκ μεμακρυσμένων χωρῶν ἐλθόντες, ἀνῆλθον ἀσθμαίνοντες καὶ καρδίᾳ κτυποὶ τὸν λόφον τοῦτον, ὅστις ἐχρησίμευεν ὡς Ἀκρόπολις τῶν Φιλίππων. Διάφοροι σπουδαῖαι καὶ εἰδικοί ἐπιστήμονες τῆς σοφῆς καὶ πεπολιτισμένης Ἑσπερίας καλῶς ἐξεκόνισαν καὶ περιέγραψαν ἐν ἑκτάσει ὅ,τι εἶδον καὶ ἀντελήφθησαν περὶ τε τοῦ λόφου, περὶ τῆς πόλεως καὶ περὶ τῶν εἰρηπῶν τῶν Φιλίππων.

Ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου εὐρισκόμενός τις καὶ παρατηρῶν τὴν περίξω χῶραν τοῦ παρελθόντος αἰσθάνεται τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς ἐναργεστέραν, λαμπροτέραν, μεγαλοπρεπεστέραν. Δὲν λέγομεν ὅτι διὰ τῆς θέας τῶν σωζομένων πολυπληθῶν εἰρηπῶν ἢ φαντασίᾳ δύναται ν' ἀναπλάσῃ τελειότερον τὴν εἰκόνα τῆς ἀρχαιότητος. Δὲν ἦτο πόλις οἱ Φίλιπποι, ἦτο ἱερόν, ἦτο βωμός, ἦτο σχολεῖον. Ἐὰ λείψανα, τὰ εἰρηπῶν, τ' ἀποτελέσματα ταῦτα τοῦ παρελθόντος τοῦ θαυμαστοτέρου οἰκοδομήματος, ὅπερ «Φίλιπποι» ὀνομάζετο, παρέχουσιν ὕλην ἀφθονον, ὕλην πρὸς μελέτας ἀρχαιολογικὰς, ἱστορικὰς καὶ θρησκευτικὰς. Αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ καλλονὴ τῆς θέσεως καὶ ἡ παραγομένη ἐντύπωσις ἐκ τῆς τελειότητος τῶν ἀναλογιῶν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐμποιοῦσι τινὰ θαυμασμόν, ἐκτὸς τῶν συμπεπλεγμένων αἰτίων σεβασμοῦ καὶ περιεργείας, ἅτινα ἐπικαλεῖται διὰ τῶν ἀναμνήσεων καὶ εἰσι προσκεκολλημένα ἐφ' ἑκάστου λίθου καὶ βράχου. II Ἀκρόπολις εἶναι ἱστορικὸν σημεῖον, ὅπερ ἔρχεται τις, ἵνα ἴδῃ ἐκ τῶν περὰ τῶν τῆς γῆς καὶ οὐδεὶς περιηγητῆς ὑπῆρξε μέχρι τοῦδε τοσοῦτον ἡλίθιος, ὥστε νὰ λυπηθῇ διὰ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην. Ἀλλ' οὐ τοῦ παρόντος, ἵνα προκαλέσωμεν ἐνθουσιασμόν, ἢ ἀρχαιολογικὸν ὄνειροπόλημα, ὅπερ ἡμεῖς νὰ κατορθώσωμεν ἀδυνατοῦμεν.

II Ἀκρόπολις αὕτη τῶν Φιλίππων, ὁ πετρώδης οὗτος βράχος, ἀποτελεῖ θαυμαστὴν χῶραν, μαγικὴν ἔρημον, ἔνθα εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας, πρὸς τὰ εἰρηπῶν τῆς πάλαι λαμπρότητος καὶ δόξης ὁ ὀδοιπόρος θὰ κατευθύνῃ τὸ βῆμα αὐτοῦ. Βεβαίως τὰ ἐν αὐτῇ εἶναι συντρίμματα μεγάλου παρελθόντος, ἀλλ' ἡ θέα αὐτῶν καὶ διατριβὴ ἐν μέσῳ τοῦ θαυμαστοῦ τούτου χώρου, μεταφέρει τὸν θεώμενον ἀπὸ τοῦ εὐτελοῦς παρόντος, εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἀρχαίας εὐκλείας, τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου. Σύνους καὶ σιωπηλὸς ὁ περιηγητῆς, περιπατεῖ ἐν μέσῳ τῆς μονώσεως καὶ τῆς ἐρημίας, ὡς ἄνθρωπος φοβούμενος μὴ δι' ἀπρεποῦς λόγου ταραχῇ τὰς σκιὰς ἐκείνων, οἵτινες ἐνταῦθα διενόηθησαν καὶ ἐξετέλεσαν σπουδαῖα καὶ θαυμαστά ἔργα! Δειλὸς προσεγγίζει τὰ εἰρηπῶν, διέρχεται διὰ τῶν χάσμάτων, ἅτινα

ἠνέωζαν ἀθυαίρετως ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ χρόνος καὶ ἐν τῷ ἐτωτερικῷ τούτῳ περιβόλῳ τῆς Ἀκροπόλεως εἰσερχόμενος, ἵσταται ἐπὶ μικρὸν, ἡ καρδιά του πάλαι σφοδρῶς, αἰσθάνεται πνιγμονήν, πυκνὰ μυμηκιῶσιν ἐν ἑαυτῷ αἱ ἀναμνήσεις, φοβερὸν ἀναπνίσταται τὸ παρελθὸν ἐμπρὸς του καὶ ἀμέσως συνέρχεται, γοιτεύεται, τέρπεται, ἄμ' ἀτενίστη τὰ βλέμματά του πρὸς τὰ κάτω, πρὸς τὴν εὐρείαν, τὴν κατάφυτον, τὴν γραφικὴν, τὴν πανοραμιατικὴν πεδιάδα, τὴν δίκην πολυχρόου καὶ λαμπροῦ Μωσαϊκοῦ φαινομένην, ἐνεκα τῆς ποικιλίας τῶν χρωμάτων, ἄτινα τὴν διαιροῦσιν ὡς τάπητα εἰς ἄπειρα ποικιλίσχημα τεμάχια, μαγεύοντα τὴν ὄρασιν καὶ προκαλοῦντα τὸν θυματμόν καὶ ἐν γένει τὴν ἐπιθυμίαν ἵνα μὴ ἀποσυρῆ τις ἐντεῦθεν.

Ἡ Ἀκρόπολις ὑψὶ τὴν κεφαλὴν τῆς μεταξὺ τῶν πέριξ ἐρειπίων καὶ ὀρίζει ἀκριβῶς τὴν τοποθεσίαν, τὰς ἐκτάσεις, τὸ μέγεθος τῆς ἀρχαίας μεγαλοπόλεως. Ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως δύναται τις καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις στρέφειν τὸ βλέμμα νὰ παρατηρήσῃ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ διευκρινισθῇ, χωρίζων καὶ ὀρίζων διὰ τοῦ βλέμματος καὶ νοερῶς ἕκαστον μέρος χωριστά. Ἐκ τοῦ ὕψους ἐκείνου τῆς Ἀκροπόλεως, τοῦ καταφύτου ἐκ κοντοπερίων, ἐκ γλόβης πρασίνης καὶ δίκην τάπητος ἐστρωμένης ἐξ ἀνθέων ποικιλοχρῶμων καὶ ἐκ διαφόρων ποσῶν καὶ εὐωδῶν βοτανῶν βλέπει τις ἀπλούμενον ὑπὸ τοὺς πόδας του καὶ ὡς εἰς χάρτην ὑπερμεγέθη διάφορα ἀντικείμενα, νομίζει ὅτι ἀναζῆ ἐνώπιόν του πᾶν ὅ,τι μέγα καὶ ὠραῖον ὑπῆρξεν ἐνταῦθα. Ἐκ τοῦ ὕψους τούτου διακρίνονται αἱ περὶ τὸ Πάγγαιον τοποθεσίαι ἀρχαίων καὶ ὀνομαστῶν πόλεων ἀναμέσον τῶν ὁποίων διήρχετο ἡ μεταξὺ Ἀμφιπόλεως καὶ Φιλίππων Ἐγνατία ὁδός (*).

Ἐπὶ τοῦ ἀπορρώγος τούτου λόφου, ἐπὶ τῆς περιτετειχισμένης ταύτης Ἀκροπόλεως, ἔνθα ὅσον καὶ ἂν δὲν συναντῶνται τὸ ὕδωρ κατ' ἡσυχιά, οὐχ ἦττον ὁμως δὲν ἀπουσιάζει ἡ δροσερὰ καὶ μυροβόλος αὐρα

(*) Ὁ Γερμανὸς Ταξέλιος, ὅστις λατινιστὶ περὶ Θεσσαλονίκης ἔγραψεν, ἐπραγματεύθη ἐν ἐκτάσει καὶ περὶ Ἐγνατίας ὁδοῦ, ὑπὸ τὸν τίτλον «*Via Egnatia*». Ἡ ἐκτεταμένη καὶ εὐρεία καὶ διὰ μεγάλων πεπλατυσμένων λίθων ἐστρωμένη ἀρχαιοτάτη αὕτη Λεωφόρος, ἡ ὑπάρχουσα κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους καὶ πρὸ τῆς κατακτῆσεως τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων Βασιλικὴ ὁδός ὀνομαζομένη, μεγάλως εἶχεν ἐπεκταθεῖ, ἥτις ἀρχίζουσα ἐκ τῆς Ῥώμης, ἔληγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Εἶδομεν αὐτῆς ἔχνην τινὰ πλησίον τῶν Φιλίππων καὶ περισσώτερα ἐξῶθεν τῆς Ἀμφιπόλεως, ἡ δὲ σιδηροδρομικὴ ὁδὸς Βιτωλίων—Θεσσαλονίκης, εἰς πλεῖστα μέρη παραπλευρῶς αὐτῆς διέρχεται. Ἐπιφυλασσόμεθα ἀλλαχοῦ ἐν ἐκτάσει περὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης νὰ πραγματευθῶμεν.

καὶ τὸ τερπνὸν κελάδημα τῶν πτηνῶν, μεμιγμένον μὲ τὸν ἴχον τοῦ ποιμενικοῦ αὐλοῦ καὶ τῶν κωδωνίσκων, οὗς ἀγελάδες καὶ αἶγες εἰς τὸν λαμόν τους φέρουσι, κάποτε δὲ καὶ μὲ τὸ κάτωθεν καὶ πέραν τοῦ λόφου ἐκ τῶν βάλτων ἐρχόμενον εἰς τὰ ὕψη ὄξυ κόσμα τῶν μυριάδων βλακῶν, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ σύμβολον τῆς σπαργώσης φύσεως καὶ ἐνίοτε καὶ μὲ τὸ ρίγος εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου προκαλοῦν σύριγμα τοῦ ὑρεισέρποντος ὑπὸ τὴν πχρεῖαν πρασίην γλόβην ὄψεως καὶ πότε μὲ τὸν ὀλολυγμόν τῆς Γλαυκῆς καὶ τὸν κρωγμόν τοῦ κόρακος. ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, λέγομεν, ταύτης τῶν Φιλίππων, οἱ περιηγηταὶ τοῦ παρόντος, τοῦ παρελθόντος καὶ προπαραλθόντος αἰῶνος ἄφθονα ἔχνη τῆς ἀρχαίας εὐκλείας τῆς πόλεως παρετήρησαν καὶ περιέγραψαν.

Ἡ θέα τῶν ἀπομεινερῶν ἐξ ἐκείνων, ἐξάπτει τὴν φαντασίαν τοῦ παρατηρητοῦ, ὅστις νοερῶς ὀπισθοδρομῶν, ὡς ἄλλος Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ τὸ ἡμερολόγιον τῶν αἰῶνων κατὰ εἴκοσι καὶ πλέον τούτων αἰῶνας, νομίζει ὅτι βλέπει εἰς τὴν ἀπέναντί του εὐρείαν πεδιάδα, ἣν ἦδη ὁ χωρικός γεωργὸς ἀροτριᾷ, καλλιεργεῖ, σπείρει καὶ τὸν ἀναδιδόμενον καρπὸν ἀφθόνως θερίζει καὶ δι' αὐτοῦ τρέφεται καὶ ζῆ. συσσωματωμένην ἅπασαν τὴν κίνησιν καὶ ἐνέργειαν τῶν διαφόρων λαῶν, τῶν ποικίλων ἐθνῶν. . .

Ἐκ τοῦ ὕψους τούτου διακρίνονται αἱ τοποθεσίαι διαφόρων ἀρχαίων καὶ ὀνομαστῶν πόλεων, λόφοι διαφόρων σχημάτων καὶ ὕψων καὶ διαφόρων ὀνομασιῶν, γυμνοὶ καὶ ὑπὸ νεωτέρων οἰκοδομημάτων καλλωπιζόμενοι. Σωροὶ λίθων, ἄκνησι καὶ χόρτος δεικνύουσι μόλις καὶ συγκεχυμένως τὰς θέσεις, ὅπου ἔζων καὶ ἐμεγαλοῦργων οἱ διάφοροι τῆς ἀρχαιότητος λαοί, ὧν ἡ ἀρχὴ ἐρεβώδης καὶ ὧν τὸ τέλος ἄγνωστον. Οὐδεὶς ἴσως στέργει νὰ πεισθῇ, ὅτι ἐδῶ, εἰς τὴν ἐρημίαν αὐτήν, εἰς αὐτὴν τὴν μονοτονίαν, τὴν πενιχρότητα καὶ τὴν ἰσοπέδωσιν, ἔνθα αἱ εὐρεῖαι πεδιάδες καὶ αἱ ὑπώρειαι τῶν ὄρεων καὶ τῶν βουνῶν κατὰ μικρὰ διαστήματα δεικνύουσι τῷ παρατηρητῇ τὰς διαφόρους πόλεις, κωμοπόλεις καὶ κώμας των, αἵτινες μεταξὺ δατῶν, ὡς ὡὰ ἐντὸς φωλεῶν φαίνονται, ἐζῆσαν ἄνθρωποι, ἔδρασαν καὶ . . . ἐθαυματούργησαν. Αἱ ἀρχαῖαι πόλεις καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτὰς θνητοὶ πρό πολυλοῦ μετεβλήθησαν εἰς τάφον ἀπλοῦν, ἐξ ἐκείνων, οὗς ποτε παρατηρήσας ὁ περιπυστος Γκαίτης συνεκινήθη σφόδρα ἐκ τῆς ἐρασμίας ἀπλότητός των καὶ εἶπεν «*Ἡ αὐρα, ἥτις πνέει ἐκ τῶν τάφων τῶν ἀρχαίων, εἶναι πλήρης ἡδέως ἀρώματος, καθὼς ὁ Ζέφυρος, ὅστις ἐλαφρῶς ἐπιψαύει ἠνθισμένους ῥοδῶνας*».

Ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως περισκοπῶν τις τὰ πέριξ, νομίζει ὅτι εὐρίσκειται εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εὐχαριστήσεως,

βυθιζόμενος τρόπον τινά ἐντὸς ἀπεριγράπτου καὶ ἀνεξηγήτου τέρψεως καὶ ἡδονῆς, ἦν γενναῖ ἐν αὐτῷ κατὰ πρῶτον ἡ εὐρεία καὶ γραφικὴ τῶν Φιλίππων πεδιάδας, εἰς τὴν γονιμότητα καὶ μαγευτικὴν καλλονὴν τῆς ὁποίας ὑφείλεται καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ μνημονευομένη μυθικὴ παράδοσις, (ρκζ') ἦν καὶ ὁ Desdevise-du-Desert, ὁ Heuzey, ὁ Isambert κλπ. ἀναφέρουσι περὶ τῆς ἀρπαγῆς τῆς Περσεφόνης, ἢ τῆς Κόρης, ὡς πολλάκις οὕτως αὕτη καλεῖται.

Ἐν αὐτῇ δηλαδὴ τῇ πεδιάδι, ὡς ὑποτίθεται ὁ τῶν ὑποχθονίων θεὸς Πλούτων, ἐπιθυμῶν ν' ἀποκτήσῃ καλλίτρονον, καλλιπάρειον καὶ καλλωλένειον παρθένον, ἵνα ἐν τῇ ἐρεβώδει κατοικίᾳ του μετ' ὀλιγωτέρως ἀθυμίας διέρχεται τὸν αἰώνιον βίον του, ἀπεράσισε νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὸ τελευταῖον καταφύγιον τῶν ἀπληγισμένων ψυχῶν — τὴν βίαν — καθότι ἐγίνωσκεν, ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ τοιαύτην σύντροφον, ἧτις νὰ δεχθῆ νὰ συγκατοικήσῃ μετ' αὐτοῦ ἐν σκοτειναῖς καὶ ἀνηλίοις χώραις· διό, ἡμέρᾳ τινι ἐνῶ ἡεὺπάρειος θυγάτηρ τῆς Δήμητρος — ἡ Περσεφόνη — ἔδρεπε καλλιφύλλα καὶ εὖροσμα ἄνθη ἐπὶ τῆς ἀνθοσπάρτου πεδιάδος τῶν Φιλίππων, αἴφνης, ὡς δεικνύονται οἱ μυθολόγοι, ἰσχυρὸς σεισμὸς ἐτάραξε τὴν ψυχικὴν ἡρεμίαν τῆς εὐκισθήτου κόρης, ἡ γῆ ἐσεισθή, ἀνέδου ἐκ τῶν ἐγκάτων αὐτῆς ὁ φειβερὸς θεὸς τοῦ Ἄδου, ἀρπάζει τὴν ἔντρομον Περσεφόνην,* τοποθετεῖται μετ' αὐτῆς

(ρκζ'). Ἀππιαν. Δ', 5.

* Μεγάλῃ καὶ λαμπρᾷ ἐλαιογραφίᾳ τοῦ Ζωγράφου Παύλου Σῶβελτ (Paul Schobelt) παριστᾷ τὴν ἀρπαγὴν τῆς Περσεφόνης ὑπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ ἄδου Πλούτωνος. Ἐκ τῆς εἰκόνης ταύτης ἐλήφθη κ' ἐδημοσιεύθη ἀντίτυπον ἐν τῷ ἐν Λειψίᾳ ἐκδομένῳ περιοδικῷ «Ἐσπερος» (ἔτος Ε' ἀριθ. 119.) καὶ ἐν τῷ περιοδικῷ «Κλειώ» (ἔτ. Δ', ἀρ. 7.)

Τὸ ἀπεικόνισμα τῆς σκηνῆς ταύτης παρουσιάζει τὸν γενναῖον καὶ ἀρειμάνιον Πλούτωναν κρατοῦντα ἐν ταῖς στιβαραῖς αὐτοῦ χερσὶ καὶ σφίγγοντα ἐν ταῖς ἀγκάλαις του τὴν λυπόθυμον κόρην, ἧτις μάτην σφαδάζει προσπαθοῦσα νὰ λυτρωθῆ. Τὸ ἄρμα τοῦ ἄδου διευθύνεται ὑπὸ δύο μαύρων σφριγγόντων καὶ ἀτιθάσων ἵππων συρόμενον ὑπὸ δύο κατοίκων τῆς κολάσεως πρὸς τὸν Ἄδην. Ἄνωθεν ἐν τῷ αἰθέρι διακρίνεται μειδιῶν ὁ δοῦς τὴν ἄδειαν τῆς ἀρπαγῆς Ζεὺς. εἷς δ' ἀετός, ὡς τοὺς ἐπὶ τοῦ Παγγαίου εὐρισκομένους κ' ἐνίστοε περὶ τὴν πεδιάδα περιίπταμένους, διασφίγγει τὸν αἰθέρα, φαινόμενος ὡς μόνος μάρτυς τῆς ἀρπαγῆς, ἦν ἡ μήτηρ τῆς Περσεφόνης ἀγνοοῦσα, ὑπὸ τοῦ ἡλίου τὸ ἀπρόοπτον τοῦτο συμβᾶν ἐπληροφόρηθη.

* Ἐκ δὲ τῶν ἐν Δήλῳ ἀνασκαφῶν, τῶν ἐνεργηθειῶν ἀπὸ μέρους τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς, ἐξήχθη ἐκ τῆς γῆς ἄγαλμα, ἡ σύμπλεγμα πλείονων ἀγαλμάτων παριστάνον τὴν ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος ἀρπαγὴν τῆς Περσεφόνης, ἐν ᾧ αὕτη ἄνθη συλλέγουσα, συνέπαιζε μετὰ τῶν νυμφῶν. Εὐρίσκαται τὸ ἔργον τοῦτο ἐν Ἀθήναις

ἐν τῷ βασιλικῷ ἄρματι καὶ, τῇ συγκαταθέσει τοῦ Διὸς, φέρει τὴν ἐκπληκτον, τὴν καρδιόκτυπον καὶ ἀνθισταμένην λείαν του εἰς τὸ ἐρεβώδες μέγαρόν του, ἐκ τοῦ ὁποίου δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἐξέλθῃ.

Τοιοῦτον, ὡς βλέπομεν, μυθολογικὸν θαῦμα χώρῳ ἔλαβεν ἐν τῇ πεδιάδι ταύτῃ τῶν Φιλίππων, περὶ ἧς καὶ προηγουμένως ἀρεκτὰ ἀνεφέρομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Ἄνω παροικία τῶν Φιλίππων.

..... Ἀναγκάϊαν ἐθεωρήσαμεν τὴν καταχώρισιν ἐνταῦθα συντόμου περιγραφῆς τῶν σωζομένων ἰχνῶν περιτειχισμάτων κλπ. ἐρειπωμένων ἀντικειμένων, εὐρισκομένων ἐν τῇ Ἄνω καὶ Κάτω Παροικίᾳ τῆς λαμπρᾶς ποτε πόλεως τῶν Φιλίππων, ἧς τὰ ἐρείπια παρετηρήθησαν κατὰ καιροῦς καὶ περιεγράφησαν ὑπὸ τοῦ Λεάκ, τοῦ Κουζινερέ, τοῦ Βελῶν καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὑπὸ τῶν κκ. G. Perrot, L. Heuzey, H. Daumet, Emille Isambert κλπ.

Τὰ σπουδαιότερα καὶ ἀφθονώτερα ἐρείπια εὐρίσκονται ἐπὶ τοῦ τελευταίου πρὸς δυσμὰς ὑψώματος, τοῦ κοινῶς ὀνομαζομένου «Καρατσὶ δάγ» ἐγκύς καὶ ἀπέναντι τῆς σημερινῆς κώμης «Ράχτζας» εὐρισκομένου. Τὰ δὲ βραχυῶδη ταῦτα ὑψώματα προχωροῦντα δυσμικῶς πρὸς τὰς βάλτους, σχηματίζουσι τὸν πλέον στενὸν διαδρόμον τῶν Φιλίππων καὶ ἄγουσι μέχρι τῆς Ἀκροπόλεως, ἧτις εὐρίσκεται ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ λόφου καὶ ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἄλλο, εἰμὴ μέρος τι στενόν, ἐν τῷ ὁποίῳ κατ' ἀρχὰς ἀπαντῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ θεατοῦ τρεῖς πύργους, οἵτινες μακρόθεν ἐκ τῆς Δράμας καὶ ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς ἐπαρχίας Ζιχνῶν, ἀπεχόντων 12 ὁδοπορικῶν ὥρων διακρίνονται.

Ὁ μεγαλύτερος ἐκ τῶν πύργων τούτων, εἶναι τετράγωνος, ἔχων δώδεκα περίπου μέτρα καὶ ἀνήκει εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι

* Ἀρπαγὴν Περσεφόνης χαλκῆν ἐποίησεν ὁ διάσημος τῆς ἀρχαιότητος γλύπτης Πραξιτέλης (Plin XXXIV 19, 10) Ἐκτὸς δὲ τῆς πεδιάδος τῶν Φιλίππων, ἡ Κούζικος καὶ ἐκτὸς καὶ τῆς δεκατέσσερας τοῦλάχιστον ἄλλαι πόλεις τῆς περὶ τὴν Ἀσίαν δεικνύουσι τὴν ἀρπαγὴν τῆς Περσεφόνης ἐπὶ τῶν νομισμάτων των, ὡς αἱ Σάρδεις, ἡ Νύσα, ἡ Ἱεράπολις, αἱ Τράλλεις, τὰ Θυάτειρα, τὸ Γόρδιον καὶ ἡ Μαγνητία. (Liebe G. N. σελ. 374.)

λοι δὺν, ἔχοντες καὶ οὗτοι σχεδὸν τὸ αὐτὸ τετράγωνον ἡμικυκλίον καὶ πλάτος ὡς ἔγγιστα 9 μέτρων, ἀνήκουσιν εἰς τὸν ἐξωτερικὸν περίβολον τῆς Ἀκροπόλεως. Οἱ πύργοι οὗτοι ἀποτελοῦσιν ἀναπλήρωμα ἐτέρων πύργων, προγενεστέρων, ἢτοι ἀρχαιοτέρων, ὡς δῆλον γίνεται ἐκ τῆς χονδροειδοῦς κατασκευῆς των, ἣν οὗτοι παρουσιάζουσιν.

Ἄπαν τὸ μέρος τοῦ περιτειχίσματος τῆς Ἀκροπόλεως— τὸ πρὸς Νότον βλέπων— τὸ αὐτὸ σχεδὸν παρουσιάζει. Πρὸς Ἀνατολὰς ὅμως διακρίνει τις τὸ τοῦ Γ' πρ. Χρ. αἰῶνος, ἢτοι τὸ ἀρχαῖον περιτειχίσμα. Τὸ μέρος τοῦτο ἐπλουτίζετο, ὡς φαίνεται δι' ὀδοντοειδοῦς τριπόδου καὶ τριῶν τετραγώνων πύργων, ἐξ ὧν ὁ εἰς κειρωρισμένος ὢν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἔχει ἕξ μέτρα καὶ 22 ἑκατοστόμετρα μέτωπον, κατασκευασθῆσαν, ὅπως ἐνισχύωσι γωνίαν τινά, πρὸς δὲ τὸ μέρος τῆς πλατείας ἢ Ἀκρόπολις ἦτο κεκλεισμένη διὰ περιτειχίσματος τῆς ἰδίας κατασκευῆς, μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι αἱ λίθοι εἰσι μικρότεροι. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦτο τεῖχος, ἦτον ἐπίσης ἐφωδιασμένον δι' ὀδοντωτῶν τριπόδων καὶ τεσσάρων πύργων, ἐξ ὧν ὁ εἰς πρὸ πολλοῦ κατέρρευσε.

Κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην ὑπῆρχον πύλαι, ὧν τὰ ἔχνη διακρίνονται καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἢ πρὸς Ἀνατολὰς βλέπουσα, ἦτο στερεὰ καὶ τετράγωνος μὲ πύργον ἥδη μὴ ὑπάρχοντα. Ἐκ τῶν σωζομένων μικρῶν ἔχνην, ὑποθέτομεν ὅτι πρὸς πλείονα ἀσφάλειαν, ἕτερον περιτειχίσμα εἶχε κατασκευασθῆ παραπλευρῶς καὶ κάτωθεν τοῦ πρώτου, σχηματίζον τοῦτο μεσαίαν στενὴν ζώνην μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ἧς τοὺς βράχους ἀρκετὰ ἐπροστάτευεν αὐτό.

Πρὸς δυσμὰς, τὸ ὑψηλὸν τῆς πόλεως μέρος ὑπερησπίζετο ὑφ' ἐνὸς περιβολικοῦ τείχους, τῆς αὐτῆς ἐκτάσεως, ἀλλ' εὐρισκόμενον εἰς μικροτέρην ἀπόστασιν πρὸς Ἀνατολὰς. Ὑψίσταντο μέχρι πρὸ τινων ἐτῶν καὶ καλῶς διεκρίνοντο οἱ ἐρειπωμένοι τρεῖς πύργοι μετὰ τῶν μετώπων, τὰ ὅποια συνέδεον αὐτούς. Ὁ δὲ Emile Jsambert ἐν τῷ Συγγραμμάτι του λέγει, ὅτι τὰ δύο τρίτα τῆς κατωφερείας ἐστηρίζοντο ἐπὶ τετάρτου πύργου χονδροτέρου τῶν ἄλλων καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου διακρίνουσιν ἀκόμη ἔχνη λαμπροῦ Μακεδονικοῦ τείχους ἐκτισμένου παραπλευρῶς τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου καὶ παρουσιάζοντα μέτωπον 15 μέτρα πρὸς τὴν βᾶσιν. Ὀλίγον πρὸς τὰ κάτω ἄρχεται τεῖχος ἐπίσης κατερρειπωμένον, ὅπερ φαίνεται ὅτι ἦτο διπλοῦν. Ἐχρησίμευεν ὡς δίοδος ἐνὸς ὑδραγωγείου, ἢ κάλλιον μιᾶς ἀνοικτῆς διώρυγος κακῶς κατασκευασμένης, ἣτις περιετριγύριζε τὴν πλευρὰν τῶν γειτονικῶν ὑψωμάτων καὶ μὴ δυναμένης νὰ ὑψωθῆ πρὸς τὸν ῥοῦν τοῦ ἐδάφους.

Ἐπάρχει τεῖχος λοξὸν πρὸς τὸ ὑδραγωγεῖον καὶ διευθυνόμενον πρὸς

τὸ θέατρον, ὅπερ κατὰ τὸν κ. Heuzey, διεχώριζε τὴν ἄνω πόλιν τῆς κάτω. Ὁ κ. Jsambert λέγει, ὅτι τὸ τεῖχος τοῦτο δὲν ἐθεωρεῖτο ὡς ἀμυντικὸν ἔργον. Ἡμεῖς ἔχομεν τὴν ἐναντίαν περὶ τούτου γνώμην, ὅτι δηλαδὴ ἐκτίσθη ἐπὶ σκοπῶ, ὅπως προφυλάττη πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τὴν τε ἄνω καὶ τὴν κάτω πόλιν, ἀκόμη δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ὑδραγωγεῖον, ὅπερ ἐὰν ὑπὸ ἐχθρικοῦ σώματος καταστρέφετο, ἀμέσως ἢ πόλις θὰ παρεδίδοτο μένουσα ἄνευ ὕδατος· διότι θὰ ἤρχοντο οἱ κάτοικοι εἰς τὴν σκληρὰν ἀνάγκην, ὅπως κατέρχωνται καὶ ἀπὸ τὰς εἰς τὰς χαμηλωτέρας ὑπηρείας εὐρισκόμενας Κρηνίδας λαμβάνοντες ὕδωρ νὰ μεταφέρωσιν εἰς τὴν πόλιν, ὅπερ θὰ ἀπέβαιεν αὐταῖς σχεδὸν ἀδύνατον, ἐὰν ἐκεῖ που ἐχθροὶ παρεφύλαττον· ἄλλως τε, ἐὰν δὲν ὑποτεθῆ τοῦτο, πρὸς τίνα λοιπὸν ἄλλον σκοπὸν ἐκτίσθη τὸ τεῖχος αὐτό, ἀφοῦ δὲν ἐχρησίμευεν ὡς ἔργον ἀμυντικόν;

Κάτωθεν καὶ ἐν τῷ μέσῳ σχεδὸν τοῦ λόφου, πρὸς δυσμὰς, ἔνθα ἡ σημερινὴ λιθόστρωτος ὁδὸς (Λεωφόρος) διέρχεται καὶ παρὰ τὴν ὑπόιαν ἀπὸ πολλῶν δεκαετηρίδων ὑψίστατο στρατιωτικὸς σταθμὸς, ὅπισθεν δὲ τοῦ σταθμοῦ τούτου ὅστις ἤδη δὲν ὑψίσταται, εἰς τὴν ἀνωφερῆσαν διακρίνονται τὰ τελευταῖα ἔχνη προμακεδονικῆς ἐποχῆς· τείχους, ἅπερ ἀπετέλουν γωνίαν τείχους ἐκ λίθων ὁπωσοῦν μεγάλων, κανονικῶς προσηρμοσμένων τὸν ἕνα ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἄνευ συνδετικῆς, ἢ κολλητικῆς τινος ὕλης, ἐξ οὗ δῆλον γίνεται ὅτι τὸ περιτειχίσμα τοῦτο ἐγένετο εἰς μεμακρυσμένην καὶ οὐχὶ νεωτέραν τοῦ Ζ' πρ. Χρ. αἰῶνος ἐποχῆν.

Ὁ ἀρχαιότερος περίβολος περιοριζόμενος ὑπὸ ὠραίου τείχους, ἔχοντος πάχος ἕως 2 μέτρα καὶ 50 ἑκατοστόμετρα, περιλαμβάνει 9 πύργους καὶ 3 ἐπάλξεις. Ὅλοι οἱ πύργοι εἰσι τετράγωνοι, παριστῶντες ὅμοιον πρόσωπον 6 μέτρων καὶ 20 ἑκατοστομέτρων ἐπὶ 6 μέτρων ἐκτάσεως. Τὸ τεῖχος τοῦτο ἐκτίσθη εἰς τὴν ἄκρην ἀποκρήνου τόσον βραχῶδους, ὥστε ἡ παραβίασις τοῦ τευχίσματος ἐκ τοῦ μέρους τούτου καθίστατο δύσκολος καὶ εἰς τὸ τῆς πλατείας μέρος. Οὕτω, διὰ νὰ εὐκολύνωσι περισσότερον τὴν ὑπεράσπισιν, ἔσκαψαν ἐντὸς τοῦ ἐν τῷ τείχει εὐρισκόμενου βράχου δίοδον, ἣτις περιεττέφετο περὶ τὸ τεῖχος καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασιν, ἀφικνουμένη μέχρι τοῦ στενώματος τῆς Ἀκροπόλεως...

Μία ἐτέρα διαβατικὴ δίοδος βαθέως ἐσκαμμένη ἐντὸς τοῦ βράχου συναντᾶται ὑπὸ τῆς ἐτέρας καὶ συγκεντρώνει αὐτὴν μετὰ τῆς ἀμυντικῆς ζώνης, ἣτις ἐκτείνεται πρὸς τὴν διπλὴν σειρὰν τοῦ τείχους τῆς Ἀκροπόλεως. Ὅλον τὸ ἕτερον μέρος τοῦ περιβάλλου, ὅπερ προχωρεῖ πρὸς τὴν πεδιάδα, εἶναι ἀπλᾶ συντρίμματα, ἅπερ πιθανολογεῖται ὅτι ἐκτί-

σθησαν κατά τούς χρόνους τῆς Ῥωμαϊκῆς περιόδου. Πρὸς τὸ βόρειον καὶ δυτικὸν μέρος τὸ τεῖχος τοῦ περιβόλου δύο μόνον μέτρων πλάτος ἔχει, ἀλλ' ἐνδυναμοῦται δι' ἑτέρου τείχους, εὐρισκομένου εἰς ἀπόστασιν ἕως 12 μέτρων ἀπὸ τοῦ πρώτου. Μόνον τὸ πρὸς δυσμὰς κείμενον τεῖχος, εἶναι καλῶς ἠσφαλισμένον, περιστρεφόμενον ὑπ' ἑτέρου στρογγύλου πύργου, ὑπὸ δύο πυργίσκων καὶ δύο κιγκληθωτῶν περιτειχισμάτων.

Πρὸς τὰς ἀμυντικὰς θέσεις τῶν Φιλίππων πολλὰ καὶ διάφορα ἐξωτερικὰ ἔργα πρέπει νὰ συμπεριληφθῶσι. Ταῦτά εἰσι τὸ τεῖχος τοῦ στομίου τῆς Ῥάχτζας, τὸ μικρὸν τεῖχος τοῦ «Παναγίρ-δάγ» τὸ πρὸς δυσμὰς φρούριον, τὸ ὀνομαζόμενον ὑπὸ τῶν ἐγγωρίων «Γκιαοῦρ-άλανι».

Ὁ κ. Heuzey ἀνεκάλυψε τὰ ἀρχαῖα στάδια τῶν Φιλίππων εὐρισκόμενα πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀκροπόλεως, ἐπὶ τῆς ἐκτεινομένης προεκβολῆς τοῦ «Κακαλατζίκ». Ἀμφιβάλλομεν ὀλίγον. Ἀποφεύγομεν ἵνα πραγματουθῶμεν ἐκτενέστερον περὶ τῶν ἐρείπιων τῶν περιτειχισμάτων καὶ πύργων τῆς Ἄνω παροικίας τῶν ἀρχαίων Φιλίππων. Μία περιγραφή ἐκτενής, καταπληκτικῆ ἐνὸς κτιρίου ἐπουσιώδης καὶ ἀδιάφορος εἶναι διὰ τούς ἡμετέρους, οἵτινες ἐνδιαφέρονται μᾶλλον τὴν ἱστορίαν τῶν τόπων τῶν καὶ τὰς προγονικὰς αὐτῶν ἀναμνήσεις νὰ μάθωσι καὶ νὰ γνωρίζωσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

Τὸ θέατρον τῶν Φιλίππων.

Οὐδεμία ἀμφιβολία πρέπει νὰ ὑπάρξῃ, ὅτι ἡ λαμπρὰ τῶν Φιλίππων πόλις ἔβριθε λαμπρῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων. Πρὸς ἀναψυχὴν δὲ πρὸς τέρψιν, πρὸς αἰσθητικὴν καὶ ἠθικὴν διαμόρφωσιν τῶν κατοίκων, ἐφρόντισαν οἱ διέποντες τὰ τῆς πόλεως τῶν ἀρχαίων Φιλίππησιοι καὶ ἰδρύσαντες θέατρον ἐν αὐτῇ, ἐξεπολιτίζον καὶ ἐξηγυγνίζον τὸ ἐν τῷ θεάτρῳ συναγειρόμενον δημόσιον· διότι ἡ φύσις ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ἀκατέργαστον καὶ βρωμερόν, ἐνῶ ὁ πολιτισμός, ὅστις εἶναι ἡ τέχνη τοῦ ὠραίου, παρήγαγε τὴν Ἀφροδίτην τῆς Μήλου καὶ τὸν Ἀπόλλωνα τοῦ Belvedere, τὸ ἀριστοτέλγημα ἐκεῖνο τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς, τὸ ἐν τῷ Μουσεῖῳ τοῦ Βατικανοῦ ἐν Ῥώμῃ εὐρισκόμενον.

Ἡ σκηνικὴ ζωογόνησις ἀντικατοπτρίζουσα τῷ συρρέοντι πλήθει διὰ

τοῦ δρχματος τὰς μεγάλας μορφὰς τοῦ ἔθνικοῦ του βίου, τὰς ἀρετάς, τὰς ἐλπίδας, τὰ πάθη καὶ τὰς κακίας τῶν προπατόρων του ἐπρόβαλλεν εἰς αὐτὸ ἐκείνας μὲν εἰς μίμησιν, ταύτας δὲ εἰς ἀποτροπὴν καὶ τοιουτοτρόπως οἱ Φιλίππησιοι ἀπεκρίνον τὴν ἐνθύμησιν τῆς θεατρικῆς παρστώσεως, ἣτις ἦτο δι' αὐτοὺς διδασκαλίαι, μᾶθημα, ἐκπαίδευσις.

Ὁ προσωρισμὸς δὲν ἦτο μόνον ἡ παρστώσις δραματικῶν ἔργων, ἀλλ' ἐτελοῦντο ἐν αὐτῷ (ὡς καὶ εἰς ἕτερα ἀρχαίων μεγαλοπόλεων θέατρα) καὶ αἱ εἰς τὴν λατρείαν τῶν θεῶν τῆς πόλεως ἀνήκουσαι τελεταὶ καὶ παριστάνοντο χοροί· διότι ὡς φρονεῖται τὰ ἀρχαῖα θέατρα ἦταν κατὰ πολὺ διάφορα τῶν σημερινῶν. . . τὰ ὅποια ἐντιστι μεγαλοπόλεσιν ἦσαν ἀρκετὰ μέγαρα καὶ εὐρύχωρα ὡς τὸ ἐν Μεγαλοπόλει, ὅπερ κατὰ τὸν Παυσανίαν θεωρεῖται ὡς τὸ μεγαλείτερον ὄλων τῶν ἀρχαίων θεάτρων, οὗτινος τὸ μέρος τῆς σκηνῆς, ἐξ ἀνασκαφῶν γινόμενων ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς πρότινος εἶχεν εὐρεθεῖ καὶ ὡς τὸ τῶν Ἀθηνῶν, ὅπερ ἐδέχετο τριάκοντα χιλιάδας θεατῶν (ρχη) ἐν τοῖς ὅποιοις παριστάνοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ Τραγωδίαι τοῦ Αἰσχύλου, τὰ συγκινητικὰ δράματα τοῦ Σοφοκλέους, ὁ Οἰδίπους, ἡ Ἀντιγόνη, τοῦ χარიέντος Εὐρυπίδου τὰ ἔργα, αἱ δημώδεις κωμωδίαι τοῦ δεινοῦ Ἀριστοφάνους κτλ. ἐν οἷς, ὡς πληροφροῦμεθα ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἡ ἐπιδοκιμασία καὶ ἀποδοκιμασία ἐξεφράζοντο μεγαλοφῶνως ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ἐν τοῖς ὅποιοις καὶ ἀνδριάντες ἀνεγείροντο τῶν ποιητῶν καὶ ὑποκριτῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διαφόρων ἐξόχων ἀνδρῶν διαπροτρόπως ὠρελησάντων τὸν ἐκυτῶν δῆμον, σὺν τούτοις δὲ καὶ ποικίλα ἀγάλματα πρὸς στολισμὸν τοῦ θεάτρου ἐστήνοντο ἐν αὐτῷ.

Ὅτι δὲ καὶ τὸ θέατρον τῶν Φιλίππων εἶχε τοιαῦτα κοσμηματα, ἀμφιβολία δὲν πρέπει νὰ ὑπάρξῃ· διότι ὡς μᾶς ἐδηγήθη ἡμέραν τινα ἐνενηκοντούτης χωρικῆς τῆς γείτονος τῶν Φιλίππων Ῥάχτζας, κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν, κίπολις ὢν οὗτος, καθ' ἑκάστην μετὰ τῶν αἰγῶν τοῦ κυρίου του ἤρχετο ἐνταῦθα καὶ ἐνῶ οἱ κερσφόροι τετράποδες σατανᾶδες του ἔβασκον τὴν περίξ παχεῖαν χλόην, οὗτος ἠρέσκετο βλέπων ὠραίας ἐκ μαρμαροῦ γυναῖκας, ἀνδρας καὶ παιδία γυμνά, τὰ ὅποια κατ' ὀλίγον οἱ φράγχοι ἐρχόμενοι ἀπὸ κειροῦ εἰς κειρὸν τὰ ἐπαίρον, μεταφέροντες αὐτὰ εἰς τὴν χώραν τῶν τινα ἐκ τούτων κατεπλακώθησαν, ὡς ἔλεγεν ὁ ἀρελής βοσκός, ὑπὸ τῶν ἐκ μεγάλου σεισμοῦ πεσόντων κτιρίων. Ὁ κ. Heuzey μόλις ἐπρόβησε καὶ ἤρην εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ θεάτρου ἐκ τῶν διασωθέντων συντριμμάτων τοῦλάχιστον

ἐν σύντριμμα Μούσης (*Αγαλμα Θαλείας) εὐρισκόμενον ἤδη ἐν τῷ Μουσεῖῳ τοῦ Λούβρου.

Ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς σωζομένων εἰσέτι ἐρείπιων τῆς νεκροπόλεως ταύτης, τὸ θέατρον εἶναι τὸ μόνον κτίριον τὸ εὐρισκόμενον ὡς προγενέστερον τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς. Αὐτὸ τοῦτο φρονεῖ καὶ ὁ κ. Heuzey. Τὸ ἀρχαῖον τοῦτο...οικοδόμημα ἐξ ἑνὸς μέρους προσκολλᾶται πρὸς τὸ Ἀνατολικὸν Ἑλληνικὸν τεῖχος, ἐνῶ πρὸς τὸ μέρος τῆς πόλεως περιορίζεται ὑπὸ μεγάλου τείχους ἔχοντος πλάτος δύο μέτρων καὶ 18 ἑκατοστομέτρων καὶ τὸ ὅποιον εἶναι ἢ πειστικωτέρα ἐνδειξις τῆς τοῦ Γ' πρ. Χρ. αἰῶνος κκλης τέχνης.

Μέχρι πρό τινων ἐτῶν πολὺ μέρος τῆς Ὁρχήστρας ἐφάνετο, ὡς εἶχεν αὕτη τὸ πρῶτον, ἀλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον αἰ ἐσωτερικῆς οἰκοδομαί τοῦ θεάτρου κλυρθεῖσαι καὶ τετμηθεῖσαι ὑπὸ τὴν γῆν, ἔνεκα τοῦ βάρους, ἐπέπλησαν τὸ βάθος, ἢ τοὺς λάκκους αὐτῆς. Ἐπίσης καὶ αἱ σειραὶ τῶν ἐδωλίων μέχρι πρό τινων ἐτῶν διακρίνοντο καὶ αὐταί, πλὴν μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινων ἀκόμη, μηδὲ ἴχνος τοῦ θεάτρου δὲν θά ὑφίσταται. Αἱ βαθμίδες ἐτχημάτιζον κύκλον μεγαλύτερον, ἐκτενέστερον, περιεκτικώτερον ἡμικυκλίου. Τὸ δὲ σχέδιον τοῦτο ἐγένετο δεκτόν, ὅπως περισσώτερον εὐρέθη ὁ χώρος τῆς ὀρχήστρας. Ἐπιμήκεις λίθοι, ἐκτοπισμένοι, διεσπαρμένοι τῆδε κακείσε, παριστῶσιν εἰσέτι τὰς ἐδρας· αἱ δ' ἀνώτεροι σειραὶ φαίνεται ὅτι κατόπι προστεθήσαν· διότι κατὰ τὸν Heuzey ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ σωροῦ λίθων Ῥωμαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς, εἰς ἣν ἀνήκει πολὺ μέρος τοῦ θεάτρου, εἰς τὸ ὅποιον ἀναμφιβόλως, μετὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς πόλεως καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθουμοῦ αὐτῆς, ἀρκεταὶ προσθῆκαι ἐγένοντο.

Αἱ μεγαλύτεραι ἀκτίνες τῶν βαθμίδων παρουσιάζουσι 34 ὡς ἔγγιστα μέτρα καὶ τὸ ὀλικὸν βάθος τῆς περιοχῆς 47 ὡς ἔγγιστα μέτρα, αἱ δ' ἀνώτεροι σειραὶ 6 σχεδὸν μέτρα εἶχον, τὸ τεῖχος τοῦ προσκηνίου, οὔτινες ἴχνη ἐσώζοντο μέχρις ἐσχάτων, ἦτο καλῶς κατειργασμένον διὰ λιθοζοικῆς τέχνης. Τὸ πρόσωπον τοῦ ὅλου κτιρίου, εὐρίσκετο ἐπὶ τῆς κυρίας ὁδοῦ τῆς πόλεως, τῆς διευθυνομένης ἐξ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμᾶς καὶ τὸ θέατρον, ἦτοι τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ θεάτρου, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπῆρχον οἱ θεαταί, ἐκεῖτο ἔναντι τοῦ Παγγαίου ὄρους.

Ἐν γένει δ' ἡ κατσκευῆ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος οἰκοδομήματος, φαίνεται ὁμοιάζουσα τῇ τῶν Ἀθηναϊκῶν θεάτρων, ἐλαχίστας ἴσως ἔχουσα διαφορὰς, καθότι πανταχοῦ τὰ ἐρείπια τῶν ἀρχαίων θεάτρων διαφόρων μερῶν...τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τῆς Σικελίας κλπ. ὁμοίωσχημα

ἦσαν, ἐξ οὗ δῆλον γίνεται, ὅτι πρὸς κατασκευὴν τούτων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ἐξ Ἀθηνῶν ἐλήφθη τὸ δεῖγμα.

Τὸ θέατρον τῶν Φιλίππων συνέκειτο, ὡς δεικνύεται ἐκ τῶν ἐρείπιων, ἐκ τριῶν μερῶν.

α') Ἐκ τοῦ χώρου διὰ τοὺς θεατάς, τοῦ κυρίως λεγομένου θεάτρου.

β') Ἐκ τῆς σκηνῆς τῆς ἀπέναντι τῶν ἐδρῶν τῶν θεατῶν κειμένης.

γ') Ἐκ τοῦ μεταξὺ τῶν δύο τούτων εἰρημένων μερῶν εὐρισκόμενου χώρου τῆς Ὁρχήστρας.

Φαίνεται δ' ὅτι αἱ παραστάσεις ἐλάμβανον χώραν ἐν ὑπαίθρῳ, ὅπερ συνέβαινε καὶ εἰς τὰ τῶν ἄλλων μερῶν θεάτρα.

Ἐκτὸς Ῥωμαϊκῶν τινῶν προσθηκῶν, αἵτινες ἀναμφιβόλως ἐγένοντο μετὰ τὰ 42 πρ. Χρ. ἦτοι μετὰ τοὺς μεταξὺ Ἀριστοκρατικῶν Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου ἀρ' ἐνός, καὶ τῶν Δημοκρατικῶν Ῥωμαίων Βρούτου καὶ Κασσίου ἀφ' ἐτέρου ἐμφυλίου πολέμου ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων, τὸ θέατρον τῆς πόλεως ταύτης εἶναι ἀποκλειστικῶς τῶν Μακεδονικῶν χρόνων, ἀνεγερθὲν τοῦλάχιστον περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' πρ. Χρ. αἰῶνος· καθότι τὸ τῶν Ἀθηνῶν θέατρον, ὅπερ ἐχρησίμευεν ὡς δεῖγμα πρὸς ἀνέγερσιν τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ θεάτρων, εἶχεν ἀποπερατωθεῖ ἐν Ἀθήναις ἐπὶ Λυκούργου, ὃν πρότερον ξύλινον, πεσὸν εἰς τὰ 500 ἔτη πρὸ Χρ. Τὸ θέατρον τῶν Φιλίππων ἦτον εὐρύχωρον, εἶχεν ἀρκετὴν ἔκτασιν, ἀρκετὸν χώρον, ἐτοποθετοῦντο ἐν αὐτῷ πολλοὶ θεαταί. Σήμερον ἐλάχιστα ἴχνη αὐτοῦ σώζονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

Κάτω Παροικία τῶν Φιλίππων.

Μέχρι τεσσάρων, ἢ καὶ περισσοτέρων ἴσως τούτων μέτρων βάθους ἐν τῇ γῇ ἐκάλυψαν αἱ πολυαιῶνιοι ἐπιχώσεις τὰ παμπληθῆ καὶ ποικίλλα ἴχνη τῶν παρελθουσῶν μεγάλων κ' ἐκτεταμένων ἐποχῶν καὶ τῶν ἐκλειψασῶν διαφόρων γενεῶν, αἵτινες ἐξῆσαν, ἐνήργησαν καὶ ἔδρασαν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ καὶ μόλις ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, πότε τὸ ἄροτρον τοῦ γεωργοῦ καὶ πότε ἡ σκαπάνη τοῦ ὀδοποιοῦ ἀπὸ τι σύντριμμα ἐξάγουσιν, ὅπερ πρὶν ἐξετασθῆ καὶ μελετηθῆ μετὰ τῶν λοιπῶν κοινῶν λίθων εἰς τὴν ἀνέγερσιν φρακτῶν, ἢ οἰκίσκων, ἢ ἄλλων οἰκοδομῶν χρησιμοποιοῦσιν...

Ὡς παράδειγμα δὲ τῆς ἐλεεινότητος ἡμῶν ταύτης φέρομεν τὰς ὑπὸ τοῦ περιπόστου κ. Huezey πρὸ 25 περίπου ἑτῶν δημοσιευθείσας ἐπιγραφὰς ἐν τῷ ὠραίῳ καὶ κομψῷ συγγράμματι του «*Missiout de Macédoine*». Τί ἔγεινον αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται, ἅς ἡ ἀπορία τῶν πέριξ κατοίκων εὐηρεστήθη νὰ ἐγκαταλείψῃ μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ περιπόστου τούτου Γάλλου Ἀρχαιολόγου ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τοῦ παρελθόντος, τοῦ θαυμαστοῦ; Ποῦ ἐστάλησαν αἱ ἐν λόγῳ ἐπιγραφαί; Ποίαν τύχην ἔλαβον; Τίς ἐξηφάνισεν αὐτάς; Ποίον οἰκοδόμημα δι' αὐτῶν ἐκτίσθη; Δυστυχῶς οὐδεμία ἐξ αὐτῶν, ὡς καὶ μηδεμία ἐκ τῶν ὑπ' ἡμῶν ἀργότερον κατὰ καιροῦς ἀντιγραφειῶν ὑφίσταται. Μόνον τὸ τρόπικιον τοῦ Βιδίου — περὶ οὗ κατωτέρω ἐν ἐκτάσει — μόνον αὐτὸ φανερόν ἴστανται ἐν τῇ ἀρχικῇ θέσει του, πλὴν καὶ τούτου τὴν βάσιν, μ' ὅλην τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἔνθεν καὶ ἔνθεν αὐτοῦ εὐρισκομένων ξηνοδόχων κλπ. ἀνθρώπων σπουδαίως ἐκολοβώθη, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι ἐντὸς τοῦ μαρμαρίου τούτου ὄγκου, θὰ εὕρισκετο θησαυρός, πλὴν ἀνθρακες οἱ θησαυροί!

Κατὰ τὸν 15' αἰῶνα, ἤτοι περὶ τὰ ἔτη 1546 — 1549 μ. Χρ. ὁ Bellon εἶχεν ἰδεῖ εἰς τοὺς Φιλίππους τὰ λείψανα τοῦ Ἀμφιθεάτρου καὶ τὰς Κολῶνας ναοῦ τοῦ Κλαυδίου, ἅτινα τίς οἶδε πρὸ πότων δεκαετηρίδων ἐκολοβώθησαν, ἢ ἀνηρπάγησαν. Ἐπίσης ὁ Cousinery ἀναφέρει τινά. Καὶ ὁ G. Perrot, ὅστις — ὡς καὶ ὁ κ. Huezey, μετὰ μεγίστης λεπτομερείας καὶ ἀκριθείας καὶ τελειότερον τοῦ Cousinery τοῦ Bellon καὶ ἄλλων περιέγραψεν καὶ ἐξεικόνισεν τὰ ἑρείπια τῶν Φιλίππων — λέγει, ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον συντελεῖ, διὰ νὰ ἐννοήσῃ τις καλλίτερον τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν Φιλίππων κατὰ τὴν ἀκμὴν των, εἶναι τὰ λείψανα τῶν ναῶν, ἅπερ εὕρισκονται ἐν τῇ πεδιάδι πλησίον τῆς ἀρχαίας Ῥωμαϊκῆς ὁδοῦ. Εἶναι αἱ πολυάριθμοι Κολῶνας διαφόρου ῥυθμοῦ, λείψανα σπουδαίας ἀρχιτεκτονικῆς, λείψανα μαρμάρων ληφθέντα κατὰ τὴν πτώσιν τῆς πόλεως ταύτης καὶ διασκορπισθέντα ὑπὸ τῶν πέριξ κατοίκων εἰς ὅλα τὰ νεκροταφεῖα, ἐξ ὧν ὅμως ἐλάχιστα βλέπει τις σήμερον καὶ πρὸ πάντων πρὸ τὴν λεωφόρον ἐν τῇ κάτωθεν τοῦ χωρίου Ζυγὸς πεδιάδι.

Ὁ ἴδιος κ. G. Perrot περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Κλαυδίου λέγει, ὅτι τὸ μόνον ἀρχαῖον πρᾶγμα ὑπαρκτόν εἰς τοὺς Φιλίππους, εἶναι τέσσαρες στῆλαι μεγίστου μεγέθους καὶ πάχους, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸν πρόδρομον τοῦ Ναοῦ (*Divus Claudius*) ὅπου διασώζονται ἀκόμη ἀγάλματα καὶ χονδραὶ στῆλαι μαρμάριναι κατὰ τὴν Δωρικὴν ἀρχιτεκτονικὴν, θαυμάσια ἀνάγλυφα καὶ μεγάλη ἀψίς. Καὶ ὅμως μῆτε ἀνάγλυφα, μῆτε ἀγάλματα σήμερον ὑπάρχουσι.

Κάτωθεν τῆς Λεωφόρου, πρὸς μεσημβρίαν αὐτῆς, ἰκανὴ ἔκτασις τῆς πεδιάδος, ἣτις πρὸ δύο ἀκόμη αἰῶνων ὑπ' ἀνθρώπων κατωκίετο καὶ ἣτις μέχρι πρὸ τινῶν δεκαετηρίδων ἔγεμεν ἐκ διαφόρων οἰκοδομημάτων, ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς ἀγροὺς μετατραπείσα, εὕρισκετο μὲν ἤδη καλλιεργημένη ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς γείτονος Ῥάχτζας, οἵτινες ἐνταῦθα φυτεύουσι καπνὸν καὶ σπείρουσι σίτον, ἀραβόσιτον καὶ κριθήν, πλὴν εἶναι πλήρης καὶ εὕρισκεται ἀνάμικτον τὸ χῶμα ἐκ συντριμμάτων διαφόρων ἀρχαίων πηλίνων, μαρμαρίνων, λιθίνων κλπ. ἰχνῶν τῆς ἐκλειψάτης ἀρχαιότητος καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς ὑπάρχει ὡς δύσμορφος ἀνθρωπίνου σώματος σκελετός, τὸ ἄλλοτε μέγα καὶ καταπληκτικὸν τὴν ὄψιν κτίριον, τὸ ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων «*Διρεκλέρ*» ὀνομαζόμενον, τὸ ὅποιον ἔχει ἔκτασιν ἰκανήν, ὕψος μέγα καὶ προμετωπίδαν ἐστολισμένην. Ὁ κ. Isambert λέγει ἐν τῷ Συγγράμματι του, ὅτι δὲν μένουσιν, εἰμὴ μόνον τεῖχος τι μετὰ τεσσάρων στύλων, οἵτινες εἰσι τὰ λείψανα τὰ διαφανέστερα καὶ ζωγραφικώτερα τῶν Φιλίππων. Ἦδη ὅμως τὸ κτίριον αὐτὸ μόνον τρεῖς στύλους ἔχει, εἶναι δ' οὗτοι ἐκ μαρμαροῦ ὕψους 7 πρὸς 8 μέτρα κατὰ τὸν κ. Isambert καὶ 11—13 καθ' ἡμᾶς· διότι πρὸ 15 περίπου ἑτῶν χωρικός τις σκάπτων περὶ τὴν βάσιν τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τριῶν, ὅπως ἐκρίζωσῃ κοντοπρίνου καὶ προχωρίσας, εἶδεν ἐντὸς βῆθους τριῶν μέτρων ὑπάρχουσαν ἔτι βαθύτερον τὴν βάσιν αὐτοῦ, καλυφθεῖσαν, ὡς καὶ ἅπαν τὸ οἰκοδόμημα τοσοῦτον ὑπὸ τῶν ἀενάως γινομένων ἐπιχώσεων, αἵτινες ὡς εὐεργετικαὶ πρέπει νὰ θεωρῶνται· διότι ἐπροφύλαξαν καὶ προφυλάττουσιν ἐκ τῶν καταστρεπτικῶν χειρῶν ἡμῶν ἀπείρους σπουδαίας ἀρχαιότητος.

Τὸ κτίριον τοῦτο σχεδὸν ὀλόκληρον εἶχεν ἰδεῖ περὶ τὰ 1549 καὶ τὸ περιέγραψεν ὁ Bellon ὡς ναὸν τοῦ Κλαυδίου. Τῆς αὐτῆς γνώμης εἶναι καὶ ὁ κ. G. Perrot, πλὴν ὁ Γάλλος Ἀρχιτέκτων H. Daumet, ὅστις κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα ἐμελέτησεν αὐτό, συμπεραίνει, ὅτι αἱ πυκναὶ σωρεῖαι τοῦ «*Διρεκλέρ*» σχηματίζουσι τὰς τέσσαρας γωνίας μιᾶς αὐλῆς τετραπλευροῦ, ἐχούσης 15 μέτρα καὶ 55 ἑκατοστόμετρα ἐπὶ 17 μέτρων 97 ἑκατοστομ. Ἡ κατὰ τὸν κ. H. Daumet αὐλὴ αὕτη ἦτον, ὡς φαίνεται, τὸ κέντρον ἐπισεσωρευμένων κατασκευῶν καὶ μετὰ τῶν ὀπίσθων συνεκινῶντο κατ' εὐθείαν ἐκ τριῶν μερῶν. Πρὸς τὸ Νοτιοδυτικὸν μέρος, ὅπερ παριστᾷ τὸ βῆθος τῆς αὐλῆς, τὸ μετὰ τῶν στύλων διάστημα κατέχεται ὑπὸ τείχους, σχηματίζοντος διαδοχικῶς σειρὰν τετραγώνων λίθων ἐκ λευκῶν μαρμάρων. Ἐν τῷ μέσῳ ὑπάρχει θύρα καμπυλοειδῆς, ἣτις ἐδίδο δίοδον εἰς πλατεῖαν λοξοτὴν πλάτους 7

μέτρων καὶ 47 ἑκατοστομέτρων καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ θόλος ἀφῆκεν ἴχνη τινά. Ἐκείθεν ἐτέρα θύρα διεκoinωνεῖτο μετ' ἄλλων καταστραφέντων διαμερισμάτων καὶ κτισθέντων ἀπλῶς κιγκλιδοειδῶς. Ἐπὶ τῶν δὺ ἀλλων πλευρῶν τοῦ τοίχου, ἀνακαλύπτομεν ἐπίσης τὰ ἴχνη δὺ συγκοινωνητικῶν αἰθουσῶν, μετὰ δὺ ἐνδιατημάτων. Τὸ βαθύτερον ἐνδιατήμα συνέκειτο ἐκ κολωνῶν φέρον τὰς ἀψίδας ἐπὶ τῶν περιστυλίων. Αἱ κολῶναι ἀπωλέσθησαν, ἀλλ' ἀνακαλύπτομεν αὐτάς, λέγει ὁ κ. Isambert, τὰ ἀνταποκρινόμενα περιστύλια εὐρισκόμενα ἐντὸς τῶν σωρῶν καὶ ἔχοντα ἐπ' αὐτῶν προμετωπίδαν, ἣτις φέρει τὸ ἴχνος τῆς ὑπάρξεως καμπιλοειδῶν ἀψίδων. Πρὸς τὸ ΔΑ μέρος φαίνεται ὅτι ἡ αὐλή δὲν ἦτο κλειστή. Ὁ μόνος διατηρούμενος στῦλος πρὸς τὸ μέρος τοῦτο, εἶναι ὀλοτελῶς γυμνός καθ' ὅλα τὰ μέρη. Ὁ κ. H. Daumet συνεπέρανεν ὅτι ἡ αὐλή ἐνταῦθα συνεκoinωνεῖτο ἐλευθέρως καθ' ὅλον τὸ πλάτος μεθ' ἐτέρου διαστήματος εὐρυχωροῦ, ἐπίσης ἀνοικτοῦ. Ὅλοι οἱ στολισμοὶ τοῦ κτιρίου τούτου ἀνήκουσιν εἰς ἐποχὴν διαδοχικὴν καὶ ἣτις φαίνεται νὰ ἦτο τὸ σύνολον τῶν Βυζαντινορωμαϊκῶν περιόδων.

Τὸ ὀλικὸν σχέδιον τῶν ἐρείπιων ἀπέδειξεν εἰς τὸν κ. H. Daumet ὅτι τὸ κτίριον τοῦτο δὲν ἦτον οὔτε χριστιανικὴ ἐκκλησία, οὔτε ἄλλο τι παρόμοιον οἰκοδόμημα, ἀλλ' ἀνεμφιβόλως τὸ κεντρικὸν μέρος ἀνακτόρου τινός καὶ ἴσως τὸ τῶν θερμῶν λουτρῶν (Βαλανεῖον). Ἡ γνώμη αὕτη διαβεβαιούται ὑπὸ μιᾶς ἐπιγραφῆς ἀναγνωσθείσης ὑπὸ τοῦ κ. G. Perrot ἐπὶ τοῦ ἐπιποδίου εἰσέτι ὀρθίου ῥωμαϊκοῦ ἀγάλματος, ὅπερ ἤδη δὲν ὑρίστανται, ὡς δὲν ὑρίστανται καὶ τὸ περιγραφέν κτίριον.

Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διευκρινισθῇ τὸ κτίριον τοῦτο καὶ νὰ εἴπῃ τις ἀκριβῶς τί ἦτο κυρίως αὐτό, ἐὰν δὲν γεινῆ ἀνασκαφὴ πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος αὐτοῦ ὅπου ὑπάρχει ἡ συνέχειά του καὶ μάλιστα ὅπου ὑποθέτομεν ὅτι θὰ εὐρεθῶσι τὰ θεμέλια κυρίως (τοῦ καθ' αὐτό) κτιρίου, οὔτινος αὐλή, ἢ πρόδρομος εἶναι τὸ σωζόμενον ἐτι κτίριον, πλὴν κατὰ τὸ ἡμισυ σχεδὸν μὴ ὄντος τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. H. Daumet περιγραφομένου· διότι τοῦτο, ὡς προείπομεν, ἤδη ἀρκετὰ κολοβωμένον ὑπάρχει. Γέροντες χωρικοὶ ἐνθυμοῦνται, ὅτι πρὸ ἐξήκοντα ἐτῶν οἱ ἀναφερόμενοι 4 (οἱ ἤδη 3) στῦλοι ἦσαν περισσότεροι, ὅτι τὸ κτίριον εἶχεν ἕτερον οἰκοδόμημα ὑπερθεν αὐτοῦ κρημισμένον ὅμως τὸ πλεῖστον καὶ ἐπὶ τὰς δὺ ἐμπροσθίους γωνίας τοῦ κτιρίου εὐρίσκοντο «μαρμαρίνοι ἄνθρωποι» (ἀγάλματα) ὡς τοὺς ἀποκαλοῦσι καὶ ἐπὶ ὑπὸν εἰς τὸ κατώτερον μέρος αὐτοῦ μεγάλαι πλάκες μαρμαρίναι μὲ πολλὰς σειρὰς γραμμῶν (ἐπιγραφάς).

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν πληροφοριῶν τούτων καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἐρείπι

τοῦ μεγάλου τούτου κτιρίου, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει, πάλι δὲν φαίνεται ἡμῖν ὀρθὴ ἢ γνώμη τοῦ κ. H. Daumet λέγοντος ὅτι ἀπετέλουν αὐτὰ Βαλανεῖον ἢ δ' ἐπιγραφὴ, ἣτις δίδει τὸ ἐνδόσιμον νὰ ὑποθέσῃ τις τοῦτο καὶ ἦν ὁ κ. Perrot ἀνέγνωσε, πολὺ πιθανὸν εἰς ἄλλο κτίριον προγενέστερον νὰ ἀνῆκε καὶ ἔπειτα καθ' ὃν καιρὸν ἐκτίζετο τὸ εἰρημένον οἰκοδόμημα χάριν κόσμου, ἢ δι' εὐκολίαν τινὰ νὰ ἐστήθῃ ἐκεῖ. Τοιαῦτα παραδείγματα δὲν σπανίζουσιν. Ἡμεῖς ἔτυχε νὰ ἴδωμεν κατὰ τὰς ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Θράκῃ καὶ ἀλλαγῶν περιηγήσεις ἡμῶν Βυζαντινὰ περιτειχίσματα νὰ ἔχωσι συντρίμματα ἀγαλμάτων, ἀναγλύφων, ἐπιγραφῶν κλπ. ἀντικειμένων ἀνήγοντα εἰς τὴν Β' Γ' καὶ Δ' πρ. Χρ. ἑκατονταετηρίδα.

Τέλος πάντων ἡμεῖς δὲν γνωμοδοτοῦμεν καὶ δὲν λέγομεν ὁποῖόν τι ἦτο τὸ κτίριον αὐτό, μία τακτικὴ ἀνασκαφὴ πιθανὸν ἡμᾶς νὰ διαψεύσῃ καὶ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ ὡς ὀρθὴν τὴν γνώμην τοῦ Bellon εἰπόντος ὅτι τοῦτο ἀνῆκεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κλαυδίου, τοῦ ὁποῦ τὰ ἐρείπια σώζονται κατόπι τῶν καταστροφῶν, ἃς ἐπήνεγκεν ὁ χρόνος, αἱ μάχαι, αἱ πυρκαϊαί, οἱ σεισμοὶ καὶ προπάντων οἱ ἄνθρωποι τοῦ τόπου μας, οἵτινες πολλάκις εἰς μικρὰ τεμάχια μετατρέπουσι πολύτιμον κλασικὴν στήλην, ὅπως ἀφαιρέσωσι καὶ οἰκειοποιηθῶσιν ἐσκωριασμένον τεμάχιον σιδέρου ἐξ αὐτῆς. Πρὸ 25 ἐτῶν ὑπῆρχε τὸ κτίριον τοῦτο τελειότερον, ἀλλὰ χάριν τῶν μαρμαρίνων λίθων, τῶν τετραγώνων κ' ἐτοιμῶν πρὸς ἀνέγερσιν κομψῶν καὶ στερεῶν κτιρίων οἱ τῶν πέριξ χωρίων κάτοικοι ἀποδεκατίζοντες αὐτούς, ἄφησαν εἰς ἡν ἤδη κατάστασιν εὐρίσκετο ὁ σκελετὸς τοῦ ναοῦ Κλαυδίου, κατὰ τὸν Bellon ἢ ὁ λουτρῶν μεγάρου τινός κατὰ τὸν H. Daumet ἰστάμενος ἐν τῇ πεδιάδι ταύτῃ, ὅπως ἐστάθη ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους ἐν ὠραιότητι καὶ καλλονῇ, καίτοι χονδροειδῆς φαίνεται ἐκ τοῦ πλησίον παρατηρούμενος· αἱ γενεαί, αἱ πάλαι ποτὲ θυμᾶσταν καὶ ἠδυνθεῖται παρατηροῦσαι αὐτόν, παρῆλθον ἀνεπιστρεπτεῖ, ὁ δὲ σημερινὸς ἡμιάγριος κάτοικος τῶν γειτονικῶν χωρίων, διερχόμενος πρὸ αὐτοῦ, ἢ ἀροτριῶν τὰς πλησίον του γαίας, τὰς πλήρεις κερματίων ἐξ ἐπιφανῶν ἐρείπιων, τὸν θεωρεῖ μὲ ἀδιαφορίαν, ἢ περιφρόνησιν, λυπούμενος μάλιστα διότι τὸ ἐρείπωμα τοῦτο κατέχει ἀρκετὸν χωρὸν, ὥστε οἶδεῖς θαυμασμὸς αὐτοῦ ὑπάρχει, ἐκτὸς τῶν ἀπὸ μεμακρυσμένων χωρῶν ἐρχομένων ξένων, εἰς ὧν τὰ βλέμματα μεγαλοπρεπῆς καὶ ἀξιοθαύμαστος φαίνεται ὁ σκελετὸς τοῦ ἀρχαίου τούτου κτιρίου, οὔτινος ἢ χρονολογία δὲν ἀνέρχεται πέραν τῆς Β' πρ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄

Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ τῶν Φιλίππων.

Ἀπὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς γραφῆς, οἱ ἄνθρωποι ἀναγκασθέντες καὶ μὴ ἔχοντες ἕτερα μῆσα, μετεχειρίσθησαν διαφόρους ὕλας μᾶλλον ἢ ἦττον ἀρμοδίας διὰ τὴν μεγάλην ταύτην ἀνάγκην τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Μετεχειρίσθησαν παραδείγματα χάριν τὸν λίθον, ἐφ' οὗ ἐχάρατον τὰς καλουμένας ἐπιγραφαί. Μετεχειρίσθησαν τὸν χαλκόν, τὸν μύλυθον καὶ ἄλλα μέταλλα, μὴ ἐξαιρουμένου καὶ τοῦ ἐλεφαντίνου ὀστού καὶ τοῦ ξύλου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου (ξύλινους πίνακας) ἤλοιπον διὰ κηρίου, ἐξέθετον εἰς τὴν θερμότητα τοῦ ἡλίου, ἢ καὶ τῆς πυρᾶς καὶ τοιοῦτοτρόπως ἠδύνατο ἐπανειλημμένως νὰ μεταχειρίζωνται αὐτοὺς ὡς τὰ σημερινὰ πολύγραφα.

Αἱ ἐπὶ τῶν λίθων ἐπιγραφαὶ ἦσαν συνηθέστεραι, μάλιστα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις λαοῖς, οἵτινες ἐχάρατον ἐπ' αὐτῶν πάντα τὰ δημόσια ἐγγραφα, ἐνίοτε δὲ καὶ τὰ ἰδιωτικά, ὅπερ ἦτο τὸ ἴδιον μὲ τὴν διὰ τῶν ἐφημερίδων τωρινῆν δημοσίευσιν τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, ἢ τῶν διαγγελμάτων. Πολλὰ τοιαῦτα ἐπιγραφαὶ ἐν καλῇ καταστάσει διατηρήθησαν ἄχρι σήμερον, φυλαττόμεναι ἐν διαφόροις Μουσείοις τῆς Εὐρώπης.

Οἱ ὑπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ἐπικεκυρωμένοι νόμοι, τὰ ψηφίσματα τῆς Γερουσίας, αἱ περὶ συμμαχίας συνθήκαι καὶ τὰ παρόμοια ἐχάρατοντο εἰς πίνακας ὀρειχαλκίνους, οἵτινες κατόπι προσηλοῦντο ὑπὸ τὰς στοὰς τοῦ Καπιτωλίου καὶ ἐν τούτῳ συνίστατο ἡ δημοσίευσίς των. Ὑπὸ τοὺς πρώτους βασιλεῖς, ὡς μαρτυρεῖ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ἐχάραττοντο ἐπὶ σάνιδων καὶ περὶ τῆς ἀρχαίας ταύτης χρήσεως, μνεῖαν ποιεῖται καὶ ὁ Ὀράτιος (α').

Ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τῶν Φιλίππων ὑπὸ τοῦ Μακεδόνος βασιλέως (358 π. Χ.) μέχρι τῆς ἐλεύσεως τῶν Ῥωμαίων ἐνταῦθα, διαφόρους βασιλεῖς, διαφόρους διοικητάς, διάφορα γεγονότα ἀξιοσημεῖωτα εἶδεν ἡ πόλις αὕτη, ἐν ἧ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, πολλὰ καὶ διάφορα ἐπιγραφαὶ τιμητικαὶ, ἐπιτύμβιοι καὶ ἀπλῶς δηλωτικαὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐγένοντο.

Μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν Φιλίππων ὑπὸ τῶν κ. κ. Perrot, Heuzey, Isambert κτλ. καὶ ἡμεῖς κατὰ καιροὺς ἐπισκεπτόμενοι, ἢ καὶ ἀπλῶς διερχόμενοι ἐντεῦθεν, κατορθώσαμεν ὀλίγας τινὰς ἐπιγραφαὺς νὰ συλλέ-

(α') Or. de Arte poetica, 396—399 ἐνθα λέγει. «... Fuit haec sapientia guondam oppida moliri, leges incidere ligno.»

ξωμεν, ὡς ἤδη παραθέτομεν καὶ ἐκ τῶν ὁποίων δυστυχῶς οὐδεμία σχεδὸν σήμερον δὲν ὑπάρχει, ἐξαφανισθεῖσαι πᾶσαι, ὡς ἐξηρανίσθησαν ἅπασαι καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ κ. Heuzey, ὡς προείπομεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἀντιγραφείσαι καὶ δημοσιευθεῖσαι, ἐξ ὧν αἱ ὑπ' ἀριθ. 43 καὶ 44 μέχρι πρὸ δεκαετίας εἰς κερμάτια τῇ δε κάκεισε διεσπαρμένα ἐφάνοντο. Μάτην ἐξ ἐπίτηδες ἐπεσκέφθημεν ἐσχάτως τὰ μέρη ταῦτα διὰ νὰ βεβαιωθῶμεν περὶ τῆς τύχης αὐτῶν! Μηδ' ἔχνος εὐρέθη ἐκ τῶν ἐν λόγῳ ἐπιγραφῶν, ἰδόντες τῇ δε κάκεισε συντρίμματα, ἀνήκοντα εἰς ἑτέρας ἐπιγραφαὺς ἐξαχθείσας κατόπιν.

Δὲν ἦτον ἡμῖν δυνατόν, μῆτε τὰ μῆσα εἶχομεν, μῆτε ὁ καιρὸς ἐπέτρεπεν ... ἵνα λάθωμεν ἐκτυπώματα ἐξ ὧν ἐπιγραφῶν κατὰ διαφόρους καιροὺς εἶδομεν καὶ ἀντεγράψωμεν. Πᾶν ὅ,τι παραθέτομεν, εἶναι ἀγνότης, εἰλικρίνεια, πραγματικότης. Ἄνευ ἐκτυπωμάτων ἀντιγράψαντες μόνον, εἶχομεν δημοσιεύει πρὸ τινῶν ἐτῶν ἑτέρας ἐπιγραφαὺς ἐν τῷ προεκδοθέντι συγγράμματί μας **Αἱ χῶραι τοῦ παρελθόντος** τινὲς τότε ἐδίστασαν, ἐμφέβαλλον περὶ τῆς πραγματικότητος τῶν ἐν λόγῳ ἐπιγραφῶν, ἀλλὰ κατόπιν θὰ ἐπέισθησαν περὶ αὐτῶν· διότι διάφοροι ἀρχαιολόγοι, ξένοι τε καὶ ἐκ τῶν ὁμογενῶν ἡμῶν, ἐπισκεφθέντες τὴν Δράμην καὶ τὰ περίξ, ἀντέγραψαν καὶ οὗτοι τὰς ὑπ' ἡμῶν τὸ πρῶτον δημοσιευθείσας ἐπιγραφαὺς, ὡς καὶ οὗτοι κατόπιν ἐν διαφόροις Περιοδικαῖς κ' ἐφημερίσιν ἐδημοσίευσαν, ἐξ ὧν τινὰς εἶδομεν ἐν τῷ Α' Τόμῳ τῆς «Ἑβδομαδιαίας Ἐπιθεωρήσεως» τῆς ἄλλοτε ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδιδομένης, ἐν αἷς ἐπιγραφαῖς ὑπῆρχε καὶ ἡ περὶ Πολυγνώτου τοῦ Θεσίου πραγματευομένη, ἣτις ἴσα, ἴσα εἶχε γεννήσει τὴν ἀμφιβολίαν καὶ τὸν δισταγμὸν, περὶ τῆς πραγματικότητος, ἢ μὴ πραγματικότητος αὐτῆς, ἐπίσης ἄλλαι ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ ἀξιολόγῳ Περιδικῷ τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς (Bulletin de Correspondance Hellenique) καὶ ἕτεροι ἐν τῷ Περιδικῷ τοῦ ἐν Κωνσταντινῶν «Ἑλλην. Φιλολογ. Συλλόγου. Καὶ ἐκ τούτων ὅμως ἐξαφανισθεῖσαι αἱ πλείστα ἤδη δὲν ὑπάρχουσιν, ὡς ἐν Δράμῃ, Τσακάλτζα, Δοξάτῳ κτλ.

Ἡ ἔξις τοῦ λαμβάνειν ἐκτυπώματα ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, εἶναι λαμπρὰ καὶ μάλιστα πειστικὴ, ἐξακριβώνουσα καὶ τὰς ἐποχὰς αὐτῶν ἐκ τοῦ εἶδους τῆς γραφῆς, ἐπειδὴ σπανίως εὐρίσκει τις τὴν ἐπιγραφὴν, ἣν πρὸ μηνὸς εἰς μέρος τι εἶδεν. Ἐξῶθεν τῶν ἐρειπωμένων Φιλίππων, παραπλεύρως τῆς ὁδοῦ ἐξήχθη σαρκοφάγος, φέρων ἐπιγραφὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ταύτην ἀντεγράψωμεν μετὰ τοῦ κ. Λίσιν γενικοῦ προξένου τῆς Ρωσίας ἐν Ἀδριανουπόλει, ἐπισκεφθέντος τὸ μέρος τοῦτο μετὰ τοῦ Ῥώσου βαρῶνου κ. Δ. Σεργκιέρ. Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἀντιγραφῆς, μεταβαίνοντες ἐκ Καβάλλας εἰς Δράμην, εἶδομεν

τήν ἐν λόγῳ ἐπιγραφὴν συντετριμμένην καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν μᾶς μετὰ δύο ἡμέρας ὀλοτελῶς ἐξαφανισμένην. Τοιαύτη ἡ τύχη τῶν ἐπιγραφῶν!

Ἐκρίνομεν καλόν, ἵνα προτάξωμεν ἐνταῦθα ὡς ἀρχαιοτέρην τὴν ἐπιγραφὴν ἐκείνην, περὶ ἧς ἀνεφέρομεν ἐν τῷ περὶ λατρείας διαφόρων θεῶν κεφαλαίῳ, ὑπάρχουσαν κάτωθεν δυσδιακρίτου κ' ἐφθαρμένου ἀναγλύφου ἐπὶ ἐγγχωρίου μαυρολίθου ὑπάρχοντος καὶ ἔχουσαν μῆκος 0,66 μ. πλάτος 0,42, ὕψος γραμμᾶτων 0,3 καὶ ἦτις ἔχει ὡς ἐξῆς:

Ἄριθ. 1

**ΚΟΤΥΣ ΔΙΟΝΥ
ΣΩΙ ΚΑΙ ΗΡΑΙ**

«Κότυς Διονύσω καὶ Ἡρά». Ὑπῆρχον ἀκόμη δύο στίχοι ἀποτελοῦντες συνέχειαν τῆς ἀρχαϊκῆς ταύτης ἐπιγραφῆς. Κατόπι τοῦ Δ ὡς καὶ μετὰ τὸ Ω ἐπίσης καὶ μετὰ τὰ δύο Α τὸ ὑπογεγραμμένον, ἢ προσγεγραμμένον ι ἀντὶ Ι ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν στιγμῶν, ἢ μικρῶν γραμμῶν, αἵτινες ἴσως ἀπετέλουν τὸ ἀρχαῖον (Ι). Ὁ ἐν τῇ γραφῇ ταύτῃ ἀναφερόμενος Κότυς ὑποθέτομεν ὅτι εἶναι ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος τῆς Θράκης, ὁ περίφημος διὰ τὰ πλούτη του, τὴν ἡδυπάθειαν καὶ πλεονεξίαν, ὅστις ὑπῆρξε πατὴρ τοῦ Χρυσοβλέπτου, ἢ Κερσοβλέπτου καὶ πενθερὸς τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων Ἰφικράτους. Δὲν εἶναι καθόλου παράδοξον ὁ Κότυς νὰ διῆλθεν ἐντεῦθεν καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἡρας ἀνάγλυφον, ἢ ἱερὸν ἀφιέρωσε· καθότι καὶ ἕτερος βασιλεὺς τῆς Θράκης — ὁ Σεύθης — διελθὼν τὰ μέρη ταῦτα ἠύξατο τῷ Ἀπόλλωνι, ὡς δῆλον γίνεται ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 4 ἐπιγραφῆς, τῆς δημοσιευθείσης ἐν τῷ προεκδοθέντι συγγράμματί μας **Αἱ χῶραι τοῦ παρελθόντος.**

Ἄν οὕτως ἔχη, ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶναι τῆς ἐποχῆς τῶν Δατηνῶν, τοῦ Κότυος διαδεχθέντος τὸν Σεύθην εἰς τὰ 380 π. Χ.

Ἄριθ. 2

**ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ ΑΠΟΛΛΩ
ΝΙΟΥ . . . ΡΙΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΗ
ΤΗΣ ΤΗΝ ΣΤΟΑΝ**

«Πρωταγόρας Ἀπολλωνίου . . . ρίτης ἐπιμελητῆς τὴν Στοάν . . .» Ὑπάρχει συνέχεια τετριμμένη, δυσδιάκριτος. Ἡ γραφὴ ὡς ἡ τῆς ἀνωτέρω. Εὗρέθη εἰς τὸ ἴδιον μέρος, εἰς πεντάλεπτον δηλαδὴ ἀπόστασιν τῆς δυτικῆς πόλεως τῶν Φιλίππων. Μῆκος ἐπιγραφῆς 0,77 πλάτος

0,46· ὕψος γραμμᾶτων 0,3. Ὁ λίθος φαιόχρους ἐγγχώριος, ἐξ οὗ δῆλον, ὅτι κατόπιν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων οἰκητῶρων ἀνεκαλύφθη ἐκ μαρμάρου Λατομείου, οὔτινος τὰ μεγάλα καὶ λαμπρὰ μάρμαρα εἰς ἐνέργειαν ἀκολούθως ἔθεσαν οἱ Φιλιππεῖς.

Ἄριθ. 3.

**ΙΑΙΕΛΑΤΗΣ
ΑΡΧΙΔΑΜΟΥ
ΙΕΡΕΥΣ**

«Ζαζελάτης Ἀρχιδάμου Ἱερεύς». Οὐδαμοῦ μέχρι τοῦδε ἀπηντήσαμεν τὸ ὄνομα Ζαζελάτης, ὅπερ ἴσως ἦτο Θρακικόν. Καὶ ἐν τινὶ ἐπιγραφῇ ἐν Δράμα εἰς τὸ ὄνομα Πάζιος (ΠΑΪΙΟΣ) τὸ Ζ φαίνεται ὡς Ι. Καὶ αὕτη ἡ ἐπιγραφὴ φαίνεται ἡμῖν ἀρχαιοτέρα τῆς κτίσεως τῶν Φιλίππων, ἢτοι παλαιότερα τοῦ ἔτους 358 π.Χ. Μῆκος ἐπιγραφῆς 0,68, πλ. 39 καὶ ὕψος γραμμᾶτων ὡς τῶν ἀνωτέρω 0,3. Ὁ λίθος φαιόχρους.

Ἄριθ. 4

**ΕΠΙ ΑΡΧΟΝΤΟΣ ΖΕΥΝΟΥΔΙΤΟΥ
ΠΡΕΣΒΕΙΣ ΑΠΟΣΤΑΛΕΝΤΕΣ ὙΠΕΡ
ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΤΗΣ ΤΩΝ
.
. ΚΑΙ ΤΑΣ
ΕΝΤΕΥΘΕΝ ΤΟΥ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΥ
ΠΟΤΑΜΟΥ
. ΤΟΥΣ ΔΕ ΤΩΝ ΩΝ
ΟΡΟΥΣ ΕΝΕΚΡΙΝΟΝ**

Ἐλυπήθημεν σφόδρα, μὴ εὐρόντες τὸ ψήφισμα τοῦτο σῶον καὶ εὐανάγνωστον, ἐξ οὗ μόλις κατορθώσαμεν τ' ἀνωτέρω ν' ἀντιγράψωμεν καὶ ὅπερ ἀναφέρει, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, ἱστορικὴν ὑπόθεσιν ἐνδιαφέροντων. Εὗρίσκειται ἐπὶ λίθου φαιόχρου, σχηματίζοντος πλάκα μῆκος 0,98, πλάτους 0,64 καὶ ὕψος γραμμᾶτων 0,4 ὡς ἔγγιστα τῶν Μακεδονικῶν χρόνων. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρχοντος Ζευνουδίτου πρωτοφανὲς εἰς ἡμᾶς εἶναι. Καὶ τοῦτο φαίνεται ἡμῖν ὡς Θρακικόν.

Ἄριθ. 5

ΦΙΛΙΠΠΕΩΝ

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εὗρηται ἐπὶ μαρμάρου λευκοῦ ἐπιμήκους φέροντος σειρᾶς κοιλωμάτων μετ' ὀπῶν εἰς τοὺς πυθμένας, μίαν δὲ

σειράν με τρυβλοειδή κοιλώματα· υποθέτομεν ὅτι ἐχρησίμευεν αὕτη ὡς μετρολογικὸν μέσον πρὸς καταμέτρησιν τοῦ χρόνου, ἢ πρὸς καταμέτρησιν τῆς τῶν βευστῶν ποσότητος. Ἡ γραφή λαμπρὰ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων. Ὑψὸς γραμμάτων 0,7 μ. μῆκος μαρμάρου 0,92 πλάτος 0,84. Ἡ ἐπιγραφή αὕτη, ὡς καὶ ἡ ὑπ' ἀριθμ. 4 ἐξήχθησαν παραπλεύρως τῆς διὰ μέσου τῶν Φιλίππων διερχομένης λεωφόρου, καθ' ἣν ἐποχὴν (πρὸ 23 ἐτῶν) ἐκτασκειυαζετο αὕτη.

Ὡς βλέπομεν καὶ ὡς πληροφορούμεθα, ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης καὶ ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 9 οἱ τότε κάτοικοι τῶν Φιλίππων ὠνομαζόντο Φιλίππεις (ὁ Φιλιππεύς) καὶ κατόπιν, ἄγνωστον πότε, μετετέτραπη εἰς «Φιλιππησίους» (ὁ Φιλιππήσιος), ὡς τοῦτο βεβαιούμεθα ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τῆς ἐπιγραφομένης πρὸς Φιλιππησίους.

Ἄριθ. 5

Η ΓΕΡΟΥΣΙΑ
ΣΤΡΑΤΗΓ ΚΕΔΟ
ΝΩΝ ΑΛΧΑΝΤΗΝ ΓΕΝ
ΝΑΙΟΝ ΥΠΕΡΜΑΧΟΝ
ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΤΗΝ ΤΗΣ
ΠΟΛΕΩΣ

Ἡ καλλιγεγραμμένη αὕτη ἐπὶ λευκοῦ μαρμάρου ἐπιγραφή, ἦν εὐρομεν μεταξὺ ἐρειπίων ὑπὸ σκιὰν κοντοπρίνων εἰς ὀλιγόβλεπτον ἀπόστασιν μεσημβρινῶς τοῦ Διρεκλέου, ἔχει μῆκος μὲν 0,75, πλάτος δὲ 0,49 καὶ ὑψ. γραμμάτων τῶν Μακεδονικῶν χρόνων 0,2 περίπου. Τὸ ὄνομα Ἀλχάντης οὐδαμοῦ ἀλλαγῶς μέχρι τοῦδε ἀπηντήσαμεν, ὁ δὲ Μακεδὼν οὗτος στρατηγός, ὁ ἀνήκων βεβαίως εἰς Μακεδονικὸν στρατόν, πότε ἤκμασε καὶ εἰς τίνος βασιλείας τῆς Μακεδονίας τὴν ὑπηρεσίαν ὑπῆρχεν, ὡς καὶ τί καλὸν καὶ κατὸν ἔπραξε καὶ τίνι τρόπῳ τοὺς Φιλίππους ἐπροστάτευεν ἀγνωστοῦμεν. Ἀναμφιβόλως ἀρχαῖός τις συγγραφεὺς σύγχρονος αὐτοῦ θ' ἀνέφερε ποτε τὸν στρατηγὸν τοῦτον, ἀφοῦ μάλιστα ἐφημίζετο ὡς γενναῖος καὶ ὡς προστάτης τῆς πόλεως ταύτης, ἀλλὰ τίς οἶδε ποῦ καὶ πῶς ἀπωλέσθη τὸ Σύγγραμμα τοῦτο. Τῆς ἐν λόγῳ Ἐπιγραφῆς ὁ α' καὶ β' στίχος ἔχουσιν ἑλλιπῆ γράμματα. Θὰ ἦχεν αὕτη ὡς ἐξῆς:

« Ἡ Γερουσία (Φιλιππέων)
Στρατηγ[ὸν] [Μα]κεδόνων
Ἀλχάντην
γενναῖον, ὑπέρμαχον
καὶ προστάτην τῆς
Πόλεως.»

Ἡ, ἡ Γερουσία στεφανοὶ Στρατηγὸν Μακεδόνων Ἀλχάντην κτλ.

Ἄριθ. 7

ΔΙΟΚΛΗΣ ΑΡΙΣΤΟΚΛ
ΕΥΔΙΚΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΑΝΡΙΚΑ ΑΓΑΘΙΟΥ
ΔΙΙ ΜΕΙΛΑΚΙ ΚΑΙ ΑΘΗΝ

« Διοκλῆς Ἀριστοκλ[έου]ς Εὐδικὸς Διονυσίου καὶ Τανρίκα Ἀγαθίου Διὶ Μείλακι καὶ Ἀθην[ῶ]. » Τὸ τέλος τῆς ἐν λόγῳ Ἐπιγραφῆς, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ ἢ κατάληξίς τοῦ ὀνόματος Ἀριστοκλέους τετραμμένα καὶ δυσανάγνωστά εἰσιν. Εὐρίσκεται ἐπὶ μαρμαρίνου πλακὸς μῆκους 0,74, πλάτ. 0,47 καὶ ὑψ. γραμ. τῶν Μακεδονικῶν χρόνων 0,3 μ.

Ἐκ ταύτης (τῆς ἐπιγραφῆς) πληροφορούμεθα, ὅτι ὁ Ζεὺς ἐν Φιλίπποις ἐλατρεύετο ὡς «Ζεὺς Μείλαξ». Ἡ λέξις «Μείλαξ» φαίνεται ἡμῖν πρωτοφανής, μὴ εὐρόντες αὐτὴν ἐν τῷ θησαυρῷ τῆς ἑλλην. γλώσσης τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου. Μήπως αὕτη εἶναι ἀντίστοιχος τοῦ «Μειλίχιος» ὅπερ ὡς ἐπίθετον τοῦ Διός, σημαίνει ὁ προστάτης τῶν ἐξιλεόντων αὐτὴν διὰ θυσιῶν, ἢ δι' ἰδρύσεως ἱερῶν μειλιχίων; Ὡς βλέπομεν ὁ Ζεὺς περὶ τὸ Πάγγαιον ἐλατρεύετο ὑπὸ διάφορα ἐπίθετα· διότι ἐν τῇ κόμῃ («Κάριαννη») τῇ κειμένη παραλίως τοῦ Στρομωνικοῦ Κόλπου μεταξὺ τῶν ἀρχαίων πόλεων Γαληψοῦ καὶ Ἀπολλωνίας, ἡ μεσημβρινοαρχαϊκῶς τοῦ Ὀρφάνου, ἀνέγνωμεν Ἐπιγραφὴν ἐντετειχισμένην, ἦν μετ' ἄλλων ἐπιγραφῶν ὁ σεβαστὸς καὶ φιλόπονος φίλος καὶ ἱατρός κ. Ι. Ἀρθονίδης ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ «Ἐπιθεωρησεὶ Κων/πόλεως» ἥτις ἀναφέρει τὸν Δία ὡς Ἑρκειον—ΔΙΟΣ ΕΡΚΕΙΟΥ.—Ἑρκειος δὲ Ζεὺς ὑπῆρχε καὶ ἐν Τρωάδι(α'), ἐπὶ τοῦ ὁποῦ ὁ Λαέρτης καὶ Ὀδυσσεὺς εἶχον καύσει πολλοὺς μηρούς ταύρων (β'). Ἐθεωρεῖτο ὁ Ἑρκειος Ζεὺς ὡς προστάτης τῶν οἰκῶν, ὡς οἰκιακὸς (Σπητικὸς), ὅστις εἶχε συνήθως τὸν βωμόν του εἰς τὸν πρόδομον (τὴν αὐλήν), ὡς ὀδηγούμεθα ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας τοῦ Ὀμήρου (γ') καὶ ὡς ἐν ἐκτασει περὶ τούτου εἰς τὸ «Περὶ Ἠθῶν καὶ Ἐθίμων» ἐκτεταμένον σύγγραμμά μας πραγματευόμεθα.

Τὸ ὄνομα «Τανρίκα» ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐπιγραφῇ, ἀναμφιβόλως εἶναι γυναικεῖον, ἴτωσ καὶ Ἑρκαϊκόν. Οὐδαμοῦ ἀλλαγῶς ἀπηντήσαμεν αὐτὸ μέχρι τοῦδε.

Ἄριθ. 8

ΘΕΩΙ ΠΑΤΡΩΩΙ ΗΡΑΚΛ . . .

Εἰς τὸ περὶ Λατρείας διαφόρων θεῶν Κεφάλαιον ἀναφέρομεν ὅτι

(α') Παιουσιν VII, 46.

(β') Ὀμηρ. Ὀδυσ. X, 335.

(γ') Αὐτόθι.

μεσημβρινῶς τοῦ Δηκηλί-Τάσ εἶδομεν ἀνάγλυρον ζωηρὸν ἐπὶ λαμπροῦ μαρμάρου, ὅπερ παρὶστα τὸν ἥρωα Ἡρακλέα ἢ Ἡρακλῆν ἔφιππον καὶ ὅπερ ἔφερε τὴν εἰρημένην ἐπιγραφὴν «Θεῶ Πατρῶν Ἡρακλεῖ» ἣν ἐκολλῶμεν εἰς τὸ τέλος ῥωγμῆ. Τὸ μάρμαρον ἦτο τετραγώνον, εἶχε μῆκος καὶ πλάτος 0,82 καὶ πάχος περίπου 0,13 ἑκατοστομέτρον, ὕψος δὲ γραμμάτων καλλιγεγραμμένων 0,4 μ. Πολὺ πλησίον αὐτοῦ εὑρέθησαν ἡ ὑπ' ἀριθ. 7 προηγουμένη Ἐπιγραφή καὶ τὸ ἀκόλουθον λαμπρὸν ψήφισμα, ἅπερ, ὡς εἶπεν ἡμῖν ὁ τοῦ χανίου τοῦ Δηκηλί-Τάσ ξενοδόχος Ἀντώνιος Βακιροτζῆς ἐκ τῆς πεδιάδος τῶν Φιλίππων ἐφέρθησαν ἐκεῖ, ὡς καὶ ἕτεροι ἐπιγραφικὴ καὶ στήλι ἐν τῇ πλησίον τοῦ Δηκηλί-Τάσ μικρᾷ ἐπαύλει Μπουλούτζκα μετεκομίσθησαν, ὅπως χρησιμοποιηθῶσιν εἰς οἰκοδομητικὰ ἔργα.

Ἄριθ. 9

Ε[Φ]ΙΕΡΕΩΣ ΗΡΟΣΤΡΑΤΟΥ
 ΣΤΡΑΤΗΓΟΥΝΤΟΣ
 ΑΝΤΙΦΑΝΟΥΣ ΤΟΥ ΑΛΚΑΙΟΥ
 ΦΙΛΙΠΠΕΩΣ
 ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥΝΤΟΣ
 ΑΘΗΝΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΓΟΡΓΙΟΥ
 ΠΟΤΙΔΑΙΑΤΟΥ
 ΕΦΗΒΑΡΧΟΥΝΤ[ΟΣ]
 ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥ ΤΟΥ ΧΑΒΡΙΟΥ
 ΓΑΛΗΨΙΟΥ
 ΕΠΙΣΤΑΤΟΥΝΤΩΝ
 ΛΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΑΘΗΝΟΔΩΡΟΥ
 ΑΜΦΙΠΟΛΙΤΟΥ
 ΒΙΩΝΟΣ ΤΟΥ ΑΡΓΑΙΟΥ
 ΚΑΙ ΖΩΙΛΟΥ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΓΕΝΟΥΣ
 ΦΙΛΙΠΠΕΩΝ
 ΕΦΗΒΟΙ ΣΤΡΑΤΕΥΣΙ[ΜΟΗ]
 ΖΗΝΩΝ ΙΑΣΟΝΟΣ
 ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ
 ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΣ ΔΥΔΗΜΟΥ
 ΣΟΦΟΚΛΗΣ ΔΙΟΝΥΣ[ΙΟΥ]
 ΦΙΚΡΑΤΗΣ ΖΗΝΟΔΟΤΟΥ
 ΑΡΙΣΤΑΓΟΡΑΣ ΔΗΜΑΡΑΤΟΥ

ΓΩΒΡΙΑΣ ΒΙΩΝΟΣ
 ΑΡΠΟΚΡΑΤΗΣ ΑΓΑΘΙΩΝΟΣ
 ΤΙΜΑΓΕΝΗΣ ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ
 ΑΝΔΡΟΚΡΑΤΗΣ ΔΑΜΟΚΛΕ[ΟΥΣ]
 ΛΑΣΘΕΝΗΣ)
 ΑΝΑΞΑΡΧΟΣ ΓΟΡΔΙΝΩΝ[ΙΟΣ]
 ΝΕΑΡΧΟΣ ΜΥΡ[ΩΝΟΣ]
 ΚΡΑΤΙΠΠΟΣ ΜΩΜΟΖΑΙΤΟΥ
 ΣΩΣΙΘΕΟΣ ΚΑΛΛΙΟΥ
 ΑΡΠΟΚΡΑΤΗΣ ΑΡΧΙΔΑΜΟΥ
 ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΣΕΥΘΟΥ
 ΝΙΚΗΡΑΤΟΣ ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ
 ΑΡΧΕΒΙΟΣ ΤΟΡΚΟΥ
 ΕΥΡΙΒΙΑΔΗΣ ΣΤΡΥΜΟΝΟΣ
 ΓΝΑΙΟΣ ΕΥΚΤΗΜΟΝ[ΟΣ]
 [Α]ΡΙΣΤΑΡΧΟΣ ΑΡΙΣΤΟΒΟΥΛΟΥ
 ΑΝΤΙΦ[ΩΝ] ΓΛΥΚ[ΩΝΟΣ]
 ΜΕΝΕΚΡΑ [ΤΗΣ ΑΓ]ΛΑΘΦΩΝ[ΤΟΣ]
 ΓΑΛΑΘΙΑΩΡ
 ΜΗΝΟΔΩ[ΡΟΣ]
 ΖΗΝΟΔ
 ΤΙΜΟΛΕ
 ΑΓ

Ἐπὶ μαρμαρίνου πλακῶς μῆκος 1 μέτρ. καὶ 0,37 πλάτ. 0,78 πάχος 0,14 περίπου καὶ ὕψ. γραμμάτων μέχρι τοῦ «Ἐφηβοὶ στρατευσίμοι» 0,2, κατωτέρω—τὰ ὀνόματα τῶν ἐφήβων—0,1 περίπου. Γραφή τῶν Μακεδ. χρόνων. Πολλαχοῦ ὑπῆρχον τετριμμένα καὶ δυσανάγνωστα γράμματα, ἅπερ ἀνεπληρώσαμεν, ἢ συνεπληρώσαμεν, κατὰ δύναμιν. Τὸ ἄνω μέρος ὀλίγον, ὅπου ὑποθέτομεν ὑπῆρχε καὶ χρονολογία, τὸ δὲ κάτω πολὺ κολοβωμένον ἦτο καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀγνοοῦμεν ὅποια καὶ ὅποια ἀκόμη ὀνόματα ἐφήβων ὑπῆρχον εἰς τὸ ἀποσπασθὲν τεμάχιον τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἐκ τοῦ ψήφισματος τούτου πληροφοροῦμεθα, τίνι τρόπῳ ἐνηργοῦντο καὶ πῶς ἐξετίθεντο πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ Δημοσίου αἱ κληρώσεις, ἢ αἱ νεοσυλλεξίαι τῶν στρατευσίμων κατὰ τοὺς ἀρχαίους Μακεδονικοὺς χρόνους, αἵτινες, φαίνεται, ἐν ἐκάστη πόλει χωριστὰ ἐνηργοῦντο· διότι καὶ ἐν Καβάλλᾳ (Νεοπόλει, Χριστουπόλει) αὐτοῦ τοῦ εἴδους ψήφισμα

εὑρομεν τὸ ὅποιον μεθ' ἑτέρων ἐπιγραφῶν ἐν τῇ περὶ «Νεαπόλεως, Χριστουπόλεως, Καβάλλας» πραγματεία μας κατεχωρίσαμεν. Αἱ ἐν λόγῳ ἐπιγραφῆ εἶναι καταλογοὶ γυμνικοί, ἤτοι ἀναγραφαὶ τῶν ἀρχόντων—Στρατηγοῦ, Γυμνασιάρχου, Ἐρηθάρχου, Ἐπιστατῶν — καὶ τῶν ἐφήβων τῶν πόλεων, ἢ καὶ τῶν πέριξ αὐτῶν, τῶν ἐν ἐνιαυτῷ τινὶ ἐφηθευσάντων. Ἐπίσης πληροφοροῦμεθα, ὡς ἀναφέρομεν ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 5 Ἐπιγραφῇ, ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν Φιλίππων κατὰ τοὺς Μακεδ. χρόνους ὠνομάζοντο «Φιλιππεῖς».

Ὄνόματά τινα ἐν τῇ Ἐπιγραφῇ φαίνονται ὡς ὀνόματα Θρακικὰ, καίτοι ταῦτα ἐνίοτε ἀπαντῶσιν ἐν Μακεδονικαῖς Ἐπιγραφαῖς, ὡς ἀπηντήσαμεν παρ. χάρ. τοῦ Σεύθου ἐν Δράμῃ, τὸ τοῦ Μωμοζλίτου ἐν Σέρραις, τὸ τοῦ Τόρκου ἐν Ἀμφιπόλει, Ὁρφάνῳ καὶ Δεμίρ-Ἰσαρίῳ, τὸ δὲ τοῦ Στρυμόνος ὡς ὄνομα ἀνθρώπου πρωτοφανές ἡμῖν φαίνεται.

Ἐν τῷ 28ῳ στίχῳ μετὰ τὸ ὄνομα Λακθίνης ὑπάρχει μηνυειδὲς τι σημεῖον τὸ ὄπερ οἱ ἀρχαῖοι ἔθετον μετὰ κύριον ὄνομα, δηλοῦν ὅτι καὶ ὁ πατὴρ ἔφερε τὸ ἴδιον ὄνομα, ὥστε θ' ἀναγνωσθῆ ὁ στίχος οὕτως ΛΑΣΘΕΝΗΣ ΛΑΣΘΕΝΟΥΣ. Τὸ ἴδιον σημεῖον ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 20 ἐπιγραφὴν.

Ἄριθ. 10

... ΕΡΕΩΣ ΕΡΜΟΔΩΡ ...
... ΠΟ . ΙΣ ΕΚ ΤΩΝ ΠΡΟΣΟ ...
... ΟΙΣ . . ΡΑΝΙΟΙΣ ΘΕΟΙΣ ΚΑ
ΒΕΙΡΟΙΣ ΚΑΙ ΑΦΡΟΔΙΤΗ

α[Ἐρ' ἰ] ερέως Ἐρμοδώ[ου] [ἠ] πό[λ]ις ἐκ τῶν προσό[δων]
[τ]οῖς [οὐ]ρανίοις θεοῖς Καθεύροις καὶ Ἀφροδίτῃ». Ἡ γραφὴ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων. Ἐπὶ μαρμαρίνης πλακῶς ἐχούσης μήκος 0,87, πλάτ. 0,51, πᾶχ. 0,9 καὶ ὕψος γραμμᾶτων 0,3 περίπου. Πολλαχῶς τετριμμένη καὶ δυσανάγνωστος.

Ἄριθ. 11

ΑΠΟΛΛΩΝΙ
ΘΕ . . . ΡΑΤΙΣΤΩΙ ΚΑΙ ΠΑΝΤΕ
ΠΟΠΤΗ
ΑΥΔΑΤΑ ΤΟΝ ΒΩ
ΜΟΝ ΑΝΕΣΤΗΣΕ

α' Ἀπόλλωνι θε[ῷ] κρατίστῳ καὶ παντεπόπτῃ Αὐδάτα τὸν βωμὸν ἀνέστησε». Γραφὴ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων. Ἐπὶ λευκοῦ μαρμαρίου μήκους 0,91, πλάτ. 0,58, πᾶχος 0,22 καὶ ὕψ. γραμμᾶτων 0,4 ὡς

ἔγγιστα. Ἐν ἐπιγραφαῖς τῶν μερῶν ἡμῶν πρώτην φοράν ἀνέγνωμεν τὸ ὄνομα Αὐδάτα, ὅπερ ἔφερεν ἡ σύζυγος Φιλίππου Β' Ἀμύντου βασιλέως τῆς Μακεδονίας καὶ ἱδρυτοῦ τῆς πόλεως «Φιλίπποι». Ἡ Αὐδάτα ἦτον Ἰλλυρίς, Εὐρυδικὴ ἐν Μακεδονίᾳ κληθεῖσα, κατὰ τὸ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐπικρατοῦν ἔθος, μετὰ τὸν γάμον νὰ μεταλάσσωσι τὰ πρότερον ὀνόματα τῶν γυναικῶν(α'), ὡς καὶ ἡ Ε' σύζυγος τοῦ Φιλίππου— ἡ Μυρτάλη— μετωνομάσθη Ὀλυμπιάς. Φρονοῦσι τινες ὅτι ὁ Φίλιππος εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ τὴν Αὐδάταν (Εὐρυδικὴν) ὅτε κυριεύσας τὴν Ἀμφίπολιν, ἔμεινε χρόνον τινὰ ἐν αὐτῇ, ὅποτε πολὺ πιθανὸν μετὰ τὴν κυρίευσιν καὶ τῶν Κρηνίδων, ἡ σύζυγός του ἔλθοῦσα καὶ εἰς τοὺς Φιλίππους ἔδρουσε βωμὸν εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ Ἀπόλλωνος, οὕτινος ἡ λατρεία φαίνεται ὅτι ἦτο γενικὴ· διότι εἰς ὅλας τὰς πέριξ ἡμῶν ἀρχαίας πόλεις εὐρέθησαν ἐπιγραφαὶ αὐτὸ τοῦτο πληροφοροῦσαι καὶ βεβαιώνουσαι.

Ἄριθ. 12

ΑΒΡΕΑΝ ΤΟΝ ΑΓΟΡΑΝΟΜΟΝ*
ΚΑΙ ΛΟΓΙΣΤΗΝ ὙΠΕΡΤΑΤΟΝ
. . . ΛΙΣ ΕΚ Τ . . ΙΔ . . .

α' Ἀβρέαν τὸν ἀγορανόμον καὶ λογιστὴν ὑπέρτατον [ἠ] πό[λ]ις ἐκ τῶν ἰδ[ίων]. Τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ τρίτου στίχου τετριμμένον. Εὐρίσκεται ἐπὶ μαρμαρίνης πλακῶς μήκους 0,78, πλάτ. 0,46, πᾶχος 0,9 περίπου καὶ ὕψ. γραμμᾶτων 0,3. Ἡ γραφὴ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων εἶναι.

Ἄριθ. 13.

ΓΟΝΟΣ ΑΝΤΙΓΟΝΟΥ

(α') Ἀρριαν. παρὰ Φωτ. Βιβλ. 92. σελ. 70.

(*) Οἱ Ἀγορανόμοι ἦσαν Ἀστυκὴ τις ἀρχή, ὡς ἐν Αἰγίνῃ, Κορίνθῳ καὶ Ἀθήναις, ἐπιτετραμμένη τὴν ἐποπτείαν τῆς ἀγορᾶς, τῶν ἐπ' αὐτῶν ἀναφερομένων ἐρίδων, ἐπίσης τὴν καθαρότητα καὶ εὐταξίαν τῆς πόλεως, τὴν ἐπιτήρησιν τῶν δημοσίων κτιρίων, τὰς κρήνας, τοὺς ναοὺς κτλ. Τὴν ἐποπτείαν τῶν δημοσίων γυναικῶν (ἐταιρῶν) φέροντες ἱμάτια, ἢ μάστιγα, δι' ἧς ἐλαφρῶς ἐτιμῶρον τοὺς μετρίκους καὶ δούλους δσάκις ἔπραττον ἀδικήματα τοῖς πολίταις, μικρὸν μόνον πρόστιμον ἐπιβάλλοντες καὶ εἶχον Ἀρχεῖτον, ὅπερ α' Ἀγορανόμοιον ὠνομάζετο. (Ἴδε περὶ τούτων Ἀριστοφάν. Ἀχαρν. 722.— Πλάτ. Νῆμ. 763.— Διον. Ἀλικαρν.). Ἐν Αἰγύπτῳ, ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Πτολεμαίων καὶ τῶν Ῥωμαίων οἱ Ἀγορανόμοι ἦσαν Ἀρχοντες Νομῶν. Οἱ δὲ παρὰ Ῥωμαίοις «Aediles» ἦσαν οἱ πρῶτοι Ἕλλησιν Ἀγορανόμοι. Κατὰ τοὺς νεωτέρους ἑλληνικοὺς χρόνους καταλυθεῖσης τῆς ἐλληνικῆς Ἀστυνομίας, ἀναφέρονται ὠνομαζόμενοι «Λογισταὶ» ἐν μεγάλῃ τιμῇ ὄντες καὶ εἰς τὰς πρώτας ἀρχὰς καταλεγόμενοι, ὥστε καὶ ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Ἀβρέας, ὁ ἀναφερόμενος ὡς Ἀγορανόμος καὶ Λογιστής, ἦτό τις ἐπίσημος ἐν Φιλίπποις ἀνὴρ.

«Γόνος Ἀντιγόνου». Τίς ὁ Ἀντίγονος καὶ γόνος αὐτοῦ, ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀναφερόμενος, ἄγνοοῦμεν, ἐπιθυμοῦντες ἀπὸ τοῦ ἀρ-
μοδίου νὰ μάθωμέν τι περὶ αὐτοῦ, ἐρωτῶμεν. Μήπως πρόκειται περὶ
τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Κύκλωπος, ἢ μονοφθάλμου, τοῦ ἐπισημοτέρου Στρα-
τηγοῦ τοῦ τε Φιλίππου Ἀμύντου Β' καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου
τοῦ Μεγάλου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου θελήσας νὰ κατακτήσῃ τὴν
Μακεδονίαν καὶ πολεμηθεὶς ἐνίκηθη (301 π. Χ.) ὑπὸ τῶν ἠνωμένων
δυνάμεων τοῦ Κασσάνδρου, τοῦ Πτολεμαίου καὶ τοῦ Σελεύκου; Μήπως
πρόκειται περὶ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, υἱοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκη-
κοῦ, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου εἰσβαλλόντες οἱ Γαλάται κατερῆμω-
σαν τὴν Μακεδονίαν;

Τὸ μέρος, ἐξ οὗ ἐξήχθη ἡ ἐπιγραφή αὕτη, ἐσχημάτιζε βωμόν, θυ-
σιαστήριον ναοῦ. Αὐτῆς τῆς γνώμης εἶναι καὶ ὁ κ. K. F. Kinch,
Δανὸς ἀρχαιολόγος, ὅστις ἐπαρτήρησεν αὐτό. Τὸ μέρος τοῦτο δὲν
ἀπέχει, ἢ μόνον 10 λεπτά τῆς ὥρας ἐκ τῶν Φιλίππων πρὸς ἀνατολὰς
αὐτῶν. Ἡ περιοχὴ τοῦ μέρους τούτου φαίνεται ὅτι ἦτο κατοικημένη,
ὅτι εἶχε λαμπρὰς οἰκοδομὰς καὶ συμπεραίνομεν ὅτι ἀπετέλει εἰδὸς τι
προαστείου τῶν Φιλίππων ἢ ἐπιγραφή ἐξήχθη ἐξ ἀνσκαφῆς τοῦ ἰδιο-
κτῆτου τοῦ μέρους τούτου Χατζῆ Χουσεῖν βέη τοῦ ἐκ Μουσθῆνης τῆς
ἐπαρχίας Πραβίου (Ἐλευθερουπόλεως) πρὸς θεμελίωσιν οἰκίας ὀπισθεν
καὶ εἰς ὀλίγον βημάτων ἀπόστασιν τοῦ Τροπαίου Βιβίου (Dikili-Tache).
Ἐπὶ λευκοῦ μαρμάρου μήκος 0,96 1/2 πλάτ. 0,31 πᾶχ. 0,14 1/2,
ὑψ. γραμ. 0,7 ἑκατοστομ.

Ἐπίσης ἄγνοοῦμεν, ἂν ἡ ἀκόλουθος ἐπιγραφή (σύντριμμα ψηφίσματος
σπουδαίως ἠμολοβωμένου, ἐπὶ στήλης μαρμαρίνης ὑψ. 0,72. πλάτ. 0,39
πᾶχ. 0,13 ὑψ. γραμμάτ. 0,01 περίπου) ἔχη σχέσιν μὲ τὴν ἀνωτέρω
«Γόνος Ἀντιγόνου» ἐπιγραφὴν, ἂν δηλαδὴ περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ
Ἀντιγόνου πραγματεύηται. Τὰ διασωθέντα καὶ μετὰ δυσκολίας ἀνα-
γινωσκόμενα γράμματα τῆς εἰς τὸ ἴδιον μέρος εὐρεθείσης ταύτης ἐπι-
γραφῆς, ἐν ᾗ ἀπαντᾷ τὸ «ANTIGONEIS» ἔχουσιν ὡς ἐξῆς·

Ἄριθ. 14

..... ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΣ ΤΟΥ [Δ]ΗΜΟΥ
..... ΟΝ ΚΑΙ ΑΡΧΙΠΠΟΝ ΚΑΙ . . .
..... ΣΤΟΝ ΚΑΙ ΑΡΙΔΑ[ΙΟΝ] ΚΑΙ . . ΚΙ
. AMAN ΚΑΙ ΤΙΜ[ΟΚ]ΡΑΤΗΝ ΑΡΧ[Ι]ΔΑ
ΜΟΥ ΑΝΤΙΓΟΝΕΙΣ ΚΑΙ
..... ΑΤΕΛΕΙΑΝ

ΕΙΣ ΚΑΘΑ

. ΓΗΝ

Τίνες οἱ ἀναφερόμενοι ἐν τῷ ψηφίσματι τούτῳ Ἀντιγονεῖς καὶ τί
πράξαντες ἀναφέρονται ὡς εὐεργέται τοῦ Δήμου καὶ διὰ τί καλοῦνται
Ἀντιγονεῖς, ἄγνωστον ἡμῖν εἶναι. Οἱ εἰδικοί καὶ ἀρμόδιοι ἀποφαν-
θήτωσαν περὶ τούτων. Ἐνεκα τῆς ἀτελείας καὶ τοῦ συγκεχυμένου τῶν
εἰδήσεων — ἐλλείπει βοθητικῶν μέσων — ἄς περὶ τῶν χρόνων καὶ
τῶν μερῶν τούτων ἔχομεν, ἀναγκασόμεθα εἰκασίαις νὰ παραθέτωμεν.

Ἄριθ. 15

ΚΛΕΟΜΒΡΟΤΟΣ ΗΡΟΔΙΚΟΥ
ΜΝΗΜΗΣ ΧΑΡΙΝ
ΚΑΙ ΑΘΗΝΑΓΕΝΗΣ ΙΠΠΑΡΧΟΥ
ΤΩΙ ΠΑΤΡΙ
ΚΑΙ ΤΗ ΑΔΕΛΦΗΙ
ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΕΠΟΙΟΥΝ
ΕΤΟΥΣ ΙΕΤ ΚΑΙ ΑΛΤ
ΑΥΔΗΝΑΙΟΥ ΙΘ

Ἐπὶ μαρμαρίνου πλακῶς καλλιγεγραμμένη ἡ ἐπιγραφή αὕτη, διε-
τηρήθη σῶα, ἔχουσα μῆκος 0,86 πλάτ. 0,49 καὶ ὑψ. γραμμάτων
0,2 περίπου. Κάτωθεν αὐτῆς ὑπάρχει παράστασις ἀναγλύφου. Ἐν τῷ
μέσῳ εἰκονίζετο βωμός, δεξιᾷ ἴσταται καλλιμόρφος γυνή, ἐν μὲν τῇ
δεξιᾷ ἀγγεῖον, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ, ἣν ἔχει πρὸς τῷ βωμῷ ἀντικείμενον
τι ὁμοιάζοντι ψωμίου, ἀριστερᾷ ἀνὴρ διὰ τῆς δεξιᾶς κρατεῖ ὕδρο-
χόον καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ὀδηγεῖ εἰς πυκνὸν δάσος ἵππον. Περὶ
νεκρικῶν συμβολικῶν ἀναγλύφων ἐν ἐκτάσει πραγματευόμεθα ἐν τῷ
συγγράμματί μας «Ἡθῆ καὶ Ἐθίμα». Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ δύο
παρατηροῦνται χρονολογίαι ἡ ΙΕΣ καὶ ἡ ΑΛΤ. Ἄν δὲν ἀπατώμεθα
πρῶτος ὁ Bockh εἶκασεν ὅτι τῶν ἐν Μακεδονικαῖς ἐπιγραφαῖς ἀναγι-
νοσκομένων δύο χρονολογιῶν, τῆς πρώτης—τῆς τοῦ Σεβαστοῦ—ἢ
ἀρχῆ εἶναι τὸ 30ον ἔτος π. Χ. τῆς δὲ δευτέρας—τῆς ἀνωνύμου—
τὸ 146ον ἔτος πρ. Χρ. (ὅπερ ἐστὶ τὸ ἔτος τῆς Ῥωμαϊκῆς κατακτί-
σεως) τὴν δ' εἰκασίαν ταύτην τοῦ Bockh, ἐνεπέδωσεν ἡ ἔρευνα τοῦ
Heughey καὶ τοῦ Duchesn, οὗ ὄρα τὰ γεγραμμένα ἐν σελ. 21η καὶ
ἐ. τοῦ Βιβλίου «Mémoire sur un mission au mont Athos» Paris
1876. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν τὸ ἔτος τῆς εἰρημένης Ἐπιγραφῆς ΙΕΣ
Σεβαστοῦ, ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ Μακεδ. ἔτος ΑΛΤ ὡς ἐξῆς 215—30

—331—146—185 ὥστε τῆς Ἐπιγραφῆς ὁ χρόνος εἶναι τὸ ἔτος 185 μ. Χρ. καὶ τοῦ Μακεδονικοῦ μηνὸς Αὐθινοῦ 19.

Ἄριθ. 16

ΚΡΕΓΥΡΑΤΟΣ ΚΡΕΓΥΡΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΔΩΡΟΥ Ε . . .
 . . . ΤΗΝ . . . ΟΣΜΟΥ ΕΠΟΙΗΣΑ
 ΤΗΝ ΛΗΝΟΝ ΙΝΑΜΗΔΕΙΣ ΕΤΕΡΟΣ
 Τ[Α]ΦΗΝΑΙ ΕΚΤΟΣ ΕΜΟΥ ΕΙΔΕ ΤΙΣ ΑΝΟΙΞΑΙ
 ΛΥΤΗΝ ΔΩΣΕΙ ΤΩΙ ΙΕΡΩΤΑΤΩΙ ΤΑΜΕΙΩ Χ Ε,

Ἡ καταμέτρησις δὲν ἐγένετο... ἐκτός δὲ ταύτης καὶ ἑτέρα ἐπιγραφὴ ἐπὶ σαροράγου εὐρεθείσα ἐν Ἀμφιπόλει, ἀναφέρει τὴν λέξιν «Ληνός» ἣτις συνήθως ἀπαντᾷ ἐν ἐπιγραφαῖς ἐπιτυμβίοις τῆς Θεσσαλονίκης, ἐξ ὧν τινὰς εἶδομεν καὶ ἐν αἷς, ὡς καὶ εἰς τὰς ἡμετέρας (Φιλίππων καὶ Ἀμφιπόλεως) ὀρίζεται χρηματικὴ ζήμια εἰς τὸν μέλλοντα νὰ οἰκειοποιηθῇ τὴν Ληνόν, πέντε χιλιάδες Δηνάρια. Φαίνεται μόνον ἐν Μακεδονίᾳ ὑπῆρχεν ἡ συνήθεια αὕτη, ἐνῶ ἐν Ἑλλάδι σπανίως ἀπαντῶσιν αὐτοῦ τοῦ εἶδους Ἐπιγραφαί. Τὸ ὄνομα Κρεγύρατος, πρώτην φορὰν ἀπαντῶντες ἀγνοοῦμεν, ἀν ἑτέροις ἐπιγραφαῖς ἀναφέρεται.

Ἄριθ. 17

ΒΛΙΒΙΟΝ ΟΥ
 ΑΛΕΡΙΟΝ ΦΙΡΜΟΝ*
 ΤΟΝ ΚΡΑΤΙΣΤΟΝ
 Ο ΔΗΜΟΣ ΕΚ ΤΩΝ
 ΙΔΙΩΝ

«Βλίβιον Ουαλέριον Φίρμον τὸν κράτιστον ὁ δῆμος ἐκ τῶν ιδίων.» Αὕτη μέχρι σήμερον σώζεται. Εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς τετάρτης στήλης τοῦ «Διρεκλέρ». Ὁ τετράγωνος ὀγκώδης λίθος, ὁ ἔχων μῆκος, πλάτος καὶ πάχος ὅμοιον καὶ φέρων τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἦτο προσηρμοσμένος ἐπ' ἑτέρων ὁμοιοσχημῶν λίθων μαρμαρωτῶν, οἵτινες ὡς ἔχουσιν ἤδη, ἀπετέλουν ἐν ἑκ τῶν δύο. Ἡ ἦτο τάφος τις (εἶδος κενοταφείου) καὶ πρὸς γινῶσιν τῶν τότε κατοίκων, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα ἐγένετο ἡ ἀφιερωτικὴ αὕτη ἐπιγραφὴ, ἣ ἦτον ἡ βάσις τῆς μὴ ὑφισταμένης ἤδη τετάρτης στήλης τοῦ Ναοῦ τοῦ Κλαυδίου, ὅπερ πι-

* Ὑπῆρχέ τις Φίρμος, ὅστις κατήγετο, κατὰ τὸν Βοπίσκον ἐκ Σελευκείας καὶ ἦτον εἷς τῶν μικρῶν τυράννων, οἵτινες ἐνεφανίσθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐρηλιανοῦ.

θανώτερον διότι ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης ἔπρεπε νὰ ὑπάρχη ἡ τετάρτη στήλη τοῦ οἰκοδομήματος τούτου καὶ φαίνεται μετὰ τῶν ἄλλων ὁμοιοσχημῶν λίθων προσηρμώσθη καὶ οὗτος, ὁμοιάζοντες πάντες οὔτοι οἱ λίθοι, ὡς πρὸς τε τὸν ὄγκον καὶ τὴν κατασκευὴν μὲ τοὺς ὀγκολίθους τῶν ἄλλων στηλῶν. Δὲν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ἀγνοοῦντες κυρίως ὑποὶς τις ἦτον ὁ Κράτιστος οὗτος Βλίβιος Ουαλέριος. Ἐκ τῆς γραφῆς ὅμως τῆς ἐπιγραφῆς, ἐν ἣ ἑμπεριέχεται τὸ C ἀντὶ τοῦ Σ καὶ ἀπκντῶνται ἠνωμένα γράμματα ἐν εἶδει μονογράμμάτων εἰς τὰ ὀνόματα Ουαλέριον, Φίρμον, Κράτιστον, ἔχοντα τὴν κατάληξιν ΟΝ ἀντὶ ΟΝ, τολμῶμεν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι δὲν εἶναι ἀρχαιοτέρα τοῦ Α' ἢ τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος.

Μήπως τὸ κτίριον τοῦτο τοῦ «Διρεκλέρ» ὅπερ ὁ Bellon περιέγραψεν ὡς ναὸν τοῦ Κλαυδίου καὶ ὁ Daumet ὡς λουτρῶνα, ἦτο ναὸς τις γινόμενος πρὸς τιμὴν τοῦ Βλίβιου Ουαλερίου Φίρμου δι' ἐξόδων τῶν Φιλιππησίων;

Ἄριθ. 18

ΗΓΕΜΑΧΟΣ ΕΥΔΙΚΟΥ
 ΖΩΝ ΑΤΩΙΚΑΙ ΒΟΥΘΥΑ
 ΤΗΙ ΤΗΙ ΣΥΝΒΙΩΙ ΜΝΗ
 ΜΗΣ ΧΑΡΙΝ ΕΤ ΗΛ

Ἐπὶ λείου λευκοῦ λίθου ἠρωτηριασμένου περὶ τὰ ἄκρα. Τὸ γυναικεῖον ὄνομα Βουθυάτῃ πρωτοφανὲς φαίνεται ἡμῖν. Τὸν τύπον «άτῶ» ἀντὶ «εαυτῶ» ἀτός, ἀντὶ αὐτός κτλ. ἔτυχε νὰ ἴδωμεν καὶ ἐν ἑτέρῃ ἐπιγραφῇ εὐρισκομένη ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ λαμπροῦ νεοδημητοῦ Νοσοκομείου Σεραῶν. Τὸ ἔτος ΗΛ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ 108 π. Χ.

Κάτωθεν τοῦ χωρίου Σέλλιχιν ἐν τοῖς καλλιεργημένοις ἀγροῖς τῷ 1878 ἐπὶ μαρμαρίνου πλακὸς μήκους 0,93 πλάτ. 0,51 πάχ. 0,11 καὶ ὕψ. γραμμ. 2 1/2 ἑκατοστομ. ἰδόντες, ἀντεγράψαμεν τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν:

Ἄριθ. 19

ΤΥΧΗΙ ΤΗΙ ΑΓΑΘΗ
 Η ΓΕΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ
 ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΝ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
 ΠΟΛΙΤΗΝ ΧΡΗΣΤΟΝ ΚΑΙ
 ΑΓΑΘΟΝ ΑΝΔΡΑ ΓΥΜΝΑΣΙ
 ΑΡΧΗΣΑΝΤΑ ΤΡΙΣ ΑΕΙΩΣ
 ΑΡΕΤΗΣ ΚΑΙ ΑΕΙΙΑΣ ΕΝΕΚΕ
 ΧΡΥΣΩΙ ΣΤΕΦΑΝΩΙ ΕΤΙ
 Μ Η Σ Ε

Ἡ σῶα καὶ καλλιγεγραμμένη αὕτη ἐπιγραφή εἰς εἰκοσὶλεπτον ἀπόστασιν τῶν Φιλίππων εὕρισκομένη, δὲν εἶναι καθόλου παράδοξον ἐκείθεν νὰ μετεφέρθη· καθότι ἡ ἀναφερομένη Γερουσία ἐν μιᾷ τοιαύτῃ πόλει ἠδύνατο νὰ ὑπάρχη. Ἄλλως τε πολλαὶ ἐκείθεν ἐπιγραφαὶ ἀλαχοῦ μετεφέρθησαν καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν.

Ἄριθ. 20

Η ΠΟΛΙΣ [ΦΙΛΙΠΠΙ[ΕΩΝ] ἢ [ΗΣΙΩΝ]
ΑΜΦΙΚΡΑΤΗΝ) ΣΥΝ ΤΗΙ ΜΗΤΡΙ
ΔΑΝΑΗΚΡΙΤΗΙ ΚΑΙ ΤΩΙ ΥΙΩΙ
ΧΑΡΙΔΗΜΩΙ ΕΙΣ ΜΕΝ ΘΕΩΡΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΩΝ ΣΕΒΑΣΤ[ΩΝ]
ΕΥ[Σ]ΕΒΕΙΑΝ ΔΗΝ[Α]ΡΙΑ ΔΙΣ
ΜΥΡΙΑ ΚΑΙ
. ΑΝΔΡΙΑΤΕ
ΤΙΜΗΜΕΝΟΝ ΑΡΕΤΗΣ ΚΑΙ
. ΧΑΡΙΝ

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, τῆς χρησιμευσάσης ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς κατώφλιον τῆς θύρας τοῦ στρατιωτικοῦ σταθμοῦ τῶν Φιλίππων, πληροφοροῦμεθα, ὅτι ἡ πόλις ἐτίμησε (δι' ἀνεγέρσεως ἴσως ἀνδριάντος) τὸν ἄριστον ἄνδρα Ἀμφικράτην Ἀμφικράτους μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ διὰ προσενεχθεῖσαν τῇ πόλει μεγάλην χρηματικὴν δωρεάν ἐκ δισμυρίων Διναρίων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, ἀγνώστων ἡμῖν, ἕνεκα τοῦ τετριμμένου τῆς ἐπιγραφῆς. Φαίνεται δ' ὅτι ἡ δωρεὰ ἐγένετο, ὅπως χρησιμεύσῃ δι' ἔξοδα τιμητικῆς τινὸς ἑορτῆς καὶ πανηγύρεως, ἣν ἡ πόλις ἤθελε τελέσει πρὸς τιμὴν τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ ἐπιγραφῇ (ἀνωνύμων) Σεβαστῶν, οἵτινες ἀναφέρονται ἐν ἐπιγραφαῖς καὶ ὑπολαμβάνονται συνήθως ὡς Σεβαστοὶ ὁ Μ. Αὐρήλιος καὶ ὁ Λ. Οὐῆρος, ὁ δὲ Dittenberger (α) ἀπέδειξεν ὅτι ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς τιτλοφορεῖται Ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν, ἀλλ' ἂν δὲν ἀπατώμεθα, οἱ ἐνταῦθα ἀναφερόμενοι Σεβαστοὶ, εἶναι οἱ νικηταὶ τοῦ Βρούτου καὶ Κασσίου καὶ καταστρεφεῖς τῆς Ῥωμαϊκῆς Δημοκρατίας Ὀκταβιανὸς καὶ Ἀντώνιος, πρὸς τιμὴν τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν ἀφορμὴ, ἵνα ἡ πόλις τελέσῃ τιμητικὰς ἑορτὰς καὶ θυσίας.

Ἐνεκα λόγων δεδικοιολογημένων, δὲν καταχωρίζομεν ἄλλας ἐπιγραφὰς, ἀφιερωτικὰς τὰς πλείστας καὶ μάλιστα ἐπιτύμβια ἐπιγράμματα, ἐξ ὧν πολλὰ καὶ διάφορα ἐσυλλέξαμεν. Λατινικὰς κατωτέρω.

(α'). Ἐν CIA, ἀριθ. 664, 665.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

Νομίσματα τῶν Φιλίππων.

Ἡ χρῆσις τῶν νομισμάτων εἶναι ἀρχαιοτάτη. Τινὲς ὑποστηρίζουσι τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ εὕρεσις τῶν νομισμάτων ἀνάγεται εἰς τὸν Ζ' πρ. Χ. αἰῶνα. Καὶ ὅμως, ἡ πρώτη διήγησις, ἣν ἔχομεν περὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν, εἶναι ἡ προσφορά χιλίων ἀργυρίων ὑπὸ τοῦ Ἀθιμέλεχ εἰς τὸν Ἀβραάμ (α') καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἀγορὰ τοῦ ἀγροῦ τοῦ Ἐρῶν ἀντὶ 400 ἀργυρῶν σίκλων*, ἵνα θάψῃ ἐν αὐτῷ τὴν ἀποθανοῦσαν σύζυγόν του Σάρραν (β'). Ὁ Ἰακώβ ἠγόρασεν ἀπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Ἐμμώρ μίαν μερίδα τοῦ ἀγροῦ ἀντὶ 100 ἀργυρίων, ἢ μῶν (γ'). Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωσήφ ἐπώλησαν αὐτὸν εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας ἀντὶ πεντήκοντα ἀργυρίων. Ὁ Ἀχάβ θέλων ν' ἀγοράσῃ τὸν ἀμπελῶνα τοῦ Ναβουθαὶ τοῦ Ἰσραηλίτου λέγει «θὸς μοι τὸν ἀμπελῶνά σου ἀργυρίου» (δ').

Ὡς βλέπομεν λοιπὸν πολὺ πέραν τοῦ Ζ' αἰῶνος ἦσαν ἐν χρῆσει τὰ νομίσματα, τὰ ὅποια καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐθεωροῦντο καὶ σήμερον ἐπίσης ἀναγνωρίζονται ὡς τὰ μόνια μέσα τῆς εὐζωίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἰδέα περὶ τῆς ἀποκτήσεως χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἥτις ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους εἶχε γεννήσει δύο ὀλεθρίας συνεπειὰς — τὸν πόλεμον καὶ τὸ κερδοσκοπικὸν σύστημα — διότι ἐκλαμβάνοντες οἱ λαοὶ τὰ μέταλλα ὡς ἐπικρατοῦντα πάντων τῶν προσόντων καὶ ὡς τὸν κατ' ἔξοχὴν πλοῦτον ἀλληλοκτονοῦντο, ἵνα σφετερίζωνται παρὰ τῶν ἄλλων μεγάλης ποσότητος αὐτῶν, ἀμέσως καὶ εὐλόγως ἐπραγματοποιήθη ὑπὸ τοῦ μεγαλεπηβούλου καὶ πονηροῦ Φιλίππου, ὅστις πρὶν ἢ πατήσῃ τὸν πόδα ἐνταῦθα ἐγίνωσκε καλῶς, ὅτι ἡ μέλλουσα πόλις του εἶχεν ἀφ' ἐνὸς μὲν ὀπισθὲν τῆς τὰ λεγόμενα «Ἄσυλα» μεταλλεία, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἔμπροσθεν, ἀπέναντί τῆς τὸν Πακτωλόν, τὴν Καλλιφορνίαν, τὸν ἀκένωτον θησαυρὸν τοῦ Παγγαίου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐνῶ οἱ ἀρχαῖοι κατεβίβαν ἡμιόνους φορτωμένους μὲ χρυσόν, οἱ ση-

(α'). Γέν. Κ. § 16.

* Οἱ Ο'. (Ἑβδομήκοντα) τὸν Σίκλον μεταφράζουσι συνήθως διὰ τῆς λέξεως Δίδραχμον.

(β'). Γέν. κγ'. § 15, καὶ 16.

(γ'). Γέν. κγ'. § 19.

(δ'). Δευτερονόμ. Κεφ. β'. § 6, καὶ 28.

μερινοὶ καταβιβάζουσιν ἐκ τῶν ἰδίων ὑψωμάτων ἡμιόνους φορτωμένους μὲ ξυλάνθρακας. Ὅποια διαφορά! Τότε χιλιάδες Μακεδόνων ὡς βομβοῦσαι μέλισσαι ἐν τῇ κυψέλῃ, εἰσδύοντες ἐν ταῖς ὄπαις τοῦ Παγγαίου, ἐξήρχοντο ἐκείθεν φέροντες πρὸς τὸν ἄπληστον Φίλιππον κατ' ἔτος πλείονα τῶν χιλίων ταλάντων (α'). ἐξ ὧν ἐν ὀλιγοχρονίῳ διαστήματι καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα, ἐπ' ὀνόματι τῆς πόλεως καὶ τῶν κατὰ κειροῦ βασιλέων πολλὰ καὶ διάφορα νομίσματα ἐκόπησαν. . . . ἐκ τῶν ὁποίων, πρὸς γνῶσιν τῶν μὴ γινωσκόντων ἐκ τῶν ἐριτίμων ἀνγνωστών, περιγράφομεν ὅσα μέχρι τοῦδε ἔτυχε νὰ παρατηρήσωμεν, πληροφοροῦντες αὐτούς, ὅτι τὰ νομίσματα, ὡς ἄψυχοι καὶ μονιμώτεροι μάρτυρες πολλῶν ἱστορικῶν εἰδήσεων ἔρχονται ἀρωγοί, χρησιμεύοντα ὡς φωτεινὴ λαμπάδες διαλευκαίνουσαι ὅπως οὖν τὰς σκοτεινὰς σελίδας τῶν ἀρχαίων χρόνων. Τὰ κατιωμένα ταῦτα καὶ ἄσημα πρὸς τὸ φαινόμενον τεμάχια σημειοῦσι βῆμα πρὸς βῆμα τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν, παρακολουθοῦσι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν εἰς πάσας τὰς καταστάσεις αὐτῆς, διαφωτίζουσι τὸν δημόσιον βίον τῶν ἐθνῶν, διευκρινίζουσι τὴν νομοθεσίαν, τοὺς πολέμους, τὰς καταστάσεις, τὰς ἀποικίας καὶ τὸ ἐμπόριον, ἐξηγοῦσιν ἡμῖν τὰς συνθήκας τῆς εἰρήνης, τὰς μεταβολὰς τῶν κυβερνήσεων καὶ τὰς συμμαχίας τῶν λαῶν. Εἶναι ἐπίσημοι καὶ ἀναντίρρητοι μάρτυρες τῆς συγκοινωνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀρχαιότητος, εἶναι οἱ ἀναπόσπαστοι σύντροφοι τῆς ἱστορίας καὶ χρονολογίας καὶ ὁ σπουδαιότατος γεωγραφικὸς Πίναξ τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἄνευ τῶν τεμαχίων τούτων, ἡ ὑπαρξίς πολλῶν ἀρχαίων πόλεων, πολλῶν ἱστορικῶν γεγονότων, πολλῶν οὐσιωδῶν εἰδήσεων. . . . ἄγνωστος ὅα ἦτον εἰς τὸν κόσμον.

Α' Χρυσᾶ τῶν Φιλίππων Νομίσματα.

Ἀριθ. 1. Κεφαλὴ Ἡρακλέους ἀγενείου μὲ τὴν Λεοντῆν δεξιᾶ. Ὅπισθεν ΦΙΛΙΠΠΩΝ καὶ σχῆμα Τρίποδος ἐπὶ τοῦ ἐμβυαδοῦ, μὲ κεφαλὴν ἵππου πρὸς δεξιᾶ. Νόμισμα χρυσοῦν ζυγίζον γραμμ. 8,11.

Ἀριθ. 2. Ἡ αὐτὴ κεφαλὴ Ἡρακλέους. Ὅπισθεν ΦΙΛΙΠΠΩΝ. Τρίπους. Ἐπὶ τοῦ ἐμβυαδοῦ κεφαλὴ ἵππου πρὸς ἀριστερά. Ζυγίζει γραμμ. 8,10.

Ἀριθ. 3. Ἐμπροσθεν ἡ αὐτὴ κεφαλὴ. Ὅπισθεν ΦΙΛΙΠΠΩΝ. Τρίπους ἐπὶ τοῦ ἐμβυαδοῦ, κεφ. λέοντος πρὸς δεξιᾶ. Ζυγίζει γραμμ. 8,08.

Ἀριθ. 4. Ἡ ἰδίᾳ κεφαλὴ τοῦ Ἡρακλέους. Ὅπισθεν ΦΙΛΙΠΠΩΝ. Ἐπὶ τοῦ ἐμβ. κεφ. ἐλάφου πρὸς δεξιᾶ. Τρίπους. Ζυγίζει γραμμ. 8,07.

(α'.) Στράβ. Ζ', 331,34.—Διόδωρ. 16,8.

Ἀριθ. 5. Ἐμπροσθεν ἡ αὐτὴ κεφαλὴ Ἡρακλέους ἀγενείου. Ὅπισθεν ΦΙΛΙΠΠΩΝ. Τρίπους. Ἐπὶ τοῦ ἐμβυαδοῦ κεφαλὴ ἐλάφου πρὸς ἀριστερά. Ζυγίζει γραμμ. 8,05.

Ἀριθ. 6. Κεφαλὴ Ἡρακλέους τῆς Θράκης. Ὅπισθεν ΦΙΛΙΠΠΩΝ. Τρίπους. Ἐπὶ τοῦ ἐμβυαδοῦ βότρου σταφυλῆς. Ζυγίζει γραμμ. 8,04.

Ἀριθ. 7. Ὁ Γάλλος ἀρχαιολ. Mionnet περιγράφει τὸ ὑπὸ τοῦ Eckel δημοσιευθὲν χρυσοῦν νόμισμα τῶν Φιλίππων, τοῦ ὁποῦ τοῦ σχῆμα διαφέρει ἀπὸ τὰ εἰρημένα νομίσματα, ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ Τρίποδος. Εἰς αὐτὸ μὲν (τοῦ Eckel) ὁ τρίπους εἶναι ἀπλούς, εἰς δὲ τὰ ἀνωτέρω περιγραφέντα ὁ τρίπους ἔχει πλείονα ποικίλματα καὶ λήγουσι τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν ἐν σχήματι ποδῶν Λέοντος.

Ἐν συλλογῇ ἀρχαίων Νομισμάτων τοῦ Μητροπολίτου Δράμας Γερμανοῦ εἶδομεν καὶ τὸ ἀκόλουθον χρυσοῦν νόμισμα, μικρότερον τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων.

Ἀριθ. 8. Κεφαλὴ Βάκχου νεκρικῆ στεφανηφόρος. Ὅπισθεν ΦΙΛΙΠΠΩΝ. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πεδίου βότρου σταφυλῆς μετὰ φύλλ. ἀμπέλου Ζυγίζει γραμμ. 6,37.

Β' Ἀργυρᾶ Νομίσματα τῶν Φιλίππων.

Ἀριθ. 9. Ἐμπροσθεν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πεδίου βόταλον Ἡρακλέους. Ὅπισθεν ΦΙΛΙΠΠΩΝ. Ἐν τῷ ἐμβυαδοῦ Ἡρακλῆς ἰστάμενος. Ζυγίζει γραμμ. 19,42. Εἶδομεν ἐν τῇ πλουσίᾳ συλλογῇ Μ. Σπόντη ἐν Καβάλλᾳ.

Ἀριθ. 10. Κεφαλὴ Ἡρακλέους νεκροῦ καὶ στεφανηφόρου. Ὅπισθεν ΦΙΛΙΠΠΩΝ. Τρίπους. Βότρου κεφαλὴ πρὸς δεξιᾶ. Νόμισμα μικρότερον τοῦ προηγουμένου ζυγίζον γραμμ. 16,14.

Ἀριθ. 11. Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος δαφνηφόρος πρὸς δεξιᾶ ἔχουσα τὴν κόμην βραχεῖαν ἄνευ ταινίας. Ὅπισθεν ΦΙΛΙΠΠΟΥ ἡμικυκλοτερῶς γεγραμμένον ἄνωθεν ἵππέως γυμνοῦ τὴν κεφαλὴν ἄνευ ταινίας, τοῦ ἵππου κατὰ πρὸς δεξιᾶ, κρατοῦντος τοῦ ἵππέως τὰς ἡνίας αὐτοῦ. Μεταξὺ δὲ τῶν ποδῶν τοῦ ἵππου τρίπους ὠτίτης. Τοῦτο ζυγίζει γραμμ. 2,375.

Ἀριθ. 12. Κεφαλὴ Διὸς δαφνηφόρος πρὸς δεξιᾶ. Ὅπισθεν ΦΙΛΙΠΠΟΥ ὀπισθεν καὶ ἔμπροσθεν ἵππέως γυμνοῦ, ἔχοντος τὴν κόμην ὀπισθεν κρεμαμμένην, τοῦ ἵππου βαδίζοντος πρὸς δεξιᾶ, κρατοῦντος δεξιᾶ τὰς ἡνίας αὐτοῦ. ἐν δὲ τῷ πεδίῳ μεταξὺ τῶν ποδῶν τοῦ ἵππου λόγχη εἰς δύο τετραυτμένη. Ζυγίζει γραμμ. 14,05.

Ἐκ τῶν εἰς τιμὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κοπέντων ἀργυρῶν νομισμάτων ἐγνωρίσαμεν τὸ ἐξῆς:

Ἄριθ. 13. Κεφαλή Ἡρακλέους, ἀγένειος, πρὸς δεξιὰ μετὰ λεοντῆς προσδεδεμένης ἔμπροσθεν ἐπὶ τοῦ λαίμου ἐντὸς κύκλου ἐκ σφαιριδίων ἐν μέρει ὀρατῶν. Ὅπ. ΒΑΣΙ-ΛΕΩΣ τοῦ δευτέρου τῆς Ἐπιγραφῆς ἡμίσεως κυκλοτερῶς γεγραμμένου ἔμπροσθεν, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ δ' ὀπισθεν Διὸς ἡμιγύμνου καθημένου ἐφ' ἑδρας, ἄνευ ὤμου πρὸς ἀριστερά, ὑποβαστάζοντος τῆ μὲν δεξιᾷ ἐκτεινομένη ἀετὸν ἐστραμμένον πρὸς δεξιᾷ, τῆ δ' ἀριστερᾷ ὑψομένη σκῆπτρον μακρὸν ὀρθόν, ἐτχηματισμένον ἐκ σφαιριδίων, ἐπὶ τοῦ ἑδάφους προσερεϊδόμενον· ὁ δὲ τύπος ἐπὶ γραμμῆς ἐκ σφαιριδίων ἐσχηματισμένης, παριστώσης τὸ ἑδάφος. Ἐν δὲ τῷ πεδίῳ, ἔμπροσθεν τοῦ Διὸς, τρίπους ὀπίτης. Ζυγίζει γραμμ. 17,2.

Γ' Χαλκᾶ τῶν Φιλίππων νομίσματα.

Ἄριθ. 14. Κεφαλή Ἡρακλέους ἀγένειος, μετὰ λεοντῆς προσδεδεμένης ἔμπροσθεν ἐπὶ τοῦ λαίμου πρὸς δεξιᾷ. Ὅπ. ΦΙΛΙΠΠΩΝ κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος τρίποδος ὀπίτου· ἐν δὲ τῷ πεδίῳ κατὰ τὸ ἀριστερὸν μέρος μονόγραμμα [Ϟ] κάτωθεν δ' αὐτοῦ στάχυς ὀρθὸς κλίνων ὀλίγων πρὸς ἀριστερά. Τὸ χαλκοῦν τοῦτο νόμισμα ζυγίζει γραμμ. 5,95.

Ἄριθ. 15. Ἐτερον χαλκοῦν ΦΙΛΙΠΠΩΝ ἔχον καὶ τὸν τρίπου ὀλίγον διάφορον τοῦ ἐν τῷ προηγουμένῳ νομίσματι, ἐν δὲ τῷ πεδίῳ, κατὰ τὸ ἀριστερὸν μέρος Ο, κατιωμένον. Ζυγίζει γραμμ. 6,2.

Ἄριθ. 16. Κεφαλή Βάκχου νεανική κισσῷ περιεστεμμένη πρὸς ἀριστερά ἔχουσα τὴν κόμην ὀπισθεν εἰς κρωβύλον συνδεδεμένην. Ὅπ. ΦΙΛΙΠΠΩΝ στρογγυλειδῶς γεγραμμένον. Βότρυς τεθειμένος ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ὑπὸ τοῦτον μονόγραμμα ΑΡ ζυγίζει 7,27.

Ἄριθ. 17. Κεφαλή Ἡρακλέους ἐστραμμένη πρὸς ἀριστερά, ἐν δὲ τῷ ὀπισθεν μέρει τὴν ἐπιγραφὴν + — I ΦΙΛΙΠΠΩΝ κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος τρίποδος ὀπίτου μὴ διακρινομένου καλῶς ἕνεκα τῆς μεγάλης φθορᾶς, ἣν ἔπαθε τὸ ἐν λόγῳ ξανθὸν νόμισμα. Ζυγίζει γραμμ. 5,458.

Ἄριθ. 18. Κεφαλή Ἡρακλέους πρὸς ἀριστερά. Ὅπ. ἐν τῷ πεδίῳ κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος κἀνθαρος, κατὰ δὲ τὸ ἀριστερὸν τρίπους. Ζυγίζει γραμμ. 6,127.

Ἄριθ. 19. Κεφαλή Διὸς δαφνηφόρος πρὸς ἀριστερά. Ὅπ. ΦΙΛΙΠΠΟΥ ἄνωθεν ἰππέως φοροῦντος πέτασσον καὶ ἐνδεδυμένου χλαμύδα, τοῦ ἵππου βαδίζοντος πρὸς ἀριστερά. Ἐν δὲ τῷ πεδίῳ μεταξὺ τῶν ποδῶν τοῦ ἵππου φαίνεται ἀμυδρῶς, ἕνεκα φθορᾶς τὸ μονόγραμμα [M]. Ζυγίζει γραμμ. 14.

Ἄριθ. 20. VIC—AVC ὀριζοντίως γεγραμμένον ἐν τῷ πεδίῳ ἔνθεν καὶ ἔνθεν Νίκης ἰσταμένης ἐπὶ βάρου πρὸς ἀριστερά, κρατού-

σης τῆ μὲν δεξιᾷ ὑψομένη στέφανον, τῆ δ' ἀριστερᾷ κλάδον φοίνικος ἐπὶ τοῦ ὤμου προσερεϊδόμενον. Ὅπ. COHOR PHIL PRAE τρεῖς σημεῖα ῥωμαϊκὰ ὀρθία τεθειμένοι ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπιγραφῆς. Τὸ νόμισμα τοῦτο ζυγίζει γραμμ. 7,07.

Ἐπάρχουσι καὶ ἕτερα χάλκινα νομίσματα μικρὸν τι διαφέροντα τοῦ προηγουμένου κατὰ τοὺς τύπους. Ἐποθέτομεν ὅτι ταῦτα, ὡς καὶ τὸ ἀνωτέρω ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἀριστοκρατικὴν Ῥωμαϊκὴν Τριανδρίαν, ἣτις ἐπολέμησεν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων τῷ 42 πρ. Χρ. τὸν Βρούτον καὶ Κάσσιον καὶ κατέστρεψεν ἐνταῦθα τὴν Ῥωμαϊκὴν Δημοκρασίαν. Τὴν τριανδρίαν ἀπετέλουν ὁ Ἀντώνιος, ὁ Ὀκτάβιος καὶ ὁ Λέπιδος δι' ὅπερ ἐμεταχειρίζοντο τότε καὶ τρεῖς σημαῖαι. Ἐποθέτομεν ἐπίσης ὅτι τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπάρχουσι καὶ χρυσᾶ (πιθανὸν καὶ Ἄργυρᾶ) νομίσματα, κοπέντα πρὸς τιμὴν τῶν νικητῶν Ῥωμαίων, οἵτινες διαφοροτρόπως εὐηργέτησαν τοὺς Φιλιππίους, ἢ Φιλιππησίους.

Ἄριθ. 21. NEROCALCES. AVC. P. M. TR. P. COSII Κεφαλή τοῦ Αὐτοκρ. Νέρωνος ἀστεφῆς πρὸς ἀριστερά.

Ὅπ. COL IVL—AVG PHILIP. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἐνδεδυμένος χλαμύδα ἰστάμενος πρὸς ἀριστερά ἐπὶ βάρου, ἕτερον σχῆμα ἡμιγυμνον στέφανον διὰ τῆς δεξιᾶς ὑψομένης τὸν αὐτοκράτορα ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν τοῦ βάρου διακρίνεται εἰς βωμίσκος. Ζυγίζει γραμμ. 12,79.

Ἐνίστε οἱ ἀστριωνῆτες τὴν γῆν τῶν Φιλίππων γεωργοί, εὐρίσκουσι διαφόρους δακτυλιολίθους καὶ νομίσματα διαφόρων ἀρχαίων πόλεων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙ ΦΙΛΙΠΠΟΙ ΥΠΟ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΝ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἐν τῷ Κεφαλαίῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ «Διάφοροι πόλεις ἀρχαίαι» ἀρκετὰ ἐσημειώσαμεν περὶ τῆς ἀρχαίας πόλεως Πύδνης. Πρὸς μεσημβρίαν τῆς πόλεως ταύτης ὁ Ὀλύμπος τῆς Θεσσαλίας ἐκπέμπει κλάδον, ὅστις καταλήγει εἰς τὴν ξηρὰν, εἰς ὀλίγην ἀπόστασιν ἐκ τῆς θαλάσσης τοῦ Θερμαϊκοῦ Κόλπου, χωρίζων τὴν βόρειον ἀπὸ τὴν νότιον Πιερίαν. Σχεδὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς θαλάσσης ἀποστάσεως, ἐν θέσει ὀλίγον ὑψηλῇ καὶ γραφικῇ, ἀπὸ τῶν παναρχαίων ἀκόμη χρόνων ὑπὸ τῶν Περραιβῶν τῆς Θεσσαλίας πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ὑπῆρχεν ἰδρυμένη ἡ πόλις Δίον, τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχαιότεροι κυρίαρχοι τῆς χώρας διὰ διαφόρων λαμπρῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων ἐκαλλώπισαν καὶ ἦν ὁ Ἀρχέλαος (413—399 π. Χ.) καλῶς ὠχυρώσας, ἐσύστησεν Ὀλυμπιακοὺς μετὰ μουσικῶν ἀγώνων, τοὺς ὁποίους τῷ 347 π. Χ. Φίλιππος Β' Ἀμύντου, μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ καταστροφὴν τῶν 32 Χαλκηδικῶν πόλεων ἐπανηγύρισεν ἐν θριάμβῳ, ὁ δ' υἱὸς αὐτοῦ—ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος—μετὰ τὴν ἐν Γραμικῷ μάχην σπουδαίως ἠύρνε τὸν ναὸν τοῦ Διὸς καὶ ἔστησεν 25 χαλκᾶς εἰκόνας τῶν γενναίως ἀγωνισθέντων ἐν τῇ μάχῃ Μακεδόνων, ἃς ὁ Λύσιππος ἐκατεσκεύασεν.

Ἐν αὐτῇ λοιπὸν τῇ πόλει, ἐν τῇ θέσει τῆς ὁποίας ἰδρῦθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ Μαλαθριά, ἐν ἣ τὴν θέσιν τοῦ Διὸς ὁ Λῆκ ἀνεκάλυψε καὶ ὁ Heuzey ὡς ὀρθὴν ἐπεκύρωσε, τῷ 168 π. Χ. ὁ υἱὸς Φιλίππου Γ' καὶ ἔσχατος Ἀντίγονος—ὁ Περσεύς—ἐνῶ ἐν τῇ μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν Αἴσονος καὶ Λεύκου κειμένη πεδιάδι πρὸς Ἄρκτον τῆς σημε-

ρινῆς Κατερίνης διεξήγετο φονικωτάτη μάχη, εἰς ἣν ἦτον ἀναγκαίᾳ ἡ παρουσία αὐτοῦ, οὗτος (ὁ Περσεύς) ἐν τινι βλαναίῳ διήρχετο βραθύμως μετ' ἀκολάστων γυναικῶν τὰς ἡδυτέρας μὲν, πλὴν τελευταίας ὥρας τῆς βασιλείας του, ἐνθα εὕρισκόμενος, ἤλθέ τις τῶν σωματοφυλάκων του, κατὰ τὸν Διόδωρον (α), καὶ ἐδήλωσεν αὐτῷ τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰσέλασιν καὶ κατὰκτησιν τῆς χώρας, ὅποτε πτοηθεὶς ὁ ῥαθυμος, ὁ ἀνίκανος καὶ λαγώκαρδος Περσεύς καὶ τὸν μηρόν του ἰσχυρῶς κτυπήσας, ἀνεβόησεν Οὐδὲ παραταξομένους ἡμᾶς, ὦ θεοί, παραδίδοτε τοῖς πολεμοῖσι ἀγενῶς!

Αὐταὶ ἦσαν αἱ τελευταῖαι λέξεις, ἃς ἐξέφερον ὁ τελευταῖος τῆς Μακεδονίας βασιλεὺς. Τὸ ἐκπλήξαν τὸν τότε γνωστὸν κόσμον Κράτος μετὰ τὴν ἀπελπιστικὴν ταύτην θρηνωδίαν τοῦ Περσεῶς ἐξέπνευσεν! Ἢ περὶ τὴν ἱστορικὴν Πύδναν ἠττηθεῖσα Μακεδονία, δὲν ἦτο πλέον τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο ἰσχυρὸν καὶ ἐπίφοβον ἑλληνικὸν Κράτος τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὸ ἔχον ὡς ὑπόστασιν τῆς δυνάμεώς του ὑπερήφανον, φιλόδοξον, φιλοπόλεμον καὶ φιλοπάτριδα ἀριστοκρατίαν καὶ γεωργοὺς χειραγωγηθέντας δι' ἐπιμόχθου ἐργασίας καὶ διαμορφωθέντας εἰς ῥωμαλέους στρατιώτας. Οἱ στρατιῶται τοῦ Περσεῶς, δὲν ἦσαν οἱ στρατιῶται τοῦ Φιλίππου. Δὲν ἦσαν Μακεδόνες ἀγνοί, ἀλλὰ μιγᾶδες διεφθαρμένοι, δειλοί, ὀπισθοδρομικοί, προδῶται!

Οἱ Ῥωμαῖοι πρὸ πολλοῦ ἐποφθαλμιῶντες καὶ μελετῶντες τὴν κατὰκτησιν τῆς Μακεδονίας, ἥτις αἰετοῦ εἰς τοὺς κατακτητικοὺς σκοποὺς τῶν ἐπαρουσίαζε προσκόμενα καὶ ἦτον ἰσχυρὸς φραγμὸς τῆς περαιτέρω πορείας των, πληροφορηθέντες ὅτι ὁ Περσεύς δὲν ἦτον ὁ ἀνὴρ, ὅστις ἠδύνατο ν' ἀντιστῆ κατ' αὐτῶν καὶ ν' ἀναγκαιώσῃ τὴν πορείαν των, ἐπέδραμον ἐναντίον τῆς χώρας ταύτης καὶ ταχέως, ἀνευ πολλῆς ἀντιστάσεως καὶ μεγάλης αἱματοχυσίας, τὴν κατέκτησαν, ἐγένοντο κύριοι αὐτῆς καὶ, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ ἠττηθεὶς φεύγων καὶ φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τὴν σύζυγόν του, δύο παιδᾶς του καὶ τὴν θυγατέρα του διηγεθῆναι ἐσπευσμένως εἰς τὴν ἀμαζούσταν τότε Ἀμφίπολιν, ὅπως ἐκεῖ σωθῆ, καίτοι οἱ νικηταὶ πληροφορηθέντες τὴν φυγὴν του ἠκολούθουν τὰ ἔχνη του, ἡ ἐπίσης ἀμαζούσα καὶ τότε γείτων τῆς Πύδνης πόλις Βέρροια [10], αὐτὴ πρώτη ὑπὸ τῶν ἰδίων τέκνων της—τοῦ Ἰπίου ἀρχηγοῦ τῶν Φαλαγγιτῶν, τοῦ Μήδωνος καὶ Παντεύχου—παρεδόθη, δευτέρᾳ ἡ Θεσσαλονίκη καὶ τρίτῃ ἡ Πέλλα, ἐντὸς δὲ δύο ἡμερῶν, ἅπασαι αἱ λοιπαὶ τῆς Μακεδονίας πόλεις, ἐν αἷς καὶ οἱ Φίλιπποι εἰς

τούς νέους κυριάρχους των άνευ αντίστασέως τινος παρεδόθησαν, και τοι ο Περσεύς περί τὸ Κίτιον [11] (κάτωθεν τῆς Ναούσης) ἀρκετάς στρατιωτικὰς δυνάμεις εἶχε συλλέξει, ὅπως ἐπιτεθῆκατὰ τῶν Ρωμαίων.

Ὁ ἠττηθεὶς Περσεύς μετὰ τὴν ἔλευσίν του ἐν Ἀμφιπόλει ἰδὼν ὅτι ἐκινδύνευε, κατῆλθεν εἰς τὴν γείτονα παραστρωμῶνειον πόλιν Γαληφόν κ' ἐκείθεν διὰ θαλάσσης μετέβη εἰς Σαμοθράκην, ἔνθα τῇ προδοσίᾳ Κρητὸς τινος συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου Ναυάρχου Γναίου Ὀκταβίου (α), ἐστάλη αὖθις εἰς Ἀμφίπολιν, ἐν ἣ ἔλθων πρὸς ἀναζήτησιν καὶ σύλληψίν του ὁ Αἰμύλιος Παῦλος καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι συνελήφθη, ἔθυσσε τοῖς θεοῖς, εὐχαριστῶν αὐτοῖς, ὅτι συνετέλεσαν εἰς ἐντελῆ ἐξόντωσιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὁ ὅποιος, ὅταν ὁ Περσεύς μεθ' ὅλης τῆς συνοδείας καὶ τῶν θησαυρῶν του ἦχθη εἰς Ἀμφίπολιν ὑπὸ φρουρᾶν, ἔδειξε μεγίστην ἐπιείκειαν, ἀποστείλας αὐτὸν μὲ τρόπον φιλόφρονα εἰς Ρώμην, ἔνθα τὸ πρῶτον ἐφυλακίσθη ἐν τῇ ἐν Ἀλβαῖς φυλακῇ τῶν κακούργων, ἐν ἣ ἐπτά ἐκράτηθη ἡμέρας (β) καὶ κατόπι συστάσεως καὶ παραινέσεως Μάρκου τοῦ Αὐρηλίου, μετεχειρίσθησαν αὐτὸν ἀνθρωπινώτερον.

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ὁ Αἰμύλιος Παῦλος προσκαλέσας ἐν Ἀμφιπόλει ἀντιπροσώπους, οἵτινες ὡς Πρέσβεις ἦλθον ἐξ Εὐρώπης, ἐξ Ἑλλάδος, ἐξ Ἀσίας καὶ ἐξ ἀπάσης τῆς Μακεδονίας καὶ συνεννοηθεὶς μετ' αὐτῶν, ἀπεράσισεν (ἐν Γενικῷ Συμβουλίῳ), ὥστε ἡ κατακτηθεῖσα χώρα νὰ δικαιρεθῆ εἰς τέσσαρας μεγάλας Διοικήσεις, ἐξ ὧν ἡ Α' διοίκησις, ἥτις περιελάμβανε τὴν μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου ἐπαρχίαν ὡς πρωτεύουσαν αὐτῆς νὰ ἔχη τὴν Ἀμφίπολιν, ὅποτε διοικητικῶς εἰς αὐτὸ τὸ τμήμα ὑπήγοντο καὶ οἱ Φίλιπποι, οἵτινες μέχρι τοῦ ἔτους 42 π. Χ. (ἕκτοτε κυρίως ἄρχεται τὸ Ῥωμαϊκὸν μεγαλεῖον τῆς πόλεως ταύτης), πολλὰς εἶδον μεταβολὰς, διαφόρους ὑπέστησαν ἀλλοιώσεις, ἅς ὀλίγον ἐκ τῶν ἀρχαίων Συγγραφέων καὶ περισσώτερον ἐκ τινων ἐπιγραφῶν τῆς παρεμπιπτούσης ἐποχῆς πληροφοροῦμεθα.

(α') Πλουτάρχ. Αἰμυλ. Παύλ. 23, 26.

(β') Διόδωρ. 30, 13.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

ΤΟ ΤΡΟΠΑΙΟΝ ΤΟΥ ΒΙΒΙΟΥ

(Τὸ Δικηλι-Τὰς Dikili Tach)

Εἰς δεκαπεντάλεπτον ἀπόστασιν ἀνατολικῶς τῶν Φιλιππων εὕρηται θέσις τις κατοικημένη κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ὡς πληροφοροῦμεθα ἐξ ἰχνῶν ἀρχαίας ἀνθρωπίνου οἰκήσεως καὶ ἐξ ἐνὸς βωμοῦ, ἡ ἱεροῦ ἀρχαίου ναοῦ, πρὸ τινων ἐτῶν τυχαίως ἀποκαλυφθέντος καὶ εἰς ἡν σήμερον ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς ἀπὸ Καθάλλας εἰς Δράμαν ἀγούσης λεωφόρου ὑπάρχουσιν αὐτόρρυτα ὕδατα σχηματίζοντα ρύακα, ὅστις γυρίζει ἀλευρόμυλον, μία βρύσις, κατάφυτος χώρος, σκιαζόμενος ἐξ ὑψηλοκρούρων κ' εὐθυτενῶν δένδρων, ἐν οἷς ἡ Λεύκη πρωτεύει, ἐν καφφεῖον, δύο μικρὰ χάνια, ἰσόγυιὰ τινὰ δωμάτια κατοικοῦμενα ὑπὸ καπνοφυτευτῶν κλπ. ἐργατῶν παρακειμένης ἐπαύλεως, εἰς στρατιωτικὸς σταθμὸς καὶ εἰς ὑψηλὸς οἰκίσκος. Τὸ μέρος τοῦτο, ὅπερ ἐν συντόμῳ περιεγράψαμεν παρ' ὄλων καλεῖται «Δικηλι-Τὰς» ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον ἀέστημμένος λίθος».

Πάντες ἀπὸ Καθάλλας εἰς Δράμαν, ἡ ἐκ ταύτης εἰς ἐκείνην μεταβαίνοντες, εἰς τὸν τόπον τοῦτον καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν δένδρων σταθμεύοντες, ἀναπαύονται ὀλίγον, ἐσθίοντες, ἡ καφφὲν ῥοφούντες, οἵτινες ἐκθαμβοὶ ἴστανται καὶ ἀτενίζουσιν ὀγκῶδη μαρμάρινον Κύβον, ὃν ἔχουσιν ἐν τῷ μέσῳ τὰ δύο χάνια, ὅστις φέρων λατινικὴν ἐπιγραφὴν, ἀπειλητικὸς ἴσταιται ἐκεῖ δεικνύων τοῖς περιέργοις θεαταῖς τοὺς φοβεροὺς αἰῶνας, οὓς ἄχρι τοῦδε ἀτρομήτως διῆλθε καὶ ὁ ὅποιος ἄλαλος καὶ ἀκίνητος, δὲν διηγείται καὶ τὰ διάφορα παθήματα, ἅπερ ὑπέστη κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐκ τῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου μας, οἵτινες ὅπως ὠφεληθῶσι τεμάχιον σιδήρου, ἀφανίζουσι πολῦτιμον ἀρχαιολογικὸν κειμήλιον, ἐν' εὐκόλῳ ἐξάξωσιν αὐτὸ ἐκείθεν. Κατέσκαψαν, ἐκολόθωσαν, παρεμόρφωσαν τὸν γίγαντα τοῦτον, ἐπὶ τῇ ἀπλῇ ιδέᾳ, ὅτι ἐγκρύπτει θησαυροὺς ἀρχαίους, πλούτη πολλά.

Ὁ Κύβος οὗτος ἀποτελεῖ τὸ Τρόπαιον τοῦ Βιβίου, ὅπερ σχηματίζει μέγαν μονόλιθον ἐκ λευκοῦ ἐγχωρίου μαρμάρου, οὔτινος τὴν ἐπιφάνειαν ὁ χρόνος καὶ ἡ ἐπήρεια τῆς ἀτμοσφαιρας ἐμαύρισαν. Τὸ σχῆμα

καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ὁ κ. Heuzey ἐν τῷ λαμπρῷ συγγράμματι τοῦ «Mission dans la Macedoin...» ἐδημοσίευσε. Καὶ ἡμεῖς, πρὸς γνῶσιν τῶν ἐριτίμων ἀναγνῶστων τοῦ ἡμετέρου τούτου βιβλίου δημοσιεύομεν αὐτὰ ἔχοντα ὡς ἀκολουθῶς·

Ἄριθ. 21

Ὁ φέρων τὰς στιγμὰς κενὸς χώρος ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ἧς τὸ κατώτερον μέρος εἶναι βεβαίως ἐξυμμένον. Τὸ δεικνύμενον σχῆμα τοῦ Κύβου καὶ εἰς τὰς τέσσαρας πλευρὰς αὐτοῦ εἶναι καθ' ὅλα ὅμοιον, ἡ δ' ἐπιγραφὴ μόνον εἰς δύο πλευρὰς εὐρίσκεται καὶ αὕτη ἀπαράλλακτος. Τὸ Ῥωμαϊκὸν τοῦτο μνημεῖον εὐρισκόμενον ἐπὶ παχείας, ἐκ λευκοῦ μαρμάρου καὶ ταύτης διβάθμου πλακῆς, ἔχει ὕψος μὲν 3 μέτρων καὶ 82% πλάτος δὲ 2 μέτρ. καὶ 68% καὶ βῆθος ἀκριβῶς ἓν μέτρον. Τὰ χεῖλη τῶν ἄνω ἄκρων καὶ τῶν τεσσάρων πλευρῶν, παρουσιάζουσιν ἀπλᾶς γλυφὰς καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς ἐπιφανείας τῆς κορυφῆς του ὀπῆν, εἰς ἣν, ὡς συμπεραίνομεν, ἦτο προσηρμοσμένος ἀνδριάς, οὕτινος τὴν ὑπαρξιν κατὰ παράδοσιν οἱ γεροντότεροι ἐκ τῶν χωρικῶν ἀναφέρουσι.

Τί ἦτο ὁ μονόλιθος οὗτος καὶ εἰς ποῖον ἀνήκεν; Ὁ Kousinéry λέγει ὅτι ἦτο Τρόπαιον καὶ ὅτι ἀνήκεν εἰς τὸν Βίβιον Ὁ κ. Emile Isambert λέγει ὅτι ὁ κ. Kousinery καθὼς ὠνόμασε τὸν μονόλιθον τοῦτον Τρόπαιον διότι ἀπλῶς ἦτο μνημεῖον οὗτος ἔνθα ἐτάφη ὁ Βίβιος, ὃν ὁ κ. Heuzey Κάϊον Βίβιον ὀνομάζει.

Ἄν ὁ ἐν λόγῳ Βίβιος ἐτάφη ἐνταῦθα, ἀναμφιβόλως ἐτάφη οὗτος ὑπὸ τὸν μονόλιθον· ἀλλὰ δὲν πιστεύομεν ὅτι ὁ Κύβος οὗτος ἐχρησίμευεν ὡς τάφος. Ὁ ἐνεπίγραφος οὗτος ἀγκλίθος ἀναμφιβόλως ἐστήθη, ὅπως χρησιμεύσῃ εἰς αἰώνιον ἐνθύμιον ἀνδραγαθήματος, σπουδαίας τινὸς πολεμικῆς πράξεως. Ἐστήθη ἐνταῦθα ὡς σημεῖον νίκης, ἣν ὁ Βίβιος ἐκέρδησε καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ ὀποίου καὶ τιμητικὸς ἀνδριάς ἐστήθη ἐπὶ τοῦ Κύβου. Ὡς ὑποθέτομεν, εἰς τὸ ἐλλείπον μέρος τῆς ἐπιγραφῆς κρύπτεται τὸ μυστήριον τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Ἐκ τούτου θὰ ὀδηγώμεθα διὰ ποῖαν ἀφορμὴν ἐστήθη ὁ Κύβος οὗτος, ὡς ἐπίσης θὰ ἐπληροφορούμεθα καὶ ἂν οὗτος ἀπετέλει, ἢ ὄχι τάφος, ὅπερ δύναται μία τακτικὴ ἀνασκαφὴ νὰ ἐξακριβώσῃ.

Πρὸς τὴν γείτονα τουρκικὴν κώμην «Σέλλιαν» κάτωθεν αὐτῆς ἐν τῇ πεδιάδι καὶ εἰς εἰκοσιλεπτον ἀπόστασιν ἀνατολικῶς τοῦ Δικηλίου Τάσ δίλην μικροῦ δωματίου ἴστανται μέγα Κενοτάφιον ἐκ μαρμαρίνου μονόλιθου, ἔχον μῆκος 3 μέτρ. καὶ 68% ὕψος—ἀνευ τοῦ παχέος καὶ ὕψηλῳ ἐπικαλύμματος— 1 μέτρ. καὶ 35% καὶ πλάτος 1 μέτρον καὶ 83% καὶ φέρον εἰς τὸ πρόσωπον τέσσαρας σειρὰς γραμμάτων, ἐξ ὧν (συντριβείσης καὶ ἀφανισθείσης τῆς ἐπιγραφῆς) τὰ ἀκόλουθα μόνον γράμματα διασωθέντα, ἔχουσιν ὕψος τῆς μὲν πρώτης σειρᾶς 0,26 τῆς δὲ δευτέρας σειρᾶς 0,21 τῆς τρίτης 0,18 καὶ τῆς τετάρτης 0,17. Τὰ ἀπομεινάρια τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης (Λατινικῆς) εἶναι τὰ ἐξῆς·

Ἄριθ. 22

RILEFIL
ANTAEMES
VICETVALE
SVIS VEC

Τοῦτο δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν Ἰάφρον καίτοι κενόν, ὄχι ὅμως καὶ τὸν Κύβον τοῦ Δικηλίου-Τάσ, ὅστις (συμμεριζόμενοι τὴν γνώμην τοῦ Kousinéry) λέγομεν, ὅτι εἶναι Τρόπαιον, οὐχὶ τάφος, οὐχὶ Κενοτάφιον, ἂν ἦτο τάφος, θὰ ὠμοιάζε με τοὺς τάφους ἀπέριτων στρατιωτῶν καὶ ἀζωοματικῶν, οὓς ἔθαψαν ἐντὸς σακχοφάγων φερόντων καὶ τούτων ἐπιγραφὰς, ὡς θὰ ἴδωμέν τινὰς κατωτέρω, ἐκτὸς πλέον ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς τὸν Βίβιον ἀποθανόντα, ἢ φονευθέντα καὶ ταφέντα ἐνταῦθα ἐγένεεν ἐξαιρετικὴ τιμὴ τοιαύτη, ὥστε νὰ ταφῆ καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου του νὰ στηθῆ ὁ εἰρημένος Κύβος καὶ ὁ ἀνδριάς αὐτοῦ. Τοῦτο δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν παρακινούμενοι ἐκ τῆς Ἐπιγραφῆς, ἧς φέρει τρία ὀνόματα, τὰ ὁποῖα συνήθως ἔφερον οἱ καταγόμενοι ἐκ τῆς γενεᾶς τῶν ἐπισημοτέρων καὶ εὐγενεστέρων Κορηθίων.

Ἄλλὰ πότε ἀκριβῶς ὁ Βίβιος καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Ε' Λεγεῶνα διήλθον καὶ ἐναντίον τίνος ἐστρατεύσαντες ἠνδραγάθησαν, ἄγνωστον ἡμῖν εἶναι. Δύο ὑπάρχουσι γινώμικι. Ἡ μία εἶναι ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι οὗτοι ἀνήκουσιν εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἐσυνώδευσαν τὸν Μάνλιον Βούλσον ἐστρατεύσαντα κατὰ τὸ 187 πρ. Χρ. ἐναντίον τοῦ Μεγάλου Ἀντιόχου καὶ διελθόντα καὶ διὰ τῆς Νεαπόλεως (Καβάλλας), ἢ δ' ἑτέρα, ὅτι οὗτοι εἶναι ἐκ τῶν κατὰ τὸ 42 πρ. Χρ. πολεμησάντων ἐν τῇ πεδιάδι ταύτῃ Ἀριστοκρατικῶν καὶ Δημοκρατικῶν Ῥωμαίων.

Ἡμεῖς φρονοῦμεν—ἐνθαρρυνόμενοι ἐξ ἑτέρων Ἐπιγραφῶν. ἃς εἶδομεν ἐπὶ συντριμμάτων σαρκοφάγων τῆς ἐποχῆς τοῦ 42 πρ. Χρ. τὰς ὁποίας εὑρομεν πλησίον τοῦ Τροπαίου τοῦ Βιβίου, ὡς καὶ λεπτά τινα τῆς ὥρας κάτωθεν (μεσημβρινῶς) τοῦ Δηκηλι-Γὰς καὶ αἵτινες ἀνήκουσιν εἰς ἑτέρας Λεγεῶνας* ὡς καὶ μία ἄλλη εἰς τὴν Ε' εἰς ἣν καὶ ὁ Βίβιος ὑπῆρχεν—ὅτι τὸ Τρόπαιον τοῦ Βιβίου, ὡς καὶ τὸ Κενοτάφιον τῆς Σέλλιαν ἐγένοντο κατὰ τὸ ἔτος 42 πρ. Χρ. ὁπότε διεξήχθησαν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων αἱ μεταξὺ τῶν Ἀριστοκρατικῶν καὶ Δημοκρατικῶν Ῥωμαίων μάχαι. Ταύτας τὰς θέσεις οἱ Ἀριστοκρ. κατεῖχον.

Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἀληθείας ταύτης, καταχωρίζομεν ὧδε τὰς κατωτέρω τρεῖς Λατινικὰς Ἐπιγραφάς, ἐξ ὧν ἡ πρώτη ἀναφέρει τὸ ὄνομα ἀξιωματικοῦ, ἢ στρατιώτου τῆς Γ' Λεγεῶνος Κυρηναϊκῆς, τῆς ἀκριβῶς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν (42 πρ. Χρ.) συνταχθείσης καὶ τὸ πρῶτον εἰς ἐνέργειαν τεθείσης εἰς τὰς ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων διεξαχθείσας ἐχθροπραξίας τῶν Ῥωμαίων. Ἐχει αὕτη ὡς ἐξῆς:

Ἄριθ. 23

VALERIUS MARCVS CAI. F. MIL. LEG. III CYR.
MILITAVIT. ANN. VIII VIXIT ANNOS XXXIII
H. E. S.

«Valerius Marcus, Caji Filius miles Legionis III Cyr (enai-cae), mil(itavit) annos VIII vixit annos XXXIII. Hic est sepultus». Τὸ Η. (Hic) τὸ Ε. (est) τὸ Σ. (Sepultus).

«Βαλέριος Μάρκος, Γαίου υἱός, στρατιώτης Λεγεῶνος Γ'. Κυρηναϊκῆς, ἐστράτευσεν ἔτη ὀκτώ, ἐζήσεν ἔτη 43. Ἐνταῦθα κατατέθηται».

Ἄ τῆς οὗτος εἰς τοὺς Ἀριστοκρατορικοὺς Ῥωμαίους ἀνήκει

* Ἡ Λεγεὼν ἦν σύνταγμα ἐκ 4.000 πεζῶν καὶ 300 ἵππέων, μετὰ δὲ ταῦτα ἐξ 6,000 στρατιωτῶν.

διότι τὴν Λεγεῶνα ταύτην αὐτοὶ τὴν εἶχον, συνταχθεῖσαν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Λεπίδου ἐπὶ τῆς τριανδρίας (Λεπίδου, Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου) οἵτινες ἀκολούθως (προπάντων ὁ Ὀκτάβιος) ἀναπληρώσαντες τοὺς ἐν ταῖς ἐχθροπραξίαις ἀπολεσθέντας ἄνδρας, ἀπέστειλλον εἰς Λιβύην, ἐκ τῆς ὁποίας αὕτη μετετέθη ἐπὶ Νέρωνος εἰς Αἴγυπτον ἔθθα παρέμεινεν (ἀνανεουμένη πάντοτε) μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Τίτου, ὡς τοῦτο φαίνεται ἐν ἐπιγραφαῖς εὐρεθείσαις ἐν Νικοπόλει (Ῥάμιλι) περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Ἐκτὸς τοῦ Τροπαίου τοῦ Βιβίου, ἐξ οὗ γνωρίζομεν τὴν ὑπαρξιν ἐνταῦθα τῆς Ε' Λεγεῶνος, βεβαιούμεθα τοῦτο καὶ ἐκ τῆς ἀκολούθου Ἐπιγραφῆς, ἣν εὑρομεν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν τῆς εἰρημένης ἀποτελοῦσα καὶ αὕτη σύντριμμα σαρκοφάγου ἐκ μαρμάρου μήκους 2 0,10 πλάτους 0,98 καὶ ὕψ. γραμ. ὡς τὰ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Βιβίου μόνον τῶν γραμ. τῆς Β' σειρᾶς (τοῦ δευτέρου στίχου) ὄντων μικροτέρων ἐκείνης κατὰ 2 ἑκατοστόμετρα. Ἐχει καὶ αὕτη ὡς ἀκολούθως.

Ἄριθ. 24

M. CAIVS LONGIN. F. MIL. LEG. V. MACED. COHOR. III
PPIOR. ANNOS VIXIT XXXVI. MILIT. AN. XI. H. E. S.

«M(arcus) Caju, Longini F(ilius), mil(es) Leg(ionis) V. Maced(onica) Cohor(tes) III, (Centuriae) Priori annos vixit XXXVI, Milit(avit) an(nos) XI. H(ic) E(st) S(epultus).»

«Μάρκος Γαίου, Λογγίνου υἱός, στρατιώτης Λεγεῶνος Ε'. Μακεδο-νικῆς, Σπειρας (Κοχόρτης) τρίτης, Κεντυρίας προσθίας, ζήσας ἔτη τεσσαράκοντα ἕξ, ἐστράτευσεν ἔτη ἕνδεκα. Ἐνταῦθα τέθαπται.»

Ὁ τῆς Ἐπιγραφῆς ταύτης στρατιώτης ὑπάγεται εἰς τὸ Ε' Σύνταγμα, εἰς ἐκεῖνο δηλ. εἰς ὃ ἀνήκε καὶ ὁ Βίβιος, ὁ εἰς τὸ Τρόπαιον ἀναφερόμενος. Καὶ ἡ Λεγεὼν αὕτη μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων ἐχθροπραξιῶν, ἀπεστάλη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἐν ἣ κατόπιν, ἐπὶ Νέρωνος, ὑπῆρχεν ἀκόμη, ὡς φαίνεται ἐξ Ἐπιγραφῶν εὐρεθεισῶν ἐν Ἀλεξάνδρειᾳ καὶ ἧτις μετὰ τῆς Γ'. (δεκάτης) Φρεντησίας Λεγεῶνος μετεφέρθη τῷ 67 μ. Χρ. ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Οὐεσπαιανοῦ Τίτου κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅπου μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς, μετὰ τῆς ΙΕ' Ἀπολλιναρίας Λεγεῶνος ἐπανέστρεψαν διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Μοισίαν καὶ Πανονίαν. Τὰ μετὰ ταῦτα δὲν εἶναι ἡμῖν γνωστά.

Ἐν τῇ ἀνωτέρω Ἐπιγραφῇ ἀπαντᾷ ἡ λέξις Κοχόρτ ἢ Κοόρτ (Cohorti), ἣν καὶ ἐν ἄλλαις παρομοίαις Ἐπιγραφαῖς ἀπηντήσαμεν.

Σημαίνει σπείραν, ἢ σῶμα (τάγμα) πεζῶν στρατιωτῶν ἀποτελούμενον ἐκ λόχων ἕξ, ἧτοι τὸ δέκατον τῆς Λεγεῶνος, τὸ δὲ σημεῖον 7 δηλοῖ τὸν Κεντυρίωνα, ἢ Κεντυρίαν (Centuriae) τὸν παρ' ἡμῖν ἑκατόνταρχον. Ἀνήκε δὴλ ὁ εἰρημένος Μάρκος Γαίου εἰς τὸ τρίτον τάγμα τοῦ πέμπτου συντάγματος καὶ εἰς τὸν πρῶτον λόχον, ἢ ἑκατονταρχίαν.

Ἡ ἀκόλουθος Ἐπιγραφή ἐπὶ φαίχρου μαρμάρου, ἢ τετριμμένη τὸ πλεῖστον καὶ δυσανάγνωστος, ἢ ἔχουσα ὕψος καὶ σχῆμα γραμμάτων ὡς ἡ τοῦ Τροπαίου τοῦ Βιβίου Ἐπιγραφή, ἢ ἀνήκουσα εἰς σαρκοφάγον, ἐν ᾧ ἐτέθη τὸ σῶμα τοῦ Ῥωμαίου στρατιώτου ἀνήκοντος εἰς τὸ 8ον Σύνταγμα (Ἢ Λεγεών) ἔχει ὡς ἑξῆς·

Ἄριθ. 25

M. LICINIVS MIL. SIGNIFER
LEG. VIII NATION CED . . .
. DIORVMVI. ANNOS . . .
VIXIT

Εἰς διάφορα μέρη τῆς τοποθεσίας, εἰς ἣν τῷ 1880 εἶδομεν τὴν κολωμένην ταύτην Ἐπιγραφὴν καὶ ὅπου ὡς ὑποθέτομεν ἔγεινε μεγάλη θραῦσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ (τοῦ Ἀριστοκρατικοῦ) στρατοῦ, πολλὰ εὕρηται συντρίμματα Ἐπιγραφῶν δεικνυσσῶν ἀπὸ 3 ἢ ἀπὸ 5 στοιχεῖα τοῦ Λατινικοῦ Ἀλφαβήτου. Ἐπειδὴ δ' εἰς τινὰ τεμάχια ἐπαρετηρήσαμεν ἔχνη ἀναγλύρων, ὑποθέτομεν ὅτι τινὲς σαρκοφάγοι ἔφερον ἀναγλύρους εἰκόνας παριστώσας διάφορα σημεῖα πολεμικὰ ἔχοντα σχέσιν μὲ τὰς ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλιππῶν διεξαχθείσας μάχας.

Μέχρι τοῦδε ἐκ τριῶν μόνον Λεγεῶνων ἀξιωματικῶν, ἢ στρατιωτῶν σαρκοφάγους εἶδομεν καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφὰς ἀντιγράψαμεν. Ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι καὶ ἐτέρων Λεγεῶνων σαρκοφάγοι ὑπάρχουσι. Μεταξὺ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ἀμφιπόλεως, αἱ κατὰ καιροὺς συνελλέξαμεν ὑπάρχουσι τινες, αἵτινες ἀνήκουσιν εἰς ἐτέρας Λεγεῶνας, αἱ φαίνεται μόνον οἱ Ἀριστοκρατικοὶ Ἀντώνιος καὶ Ὀκτάβιος ἐκ Ῥώμης καὶ ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους ἔφερον, ὥστε καὶ τὸ τρόπαιον τοῦ Βιβίου αὐτῶν ἔργον εἶναι.

Πρὸ τῶν Ἀριστοκρατικῶν καὶ Δημοκρατικῶν Ῥωμαίων, οἵτινες πολεμήσαντες, ἔθαψαν ἐνταῦθα τὴν Ῥωμαϊκὴν Δημοκρατίαν, ἐπεσκεύθη τὸ μέρος τοῦτο καὶ ὁ Σύλλας, οὗτινος καὶ ἐσκήνωσαν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλιππῶν τὰ στρατεύματα, μεθ' ὧν εἰσβαλλὼν οὗτος πρότερον εἰς τὴν Μαιδικήν, ἐλεηλάτησε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς χώρας ταύτης, μεθ' ἣν ἔλθων εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐδέχθη περὶ τοὺς Φι-

λίπους (α') εἰς ἀκρόασιν τὸν Ἀρχέλαον στρατηγὸν τοῦ Μιθριδάτου, ἐλθόντα, ὅπως ἀγγεῖλη αὐτῷ, ὅτι ὁ Μιθριδάτης, ὅστις τὸν εἶχε στείλει προηγουμένως, ἔνα μεσολαβῆση παρὰ τῷ Ῥωμαίῳ ἀρχηγῷ καὶ κατορθώσῃ τὴν συμπίλωσιν των, δέχεται νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ προταθέντα ὑπὸ τοῦ Σύλλας* καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου Ἀρχελαίου εἰδοποιηθέντα αὐτῷ, ν' ἀφήσῃ δηλαδὴ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Παφλαγονίαν, νὰ περραχωρήσῃ τὴν Βιθυνίαν εἰς τὸν Νικομήδην (β) καὶ τὴν Καππαδοκίαν εἰς τὸν Ἀρισθαρζάνην, νὰ καταβαλλῇ εἰς τοὺς Ῥωμαίους δισχίλια τάλαντα καὶ νὰ δώσῃ πλοῖα ἐβδουμήκοντα μετὰ τῆς ἀναγκαίας σκευῆς· ὅποτε ὁ Σύλλας περὶ τοὺς Φιλίππους μεγάλας προσενεγκῶν τιμὰς εἰς τὸν Ἀρχέλαον, προσέπεμψεν αὐτὸν ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει μάλιστα δ' ὅπως τὸν εὐχαριστήσῃ, ἐθανάτωσε δὲ φαρμάκων τὸν τύραννον Ἀριστίωνα, ὃν ἐκράτει αἰχμάλωτον καὶ ὅστις ἦτον ἐχθρὸς τοῦ Ἀρχελαίου (γ').

Αἱ ἀκόλουθοι Ἐπιγραφαὶ ἀνήκουσιν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου, ἐξ ὧν ἡ ὑπ' ἀριθ. 26 εὑρέθη μεταξὺ τῶν χωρίων Κοζλοῦ-Κιοὶ καὶ Μπέριστα, ἢ ὑπ' ἀριθ. 27 ἐνταῦθεν τοῦ χωρίου Μπούκι καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 28 πλησίον τοῦ Ἰδρινετζηκίου. Ἐκ τῆς εὑρέσεως τούτων καὶ ἄλλων πολλῶν (περραλειπομένων) εἰς τὰ εἰρημένα μέρη, ἀποδεικνύεται ὡς πραγματικὴ ἢ ἐντεῦθεν διάθαισις τοῦ στρατοῦ τῶν Δημοκρατικῶν Βρούτου καὶ Κασσίου, περὶ τῆς ὁποίας διάθαισεως περρακτιόντες ἐν ἐκτάσει περρατευόμεθα καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἐπιγραφῶν, τῶν μὴ ἀναφεροῦσῶν μῆτε Λεγεῶνας, μῆτε Κοχόρτας, μῆτε Κεντυρίκς δὴλον γίνεται, ὅτι ὁ στρατὸς τοῦ Βρούτου καὶ Κασσίου, ὁ ἀποτελούμενος ἐκ διαφόρων ἔθνων, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, δὲν ἀπετελεῖτο ἐξ ἐπισήμως κατηρητισμένων καὶ ἀνεγνωρισμένων Λεγεῶνων, ὡς ὁ τῶν Ἀριστοκρατικῶν στρατός.

Ἄριθ. 26

C. MAXIMVS FABIVS· FIL· M.
VIR MILIT· PRIM· D· MILITHRAC·

Ἐνταῦθα ὑπάρχουσιν ἔχνη συντετριμμένου στίχου.

(α') Πλουτάρχου βίαι παράλληλοι Σύλλας.

* Ὁ Λεύκιος Σύλλας ἐγεννήθη τῷ 128 καὶ ἀπέθανε τὸ 78 πρ. Χρ.

(β) Ἐκτεταμένως ἐν τῷ Συγγράμματι μας «Ἡ Βιθυνία» περρατευόμεθα.

(γ') Βίαι παράλληλοι Πλουτάρχου Σύλλας.

Ἄριθ. 27

M· MANL· VALERIVS· FIL· Q· VIRP
C IV· AM VIXITAN· XXXVII H· E· S·

Ἄριθ. 28

C· SEXTVS· FIL· Q· VIRMIL·
A· E· S·

Πολλαχού τετριμμένοι και δυσανάγνωστοι υπάρχουσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'

Ἄφορμαὶ ἐχθροπραξιῶν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων.

Πολλὰ καὶ διάφορα εἰσι τὰ αἴτια, τὰ προκαλέσαντα τὰς ἀφορμὰς καταστρεπτικῶν ἐχθροπραξιῶν μεταξὺ τῶν πρὸ Χριστοῦ Ῥωμαίων, ἐξ ὧν Ἐπαρχοὶ, ἢ Ἀνθύπατοί τινες ὡς ὁ Μάρκος Λικίνιος Λούκουλος, ὁ Γάιος Ἀντώνιος, ὁ πενθερὸς τοῦ Καίσαρος Λεύκιος Καλπούρνιος Πείσων, ὁ Γάιος Κορνήλιος Δολαβέλλας, ὁ Κόϊντος Ἀγγάριος καὶ ἄλλοι, διὰ συμπεριφορᾶς ἀκατακλήλου καὶ τρόπων ἀνοικείων, συνετέλεσαν, ὥστε πρὸς τοῖς ἄλλοις, νὰ γεννηθῶσι καὶ οἱ τρεῖς γνωστοὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐξ ὧν ὁ τελευταῖος ἔλαβε χώραν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων, προκληθεὶς ὑπὸ τινων Δημοκρατικῶν Ῥωμαίων, οἵτινες μᾶλλον ἠγωνίζοντο, ὅπως αὐτοὶ διανεμηθέντες κυβερνήσωσι τὰς ἐπαρχίας τοῦ τότε Ῥωμαϊκοῦ Κράτους, πρὸ ὅπως διορθώσωσι τὰ δῆθεν κακῶς ἔχοντα καὶ ὅπως ἐνεργήσωσιν ὡς ἀγαθοὶ πατριῶται διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς πατρίδος των!

Ἡ σπουδαιότερα δ' ἀφορμὴ, ἣτις ἐγέννησε τὰς τελευταίας ἐχθροπραξίας καὶ ἣτις ἔθετεν Ἀριστοκρατικὴν καὶ Δημοκρατικὴν Ῥωμαϊκὴν εἰς ζωντανὰ καὶ ἐχθρικὴν μεταξὺ των κίνησιν, εἶναι ἡ λέξις **Δικτατορία**, ἣτις ἐπέφερε τὴν σύσκειψιν, τὴν συνεννόησιν, τὴν τολμηρὰν ἀπόφασιν ἀτόμων ἀποφασιστικῶν, πρὸς καταστροφὴν τοῦ Γαίου Ἰουλίου Καίσαρος, ὅστις ἐν Ῥώμῃ τῷ ἑκατοστῷ πρ Χ. ἔτει κατὰ τὸν μῆνα Κοϊντίλιον, τὸν ὕστερον ὑπ' αὐτοῦ Ἰούλιον κληθέντα, ὑπὸ Ἰουλίου καὶ Αὐρηλίας, ἐκ τῆς ἐπισήμου Αὐρηλίας γενεᾶς γεννηθεὶς, ὅστις ἦτον ἀνεψιὸς τοῦ Μαρίου, καταγόμενος ἐκ τῆς Ἰουλίας γενεᾶς καὶ ὁ ὁποῖος ἦτο, κατὰ τὸν βιογράφον αὐτοῦ Σουητώνιον, πεπρωκισμένος

ἐκ φύσεως πλουσιώτατα, ἔχων εἰς ἀνώτατον βαθμὸν ἅπαντα τὰ πωματικά καὶ πνευματικά χαρίσματα, ὅστις εἶχεν ἀνάστημα ὑψηλόν, χρῶμα λευκόν, μέλη λεπτά, πρόσωπον μᾶλλον στρογγύλον, μέλανας καὶ ζωρούς ὀφθαλμούς ὅστις ἦτο νηφάλιος καὶ ἐγκρατής, μεγάλουμος καὶ εὐγενής, ἠπιος καὶ ἀγαθός, καρτερικώτατος εἰς τοὺς πόνους καὶ ἐμπειρώτατος εἰς τὰ ὄπλα καὶ τὸ ἵππευεῖν τοῦ ὁποῖου ἡ δύναμις τοῦ πνεύματός του ἦτον ἐξοχος καὶ ἀνεξάντλητος ὅστις εἶχεν ἔκτακτον ὀξύνειαν, ἣτις ἀείποτε ἐπετύγγανε τοῦ ὄρθου ὅστις ἦτο ποιητής, γραμματικός, ἀστρονόμος, προσπάντων δ' ἐξοχος ῥήτωρ καὶ τοῦ ὁποῖου τὰ ἐλαττώματα δὲν ἀμαυροῦσι τὸν τοσοῦτο μέγαν καὶ εὐγενῆ χαρακτῆρα αὐτοῦ, καὶ ὁ ὁποῖος τῇ μεσιτείᾳ καὶ ἐκείτῃ ἐπιφανεστάτων καὶ φιλότατων τῶ Δικτάτωρι Σύλλῃ ἀνδρῶν ἐντυχῶν παρὰ τούτου συγγνώμης καὶ ἀπαλλαγῆς τῆς προγραφῆς, ἦν ὁ Σύλλας ἐκήρυξε διότι δὲν ἠθέλησεν ὁ Καίσαρ ν' ἀποπέμψῃ τὴν σύζυγον αὐτοῦ, ἣτις ἦτο θυγάτηρ τοῦ Κίννα, ἀσπόνδου ἐχθροῦ τοῦ Σύλλα, εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν (82 πρ. Χρ.) μετέβη εἰς Μ. Ἀσίαν, διακριθεὶς ἐν Νικομηδείᾳ κατὰ τὰς πρώτας ἐπιχειρήσεις τοῦ βίου του ὅστις εἰσήγαγε (45 πρ. Χρ.) διὰ τοῦ Ἀλεξανδρέως Σωσιγένοῦ τὸ νῦν ἐν χρήσει καὶ παρ' ἡμῖν Ἡμερολόγιον, ὅπερ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Ἰουλιανὸν καλεῖται ὅστις ὑπέταξε τριάκοντα ἔθνη καὶ ἐκυρίευσεν ὀκτακόσια φρούρια, ἀπωλεσθέντων εἰς διαφόρους μάχας τριῶν ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων (α').

Ἡ ἀρχαία Ῥωμαϊκὴ Δικτατορία ἦτον ἀρχὴ ἔκτακτος μετ' ἀπειρορίστου ἐξουσίας, ἡ ὁποία ἐδίδοτο μόνον ἐν μεγίστῃ ἀνάγκῃ τῆς πολιτείας καὶ διήρκει, ἕως οὗ ἀπῆται ἡ τοιαύτη ἀνάγκη καὶ τὸ πολὺ ἐξ μῆνας.

Κατεχράσθησαν τὴν Δικτατορίαν καὶ κατέστησαν αὐτὴν μισητὴν, ἀναλαβόντες ταύτην ἰσοβίως πρῶτον μὲν ὁ Λεύκιος Σύλλας καὶ ἔπειτα ὁ Ἰούλιος Καίσαρ, ὅστις ἀφαιρέσας πραγματικῶς τὰ δικαιώματα τῆς ὑπεράτης ἐξουσίας ἀπὸ τῆς Συγκλήτου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου, προσωκείωθη αὐτὰ ἀπ' ἐκτου καὶ φανερῶς ἐξήσκει, μὴ μεριμνῶν περὶ τοῦ ὀνόματος, ἀρκούμενος εἰς τὸν ἔνδοξον τίτλον τοῦ Ῥωμοκράτορος.

Ἡ Ῥώμη, ἣ οἱ ἰθύνοντες τὰ τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Κράτους αὐτῆς, εἶχον διαίρεθῆ εἰς δύο μερίδας, ἐξ ὧν ἡ Δημοκρατικὴ λεγομένη μερὶς ἀπεχθανομένη τὴν Ἀριστοκρατικὴν, ἣς προσεξήρχεν ὁ Δικτάτωρ καὶ μὴ θέλουσα νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἰδρυομένην

(α') Σουητών. 45, 56 καὶ 57. Ἐπίσης 49-53. Ἀναγνωστ. καὶ τὸ 17 Κεφ. τοῦ Κασίου Πλουτ.

κυριαρχίαν, ἐν' ἀπαλλαγῇ αὐτοῦ καὶ ἐν' ἐξαλείψῃ τοιαύτην διαδοχικὴν ἐξουσίαν, ἀπεφάσισε νὰ μηδενίσῃ... αὐτόν, πρῶτοι δ' ἐκ τῶν λαβόντων τὴν σκληρὰν καὶ ἀπάνθρωπον ταύτην ἀπόφασιν, ἦσαν ἐκεῖνοι, οἵτινες ὑπερηγῶντο ὑπὸ τοῦ ἀγχοῦ καὶ εὐεργετικοῦ Καίσαρος, οἵτινες εἰς αὐτὸν ὤφειλον τὴν ζωὴν των, οἵτινες ὑπ' αὐτοῦ διορισθέντες, εὐρίσκοντο εἰς τὰ ὑψηλότερα ὑπουργήματα· ἦσαν δηλαδὴ πάντες σχεδὸν Γερουσιασταί, ἐξ ὧν ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσσιος—οὓς προχωροῦντες, συχνάκις ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ θὰ ἀπαντῶμεν—ἦσαν οἱ ἀποτελεσματικώτερον ἐνεργήσαντες πρὸς ἐξοφάνισιν τοῦ ἀνωτέρω ἐν συντόμῳ περιγραφέντος Καίσαρος.

Παρκλείποντες ὡδὲ ἐξ ἀνάγκης... ἐκτενῆ περιγραφὴν, περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν μέσων τῆς κατὰ τὸ 44 πρ. Χρ. ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ τῆς Ῥώμης παρὰ τὴν βᾶσιν τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Πομπηίου ὑπὸ τοῦ Μάρκου Ἰουνίου Βρούτου, τοῦ Γαίου Κασσίου, τοῦ Τελλίου Κίμβρου, τοῦ Κάσκα, τοῦ Πετρωνίου, τοῦ Δεκίμου Βρούτου, τοῦ Γαίου Τριβωνίου καὶ ἄλλων πολλῶν ἀνερχομένων εἰς 60 δημοκρατικῶν ἐνεργηθείσης καταστροφῆς τοῦ Καίσαρος οὕτινος ὁ θάνατος, ἢ μᾶλλον ἡ δολοφονία* ἐγέννησε τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν φήμην τῶν Φιλίππων, ἐρχόμεθα εἰς τὸν Βρούτον καὶ Κάσσιον, ἐξ ὧν ὁ μὲν Βρούτος (Μάρκος Ἰούνιος Βρούτος) γεννηθεὶς τὸ ἔτος ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης 669 ὑπὸ τοῦ Μάρκου Βρούτου καὶ ὑπὸ Σερούιλίας ὁμομητροῦ ἀδελφῆς Κάτωνος τοῦ Ἰτυκίου, διαζευχθεὶς τὴν Κλυδίαν καὶ νυμφευθεὶς τὴν Περικίαν θυγατέρα τοῦ ῥηθέντος Κάτωνος καὶ χήραν τοῦ Μάρκου Βεθύλα, ἦτον αὐστηρὸς τὰ ἦθη, φιλόσοφος, πεπαιδευμένος, δεινὸς ῥήτωρ, ἀμετάτρεπτος εἰς τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ· δι' ὅπερ ὁ Καίσαρ περὶ αὐτοῦ ἔλεγε· «Μεγάλως ἐνδιαφέρει ὅ,τι οὗτος θέλει· ἀλλ' ὅ,τι θέλει, ἰσχυρῶς θέλει αὐτό». Ἡ ἀήττητος τῆς ψυχῆς του δύναμις ἀνεγινώσκετο καὶ ἐν τῷ ὄχρῳ καὶ ἰσχνῷ προσώπῳ αὐτοῦ, ὁ δὲ Γάιος Κάσσιος ἦτο τρομερὸς διὰ τὸ κεραύνιον βλέμμα του καὶ ἔπινε πάντοτε ὕδωρ. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ Δημοκρατικοί, οἱ ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἀγαπώμενοι κατὰ τὸν ἐκκραγόντα τῷ 48 πρ. Χρ. ὑπὸ τὰ τεῖχη τῶν Φαρσάλων ἐν τῇ ὠραίᾳ πεδιάδι τῶν Κυνὸς κεφαλῶν μεταξὺ Καίσαρος καὶ Πομπηίου ἐμφύλιον πόλεμον ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ Πομπηίου, πλὴν μετὰ τὴν ἐν Φαρσάλῳ μάχην, εἰς ἣν ὁ Πομπηίος ἠττήθη, ἔχων παρατεταγμένους 48,000 στρατιώτας ἐνῶ ὁ Καίσαρ μόνον 22,000 τοιοῦτους εἶχεν ὁ Βρούτος προσεχώρησεν εἰς τὸν Καί-

* Δαμπρᾶν εἰκόνα παριστώσαν τὴν δολοφονίαν ταύτην ἐποίησεν ὁ P. Rochergrosse. Ἴδε φυλλάδιον Κλειοῦς ἀριθμὸν 13 ἔτ. ς' 1890.

σαρα ἀμέσως καὶ μετ' ὀλίγον μετὰ δέκα νηῶν προσεχώρησε καὶ ὁ Κάσσιος, ἔκτοτε δὲ ὁ Καίσαρ, ὁ σώσας τὴν ζωὴν αὐτῶν εἶχεν ἀμφοτέρους πάντοτε φιλάτους, οἵτινες εἰς ἡλικίαν 44 ἐτῶν ἀγνωμονήσαντες, κατέστρεψαν τὸν εὐεργέτην των, ὅστις ζῶν ἔτι εἶχε παραχωρήσει, εἰς μὲν τὸν Βρούτον τὴν Μακεδονίαν, εἰς δὲ τὸν Κάσσιον τὴν Συρίαν, ἵνα διοικῶσιν αὐτάς, ἃς ὅμως ὁ διαδεχθεὶς τὸν Καίσαρα ὑπάτος Μάρκος Ἀντώνιος, ὅστις ἐγεννήθη τὸ ἔτος 671 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ὑπὸ Μάρκου Ἀντωνίου τοῦ Κρητικοῦ καὶ ὑπὸ Ἰουλίας τῆς ἀδελφῆς τοῦ Λευκίου Καίσαρος καὶ τῆς Ἰουλίας γενεᾶς**, ὅστις σχετικώτατος ὢν τοῦ Καίσαρος, εἶχε σχεδὸν ὅλα τὰ ἐλαττώματα ἐκείνου, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰς ἀρετάς, οὔτε τὸ μεγαλεῖον του, ὅστις ἦτον ἐλευθέριος, ἀλλ' ἄρπαξ καὶ ἄστωτος καὶ δεδομένος ἀναιδῶς εἰς τὰς ἰδονὰς καὶ τὴν κραιπάλην δι' ὅπερ καὶ μετὰ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ μετὰ τῆς βασιλείσεως Κλεοπάτρας ἐρωτικὴν παραλυμένην συμβίωσίν του ἐλεεινὸν ὑπῆρξε τὸ τέλος του καὶ ὁ ὅποιος ἀμέσως μετὰ τὸν θορυβῶδη καὶ βεβιασμένον ἐνταφιασμὸν τοῦ Καίσαρος, ἐφρόντισε νὰ οἰκειοποιηθῇ πάντα τὰ ἐγγράφα καὶ ὅ,τι πολύτιμον ὑπῆρχεν ἐν τῷ μεγάρῳ τοῦ Καίσαρος, ὁ Ἀντώνιος λέγομεν οὗτος, ὃν παρακατιόντες ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ συχνὰ θ' ἀπαντῶμεν ἐκδικούμενος τοὺς εἰρημένους δύο Δημοκρατικούς,—ἐναντίον τῶν ὁποίων ὁ λαὸς ἐν Ῥώμῃ σφόδρα ἠρητισμένος ὑπῆρχεν, ἀπὸ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Καίσαρος καὶ αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐπὶ πολλὰς νύκτας ἀγρυπνίσαντες ἔκλυταν (α') ἀποτίοντες οὕτω φόρον εὐγνωμοσύνης· διότι οὗτος (ὁ Καίσαρ) κατατροπώσας ἐν Φαρσάλῳ τὸν Πομπηίον, ἀπῆλλαξεν αὐτοὺς ἐκ τῆς πίεσεως ἐκείνου,—ἐπειράθη ν' ἀφαιρέσῃ ἐξ αὐτῶν τὰς εἰρημένους ἐπαρχίας, κατορθώσας νὰ κυρωθῇ κατὰ τὰς ἀρχιερείας νόμος, οὗ ἡ μὲν Συρία τοῦ Κασσίου ἀπεδίδετο εἰς τὸν συνύπατόν του Πόπλιον Κορνῆλιον Δολαβέλλαν, ἡ δὲ Μακεδονία τοῦ Βρούτου νὰ δοθῇ ὑπὸ τῆς Γερουσίας εἰς αὐτὸν τὸν Ἀντώνιον.

Ἡ Σύγκλητος κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν εὐχαριστεῖ μὲν τὸν Ἀντώνιον καὶ τὸν Δολαβέλλαν διὰ τῆς παραχωρήσεως τῶν εἰρημένων Ἐπαρχιῶν εἰς αὐτούς, ἀλλὰ προσδιορίζει συνάμα εἰς μὲν τὸν Βρούτον τὴν Κρήτην, εἰς δὲ τὸν Κάσσιον τὴν Κυρηναϊκὴν, Ἐπαρχίας πολὺ ὀλιγώτερον σπουδαίας τῶν ἄλλων Ἐπαρχιῶν.

Ἄλλ' ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσσιος πληροφορηθέντες τὴν μετατροπὴν ταύτην, ἐπαρουσιάσθησαν ἀμέσως, ὥστε διὰ τῶν ὄπλων ν' ἀνκητήσωσι τὰς ὑπὸ τοῦ Καίσαρος δοθείσας αὐτοῖς Ἐπαρχίας, ὅποτε, κατὰ

** Ἐπίσημοι γενεαὶ ἐν Ῥώμῃ ἦσαν ἡ Κορνῆλια, ἡ Ἀδρηλία, ἡ Ἰουλία. (α') Σουητῶν. Iulius LXXXIV, LXXXV.

τὸν Ἀππιανόν (α'), ἡ Σύγκλητος ἐκ νέου ἐψήφισεν εἰς τὸν Βρούτου τὴν Μακεδονίαν μετὰ τῆς Ἰλλυρίας καὶ εἰς τὸν Κάσσιον τὴν Συρίαν μετ' ἐκτάκτου ἀξιωματος.

Ὁ Μάρκος Βρούτος καὶ ὁ Γάιος Κάσσιος, ὑπεχρεώθησαν ὁ μὲν πρῶτος ἐξ Ἀσίας, ὁ δὲ δεύτερος ἐκ Σικελίας νὰ προμηθεύσωσι σίτον, ἦτοι τροφὰς διὰ τὸν Ῥωμαϊκὸν δῆμον.

Ἡ φροντίς αὕτη ἦτον ἐξευτελεστικὴ δι' αὐτοὺς, οἵτινες προφασίζόμενοι ὅτι θ' ἀναχωρήσωσι πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀνατεθείσης φροντίδος, ἀπέπλευσαν ἀμφότεροι καὶ προκταλαθόντες τοὺς ἐναντίους, κατέλαβον τὰς ἐπαρχίας των καὶ ἐκράτησαν ὅλης τῆς Ἀνατολῆς, ὅποτε ἐν σπουδῇ ἐργαζόμενοι καὶ κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον «θύοντες καὶ ἀπολύοντες» κατόρθωσαν καὶ χρήματα ἄφθονα καὶ στρατὸν πολὺν νὰ συλλέξωσιν, ἐλπίζοντες ἐν Μακεδονίᾳ νὰ προλαβῶσι καὶ νικήσωσι τοὺς ἐναντίον των ἐρχομένους Ἀριστοκρατικοὺς Ῥωμαίους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ'

Τὸ φάσμα τοῦ Βρούτου.

«Παρὰ τοὺς Φιλίππους θὰ ἴδωμεν πάλιν ἀλλήλους».

Ὁ θάνατος τοῦ Καίσαρος ἐπέφερε τρομερὰς καταστροφὰς, καθ' ὅσον οἱ πλείστοι Ἐπαρχοὶ τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας καὶ μάλιστα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐκηρύχθησαν ἀνεξάρτητοι καὶ ἤρξαντο ἀλληλομαχιῶν καταστρεπτικῶν. Ὁ Δολαβέλλας ἐξεληθὼν εἰς καταδιώξιν τοῦ Κασσίου ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἰς Λαοδικεῖαν τῆς Συρίας, ἣν ὁ Κάσσιος ἐπολιώρκει διὰ θαλάσσης καὶ ὅστις μετὰ δύο μάχας ἐκυρίευτε διὰ προδοσίας τὴν Λαοδικεῖαν, ἐν ἧ ὁ Δολαβέλλας κῆτοκτόνησεν, ἢ κατὰ τινὰς ἐφρονεύθη ὑπὸ τινος τῶν δούλων τοῦ Κασσίου κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ νικητὴς ἄφησεν ὡς δεικτικὴν τὸν Κόιντον.

Κατόπιν ὁ Κάσσιος συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Βρούτου, ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ῥυδίους μὴ θελήσαντας νὰ δώσωσι στρατὸν καὶ χρήματα, τοῦ Βρούτου ἐκστρατεύσαντος κατὰ τῆς Λυκίας, εἰς ἣν ἦν ἡῦρεν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, ὅποτε ἐπολιώρησε τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Ἐάνθη, ἣν μετὰ κρατεράν ἀντίστασιν ἐκυρίευσε καὶ κατερήμωσεν, ἐπιβελών καὶ φόρους βαρεῖς ἐφ' ὅλης τῆς Λυκίας.

Ὁ Βρούτος ἐκ τῆς Λυκίας ἐπροχώρησεν εἰς Ἰωνίαν πρὸς συνάντησιν

(α') Ἀππιαν. III, II, VII, VIII, LXIII, IV, LVII.

τοῦ Κασσίου, ὅστις καὶ αὐτὸς πολιουρήσας τὴν Ῥόδον, ἐκυρίευσε αὐτήν, συλήσας καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ναοὺς αὐτῆς. Ἐξ ἄλλου μέρους διὰ λοχριασμὸν τῶν δύο τούτων ὁ Κάσσιος Λογγίνος ἐστρατολόγει ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὅποτε ἡ Σάμος προσέφερε τὴν ἐπικουρίαν αὐτῆς ὑπὲρ αὐτῶν. Φαίνεται δ' ὅτι ὁ Βρούτος καὶ τὴν χώραν τῆς Βιθυνίας εἶχε πιέσει, οἱ δὲ Βιθυνοὶ ὑπεσχέθησαν μὲν τὴν προσφοράν ἐπικουρίας, ἀλλ' ἤργουν ἐξ ἐπίτηδες νὰ προσφέρωσιν αὐτήν, δι' ὅπερ οὗτος ἐπεμψεν αὐτοῖς τὴν ἐξῆς λακωνικὴν ἐπιστολήν.

«Αἱ βουλὰὶ ὑμῶν ὀλίγωροι, αἱ ὑπουργεῖαι βραδεῖαι, τί τὸ τέλος τούτων; ἔνοεσθε». Οἱ δὲ Βιθυνοὶ πρὸς ταῦτα ἀπήντησαν ὡς ἐξῆς.

«Βουλευέσθαι μὲν ὀκνηρῶς, ἀσφάλεια. Ὑπουργεῖν δὲ βραδέως, ἀσθένεια, τούτων ἀμφοτέρων ἐν τέλος, συγγνώμη».

Ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσσιος μετὰ τὰς καταστροφὰς καὶ τὰς ἐρημώσεις, ἃς ἐπήνεγκον ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἐξ ὧν σπουδαίως ἐπλούτησαν, ἠτοιμάζοντο ν' ἀναχωρήσωσιν ἐκεῖθεν καὶ μετὰ τοῦ συλλεγέντος στρατοῦ των εἰς Μακεδονίαν νὰ διευθυνθῶσιν, ὅποτε νύκτᾳ τινα περὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Βρούτου νεκρικὴ σιγὴ ἐπεκράτει τὸ σκότος ἦτο βαθύ. Ἡ Σελήνη δὲν ἐφώτιζε τὸ στρατόπεδον, τὸ δὲ φέγγον τὸν Βρούτον ἐντὸς τῆς σκηνῆς φῶς, ὡμοίαζε πρὸς ἀσθενῆ ψυχορραγοῦντα. Ὁ Βρούτος δὲν ὡμοίαζεν ὡς πρὸς τὰς ἀναπαύσεις καὶ τὸν τρυφηλὸν βίον μὲ τὸς συμπατριώτας τοῦ Ῥωμαίου. Ἐκοιμάτο ὀλίγον, ὁ ὕπνος τοῦ ἦτον ἐπιπόλαιος, ἀνεγίνωσκε μᾶλλον οὗτος καὶ ἔγραφεν, ἢ ἀνεπαύετο.

Τὴν νύκτα ἐκείνην, περὶ τὴν τρίτην φυλακὴν*, πρὶν ἐκλείψει, πρὶν σβύσει ὀλοτελῶς τὸ ψυχορραγοῦν φῶς ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ σκηνῇ τοῦ Βρούτου, ἐφάνη αὐτῷ ὅτι εἰσῆλθέ τις. Ἀναβλέψας ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς περὶ τὴν εἴσοδον τῆς σκηνῆς, εἶδε πελώριον ἀνάστημα, στάσιν ἀλλόκοτον, μορφήν εἰδεχθῆ, φοβεράν, ἀπειλητικὴν, ἐρεβώδη.

Ἦτο φάσμα! ἐποίησεν ἐν βῆμα ἐπὶ τὰ πρόσω καὶ ἔστη. Ὁ Βρούτος ἐρρίγησεν. Ἡ καρδίη του σφοδρῶς ἔπαλλεν. Ὁ ἐγκέφαλός του ἐσκοτοδινίσσε. Δείξας ὅμως φαινομενικὴν ἀπάθειαν καὶ ἀφοβίαν ἀπέναντι τοῦ Γίγαντος τούτου ἠρώτησε.

Τίς εἶται; Δαίμων ἢ ἄνθρωπος; Διατί ἦλθες; Τί ζητεῖς παρ' ἐμοῦ;

Τὸ φάσμα ἀπεκρίθη ἀμυδρᾷ τῇ φωνῇ. «Εἶμαι ὁ κακὸς σου Δαίμων, ὦ Βρούτε! Παρὰ τοὺς Φιλίππους θὰ ἴδωμεν πάλιν ἀλλήλους (α')».

* Αἱ φυλακαὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἤρχίζον ἀπὸ τῆς Δύσεως μέχρι τῆς Ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ διηροῦντο εἰς τέσσαρα μέρη, δηλ. ἐκάστη διήκει τρεῖς ὥρας, ὥστε τὸ φάσμα ἐνεφανίσθη τρεῖς ὥρας μετὰ τὰ μεσάνυκτα.

(α') Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Δ'. 134, Ε—10—Πλουταρχ. βίος Βρούτου.

«Θά ἴδωμεν!» εἶπεν ὁ Βρούτος καὶ τὸ πονηρὸν πνεῦμα ἐξηρα-
νίσθη. Τὸ Τὸ γεγονός τοῦτο συνέβη ἐν Ἀβύδῳ. Τὸ συμβῆναι τοῦτο τοῦ
Βρούτου ἦτο ἀναμφιβόλως παραισθήσις. Τοιαύτην διπλὴν παραισθήσιν
τῆς ὁράσεως καὶ τῆς ἀκοῆς, ὡς τὴν τοῦ Βρούτου, εἶχε καὶ ὁ Λούθηρος,
ὅστις ἔβλεπε τὸν διάβολον καὶ πολλὰς πρὸς αὐτὸν εἶχε διαλέξεις καὶ
συζητήσεις. «Συνέβη μοι ἄπαξ, λέγει, ἐξεγεσθῆναι τοῦ ὕπνου κατὰ τὴν
μέσσην νύκτα καὶ ἐλθεῖν εἰς ἔριν καὶ ἀντιλογίαν πρὸς τὸν Σατανᾶν». Πολλοὶ
δικτείνονται ὅτι ὁ φιλόσοφος Σωκράτης εἶχε παραισθήσεις καὶ
ὅτι ὁ μὲν Λούθηρος ἔβλεπε τὸν διάβολον, ὁ δὲ Σωκράτης ἤκουε τὸ δαι-
μόνιον, περὶ οὗ πολλὰ καὶ διάφορα ἔγραψαν, ἐξ ὧν τινες δικτείνονται,
ὅτι ὁ Σωκράτης εἶχεν ἐκστάσεις, αἰτινες ὠμοιάζον σχεδὸν μὲ παρο-
ξυσμούς, ἐπιληπτικούς, ὡς τῷ συνέβη ἐν Ποτιδαίᾳ κατὰ τὴν πολιουρ-
κίαν αὐτῆς.

Ἐπίσης καὶ ὁ Πατράρχης ὑπέκειτο εἰς παραισθήσεις. Ὡσαύτως βι-
βλιοπώλης τις Νικολάϊ μέλος τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου κατὰ τὸ
1791 ὡς ἀναφέρει ὁ Brierre de Boismont λίαν ἀλλοκότους παραι-
σθήσεις εἶχεν, ἐπανειλημμένως ἰδὼν τὸ αὐτὸ φάσμα, ὅπερ τὸν ἠκολού-
θει περιπατοῦντα.

Πρόμοιον φάσμα εἶδε καὶ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γεν-
νάδιος ὁ Α' περὶ τὸ 471 μ. Χρ. ὅστις νύκτα τινα κατελθὼν εἰς τὸ
θυσιαστήριον ἕνα προσευχῆ. εἶδε φάντασμα τι δαιμόνιον, ἐπιτιμῆσας
αὐτὸ καὶ τὸ ὅποιον ἀπήντησεν εἰπὼν, ὅτι ἐνόσφ' ἔστι ὁ Γεννάδιος, θά
ὑποχωρή, ἀλλ' αὐτοῦ θανόντος, αὐτὸ μέλλει νὰ καταταράξῃ τὴν Ἐκ-
κλησίαν (β').

Παρητηρήθη ὅτι αἱ ἠθικαὶ ἀσχολίαι, αἱ ζωικαὶ συγκινήσεις, ἡ χαρὰ,
ὁ φόβος, ἡ τύψις τῆς συνειδήσεως, τέλος ἡ ἔντασις τοῦ πνεύματος
δύνανται παραισθήσεις παράγειν. Ἐν ταῖς τοιαύταις δὲ παραισθήσει
μετὰ προσοχῆς γενομένη ἐξέτασις, ἀνακαλύπτει, ὡς ὑπεθέτομεν, ἀλ-
λοίωσιν τινα τῆς ὑγιείας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον φανεράν. Ὡς δὲ
παρητήρησάν τινες ἐκ τῶν νεωτέρων, ἡ μεταξὺ ὕπνου καὶ ἀϋπνίας κα-
τάστασις λίαν ἐστὶν ἐπιρρεπὴς εἰς παραισθήσεις καὶ παρ' αὐταῖς ταῖς
ὕγιως ἔχουσι τὸν νοῦν. Οἱ δὲ Ἐπικούρειοι καὶ τοὶ ὑλόφρονες, ὡς πρώτων
αἰτίαν τῆς παραισθήσεως θεωροῦσι τὰς νοεράς δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ
μάλιστα τὸ φανταστικόν.

Ὁ Κάσιος ὧν ὀπλὸς τοῦ Ἐπικούρου*, εὐεβόλως καθησύχασε τὸν

(β'). Πατριάρχ. Πίνακ. Μαν. Γεδ. Τεῦχ. Γ' σελ. 194.

(*) Ὁ Ἐπικούρος ἦν εἷς τῶν ὀνομαστῶν τῆς ἀρχαιότητος φιλοσόφων, ἱδρυ-
τῆς τῆς λεγομένης Ἐπικουρείου αἵρέσεως, γεννηθεὶς εἰς τὴν Γαργητὸν τῆς

ἀνήσυχον Βρούτον, ἰκανοὺς πραϋντικούς λόγους (α) εἰπὼν αὐτῷ, ὅτε
τὴν πρώην ἐγεγρηθεὶς μετέβη πρὸς τῷ Κασσίῳ, εἰς ὃν περίλυπος
ἐδιηγήθη τὰ τῆς νυκτός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'

Αἱ Ῥωμαϊκαὶ λεγεῶνες ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ φθινοπώρου τοῦ ἔτους 42 π. Χ. ὁ Βρούτος καὶ ὁ
Κάσιος παραλαβόντες τοὺς στρατοὺς των, οἵτινες συνέκειντο ἐκ Λυ-
σιτανῶν καὶ Θρακῶν καὶ Κελτῶν καὶ Ἰλλυριῶν καὶ Ἰσθίων καὶ Ἀρά-
βων καὶ Θεσσαλῶν καὶ Μήδων καὶ Μακεδόνων καὶ Παρθιαίων καὶ
Λυκίων, πρὸς δὲ καὶ ἐκ συμμάχων διαφόρων, ἀκολουθούντων αὐτούς,
ἐξ ὧν Βασιλεῖς καὶ Τετράρχαι Γαλατῶν τῶν ἐν Ἀσίᾳ πολὺν ἄγοντες
ἄλλον πεζὸν στρατὸν καὶ ἵππείας ὑπὲρ τοὺς πεντακισχιλίους (β), ἐξέκλινσαν
ἐρχόμενοι εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅπου καὶ οἱ ἐχθροὶ των ἐπεσωρεύοντο.

Ὅδοιποροῦντος τοῦ στρατοῦ, δύο ἀετοὶ κατέβησαν ὁμοῦ εἰς τὰς
πρώτας τάξεις, ἡ σημαίας καὶ παρακολουθοῦντες τὸν στρατὸν, ἐσυνώ-
δευσαν αὐτὸν μέχρι τῶν Φιλίππων τρεφόμενοι ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν (γ).
Ἢ θὲς τῶν ἀετῶν τούτων προπρορευμένων 100 περίπου χιλιάδων στρα-
τοῦ, προκάλεσε μεγίστην χαρὰν εἰς ἅπαντας, ἐκλαβόντας τὴν παρου-
σίαν αὐτῶν ὡς μέλλουσαν ἐπιτυχίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ χαρὰ των αὕτη
μετεβλήθη εἰς λύπην καὶ εἰς κακὸν προαίθημα διότι τὴν προτεραίαν
τῆς ἐνάροξεως τοῦ πολέμου, πετάξαντες οἱ ἀετοὶ, ἔφυγον ἀνεπιστρέπτει.

Πλὴν ἐνῶ ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσιος ἐπροχώρουσαν ἐρχόμενοι πρὸς τὴν
Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν, ἀπ' ἐτέρου καὶ οἱ Ἀριστοκρατικοὶ φέρον-
τες πλείονα στρατὸν, ἤρχοντο καὶ οὗτοι πρὸς συνάντησιν τῶν Δημο-
κρατικῶν. Οἱ ἰκανώτατοι στρατηγεὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς τριαρχίας Νωρβα-
νὸς καὶ Δεκίδιος μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ εἶχον καταλάβει ἤδη τὰ
πέραν, πρὸς ἀνατολὰς τῶν Φιλίππων στενὰ τῶν Κορπίλλων καὶ τῶν

* Ἀττικῆς τῷ 342 π. Χ. Τὸ κύριον δόγμα τῆς φιλοσοφίας του ἦν ἡ ἀπόλαυσις
τοῦ ἡδέος, εἰς τὴν ὁποίαν μόνον ἐστήριζε τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ
ἀποφυγὴ παντὸς πόνου καὶ ἀλγηδόνος. Μόνη δὲ ἡ αἴσθησις, κατ' αὐτόν, ὑπάρχει
τῷ ἀληθῆς μέσον καὶ μέτρον πρὸς εὐρεσιν πάσης ἀληθείας.

(α) Πλουτάρχ. Βίος παρὰλ. βίος Βρούτου ΛΖ'.

(β) Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Δ', 88, 5—10

(γ) Πλουτάρχ. Βρουτ. ΛΖ'.

Σαπαίων (α), ὅθεν ὑπετίθετο ὅτι ἠδύναντο τὰ ἐχθρικά στρατεύματα νὰ διέλθωσι, τὰ ὅποια καὶ ἐφύλαττον

Ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος διαβάντες τὸν Μέλανα Κόλπον, ὅστις ἐστὶν ὁ μετέπειτα Κόλπος Σάρος, ὁ περιθρέχων βορειοδυτικῶς τὴν Θρακικὴν χερσόνησον, ἀφίκοντο εἰς τὴν Αἶνον, τὴν εὐρίσκομένην παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου (Μαρίτσα) καὶ θεμελιωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Αἰνείου μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας. Ἀφίκοντο εἰς Δορίσκον (ἐν τῇ εὐρείᾳ πεδιάδι τῆς Αἶνου) ἐν ἣ καὶ ὁ Ξέρξης τῷ 480 π. Χ. ἐπεθεώρησε τὸν στρατὸν του κ' ἐκ τοῦ Δορίσκου προχωροῦντες, διήλθον πᾶσαν τὴν ἄλλην χώραν μέχρι τοῦ Σερρείου ὄρους, ἔνθα (παρχλίως) πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τὸ σημερινὸν Δεδέ-Ἀγάτζ κείται, ἀποτελοῦν ἤδη λχμπράν, ζωηράν, ἐμπορικωτάτην κωμόπολιν, δι' ἧς ἐνεργεῖται ἐτησίως ἐμπόριον ἕως 30 ἑκατομμυρίων φράγκων καὶ ἤτις σὺν τῷ χρόνῳ θ' ἀποβῆ σπουδαία ἐμπορικὴ καὶ ναυτικὴ ἀφετηρία.

Οἱ Δημοκρατικοὶ πρὶν διέλθωσι τὸν Μέλανα Κόλπον*, ὃν εἰς δύο ἡμέρας περιώδευσαν, ἐκεῖ ἐπιθεώρησαν κ' ἐχώρισαν τὸν στρατὸν, ἑκαθάρταν αὐτὸν διὰ τοῦ νενομισμένου καθαρμοῦ καὶ ἐπλήρωσαν τὰ ὑφειλόμενα εἰς ὅσους εἶχον ὑποσχεθῆ προηγουμένως ὅτι θὰ μισθοδοτῶσιν, ὅπερ μέτρον κατέστησε τοὺς πληρωθέντας ζωηροὺς κ' ἐτοίμους, ἵνα ἐργασθῶσι μετὰ ζήλου, μετ' ἀρσιώσεως, ὅποτε καὶ βῆμα στηθῆν, ὁ Κάσσιος ὠμίλησεν ἀρκετά... ἅπερ ὁ Ἀππιανὸς ἀναφέρει.

Τὰ μέρη εἰς ἃ εἶχον ἀφίχθῃ οἱ Δημοκρατικοὶ κ' ἐκεῖνα, τὰ ὅποια κατεῖχεν ὁ Νωρβανὸς καὶ ὁ Δεκίδιος, εὐρίσκοντο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν δύο ἀδελφῶν, ἐξ ὧν ὁ εἷς Ῥασκούπολις καὶ ὁ ἕτερος Ῥάσκος ὠνομάζοντο καὶ οἱ ὅποιοι ἦσαν τέκνα Θεακίου τινὸς βασιλίσκου. Οἱ δύο οὗτοι ἠναγκάστησαν, ἵνα συμμαχήσωσι τοῖς εἰρημένοις καὶ ἵνα μὴ δυσαρεστήσωσι μήτε τοὺς Ἀριστοκρατικούς, μήτε τοὺς Δημοκρατικούς, ἐτάχθησαν, ὁ μὲν Ῥασκούπολις ὑπὸ τὴν σημίαν τῶν Δημοκρατικῶν ὁ δὲ Ῥάσκος ὑπὸ τὴν τῶν Ἀριστοκρατικῶν (β'), φέροντες ἀμφότεροι ἴσην δύναμιν στρατιωτικὴν (ἀπὸ 3,000 ἰππεῖς) καὶ ἀναλαβόντες αὐτοὶ τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀγνώστους καὶ δυσβάτους τόπους ὀδηγήσωσι τοὺς ἀντιπάλους στρατοὺς μέχρι τῆς πεδιάδος τῶν Φιλίππων.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ Σερρείον ὄρος προσέχει μέχρι τῆς θαλάσσης, ὁ μὲν

(α) Ἀππιαν. Δ', 103.

* Ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως Καρδίας ὀνομάζεται καὶ Καρδιανός. Ὁ λαὸς ὀνομάζει αὐτὸν σήμερον «Μαργαρίτζι».

(β') Ἀππιαν. Δ', 87, 5.

Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος ἐπροχώρουν εἰς τὰ μεσόγεια ἀκολουθοῦντες τὴν ὑπὸ τοῦ Ρασκούπολιδος δειχθεῖσαν αὐτοῖς «γνώριμον ὁδόν» ἣτις ἦτον ἡ τετμημένη ὁδὸς ἡ ἄγουσα εἰς τὴν χώραν τῶν Σαπαίων, ὁ δὲ Τίλλιος Κίμβρος μετὰ τοῦ Ναυτικοῦ καὶ ἑνὸς σώματος τῶν ὑπλιτῶν καὶ τιῶν τοξοτῶν παρέπλεον τὴν ἀκτὴν καὶ προχωροῦντες, ἀφίχθησαν εἰς τὴν περὶ τὴν Θάσον θάλασσαν (α'). Ὁ Νωρβανός, ὅστις κατεῖχε τὴν γραμμὴν τοῦ Συμβόλου καὶ πρὸ πάντων τὰ πρὸς βορρᾶν τοῦ σημερινοῦ Σαρι-Σιχμπάν στενὰ τῶν Σαπαίων, ἰδὼν ἐκ τῶν ὑψωμάτων τὰ πλοῖα καὶ ὑποπτευθεὶς ὅτι πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, περὶ τὸ σημερινὸν Κοτζᾶ-Ὀρμάνι καὶ τὸ Σαρι-Σιχμπάν θ' ἀποβιβάσθῃ ὁ στρατὸς τῶν Δημοκρατικῶν καὶ ὅτι οὗτος θὰ διήρχετο διὰ τῶν στενῶν, ἅπερ οὗτος ἐφύλαττε, πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν δυνάμεών του, ἐζήτησε τὸν τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων φυλάσσοντα Δεκίδιον, ὅστις ἐσπευσμένως ἐσπευσεν εἰς βοήθειάν του, ὅποτε οἱ Δημοκρατικοὶ πληροφορηθέντες ὅτι τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων ἐλεύθερα καὶ ἀφύλακτα ἦσαν, ἵνα μὴ χάνωσι τὴν εὐκαιρίαν (καὶ ἐπειδὴ ἡ διάβασις ὀλοκλήρου τοῦ στρατοῦ τῶν ἐκ τοῦ μέρους, ὅθεν ἐπρόκειτο ὁ Ῥασκούπολις νὰ φέρῃ καὶ δύσκολος ἦτο καὶ καιρὸν πολὺν ἀπῆτει), οἱ περὶ τὸν Κάσσιον ὀδηγηθέντες εἰς αὐτά, τὰ ἀπεροῦσαν ἀνενοχλήτως. Ἐπίσης κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ ἕτερος στρατὸς, τῇ ὁδηγίᾳ τοῦ Ῥασκούπολεως, διήρχετο τὴν ἐπίπονον, τὴν ἀγωνιώδη, τὴν δύσβατον, τὴν ἀπότομον, τὴν κρημνώδη, τὴν ἀνυδρον, τὴν πλήρη πυκνῶν δασῶν ὑπὸ τὰ ὅποια καὶ αὐτὰ τὰ ἄγρια θηρία δυσκόλως ἠδύναντο νὰ ὀδοιπορῶσιν ὁδόν, δι' ὅπερ ὑβρίζετο καὶ ἐδέρετο ὑπὸ τοῦ διψῶντος καὶ κκοπαθοῦντος στρατοῦ ὁ Ῥασκούπολις, ὅστις περὶ τὸ ἐσπέρως τῆς τετάρτης ἡμέρας ἔφερε τέλος πάντων τὸν ταλανισθέντα τοῦτον στρατὸν ἐπὶ Ἀρπησσὸν ποταμὸν ἐκπίπτοντα εἰς τὸν Ἐβρον, ὅθεν ἠδύναντο μετ' ὀδοιπορίαν μιᾶς ἔτι ἡμέρας εἰς Φιλίππους ν' ἀφίχθωσι (α').

Σημείωσις. Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ἀππιανοῦ, ὅπερ ἀναφέρει τὸν Ἀρπησσὸν ποταμὸν ἐκπίπτοντα εἰς τὸν Ἐβρον καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου μιᾶ ἀκόμη ὑπελείπετο ἡμέρα διὰ νὰ φθάσῃ ὁ στρατὸς εἰς Φιλίππους, εἶναι λανθασμένον. Ἀνάγκη νὰ διορθωθῇ. Δὲν συμβιβάζεται μὲ τὰς ἐπιτοπίους ἐρεῦνας καὶ μελέτας. Ἐπισκευθῆμεν τὴν σημερινὴν τουρκικὴν κώμην «Ἀρπατζήκ» ἐκ τῆς ὁποίας πράγματι ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας δύναται τις εἰς Φιλίππους ν' ἀφίχθῃ. Ὁ Ἐβρος ἐνταῦθα πρέπει ν' ἀντι-

(α') Πλουτάρ. Βροῦτ. XXXVIII. «Μέχρι τῆς κατὰ Θάσον θαλάσσης ἤλθον».

(β') Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Δ', 103, 25.

κατασταθῆ διὰ τοῦ ποταμοῦ Νέστου. Ἄφ' οἰονδήποτε μέρος τοῦ Ἑβρου καὶ ἂν ἀναχωρήσῃ τις, διὰ τὴν φθῆσιν εἰς τοὺς Φιλίππους, ἀνάγκη τὴν ὁδοποιήσῃ 6—8 ἡμέρας.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς διαφορᾶς ταύτης, ὁδηγοῦμεθα εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πορείας τῶν Δημοκρατικῶν Ῥωμαίων, ἦν οὗτοι— ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος μετὰ τοῦ στρατοῦ των— ἠκολούθησαν, οἵτινες διαβάσαντες τὸ Σέρρειον καὶ προχωρήσαντες, ἦλθον καὶ διήλθον πλησίον τῆς σημερινῆς Γκιουμουλτζίνης, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἄφησαν πρὸς ἀριστερὰ τὴν Ὀμηρικὴν πόλιν Μαρώνειαν, ἀκολούθως διήλθον τὰ μετὰ τὴν Γκισί-Κιοὶ καὶ Βιστονίδος λίμνης μέρη, τὰ ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Τραῦου ἐν καιρῷ πολυομβρίας πλημμυρούμενα—διελθόντες οὕτω τὰς χώρας τῶν Κικόνων καὶ Βιστόνων, ὅχι ὅμως καὶ τῶν Σαπκίων, ὧν τὰ στενὰ, ὡς καὶ τὰ τῶν Κορπίλων πολὺ μακρὰν, πέραν τῶν χωρῶν τούτων ἐσφαλμένως τινὲς τὰ ἐκτοξεύουσι (καὶ μάλιστα πέραν τῆς Αἰνίου, ἐνῶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων ὠνομάζοντο Στενὰ τῆς Χριστουπόλεως ὡς εὑρισκόμενα εἰς δύορον ἀπόστασιν τῆς Χριστουπόλεως ἢ Καθάλλας), κατόπι δὲ κάτωθεν, τὴν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ξάνθης, ἢ Ξανθίας πεδιάδα, ἦν κατὰ κειροὺς ὁ Κόμψατος πλημμυρεῖ καὶ ἔνθα περὶ τὸ Γενιτζέ ἔκειτο ἡ ἀρχαία Τόπιρις καὶ μετὰ ταῦτα τραπέντες πρὸς Βορρᾶν καὶ διὰ τῶν δασοδῶν τότε ὄροσειρῶν τοῦ Τσάλ-Ἰάγ (βουνὰ τῆς Ξάνθης) διήκοντα πρὸς τὸ Σύμβολον τοῦ Σαρί-Σιμπάν, κατερχόμενοι τὰ πέραν τῶν σημερινῶν χωριῶν Κατὸν, Μπέλλιχιν κτλ. ἀφίγοντες οὕτω πρὸς ἀριστερὰ τὸν Νωρβανὸν καὶ Δεικίδιον, οἵτινες ἔνεκα τῆς ἀποστάσεως καὶ τῶν πυκνῶν δασῶν, ἅπερ ἢ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Λευκίου Βύβλου ἐμπροσθοφυλακὴ πολλοῦ ἀποκόπτουσα καὶ παραμερίζουσα ἀνετώτερον καθίστα τὴν ὁδοποιήσιν, δὲν ἠδυνήθησαν τὴν πληρορηθῶσι τὴν ἐκ τῶν βορειοτέρων καὶ ἀποκεντρωτέρων στενῶν τῶν Σαπκίων διάβασιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ—ἀφίγοντο πρὸς τὸ ἑσπέρας τῆς τετάρτης ἡμέρας τῆς ἐπιπόνου καὶ ὄχληρᾶς ὁδοποιήσεως τῶν εἰς Ἀρπησσὸν ποταμὸν—ὁ δ' Ἀρπησσὸς ἴσως ἦτο τότε πόλισμά τι, ἐξ οὗ καὶ ὁ παραπλευρῶς αὐτοῦ διερχόμενος ῥάξ (τότε ποταμὸς) Ἀρπησσὸς ἐκαλεῖτο, φυλαχθέντος, μὲν τινα μικρὰν μεταβολὴν εἰς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν τοῦ ἀρχικοῦ ὀνόματος τῆς κώμης ὀνομαζομένης Ἀρπατζήκ τῆς κειμένης εἰς εἰκοσιλεπτον ἀπόστασιν ἐν καταρύτῳ καὶ γραφικῇ θέσει ὑπερθεῖν τῆς ἀριστερᾶς ὄχλης τοῦ κατερχομένου Νέστου ποταμοῦ, εἰς ὃν οὗτος ἐκβάλλει καὶ ὅχι εἰς τὸν Ἑβρον—ὅποτε καὶ μόνον ἐκ τῆς παρατεταμένης καὶ μεταδιδόμενης βοῆς τοῦ διψῶντος, τοῦ ἰδόντος τὸν ποταμὸν

καὶ ὑπὸ χαρᾶς φωνάζοντος στρατοῦ «Ποταμός! ποταμός!» ὡς ποτε οἱ Μύριοι, οἱ ἰδόντες μακρόθεν τὴν θάλασσαν, ἐφώναζον «θάλαττα, θάλαττα!» ὁ Ῥάσκος ἠνύνησεν, ὅστις καὶ ἐθορυβήθη διὰ τοῦτο.

Οἱ Ἀριστοκρατικοὶ Νωρβανὸς καὶ Δεικίδιος, οἵτινες ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν 30—40,000 στρατοῦ, εὑρίσκοντο εἰς τὰ στενὰ τῶν Σαπκίων, ἦτοι περὶ τὰ σημερινὰ ὄρεινὰ χωρία τοῦ Σαρί-Σιμπάν «Κουρού-δερὲ» «Καζλάρ» «Κιοσελέρ» «Νεϊπλή» «Ἰμρινλι» «Ὀλιτζικ» «Γζαχάκ» «Μούντζουνοζ» κλπ. πληροφορηθέντες παρὰ τοῦ ὁδηγοῦ τῶν Ῥάσκου, ὅτι οἱ ἐχθροὶ των κατώρθωσαν ἀπαρατηρητὴν τὴν διέλθωσι καὶ ὅτι ὑποψία ὑπῆρχε μὴ οὗτοι τοὺς φράξωσι τὴν δίοδον καὶ τοὺς ἀφανήσωσιν, ἐσπευσμένως καὶ διὰ νυκτὸς ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων (πρὸς βορρᾶν τοῦ σημερινοῦ «Γσαρποντι» καὶ «Γζαρί» περὶ τὰ σημερινὰ χωρία «Κιοσελέζ» «Κορίτκ» «Ὀράσκ» «Ἰσκι-Καθάλλ» κλπ. ὅθεν καὶ οἱ περὶ τὸν Κάσσιον πρότερον εἶχον διέλθει) καὶ διὰ τῶν εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Φιλίππων βλεπόντων καὶ φερόντων καὶ σήμερον ἔτι τὰ Βυζαντινὰ ὀνόματα τῶν δύο χωριῶν «Κορτζοῦ» καὶ «Ζυγός» κατελθόντες καὶ παραπλευρῶς τοῦ «Μπαδεμλή-Γεφλήκ» καὶ τοῦ βυζαντινοῦ «Βασιλακίου» διελθόντες (οἱ περὶ τὸν Κάσσιον ἐκ τοῦ Κορτζοῦ διηυθύνθησαν εἰς «Σέλλιχιν» «Ράχτζικ» καὶ «Φιλίππους» παραπλευρῶς τῶν ὁποίων διελθόντες, ἐσκήνωσαν περὶ τὸν «Γάσ-Τεπέ») μετέβησαν (οἱ περὶ τὸν Νωρβανὸν) διὰ τοῦ Πραβίου εἰς τὴν στενὴν κοιλάδα τῆς Νέας Πιερίας (μεταξὺ μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ Παγγαίου καὶ τοῦ Στρυμωνικοῦ Κόλπου) ἦν καὶ ὁ Ξέρξης τῷ 480 πρ. Χρ. μεταβάντων εἰς τὰς γεφύρας τοῦ Στρυμόνος διήλθε, καὶ ἐντεῦθεν διηυθύνθησαν εἰς Ἀμφίπολιν, ἐν ἣ ὑπῆρχε τότε, τὸ γενικὸν στρατηγεῖον τῶν Ἀριστοκρατικῶν Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου καὶ αἱ ζωοτροφίαι μετὰ τῶν ἀποσκευῶν, χρημάτων κλπ. ἅπερ μεθ' ἱκανοῦ στρατοῦ ὁ Πινάριος ἐφύλαττεν ἐκεῖ, ἐνῶ αἱ ζωοτροφίαι, αἱ ἀποσκευαί, τὰ χρήματα κλπ. ἀντικείμενα, ἅπερ ὅλα ἀφθονώτερα καὶ εἰς καλλιτέραν κατάστασιν εἶχον οἱ Δημοκρατικοί, ἐφυλάσσοντο ἐν τῇ Νήσῳ Θάσῳ, ὅθεν ἀνετώτερον καὶ ταχύτερον οὗτοι τὰ ἔφερον ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων, παρ' ἐξ Ἀμφιπόλεως οἱ Ἀριστοκρατικοί.

Ὅντες ἀναγκασμένοι τὴν παραλείψωμεν πολλὰς καὶ διαφόρους λεπτομερείας, αἵτινες πολλὰ σκοτεινὰ μέρη διευκρινίζουσι καὶ πολλὰ ἐσφαλμένα διορθώνουσιν, ἀφηγοῦμεθα μὲν πολλὴν συντομίαν, ὅτι ὁ Ῥασκούπολις παραλαβὼν τοὺς περὶ Βροῦτον ἐξ Ἀρπησσού, διήλθε τὸν Νέστον, ἀκολούθως παραπλευρῶς τῶν σημερινῶν χωριῶν «Μπούκιχ» «Μπέριστα» «Κοζλοῦ-Κιοὶ» πλησίον τῶν ὁποίων καὶ πρότερον καὶ

κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς—Θεσσ(ν)ίκης-Δεδε-ἀγάτζ—εὐρέθησαν συντρίμματα σκροφάγων κ' ἐπιγραφῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ 42 πρ. Χ. κατόπι διὰ τοῦ «Ίδρινετζηκίου», εἴθη ἐπίσης περὶ τὰς εἰκοσιν ἑπιγραφὰς τῆς αὐτῆς ἐποχῆς εὑρον οἱ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγ. Νικολάου ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἐνεργήσαντες Χριστιανοί, κ' ἐντεῦθεν κατελθόντες ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Δράμης καὶ διελθόντες τὰ σημερινὰ χωρία «Δοζάτκα» «Μπόρινη» κλπ. ἀφίκοντο ἐκ τῶν ὀπισθεν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων σκηνώσαντες καὶ οὗτοι περὶ τὸν «Ματζάρ-Γεπέν» εἰς δεκαπεντάλεπτον ἀπόστασιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Κασσίου.

Τὴν μέχρις Ἀρπησοῦ ποταμοῦ ἐκ τῶν ἐν συντόμῳ περιγραφέντων μερῶν διάβασιν ἢ πορείαν τῶν Δημοκρατικῶν πληρορορούμεθα ἐκ τοῦ Ἀπικανοῦ, τὴν δ' ἐξ Ἀρπησοῦ ποταμοῦ μέχρι τῆς πεδιάδος τῶν Φιλίππων ἐξ ἐπιγραφῶν ἀνηκουσῶν εἰς τοὺς Δημοκρατικούς ῥωμαίους καὶ ἐξ ὧν 3 μόνον κατεχωρίσαμεν εἰς τὸ τέλος τοῦ περὶ τοῦ Τροπαίου τοῦ Βιβίου Κεφάλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'

Campi Philippi.

Οἱ ἀναγνόντες τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν, ἐπληροφόρηθησαν ἐξ αὐτῆς, ὅτι τῷ 42 πρ. Χρ. οἱ Ἀριστοκρατικοὶ καὶ Δημοκρατικοὶ ἀντίπαλοι στρατοὶ στρατοπεδεύσαντες ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων, ἀπετέλεσαν τὸν Γ' Ἐμφύλιον πόλεμον ὅστις τὴν Ῥωμαϊκὴν Δημοκρατίαν κατατροπώσας καὶ θάψας ἐνταῦθα, διὰ παντός αὐτὴν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς ἐξήλειψε.

Πάντες σχεδὸν οἱ Συγγραφεῖς, οἱ ἀναφέροντες τὰ γεγονότα ταῦτα, συμφωνοῦσι περὶ τοῦ ποσοῦ τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων λέγοντες ὅτι ἢ μὲν Ἀριστοκρατικὴ τριαρχία, ἢ ἀπετέλουν οἱ πρότερον μὲν ἀντιπολιτευόμενοι, κατόπι δὲ ὁμοφρονήσαντες ἀλλήλους καὶ συστήσαντες τυραννικὴν τριανδρίαν, ὁ Ἀντώνιος, ὁ Ὀκτάβιος καὶ ὁ Λέπιδος, εἶχον 100,000 πεζικοῦ καὶ 30,000 ἵππικοῦ στρατοῦ, ἢ δὲ Δημοκρατικὴ Διανδρία—ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος—εἶχον 80,000 πεζικοῦ καὶ 20 χιλ. ἵππικοῦ, τὸ ὅλον 180,000 πεζικοῦ, 50,000 ἵππικοῦ καὶ τινὰς χιλιάδας ἀνθρώπων καὶ διαφόρων φορητῶν ζώων προορισμένων διὰ τὰς διαφόρους ἐργασίας καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν ἀντιπάλων στρατῶν.

Ἡ πεδιάς τῶν Φιλίππων, ἣτις σήμερον διακρίεται εἰς «Μπερεκετλή

ὄβασῆ» εἰς «Μποσονόζ-ὄβασῆ» καὶ εἰς «Δράμ-ὄβασῆ» κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἀρχομένη βορειοανατολικῶς τῶν Φιλίππων κάτωθεν τῆς Σέλλικιν, τοῦ Κορτζοῦ, τοῦ Ζυγός, ὀπισθεν τῶν ὁποίων εὑρηνται τὰ στενὰ τῶν Κορπίλλων, τὰ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους στενὰ τῆς Χριστουπόλεως καὶ προχωροῦντα πρὸς Μεσημβρίαν μέχρι τῶν κάτωθεν τοῦ Βασιλακίου, τῆς Πρέντζοβας, τοῦ Καναλῆ, τοῦ Πραβίου, τοῦ Δρανίτζ, τοῦ Παληρωχωρίου κλπ. συμπεριλαμβανομένων τοῦ Μπερεκετλή, τῆς Μπουλούτζκας, τοῦ Δικηλι-Γάσ, τοῦ Ματζάρ, τοῦ Μποσονόζ, ἀφικνεῖτο πρὸς Δυσμὰς εἰς τὰ κάτωθεν κ' ἐντεῦθεν τῆς Δράμης πεδινὰ μέρη, οἷον τῆς Γσατάλτζας, τοῦ Καλαμπακίου, τοῦ Δοζάτου, τῆς Μπόρινης κλπ. Ἡ ἐν λόγῳ πεδιάς ἀπετελεῖ μῆκος μὲν 35—40 χιλιομέτρ. πλάτος δὲ 15—18 χιλιομ.

Τὴν τοσαύτην ἐπέκτασιν τῆς πεδιάδος τῶν Φιλίππων δικαιολογεῖ Ἀ' ἢ πληθὺς τοῦ στρατοῦ ἀνερχομένου εἰς 300,000 ὡς ἔγγιστα (περιλαμβανομένων 50,000 ἵππων κλπ. ἀνδρῶν χρησίμων διὰ τὰς διαφόρους ὑπηρεσίας), πληθυσμὸς ὅστις — καὶ πρὸ πάντων τὸ ἵππικόν — ἀπῆται ἔκτασιν μεγάλην, ἵνα τοποθετηθῆ καὶ πολεμήσῃ συνάμα καὶ Β' ἢ τῆδε κἀκεῖτε εὑρεσις σκροφάγων τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐν ἀπάσῃ τῇ περιγραφείσῃ πεδινῇ χώρῃ, ἣτις καὶ αὐτὴ ὡς στενὴ πρέπει νὰ θεωρηθῆ, ὡς μὴ οὔτα ξηρὰ καὶ κατοικίσιμος ὅλη, ἐκ τῆς ὁποίας ἀνάγκη νὰ ἐξαιρηθῆ ἕδαφος ὑδατῶδες καὶ τελματῶδες, ὅπερ τότε ἦτο πολὺ περισσώτερον, ἢ σήμερον, ἕως 15 χιλιομέτρ. μήκους καὶ ἕως 9 χιλιομέτρ. πλάτους.

Λίαν ἐσπραχμένη εἶναι ἡ ἰδέα τινῶν φρονούντων ὅτι 300,000 στρατὸς πεζικός καὶ ἵππικόν ἐτοποθετήθησαν καὶ ἐπολέμησαν ἐντὸς στενοῦ κύκλου πεδιάδος (ἀπέναντι καὶ περίξ τῶν Φιλίππων), μὴ ἐκτεινομένου τοῦ χώρου τούτου πέραν τῶν 10 χιλιομ. μήκους καὶ πέραν τῶν 6 χιλιομ. πλάτους συμπεριλαμβανομένου μάλιστα ἐν τῇ ἀποστάσει ταύτῃ καὶ τοῦ ὑδατῶδους καὶ ἀχρήστου διὰ κατοικίαν καὶ ἐργασίαν χώρου. Τὴν δ' ἐν συντόμῳ περιγραφείσαν ταύτην πεδιάδα, ἣτις ἐμπεριεῖχε καὶ διαφόρους θέσεις, μικροὺς καὶ μεγάλους γηλόφους καὶ πολλὰ ἄλλα ὑψώματα, χρησιμεύσαντα ὡς βοηθητικὰ μέσα κατὰ τὴν στρατοπέδουσιν καὶ τὴν πολεμικὴν ἐργασίαν τῶν ἀντιπάλων στρατῶν, ὁ μὲν Πλούταρχος ὀνομάζει *Campi Philippi* (α), ὁ δ' Ἀπικανὸς οὕτως ὠνόμασε μόνον τὸ μεταξὺ τῶν δύο ἐχθρικῶν στρατοπέδων κενὸν μέρος (β).

Εἶναι ἀληθές ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους αἱ στρατιωτικαὶ φά-

(α) Πλούταρχ. Βροῦτος.

(β) Ἀπικαν. Ἐμφυλ Δ'.

λαγγες ἦσαν πεποικνωμένοι ἐν καιρῷ πολέμου καὶ οἱ στρατοὶ ἐκ τοῦ συστάδην ἐμάχοντο δι' ὅπερ δὲν ἀπῆτουν πολλὸν χρόνον, ἀλλὰ τοῦτο μόνον διὰ τὸν πεζὸν στρατὸν δυνατὸν νὰ ὑποτεθῆ, ἐνῶ τὸν ἀντικείμενον τὸ ἵππικὸν ἀπῆτει μεγάλην ἔκτασιν, ὥστε ποῦ εἶχον τοποθετηθεὶ κ' ἐπισωρευθεὶ 180,000 ἄνδρες τοῦ πεζικοῦ, 50,000 ἄνδρες τοῦ ἵππικοῦ, 50,000 ἵπποι καὶ τινες χιλιάδες διάφορα ἄλλα ζῶα καὶ ἄνθρωποι διὰ τὰς διαφόρους ἐργασίας, ἢ ὑπηρεσίας, ἐπίσης 20,000 περίπου σκηνὰ καὶ κλπ. χώρος διὰ τὴν νοσηλείαν τῶν πολυαριθμῶν ἀσθενῶν, ὡς καὶ διὰ τὴν ταφήν τῶν πολυπληθῶν νεκρῶν των; Τούτων οὕτως ἐχόντων, οὐδεμία ὑπολείπεται ἀμφιβολία, ὅτι στρατὸς καὶ πολεμικαὶ ἐνέργειαι ἐξετείνοντο πολὺ πέραν πρὸς δυσμάς τῶν Φιλίππων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'

Τοποθέτησις καὶ διαίρεσις τῶν ἀντιπάλων Ῥωμαϊκῶν στρατῶν.

Ἡμέραι τινὲς εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων στρατοπεδεύσεως τῶν Δημοκρατικῶν καὶ οἱ ἐν Ἀμφιπόλει καὶ τῶν περὶ αὐτῆς περισυλλεγόντες, ὡς καὶ οἱ ὅλοεν διὰ τῆς Ἐγγυαίας ὁδοῦ ἐρχόμενοι καὶ ἀθροίζόμενοι Ἀριστοκρατικοὶ διαιρεθέντες εἰς δύο μεγάλα σώματα, ἐξ ὧν τὸ ἐν ὁ Ἀντώνιος καὶ τὸ ἕτερον, ἀσθενήσαντος καὶ μείναντος ἐν Ἐπιδάμνῳ (Δυρραχίῳ) τοῦ Καίσαρος, ἢ Ὀκταβίου, ὁ Νωρθανὸς διηύθυνεν καὶ λαβόντες ἕκαστος ἄλλην ὁδὸν — ὁ μὲν προχωρῶν κάτωθεν τῶν ὑπωρειῶν τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Παγγαίου διὰ τῶν σημερινῶν χωρίων Προβίττα, Σέμαλτον, Ῥοδολεῖθος, Κιούπ-Κιόβι καὶ κάτωθεν τῶν τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ αὐτοῦ ὄρους χωρίων Κρομμύστα, Ἐσπερπλενη, Νικήσιανη καὶ Πηληγοῦρι· ὁ δὲ διὰ τῆς Νέας Πιερικῆς κοιλάδος (μεταξὺ Στρυμωνικοῦ Κόλπου καὶ Μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ Παγγαίου) κάτωθεν τῶν χωρίων Ποδουγόριανη, Μεσορώπη, Μουσθένη κλ. καὶ κατόπι διὰ τοῦ Πραχίου καὶ τοῦ Μπερεκετλή — ἀφίκοντο καὶ οἱ περὶ τὸν Νωρθανὸν καὶ οἱ περὶ τὸν Ἀντώνιον ταυτοχρόνως σχεδὸν ἐντεῦθεν τῶν βάλτων, ἄς διαβάντες ἀνενοχλήτως, κατέλαβον τὰ ἐκεῖθεν (πρὸς μεσημβρίαν) τοῦ Δηκηλί-Γάς, ἢ μᾶλλον τὰ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Μπερεκετλή μέρη, εὐρισκόμενοι πολὺ πλησίον τῆς πόλεως τῶν Φιλίππων, ἧτις διὰ τοῦτο καὶ συνεμάχαι αὐτοῖς, τὰ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Δηκηλί-Γάς, ἔχοντες εἰς τὴν διάθεσίν των καὶ τὰ κάτωθεν τῆς Σέλιαν, τοῦ Κορτζοῦ, τοῦ Ζυγὸς καὶ Βασιλακίου (ἀσφαλίσαντες οὕτως εἰς

ἑαυτοὺς τὴν θάλασσαν τῆς Νεοπόλεως (Καβάλλας) καὶ κλείσαντες τὴν εἰς αὐτὴν ἄγουσαν ὁδὸν εἰς τοὺς Δημοκρατικούς, ἐπίσης τὰ κάτωθεν (μεσημβρινῶς) κ' ἐκεῖθεν τοῦ Ματζάρι, τὰ τοῦ Μποσονόζ, Βοδὸβίστας καὶ τὰ μέχρι τοῦ Καλαμπακίου μέρη, ἀσφαλίσαντες οὕτως εἰς ἑαυτοὺς καὶ τὴν εἰς Ἀμφιπόλιν ἄγουσαν ὁδὸν, δι' ἧς οὗτοι ἐπρομηθεύοντο τὰς ζωοτροφίας κλπ. χρήσιμα εἰς αὐτοὺς ἀντικείμενα.

Οἱ δὲ Δημοκρατικοὶ οἱ πρότερον ἐλθόντες ἐνταῦθα, κατεῖχον τὸν ἐντεῦθεν πρὸς βορρᾶν τοῦ Ματζάρ-τεπέ χρόνον, ἅπαν τὸ βεῖθρον τοῦ Βορειοδυτικῶς καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἐκ τοῦ Μπουάρ-μπαση, ἐκ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Συμβόλου ὑπογείως διὰ καταβόθρας κατερχομένου εἰς τὴν πεδιάδα καὶ πολλοὺς ἀλευρομύλους ἤδη γυρίζοντος ποταμίου, ὅπερ ὁ Ἀππιανὸς Γάγγην καὶ Γαγγίτην ὀνομάζει (α), ὁ Ἀπόστολος Παῦλος πλησίον αὐτοῦ τὰς Φιλιππησίας γυναίκας ἐδίδασκε (β) καὶ οἱ Δημοκρατικοὶ ἐξ αὐτοῦ ὑδρεύοντο (γ), ἐνῶ οἱ ἀντίπαλοί των Ἀριστοκρατικοὶ ἐκ τῆς λίμνης καὶ ἐκ φρεάτων τὰ ὅποια ἀμέσως, ἄμ' ἐλθόντες ἤνοιξαν, ἐξ ὧν καὶ σήμερον ἀκόμη ἕχνη σώζονται, τὸ ἀναγκαιοῦν αὐτοῖς ὕδωρ ἐπρομηθεύοντο.

Ἐξετείνετο ἡ στρατοπέδευσις τῶν Δημοκρατικῶν, οἵτινες κατεῖχον καὶ τὴν ἐπιμήκη λορροσειρᾶν, τὴν ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Φιλίππων ἀρχομένην καὶ δυτικῶς εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν ἕως τοῦ Μπουάρ-μπαση προχωροῦσαν — μέχρι τῆς Μπόρινης καὶ τοῦ Δοξάτου εὐρισκόμενοι (καθ' ὃν τρόπον εἶχον ἀντιπαραταχθεὶ) ὁ μὲν Βρούτος, ὅστις εἶχε τὸ ἀρχηγεῖόν του εἰς τὸν λόφον τοῦ Ματζάρ, τὸν γνωστὸν «Ματζάρ-τεπέ» ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀπὸ τινῶν δεκαετηρίδων ὑπάρχει οἰκοδόμημα ἐπαύλεως, ἀπέναντι τοῦ Καίσαρος, ἢ Ὀκταβίου κατέχοντος τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ Τριαρχικοῦ στρατοῦ, ὁ δὲ Κάττιος, ὅστις εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του τὸν «Τὰπ-Τεπέ» ἀπέναντι τοῦ Ἀντωνίου, ὅστις κατεῖχε τὴν δεξιὰν πτέρυγα καὶ τοῦ ὁποίου (τοῦ Ἀντωνίου) ὡς καὶ τοῦ συναδέλφου του Ὀκταβίου ὁ στρατὸς ἐνεκὰ τῆς μεγάλης ὑγρασίας τοῦ ἐδάφους ἐλεινὰ ὑπέφερον, ἐνῶ τὸν ἀντικείμενον ὁ τῶν Δημοκρατικῶν στρατὸς κατέχων στεγνότερον, ἢ ξηρότερον τόπον, εἰς ὃν ἐμπεριείχοντο καὶ τὰ κάτωθεν τῆς λορροσειρᾶς ἐπιμήκη καὶ ὀμαλὰ γήινα ὑψώματα, ἅπερ φαίνεται νὰ ἦσαν ὡς στρατηγικὴ τις θέσις φυσικὴ, ἧτις ἀπετέλει τὴν σειρᾶν τῶν ἔργων, δι' ὧν οὗτοι (οἱ Δημοκρατικοὶ) συνέδεσαν τὸ στρα-

(α) Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Δ', 106, 25.
(β) Πράξ. Ἀποστόλ. Κεφ. 15'.
(γ) Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Δ'.

τόπεδόν των, ἦτον ἀπηλλαγμένος ἐκ τῆς ὀλεθρίας ἐπιθρείας τῆς ὑγρασίας τοῦ ἐδάφους.

Τοὺς ἀντιπάλους στρατοὺς ἐχώριζεν ἀπ' ἀλλήλων κενόν, οὐχὶ μακρύτερον 8 σταδίων. Ἡ αὐτὴ ἀπόστασις ὑπῆρχε καὶ μεταξὺ τῶν Δημοκρατικῶν Βρούτου καὶ Καττίου, ἀπεχόντων τῶν δύο λόφων — «Γάσ-τεπέ καὶ Ματζάρ-τεπέ» μέχρις 8 σταδ. οἵτινες λόφοι ἐκ τῶν Φιλίππων περὶ τὰ εἴλοσι στάδια ἀπέχουσιν. Αἱ ἀποστάσεις καὶ αἱ θέσεις τῶν ἀντιπάλων Ῥωμαίων δυνατὸν νὰ προσδιορισθῶσιν (ὡς ἔγγιστα) ἐκ τῶν τῆ δε κἀκείσε κατὰ καιροὺς ἀνακαλυπτομένων ἰχνῶν τῶν ὄχυρωμάτων αὐτῶν, ἅπερ αἱ αἰῶνιοι ἐπιχώσεις εἰς ἀρκετὸν βῆθος ἐκάλυψαν. Ἐπαρετήρησάν τινες ἐπὶ τῆς ποώδους ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ ἵχνη βαθέως ἐγκαμμένης γῆς, ἅπερ κατ' αὐτοὺς, ἀποτελοῦσιν ἵχνη τῶν τάφρων κλπ. στρατιωτικῶν ἐργασιῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ 42 πρ. Χρ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ'

Ἡ πρώτη μάχη ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων.

Μετὰ τὴν στρατοπέδευσιν καὶ τὴν διαίρεσιν τῶν ἀντιπάλων στρατῶν εἰς σώματα καὶ ἀρχηγίας, οἱ διοικοῦντες αὐτὰ ἀρχηγοὶ — Ἀντώνιος καὶ Ὀκτάβιος, ὅστις θεραπευθεὶς ἐν Ἐπιδαμνῷ ἐγκαίρως ἀφίκετο ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων, Βρούτος καὶ Κάσσιος — ἐπεδόθησαν εἰς τὴν κατασκευὴν ὄχυρωμάτων, περιτειχισμάτων, χαρακωμάτων, τάφρων κλπ. ἀμυντικῶν καὶ προφυλακτικῶν ἔργων, τὰ ὅποια σχεδὸν εἶχον ἀποπερατωθεὶ ὅτε ἡ βροχερὰ ἐποχὴ τοῦ ἔτους καὶ διάφοροι ἄλλαι ἀφορμαὶ ἀναπτυχθεῖσαι καὶ ὀλεθρίως ἐπὶ τε τῆς ὑγιείας καὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως (προπάντων τῶν Ἀριστοκρατικῶν) ἐπιδρῶσαι, ἠνάγκασαν τοὺς ἀντιπάλους πρῶταν τινὰ νὰ φέρωσιν εἰς τὰ χαρακώματα τοὺς στρατοὺς των καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Καίσαρα (Ὀκτάβιον) ποιήσαντες καθαρμούς, διένειμον εἰς ἕκαστον ἄνδρα ὀλίγον σίτον καὶ ἀνὰ πέντε δραχμὰς διὰ τὴν θυσίαν, οἱ δὲ περὶ τὸν Βρούτον ἐκάθειρον καὶ οὗτοι τὸν στρατὸν εἰς τὸ ὑπαιθρον, κατὰ τὴν ὑπάρχουσαν συνήθειαν καὶ ἔδωκαν ἀνὰ πεντήκοντα δραχμὰς εἰς ἕκαστον στρατιώτην, οἵτινες ἐπεδόθησαν ἀμέσως εἰς προετοιμασίας περὶ ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν. Εἰς τὸ στρατόπεδον ὁμῶς τῶν Δημοκρατικῶν συνέβησαν ἀπρόοπτά τινα γεγονότα, ἅπερ μεγάλως συνετέλεσαν εἰς τὴν αὐξησιν τῆς δεισι-

δαιμονίας τῶν δύο Ῥωμαίων ἀρχηγῶν. Οἱ δύο αὐτοί, οἱ συνοδεύοντες εἰς ὅλην τὴν ὄδοιπορίαν τὸν στρατὸν, τὴν πρῶταν ταύτην ἐφυγον ἀνεπιστρεπτεῖ. Ὁ ῥάβδουχος εἰς τὸν Κάσσιον ἔφερον ἀνεστραμμένον τὸν στέφανον. Παρετηρήθησαν ἄφθονα σαρκοβόρα ὄρνεα — καὶ ταῦτά εἰσι τὰ ἐκ τῶν φεράγγων καὶ ἐκ τῶν ὀπῶν τοῦ Παγγαίου καὶ σήμερον κατὰ καιροὺς ἐξερχόμενα, οἷον αὐτοί, γῦπες, κόρακες κλπ. — περιιπτάμενα ἄνωθεν τοῦ στρατοπέδου των. Ἐθεάθησαν σμήνη μελισσῶν ἐντὸς τοῦ χαρακώματος, ἅπερ ἐβόμβουν ὀχληρῶς καὶ τὰ ὅποια οἱ Μάντιες ἀπέκλεισαν, πρὸς ἀποτροπὴν τῆς δεισιδαιμονίας τοῦ Κάσσιου, ὅστις καὶ τοι ὀπαδός, ὡς προείπομεν τοῦ Ἐπικούρου, ἐξέλαβε ταῦτα ὡς κακὸν οἰωνὸν καὶ ὁ ὅποιος καὶ τοῦ ψύλλου τὸ πῆδημα θὰ τὸ παρεξήγει καὶ ὡς κακίστον οἰωνὸν θὰ ἐξελάμβανε διότι ἡ τύψις τοῦ συνειδῶτος αἰεποτε σκέψεις ὀλεθρίας εἰς τὸν ἄνθρωπον γεννᾷ. Ἡ σκιά τοῦ Καίσαρος πανταχοῦ καὶ πάντοτε τοὺς Δημοκρατικοὺς ἐδίωκε!

Τὴν ἐπιούσαν λίαν πρῶτὴν πρὸ τοῦ χαρακώματος τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κάσσιου ἐξετέθη τὸ Σύμβολον τῶν ἐχθροπραξιῶν — ὁ φοινικὸς χιτῶν (Tunica palmata), ὅστις ἐφέρετο συνήθως ἐν θοιᾷμφῳ καὶ ἦτο κλάδος φοίνικος κεκοσμημένος — αἱ Λεγεῶνες τοῦ πεζικοῦ παρετάσσοντο κατὰ στρατιωτικὴν τάξιν, ὁ Βρούτος ἔφερε τοὺς ἵππους λαμπρῶς κεκοσμημένους, οἱ ἀξιωματικοὶ ἔσπευδον ἐν μέσῳ τοῦ στρατοπέδου, ὅπως λάβωσι διαταγὰς, ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσσιος τείναντες τὰς χεῖρας πρὸς ἀλλήλους συγκεκινημένοι συνδιελέγοντο, ἐνθαρρύνοντες ὁ εἰς τὸν ἄλλον

Μετὰ τὴν ἀποχαιρετιστικὴν συνδιάλεξιν . . . ὁ Βρούτος καὶ ὁ Μασσάλλας καταλαβόντες τὸ δεξιὸν κέραν, ὅπερ ἐμπεριείχε τὰ μαχιμώτερα τῶν ταγμάτων, περιέτρεχον ἐπιπποὶ δίδοντες διαταγὰς καὶ ἐνθαρρύνοντες τὸν στρατὸν, ὅστις μεθ' ὀρμῆς καὶ ἀλλαλαγμοῦ ἐξηκολούθει πολεμῶν. Ὁ Καίσαρ, ἢ Ὀκτάβιος ἀπουσίαζε μετακομισθεὶς πρὸ ὀλίγου εἰς τοὺς Φιλίππους, συνεπέλα ὄνειρου τὸ ὅποιον εἶδεν ὁ Ἀρτώριος Μάρκος ἱατρὸς αὐτοῦ, συμβουλευτάς αὐτόν, ἐν ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὰ χαρακώματα, δι' ὅπερ ἐνομήσθη καὶ ὡς φανευθεὶς, κηθότι αἱ λόγχοι καὶ τὰ ἀκόντια τὰ ῥιπτόμενα ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Βρούτου εἰς τὸ Φορεῖόν του*, τὸ κατετρύπησαν.

Ὁ στρατὸς τοῦ Ὀκταβίου μείνας ἄνευ ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ καὶ νομί-

* Παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις γενικὸν βοηθητικὸν μέσον εἰς τὰς κατὰ ξηρὰν πορείαν ἦν τὸ Φορεῖον (lectica) εἶδος φερομένης κλίνης ὑπὸ δούλων βασταζομένης, τῶν lecticariorum λεγομένην. Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πλάτου δὲν ἦτον εἰσέτι γνωστὸν τὸ Φορεῖον, ἐπὶ Κικέρωνος ὁμῶς, ὑπῆρχε καινὸν πλέον.

σας ὅτι τὰ ἐχθρικά τάγματα δὲν θὰ πολεμήσωσιν, ἀλλὰ θὰ περιορισθῶσιν εἰς ἀπλᾶς ἀψιμαχίας, ἔμμενον σχεδὸν ἐν ἀπραξίᾳ, κατόπιν ὅμως ἰδόντες ὅτι οἱ ἐχθροὶ πεισματωδῶς μάχονται, ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἐκυτῶν ἄμυναν καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ τοῦ Βρούτου στρατὸς εἶχεν ὑπερβεῖ πλέον τοῦ Ὀκταβίου τὸ ἀριστερὸν κέρασ, ὅποτε φθάσαντες οἱ Δημοκρατικοὶ εἰς τὰς ἐσχάτας τάξεις, ἐπέφερον μεγίστην βλάβην, ὠρμησαν δηλ. ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἐσκόρπισαν εἰς γυμνὰ καὶ μονοθέντα μέρη τὰς φάλαγγας καὶ κατεγίνοντο εἰς λεηλασίαν

Ὁ Κάσσιος ἀφ' ἑτέρου ὁδηγῶν τὸ ἀριστερὸν κέρασ εἶχεν ἐπιτεθεῖ ἐναντίον τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀντωνίου, ὅστις ἀφοῦ προηγουμένως ἔπραξε τὰς πρὸς τὴν θάλασσαν ἀγούσας ὁδοὺς τοῦ Κασσίου, κατώρθωσε κατόπιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ περικυκλώσῃ αὐτὸν ἀσκόπως καὶ βραδέως κινούμενον, ὅποτε οἱ ἵππεις τοῦ ἀπεσπᾶσθησαν ἐκ τῶν τάξεων των καὶ ἔφευγον, ὅπερ βλέποντες οἱ πεζοί, ἤρχισαν καὶ οὗτοι νὰ τρέπονται εἰς φυγὴν, οὐδόλως προσέχοντες εἰς τὰς φωνὰς καὶ παρακληθείς τοῦ ἀρχηγοῦ των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ'

Ἀπώλεια τοῦ Κασσίου.

Ὁ Ἀντώνιος βλέπων μακρόθεν ὅτι ὑπῆρχε ἀταξία μεγάλη εἰς τὸν στρατὸν τοῦ ἀπὸ πρῶιας ἀπουσιάζοντος Ὀκταβίου καὶ πληροφορηθεὶς τὴν νίκην τοῦ Βρούτου, ὅπως προλάβῃ καταστρεπτικὴν δι' αὐτοὺς ἔφοδον, ἐσπευσμένως διηυθύνθη πρὸς τὸ ἔλος, ἀπομακρυνθεὶς οὕτως ἐξ ἀνάγκης, ἀφοῦ προηγουμένως ἐπέισθη περὶ τῆς ἀποτυχίας καὶ τῆς ὀπισθοδρομήσεως τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Κασσίου, ὃν αἱ δεισιδαιμονικαὶ σκέψεις εἶχον ναρκώσει πλέον καὶ τὸν καθίστων ἀνίκανον εἰς πολεμικὴν ἐργασίαν.

Ἦτον ἤδη ἐσπέρας· ὁ Βρούτος ἀφοῦ ἐπόρθησε τὸ χαράκωμα τοῦ Ὀκταβίου, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια, πλὴν μὴ ἰδὼν τὴν στρατηγικὴν σκηνὴν τοῦ Κασσίου ὡς πρότερον ὑψηλὴν, μὴ διακρίνων ἕτερα προὔπαρχοντα ἀντικείμενα, ἅπερ κατεστράφησαν ἅμα ἐπιπεσόντος τοῦ ἐχθροῦ, ἤρχισε ν' ἀνησυχῇ. Ἡ ἀταξία, ἣν ἐν γένει ἐπαρετήρησεν ὑπάρχουσαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, αἱ κατηφείς ὕψεις τῶν ἀξιοματικῶν τοῦ Κασσίου, ἐνέβαλλον εἰς ὑποψίαν τὸν Βρούτον περὶ τῆς κακῆς καταστάσεως τοῦ συναδέλφου του· διὸ περισυλλέξας τὸν στρατὸν του,

ἔσπευσε εἰς βοήθειαν ἐκείνου, ἀλλ' ἦτο πλέον ἄργά, αἱ προσπάθειαι τοῦ κατεβάλλοντο κατόπιν ἐορτῆς.

Ὁ Κάσσιος ἀφοῦ εἶδεν ὅτι οἱ μὲν ἵππεις τοῦ ἀποσπασθέντες ἐκ τῶν τάξεων των ἐτρέποντο εἰς φυγὴν, οἱ δὲ πεζοὶ ἐμιμούντο ἐκείνους, ἀρπάσας ἀπὸ τὰς χεῖρας ἐνὸς σημιοφόρου τὴν σημαίαν φεύγοντος καὶ τούτου ἐνέπηξεν αὐτὴν πρὸ τῶν ποδῶν του, ἐλπίζων ὅτι θὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ θὰ προσελκύσῃ τὸν ὑπὸ πανικοῦ καταληφθέντα καὶ φεύγοντα στρατὸν του. Ἡ θέσις, εἰς ἣν ἀνήσυχος καὶ καρδιόκτυπος εἶχεν ἀφιχθεῖ, ἦτον ὑψηλή, λοφώδης, ἣν ὁ μὲν Πλούταρχος ἀπλῶς ἀλόφον» ὀνομάζει (α'), ὁ δ' Ἀππιανὸς προσδιορίζει ὀνομάζων αὐτὴν «λόφον Φιλίππων» (β'), καὶ ἦτις ἦτον ἡ ἐκ τῶν Φιλίππων ἀρχομένη καὶ εἰς Βουναρμπαστῆ προχωροῦσα λοφοσειρά. Ἐκείθεν ὁ Κάσσιος διηύθυνε τὸ βλέμμα πρὸς τὸ στρατόπεδόν του καὶ διακρίνας πορθούμενον τὸ χαράκωμα τοῦ ἀπελπίσθη. Ἡ ἀπελπίσια εἶναι κακὸς σύμβουλος τοῦ ἀνθρώπου! Φίλοι τινὲς καὶ σωματοφύλακές του πλησιάσαντες, τὸν ἐνεθάρρουν.

Εἶδεν ἐκ τοῦ ὑψώματος ἐκείνου ὁ Κάσσιος πολὺ ἵππικὸν διευθυνόμενον πρὸς τὸ μέρος τοῦ λόφου, εἰς ὃν οὗτος εὕρισκετο. Ἐνόμισεν ὅτι οἱ ἐρχόμενοι ἦσαν ἐχθροὶ ζητοῦντες νὰ τὸν συλλάβωσιν. Ὅπως βεβαιωθῆ καλλίτερον, ἂν οἱ πλησιάζοντες ἐχθροὶ, ἢ φίλοι ἦσαν, ἔπεμψε τὸν Τιτίμιον ἵνα πληροφορηθῆ, ὃν οἱ ἵππεις γνωρίσαντες, ἠλλάλαζον ὑπὸ χαρᾶς ὅτι εἶδον ἕνα φίλον καὶ πιστὸν ὀπαδὸν τοῦ Κασσίου, πηδῶντες δ' ἀπὸ τῶν ἵππων, ἠναγκαλίζοντο καὶ κατεφίλουσαν αὐτὸν (γ'), ὅπερ οἱ περὶ τὸν Κάσσιον ἰδόντες μακρόθεν κ' ἐκλαθόντες ὡς σύλληψιν τοῦ Τιτιμίου ὑπὸ ἐχθρικοῦ στρατοῦ, ὀλοτελῶς ἀπεθάρρουν τὸν Κάσσιον, ὅστις κατ' ἐκείνην τὴν ὀλεθρίαν στιγμὴν μάλιστα ἠδυνήθη νὰ προφέρῃ τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις· «Ἐκ φιλοζωίας ὑπεμείναμεν νὰ ἴδωμεν ἄνδρα φίλον ἀρπαζόμενον ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν» καὶ παρευθὺς λαβὼν ἕνα τῶν ἀπελευθέρων του— τὸν Πίνδαρον— ἀπεσύρθη εἰς ἔρημον σκηνὴν, ἀποσύρας δὲ τὴν χλαμύδα εἰς τὴν κεφαλὴν του καὶ γυμνώσας τὸν τράχηλον, ἔτεινε αὐτὸν, ἵνα τὸν κόψῃ καὶ τοιουτοτρόπως ἐγένετο ἡ ἀπώλεια τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν δύο Δημοκρατικῶν ἀρχηγῶν! κατὰ δὲ τὸν Σουηττώνιον νῆτοχειριάσθη ὁ Κάσσιος δι' ἐκείνου τοῦ ξίφους, δι' οὗ

(α') Πλούταρχ. βίος Βρούτ. XLIII, 10. «Οὕτω δὲ βιασθεῖς, ἀνεχώρησε μετ' ὀλίγων ἐπὶ λόφου ἔχοντα πρὸς τὸ πεδῖον σκοπιάς».

(β') Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Δ', 113,5. «Κάσσιος δὲ ἐξ οὗ τῶν διατειχισμάτων ἐξέωστο καὶ οὐδὲν ἐσελθεῖν ἔτι εἶχε καὶ τὸ στρατόπεδον ἀνέδρμον ἐς τῶν Φιλίππων λόφον καὶ τὰ γινόμενα ἐφεώρα».

(γ') Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Δ', 113,20.—Πλούταρχ. Βρούτος.

οὗτος μετὰ τῶν ἄλλων συνωμοτῶν κατέστρεψε τὸν Καίσαρα, ἐκ τῶν φονέων τοῦ ὁποίου, οὐ μόνον οὐδείς ἐπέζησεν αὐτῷ πλέον τῶν τριῶν ἐτῶν, ἀλλ' οὐδὲ φυσικὸν θάνατον ἀπέθανε· διότι τινὲς μὲν ἀπέθανον ναυαγήσαντες, ἄλλοι δὲ μαχόμενοι καὶ τινες διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐγχειριδίου, δι' οὗ τὸν Καίσαρα ἐφόνευσαν, κτύπησάν τε αὐτὸν (α'). Ὁ Σουητώσιος λέγει· «Θυμωσιώτατον δὲ τῶν μὲν ἀνθρωπίνων τὸ περὶ Κάσιον· ἤττηθεις γὰρ ἐν Φιλίπποις, ἐκείνῳ τὸ ξιφιδίῳ διέρθειεν ἐκυτόν, ᾧ κατὰ Καίσαρος ἐχρήσατο».

Ἀναγκάζομενοι νὰ παραλείψωμεν ἐνταῦθα πολλὰς διασφαρητικὰς πληροφορίας, περιοριζόμεθα νὰ εἴπωμεν ἐν συντόμῳ, ὅτι μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ μικροψύχου Κασσίου, ὁ Βρούτος, ὅστις πικρῶς ἐθρήνησε τὴν στέρησιν τοῦ συνεργάτου του, συνήγαγεν ἁμέσως τοὺς μείναντας στρατιώτας, τοὺς ἐπαρηγόρησε καὶ βλέπων αὐτοὺς ἐστερημένους πάντων τῶν ἀναγκαίων, ἵνα τοὺς ἐνθαρρύνῃ, ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ εἰς ἕνα ἕκαστον στρατιώτην ἀνὰ δισχιλίαις δραχμάς, εἴτινες ἠλεκτρισθέντες ἐκ τῆς γενναίας ταύτης ὑποσχέσεως, προέπεμψαν αὐτὸν ἀπερχόμενον ἐκείθεν ἐνθουσιωδῶς.

Ἦτον ἤδη νύξ. Ὁ Βρούτος μετὰ τοῦ Μασσάλα ἕκαμον τὴν στατιστικὴν τῶν ἀπωλειῶν των, αἵτινες ὑπῆρξαν μεγάλαι καὶ ἐξ ὧν—διαρκεσάσης τῆς πρώτης ταύτης ἐπιθέσεως περὶ τὰς 10 ὥρας—ἀπεδείχθη ὅτι ἡ μάχη ὑπῆρξεν ἐκ τῶν φονικωτάτων. Οἱ μὲν Δημοκρατικοὶ ἀπώλεσαν 8,000 περίπου στρατιώτας, οἱ δὲ Ἀριστοκρατικοὶ πλέον ἢ διπλασίους (β'), ὡς ὑπέθετεν ὁ Μασσάλας, ὅστις ἐπιστρέφων ἐκ τοῦ πεδίου τοῦ Ἄρεως, ἔφερεν ὡς σημεῖον τῆς νίκης τρεῖς Ἄετοὺς(*) καὶ πολλὰς σημαίας, ἃς ἔλαβεν ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Πληθὺν αἰχμαλώτων ἐκ τῶν Ἀριστοκρατικῶν εἶχον περισυλλέξει ἐν τῷ στρατοπέδῳ των οἱ Δημοκρατικοί, οἵτινες ἀπώλεσαν καὶ συνεκστρατεύσαντας δούλους, ἢ ὑπηρετάς, οὓς ὁ Βρούτος Βρύγας(**) ὠνόμαζεν. Ἐκ τῶν

(α') Σουητῶν. 89.—Πλούταρχ. Καίσαρ 65.

(β') Πλούταρχ. Βρούτ. XLV, 1005,30.

(*) Ἄετοί ἦσαν αἱ πρώται σημαίαι. Κατὰ τὸν Σαλλούστιον, ὁ Μάριος εἰς τὸν κατὰ τῶν Κίμβρων πόλιν ἔφερεν ἀργυροῦν ἄετόν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δ' ἐκείνης πᾶσα Ῥωμαϊκὴ Λεγεὼν ἔφερεν ἐπὶ λόγχης ὡς σημαίαν Ἄετόν καθήμενον, πρὸς τὸν ὁποῖον ὄμνουν οἱ στρατιῶται, κατέφευγον ἐν δειναῖς περιστάσεσι καὶ ὅν ὡς θεὸν σχεδὸν ἐπροσκύνουν.

(**) Οἱ Βρύγαι ἦσαν ἀρχαῖον Θρακικὸν ἔθνος ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡρόδοτου ὡς τρωματίσαντες τὸν Μαρδόνιον στρατεύσαντα ἐν Μακεδονίᾳ καὶ πολλὸν στρατὸν αὐτοῦ φονεύσαντες. Ὁ Στράβων λέγει ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν διαβάντες εἰς τὴν Ἀσίαν «Φρύγαι» μετωνομάσθησαν, ἐνθα ἴδρυσαν τὸ Λυδοφρυγικὸν Κράτος

αἰχμαλώτων δὲ τοὺς μὲν ὑπηρετάς κατὰ διαταγὴν τοῦ Βρούτου ἐφόνευσαν, τοὺς δ' ἐλευθέρους σχεδὸν ὅλους ἀπέλυσαν, ἐκτὸς μίμου τινὸς Βολουμνίου καὶ γελωτοποιοῦ τινος Σακουλίωνος, οἵτινες κατὰ διαταγὴν τῶν φίλων τοῦ Βρούτου ἐμαστιγώθησαν καὶ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ποπλίου Κάσκα ἐθανατώθησαν.

Τὴν δὲ νύκταν ἐκείνην, καθ' ἣν οἱ Ἀριστοκρατικοὶ Ἀντώνιος καὶ Ὀκτάβιος εὗρισκοντο περίλυποι διὰ τε τὰς μεγάλας ἀπωλείας καὶ τὰς στερήσεις ἱκανῶν ζωοτροφιῶν, θερᾶν τις τοῦ Κασσίου Δημήτριος ὀνομαζόμενος ἦλθε πρὸς αὐτοὺς κομίζων τὴν χλαμύδα καὶ τὸ ξίφος τοῦ πρό τινων ὠρῶν ἐν ἐρήμῳ σκηνῇ ἐκπνεύσαντος κυρίου του.

Οἱ πρῶην ἀπέλπιδες ἀρχηγοὶ τοῦ Ἀριστοκρατικοῦ στρατοῦ τοσοῦτον ἐνεθαρρύνθησαν ἐκ τῆς χαροποιᾶς ταύτης εἰδήσεως, ὥστε τὴν ἐπιούσαν λίαν πρῶϊ ἔφερον εἰς τὸ πεδῖον τῶν ἐχθροπραξιῶν των ὀπλισμένον κ' ἐτοιμοπόλεμον τὸν στρατὸν των, ὅπερ ἀπέναντί των καὶ ὁ Βρούτος ἔπραξεν, ἄνευ ὅμως ἐνεργείας τινός, μὴ θελήσαντες ἐκείνην τὴν ἡμέραν νὰ πολεμήσωσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ'

Τὰ μετὰξὺ Βρεντησίου καὶ Δυοθαχίου γεγονότα.

(Ἡ ἐν τῷ Ἰονίῳ πελάγει ναυμαχία).

Οἱ Δημοκρατικοί, ἐκτὸς τοῦ ὑπὸ τοῦ Τιλλίου Κίμβρου διευθυνομένου πολεμικοῦ ναυτικοῦ των, ὅπερ περιέπλεε περὶ τὴν νῆσον Θάσον καὶ Νεόπολιν (Καβάλλαν), εἶχον καὶ ἕτερον ναυτικὸν ἐξ 130 μακρῶν Τριήρων καὶ ἐτέρων πολλῶν νηῶν ἀπαρτιζόμενον, ὅπερ ὁ Μάρκος καὶ ὁ Δομίτιος Ἀηνόθαρβος ἐδιόκει (α') καὶ τὸ ὁποῖον ἐν τῷ Ἰονίῳ Πελάγει παραπλέον, ἐκαιροφυλάκτει τὴν διάβασιν τοῦ ναυτικοῦ τῆς Τριανδρίας, ἦτοι τοῦ Λεπίδου, τοῦ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου, ἵνα ἐπιτεθῇ ἐναντίον του καὶ τὸ ἀναγκάσῃ νὰ μὴ προχωρήσῃ, ὥστε διαφεύγον τὴν καταστροφὴν, ἔλθῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀμφιπόλεως, ἢ τῆς Νεοπόλεως (Καβάλλας) καὶ φέρῃ εἰς τοὺς Ἀριστοκρατικούς ζωοτροφίας, χρήματα καὶ νέας ἐπικουρίας, ὧν ἀνάγκην εἶχον καὶ τὰ ὁποῖα ὁ πλουσιώτατος

Καὶ οἱ Μακεδόνες Βρύγαι τοὺς ὠνόμαζον. Ὑποτίθεται ὅτι ἦλθον οὗτοι ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ ἐκ τῆς Ἰλλυρίας.

(α') Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Δ'. 115,5.

Λέπιδος ἀποστέλλων πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων συνεταιρίων του, τὰ ἔφερον ὁ διευθύνων τὸ ναυτικὸν των Δομίτιος Καλλουίνος, ὅστις περικυκλωθεὶς ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, ἐστενοχωρήθη τοσοῦτον, ὥστε μόλις κατώρθωσεν ἑαυτὸν καὶ τινὰς ἄλλους ἐκ τῆς ἀπροσδοκίτου καταστροφῆς νὰ σώσῃ, ἀναγκασθέντων τῶν στρατιωτῶν ἐλλείψει τροφῶν, νὰ τρώγῃσι τὰ πανία καὶ τὰ ἰστία τῶν πλοίων των, ἅπερ καὶ αὐτὰ καταφαγωθέντα δὲν ὑπελείπετο ἄλλο, ἢ ν' ἀποθνήσκωσιν ἐκ τῆς πείνης καὶ τῶν λοιπῶν κακουχιῶν, τὰς ὁποίας ὅπως προλάβωσιν—ἐλπίζοντες ὅτι θὰ σωθῶσιν ναυμαχοῦντες—ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Δημοκρατικῶν, οἵτινες ὁμως ἐν ὀλιγοχρονίῳ διαστήματι κατέστρεψαν αὐτοὺς ὀλοτελῶς, μεταχειρισθέντες, ὡς ὑποτίθεται, τὸ γνωστὸν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους καταστρεπτικὸν μέσον—τὰς Νάρκας, τοὺς Νηοθαύστας, τὰ Ναύκλαστρα, τοὺς Νηορήκτας, τοὺς Νηοφθόρους—ἅπερ κατὰ τὸν Ἀρριανὸν ἦν ἐν χρήσει καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Ἀλεξ. ὅστις βεβιαίως ἀρεκτάς ὑπέστη βλάβας ἀπὸ μέρους τῶν Τυρίων, ἀπαντῶμενα τὰ πυρπολικά ταῦτα καὶ εἰς τὸν Θουκυδίδην, ὧν τὴν χρήσιν ἐγίνωσκον ἔκτοτε οἱ ἀρχαῖοι. Ὅτι δ' εἰς τὸ μέσον τοῦτο κατέφυγον οἱ ἀρχαῖοι Ῥωμαῖοι (οἱ Δημοκρατικοὶ τοῦ ἔτους 42 πρ. Χρ.) καὶ δι' αὐτοῦ—βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῆς πείνης—ταχέως καὶ ἐντελῶς ἠφάνησαν τοὺς ἀντιπάλους των, πληροφορούμεθα τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ἀπικνοῦ λέγοντος «Μούρκος αὐτοῖς ἐπέβαλλε τοξεύματα πυρὸς (α')» τῶν ὁποίων πυρῶν οἱ ἀριστοκρατικοὶ φαίνεται ἔστεροῦντο.

Ἡ ἐπιτυχὴς αὕτη ναυμαχία, ἡ συμβᾶσα μεταξὺ Βρεντησίου καὶ Δυρραχίου—ὁ διάπλους αὐτῶν εἶναι εἰκοσιτετράωρος καὶ τὸ Βρεντήσιον ἦτο τὸ σημεῖον τῆς συγκεντρώσεως τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων—ἔλαβε χώραν τὴν ἐπιούσαν τῆς ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων νίκης τοῦ Βρούτου, ὅστις οὔτε μετὰ εἴκοσιν ἡμέρας ἀπὸ τοῦ γεγονότος τούτου δὲν ἠδυνήθη νὰ πληροφορηθῇ ταύτην καὶ ἀναλόγως (νικήσας κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν) νὰ βιάσῃ καὶ ταχύνη τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων ἐχθροπραξιῶν· διότι ἡ θέσις τῶν ἀριστοκρατικῶν δεινωθεῖσα ἔνεκα τῶν ἀλλεπαλλήλων νικῶν καὶ τῶν στερησεων, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραταθῇ ἐπὶ πλέον, οἵτινες ὁμως ἀντειχον καὶ ἠλπίζον νὰ κατισχύσωσι, κατορθώσαντες ἐκ τῶν προτέρων νὰ ἐλκύσωσι πρὸς ἑαυτοὺς πολλοὺς ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Βρούτου, ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ ὁποίου ἀπὸ τινος ὑποψία καὶ δυσπιστία ἤρχισε νὰ παρατηρηθῆται· δι' ἅπερ καὶ ἐβιάσθη οὗτος νὰ θέσῃ πλέον τέρμα εἰς τὰς ἐχθροπραξίας· καθότι οἱ ἀξιωματικοὶ του μα-

(α') Ἀπικαν. ἐμφυλ. Δ', 116, 115.

θόντες πρὸ πολλοῦ τὴν ἤτταν τῶν ἀντιπάλων ἐν τῷ Ἰονίῳ Πελάγει, ἀπέκρουψαν αὐτὴν εἰς αὐτὸν καὶ τοιουτοτρόπως καὶ μέχρι τέλους τοῦ πολέμου καὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ δὲν εἶχε μάθει τι περὶ τῆς ἐν λόγῳ Ναυμαχίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'

Ἡ μεταξὺ Ῥωμαίων δευτέρα ἐπιθεσις ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων.

Εἴκοσιν εἶχον παρέλθει ἡμέρα ἀπὸ τῆς πρώτης ἐπιθέσεως, καθ' ἣν ὁ μὲν Βρούτος ἐνίκησε τοὺς περὶ τὸν Οὐτάβιον, ὁ δ' Ἀντώνιος κατορθώσας τὰς φάλαγγας τοῦ Κάσσιου νὰ διασπάσῃ καὶ τὰς τρέψῃ εἰς φυγὴν, ἐγένετο ἀφορμὴ τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ.

Τὴν νύκτα τῆς εἰκοστῆς ἡμέρας ἀπὸ τῆς πρώτης μάχης ὁ Βρούτος εἶδε τὸ δεύτερον ἤδη ἐν τῇ σκηνῇ του (ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων) τὸ Φάσμα, ἅπερ ἐν Ἀβύδῳ τὸν ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἴδωσι πάλιν ἀλλήλους ἐν Φιλίπποις.

Ἀπελπισίαν καὶ ἀποθάρρυνσιν ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Βρούτου ἐγέννησεν ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ὑποσχέσεως τοῦ ἀποτροπαίου φάσματος. Ὡς κατὰ τὴν πρώτην ἐπιθεσιν, καὶ ἤδη πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς δευτέρας ἐπιθέσεως συνέβησαν ἀπρόοπτά τινα γεγονότα καὶ ὡς πρότερον εἰς τὸν Κάσσιον τοιουτοτρόπως ἤδη καὶ εἰς τὸν Βρούτον ὀλεθρίως ἐπενεργήσαντα, κατέστησαν αὐτὸν δεισιδαιμονέστατον. Ὁ Βολούμιος, ἀνὴρ φιλόσοφος καὶ ἀπ' ἀρχῆς μετὰ τοῦ Βρούτου συζῶν, ἢ συνεστρατεύων, διηγείται ὅτι ὁ πρῶτος ἀετός, ἡ ἡ πρώτη σημαία, ἐπλήσθη μελισσῶν καὶ ὁ βραχίων ἐνὸς τῶν ἀξιωματικῶν αὐτομάτως ἀνέβλυσε μύρον ῥόδινον, ἅπερ ἀπαλείφοντες καὶ ἀποσπογγίζοντες πολλαίς, δὲν κατόρθωνον νὰ τὸ ἐξελίψωσι, πρὸς δὲ καὶ ὅτι δύο ἀετοὶ (ὡς ἐκείνοι, οἵτινες ἐπὶ κολούθησαν τὸν Δημοκρατικὸν στρατὸν καθ' ὅλην τὴν ὁδοποιίαν ἐρχόμενον ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ πεταζάντες πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πρώτης μάχης) ἐπιπεσόντες κατ' ἀλλήλων ἐμάχοντο πρὸ τῶν στρατοπέδων, ἀπασχολήσαντες ἀρετὴν ὥραν τὰ προτεταγμένα διὰ πόλεμον ἀντίπαλα στρατεύματα, ἕως οὗ ὑπεχώρησε καὶ ἔφυγεν ὁ πρὸς τὸ μέρος τοῦ Βρούτου ἀετός. Ἐπίσης περιβόητος ἐγένετο ὁ Αἰθίοψ, ὅστις ὅταν ἠνεώχθη ἡ πύλη τοῦ στρατοπέδου, ἀπήντησε πρῶτον τὸν φέροντα τὴν πρώτην σημαίαν σηματοφόρον καὶ ὅστις ἄραψ διὰ μαχαιρῶν ὑπὸ τῶν

στρατιωτῶν κατεκόπη, ἐκλαβόντες καὶ τοῦτο ὡς ἀπαίσιον οἰωνόν (α').

Ὡς ναρκωμένοι βδέλλαι ἦσαν οἱ στρατιῶται τοῦ Βρούτου, ὅταν παρετάχθησαν ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ. Δὲν εἶχον ὄρεξιν οὐδὲ βῆμα νὰ ποιήσωσιν ἐμπρός, καίτοι οἱ τοῦ Κασσίου στρατιῶται ἔλαβον σῶα, ὅσα ὁ Βρούτος προηγουμένως εἶχεν ὑποσχεθῆ αὐτοῖς νὰ δώσῃ. Πολλὴν ὥραν αἱ παραταχθεῖσαι φάλαγγες ἔμεινον εἰς τὴν θέσιν των ἀκίνητοι. Οἱ ἵπποι δὲν ἦσαν πρόθυμοι νὰ ἐπιτεθῶσιν, ἀναμένοντες ὅπως οἱ πεζοὶ τὴν ἔναρξιν τῆς μάχης ποιήσωσιν. Ὁ Καμουλάτος διακεκριμένος πολεμιστῆς μετέβη ἐπιππος πρὸς τοὺς ἀριστοκρατικούς, ὅπερ ἐλύπησε σφόδρα τὸν Βρούτον φοβηθέντα, μὴ ἢ προδοτικῆ ἀναχώρησις αὐτοῦ γένη ἀρχὴ μεγάλης λειποταξίας τοῦ στρατοῦ του, διὸ τὴν ἐνάτην ὥραν, (ὅτε πλέον ὁ ἥλιος ἔδυνεν), ἐπέπεσεν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, ἐνίκησε καὶ ἐπροχώρει ἐπιτιθέμενος εἰς τὸ ἀριστερόν κέρασ τοῦ Ἀντωνίου, ὅπερ ὀλοὴν ὑπεχώρει.

Τὸ δεξιὸν κέρασ τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἵνα μὴ περικυκλωθῆ καὶ πάθῃ ὅ,τι τὸ ἀριστερόν, ἐπεξετάθη πολὺ, πλὴν τοῦτο μὴ ἔχον ἐπαρκῆ δύναμιν, διεσπᾶτο εἰς τὸ μέσον καὶ γινόμενον ἀσθενές, δὲν ἀντέσχεν εἰς τὰς προσβολάς, ἀλλ' ἔφυγε δραμαῖον ἵνα σωθῆ. Ὁ στρατὸς ὅμως τοῦ Κασσίου, ὃν ὁ Βρούτος πλησίον του εἶχε καὶ εἰς τὴν ἰκανότητα τοῦ ὁποῖου μεγάλως ἠλπίζεν, ἀθυμῶν καὶ τεταραγμένος—ἀναμιμνησκόμενος τὴν πρώτην ἡττάν του— ἀντὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν προφύλαξιν τοῦ ἀρχηγοῦ του, μᾶλλον ἐδείνωσε τὴν θέσιν αὐτοῦ, συντελέσαντος τοῦ στρατοῦ τούτου ἵνα περικυκλωθῆ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ὁ Βρούτος, ὅπότε πολλοὶ ἐκ τῶν γενναίων μαχητῶν του, ἐν οἷς καὶ ὁ ἄριστος Μάρκος υἱὸς τοῦ Κάτωνος μαχόμενος καὶ καταπονούμενος, μὴ φεύγων δὲ καὶ ὑποχωρῶν, φωνάζων τὸ ὄνομά του καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρός του, ἔπεσον ἐπὶ σωροῦ νεκρῶν πολεμίων καὶ ὅπότε ὁ Βρούτος ὀλίγου δεῖν συναλαμβάνετο, σωθεὶς διὰ στρατηγήματος τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ ἀγαθοῦ φίλου του Λουκίλιου, ὅστις βλέπων Θραξίας τινας, οὓς ὁ Πλούταρχος βαρβάρους ὀνομάζει, ὀρμῶντας ἀπὸ ρυτῆρος κατὰ τοῦ Βρούτου, ἔστη πρὸ αὐτῶν φωνήσας «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Βρούτος!» παρακαλῶν συνάμα αὐτοὺς νὰ τὸν φέρωσιν εἰς τὸν Ἀντώνιον καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Ὀκτάβιον, ὃν δῆθεν ἐφοβεῖτο.

Οἱ Θραξικὲς περιχαρεῖς διὰ τὸ εὖρημα τοῦτο, νομίζοντες ὅτι θαυμαστῆς ἠξιώθησαν τύχης, ἔφερον αὐτὸν ἐν μέσῳ τοῦ σκότους—διότι ὁ ἥλιος πρὸ πολλοῦ εἶχε δύσει καὶ αὐτοὶ ἐξηκολούθουν εἰσέτι μαχόμενοι

(α'). Πλουτάρ. βίος Βρούτ. ΜΗ'.

— καὶ ὅτε πλησιάσαντες εἰς τὸν Ἀντώνιον ὁ Λουκίλιος ἐφώνησε θαρραλέως. α' Τὸν μὲν Μάρκον Βρούτον, ὦ Ἀντώνιε, οὐδεὶς ἐχθρὸς συνέλαβεν, οὐδὲ θά θνηθῆ νὰ συλλάβῃ τις αὐτόν. Ἐκεῖνος θά εὐρεθῆ ζῶν, ἢ ἴσως καὶ ἀποθανών, ἀλλ' ἀξίως ἐκυτοῦ, ἐγὼ δὲ τοὺς στρατιώτας σου ἀπατήσας ἤλθον, μὴ ἀποφεύγων νὰ πάθω διὰ τοῦτο τὰ δεινότερα (α').»

Καθ' ἦν στιγμὴν ὁ Ἀντώνιος, πρὸς μεγίστην ἐκπληξιν τῶν στρατιωτῶν του, περιπτυχθεὶς τὸν Λουκίλιον, ἐγκαρδίως ἠσπάζετο αὐτόν, εἰς ὃν ἐνεπιστεῦθη ἀφῶτως τὰς μυτηριωδεστέρας ὑποθέσεις του (β'), ὁ Βρούτος πεπονημένος, μελάγχολος, ἐλεεινός, περιφρονήτας τὰ πάντα κ' ἐγκαταλείψας εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ τὸ στρατόπεδόν του, ἀνήρχετο μετὰ τινων ἀγαπητῶν του φίλων τὴν λοφοσειρὰν τῶν Φιλίππων. . . .

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ'

Ἀπώλεια τοῦ Βρούτου.

Εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν πρὸς δυσμὰς τῶν Φιλίππων, εἰς τὰς ὑπὸ-ρείας τῆς λοφοσειρᾶς, ἦν οἱ Δημοκρατικοὶ κατεῖχον, ἐπὶ ἀνοικτῆς κ' εὐθεάτου θέσεως ὑπάρχει ἡ ἐκ Κιρκασίων καταικομένη κώμη «Μπουνάρ-μπαση» κάτωθεν τῆς ὁποίας, μεταξὺ ἀλευρομύλων ἐν καταφύτῳ καὶ γραφικῆ θέσει εὐρισκομένων, διέρχεται ὁ Γαγγίτης τοῦ Ἀππιανοῦ, ὁ ποταμὸς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἐξ οὗ οἱ Δημοκρατικοὶ ὕδρευοντο.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἦν μ. μ. μόλις ἤρχισεν ἡ δευτέρα ἐπίθεσις τῶν ἀντιπάλων στρατῶν ὁ Βρούτος ὡς φαίνεται, δὲν εἶχεν ἀπομακρυνθῆ πολὺ τοῦ στρατοπέδου του, ὅστις ὅμως ὀλοὴν περικυκλούμενος, στενοχωρούμενος καὶ ἀναγκαζόμενος νὰ ὀπισθοχωρῆ, ἵνα μὴ συλληθῆ, ἐχώρει πρὸς βουρᾶν, πρὸς τὴν λοφοσειρὰν, ἕνεκα δὲ τῆς ἐπελθούσης νυκτός, ἀδυνατῶν πλέον νὰ διακρίνη, ἂν οἱ ὀλίγον μακρὰν αὐτοῦ εὐρισκόμενοι ἰδικοί του, ἢ ἐχθροὶ ἦσαν καὶ εὐρισκόμενος ἤδη εἰς ὠριαίαν ἀπόστασιν μακρὰν ἐκ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ, ἔκρινε καλὸν νὰ φύγῃ, ν' ἀπομακρυνθῆ μᾶλλον, ἢ νὰ διακινδυνεύτῃ τὴν ζωὴν του διερχόμενος διὰ μέσου αἰματοβρέκτων τελμάτων καὶ ψυχροραγούντων εἰπέτι πτωμά-

(α') Πλουτάρ. βίος Βρούτ. Ν.

(β') Αὐτόθι.

των καὶ διὰ μέσου ἐχθρῶν, οἵτινες ἀνεζήτουν αὐτὸν ἵνα τὸν συλλάβωσιν, ἀφοῦ ἐπίσθησαν ὅτι ὁ πρὸ ὀλίγου συλληφθεὶς ῥωμαῖος Λουκίλλιος, δὲν ἦτον ὁ Βροῦτος.

Ἀσθμαίνων καὶ καρδιόκτυπος διῆλθε μετὰ τινων φίλων τοῦ τὸν ποταμὸν ὁ Βροῦτος καὶ ἤρχισε ν' ἀνέρχεται τὰ ὑψώματα τοῦ Μπουναρ-μπαση ἀφιχθεὶς δὲ εἰς τόπον κοῖλον καὶ πέτραν ἔχοντα μεγάλην καὶ προεξέχουσαν, ὡς οὕτω καλεῖ καὶ περιγράφει τὸ μέρος ὁ Πλούταρχος (α'), ἐκάθησεν ἐν τῇ φυσικῇ ταύτῃ κοιλότητι, ἥτις ὡμοίαζε πρὸς ἀβαθεὶς σπήλαιον καὶ ἥτις καὶ σήμερον διακρίνεται, καλυφθέντος κ' ἐξίσωθέντος τοῦ πλείστου μέρους συνεπέλα προχώσεων, προελθουσῶν, ὡς ὑποθέτομεν, ἕνεκα φυσικῶν μεταβολῶν τοῦ ἐδάφους.

Ἐνταῦθα ἤσυχος καὶ ἀσφαλῆς ὁ Βροῦτος, ἀνέβλεψε πρωτίστως εἰς τὸν ἀστερόεντα οὐρανόν, συνεκινήθη, ἐστέναξε καὶ περιπαθῶς ἐπρόφερε, κατὰ τὸν Βολούμνιον, τὸν στίχον ἐκεῖνον, ὃν ἡ Μῆδεια λέγει περὶ τοῦ Ἰάσονος (β').

« Ζεῦ, μὴ σὲ λάθοι τῶν κακῶν ὁ αἴτιος ! »

Ὁ δὲ Δίων Κάσσιος λέγει (γ'), ὅτι ὁ Βροῦτος, ἀντὶ τοῦ στίχου τούτου, ἐπρόφωρον ἐτέρους δύο τοὺς ἐξῆς:

αὖτ' ὦ τ' ἄρετή, λόγους ἄρ' ἤσθ' ἐγὼ δέ σε
ὡς ἔργον ἤκουον· σὺ δ' ἄρ' ἐδοῦλενας τύχη·»

Ἀναμνησθεὶς ὁ ἄπελπις Βροῦτος τοὺς ἐμπροσθέν του εἰς τὴν μάχην πεσόντας φίλους του, ἐστέναξε, μνημονεύσας καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν καὶ πρὸ πάντων τὸ τοῦ Φλαβίου, Ἐπαρχοῦ τῶν τεχνητῶν καὶ τὸ τοῦ Λαβειῶνος, ὅστις ἦτο Ἐποποιητὴς του. Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ εἰς ἐκ τῶν φίλων του διψήσας καὶ βλέπων καὶ τὸν Βροῦτον διψῶντα, ἔλαβε περικεφαλαίαν καὶ ἔσπευσε πρὸς τὸν ποταμόν. ἠκούσθη τότε θόρυβος εἰς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην καὶ ὁ Βολούμνιος ἐκ περιεργείας, ἐπλησίασε πρὸς τὸ μέρος τοῦ θορύβου, ὅπως κατασκοπεύτη, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ὑπασπιστοῦ Δαρδάνου, οἵτινες ἐπιστρέψαντες ἔφερον ὕδωρ, ὅπερ πίων ὁ Βροῦτος, ἔσπευσαν κ' ἐκ δευτέρου νὰ φέρωσιν ἄλλο, ὅποτε ὁμως ὀλίγου δεῖν συνελλαμβάνοντο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν παραφυλασσόντων ἐκεῖ που πλησίον, οἵτινες ἔτρωσαν τὸν Βολούμνιον διὰ τῶν ῥιπτομένων ἐνκντίον του βελῶν.

Ἄλλος φίλος τοῦ Βροῦτου—ὁ Στατύλλιος—ἐπρότεινε εἰς αὐτόν,

(α') Πλούταρχ. βίος Βροῦτου ΝΑ'.

(β') Εὐρυπίδ. Μῆδεια 4.

(γ') Δίων Κάσσιος ΜΖ', 49.

ἵνα τὸν ἀφήσῃ νὰ μεταβῇ εἰς τὸ στρατόπεδόν του καὶ κατασκοπεύσῃ τὰ ἐκεῖ, ὅστις ὁμως, μὴ ὑπαρχούσης ἐτέρως ὁδοῦ, θὰ διήρχετο διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν, ὅπερ καὶ ἔπραξε, κατορθώσας ἄνευ οὐδεμιᾶς προσβολῆς νὰ μεταβῇ, ν' ἀνάψῃ πυρὰν (αὐτὸ ἦτο τὸ σύνθημα), ἧς ἡ θεὰ μακρόθεν θὰ τοὺς ἔκαμε νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ἐν τάξει καὶ εὐδαίεος φόβος ὑπῆρχεν ἐὰν κατήρχετο ἐκεῖ, πλην ἐπειδὴ ὁ Στατύλλιος, ὅστις ἤψε μὲν τὴν πυρὰν εἰς τὸ προσδιορισθὲν μέρος, ἀλλὰ δὲν ἐπέστρεφεν εἰς τὰ ἴδια, ὑποπεύθησεν ὅτι οὗτος ἐπιστρέφων συνελήφθη ἢ καθ' ὁδὸν ἐφρονεύθη ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔμεινον ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Μπουναρ-μπαση ἡσυχάζοντες ἐκεῖ.

Ἡ νύξ ἄρκετὰ εἶχε προχωρήσῃ. Ὁ Βροῦτος ἀποκαμῶν, ἔκλινε πρὸς τὸν ὑπὸντιον τοῦ Κλείτον καὶ τὸν ὠμίλει. Δακρύων ὁ ἀνθρώπος του ἤκουε τὸν κύριόν του ἐμπιστευόμενον αὐτῷ μυστικά, ἅπερ (ἴσως οἰκογενειακά), ἤθελεν ἀκολούθως μεταδώσει εἰς τὴν μητέρα, ἢ τὴν σύζυγον του ἐν Ῥώμῃ. Ἀρῆνει τὸν ὑπὸντιον του καὶ ζητεῖ πλησίον τοῦ ὑπασπιστοῦ Δαρδάνου, εἰς ὃν ἄρκετὰ ὠμίλησε. Βεβαίως καὶ εἰς αὐτόν τὰ αὐτὰ περίπου ἐνεπιστεύθη μυστικά. Καὶ μετὰ τοῦτον ὠμίλησε τὸν Βολούμνιον ὑπεθυμίζων αὐτῷ ἑλληνιστὶ τὰς σπουδὰς καὶ ἀσκήσεις των, ὃν περιπλέον ἐπαρεκάλεσε νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ δώσῃ πέρας εἰς τὴν ζωὴν του. . . . καὶ περὶ τὴν αὐγὴν παρηγορῶν αὐτὸς ἑαυτόν, ἐπαρεκάλεσε τοὺς φίλους του, ὅπως φροντίσωσι νὰ σωθῶσιν, εὐχαριστήσας αὐτοὺς ἐγκαρδίως διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν των καὶ παραλαβῶν τρεῖς μόνον ἀνδρας, ἐν οἷς καὶ ὁ Στράτων, ὅστις ἕνεκα λόγων ῥητορικῶν ἐγένετο σχετικὸς του, παρεμέρισε καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ φίλου τούτου (τοῦ Στράτωνος) λαβόντος ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Βροῦτου ἐκεῖνο τὸ ἐγγχειρίδιον, δι' οὗ οὗτος εἶχε πλήξει τὸν Καίσαρα (α') καὶ τείναντος αὐτό, ἐρρίφθη ὁ αὐτόχειρ ἐπ' αὐτοῦ διετρυπήθη καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐπ' αὐτῆς τῆς λοφοσειρᾶς τῶν Φιλίππων, ἐφ' ἧς καὶ ὁ Κάσσιος, ἀπωλέσθη καὶ ὁ δεύτερος Δημοκρατικὸς ἀρχηγός!

(α') Αἱ Ψυχώσεις ὑπὸ Σίμωνος Ἀποστολίδου ἱατροῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ'

Μικραὶ διασαφύσεις περὶ τοῦ μέρους τῆς ταφῆς
τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου.

Πρόκειται περὶ ζήτηματος ἐρεβώδους, σκοτεινοῦ, ὅπερ ἴσως ὑπὸ τῆς Κριτικῆς ἀποκαλυφθῆ, διευκρινισθῆ. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Βρούτου, δὲν ἔχομεν πολλὰ νὰ εἰπωμεν, εἶναι τὸ ζήτημα τοῦτο διευκρινισμένον, εἶναι γνωστὸν καὶ εἶναι πασίδηλον, ὅτι πάντες οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ φίλοι αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Κασσίου μετὰ τὴν ἀπώλειαν καὶ τοῦ τελευταίου Δημοκρατικοῦ ἀρχηγοῦ, μεταβάντες εἰς τὰ στρατόπεδα τοῦ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου φίλοι καὶ σύμμαχοι αὐτῶν ἐγένοντο. Ὁ Μασσάλας παρουσιάσας εἰς τὸν Ὀκτάβιον τὸν Στράτονα, τὸν τείναντα εἰς τὸν Βρούτον τὸ ἐγχειρίδιον, ἵνα δώσῃ τέμα εἰς τὴν ζωὴν αὐτοῦ, εἶπεν. «Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶναι, Καίσαρ, ὅστις εἰς τὸν Βρούτον μου προσέφερε τὴν τελευταίαν ὑπηρεσίαν». Δεχθεὶς αὐτὸν ὁ Καίσαρ, τὸν εἶχε μετὰ ταῦτα εἰς ὅλας τὰς μάχας, ὡς καὶ εἰς τὸ Ἀκτιον, ἐνθα μεγάλως διεκρίθη.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι ὁ Ἀντώνιος πληροφορηθεὶς τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀντιπάλου του ἔσπευσε δρομαίως, πρὸς εὐρεσιν τοῦ πτώματος ἐκείνου, ἔρριψε τὴν γλαμύδα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πτώματος καὶ διέταξέ τινα τῶν ἀπελευθέρων του νὰ ἐπιμεληθῆ τὰ τῆς ταφῆς του, ὅστις ὁμως καύσας τὸν ἄψυχον Βρούτον, δὲν ἔκαυσε καὶ τὴν γλαμύδα τοῦ Ἀντωνίου μετὰ τοῦ νεκροῦ, κλέψας αὐτὴν τε καὶ πολλὰ ἄλλα ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου προσφερομένων ἵνα δαπανηθῶσι καὶ γείνη ἡ τελετὴ τιμητικωτέρα καὶ μεγαλοπρεπεσττέρα δι' ὅπερ καὶ ἐφόνευσε τὸν καταχραστήν ἐκείνον ἀπελευθέρων.

Ἐπίσης εἶναι γνωστὸν—καὶ πληροφορούμεθα τοῦτο ἐκ τοῦ Οὐάλεριου Μαξιμου (α')— ὅτι τὴν κόνιν τοῦ Βρούτου ὁ Ἀντώνιος ἀπέστειλεν εἰς Ῥώμην πρὸς τὴν Σεβιλίαν μητέρα τοῦ Βρούτου, ὅποτε καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Πορκία ἀπελπισθεῖσα, κτύποκτόνησεν! Ἐξ ὅλων ὅθεν αὐτῶν βεβαιούμεθα, ὅτι ὁ Βρούτος ἀποτεφρωθεὶς, ἀπεστάλη ὡς τέφρα εἰς Ῥώμην καὶ δὲν ἐτάφη ἐκεῖ, ἐνθα νεκρὸς ἔπεσε, μηδ' ἄλλαχού περίξ τῶν Φιλίππων μεταφερθεὶς ἐτάφη.

(α') Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Δ' 135,5

Προκειμένου δὲ περὶ τοῦ Κασσίου, τινὲς διατείνονται, ὅτι τὸ πτώμα αὐτοῦ ὁ Βρούτος τὸ μετέφερε καὶ τὸ ἔθαψεν ἐν Θάσῳ, ὅπερ καὶ ὁ καθηγητὴς κ. V. Loher ἐπιβεβαίωσι καὶ ὅπερ καθ' ἡμᾶς ἀνυπόστατον εἶναι· καθότι ὁ Βρούτος μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ συνεργάτου του τοσοῦτον ἦτον ἀπησχολημένος εἰς τὸ στρατόπεδόν του (καταγινόμενος ἀφ' ἐνὸς μὲν ἵνα ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἀποθαρρυνθέντας καὶ τεθλιμμένους στρατιώτας τοῦ Κασσίου, ἀφ' ἑτέρου δ' εἰς τροπομασίας, πρὸς συγκρότησιν ἐτέρας μάχης καὶ διευθέτησιν τῶν κακῶς ἐχόντων), ὥστε καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιτυχῆ κ' εὐτυχῆ δι' αὐτὸν ναυμαχίαν, δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν πληροφορηθῆ. Ἐκτός δὲ τούτου, ἂν ὁ Κάσσιος δὲν ἐκάη καὶ δὲν ἐτάφη μακρὰν αὐτοῦ—εἰς τὴν Θάσον, ἢ εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Θάσου παραλίαν (περὶ τὴν Κεραμωτήν), ἢ εἰς τὴν Δράμην, ἢ τὴν ὁδὸν οἱ Δημοκρατικοὶ κατεῖχον—ὁ Βρούτος δὲν ἐσυνώδευσε αὐτόν· διότι δὲν ἦτο δυνατὸν μηδὲ μίαν ὥραν ἐκ τοῦ στρατοπέδου του ν' ἀπουσιάσῃ.

Διὰ τοῦτο μᾶλλον ὑποθέτομεν καὶ περισσότερον παραδεχόμεθα ὅτι ἐν ἐκ τῶν δύο ἐνηργήθη, ἢ ὅτι οἱ φίλοι τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου τὴν ἰδίαν ἐκείνην νύκταν ἐν σιγῇ ἔθαψαν τὸν Κάσσιον εἰς τὸν λόφον τῶν Φιλίππων, εἰς τὸ μέρος δηλαδὴ ὅπου ἦτον ἐστημένη ἡ ἀπλοικὴ ἐκείνη σκηνή, ἢ ὅτι μετακομίσαντες οὗτοι διὰ νυκτὸς τὸν νεκρὸν, ἔθαψαν αὐτὸν τὴν ἐπιούσαν μὲ ἀνάλογον εἰς τὴν θέσιν του πομπῆν καὶ παράταξιν ἐν Δράμῃ, ὅπερ τὸ πιθανώτερον, ἐνθα ἀναμφιβόλως πρὸς τιμὴν καὶ ἀνάμνησιν καὶ τάφον ἐποίησαν....

Ὅτι ὁ Βρούτος δὲν ἐσυνώδευσε εἰς κανὲν μέρος τὸν νεκρὸν Κάσσιον καὶ δὲν παρευρέθη καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἐνταφιασμὸν αὐτοῦ, πληροφορούμεθα τοῦτο ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἀππιανοῦ, ὅστις λέγει «Παραδοῦς (ὁ Βρούτος) τὸ σῶμα τοῖς φίλοις ἐνθα λαθραίως θάψαιεν, ἵνα μὴ καταδρακρῶσει τὸν στρατὸν ὄρωντα, αὐτὸς ἄσιτός τε ἀνὰ τὴν νύκτα πᾶσαν τὸ Κασσίου στρατόπεδον καθίστατο (α')».

Ἐπίσης ὅχι ὁ Βρούτος, ἀλλὰ μήτε οἱ φίλοι τῶν δύο Δημοκρατικῶν δὲν μετέφερον τὸν νεκρὸν εἰς Θάσον· διότι ἀπητούντο ἡμεραὶ τινες, ἵνα μεταβῶσι, μείνωσιν ἐκεῖ κ' ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια, ἐνῷ τὸ τῆς Δράμας ταξείδιον, ἂν ἐκεῖ μετέβησαν, τὴν αὐτὴν νύκταν ἐτέλεσαν καὶ τὴν ἐπιούσαν ἐπέστρεψαν, συνεχίσαντες ἀμέσως τὰς ἐτοιμασίας τῶν διὰ τὴν δευτέραν ἐπίθελον. Ἡ θέσις τῶν ἦτο τοιαύτη, ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐγκαταλείψωσι μόνον τὸν Βρούτον καὶ ν' ἀπουσιάσωσιν ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν, ἔστω καὶ πέντε, ἢ καὶ τρεῖς μόνον ἂν

(α') Ἀππιαν. Ἐμφυλ. Δ' 114.

ἀνέλαβον τὴν διεύθυνσιν τῆς ταφῆς· διότι καὶ αὐτοὶ οἱ τρεῖς, ἀξιωματικοὶ ὄντες, εἶχον ἐπειγούσας ἐργασίας, αἵτινες τοὺς ἠνάγκαζον πλέον τῆς μιᾶς ἡμέρας τὸ πολὺ νὰ μὴ ἀπουσιάσωσιν, ὥστε ὁ Κάσσιος, οὐτινος ἢ τελευτή, κατὰ τὸν Ἀππιανόν, συνέπεσε νὰ γείνη μὲ τὴν γενέθλιον ἡμέραν αὐτοῦ (α'), κατὰ τὴν ταπεινὴν γνώμην ἡμῶν, δὲν ἐτάφη ἐν Θάσῳ, ἀλλ' ἐν Δράμῃ, ἢ ἐπὶ τῆς λοφοσειρᾶς τῶν Φιλίππων, ὁ δὲ καθηγητὴς κ. V. Loher καὶ οἱ ὁμοφρονοῦντες ποῦ βασιζόμενοι δικαίως ὅτι ἐν Θάσῳ ἐτάφη καὶ μάλιστα ὅτι ὁ Βρούτος ἐκ τῶν Φιλίππων μετέφερον αὐτὸν ἐκεῖ, ἔνα ἐνεργήσῃ τὰ θανατούσια αὐτοῦ ἀγνωρομένῳ ἐνφ' οὐρανίῳ, δι' οὗ ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω λόγους, συμφωνοῦντες μὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀππιανοῦ ἀναφερόμενα, ὀρείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἀφοῦ μὲ αὐτὴν ἀκόμη τὴν παρουσίαν τοῦ Βρούτου καὶ μὲ τὰς γενναίας ὑποσχέσεις, ἃς οὗτος ἔδιδε, προπάντων εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Κασσίου, τὸ στρατόπεδόν του ἀνήσυχον καὶ τεταραγμένον ὑπῆρχε, τί θὰ ἐγένετο ἄρα γε, ἐάν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Κασσίου ἀπουσίαζε καὶ ὁ Βρούτος ἡμέρας τινὰς ἐκ τοῦ στρατοπέδου του;

Ἐν Ἀθήναις οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὲρ τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου ἀνήγειρον ἀνδριάντας παρὰ τῷ Ἀρμοδίῳ καὶ Ἀριστογείτονι. Οἱ δύο οὗτοι Δημοκρατικοὶ διήγαγον πρότερον ἐν Ἀθήναις ὡς ἰδιῶται καὶ ἐτιμήθησαν ὡς ἥρωες!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λε'

Τὸ τέλος τοῦ δράματος.

Ὁ Γάιος Ὀκτάβιος, ἢ Ὀκταβιανός, ὁ γνωστός καὶ ὡς «Καίσαρ Ὀκτάβιος» γεννηθεὶς ἐκ τῆς Ἀττίας, θυγατρὸς μιᾶς ἀδελφῆς τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, ἦτον ἀνεψιδεὺς αὐτοῦ, ὅστις τὸν υἱοθέτησε διὰ διαθήκης (β'), ἣν ζῶν ἐποίησε καὶ δι' ἧς ἄφθονα πλοῦτη ἔδιδε τῷ διαδόχῳ του τούτῳ, τὰ ὅποια ὅμως ὁ πονηρὸς Ἀντώνιος μετὰ τῆς λοιπῆς περιουσίας τοῦ Καίσαρος κατεχράσθη, ἀποσταλέντα αὐτῷ πάντα ὑπὸ τῆς συζύγου τοῦ δολοφονηθέντος Καίσαρος Καλπυρνιας, παρ' ἧς

(α') Ἀππιαν. Ἐμφυλ.

(β') Σουηττώνιος Julius LXXXIII.

αὐτὸς οὗτος τὰ εἶχε ζητήσῃ, ἵνα δῆθεν τὰ προφυλάξῃ ἀπὸ ὑποθετικῆς ἀρπαγῆς τῶν Δημοκρατικῶν.

Ὁ Ὀκτάβιος οὗτος, ὅστις ἦτο πλέον ὁ κληρονόμος τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, συνεταιρισθεὶς μετὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Λεπίδου, ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν Δημοκρατικῶν Βρούτου καὶ Κασσίου καὶ ὅπως ἐκδικηθῇ καὶ ὅπως λυτρώσῃ τὸ τότε Ῥωμαϊκὸν Κράτος ἐκ τῶν ὀνύχων αὐτῶν, οἵτινες ἀνκμφιδόλως ἐμελλον ἀργότερον κακοποιοῦντες καὶ τούτους τοὺς Ἀριστοκρατικούς, νὰ ἐδραιώσωσι στερωῶς τὴν Δημοκρατίαν των, ἥτις ὅμως νικηθεῖσα, ἐτάφη διὰ παντός ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων, χωρὶς οὐδ' ἔχνος αὐτῆς νὰ μείνῃ που.

Κατὰ τὸν μέχρι τοῦδε ἐν συντόμῳ περιγραφέντῃ τρόπῳ ἐτελείωσε τὸ ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν τῇ εὐρείᾳ πεδιάδι τῶν Φιλίππων παρασταθὲν πολεμικὸν δράμα, τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου ἦτον ἡ ἀπώλεια 50—60,000 ἀνδρῶν ἐν δυσι μάχαις ἀπωλεσθέντων, μὴ συμπεριλαμβανομένων ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐν τῇ ναυμαχίᾳ κηταστραφέντων.

Οἱ δύο Ἀριστοκράται Ῥωμαῖοι—ὁ Καίσαρ Ὀκτάβιος καὶ ὁ Ἀντώνιος—ἀπαλλαγέντες πλέον καὶ ἐκ τοῦ τολμηροτέρου καὶ ἐπικινδυνότερου ἀντιπάλου των—τοῦ Βρούτου—ἐπέδωθησαν ἀμέσως εἰς τὴν διευθέτησιν τῶν κακῶς ἐχόντων, ἠνάγκασαν τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν, ἵνα παραδώσῃ τὰ ὄπλα, τοὺς Μακεδόνας καὶ Θρᾶκας ὄντας πλησίον, ἀπέστειλαν εἰς τὰς πατρίδας των, πολλοὺς ἐκ τῶν Ῥωμαίων, οὗς ἐκ τῶν προτέρων ἐγίνωσκον, καὶ οὗς ἐνόμιζον ὡς δυναμένους ἀργότερον νὰ γενήσωσι νέα σκάνδαλα καὶ περισπασμοὺς ἐπιστρέφοντας εἰς τὴν πατρίδα των, τοὺς ἐξόντωσαν, πολλοὺς φαινομένους ἀθώους καὶ μεταχειρισθέντας συμπεριφορᾶν, ἥτις ἐγέννη οἶκτον ὑπὲρ αὐτῶν, τοὺς ἀπέλυσαν καὶ τὸν ὀδηγήσαντα τὸν Δημοκρατικὸν στρατὸν, ἵνα διέλθῃ ἐκ τῶν στενῶν τῶν Σαπαίων Ῥασκούπολιν, ὅστις ἐνομιζέτο ὡς ὁ ἐπιβλαβέστερος ἐχθρὸς, ἐσυγχώρησαν καὶ ἀπέστειλαν εἰς τὰ ἴδια, ἵνα ἐξακολουθῇ κυβερνῶν αὐτὴς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του τὸ μικρὸν ἐν Θρᾶκῃ βασιλείῳ των· διότι ὁ ὀδηγὸς αὐτῶν (τῶν Ἀριστοκρατικῶν) Ῥάσκος εἶχε μεσολαβήσῃ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ διὰ θερμῶν παρακλήσεων ἐπέτυχε τὴν ἀπελευθέρωσίν του, εἰς δὲ Ῥωμαίος, ὁ Μ. Φαβώνιος προσχῆλεις σιδηροδέσμιος πρὸ τῶν Ἀριστοκρατικῶν νικητῶν, τὸν μὲν Ἀντώνιον εὐσεβάστως ἐχαιρέτησε, τὸν δ' Ὀκτάβιον ἀποτόμως ἐπέπληξεν, ὡς διατάξαντα τὴν ἐξόντωσιν πολλῶν ἐπισήμων Δημοκρατικῶν, ὅστις Φαβώνιος διὰ τοῦ τρόπου του τούτου ἐξοργίσας τὸν Καίσαρσκον, ἐγένετο ἀφορμὴ καὶ τῆς ἰδικῆς του ἐξοντώσεως.

Οἱ Ἀριστοκρατικοὶ ὧν αἱ δυνάμεις συνιστῶντο ἐκ στρατιωτικῶν

ήσκημένων κατὰ τὰς ἐν ταῖς Γαλλίαις καὶ Ἰβηρίᾳ καὶ Ἀφρικῇ ἐκστρατείας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἠυδοκίμου δισχίλιοι Λακεδαιμόνιοι, οἵτινες κατὰ τὰς μάχας ταύτας ἀνέδειξαν ἑαυτοὺς ἀξιόους τῆς Σπάρτης, γενόμενοι πολεμικώτατοι πάντων, μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ὑποθέσεων τῶν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων, συνεννοηθέντες περὶ τῆς μελλούσης διανομῆς καὶ διοικήσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους, ὅπερ ἀπὸ ἀλλαγῆς πλέον τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν, ἀνεχώρησαν, ὁ μὲν Ἀντώνιος διὰ τὴν Θάσον, φέρων ἐκεῖ, ἐκτὸς τῶν φίλων του καὶ τινὰς φίλους καὶ διαχειριστὰς τῶν ὑποθέσεων τῶν Δημοκρατικῶν, οἵτινες πᾶν ὅ,τι ἐν τῇ Νήσῳ ταύτῃ τοῦ Βρούτου καὶ Κασσίου ὑπῆρχεν, οἷον χρήματα ἄρθρα, ὅπλα, ζωοτροφίας, ἀποσκευὰς κλπ. παρέδωκαν εἰς τὸν νικητὴν, ὁ δ' Ὀκτάβιος, ἀφοῦ ἄφησεν ἄρκετὰ χρήματα καὶ δῶρα εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως τῶν Φιλίππων, δείξαντες ἐξαιρετικὴν συμπάθειαν καὶ περιποίησιν καὶ συμμαχίαν, ἐγκατέλειπε καὶ ἱκανοὺς ἄνδρας, ἐν ἐπιμεληθῶσι, περὶ τῆς δι' ἐξόδων του ἐπεκτάσεως τῆς πόλεως ταύτης καὶ τὴν ἀνέγερσιν ἐν αὐτῇ λαμπρῶν καὶ πολυτελῶν δημοσίων κτιρίων κτλ. καταστήσαντες αὐτὴν ὡς τὴν πρώτην ἐπιφανεστέρην Ἀποικίαν Ῥωμαϊκὴν, ἣτις ἔκτοτε ἔχαιρε πολλὰς προνομίας, οὕσα ἀσιδωτος καὶ ἐλευθέρη καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ πολλοὶ Ῥωμαῖοι ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐρχόμενοι—μᾶλλον ἐκ περιεργείας, ἵνα ἴδωσι καὶ θαυμάσωσι τὸ μέρος, εἰς ὃ ὡς ἐν μεγίστῳ θεάτρῳ παρεστάθη τὸ μέγα δράμα τοῦ τρίτου καὶ τελευταίου ἐμφυλίου πολέμου—καὶ ἐγκαθιστάμενοι, ἐγίνοντο ἀποικοὶ, συντελέσαντες προϊόντος τοῦ χρόνου ἵνα πλουτισθῇ ἡ πόλις διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων καλλιτεχνικῶν ἔργων καὶ ἀψίδων, καὶ καταστῇ λαμπρὰ καὶ ἀξιόθεατος.

Καὶ ἐνῷ ὁ Ὀκτάβιος ἐπέστρεφεν εἰς Ῥώμην διὰ τῆς Ἐγνατείας ὁδοῦ—διελθὼν ἐκ τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, ὅποτε καὶ αὐτὰς διὰ τὰς ἀπὸ μέρους τῶν κατοίκων αὐτῶν δειχθείσας ὑποστρίξεις καὶ ἐνεργείας, ὅπως οὗτοι (οἱ Ἀριστοκρατικοὶ) κερδήσωσι τὴν νίκην, τὰς ἐπλούτησε καὶ τὰς κατέστησεν ἐλευθέρως παραχωρήσας μεγάλας προνομίας—ὁ Ἀντώνιος, ἀναχωρήσας καὶ οὗτος ἐκ Θάσου, μετέβαινεν εἰς Κιλικίαν, ὅπως φέρῃ ἐν Ταρσῷ τὴν ὠραίαν τῆς Αἰγύπτου βασίλισσαν Κλεοπάτραν, ἐν ἀπολογηθῇ δι' ὅσα πολεμικὰ βοηθήματα εἰς τὸν Κάσσιον πρὸ τοῦ πολέμου ἔπεμψε, πλουτίσασα διὰ τούτων ἄρκετὰ τοὺς ἀντιπάλους Δημοκρατικούς.

Διατρέξας δὲ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ὁ Ἀντώνιος, ἀνίδρυσε τὴν Ξάνθην, ἐχορήγησε τὴν ἐλευθερίαν εἰς ὅλους ἐκείνους, οὓς προηγουμένως ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσσιος ὑπεδούλωσαν καὶ ἠφάνησαν, ἀφίκετο εἰς Ἐφέσον,

ἐτιμώρησε τὸν Πετρώνιον, ὁπαδὸν τῶν Δημοκρατικῶν, ἐπίσης τὸν Κόιντον ὁμοιον τοῦ εἰρημένου, ὃν ὁ Κάσσιος εἶχεν εἰσαγάγει εἰς Λαοδικεῖαν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐκδικηθέντες ἀμφότεροι οἱ Ἀριστοκρατικοὶ τοὺς Δημοκρατικούς, ἔθεσαν πέρασ εἰς τὰς κατ' αὐτῶν ἐνεργείας των, ἐξ ὧν ἐνεργειῶν ἐγεννήθη καὶ δικαιώσθη καὶ ἡ μεγάλη καὶ ἱστορικὴ φήμη τῶν Φιλίππων, οἵτινες ἔλαβον ὅλως νέον σχῆμα, νέαν ἔκτασιν, νέαν μορφήν, ὅποτε ἡ πόλις αὕτη πρὸς ἀνάμνησιν καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀκταβιανοῦ μετωνομάσθη «Augusta Julia Philippica» ἤτοι *Αὐγούστα Ἰουλίᾳ Φιλίππικῇ ἀναδειχθεῖσα Ῥωμαϊκὴ ἀποικία* (Colonia) ἔχουσα τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτογράφησιν καὶ τὸν τίτλον, ὅστις συνεπάγει φόρων ἀτέλειαν καὶ ὁ ὁποῖος ἀργότερον διετηρήθη διότι μετὰ ἕνα αἰῶνα ἡ πόλις ὡς Κολωνία ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀναφέρεται (α'), ἐπὶ Νέρωνος δὲ καὶ νόμισμα (τὸ 21 ἐν τῷ περὶ Νομισμάτων Κεφαλαίῳ) ἐκόπη, ἀναφέρον καὶ τότε ἀκόμη τοὺς Φιλίππους «Κολωνία Αὐγούστα Ἰουλίᾳ Φιλίππικῇ» (COL. IVL-AVG. PHILIP.)

Ἐνωμάσθη δὲ «Φιλίππικῇ Αὐγούστα» ἡ πόλις «Φίλιπποι» πρὸς διάκρισιν, ὡς ὑποθέτομεν, ἐτέρων πόλεων φερουτῶν τὸ ὄνομα «Αὐγούστα» τὰς ὁποίας ἔκτισαν διάφοροι Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες καὶ ἐκ τῶν ὁποίων αἱ γνωστότεραι καὶ ἐπιστημότεραι εἰσιν ἡ ἡμετέρα «Αὐγούστα Ἰουλίᾳ Φιλίππικῇ» εἰς τοὺς Φιλίππους. Ἡ «Augusta Emerita» ἐν τῇ Λουσιτανίᾳ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Γουαδιάνκ. Ἡ «Augusta Praetoria» ἐν τῇ Ἰταλίᾳ. Ἡ «Augusta Taurinorum» νῦν Τορίνον. Ὑπῆρχον ἀναμφιβόλως καὶ ἕτεραι, ἃς οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες δι' ἐξόδων των ἐκαλλώπιζον.

Ἐπ' αὐτὸ τὸ ὄνομα ἡ πόλις αὕτη πολλοὺς καὶ διαφόρους ἐπιστήμους καὶ ὀνομαστοὺς Ῥωμαῖους ἐδέχθη καὶ ἐφιλοξένησε, τίς οἶδε δὲ πόσαι Μεσσαλίνοι καὶ Ἀγριππῖναι ἐλθοῦσαι ἐνταῦθα, δὲν ἔμεινον ἀργαί, συντελέσασαι μέγαν, ὅπως ὁ λαὸς καταστῇ τρυφήλος καὶ ἀργὸς καὶ ὅπως ἐξαχρειωθῇ καὶ διαφθαῖ ὡς ὁ τῆς Ῥώμης λαός! Ὡς δ' οἱ Θεσσαλονικεῖς καὶ οἱ Φιλίππησιοι, κατὰ μίμησιν ἐκείνων, ἂν δὲν σφάλλωμεν νομίζοντες τοῦτο, δὲν ἔμεινον ἀπρακτοῦντες, ἀλλ' ἐτέλουν καὶ οὗτοι εορτὰς καὶ ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τῶν δεσποτῶν αὐτῶν, πολλοὶ δὲ περισσύτερον αὐτοὶ ἐκολάκευον τὸν Ὀκταβιανόν, ὡς ὄντες πλεῖον, ἢ οἱ Θεσσαλονικεῖς ὑποχρεωμένοι καθότι ἡ πόλις των, ἢ πολὺ μέρος αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Καίσαρος τούτου ἰδρύθη καὶ ἐκαλλώπισθη.

(α') Πράξ. Ἀποστ. Κ, ις', 11.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΦΙΛΙΠΠΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΖ'

Παῦλος ὁ Ἀπόστολος εἰς τοὺς Φιλίππους.

Κατὰ τὴν νέαν περίοδον τῶν Φιλίππων, ἧς τὴν περιγραφὴν ἀρχίζομεν ἤδη, ὁ λαός, ὁ κόσμος ὅλος ἐστέναζεν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίαν τῆς Ῥώμης. Αἱ πόλεις, τὰ ἔθνη, αἱ Νῆσοι, αἱ τυραννίδες, αἱ δημοκρατίαι ἐσκιάζοντο, εἶχον καταπλακωθεῖ ὑπὸ τὸ βῆρος αὐτῆς, ὡσεὶ εὐπλαστος μάζα ὑπὸ κολοσσόν. Ἄπαν τὸ Κράτος τοῦ Κόσμου εὕρισκετο ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ ἄπαν τὸ Κράτος τῆς Ῥώμης ἐν ταῖς χερσὶ τῶν στρατιωτῶν. Ἡ ἀριστοκρατία παρεδίδοτο εἰς τὴν τρυφὴν, εἰς τὰς διασκεδάσεις, εἰς τὰ ἀπεχθέστερα ἐγκλήματα, ὅσα διεπράχθησαν ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὁ δὲ συρφετός, ὁ ὄχλος, ὁ λαός, ὁ λεγόμενος κόσμος; Ὁ δυστυχής! ἦτο πεπτωκός, παρημελημένος, ἀπροστάτευτος. Ἀπετέλει εὐρεῖαν κοιλάδα, μεστήν ἐλεεινότητος, ἐν ἧ ἀντήχουν παρατεταμένοι ὀλολυγμοί, ὡσεὶ ῥόγγος ἀγωνιώντος. Ἡ ζωὴ ἦτο χωρὶς ἐλατήρια καὶ μόνον ἡ αὐτοκτονία ὑπῆρχεν ἡ παρηγορία τοῦ βίου. Διεφθαρμένη καὶ ἐξουθενωμένη ἡ ἀνθρωπότης, ἐφέρετο εἰς τὸν ὄλεθρον, εἰς τὴν ἄβυσσον, εἰς τὴν ἐξόντωνσιν ὑπὸ κρατούντων σκληρῶν παραφρόνων. Τῆδε κάκεισε διέκρινε τις τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν τολμηρὰν καὶ μὲ γυμνὸν στῆθος πολεμοῦσαν, ὁ δὲ λαός, διὰ συνεταιρισμῶν φιλανθρώπων καὶ δι' ἐτέρων παρομοίων φροντίδων ἐφαίνετο ἀτενίζων εἰς αἰσιώτερον καὶ λαμπρότερον μέλλον, ἀλλ' αἱ ἐνθαρρυντικαὶ καὶ σωτήρια αὐταὶ προσπάθειαι, ὡς ὁ σίτος ὑπὸ τὰ ζιζάνια, ἐκαλύπτοντο καὶ ἐπνίγοντο ὑπὸ τὰ ἐρείπια καταπίπτοντος κόσμου, ἀπέραντος δὲ κοινωνία ἠπειλεῖτο ν' ἀποσυντεθῇ ἠλλείψει τῆς κραταιᾶς ἐκείνης δυνάμεως, τῆς συγ-

κρατούσης τὰ σώματα τῆς ἔλξεως, ἠλλείψει δηλαδὴ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς θρησκείας ἐκείνης, ἧτις ἐστὶ τὸ καταφύγιον καὶ ἡ παρηγορία παντὸς ἀνθρώπου, ὡς ἦτον ὁ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀνθρώπος!

Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις ἐν γένει τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους, συνεπῶς δὲ καὶ τῶν Φιλίππων, ὅτε δεκεμβριανὴν τινα νύκτα ψυχρὰν καὶ ῥιγοβόλον, ἄνευ οὐδεμιᾶς πομπῆς, ἄνευ τελετῆς μεγαλοπρεποῦς, ἐν φάτνῃ τῶν ἀλόγων καὶ εἰς τὸ μικρὸν καὶ ταλαιζόμενον τότε ἔθνος τῶν Ἰουδαίων, ὁ Μεσίας τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου Χριστὸς γεννηθεὶς, ἀνέπνευσε τὴν πρώτην αὐτοῦ πνοήν. Ἡ στιγμή τῆς γεννήσεως Αὐτοῦ ἀνέγραψε νέαν ἐποχὴν δι' ἄπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Τοιαύτη ἦν ἡ κατάστασις καὶ ὅτε τὸ μέγα τῆς Ἱερουσαλὴμ Συνέδριον, τὸ ἐξ 72 δικαστῶν συγκείμενον καὶ συνελθὸν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀρχιερέως Καϊάφα (α'), ἐδίκασε καὶ ἐκατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν Ἰησοῦν, ὃν πρὸ 8 ἡμερῶν ὑπεδέχοντο εἰς τὴν πόλιν των μετὰ βαιῶν καὶ κλάδων ἐνθουσιωδῶς φωνοῦντες τὰ ἀπειράριθμα τιμητικὰ «Ὡσανά» κατὰ τὴν παρουσίαν του.

Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις καὶ ὅτε ὁ μέγας τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος — ὁ Ἀπόστολος Παῦλος — ἐκίνησε τοὺς λαοὺς τῆς γῆς νὰ κατηχήσῃ.

Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἐνδοξὴν Ἀνάστασιν τοῦ Θεοανθρώπου Χριστοῦ, πλοιαρίον τι ἀναχωρῆσαν ἐκ τῆς Τρωάδος καὶ βοηθούμενον ὑπ' οὐρίου ἀνέμου, κατέπλεεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Νεαπόλεως, τῆς μετέπειτα Χριστουπόλεως καὶ Καβάλλας. Ἐν τῷ πλοιαρίῳ τούτῳ ὑπῆρχεν εἰς ἓκ τῶν διακεκριμένων ἀποστόλων τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ μετὰ τινων ὀπαδῶν αὐτοῦ, ὅστις μετὰ τρεῖς ὥρας ἀπὸ τῆς ἀποβιβάσεώς του ὀδριπορῶν διὰ τῆς Ἑγνατίας ὁδοῦ, ἀφίκετο εἰς τοὺς Φιλίππους. Ἦτον ὁ πρωτοκοροφαῖος Παῦλος.

Νέα ἐποχὴ, νέα περίοδος, νέον μεγαλεῖον, λαμπρὰ δόξα, ἀδιαφιλονείκητος φήμη παρουσιάζεται εἰς τὴν περιφανῆ τῶν Φιλίππων πόλιν μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Ἀποστόλου τούτου. Τὰ συντελέσαντα πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ μέσθ' ἦσαν, οὕτως εἶπειν, προετοιμασμένα ὑπ' αὐτῆς τῆς θείας Παντοδυναμίας, ἧτις ὡς μέσον κατάλληλον διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐμεταχειρίσθη τὸν μικρὸν μὲν τὸ δέμας, ἀλλὰ μαχητὴν Ἀπόστολον Παῦλον, ὅστις ἦτο κάτοχος, οὐ μόνον τῆς ἐβραϊκῆς φιλολογίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑλληνικῆς, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἀρχαίων

ἐλλήνων συγγραφέων καὶ συγγραμμάτων, ὅπερ καταφαίνεται ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαγῶν συζητήσεων καὶ ἐκ τῶν γλαφυρῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ.

Ἀναγινώσκων τις ἐπισταμένως τὰς δεκατέσσαρας ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἂς οὗτος κατὰ καιροῦς εἰς διάφορα μέρη ἔγραψε καὶ πρὸς διαφόρους κοινότητας ἔπεμψε καὶ αἰτινές εἰσιν, ἢ πρὸς Ἐφεσίους, ἢ πρὸς Ῥωμαίους, ἢ πρὸς Φιλιππησίους, ἢ πρὸς Γαλάτας, ἢ πρὸς Κορινθίους Α' καὶ Β' ἢ πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α' καὶ Β' ἢ πρὸς Τιμόθεον Α' καὶ Β' ἢ πρὸς Κολοσσαεῖς, ἢ πρὸς Τίτον, ἢ πρὸς Φιλήμονα καὶ ἢ πρὸς Ἑβραίους, ἀνακαλύπτει ἴχνη βαθείας καὶ εὐρείας ἐλληνικῆς παιδείσεως καὶ ἀναπτύξεως.

Ἀναγινώσκων τις τὰς ἐπιστολάς τοῦ σύγχρονόβιμου Παύλου, πανταχοῦ ἐνορᾷ, πανταχοῦ ἀνακαλύπτει τὴν μεγάλην τοῦ Ἀποστόλου τούτου ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν, ἣτις ὑπῆρξεν ὁ παιδαγωγὸς τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, ἡ θεμελιώδης ἀρχή, ἡ ποδηγητήσκα τὸν εἰδωλολάτρην πρὸς τὴν θρησκείαν, πρὸς τὴν πίστιν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἣτις ἐδίδασκε τὴν πρόνοιαν τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἡ ὅποια ἐγενήθη καὶ προσωρίσθη ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ, μεθ' οὗ συνεταυτίσθη, ὅπως ἐργασθῆ πρὸς σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἢ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ταύταις ὑπάρχουσα ἐλληνικὴ φιλοσοφία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τοῦ λέγοντος «Ἑλλήνες σοφίαν ζητοῦσιν» ἀποδεικνύει τὴν δύναμιν, ἣν κέκτηται περὶ τὸ λέγειν καὶ πείθειν....

Ἀναγινώσκων τις τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐννοεῖ καὶ πείθεται καλῶς, ὅτι ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐν ἐνεργηθῆ ταχύτερον καὶ ἀποτελεσματικώτερον, ὤφειλεν ὁ διδάσκαλος. ὁ κῆρυξ αὐτῆς νὰ μεταχειρισθῆ τοιαύτην γλῶσσαν εἰς τὸ εὐσεβές ἀκροατήριόν του, ἣτις θὰ ἔπειθεν, ἣτις θὰ ἠύξανε τὸν ἀριθμὸν τῶν προσηλύτων· διότι βλέπομεν, ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀπὸ τῆς πρώτης σελίδος αὐτῆς ἀναρτᾶται ἡ τῆς φυλῆς ταύτης — τῆς ἐλληνικῆς — ἐν τῷ Χριστιανισμῷ δρᾶσις καὶ ἡ κλήσις αὐτῆς, ἵνα ἀνυψῶται τὸ μέγα τῆς ἀποστολῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔργον. Ἐιλέξας ὅθεν ὁ Παντοδύναμος Θεὸς τὸν Παῦλον ὡς πρόσωπον κατὰλληλον διὰ τὸ μέγιστον τοῦτο ἔργον, διὰ τὴν ὑψίστην ταύτην ἀποστολήν, δι' ἐνὸς θαύματος καταπληκτικοῦ, διὰ μιᾶς πραγματικῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ πρὸ αὐτοῦ, ἵνα τὸν ἴδῃ καὶ τὸν γνωρίσῃ, τὸν μεταβάλλῃ εἰς ἑλληνα χριστιανὸν «Πορεύου ὅτι ἐγὼ εἰς ἔθνη μακρὰν ἀποστελώσει» τὸν λέγει καὶ ἀφήνει εἰς αὐτὸν ἐλεύθερον τὸ στάδιον

τῆς μεγάλης καὶ καταπληκτικῆς ὑπὲρ τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐνεργείας του, ὅστις παρωτρυνθεὶς ἐν ὀράματι, ὅπως διαβᾷ εἰς Μακεδονίαν, βοηθήσῃ τοὺς ἐν αὐτῇ πάσχοντας, κηρύσσωσιν πρὸς αὐτοὺς τὸ Εὐαγγέλιον, ἦλθεν, ὡς προείπομεν, ἐκ τῆς Τραφάδος εἰς τοὺς Φιλίππους καὶ ἄνευ ἀναβολῆς τινὸς καὶ ἀπωλείας χρόνου, ἤρχισε διδάσκων σοφίαν νέαν καὶ θρησκείαν ὑπερτέραν, θειοτέραν, ἀγνωτέραν, βάλαμον παραμυθίας ἐπιχέουσαν ἐπὶ τὰς καταπεπονημένας καὶ ἀπεγνωσμένας τῶν Φιλιππησίων καρδίας.

Ὡς δὲ τὰ μαρτύρια καὶ αἱ φοβεραὶ περιπέτειαι τοῦ πρωτοκορυφαίου Παύλου ἄρχονται καὶ χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐδέξατο τὸ βάπτισμα ἐν Δαμασκῷ, τοιοῦτοτρόπως ἢ ἐπὶ τὰ ἔθνη πορεία αὐτοῦ ὡς Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν ἔσχε πρῶτον σταθμὸν τοὺς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας, ἐν οἷς τὴν πρώτην ἐν Εὐρώπῃ ἱδρυσεν ἐκκλησίαν καὶ ἐν ἣ ἠδύνατο νὰ μελετήσῃ τις τὴν ἱστορικὴν ἀναπτυξιν τῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ ἐπὶ Ἑλληνο-Ῥωμαϊκο-Ἑβραϊκοῦ ἐδάφους ἐν τῷ μέσῳ τοῦ καταπληκτικοῦ πλήθους τῶν παντοδαπῶν εἰδώλων καὶ τῆς θερμῆς λατρείας τῶν ἀλλοκότων καὶ τερατωδῶν θεοτήτων.

Τὸ μέγα καὶ σπουδαῖον ἔργον τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας ἀναμφισβητήτου ἐν Μακεδονίᾳ. Ἢ νέα θρησκεία, ἡ νέα πίστις, ἦν ἐκήρυξεν εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εὗρεν ἔδαφος γόνιμον καὶ οὕτω πρόσφορον, ὥστε νὰ βάλῃ βαθείας τὰς ῥίζας ἐν αὐτῷ. Τοῦτου ἕνεκα, ὁ μέγας τῆς ἀρχαιότητος γνώστης Δέλιγγερ ἔγραψεν ὅτι «οἱ ἐθνικοὶ ἰσχυροὶ καὶ φιλόσοφοι δὲν προέβλεπον ἀκόμη καὶ ἐπὶ πολὺν μάλιστα χρόνον δὲν εἶχον ἐννοήσει, ὅποιοι ἀντίπαλος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦτον ἡ χριστιανικὴ θρησκεία καὶ κατὰ πόσον οἱ χριστιανοὶ ἐπέιθοντο εἰς ἄλλους νόμους καὶ εἰς ἄλλην σφαιρὰν ἀνήκον· ἄλλως δὲν ἤθελον καταδιώκει τὴν θρησκείαν ταύτην ἀτάκτως καὶ κατὰ διαλείμματα, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς συστηματικῶς καὶ ἀδιακόπως μέχρι τῆς ἐξοντώσεως αὐτῆς.» Ἀλλὰ μάτην ἐκοπίων, μάτην ὠρῆζοντο καὶ ἀπηθνηροῦντο, μάτην εἰς κέντρα ἐλάκτιζον οἱ φοβεροὶ χριστιανομάχοι. Ὑπῆρχε δάκτυλος ἀνωτέρας δυνάμεως, ὁ δὲ Ῥουσῶ, ὁ μέγας διδάσκαλος τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἀπολύτου ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀποχῆς πάσης θρησκευτικῆς αἰρέσεως καὶ κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ προσβολῆς, εἶχε δίκαιον ἀποκαλέσας τὴν ἱστορίαν τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ χριστιανισμοῦ «ἀδιηνεκές θαῦμα» καὶ ὁ πατριάρχης τῆς ἀπιστίας Βολταῖρος, ὁ μέγας τῶν νεωτέρων χρόνων Ἀντίχριστος, ὁ πεισθεὶς ἐπὶ τέλους καὶ κλίνας τὸν ἀύχενά πρὸ τῆς θαυμασίας ἐξα-

πλώσεως καὶ συντηρήσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ὀρθῶς ἐφώνησε τοὺς ἀξιοσημειώτους τούτους λόγους ἀναγκάζομαι νὰ πιστεύσω καὶ νὰ θαυμάσω» ὅστις πρὸς τοὺς ἄλλοις εἶπε καὶ ταῦτα· «Ὅταν βλέπῃς τὸν λόγον ποιοῦντα τόσον θαυμασίας προόδους, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου, θεώρησον τὴν πίστιν ὡς σύμμαχον, μέλλουσαν νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν σου καὶ οὐχὶ ὡς ἐχθρόν, καθ' οὗ πρέπει νὰ ἐπιτεθῆς.» Ὁ ἐπιφανὴς Montesquieu ἀνεφώνησε· «Παράδοξον! Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, ἣτις οὐδὲν ἄλλο φαίνεται ἐπιδιώκουσα, ἢ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι μακαριότητα, ἐξασφαλίζει τὴν εὐδαιμονίαν ἡμῶν ἤδη ἐν τῷ παρόντι.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΗ'

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διδάσκων εἰς τοὺς Φιλίππους τὰς γυναῖκας τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου *.

Ἡ στιγμὴ, καθ' ἣν ὁ Παῦλος ἐπάτησε τὸ ἔδαφος τῆς Μακεδονίας, ἦτο στιγμὴ μεγίστης σημασίας δι' ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐκτοτε μετεβλήθη ὁ κόσμος, ἔκτοτε ἐνηθροπίσθη, ἐπολιτίσθη, ἐδαμάσθη ὁ ἀδάμαστος καὶ θηριώδης ἀγριάνθρωπος. Πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Παύλου ἐνταῦθα, πανταχοῦ ἦτον εἰσηγμένη ἡ πολυθεία, πανταχοῦ ἐτιμήθησαν αἱ κακίαι, πανταχοῦ ἐθεώθησαν αἱ ἀνιερότητες, οὐδὲν καταφύγιον ὑπῆρχε διὰ τοὺς πένητας, οὐδεμίαν παρηγορίαν διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, οὐδεὶς σωτὴρ διὰ τὰ ὄρφανά, διὰ τὴν ἐλεεινὴν τάξιν. Πανταχοῦ ἐβασίλευεν ἡ ἐρημία, τὸ σκότος, ἡ πλάνη καὶ οὐδεὶς ὑπῆρχεν ὁ δυνάμενος ἀνορθῶσαι καὶ ποδηγετῆσαι τὸν λαόν εἰς νομάς σωτηρίους.

Εἰς ἣν ἐν συντόμῳ περιεγράψαμεν θέσιν καὶ κατάστασιν εὕρισκετο ἡ μεγαλόπολις «Φίλιπποι» ὅποτε ὁ μέγας τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τὸ πρῶτον Σάββατον ἐξελθὼν τῆς πόλεως καὶ μετὰ τινὰς βηματισμοὺς διευθυνθεὶς εἰς ἐξοχικὴν τινα θέσιν, χρησιμεύουσαν ὡς τόπος εὐκτήριος (ἐξωκλήσιον καθ' ἡμᾶς) πρὸ τῆς ὁποίας διήρχετο καὶ ὁ σήμερον ἐτι σωζόμενος καὶ ἐκεῖθεν ἀκόμη διερχόμενος

* Ἡ λέξις εἶναι ἐβραϊκὴ καὶ σημαίνει ἀνάπαυσιν, ἦτοι ἡμέρα ἀνέσεως κατὰ τὸ δευτερονόμιον (Ε', 13—14)· ἐπομένως τὸ Σάββατον τοῦ παλαιοῦ νόμου ἀντικατέστη διὰ τῆς Κυριακῆς τοῦ νέου.

τοῦ Μπουάρ-μπαση ποταμισκός, ὃν τινες ἐσφαλμένως ταυτίζουσι μὲ τὸν Ζυγάκτην τοῦ Ἀππιανού, ἦρξεν ἐκεῖ πληθύν γυναικῶν, ἐμπροσθεν τῶν ὁποίων στᾶς ὑπὸ τὴν μαγευτικὴν σκιάν τῶν δένδρων ἐδίδασκε τὴν νέαν θρησκείαν εἰς αὐτάς.

Ὡς ἐπαρετηρήσαμεν, ὁ Παῦλος ὡς προβλεπτικός, εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς κατωτέρας τάξεως ἐποίει τὰ διδάγματα του. Δὲν ἐπισκέπτετο κατ' ἀρχὰς τὰ κεντρικώτερα μέρη τῶν πόλεων, ἐκεῖ δηλαδή, ὅπου συνηθροίζοντο οἱ τὰ πρῶτα φέροντες νὰ ἐπιδίδηται εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ὑψηλῆς καὶ εὐγενοῦς ἀποστολῆς αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξέλεγε μέρη ἀπόκεντρα, μεμονωμένα καὶ ὑπὸ συρφετοῦ κατοικούμενα καὶ πλημμυρούμενα καὶ εἰσδύων ἐν μέσῳ τοῦ ὅσον βαρβάρου, τοσοῦτον ἀπαλοῦ καὶ εὐπλάστου ὄχλου, ἐσαγήνευεν αὐτὸν καὶ ἐπλήρου, οὕτως εἶπεῖν, τὸ Κατάστιχον τῶν κερδῶν του.

Οἱ πλείστοι τῶν συγγραψάντων τὰ καινῶς ἀναγιγνωσκόμενα ποιήματα, περὶ τῆς καταπτώσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου καὶ τοῦ συγχρόνου ταύτης θριάμβου τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, εἰς οἰκονομικὰ σχολῆν καὶ ἂν ἀνήκωτιν, εἰς οἰκονομικὰ φιλοσοφικὴν ἰδέαν καὶ ἂν ὑπάρχωσι, φαίνονται συμφωνοῦντες κατὰ τοῦτο· «ὅτι τὸ χριστιανικὸν δόγμα ἀνέβη ἔρπον ὡς ὁ κισσὸς ἀπὸ τῶν κατωτάτων εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα τῆς Ῥωμαϊκῆς κοινωνίας καὶ πρῶτοι αὐτοῦ προσήλυτοι καὶ ὁμολογηταὶ ὑπῆρξαν οἱ δούλοι, οἱ ἀπελεύθεροι, οἱ χειρόνακτες, οἱ ἀγρόται, οἱ κάπηλοι, αἱ ἐταῖραι, οἱ μεταπράται, ὁ ὄχλος, αἱ τάξεις τέλος ἐκείναι τῆς κοινωνίας, ἃς ὁ ἅγιος Ἰερώνυμος ἀπεκάλεε ἀγέννη συρφετόν».

Τὴν ἀλήθειαν ταύτην μαρτυροῦσιν, ἐκτὸς τῶν κληρικῶν Συγγραφέων καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἐχθρικῶς διακείμενοι πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ὅ,τε Βολταῖρος καὶ ὁ Ἀββᾶς Φλωρῆ, ὁ Γίββων καὶ ὁ Καντού.

Εἰς τοὺς Φιλίππους ὁ Παῦλος ἤρχισε τὸ δίδαγμα του ἀπὸ τὰς γυναῖκας γινώσκων καλῶς, ὅτι αἱ γυναῖκες ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν κόσμον καταρθώνουσαι τοῦτο διὰ τῆς ἐξόχου ἀνταπαρνήσεως, διὰ τῆς υπερβαλλούσης δυνάμεως τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτῶν αἰσθήματος καὶ διὰ τῆς εὐγενοῦς ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς τὴν θρησκείαν, ἣτις ἐκτὸς ὅλων τῶν ἄλλων ἀμετρήτων ἀγαθῶν δωρημάτων, ἅπερ ἐδώρησεν εἰς τοὺς ἀσπασθέντας αὐτήν, τὰ μέγιστα συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν ἐξίσωσιν καὶ ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν τῶν γυναικῶν ἐκ τῆς ἀνυποπόρου ὑποτελείας εἰς ἣν ἐκράτουν αὐτάς οἱ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἄνδρες. Παραδείγματα τῆς τοιαύτης ἐπιρροῆς τῶν γυναικῶν, αἵτινες μετέδωκαν τὸν χριστιανισμόν, ἔχουσαν πάμπολλα, ἐξ ὧν ἀναφέρωμεν μόνον τὰς μητέρας τῶν ἁγίων Αὐγουστίνου, Χρυσοστόμου καὶ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λοιπὸν εὐρισκόμενος μεταξύ τῶν Φιλιππησίων γυναικῶν καὶ ἔχων ὀπισθεν μὲν τὸν λόφον καὶ τὴν Ἀκρόπολιν τῆς πόλεως ταύτης, ἔμπροσθεν δὲ τὸν διαυγῆ καὶ ἐλικοειδῶς ῥέοντα ποταμίσκον, τὴν ἐκτεταμένην καὶ δασοστεφῆ πεδιάδα καὶ ἀπέναντί του τὸ ἱστορικώτατον καὶ μαγευτικώτατον ὑψηλὸν καὶ ἐπίμηκες ὄρος Πάγγαιον. ἀνενοχλήτως καὶ ἀθουρώθως ἐν ταῖς γυναικείαις καρδίαις ἔσπειρεν ἀφειδῶς τὸν κατόπι πλουσίως κερπορορήσαντα σπόρον τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Μεταξὺ τῶν γυναικῶν ὑπῆρχε καὶ γυνὴ τις Λυδία καλουμένη, πωλήτρια πορφύρας ἐκ πόλεως Θυατείρων (*), ἣτις προσεῖχεν εἰς τὰ λαλούμενα ὑπὸ τοῦ Παύλου, τὰ ὅποια, οὐχι-μόνον ἡ ἀπλοϊκὴ, ἡ ἀθῶα, ἡ εὐπιστος ἐκείνη γυνὴ ἐνθουσιωδῶς ὑποδεχθεῖσα, ὡς ἀληθῆ καὶ βέσιμα ἠσπάσθη, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δὐσπιστοὶ καὶ μεγάλοι νόες καλούμενοι καὶ αὐτοὶ οἱ ἐμπαίεται καὶ θεομάχοι, μετὰ πολὺν δὐσβατον καὶ κοπιώδη δρόμον, ὃν ὀδοιπόρου, ἐννοήσαντες τὸ δὐστροπον καὶ σχολιόν, ὅπερ ἀπ' ἀρχῆς εἰς ἐνέργειαν ἐθελοτυφλώττοντες ἔθεσαν, μετανοημένοι ἐτελεύτησαν, ὡμολογήσαντες ὡς ὀρθά, ὡς ἀξιοσέβαστα καὶ ἀξιολάτρευτα τὰ ὑπὸ τοῦ Παύλου λαληθέντα. Οἱ ἀμφιβάλλοντες, ὡς ἀναγνώσωσιν ὅσα ὁ Ῥουσῶ, ὁ Μέγας Ναπολέων, ὁ Βολταίρος, ὁ Λεϊβνιτς, ὁ Πασχάλιος, ὁ Νεύτων καὶ ἕτεροι πολλοὶ ἔγραψαν περὶ τῶν ἀληθειῶν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως.

Ἡ Λυδία καταγοητευθεῖσα ἐκ τοῦ διδάγματος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, προσεκάλεσεν αὐτόν, ὅπως τὴν βαπτίσῃ. Τὸ βάπτισμα ἐγένετο καὶ τὸ ὄνομα «Λυδία» ἐσημειώθη ἐν τῇ Παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ, ἐν τῷ Βιβλίῳ τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς ὁ πρῶτος χριστιανὸς ἐν Εὐρώπῃ. Τοῦτου ἕνεκεν, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κηρύγματος τοῦ χριστιανισμοῦ ταύτην ἔχει ἡ πόλις αὕτη τὴν ἰδιόζουσαν ἀξίαν, ὅτι πρώτη ἐκ τῶν πόλεων τῆς Εὐρώπης ἤκουσε τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου διατρέψαντος ἐν αὐτῇ ἱκανὰς ἡμέρας.

Ἐν Φιλίπποις ὑπῆρχε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους Συντεχνία τις (Τουρκ. Ἰσνάφι), ἣτις κατεγίνετο εἰς τὴν κατασκευὴν καὶ πώλησιν Πορφύρας καὶ εἰς τὴν ἐξ αὐτῆς βαφικὴν τέχνην, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῆς ἀκολουθου ἐπιγραφῆς, (ἐπὶ λευκοῦ μαρμάρου μήκους 0,57 καὶ πλάτους 0,38) ἣν τῷ 1872 εὑρομεν ἐντετοιχισμένην εἰς τὸ κτίριον τοῦ πρό τινων ἐτῶν κρημισθέντος στρατιωτικοῦ σταθμοῦ τῆς ἐρειπωμένης πόλεως καὶ ἣτις ἔχει ὡς ἐξῆς:

(*) Πόλις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πρότερον Πελοπία, νῦν Ἀκ-Χησάρ.

Ἄριθ. 29.

ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΕΚ ΤΩΝ ΠΟΡ
ΦΥΡΟΒΑΦ . . . ΤΙΟΧΟΝ ΛΥΚΟΥ
ΘΥΑΤΕΙΡ . . . ΟΝ ΕΥΕΡΓΕΤ . .
ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΣ ΕΤ . . .

«Τὸν πρῶτον ἐκ τῶν πορφυροβάφ(ων) (Ἄν)τίοχον Λύκου Θυατεῖ(ιν)ὸν εὐεργέ(την) καὶ . . . ἡ πόλις ἐτ(ιμ)ησε».

Ὁ ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενος «πρῶτος» εἶναι ἀναμφιβόλως ὁ ἀρχηγὸς τῆς Συντεχνίας (ὁ ἐσνάφ-πασης), ὅστις πλούσιος καὶ ἱκανὸς ὢν, ἐπραξέ τι καλόν, δι' ὅπερ ἡ πόλις εὐγνωμονοῦσα, ἐποίησε τὴν τιμητικὴν ταύτην ἐπιγραφὴν.

Ἐπιθετόμεν ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πολλοὶ ἄνδρες καὶ πολλαὶ γυναῖκες ἐκ Θυατείρων ὑπῆρχον ἐν ταῖς ὀνομαστοτέραις πόλεσι τῆς Μακεδονίας μετερχόμενοι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Πορφυροβάφου καὶ τοῦ πωλιτοῦ πορφύρας. Καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, μέχρι πρό τινων ἐτῶν, ἔξωθεν τοῦ Λευκοῦ Πύργου, ἐπὶ στήλης τῆς θύρας αὐτοῦ, ὑπῆρχεν ἐπιγραφὴ τις ἀναφέρουσα τὸ ὄνομα Θυατειρινοῦ Πορφυροβάφου. Συμπολιτῆς λοιπὸν καὶ συντεχνίτης αὐτῶν ἦτο καὶ ἡ τῶν Φιλίππων Λυδία.

Ἡ δὲ Πορφύρα, ἣν εἶχον εἰς χοῆσιν οἱ Φοίνικες καὶ κατόπιν οἱ Ἕλληνας—εὐρεθέντων κατὰ τὰς ἐν Ἀθήναις ἀνασκαφὰς πολλῶν ὀστράκων, ἐξ ὧν ἐλαμβάνετο ἡ βαφὴ αὕτη—ἐξήγετο ἐκ Κόγχλου τινὸς (ὀστράκου, ἢ σιαλάγκου ὁμοίου τῶν παρ' ἡμῖν), ὑπάρχοντος ἀπὸ τῶν βράχων τῆς ἀκτῆς τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς ἀγίας Ἑλένης καὶ τῆς τοῦ λιμένος τοῦ Νικολαῖ ἐντὸς τοῦ ὁποῦ εὐρίσκειται μικρὸν ζῶον περιέχον τὴν πορφυρὰν βαφὴν, τὴν ὁποῖαν οἱ νεώτεροι ἐπίστευον ἀπωλεσθεῖσαν διότι δὲν διεσώθη ἡ γυνῶσις αὐτῆς. Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ Κόγχλου—ὄχι ὡς ἐσφαλμένως ὑπέθεσάν τινες τὸ ἐρυθρὸν κοράλιον ὅπερ καὶ ἐν Ἑλλάδι εἰς τὴν μεταξύ τῆς νήσου Λευκάδος καὶ τῆς Στερεᾶς θαλάσσης, περὶ τὰς μικρὰς νήσους Ἀρκοῦδι, Μεγανήσι, ἐντὸς τῆς Αἰγιαλίτιδος γραμμῆς τῶν ἑλληνικῶν παραλίων ἀλιεύουσι—περιέχει ὡς ἐγγίστα ὄγκον καρῶν καὶ ἐγκλείει ὑγρὸν, τὸ ὅποιον εἶναι ἡ ἀληθὴς πορφύρα τῶν ἀρχαίων, διὰ τῆς ὁποίας βαπτόμενα τὰ ὑφάσματα, λαμβάνουσι πρῶτον χροιὰν γαλακτώδη, γίνονται ἐπομένως χλωρὰ (πρασινα) καὶ ἐπὶ τέλους καθ' ὅσον ξηραίνονται πορφυρὰ τὸ χρῶμα τοῦτο ἐφ' ὅσον πλύνεται, γίνεται λαμπρότερον καὶ ἀντέχει ἀπρόσβλητον καὶ αὐτῆς τῆς κονίας (θολοστάκτης).

Αὐτὴν τὴν βαφὴν, αὐτὴν τὴν πορφύραν ἐν τῇ πόλει τῶν Φιλίππων

ἐπώλει ἢ ἐκ Θουκτείων Λυδία, ἢ πρότερον μὲν Ἑθνική, πλὴν προσήλυτος Ἰουδαία, ἣτις μετὰ τὴν ἐπιστροφήν της εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, φιλόξενα οὖσα, ἐπροσκάλεσε τὸν Παῦλον καὶ τοὺς συνοδευόντας αὐτόν, εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς νὰ ἔλθωσιν, οὓς ἐφιλοξένησε καθ' ὅλον τὸ σύντομον χρονικὸν διάστημα τῆς ἐν τῇ πόλει τῶν Φιλιππῶν διαμονῆς αὐτῶν.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, μετὰ τὸ βάπτισμα τῆς Λυδίας καὶ ὅλης τῆς οἰκογενείας αὐτῆς (α'), προτείλκυσε καὶ τὴν πνεῦμα Πύθωνος ἔχουσαν ὑπέρετριαν, ἀφοῦ προηγουμένως ἀπεμάκρυνεν ἐξ αὐτῆς τὸ πονηρὸν πνεῦμα (β'), δι' οὗ μαντευομένη, ἔδιδε πολὺ κέρδος εἰς τοὺς κυρίους της, ἣτις παιδίσκη δὲν διέφερεν ἐκ τῶν δι' ἐπικλήσεως πνευμάτων πονηρῶν θαυματουργούντων, ὡς ἦσαν παραδείγματα χάριν οἱ Μάγοι, οἱ ἐπὶ Φαραῶ γοητείας ποιοῦντες, ἢ ἐγκαστρίμυθος, ἢ ἐπὶ Σαοὺλ τεράστιον τελέσασα, ὁ μάγος Ἐλύμας, ὁ κατὰ Πάφον τερατοουργήσας, ὁ μάγος Σίμων, ὅστις ἐν Σαμαρείᾳ εἶχε καταπλήξει διὰ τῶν μαγείων τοὺς ἀπλοῦς ἀνθρώπους κλπ. οἵτινες τελούντες γοητείας καὶ τέρατα ἐνώπιον τῶν δεισιδιαιμόνων καὶ κούφων, ἐθάμβουν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐλήστευον. Κατὰ Ρουρίνον, εἰς τὴν πόλιν τῆς Αἰγύπτου Κάνωθον, ἐπὶ προφάσει παραδόσεως τῶν ἱερατικῶν Αἰγυπτιακῶν ἀρχαίων γραμμάτων, παρέδιδον τὴν μαγικὴν τέχνην καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἀριθμεῖται Ἄντωνίνος τις υἱὸς διαβολῆτος γυναικὸς μάγου — τῆς Σωσιπάτρας — διδάσκαλος καὶ αὐτὸς χρηματίσας αὐτότε· ὥστε καὶ ἡ τερατοουργοῦσα ἐν Φιλιππίσι παιδίσκη, ταῖς πρὸς Θεὸν δεήσεσι τοῦ Παύλου ἀπαλλαγείσα ἐκ τοῦ πονηροῦ πνεύματος, ἠσύχασεν, ἠννόησε καλῶς ὅσα ὁ θεοπέσιος Ἀπόστολος ἐδίδασκεν, ἐγένετο χριστιανὴ καὶ ἔκτοτε ἔπαυσε πλέον, ἵνα παρέχῃ τὰς προτέρας ὠφελείας εἰς τοὺς κυρίους, οἵτινες εἶχον αὐτὴν πλησίον των, καὶ οἱ ὅποιοι ἀπελπισθέντες καὶ ὀργισθέντες, συλλαμβάνουσι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν καὶ σύροντες αὐτούς, τοὺς ἔφερον ἐν τῇ ἀγορᾷ πρὸς τοὺς Ἄρχοντας τῆς πόλεως (γ') καὶ ἀπὸ τούτους εἰς τοὺς στρατηγούς, εἰς τοὺς ὁποίους τοὺς ἐκατηγόρησαν ὡς ταραξίαις καὶ στασιαστάς ἐναντίον τῶν καθεστώτων (δ')· διότι εἰς αὐτὴν πάντοτε τὴν κατηγορίαν κατέφευγον οἱ τῶν χρόνων ἐκείνων ἄνθρωποι, ὅσκις ἤθελον νὰ ἐξαλείψωσι τινα ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.

(α') Πράξ. Ἀποστ. Κεφ. ις' 14.

(β') Αὐτόθι, » » 18.

(γ') Αὐτόθι, » » 20.

(δ') Αὐτόθι, » » 21.

Ἦσαν πεπεισμένοι πλέον οἱ κατήγοροι τῶν Ἀποστόλων, ὅτι αὐτὴ μόνον ἡ κατηγορία ἔκαμε παρᾶδες, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ'

Αἱ παρὰ μίαν τεσσαράκοντα, τὰ ἐν τῇ φυλακῇ, ἢ βάπτισις τοῦ Στεφάνου.

Ἀνάγκη νὰ ἐξηγηθῶμεν. Ἀνάγκη οἱ μὴ γινώσκοντες νὰ μάθωσι λεπτομερείας τινάς, ἀνάγκη νὰ ἐνοήσωσι ποιοὶ ἦσαν οἱ Ἄρχοντες καὶ ποιοὶ οἱ στρατηγοί, ποιοὶ κατεδίκασαν τοὺς Ἀποστόλους καὶ ποιοὶ ἐξετέλεσαν τὴν καταδίκην, πρὸς δὲ καὶ ποία ἦτον ἡ θέσις τῶν Ἑβραίων ἀπέναντι τῶν Ῥωμαίων.

Οἱ ἀναγκῶσαι γνωρίζουσιν ἤδη (ἂν κατὰ σειρὰν ἀνέγνωσαν τὸ παρὸν βιβλίον μας) ὅτι ἀπὸ τὰ 42 πρ. Χρ. μετὰ τὰς περιγραφείσας δηλαδὴ ἐχθροπραξίας τῶν Ῥωμαίων Ἀριστοκρατικῶν καὶ Δημοκρατικῶν ἡ πόλις αὕτη κηρυχθεῖσα ἀποικία τῶν Ῥωμαίων, ἦτο πόλις Ῥωμαϊκὴ, ἔχουσα καὶ στρατηγούς μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως στρατιωτικῆς, ἧς μέρος ἀπετέλουν καὶ οἱ ῥαβδοῦχοι (Lictores), οἵτινες δὲν ὁμοιάζον μὲ τοὺς ἐν Ἀθήναις πέντε ῥαβδοῦχους, τοὺς ὄντας κριτὰς καὶ ἄρχοντας τῆς εὐνομίας τῶν ποιητικῶν ἀγώνων (α'), ἀλλ' ἦσαν ἀπλοὶ στρατιῶται, ἢ ὑπέρεται, φέροντες ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν δέσμην ῥάβδων (fascies) καὶ προπορευόμενοι τῶν ἐχόντων βαθμὸν imperium στρατηγῶν, φροντίζοντες καὶ περὶ τῆς εὐταξίας τοῦ λαοῦ. Τοὺς ῥαβδοῦχους τοὺς εἶχον οἱ στρατηγοὶ (Praetores), ἀναλογούντες 6 δι' ἕκαστον στρατηγόν. Φαίνεται δ' ὅτι εἰς τοὺς Φιλιππούς οἱ στρατηγοὶ ἦσαν τέσσαρες τὸν ἀριθμὸν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν Praetores urbanus εἶχον τὴν δικαιοδοσίαν μεταξὺ Ῥωμαίων πολιτῶν πρὸς ἀλλήλους. οἱ δὲ Praetores peregrinus μεταξὺ ξένων πρὸς ἀλλήλους, ἢ μεταξὺ ξένων καὶ Ῥωμαίων, ὡς παραδείγματα χάριν μεταξὺ Μακεδόνων καὶ Ἰουδαίων, ἢ μεταξὺ τούτων καὶ Ῥωμαίων. Ὑπῆρχε πρὸς τούτους ἴδιον ἀνακριτικὸν μέρος καὶ δικαστικόν, ὅπερ ἐξήσκουν ἀπλοὶ δικασταὶ «Ἄρχοντες τοῦ τόπου» καλούμενοι, ἐκλεγόμενοι ἐπιτοπίως καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν ἐπισήμως ἀναγνωρίζομενοι, ἀλλ' οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα ζωῆς

(α') Ἀριστοφάν. εἰρ. 733.

καὶ θανάτου, ὅπερ ἦτον ἰδιάζον προσὸν τῆς κυριαρχίας, ἦν οἱ Ῥωμαῖοι πάντοτε μεγάλως ἐφρόντιζον νὰ διατηρῶσιν εἰς ἑαυτούς, παραμελοῦντες μάλιστα τὰ ἄλλα.

Τὸν Παῦλον λοιπὸν καὶ τὸν Σίλαν ἔφερον πρῶτον εἰς τοὺς Ἄρχοντας, ἦτοι εἰς τὸ Δικαστήριον, ὅπερ ἰδὸν ὅτι πρόκειται περὶ μεγκλιτέρου τῆς δικαιοδοσίας του ἐγκλήματος—ἐπειδὴ, ὡς προείπομεν, ἐκατηγορήθησαν οἱ Ἀπόστολοι ὡς στασιασταί—παρέπεμψαν αὐτοὺς οἱ δικασταὶ (οἱ ἄρχοντες) εἰς τοὺς στρατηγούς, οἵτινες ἀκούσαντες τὴν κατηγορίαν καὶ ἰδόντες καὶ τὸν ὄχλον ἠρεθισμένον, ἐγύμνωσαν τοὺς Ἀποστόλους (διέσχισαν αὐτῶν τὰ ἱμάτια) καὶ διέταξαν τοὺς ῥαβδούχους, ἵνα δείρῳσιν αὐτοὺς, ὅπερ καὶ ἐγένετο (β').

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ γείνη διάκρισις τοῦ εἶδους τῆς τιμωρίας. Αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων λέγουσιν, ὅτι οἱ Ἀπόστολοι ἔλαβον «πολλοὺς ῥαβδισμοὺς (α')». Οἱ ῥαβδισμοὶ διαφέρουσιν ἀπὸ τὰς «παρὰ μίαν τεσσαράκοντα.» Οἱ ῥαβδισμοὶ, οἱ ὅποιοι θὰ ἦταν ἀμέτρητοι, ἴσως πέντε παρὰ μίαν τεσσαράκοντα (δηλ. 195) ἦτο τιμωρία τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν, ἡ δὲ Ῥωμαϊκὴ αὕτη μαστίγωσις ἐχάρασσε βαθεῖς αὐλακκὰς ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ θύματος, ἐξισούτο δηλαδὴ αὕτη πρὸς θανατικὴν ἐκτέλεσιν (β'), ἐνῶ «καὶ παρὰ μίαν τεσσαράκοντα» ἄς ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναφέρει, ὅτι ἔλαβεν, ἦτο τιμωρία ἐβραϊκὴ, ἀπὸ τὰς μεγάλας τιμωρίας, ὅπερ ὁ μέγας τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος Παῦλος ἀναφέρει, διὰ νὰ παραστήσῃ τὸ μεγαλεῖον τῆς τιμωρίας, ἣν ἔλαβεν. Ἐπειτα, «καὶ παρὰ μίαν τεσσαράκοντα» δὲν ἐδίδοντο διὰ ῥαβδισμῶν, ἀλλὰ διὰ φραγγελίου, δι' οὗ ἐμαστιγοῦντο οἱ κατάδικοι, ὡς ἔχομεν παράδειγμα τῆς τῆς αὐτῆς τιμωρίας τὴν φραγγέλιον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Τὸ δὲ φραγγέλιον (καὶ κατ' ἄλλους φραγγέλιον) ἐκ τοῦ λατινικοῦ Flagelum ὑποκοριστικὸν τοῦ Flagrum, ἦτο μάστιξ συνισταμένη ἐκ πολλῶν σχοινίων συνεστραμμένων καὶ ἐχόντων κόμβους, ὁμοίους πρὸς πλοκάμους τοῦ πολυπόδος καὶ ἦτον ὄργανον, δι' οὗ κυρίως ἐμαστιγῶντο τοὺς δούλους (γ'). Κυρίως ὁμως, καθ' ἡμᾶς, ὑπάρχει ἕτερον εἶδος μαστιγίου, δι' οὗ οἱ Ἰουδαῖοι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους καὶ σήμερον ἔτι ποιοῦνται χρῆσιν αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ πρόκειται νὰ φιλοξενήσωσιν ἐπὶ τῆς ῥάχους τινὸς τὰς νενομισμένας «παρὰ μίαν τεσσαράκοντα» καὶ τὸ ὅποιον κατασκευάζεται ὡς ἐξῆς: Λαμβάνεται λωρὶς

(β') Πράξ. Ἰ' Ἀποστ. Κεφ. ις' 22.

(α') Πράξ. Ἰ' Ἀποστ. Κεφ. ιστ' 22.

(β'). Codet Conference sur la Résurrection, p 24.

(γ') Ἰουθενάλ. VI, 478.

πλατεία καὶ ἐπιμήκης ἐκ τοῦ δέρματος καμήλου, ἡ ὅποια δένεται ἐπὶ τοῦ ἐνὸς μέρους εἰς τὰ ἄκρα μιᾶς ῥάβδου, ἐφ' ἑτέρας πλευρᾶς δένεται ἑτέρα λωρὶς ἐκ δέρματος βοῦς καὶ ἐπὶ τοῦ τρίτου μέρους ἑτέρα λωρὶς ἐκ τοῦ δέρματος ὄνου. Τοιοῦτοτρόπως κατασκευάζουσι τὴν μάστιγα, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Ῥαββὶνος μαστιγῶνει τὸν πταίσαντα τρεῖς ἀνὰ δεκατρεῖς πληγὰς λέγων εἰς ἐκάστην περίοδον τῆς μαστιγώσεως (δηλαδὴ εἰς κάθε δεκατρία κτυπήματα) τὸ τοῦ Ψαλμοῦ αὐτὸς δὲ ἐστὶν οἰκτῆρμων κτλ.) Τὸ ἐδάφιον τοῦτο τοῦ Ψαλμοῦ περιέχει εἰς τὴν ἐβραϊκὴν γραφὴν δεκατρεῖς (13) λέξεις, ὥστε εἰς ἐκάστην λέξιν ἀναλογοῦσιν ἀνὰ τρεῖς, τὸ ὅλον τριάκοντα ἑννέα (39), ἐξ οὗ ἔμεινε καὶ τὸ «παρὰ μίαν τεσσαράκοντα» ὅπερ ὁμως δὲν ἐφηρμώσθη ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ Παύλου εἰς τοὺς Φιλίππους, ἀλλ' εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ἀποκτείνουσαν τοὺς προφῆτας καὶ λιθοβολοῦσαν τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν. Εἰς τοὺς Φιλίππους τὰς ἔφαγεν ἀμέτρητες!

Ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σίλας, οἱ ἄθῳοι οὗτοι Ἀπόστολοι, οἱ τὴν εἰρήνην καὶ τὸ σέβας πρὸς τὴν ἐξουσίαν συνιστῶντες, δακρύντες, μωλωπισθέντες, πληγωθέντες, ἐβλήθησαν ἐπὶ τέλους αἰμόφυρτοι εἰς τὴν εἰρκτήν, ὅπως τὴν ἐπιούσαν ὑποστῶσι τὰ χειρότερα! Ὁ δὲ δεσμοφύλαξ πρὸς περισσοτέραν ἀσφάλειάν του, συγκλείσας τοὺς πόδας αὐτῶν εἰς τὸ ξύλον ἔθεσεν εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν, ἦτις μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος σωζομένη, μετετρέπη ἀκολούθως εἰς ἐπισκοπικὸν (Μητροπολιτικὸν κἀν), πρὸς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀνεγερθέντα καὶ μέχρι τοῦ I' αἰῶνος μνημονευόμενον.

Ἐὰν οἱ ἅγιοι οὗτοι Μάρτυρες ἐξητάζοντο καλῶς, οὐδέμις θὰ εὐρίσκετο ἐναντίον των ἐνοχὴ, τὸναντίον θ' ἀνεκαλύπτετο, ὅτι πολλὰς ἀπειχον παρασάγγας ἐκ τῆς προσφθείσης αὐτοῖς κατηγορίας. Γνωστὸν εἶναι, ἐκ τε τῆς Ἱερᾶς καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἦτο, πρὶν ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν ἐνθερμὸς ζηλωτὴς τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας, αὐστηρὸς τήρητῆς τῶν πατρῶων, φοβερὸς δὲ διώκτης τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ συμπάθεια, ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς ὁμοίους του, πρὸς τοὺς ὁμοφύλους του, τὸ σέβας πρὸς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, ἡ ἀφοσίωσις πρὸς τὴν Ἰουδαϊκὴν πίστιν, ἐξῆψαν καὶ παρέσυρον τὸν Παῦλον τοσοῦτον, ὥστε καὶ νὰ πρᾶσθῃ καὶ ἐνεργὸν μέρος νὰ λάβῃ, ὡς εἴπομεν ἀρχόμενοι, κατὰ τὸν διωγμὸν καὶ τὸ σκληρὸν μαρτύριον τοῦ πρωτομάρτυρος ἁγίου Στεφάνου, εἶτα δὲ καὶ συστατικὰ γράμματα παρὰ τοῦ ἐν Ἱεροσολήμοις Ἰουδαίου Ἀρχιερέως νὰ λάβῃ, ὅπως καταδιώξῃ καὶ τιμωρήσῃ τοὺς ἐν Δαμασκῶ Χριστιανούς, ἔχων βεβαίως συνεργόν, ἢ ὑποστηρικτὴν τῶν ἐνεργειῶν του τὴν

είδωλοατρικὴν ἐξουσίαν, ἐναντίον τῆς ὁποίας φυσικῶ τῷ λόγῳ δὲν ἦτον ἐχθρὸς, οὐδὲ πολέμιος, ὡς δὲν ὑπῆρξε τοιοῦτος· καὶ ὅταν ἐγένετο Χριστιανός· διότι ἡ ἀποστολὴ του δὲν ἦτο τοιαύτη.

Ὡς πρότερον, καὶ μετὰ ταῦτα ὁ Παῦλος ἐξηκολούθησεν ἔχων ἀκραίην τὴν ἀγάπην του πρὸς τοὺς συγγενεῖς καὶ συμπολίτας του Ἰουδαίους, οἵτινες, εἰς τινα μέρη τὸν παρεξήγησαν καὶ τὸν κατεδίωξαν. Ὁ Παῦλος ἐπρότιμα τὸ συμφέρον καὶ τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν καὶ ὠφέλειαν τῶν συγγενῶν, τῶν ὁμοφύλων του ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του σωτηρίαν. Ἡ μεγάλη συμπάθειά του πρὸς αὐτούς, ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν καὶ τὴν συμπαθῆ τούτην εὐχὴν· «*Ἡχρόμην αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα· οἵτινές εἰσιν Ἰσραηλίται*». Ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς ἐν Ῥώμῃ Ἰουδαίους, λέγει, ὅτι ἡ ἐπιθυμία, ἡ εὐδοκία, ἡ εὐχαρίστησις τῆς καρδίας του, καὶ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν δέησις του εἶναι ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ, ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ. Τὸ τῆς φιλοπατρίας αἰσθημα καταπλημμυρεῖ τὴν καρδίαν τοῦ Παύλου. Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Χριστὸς πρῶτος ἐδίδασκε τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ καθῆκον καὶ αἰσθημα εἰπὼν ἄλλοτε μὲν τὸ «*οὐκ ἔστ· καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον ἐκ τῶν τέκνων σου καὶ βαλεῖν αὐτὸν τοῖς κυναρίοις*» ἄλλοτε δὲ τὸ «*οὐκ ἀπεστάλην εἰμὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ*» καὶ ἄλλοτε μετὰ πόνου ψυχῆς ἀναφωνήσας τὸ «*Ἰερουσαλήμ, Ἰερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφῆτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου ὡς περ ὄρνις ἐπισυναγάγει τὰ νεοσσία ἑαυτοῖς καὶ οὐκ ἠθελήσατε*» καὶ ἄλλοτε ἄλλα θεῖα, συμπαθῆ, πλήρη πατριωτισμοῦ αἰσθήματα ἐκδηλώσας.

Παρόμοια αἰσθήματα καὶ ὁ θεῖος Παῦλος ἔτρεφε πρὸς τοὺς ὁμοφύλους του διὰ τοῦτο καὶ ἐπόθει τὴν σωτηρίαν αὐτῶν καὶ ἐδέετο ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα πιστεύσωσιν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, οὔτινος ὁπαδὸς ἐγένετο οὗτος. Εἰργάζετο, ἔγραφεν, ἐδίδασκεν ὁ Ἀπόστολος οὗτος, ζητῶν νὰ πείσῃ τοὺς Ἰουδαίους ὅτι ὁ νόμος ὁ Μωσαϊκὸς μετὰ Χριστόν ἀργεῖ, ὅτι ἀπλῶς ἐχρησίμευεν ὡς παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν, ὅτι ἡ ἐκ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου δικαιοσύνη, δὲν δύναται πλέον νὰ ἰσχύῃ ἀπέναντι τῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ προελθούσης χάριτος καὶ διὰ τε τῆς πίστεως καὶ τῶν ἀγαθῶν ἔργων σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, ὃν διὰ τῆς ἐγκαίρου ἐμφανίσεώς του ὁ Σωτὴρ ἠλευθέρωσε καὶ ἔσωσεν ἐκ τῆς πανωλεθρίας, ἣτις τὸν περιεστοίχιζεν.

Ὁ νόμος, λέγει ὁ Παῦλος, παρῆλθεν· ὁ ἀνθρώπος δὲν δικαιούται ἐξ ἔργων νόμου· ὁ ἀνθρώπος ἔχει ἀνάγκην τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· ὁ

Σωτὴρ ἦτον ἀνάγκη νὰ κατέλθῃ πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Χριστὸς ἦτο καὶ εἶναι τὸ κέντρον καὶ ἡ ὑπόθεσις τῆς τε Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Ἴνα ἐνθαρρύνῃ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοὺς τε συμπολίτας αὐτοῦ Ἰουδαίους, τοὺς ἐν Φιλίπποις κατοικοῦντας καὶ τοὺς ἐθνικοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες θὰ ἐλάβανον γινῶσιν τῶν θείων τούτων διδασμάτων, ὅτι ἡ ἀποδοχὴ τῶν Εὐαγγελικῶν ῥημάτων δὲν ἦτο δυσχερὲς τι, οὐδ' ἀδύνατον, τούναντίον δὲ λίαν εὐχερὲς καὶ δυνατὸν, μεταχειρίζεται τὰς αὐτὰς περίπου φράσεις καὶ τὸν αὐτὸν διδασκτικὸν τρόπον, τὸν ὅποιον μετεχειρίσθη ὁ Θεόπτης Μωϋσῆς, δίδων τὸν νόμον εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας καὶ λέγων ὅτι δὲν ἦτο βραεῖα, οὐδὲ δυσκατόρθωτος ἡ ἐκτέλεσις τοῦ νόμου (α'). Δὲν ἔχει ἀνάγκην λέγει ὁ Παῦλος, ἐὰν θέλῃς νὰ λάβῃς τὴν ἐκ πίστεως δικαιοσύνην, νὰ εἴπῃς καὶ συλλογισθῆς, τίς θ' ἀναβῆ εἰς τὸν οὐρανόν, ἵνα φέρῃ αὐτήν, τίς θὰ φέρῃ τὸν Χριστὸν ἐπὶ γῆς, ἵνα μὲ σώσῃ; Δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ συλλογισθῆς καὶ εἴπῃς τίς θὰ καταβῆ εἰς τὸν ᾗδην, ἵνα φέρῃ τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν. Ὁ Σωτὴρ κατήλθεν ἐξ οὐρανοῦ, ἔφερε τὴν σωτηρίαν· ὁ Σωτὴρ κατήλθεν εἰς τὸν ᾗδην, ἐνέκρωσε τὸν θάνατον, ἀνέστη, ἐξωγόνησε καὶ ἀνέστησε τὴν δηλητηριασμένην, τὴν νεκρὰν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας ἀνθρωπότητα. Ἐπομένως ἡ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη, ἡ σωτηρία, δὲν εἶναι δύσκολος. Ἰδοὺ τὸ κήρυγμά μου, λέγει ὁ Παῦλος, εἶναι κήρυγμα Εὐαγγελίου, κήρυγμα σωτηρίας. Δέχθητε τοῦτο, ὁμολόγησον αὐτό, πιστεύου καὶ θὰ σωθῆς.

Τοιαῦτα καὶ ἕτερα παραπλήσια ἔγραφεν, ἡ ἐδίδασκεν ὁ οὐρανοβάμων Παῦλος. Ἐρωτῶμεν. Μεταξὺ τῶν διδασκτικῶν, μεταξὺ τῶν εἰρηνικῶν τούτων λόγων, ποῦ ἀνακαλύπτεται ἡ πρὸς τὴν ἐξουσίαν στάσις, ἡ κατὰ τῆς Ἀρχῆς παρότρυνσις κ' ἐκατηγορήθη ὡς διδάσκων εἰς τοὺς ἀροατάς του στασιαστικὰς ιδέας; Βεβαίως οὐδαμοῦ! Καὶ ὅμως πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὡς ἐχθρὸς τῆς ἐξουσίας ἐκατηγορεῖτο καὶ ὡς τοιοῦτος ἀνεξετάστως πάντοτε ἐραβδιζετο καὶ ἐφυλακίζετο! Ὅποτε οἱ κατήγοροί του, οἱ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, ἐπιτυχάνοντες πάντοτε εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς κατηγορίας, ἐφαίνοντο ἱκανοποιούμενοι. Ὅ,τι ἐπέδιων, ἐξεπληροῦτο ὑφ' ὅλης τῆς ἐπόψεως. Οἱ δειλικοὶ! Ἐνόμιζον ὅτι διὰ τῆς ἐξαλείψεως τοῦ Παύλου, θὰ ἐκλείψῃ ὁ ἐλέγχων καὶ ταλανίζων τὴν ὑποκρισίαν αὐτῶν. Πρὸς κέντρα ἐλάκτιζον!

Ἦτον ἤδη μεσονύκτιον. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἡ φωνὴ τῆς γλαυκῆς καὶ ὁ αὐλὸς τοῦ αἰπόλου διέκοπτον τὴν βυθεῖαν καὶ συνάμα ἀγρίαν

σιωπὴν τῆς νυκτός. Αἱ οἰμωγαὶ τῶν ραβδισθέντων Ἀποστόλων καὶ ὁ ἀπαίσιος κρότος τῶν κινουμένων ἀλύσεων, ἠκούοντο ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως. Οἱ κακοποιηθέντες προσευχόμενοι ὕμνον τὸν Θεόν διότι πράγματι ἐν παρομίαις, ἐν δειναῖς περιστάσεσιν ἢ προσευχὴ μεγάλως ἀνακουρίζει καὶ σώζει συνάμα τὸν ἀδίκως κατατρυχόμενον. Οἱ δεσμοφύλακες ἀγρυπνοῦντες, ἤρθάνθησαν σφοδρὰν δόνησιν σεισμοῦ, ὅστις ἔσεισε τὰ θεμέλια τοῦ δεσμοτηρίου, οὕτινος αἱ θύραι αὐτομάτως ἠνοιγήσαν, οἱ δέσμοι εὐρέθησαν ἐλεύθεροι τῶν δεσμῶν αὐτῶν καὶ ὁ δεσμοφύλαξ Στεφανᾶς, Ἕλλην τὸ γένος Μακεδῶν ἐκπλαγεὶς καὶ ταραχθεὶς ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου καὶ νομίσας ὅτι οἱ καθειργμένοι ἐδραπέτευσαν, ἠθέλησε νὰ αὐτοκτονήσῃ, πλὴν ὁ Παῦλος προλαθὼν, ἰσχυρῶς ἐφώνησε· «Μὴ πράξῃς οὐδὲν κακὸν εἰς σεαυτὸν, διότι πάντες εὐρισκόμεθα ἐν τῇ φυλακῇ (α').»

Ὁ Στεφανᾶς ἐκπεπληγμένος, ἐζήτησε νὰ τῷ φέρωσιν οἱ φυλάσσοντες στρατιῶται φῶτα, ὅποτε πεισθεὶς πλέον ὅτι τὸ γεγονός τούτου ἦτο θαῦμα, ὅτι ἦτον ἀποτέλεσμα ἀνωτέρας, θείας δυνάμεως, γονατίζει πρὸ τῶν Ἀποστόλων Παύλου καὶ Σίλα καὶ συγκεκινημένος ἐρωτᾷ αὐτούς· «Κύριοι, τί ποιήσω, ἵνα σωθῶ;» Οἱ δὲ εἶπον· «Πίστευσον εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ θέλεις σωθῆ σὺ καὶ ὁ οἶκός σου.»

Ὁ δεσμοφύλαξ Στεφανᾶς ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τῆς νυκτός παρέλαβε τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς ἔφερεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἐνθα ἐκατήχησαν ἀπκσαν τὴν οἰκογένειαν, ἦν καὶ βαπτίσας ὁ Παῦλος, μετέτρεψε τοὺς ἕως τῆς ὥρας ἐκείνης εἰδωλολάτραις εἰς χριστιανούς.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καθ' ὅλον τὸν Ἀποστολικὸν βίον αὐτοῦ δὲν ἐβάπτισε πολλούς, εἰμὴ μόνον τὸν ἐν Φιλίπποις δεσμοφύλακα Στεφανᾶν καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ πρῶτιστα καὶ κατόπι τὸν Ἀρχισυνάγωγον Κρίσπον καὶ τὸν φιλοξενήσαντα αὐτὸν Γάϊον. Ἀπέφυγεν, ἵνα βαπτίσῃ πολλούς, ἵνα μὴ νομίσωσι τινες ὅτι ἐβάπτιζεν ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ καὶ ἐπομένως ὅτι ἐσκόπει νὰ ἰδρῦσῃ Ἐκκλησίαν τινά, ἀποτελουμένην ἐκ μόνον τῶν ὑπ' αὐτοῦ βαπτισθέντων. Ὁ Παῦλος ἔργον κύριον εἶχε τὸ κηρύττειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ οὐδὲν πλέον.

Προκειμένου περὶ τοῦ ἐν Φιλίπποις δεσμοφύλακος Στεφανᾶ, ἰδοὺ τί λέγει τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Κωνσταντινίδου ἐκδοθέν «Λεξικὸν τῶν ἁγίων Γραφῶν» ἐν σελ. 938 λέξ. Στεφανᾶς. «Εἷς τῶν ἐν Κορίνθῳ χριστιανῶν. Τούτου τὸν οἶκον ὅλον ἐβάπτισεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Ἦν ὁ πρῶτος χριστιανὸς ἐν Ἀχαΐᾳ καὶ ἦν ἀκάματος πρὸς διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐπεσκέψατο δὲ καὶ τὸν Παῦλον ὄντα ἐν Ἐφέσῳ.»

(α') Πράξ. Ἀποστόλ. κεφ. ις'.

Μηδενὸς ἄλλου τὸν οἶκον (τὴν οἰκογένειαν) ὁ Παῦλος δὲν ἐβάπτισεν, εἰμὴ τοῦ ἐν Φιλίπποις δεσμοφύλακος Στεφανᾶ, ἢ δὲ βάπτισις ἐγένετο ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἄρα, ὁ Στεφανᾶς δὲν ἦτον εἷς ἐκ τῶν ἐν Κορίνθῳ χριστιανῶν. Ἐνδεχόμενον ἐγένετο τοιοῦτος (Κορίνθιος δηλαδὴ) μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινῶν ἀπὸ τῆς βαπτίσεώς του· διότι καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἐπίσκεψιν τῶν Φιλίππων ὑπὸ τοῦ Παύλου, ὑπῆρχεν οὗτος ἐκεῖ. Ὑποθέτομεν λοιπὸν ὅτι κατὰ τὴν δευτέραν περιοδείαν τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν, ὁ Ἕλλην τὸ γένος Στεφανᾶς, ὁ πρῶτος ἐν Εὐρώπῃ χριστιανός, ὁ γινόμενος ἔμπιστος, ἀροσιωμένος καὶ ἀγαπητὸς μαθητὴς αὐτοῦ, ὅστις μετὰ τοῦ Τιμοθέου, τοῦ Τίτου καὶ τοῦ Λουκᾶ ἔφερον εἰς τοὺς Κορινθίους τὰς πρὸς αὐτοὺς ἐν Φιλίπποις γραφεύσας δύο ἐπιστολάς, ἔμεινεν (ἴσως οἰκογενειακῶς) ἐν Κορίνθῳ, ἐνθα εἰς τὸ ἐξῆς (μετὰ τὰ 54 ἢ μετὰ τὰ 56 μ. Χρ.) ἐζήσε διδάσκων καὶ οὗτος εἰς τοὺς κατοίκους, ὅσα ἐν Φιλίπποις ἢ γλαφυρὰ γλῶσσα τοῦ Παύλου εἶχε λαλήσει πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ, ἦν εὐκόλως ἐσαγήνευσε καὶ εἰς χριστιανικὴν μετέτρεψεν.

Ὅτι δ' ὁ δεσμοφύλαξ τῶν φυλακῶν τῶν Φιλίππων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὠνομάζετο Στεφανᾶς, τοῦτο δῆλον γίνεται ἐκ τινος ἐπιγραφῆς, — ἡ γραφὴ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων — ἣτις ὑπῆρχε κάτωθεν τοιχογραφίας ἐν τῷ τυχαίως ἀνακαλυφθέντι εἰς τὴν ἐρειπωμένην τῶν Φιλίππων πόλιν Βυζαντινῶ ἐκκλησιδίῳ, καὶ ἣτις εἰκὼν παρίστανε τὴν βάπτισιν τοῦ δεσμοφύλακος καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ. Ἡ ἐν λόγῳ ἐπιγραφὴ ἔχει ὡς ἀκολούθως·

ΤΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ ΤΟΥ ΔΕΣ ΜΟΦΥΛΑΚΟΣ ΣΤΕΦΑΝΑ †

Ἐκ τῆς Κορίνθου συνοδευόμενος ὁ Στεφανᾶς ὑπὸ τῶν Κορινθίων Ἀχαϊκοῦ καὶ Φουρτουνάτου εἶχε μεταβῆ εἰς Ἐφέσον πρὸς ἀντάμωσιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, εἰς ὃν οὗτοι ὡς ἀπεσταλμένοι, ἐξέθηκον ὅσα ἐκεῖ συνέβαινον· διότι εἶχον πικροτασθεῖ πολλοὶ ψευδοδιδάσκαλοι, προσπαθοῦντες νὰ κλονίσωσι καὶ διακρίσωσι τοὺς Κορινθίους, εἰς οὓς γράφων ἐξ Ἐφέσου συμβουλὰς τινάς, αἵτινες ὡς ἐντολαὶ ἐκφέρονται καὶ συμβουλευῶν αὐτούς, ὅπως μένωσιν ἐδρακοὶ ἐν τῇ πίστει καὶ ὅπως προσέχωσι τὸν νοῦν, ἀπέναντι τῶν αἰρετικῶν, τῶν ἀπκατακίων καὶ τῶν ψευδοδιδασκάλων, συνιστᾷ τελευταῖον εἰς αὐτοὺς τὸν οἶκον τοῦ Στεφανᾶ, τοῦ ἀροσιωμένου εἰς τὴν πίστιν καὶ εἰς τὴν διάδοσιν αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'

Πότε καὶ ποδάκις ἦλθεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος
εἰς τοὺς Φιλίππους ;

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τὸ πρῶτον ἦλθεν εἰς τοὺς Φιλίππους τῷ 50 μ. Χρ. Πάνθ' ὅσα δ' ἐγράψαμεν ἀνωτέρω περὶ τῆς ἐλεύσεως καὶ τῶν δεινοπαθημάτων αὐτοῦ, ἀνήκουσιν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν πρώτην ἐπισκεψίν του ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Ὁ κ. Μαργαρίτης Γ. Δήμιτσας ἐν τοῖς «Μακεδονικοῖς» του γράφει (α'), ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν Φιλίπποις ἦλθε τῷ 53 μ. Χρ. ὁ ἴδιος κ. Δήμιτσας τὴν μετάβασιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς Βέροϊαν τὴν ἀναβιβάζει (β') εἰς τὰ 56—59 μ. Χρ. Διὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν εἰς τοὺς Φιλίππους τῷ 53 μ. Χρ. δὲν ποιούμεν οὐδεμίαν παρατήρησιν—ἐννοεῖται πρὸς ἐξακριβωσιν τῆς ἀληθείας—διότι πολὺ πιθανὸν κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος (53) νὰ ἦλθεν εἰς Φιλίππους καὶ ὄχι εἰς τὰ 50· ἀλλὰ διὰ τὴν μετάβασιν αὐτοῦ εἰς Βέροϊαν τῷ 56—59 τοῦτο φαίνεται ἡμῖν ὡς περιεργὸς τις ἀντίφρασις· καθότι ἂν παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Παῦλος ἦλθε τῷ 53 μ. Χρ. εἰς τοὺς Φιλίππους, ἀναμφιβόλως καὶ εἰς τὴν Βέροϊαν κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος μετέβη, τοῦτο δ' ἐστὶν εὐεξήγητον. Ἐξ αὐτῶν τῶν πράξεων τῶν Ἀποστόλων πληροφροῦμεθα (γ'), ὅτι οἱ Ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Σίλας ἀναχωρήσαντες ἐκ τῶν Φιλίππων, μετέβησαν εἰς τὴν Ἀμφίπολιν, ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν (τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου, ἀκολουθοῦντες τὴν Ἐγνατίαν ὁδὸν) εἰς τὰς ὁποίας πόλεις δὲν ἔμεινον πλέον τῶν δύο ἡμερῶν καὶ ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας ὑπῆγον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐνθα ἀρίχθησαν, ὡς ὑποθέτομεν, ἐντὸς 6—7 ἡμερῶν, ἔμειναν καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ τρεῖς μόνον ἑβδομάδας (τρία Σάββατα διελέγοντο μετ' αὐτῶν ἀπὸ τῶν Γραφῶν) καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐντὸς μηνός, τοῦ ἔτους 53 κατὰ τὸν κ. Δήμιτσα καὶ τοῦ ἔτους 50 καθ' ἡμᾶς εἰσῆλθον εἰς Βέροϊαν καὶ ὄχι τῷ 56—59 ὡς ὁ κ. Δήμιτσας διατείνεται, ὅστις αὐτὸν τὸν ἴδιον Παῦλον ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸν παρουσιάζει (δ') τῷ 51 μ. Χ. ἐνῶ εἰς τὰ 53 κατὰ τὸν ἴδιον κ. Δήμ. εἰς τοὺς Φιλίππους ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος, πῶς

(α') Μαργ. Γ. Δήμιτσα Μακεδονικά, τοπογραφία, σελ. 546.

(β') Αὐτόθι σελ. 38

(γ') Πράξ. Ἀποστόλ. Κεφ. ΙΖ', 1—10.

(δ') Μαργ. Γ. Δήμιτσα Μακεδονικά, τοπογρ. σελ. 310.

λοιπὸν ἐκ τῶν Φιλίππων τῷ 51 εἰς τὴν Θεσσαλονίκην μετέβη; Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἡμετέρα χρονολογία, ἡ δεικνύουσα τὴν ἔλευσιν (τὸ πρῶτον) τῷ 50 μ. Χ. εἶναι ἡ ὀρθότερα (α').

Δευτέραν φοράν εἰς τοὺς Φιλίππους ἦλθεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τῷ 56 ἢ 57 μ. Χρ. ἔνθα ἐώρτασε τὰς ἡμέρας τῶν Ἀζύμων, μεθ' ἃς ἀναχωρήσας ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, μετέβη ἐντὸς 5 ἡμερῶν εἰς Τρωάδα, ἐν ἧ μείνας 7 ἡμέρας (ἔχων συνακολουθούς Σώπατρον τὸν Βεροιαῖον, Ἀρίσταρχον τὸν Θεσσαλονικέα, Σεκοῦνδον καὶ Γάϊον τὸν ἐκ Δέβρης, τοὺς Ἀσιανούς Τυχικόν, Τρόφιμον, Τιμόθεον κλπ.) ἀπῆλθε μεταβάς εἰς Μιτυλήνην, εἰς Χίον, Σάμον, Μίλητον καὶ ἐκεῖθεν διὰ Κώου καὶ Ῥόδου καὶ Πατάρων, κατήχηθη εἰς Τύρον, εἰς Πτολεμαίδα ἀκκείθεν εἰς Καισάρειαν κλπ.

Τρίτην φοράν ἐπισκέφη ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τοὺς Φιλίππους τῷ 63 μ. Χρ. ἐλθὼν ἐξ Ἐρέσου, ἐνθα εἶχεν ἀφήσει ὡς ἐπίσκοπον τῆς πόλεως ταύτης τὸν Τιμόθεον. Ἐν Φιλίπποις ὑποθέτομεν ὅτι ἔμεινε χρόνον τινὰ γράψας καὶ πέμψας ἐντεῦθεν τὴν Α' πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴν του. Κατὰ τὰς δύο τελευταίας ἐπισκέψεις του (57 καὶ 63 μ. Χρ.) ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μετὰ πολλοῦ θάρρους εἰργάσθη, δὲν εἶχε δηλαδὴ πλέον νὰ φοβηθῇ, μήτε λαόν, μήτε διωγμούς, μήτε Ἀρχοντας, μήτε στρατηγούς, μήτε ῥαβδούχους, μήτε ἄλλον τινὰ πειρασμόν, ὡς πρότερον, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Χριστιανῶν ἐπαισθητῶς ηὔξηθέντος καὶ δυναμένου ἤδη ν' ἀντιστῇ εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν ἐναντίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ'

Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου
πρὸς τοὺς Φιλιππησίους.

Δέκα καὶ τέσσαρα παρήλθον ἔτη ἐκ τῆς πρώτης ἐπισκέψεως τῶν Φιλίππων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς παθημάτων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἦτον ἐσπέρα. Ὁ ἑκατόνταρχος Ἰούλιος, ὁ ἐξ Ἱεροσολύμων, ἡ μᾶλλον ἐκ Συρίας, ἀπὸ τὸν ἑπαρχον αὐτῆς Πόρκιον Φῆστον παραλαβὼν τὸν εἰς Ῥώμην ἐφεσιβάλλοντα τὴν καταδίκην του Ἀποστόλου Παύλου, ὁ συνοδεύων αὐτὸν εἰς τὴν αἰώνιαν πόλιν τῆς Ῥώμης, εἶχεν ἀφιχθεὶ πλησίον τῶν τειχῶν αὐτῆς, ἔφερεν καὶ τινὰς ἄλλους ὑποδίκους εἰς τὸ Πραι-

(α') Ἐκατονταετηρ. Εὐγεν. Βουργάρ. σελ. 125.—185.

τωριανόν τείχος, τὸ παρὰ τοῦ Σεζανου οἰκοδομηθὲν πλησίον τῆς Νωματιανῆς ὁδοῦ καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ Πραιτωρίου.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην αἱ περιστάσεις ἦσαν ἔκτακτοι καὶ οὐδέποτε ἴσως ἢ πολυπαθῆς ἀνθρωπότης διήλθε κρίσιν παραδοξότεραν ἅμα τε καὶ φοβερώτερην, καθ' ἣν Κυβερνήτης τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους ἦτον ὁ εἰκοσιτετραετής τότε Νέρων, ὅστις ἦτον τέλειον τέρας, ὁμοίον τοῦ ὁποίου δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ δεύτερον ἢ ἱστορίαν, ὁ ὁποῖος ἦτον ἐκφυλος φρενοπαθῆς ἐγκληματίας, ὅστις διέπραττε τὸ ἐγκλημα χάριν ἀπλῆς τέρψεως, χάριν ἱκανοποιήσεως παθολογικῆς τινος ἀνάγκης, πρὸς καταστροφὴν, ἢ βλάβην βασιανῶν ἀνθρωπίνους ὑπάρξεις, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν κρίσιμον ἐποχὴν ἢ Ῥώμη δὲν ὠμοίαζε παντάπασιν πρὸς τὰς Ἐπαρχίας. Ὅστις δὴποτε ἀπέβλεπε πρὸς ὑψηλότερα ἔργα, ἔπρεπε νὰ μεταβαίνει ἐκεῖ. Ὁ πρωτοκορυφαῖος Παῦλος ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην ὠδηγεῖτο τρόπον τινὰ ὑπὸ ἐνστίκτου τινὸς βαθυτάτου ἐρριζομένου ἐν τῇ ψυχῇ του. Διὰ τοῦτο ἢ εἰς Ῥώμην ἄφιξις του ἀπετέλεσεν ἐν τῶν κρισιωτέρων συμβεβηκότων τοῦ περιπετιώδους, τοῦ μαρτυρικοῦ βίου του. Ἐνόμισεν ὅτι ἐφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἀποστολικῆς δράσεώς του.

Ὁ Παῦλος ὑπήχθη εἰς τὴν κατάστασιν τῶν ὑπὸ στρατιωτικὴν κουστοδίαν καὶ παρεδόθη εἰς Πραιτωριανὸν Στρατοπεδάρχην (συνήθως ἦσαν δύο, ἀλλ' εἰς ἐκείνην τὴν περίστασιν ἦτον εἰς μόνον, ὁ Ἀφράνιος Βούρος, ὅστις ἀποθανῶν, ἀντεκατεστάθη ὑπὸ τοῦ Φενίου Ῥούρου καὶ τοῦ Τιγελλίνου, ὅστις ἐθεωρεῖτο ἀτιμος συνένοχος τῶν ἀσωτειῶν τοῦ Νέρωνος), ὁ δὲ Πραιτωριανός — ἴσως ὁ ζῶν εἰσέτι Βούρος — παραλαβὼν τὸν Παῦλον, δὲν ἐπέσειεν αὐτόν, προλαβὼν ὁ ἐκατόνταρχος Ἰούλιος, ἵνα τὸν συστήσῃ. δι' ὅπερ καὶ οὗτος εἶχεν ὠμιλήσει ἀναμφιβόλως τῷ Νέρωνι περὶ τούτου καὶ τοιουτοτρόπως ἐπετράπη τῷ Παύλῳ νὰ ζῇ καθὼς ἐλεύθερος εἰς οἰκίαν, ἴσως εἰς τὰ περίξ τοῦ Πραιτωριανοῦ τοίχου, πληρῶν ὁ ἴδιος τὸ ἐνοίκιον τῆς οἰκίας, ἐν ἣ καὶ οἱ κατὰ καιροὺς ἐρχόμενοι συνοδοὶ του συνεκατόχουν ἀνακουφίζοντες αὐτόν.

Αἱ σχέσεις τοῦ Παύλου μετὰ τῶν ἐν Ῥώμῃ πιστῶν εἶχον ἀρχίσει, τρεῖς δ' ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξίν του ἐκεῖ ἠθέλησε, κατὰ τὸ σύνθημα αὐτῷ, νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν σπουδαιοτέρων Λακαμίμ (διδασκασμένων Ἰουδαίων) ὅσοι ὑπῆρχον τότε μετὰ 30,000 περίπου Ἰουδαϊκῶν ψυχῶν, κατοικοῦσιν ἐν Ῥώμῃ, ἐξ ὧν τινὲς ἐπίστευον εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ διδασκόμενα καὶ ἕτεροι δυσπιστοῦντες, ἠπειλοῦν τὸν Παῦλον, ὅστις ἐγένετο γνωστός ἀμέσως σχεδὸν εἰς τὸν Νέρωνα, οὗτινος τὴν θηριωδίαν εὐκόλως κατεδάμασε διὰ τῆς γλαφυρᾶς καὶ πειστικῆς γλώ-

σης του, ἐπιπλήξας αὐτόν μάλιστα διὰ τὴν πυρκαϊάν τῆς Ῥώμης καὶ διὰ τὴν ἐξόντωσιν τῶν ἀδελφῶν χριστιανῶν, ὅστις Νέρων ἦτο παρωργισμένος ἐναντίον τοῦ Παύλου μόνον διότι οὗτος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν μίαν παλακίδα του καὶ τὸν οἰνοχόον του (α'). Ὁ Τεργεσταῖος φιλέλλην Γαζελόττης ἐποίησε δρᾶμά τι, ἐπιγράψας αὐτὸ «Ἀπόστολος Παῦλος». Ἐν τῇ τετάρτῃ πράξει, ἣτις εἶναι ἡ ὠραιοτέρα πασῶν ὑπάρχει ἡ σκηνὴ μετὰ τοῦ Νέρωνος καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ θηριωδία τοῦ Ῥωμαίου Αὐτοκράτορος καταδαμάζεται ὑπὸ τῆς γλώσσης τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν.

Μία ἀπὸ τὰς μεγαλητέρας χαρὰς, ἃς ἠσθάνθη ὁ Ἀπόστολος Παῦλος κατὰ τὴν ὀδυνηρὰν ἐκείνην περίοδον τοῦ ἐν φυλακῇ καὶ δυστυχίᾳ βίου του, ὑπῆρξεν ἡ ἄριξις ἀγγέλματος τινος ἐκ μέρους τῆς συμπαθοῦς, τῆς ἀγαπητῆς του ἐκκλησίας τῶν Φιλιππῶν, τῆς πρώτης ἐν Εὐρώπῃ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθείσης καὶ ὅπου εἶχεν ἀφήσει τόσας καὶ τόσας ἀρροισωμένας ψυχὰς.

Ἡ ἐκ Θουατείρων πορφυρόπωλις, ἢ ἐν Φιλιπποῖς πλουσίκα καὶ ἀγαθὴ Λυδία, ἢ πρώτη χριστιανὴ του, δὲν τὸν ἐλησμόνει. Ἐνεθυμεῖτο τὴν εὐφράδειάν του, τὴν γλαφυρὰν γλώσσαν του, τοὺς καλοὺς τρόπους του, τὴν ἀγαθὴν συμπεριφορὰν του, τὸ σωτήριο τέλος διδασκᾶς του. Ὁ ἀπεσταλμένος τῶν Φιλιππῶν Ἐπαφρόδιτος, ὁ ἐλθὼν εἰς Ῥώμην, ὅπως μαθητεύσῃ, ὅπως ἀνακουφίσῃ ὑπηρετῶν τὸν Μέγαν Παῦλον, ἔφερε μαζὺ του χρηματικὴν τινὰ ποσότητα, ἣς ὁ Παῦλος, καταφανὲς εἶναι, ὅτι θὰ ἤχε μεγάλην ἀνάγκην, συνεπέα τῶν δαπανῶν, ἃς ἀπῆτει ἢ νέα κατὰστασις, ὑπ' ἣν εὐρίσκετο. Ὁ πολυπαθῆς Ἀπόστολος, ὅστις αἰείποτε ἐξαίρετικῶς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν τῶν Φιλιππῶν καὶ ἐδέχθη παρ' αὐτῆς ὅ,τι δὲν ἐπεθύμει νὰ χρεωστῇ εἰς καμμίαν ἄλλην, ἀπέδειξατο καὶ ἤδη εὐγνωμόνως — τετάρτην φορὰν διότι τετράκις οἱ Φιλιππίσιοι δι' ἐράνου χρηματικῶς ἐβοήθησαν τὸν Παῦλον, ὅπερ ὑπ' οὐδεμιᾶς ἄλλης κοινότητος ἠξιώθη — τὰ παρ' αὐτῆς εὐχαρίστως προσενεχθέντα βοηθήματα.

Αἱ περὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν Φιλιππῶν εἰδήσεις, ἃς μετὰ τῶν χρημάτων ἔλαβεν, ἦσαν εὐνοικώταται. Μόλις ἐλαφρὰ τινες ἐριδὲς μετὰ τῶν δύο διακονισσῶν Εὐωδίας καὶ Συντυχῆς εἶχον διαταράξει κατὰ τὴν εἰρήνην. Ταραχὰί τινες ὑποκινηθεῖσαι ὑπὸ τινῶν κακοβούλων συνεπέα τῶν ὁποίων ἐνηργήθησαν ὀλίγα φυλακίσεις, συνέτειναν μᾶλλον πρὸς ἐμφανεστέραν ἐπίδειξιν τῆς ἀνοχῆς τῶν ἐκεῖ πιστῶν. Ἡ αἵρεσις

(α') Ἰωάν. Χρυσόστομ. Ὁμιλ. μς'.

τῶν Ἰουδαιοχριστιανῶν, ἡ ὑποτιθεμένη ἀνάγκη τῆς περιομῆς ἀνεκαινεῖτο ἐπιτηδεῖως περὶ αὐτῶν, χωρὶς νὰ τοὺς διασπᾶσῃ Ἐναντία τινὰ πραδεῖγματα χριστιανῶν κοσμικῶν καὶ φιληθόνων, περὶ ὧν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ μετὰ δακρύων, δὲν προήρχοντο, καθ' ὅσον φαίνεται, ἐκ τῆς ἐκκλησίας των.

Ὁ Φιλιππησίος Ἐπαφρόδιτος μείνας χρόνον τινὰ πλησίον τοῦ Παύλου (ἐννοεῖται καὶ οὗτος ἐν τῷ οἴκῳ τῆς φυλακῆς) καὶ ἀσθενήσας— ἴσως ἐκ νοσταλγίας καὶ κακοπαθείας— ὅποτε ἐκινδύνευσε ν' ἀποθάνῃ, ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου τὴν συγκατάθεσίν του, ἵν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Ῥώμης, ὅστις παρασχὼν αὐτὴν ἀμέσως, παρέδωκεν αὐτῷ καὶ μίαν Ἐπιστολὴν (αὐτὴν πρὸς Φιλιππησίους) πλήρη στοργῆς καὶ ἀγάπης, γραφεῖσιν διὰ χειρὸς τοῦ Τιμοθέου· διότι ὁ Παῦλος δυσκολευόμενος, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, εἰς τὸ νὰ γράφῃ (α'), ὧν, ὡς ἀναφέρουσί τινες, κακογράφος, δηλαδὴ μὴ καλλιγράφος· διότι τὰ ὑπ' αὐτοῦ σημειούμενα γράμματα ἦσαν μεγάλα καὶ κακόσχημα, μετεχειρίζετο γραφεῖς, οἵτινες, ὡς ὁ Τιμόθεος, ὡς ὁ Τέρτιος, ὁ γράψας τὴν πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολὴν (β'), ἔγραφον τὰς ἐπιστολάς καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Παύλου, ὅστις ἐν τέλει προσέθετε διὰ τῆς ἰδίας χειρὸς τὴν εὐλογίαν, ἢ ὀλίγας προτάσεις, ὡς ἰδιαίτερον σημεῖον ἀγάπης, ἢ μέσον προφυλάξεως κατὰ πλαστογραφημένων Ἐπιστολῶν (γ').

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος οὐδέποτε εἶχεν εὔρει τόσον γλυκείας ἐκφράσεις, ἵνα διαβιβάσῃ πρὸς τοὺς ἰθύνοντας τὴν ἐκκλησίαν τῶν Φιλιππῶν, τὴν τόσον ἀγαθὴν καὶ τόσον ἀγνὴν, τὴν ἄκραν ἀγάπην καὶ τὴν συμπάθειαν, ἣν ἐνέκλειεν ἐν τῇ εὐγενεῖ καρδίᾳ του.

Διὰ τῆς Ἐπιστολῆς του ταύτης, ἧς ἀνάλυσιν ἔκαμεν ὁ κ. Braune ὑποδιαίρεσας αὐτὴν εἰς ἑπτὰ μέρη, συνέχαιρεν ὁ Ἀπόστολος τοῖς ἀγαθοῖς Φιλιππησίοις, οὐ μόνον διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν των καὶ ἀφοσίωσίν των, ἀλλὰ καὶ διότι ἐθλίβοντο καὶ ὑπέφερον ἠθικῶς ὑπὲρ αὐτοῦ, σκεπτόμενοι τὴν ἐν φυλακῇ θέσιν του.

«Προσοχὴ εἰς τοὺς κύνες, προσοχὴ εἰς τοὺς κακοὺς ἐργάτας, προσοχὴ εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἠκρωτηριασμένους» ἔγραφεν ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς Φιλιππησίους, οὓς προέτρεπε πρὸ παντὸς εἰς τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν

(α) Πράξ. Ἀποστολ. ΚΒ'. 3.

(β) Θεσσαλ. Β' 6, 2. γ', 17, 16.— Κορ. Α' ιστ'. 21—24—Κολοσ. δ', 18.— Ῥωμ. ιστ'. 26—27.

(γ) Ῥωμ. ιστ' 22.

ὑπακοήν. Παρεκάλει τὴν Λυδίαν νὰ συμφιλιώσῃ τὰς διακονίσσας (*) Εὐωδίαν καὶ Συντυχὴν—δύω δεσποινίδας Φιλιππησίας, ἃς ἐγνώρισεν, ἐσχετίσθη καὶ ἐδίδαξε κατὰ τὴν δευτέραν καὶ τρίτην περιοδείαν του— νὰ προσέλθῃ ἀρωγὸς αὐταῖς καὶ νὰ τὰς βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν Αἰ εὐχαριστοῦμαι δ' αὐτοῦ διὰ τὰ ἀποσταλέντα χρήματα παρὰ τῶν πλουσίων δεσποινῶν (αὐτὴν τὴν φορὰν) τῶν Φιλιππῶν, ἀποτελοῦσι πρότυπον χάριτος καὶ ζωηρᾶς εὐσεβείας.

Συνέστησεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διὰ τῆς ἐπιστολῆς του τὴν ταπεινοφροσύνην, ἧτις μᾶς κάμνει νὰ θεωρῶμεν τοὺς ἄλλους ὑπερέτερους ἡμῶν, τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, ἧτις μᾶς κάμνει νὰ σιεπτῶμεθα πλειότερον περὶ τῶν ἄλλων, ἢ περὶ ἡμῶν αὐτῶν, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐνουθέτηεν αὐτοὺς ἐναντίον Ψευδοδιδασκάλων καὶ Ψευδοδιδασκαλίας. Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐν λόγῳ ἐπιστολῆς του ἐπεμφεν ὁ Παῦλος εἰς Φιλιππῶν τὸν Τιμόθεον, ἵν' ἐξετάσῃ τ' ἀφορῶντα τὴν κατάστασιν τῶν Φιλιππησίων καὶ νὰ τοὺς φέρῃ νέκς διδασκαλίαις, νεωτέρας νοουθεσίας πάνυ ὠρελήμους καὶ σωτηρίου.

Οἱ Φιλιππησῖοι καὶ πρότερον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν λῆψιν τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀπευθυνθείσης ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀνέπτυσον καθ' ἐκάστην παρερχομένην ἡμέραν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, ἐμεγάλωνον τὴν πίστιν αὐτῶν εἰς τὴν πλήρη θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἠῤῥξανον τὸν ἀριθμὸν τῶν Χριστιανῶν τῶν συντελουσῶν τὰ μέγιστα εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ τῶν μετὰ τοῦ Παύλου συναγωνισθεισῶν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον (α') γυναικῶν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκ Θυατείρων Λυδίας, ἣν ὁ τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος «Σίντροπον γνήτιον» (β') καὶ κατὰ τὸν Renan «γνησίαν σύζυγον» ὀνομάζει, προσπαθῶν, φαίνεται, ὁ κ. Renan νὰ πείσῃ τοὺς ἀναγνώσττας του, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶχε σύζυγον ἐν Φιλιππῶν τὴν Λυδίαν, ὅπερ ὅλως ἐσφαλμένον καὶ ἀδικαιολόγητον εἶναι· διότι εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι Ἀπόστολοί τινες, ὡς οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, ἦτοι ὁ Ἰάκωβος, ὁ Ἰωσήφ, ὁ Σίμων, ὁ Ἰού-

(*) Κατὰ τοὺς Ἀποστολικούς χρόνους ἀπαντῶσι διακονίσσαι, ἢ προσβύτεραι καὶ χῆραι ὡς ἴδια ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα δι' ἔργα τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς αἰ γυναῖκες ἦσαν καταλληλότεραι, ὡς διὰ τὴν βίπτειν γυναικῶν, διὰ τὴν προσαγωγὴν τῶν ἐλεῶν εἰς τοὺς γυναικωνίτας, ἢ καὶ κατ' ἰδίαν διδασκαλίαν τῶν προσηλύτων γυναικῶν, αἵτινες ἐλκωότερον εἰς αὐτὰς ἐνέδιδον καὶ εἰς τοὺς λόγους των ἐπίστευον.

(α') Πράξ. Ἀποστ. πρὸς Φιλιππησ. Ἐπιστ. Κεφ. δ' 3.

(β') Πράξ. Ἀποστ. αὐτόθι.

δας, τέκνα τοῦ Ἰωσήφ, ὡς καὶ ὁ Πέτρος εἶχον γυναίκας τινας μεθ' ἑαυτῶν, ἀδελφὰς καλουμένους, πιστὰς ἀκολουθοῦντας καὶ μαθητρίδας, αἵτινες ἐχρησίμευον, οὐ μόνον, ὅπως περιποιῶνται αὐτούς, κηρύττοντας ὅλην τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ διδάσκωσι γυναίκας καὶ εἰτέρωνται ὡς κατηγήτριαι εἰς τοὺς οἴκους τῶν Ἑθνικῶν Ἰουδαίων καὶ οὕτω διαδίδεται ταχύτερον καὶ εὐκολώτερον ἢ Χριστιανικὴ πίστις, πλὴν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἐν ἀποφύγῃ πᾶν σκάνδαλον καὶ πᾶσαν παρεξήγησιν, ὡς τὴν τοῦ Renan, δὲν εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ τοιαύτην γυναίκαν ἀδελφὴν (α') ἢ καὶ σύζυγον, οὐδ' εἶναι δυνατὸν εἰς τὸ «Σύντροφον γνήσιον» τὸ σημαῖνον «συνεργάτην, ἢ συναπόστολον ἄδολον, ἀγνόν, εἰλικρινῆ, γνήσιον» τοιαύτη σημασία νὰ δοθῇ. Τὸ παράδειγμα τοῦ Παύλου καὶ ὁ Βαρνάβας ἐκ τῶν Ἀποστόλων φαίνεται ἠκολούθει, μὴ φέρων καὶ οὗτος, ὡς ὁ Πέτρος καὶ οἱ ἄλλοι Γυναίκαν ἀδελφὴν.

Προκειμένου δὲ περὶ Renan, οὗτος καὶ τὸ κατὰ τὴν πορείαν εἰς Δαμασκὸν τοῦ Παύλου ἐπισυμβῆν αὐτῷ πάθημα τῶν ὀφθαλμῶν, ἀποδίδει εἰς ὀφθαλμίαν λέγων ὅτι ὁ τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος εἶχε προσβληθεῖ ὑπ' αἰρνηθίου ἀπτροβλησίας (coup de soleil ou ophthalmie) ἐκ τῆς ὑποίας καὶ ὁ ἴδιος ἐπῆκε ταξιδεύων. Ἔτεροι ὀρθολογισταὶ ἢ μᾶλλον παραμορφωταὶ τῆς ἀληθείας, ὡς ὁ Renan, ὡς ὁ Beke, ὁ ἀποδίδων εἰς ἡφίστειον τὰς ἀστραπὰς καὶ βροντὰς καὶ τοῦ βαθέως σκότους, ἅτινα τοσοῦτον κατετρόμαξαν τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ, ὅταν ὁ Θεόπτης Μωϋσῆς ἔλαθε τὰς πλάκας· ὡς Σουρὺ τις, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὅμοιοι τούτων, οἵτινες καὶ κατὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐξυφαίνουσι καὶ συρράπτουσιν ἀνοήτους καὶ μυσταρὰς βλασφημίας, ἅς μετὰ τῆς δολίας ἐπιτηδεϊότητος, ὡς δηλητηριώδεις ὑφεισέρποντες ὑπὸ τὴν χλόην κ' αἰρνηθίως δάκνοντες ὄφεις, ἐκτοξεύουσιν — εἰς ἀπρόοπτον ἐνσκηψὴν ἐπιληψίας ἀπέδωκαν τὴν τυφλώσασαν τὸν Παῦλον ἀστραπὴν!

Ὁ φέρων τὸν ἑαυτὸν του ὡς παράδειγμα Ῥενάν, περὶ τῆς τυφλώσεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἦν ὀφθαλμίαν, ὡς τὴν ἰδικὴν του ὀνομάζει, δὲν ἀναφέρει ἂν καὶ αὐτὸς ἐτυφλώθη καὶ κατόπιν ἀνέβλεψε. Τὸ τοιοῦτο πάθημα τοῦ Παύλου δὲν ἦτο καὶ δὲν δύναται, καθ' ἡμᾶς, νὰ ὀνομασθῇ ὀφθαλμία, ὡς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραβληθῇ καὶ μετὰ ἐπιληπτικὴν προσβολήν. Ὅσον σπουδαία, ὅσον ὄξεια καὶ ἂν ὑποτεθῇ μία αἰρνηθία προσβολὴ ὀφθαλμίας, ἢ ἐπιληψίας, ἀδύνατον εἶναι νὰ διασειτῇ βαθέως ἐρριζωμένον φρόνημα. Εἶδομεν πολλὰ καὶ διάφορα

ἄτομα προσβληθέντα ὑπ' ὀφθαλμίας καὶ ἐπιληψίας, οὐδὲν ὅμως ἐξ αὐτῶν ἠλλαξε φρόνημα, ὡς δὲν ἠλλαξε τοιοῦτον καὶ ὁ Ῥενάν, ὁ τὴν ἰδίαν μετὰ τὴν τοῦ Παύλου ὀφθαλμίαν παθὼν Ἀποῦ ἢ ὀφθαλμία, ἢ ἢ ἐπιληψία ἔχουσι τὸ προνόμιον ν' ἠλλάσσωσι φρονήματα, ἀποῦ τὸν Ἰακώβου, τοῦ σοφοῦ Γαλαλιῆλ τὸν μαθητὴν, τὸν φανατικώτατον Ἰουδαῖον Σαῦλον τὸν μετέτρεψαν εἰς φανατικώτατον Χριστιανὸν Παῦλον, πῶς δὲν μετέβλεπεν ἢ ἐν λόγῳ ὀφθαλμία καὶ τὸν Renan εἰς ὀρθόδοξον Χριστιανόν; Ἐκτὸς τούτου, ὁ προσβαλλόμενος ὑπὸ ἐπιληψίας, κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς προσβολῆς του, εὐρίσκειται εἰς ἀναίσθητικὴν κατάστασιν, ἐνῶ ὁ Παῦλος ἠσθάνετο πᾶν ὅ,τι συνέβαιεν. Ὁ διακριμμένος οὗτος τοῦ Χριστοῦ μαθητῆς εἶχε καὶ ἀκολουθοῦντας, οἵτινες τὸν ἐσυνώδευον. Ὅ,τι εἶδεν ἐκεῖνος, τὸ εἶδον καὶ αὐτοί. Φῶς ἐφάνη, φωνὴ ἠκούσθη καὶ οἱ ὁδοιποροῦντες αἴφνης ἔπεσον. Δὲν ἦτο λοιπὸν μήτε ὀφθαλμία, μήτε ἐπιληψίας ἀποτέλεσμα ὅ,τι εἰς τὸν Παῦλον καὶ τοὺς συνοδοιπόρους του συνέβη καὶ δὲν ὑπῆρξεν ὄρασις ἐπὶ τῆς εἰς Δαμασκὸν ἀγούσης ὁδοῦ, ἀλλὰ πραγματικὴ ἐμφάνισις τοῦ ἐνδόξως ἀναστάντος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τινὲς διεκέρυξαν, ὅτι τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἦτον ἀποτέλεσμα ὀπτασίας, ἐκστάσεως τοῦ Παύλου, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ψεῦδος ἀδικαιολόγητον εἶναι· διότι καὶ τὸ πῶς εἶδον καὶ τὴν φωνὴν ἠκούσαν καὶ οἱ συνοδοιπόροι του, ὡς καὶ ὁ Παῦλος. Μάτην πειράτται ὁ δεινὸς ἱερεὺς τῆς Rotterdam, ὁ ἐξυπνος Reville νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν γνώμην του ταύτην, ὅταν καὶ ἂν ἦναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν ἔσχε ὀπτασίας καὶ ἐκστάσεις, ὅπερ ὁ ἴδιος Παῦλος λέγει καὶ τὸ ὅποιον καὶ ἡμεῖς ἀποδεχόμεθα. Γεγονὸς βέβαιον εἶναι, ὅτι ἐὰν ὁ Μέγας Ἀπόστολος ἔσχε πολλὰς ὀπτασίας, γινώσκει ὅμως πάντοτε ν' ἀνγνωρίζῃ αὐτὰς ὡς τοιαύτας καὶ νὰ θέτῃ παρ' αὐταῖς ἀληθεῖς ἐμφανήσεις. Εἶδεν ἀληθῆ ἐμφάνισιν ὁ πρῶτος οὗτος Φαρισαῖος* καὶ οὐχὶ ὀπτασίαν, εἶδεν αὐτὸν τὸν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν Ἰησοῦν, ὃν ἐμμανῶς κατεδίωκεν, εἶδεν αὐτὸν τὸν Χριστόν, ὃν ἐγνώρισε καλῶς· διότι κατὰ τὸν Καλθινὸν αὐτὸς Ἀπόστολος Παῦλος δὲν κατεβλήθη ἐν τῇ εἰς Δαμασκὸν ὁδῷ ὑπὸ τῆς δυνάμεως τεθνεώτος, ἀλλ' ἠσθάνθη ὅτι ἐκεῖνος, καθ' οὗ ἠγωνίζετο, ἦτον ὑπλισμένος δι' ὑπερτάτης δυνάμεως (α').» Ἐπίσης δὲν ἦτον ἀποτέλεσμα ἀστραπῆς, ὡς ἔτεροι

* Οἱ Φαρισαῖοι ἦσαν οἱ «Χωριστοὶ» λεγόμενοι. Ὑποτίθεται ὅτι ὑπῆρχεν ἡ ἀίρεσις αὕτη τοῦλάχιστον 150 ἔτη πρὸ Χριστοῦ (α'.) Institut, chart liv. III ch. XV, 3

(γ') Ἱερὸς Συνέκδημος, Περιοδ. ἐν Ἀθήναις ἐκδιδόμενον, ἔτος Β' ἀριθ. 87.

διατείνονται, τὸ γεγονός τοῦτο· διότι ὁ, τε Παῦλος καὶ οἱ ἀκόλουθοι αὐτοῦ ἦσαν ἱκανοὶ νὰ διακρίνωσιν ἀστραπήν, φαινόμενον σύνηθες καὶ γνωστὸν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς παιδάς, συχνότατον προπάντων ἐν τῇ Παλαιστίνῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ'

Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος καὶ ὁ Σμύρνης Πολύκαρπος ἐν Φιλίπποις.

Ἐπὶ Τραϊανῷ (98—117 μ. Χρ.) γέρων τις Ἰεράρχης συνοδευόμενος ὑπὸ ῥωμαίων στρατιωτῶν καὶ ἐρχόμενος ἐκ Νεαπόλεως ἀφίκετο εἰς τοὺς Φιλίππους. Ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸ πενήκοντα ἐτῶν αὐξηθεὶς χριστιανικὸς πληθυσμὸς, μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων αὐτῶν ἔσπευσαν εἰς συνάντησιν τοῦ ἀξιοσεβάστου ξένου, παρ' οὗ ἐπληροφόρηθη, ὅτι οὗτος ὢν ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας* Ἰγνάτιος, ὁ Ἰεράρχης ἐκεῖνος, ὃν μικρὸν ἔτι ὄντα ἔλαβεν εἰς χεῖράς του ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὅστις διδάσκων ἐν Ἱεροσολήμοις τὸν λαὸν εἶπεν «ὅστις δὲν ταπεινώσει τὸν ἑαυτὸν του ὡς τὸ παιδίον αὐτό—ἵπερ ἕκτοτε «Θεοφόρος Ἰγνάτιος» ὠνομάζετο—δὲν θά εἰσέλθῃ εἰς τὴν οὐράνιον βασιλείαν» ἐφέρετο εἰς Ῥώμην, ὅπως γείνη τροφή τῶν θηρίων· διότι οὗτος ἐπιμόνως ἀντέκρουσε καὶ περιεφρόνησε τὰς παρατηρήσεις καὶ τὰς υποσχέσεις τοῦ ἰδίου Τραϊανῷ, εὕρισκομένου τότε ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐτοιμαζομένου νὰ κινήσῃ πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, ὅστις ἐπεθύμει ὁ Ἰγνάτιος ν' ἀρνηθῇ τὸν Χριστὸν καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ ἄρχιερέα τοῦ Διός, ἀλλὰ τοῦ ἀρχιερέως μὴ θελήσαντος καὶ ἀποποιηθέντος, ἐν' ἀρνηθῇ τὸν ἐσταυρωμένον Ἰησοῦν, κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ εἰδωλολάτρου αὐτοῦ νὰ γείνη βορὰ καὶ τροφή τῶν ἐν Ῥώμῃ θηρίων, ὅπου κατεδικασμένος ἐστέλλετο, οἱ δὲ Φιλιππηῖται, οἱ ἀξιοθιέντες νὰ φιλοξενήσωσιν τὸν γηραιὸν καὶ κατὰκοπον καὶ τεθλιμμένον ἱεράρχην τοῦτον, ἠσπάζοντο αὐτοῦ τὰς χεῖρας βαθυσεβάστως, ὃν περιποιηθέντες καὶ ἀνακουφήσαντες ὀλίγον, ἤκουον προσεκτικῶς τὰς συμβουλὰς αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τέλους προέπεμψαν αὐτόν, ἐξαχτούμενοι τὴν εὐλογίαν του, ὅστις, ὡς ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ἐκ τῆς ἐν Ῥώμῃ φυλακῆς ἔγραψε καὶ ἐπεμψε πρὸς τοὺς Φιλιππησίους Ἐπιστολὴν παροτρύνων αὐτοὺς ὡς ἐξῆς:

«Τὴν Τεσσαρακοστὴν μὴ ἐξουθενῆτε μίμησιν γὰρ περιέχει τῆς τοῦ

* Ἀντιόχεια ἢ ἐπὶ τοῦ Ὀρόννου, ἢ ἐπὶ Δάρνη, ἢ ἄλλως Ἰώνη, ἢ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν Θεούπολις, ἢ νῦν Ἀντάκια.

Κυρίου πολιτείας· Μετὰ τὴν τοῦ πάθους ἐβδομάδα, μὴ παρορᾶτε Ἐτετραδά καὶ Παρασκευὴν νηστεύοντες.»

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Σμύρνης Πολύκαρπος, ὅστις ἦτο συμμαθητὴς τοῦ Θεοφόρου Ἰγνατίου, ἔχοντες ἀμφοτέρω διδάσκαλόν τους τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην καὶ οὗτος ἄγνωστον ἡμῖν διὰ ποίαν αἰτίαν ἐλθὼν εἰς τοὺς Φιλίππους καὶ γνωρίσας τοὺς Φιλιππησίους, ὧν τὴν σταθερότητα πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἐκτιμήσας, ἔγραψε καὶ οὗτος πρὸς αὐτοὺς, λέγων τὰ ἐξῆς:

«Νῦν δὲ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, αὐτός, ὅστις εἶναι ὁ αἰώνιος ἡμῶν Ἀρχιερεύς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οἰκοδομήσει ἡμᾶς ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ, ἐν πραότητι καὶ ἐπιεικείᾳ.» Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει: «Ἀπέχεσθε ἀπὸ πάντων τούτων (τῶν κακῶν) ὑποτασσομένους τοῖς πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις» (α).

Καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων περικοπῶν τῶν δύο Ἐπιστολῶν τῶν ἱεραρχῶν τούτων πειθόμεθα περὶ τοῦ ζωηροῦ θρησκευτικοῦ ζήλου τῶν Φιλιππησίων, οἵτινες δείξαντες μέγαν ζῆλον καὶ μεγίστην ἀφοσίωσιν καὶ ἐπιθυμίαν, ὅπως τὴν ἀληθινὴν πίστιν, ἣν ὡς τοιαύτην ἐγνώρισαν καὶ ἐνεκολλώθησαν—παρλαβόντες αὐτὴν τὸ πρῶτον πρὸ πενήκοντα ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου—ὄχι μόνον νὰ τὴν διατηρήσωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ἐξαπλώσωσι καὶ τὴν ἐδραιώσωσιν, ἠνάγκασαν τοὺς ἁγίους ἐκεῖνους ἄνδρας, ἵνα καὶ οὗτοι προφηρικῶς μὲν ἐκ τοῦ πλησίον, δι' ἐπιστολῶν δὲ μακρόθεν προσθέσωσι τι εἰς τὰ προηγούμενα καὶ οἱ ὅποιοι ἔσπευσαν νὰ τοὺς ἐνθαρρύνωσι καὶ τοὺς παροτρύνωσιν εἰς τὴν εἰλικρινῆ τήρησιν τῆς πίστεως, περιφρονούντες τοὺς τυχόν νὰ παρουσιασθῶσι καὶ εἰς αὐτοὺς (τοὺς Φιλιππησίους) ἀμειλίκτους διωγμοὺς τῶν ἀσεβῶν, τῶν ἀπίστων, τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ αἰρετικῶν χριστιανισμῶν, μιμούμενοι τὸ παράδειγμα αὐτῶν τῶν ἰδίων, οἵτινες μετὰ θάρρους πολυλοῦ καὶ μετὰ ψυχικῆς ἀγαλλιᾶσεως ὤδευον πρὸς τὸ μαρτύριον, πρὸς τὸ θυσιαστήριον, πρὸς αὐτὸν τέλος τὸν θάνατον!

(α) Πολυκάρπου Ἐπιστολὴ πρὸς Φιλιππησίους §'. Πολὺ μέρος τῆς ἐν λόγῳ Ἐπιστολῆς ἐσχάτως εὐρέθη ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Ἀνδρῶν Μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Σταυρουπόλεως Κωνσταντινίου Πληζιώτου. Μέχρι σήμερον δὲν ἐξεδόθη τὸ μέρος τοῦτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ'

Ἡ πρώτη ἐκκλησία ἐν Φιλίπποις.

Ὁ μέγας τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, εἶχε θανατωθεῖ ἐν Ρώμῃ. Καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, οἱ διασπαρέντες ἀνά τὴν ὑφήλιον, οἱ περιηγούμενοι καὶ ἐπισλεπτόμενοι τὰς τότε γνωστὰς καὶ ὀνομαστάς πόλεις καὶ διδάσκοντες εἰς τὰ ἔθνη τὴν νέαν θρησκείαν, ὁ εἰς κατόπι τοῦ ἄλλου διαφροτρόπως τυραννηθέντες καὶ θανατωθέντες ἀπόλλοντο καὶ οὗτοι. Πρὶν δύοσι καὶ πρὶν κρυβεῖ ὀπισθεν τῶν ὁρέων τῆς Αἰωνιότητος ὁ Α' μ. Χρ. Αἰών, ἐσημείωσεν ἐν τῷ ἱστορικῷ του βιβλίῳ καὶ τὴν Α' Σύνοδον (70—80 μ. Χ) τὴν ἐν Ἱερουσαλύμοις ὑπὸ τῶν ἐβδομήκοντα Ἀποστόλων καὶ ὑπὸ τὴν προεδρείαν Ἰακώβου τοῦ πρώτου ἱερέαρχου τῶν Ἱερουσαλύμων συγκροτηθεῖσαν, τὴν ὀνομασθεῖσαν Ἀποστολική Σύνοδος (α) ἐν ἣ ἀποκατέστη ἡ ἔνωσις τῶν ἐξ Ἰουδαίων καὶ Ἑθνικῶν χριστιανῶν καὶ ἣτις θεωρεῖται τὸ πρότυπον παστῶν τῶν μετὰ ταῦτα γενομένων Συνόδων τῆς Ἐκκλησίας· διότι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης διηρείτο εἰς δύο θρησκείας, ἐξ ὧν οἱ μὲν ὀνομαζόμενοι Ἑθνικοὶ θεοποιούντες τὰ κτίσματα, ἐλάτρευον τοὺς εἰδώλους, οἱ δὲ κλούμενοι Ἰουδαῖοι ἐπίστευον εἰς τὸν ἀληθινόν Θεόν—οὓς, ἔθνικοὺς καὶ Ἰουδαίους—ἐνώσας, ἔσωσεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ Ἀποστολικῇ Συνόδῳ πρὸς τοὺς ἄλλοις, εἶχεν ἀποφασισθεῖ καὶ ὅπως ἕκαστος ἐκ τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὴν Συνοδικῶν κηρυχθῆ ὁ Ἐπίσκοπος μιᾶς ἐκ τῶν ὀνομαστοτέρων πόλεων, ἐν αἷς προηγουμένως οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν καὶ μετέδωκαν τὸν χριστιανισμόν, λαχόντος διὰ τὴν πόλιν ταύτην τῶν Φιλίππων ἐνός ἐκ τῶν δύο Ἐρμᾶ, τοῦ ἐτέρου κηρυχθέντος ἐπισκόπου Δαλματίας, ὅστις ἐλθὼν ἐνταῦθα (περὶ τὰ 80 μ. Χ.) ἱδρυσεν ἐκκλησίαν, κηρυχθεὶς ὁ ἀρχιερεὺς καὶ προστάτης τῶν μαθητῶν καὶ ὁπαδῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἔχων συμβοηθοὺς καὶ ἐργάτας του τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους τῆς πόλεως ταύτης. Ἐκτοτε ἄρχεται, ἔκτοτε χρονολογεῖται ἡ πρώτη ἐκκλησία τῶν Φιλίππων, ἣτις προϊόντος τοῦ χρόνου ἐμεγεθύνετο καὶ ἐκπληροῦτο ὁλονέν, αὐξανόμενου τοῦ πλήθους τῶν χριστιανῶν.

Ἄλλ' ἡ λεγομένη αὕτη ἐκκλησία, ἦτον ἴδιον οἰκοδόμημα; ἦτο

(α') Πράξ. Ἀποστόλ. ΙΕ'.

δημόσιον κτίριον; ἦτο ναὸς ὁμοιάζων κατὰ τι μὲ τὰς σημερινὰς ἐκκλησίας; ἦτον ἰδιαιτέρος οἶκος εὐκτήριος; Ὑποθέτομεν ὅτι προηγήθησαν τῶν ἐν τῷ φανερῷ ἰδίων οἰκοδομημάτων λαθραία εὐκτήρια ἐν τρώγλαις, σπηλαίοις, κοιμητηρίοις καὶ πρὸ πάντων ἐν μυστικαῖς καὶ ὑπογείοις Κατακόμβαις, αἵτινες ἦταν ὑπόγειοι αἰθουσαι, εὐρεῖαι, διὰ δρόμων διαιρούμεναι καὶ εἰς πολλὰ τμήματα κατατεμνόμεναι, ἐπὶ τῶν καθέτων τοίχων τῶν ὁποίων ὑπῆρχον ἀνεωγμένα μνημεῖα θυσιαστήρια, θρόνοι Ἐπισκόπων, ἄνωθεν δὲ ἐν τῇ στέγῃ φεγγίται.

Τοιαῦτα κατακόμβαι ὑπῆρχον ἐν Ρώμῃ 58· ἀνευρέθησαν δὲ καὶ ἐν Νεαπόλει, Μελίτη, Παρισίοις καὶ Ἑλλάδι, ἣτις ἔχει τὰς τῆς Μήλου κατακόμβας, ἃς πρώτος διὰ μακρῶν ἐξήτασε καὶ περιέγραψεν ὁ γάλλος Bayet. Τίς οἶδεν ἂν ποτὲ καὶ ἐν Φιλίπποις εὐρεθῶσι τοιαῦτα κατακόμβαι, πλὴν πιστεύομεν μᾶλλον, ὅτι ἐνταῦθα ὁ χριστιανισμὸς διεδόθη οὕτως, ὥστε νὰ μὴ ἦναι χρεῖα ἀντιστάσεως μεγάλης, πάλης πολλῆς, κυρίως λατρείας.

Ὅπωσδήποτε ὅμως ἡ πρώτη ἐκκλησία, ἦτοι τὸ ἰδιαιτέρον εὐκτήριον οἰκοδόμημα ἐν Φιλίπποις ἱδρῦθη, ὡς ὑποθέτομεν, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος, ἦτοι μετὰ 30—40 ἔτη μετὰ τὴν ἄριξιν τοῦ πρώτου Ἐπισκόπου Ἐρμᾶ, εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ ὁποίου οἱ χριστιανοὶ προσέφερον λατρείαν τῷ Θεῷ, συνεργόμενοι ἐν ἰδιωτικαῖς οἰκίαις, ἐν ὑπαίθρῳ, ἐν τοῖς ἀγροῖς κλπ. ὡς ἐποίησαν καὶ ἄλλων πόλεων οἱ χριστιανοί, καθ' ἃ διδάσκει ἡμῖν ἡ ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τοῦ Εὐσεβίου (α) καὶ μόλις μετὰ τὰ 260 ἔτη μ. Χ. ἡ ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν εἶναι πλήρης καὶ ἰκανή, ὡς ἀναφέρουσι τοῦτο ὁ Τερτυλλιανός, ὁ Γρηγόριος Ναζιανζοῦ καὶ ὁ Κυπριανός. Αἱ δ' ἐκκλησίαι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἶχον τὸ σχῆμα ἐπίμηκες μᾶλλον ὡς τὸ σχῆμα πλοίου (β) καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτῶν ἐγένετο τοιοῦτοτρόπως, ἐπειδὴ ὑπῆρχε συνήθεια ἡ ἐκκλησιαστικὴ κοινότης νὰ παραβάλληται ὑπὸ μεταφορικὴν ἔννοιαν εἰς πλοῖον. Τοιαύτη βεβαίως κατὰ τὸ σχῆμα θὰ ἦτο καὶ ἡ ἐκκλησία τῶν Φιλίππων, ἣτις ὡς ὑποτίθεται τῷ 230—280 μ. Χ. εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ Ἀποστόλου Παύλου θὰ ἐκτίσθη, καὶ τοὶ δὲν σφάλλει τις, ἂν ὑποθέσῃ ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἐλευσεως τοῦ ἐπισκόπου Ἐρμᾶ ἡ πρώτη τῶν Φιλίππων ἐκκλησία ὠκοδομήθη, ἀφοῦ κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ θεὸς Παῦλος ἐδίδασκεν ὑπῆρχεν ἐν Κορίνθῳ ἐκκλησία, ἧς τὴν ὑπαρξιν ὁ ἴδιος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ του ἀναφέρει, ἐλέγχων μάλιστα τοὺς Κορινθίους ὅτι ἐποιούνο ἀταξίας ἐν

(α') Εὐσεβίου Ἐκκλησ. Ἱστορ. Κεφ. Β'.

(β') Αὐτόθι.

αὐτῇ, τρώγοντες ἐκεῖ καὶ πίνοντες (α), ἀφοῦ καὶ ὁ Θεοφόρος Ἰγνάτιος πρὸ τῆς λήξεως τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος ἀναφέρει τὴν ὑπαρξίν ἐκκλησίας, ἣν «Νεὸν Θεοῦ» καλεῖ(β) ἐν τῷ ὁποίῳ ἐπροσκάλει τοὺς πιστοὺς εἰς συνάθροισιν, ἀφοῦ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων, ὁ Ἱερώνυμος καὶ Κλήμης Ῥώμης ἀναφέρουσι τὴν ὑπαρξίν ἐκκλησίας, ἣν «Ἐκκλησίαν τῶν Ἀποστόλων» καὶ «Ἐκκλησίαν Σιών» (γ) ὀνομάζουσιν οὗτοι, ὑπάρχουσιν καθ' οὓς χρόνους ἐν Ἱεροσολύμοις οἱ μὲν Ἰουδαῖοι εἶχον συναγωγὰς ἰδιαιτέρας, ὡς ἦσαν οἱ τῶν Λιβερτίνων καὶ Κυρηναίων, οἱ δὲ Ἀπόστολοι καὶ οἱ ὑπακοῦοι τῶν συνήρχοντο εἰς τὸ ὑπερῶν καὶ ἐπροσηύχοντο.

Κυρίως καὶ τρόπον τινα ἐπισήμως ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Σευήρου Ἀλεξάνδρου ἐπετράπη τοῖς Χριστιανοῖς νὰ οἰκοδομήσωσιν Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ὅσον εἶναι ἀμφίβολον, ἂν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Β' μ. Χρ. αἰῶνος ἐκτίσθη ἡ πρώτη ἐκκλησία ἐν Φιλίπποις, τοσοῦτον ἀπ' ἐτέρου εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ πρόοδος τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν ἐγένετο ἀμέσως εἰς τὰ περίξ, δὲν ἐξηπλώθη εὐκόλως καὶ τοσοῦτον ταχέως εἰς τὰ χωρία καὶ δὲν ἐγένετο ἀσπαστός, ἢ προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον μεταδοθεὶς καὶ ἐδραιωθεὶς μόνον ἐν ταῖς πόλεσιν πρῶτον καὶ ἀκολουθῶς εἰς τὰ χωρία, εἰς τὰ ὁποῖα μέχρι τῆς Γ' ἑκτονταετηρίδος οἱ ἱερεῖς τῆς εἰδωλοκρατίας μεταβαίνοντες ἐδείκνυον εἰς τὸν ἀγροῖον λαὸν τὴν Ρέα, ἣς τὸ εἶδωλον καὶ τῶν λοιπῶν θεῶν τὰ εἶδωλα ἦσαν ἀκόμη ἐστημενὰ καὶ ὀρθὰ καὶ ἡ ὁποία ὁμῶς Ρέα, ἡ πρώην ζωηρά καὶ θεληκτική, ἤρχισε πλέον νὰ γηράσκη, νὰ ρυτιδοῦται, νὰ ἀτρημίζη, νὰ μισῆται καὶ νὰ διώκεται ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν λατρευτῶν τῆς, ὅποτε οἱ ἱερεῖς τοῦ Χριστιανισμοῦ κρατοῦντες σταυρὸν καὶ ἄγχι λείψανα, ἤρχισαν ἐπισκεπτόμενοι τοὺς ὑπὸ τῆς νέας θρησκείας ἡμερωθέντας καὶ ἐκπολιτισθέντας χωρικοὺς, ἀροτήρας, ποιμένας καὶ δούλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ'

Ἐπισκοπή, ἢ Μητρόπολις καὶ Ἐπίσκοποι, ἢ Μητροπολίται τῶν Φιλίππων.

Τοῖς πᾶσι γνωστὸν ἤδη ὑπάρχει, ὅτι ἡ Χριστιανικὴ ἐποχὴ τῶν Φι-

(α') Παύλου τοῦ Ἀποστ. πρὸς Κορινθίους Α' ἐπιστ. ΙΑ', 22. «Μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθῆν καὶ πίνειν, ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε ;

(β') Ἰγνατ. Θεοφ. Ἐπιστολὴ πρὸς Μάγν. ἀριθ. 7.

(γ') Ἱερων. Ἐπιστολὴ 27.

λίππων καὶ ἡ Ἰδρυσις ἐπισκοπῆς ἐν τῇ ἱστορικωτάτῃ ταύτῃ πόλει ἀνάγεται εἰς τὸν Α' αἰῶνα μ.Χ. Ἐλλείψει βοηθητικῶν μέσων, ὧν ἡμεῖς στερούμεθα, ἀγνοοῦμεν τὰ καθ' ἕκαστα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῶν Φιλίππων, ἢ μᾶλλον τὰ ἀφορώντα τὴν ἐπισκοπὴν τῆς πόλεως ταύτης κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Δὲν εἶναι ἡμῖν γνωστοί, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς ἄλλους εἶναι γνωστοί οἱ ἀμέσως μετὰ τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον—τὸν Ἀπόστολον Ἑρμᾶν—ἐπίσκοποι τῶν Φιλίππων. Μόνον μετὰ τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἐκ τῶν ἐν ταῖς Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις παρευρεθέντων ἐπισκόπων Φιλίππων γνωρίζομεν τινας, εὐρόντες αὐτοὺς ἀναφερομένους ἐν διαφόροις ἐντύποις καὶ χειρογράφοις Συγγραμμάτων, ὧν τὰ ὀνόματα σημειοῦμεν ὧδε καὶ ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγους οἱ ὑπὸ τοῦ φιλοπονωτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου ἀγ. Ἀμασειᾶς κ. Ἀνθίμου Ἀλεξούδη φιλοπονηθέντες ἀξιόλογοι χρονολογικοὶ κατάλογοι τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων κατ' ἐπαρχίας ἐπισκόπων δὲν ἀναφέρουσιν, ἀναγκαζόμενοι νὰ ὑπερπηδῶμεν ἐκτεταμένας χρονολογικὰς περιόδους καὶ ν' ἀφήνωμεν οὕτω δύσμορφα χάσματα, ὧν ἡ πλήρωσις καὶ ἐξίσωσις εἶναι ἔργον τῶν αἰῶνων καὶ τῶν ἐν ὑπομονῇ καὶ ἐπιμονῇ ἐν διαφόροις ἀρχαῖαις Βιβλιοθήκαις τὸν χρόνον καὶ τὴν ἀνάπαυσιν αὐτῶν ἀναλισκόντων εὐρυμαθῶν ἀνδρῶν.

Τὰ περὶ τὴν Ἐπισκοπὴν, ἢ τὴν Μητρόπολιν Φιλίππων γνωστότερα γίνονται μετὰ τὸν Η' μ. Χρ. αἰῶνα καὶ μετὰ τὸν ΙΒ' ἢ μετὰ τὸν ΙΓ' ἀφθονέστατα διαφωτίζουσι τὰ Πατριαρχικὰ Γράμματα. Αἱ μέχρι τοῦ Ε' καὶ μετὰ τοῦτον αἱ μέχρι τοῦ Η' καὶ Θ' αἰῶνος πληροφορίαι σκοτειναὶ εἰσι κάπως καὶ τοι καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας (τούς τε πρώτους καὶ τοὺς μετὰ τούτους) μέχρι τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως ἢ μικρόν τι πρὸ αὐτῆς τακτικῶς ἐδιορίζοντο καὶ ὑπῆρχον πάντοτε ἐπίσκοποι Φιλίππων, χωρὶς ποσῶς ἢ σειρᾶ αὐτῶν μέχρι τοῦ 1345 ἔτους νὰ διακοπῇ.

Μετὰ τὴν χρονολογίαν ταύτην ὑπῆρχον αὐτοκέφαλοι Μητροπολίται, πλὴν ἡ σειρὰ αὐτῶν διεκόπτετο κατὰ καιροὺς, τῆς Μητροπόλεως ταύτης λόγῳ ἐπιδώματος πότε εἰς τὸν ἕνα καὶ πότε εἰς τὸν ἄλλον Μητροπολίτην διδομένης καὶ προσαρτωμένης, ἕνεκα τῆς ὀπισθοδρομήσεως καὶ τῆς μειώσεως τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν, εἰς ἐτέρας Μητροπόλεις, ὡς παρακατιόντες θὰ ἴδωμεν, καὶ διὰ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ τῶν Σέρβων ἐπικυριαρχίαν ἐπὶ τοῦ Κράλη Στεφάνου τῶν ἀρχιερέων αὐτῆς ἢ σειρὰ διεκόπη, μάλιστα δ' ὡς Μητροπολίτης Φιλίππων ἀπαντᾷ καὶ τις Γουλιέλμος (α') κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ὅποτε οἱ Φιλίπποι, ἢ Δράμα, ἢ Καβάλλα κλπ. πόλεις περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Φράγκων.

(α') Ἰννοκεντ. ΙΙΙ ἐπιστολ.

Ἡ ἐπίσκοπὴ αὕτη πολλὰς καὶ διαφόρους ὑπέστη ἀλλοιώσεις, μεταβολὰς, τροποποιήσεις, λειτουργήσασα ἀναλόγως τῶν ἐποχῶν καὶ τῶν περιστάσεων καὶ ἀναλόγως τῶν κατὰ καιροὺς αὐξήσεων καὶ μειώσεων τῶν πληθυσμῶν τῶν πέριξ μερῶν. Εἶδεν αὕτη πολλὰς ἀκμάς, ὡς εἶδε καὶ τὰς παρακμὰς πολλὰς καὶ τὰς καταστροφὰς τῆς, ἥτις μέχρι τοῦ Ε' μ. Χρ. αἰῶνος μεθ' ἑτέρων τινῶν πλησιοχώρων Ἐπισκοπῶν—Σερρών, Ἀμφιπόλεως, Βερροίας, Καστανδρείας, Θάσου, Λήμνου κλπ.—ὑπείγετο τῇ Μητροπόλει Θεσσαλονίκης ἔνθα τῷ 518 μ. Χρ. καὶ τοπικῇ Σύνοδος, ὑπὸ τῶν ὑποτελῶν, ὡς ὑποθέτομεν, Ἐπισκόπων ἀπαρτιζομένη συνεκροτήθη, ἐν ἣ ὡς Συνοδικὸς ὑπῆρχε καὶ ὁ ἐπίσκοπος Φιλίππων (β').

Ἐκ τῆς ὑποτελείας ταύτης, ἥτις ἄγνωστον ἀπὸ πότε ἤρξατο καὶ μέχρι τοῦ Ε' αἰῶνος ἀρίκετο, — οὔσης τῆς ἐπίσκοπῆς Φιλίππων ὑποτελοῦς τῇ Κεντρικῇ Ἐπίσκοπῇ Θεσσαλονίκης, — παρακινήθεντες τινὲς προέβησαν, εἰς τὸ νὰ εἰπωσιν, ὅτι ἡ πόλις «Φιλίπποι» ἀπὸ τοῦ Β' μέχρι τοῦ Σ' μ. Χρ. αἰῶνος σπουδαίως παθοῦσα, εἶχεν ἐρημωθῆ, συνεπῶς δὲ καὶ ἡ ἐπίσκοπὴ αὐτῆς ἐστερεῖτο ἐπισκόπου ὅπερ ἀνακριβὲς ὅλως καὶ ἀδικαιολόγητον εἶναι· διότι διὰ νὰ πέμψῃ περὶ τὰ μέσα τοῦ Γ' αἰῶνος (337) ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος εἰς τοὺς Φιλίππους ἐξόριστον τὸν ἀρειανίζοντα Εὐθέβειον, μετὰ πολλῶν πρεσβυτέρων ὁπαδῶν αὐτοῦ (γ'), ἀπόδειξις εἶναι ὅτι ἡ πόλις ἤκμαζε διὰ ν' ἀντιστῆ αὕτη, οὐσα καλῶς περιτετειχισμένη, περὶ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ Θεουδέριχου Τριαρίου ἀρχηγοῦ τῶν ἐν Θράκῃ Γότθων, οἵτινες τὴν μὲν Ἀρκαδιούπολιν διὰ λιμοῦ ἐκυρίευσαν, εἰς δὲ τοὺς Φιλίππους ἀπέτυχαν, οὔσης τῆς πόλεως ἰσχυρῶς ἠσφαλισμένης διὰ περιτειχισμάτων καὶ ζωοτροφιῶν (δ), ἀπόδειξις ὅτι ἡ πόλις ἤκμαζε· διὰ νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὰς Συνόδους ἐπίσκοποι Φιλίππων, ὧν τὰ ὀνόματα καταχωρίζομεν κατωτέρω· διὰ νὰ εὐρεθῆ ἐν Φιλίπποις Ἐπιγραφὴ, ἀναφέρουσα τὸν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐνταφιασθέντα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος Ἐπίσκοπον Ἀνύσιον, ἀπόδειξις εἶναι ὅτι καθ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς αἰῶνας καὶ ἡ πόλις ἤκμαζε καὶ ἡ ἐπίσκοπὴ αὐτῆς εἶχε τακτικῶς ἐπισκόπους Φιλίππων, οἵτινες ἴσως δι' ὀλίγον μόνον χρόνον κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἦσαν ὑποτελεῖς τῷ ἐπισκόπῳ Θεσσαλονίκης, ἢ πολὺ πιθανόν καὶ νὰ μὴ ὑπῆρξαν οὗτοι ὑποτελεῖς· διότι ὁ Leguien εἰς τινὰς πληροφορίας του ἀνακριβῆς, ἢ μᾶλλον λανθασμένος ὑπάρχει.

Τὴν ἐπίσκοπὴν Φιλίππων κατὰ τὸν Η' καὶ μάλιστα κατὰ τὸν Θ'

(β') Leguien Τόμ. 11 p. 28—29.

(γ') Ἰωακείμ Δ. Φοροποῦλ. Οἱ Ἀρειανοὶ τῆς Δ' ἑκατονταετηρ. σελ. 250 § 2.

(δ') Κ. Παπαρ. ἱστορ. τοῦ Ἑλ. ἔθν. ἐκδ. Β' Τόμ. Β' σελ. 699.

μ. Χρ. αἰῶνα εὐρίσκομεν ἠύξημένην, κυρίαρχον εἰς ἀνθηρὰν καὶ ἔνδοξον ἀκμὴν ὑπάρχουσαν καὶ περιστοιχιζομένην ὑπὸ 18 ὑποτελῶν ἐπισκοπικῶν θρόνων, οἵτινες ἦσαν οἱ ἐξῆς·

1. Ὁ Ξανθείας. 2. Ὁ Περιθεωρίου. 3. Ὁ Πέρων. 4. Ὁ Νικοπόλεως. 5. Ὁ Ζιγνῶν. 6. Ὁ Δράμας. 7. Ὁ Καισαρουπόλεως. 8. Ὁ Βελεκείας. 9. Ὁ Ἐλευθερουπόλεως. 10. Ὁ Εἰκοσιφοινίσσης. 11. Ὁ Ἀμφιπόλεως. 12. Ὁ Θάσου. 13. Ὁ Χριστουπόλεως. 14. Ὁ Ἀλεκτροπόλεως. 15. Ὁ Σμολαίνων. 16. Ὁ Θεωρίου. 17. Ὁ Πολυστύλου. 18. Ὁ Ἀνακτοροπόλεως.

Προϊόντος τοῦ χρόνου οἱ εἰρημένοι ἐπισκοπικοὶ θρόνοι ὀλιγοστεύοντες, ἔμεινον περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος 7 μόνον, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ἔνεκον ἐλαττώσεως τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν καὶ τῆς ἐρημώσεως, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ἐπαρχιῶν ἔπαυσαν ἀναφερόμενοι, προσαρτηθείσης καὶ αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας Φιλίππων ἀλλαχοῦ.

Παραθέτομεν ὧδε κατάλογον τῶν ἐπισκόπων, ἢ Μητροπολιτῶν Φιλίππων, ὧν τὰ ὀνόματα ἠδυνήθημεν ἐκ διαφόρων πηγῶν νὰ συλλέξωμεν, ἐξ ὧν τινὰς καὶ ἐξ ἑράνου τοῦ Μητροπ. Δράμας Γερμανοῦ.

1. **Ἐρμαῖς.** Εἰς ἐκ τῶν 70 μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Φιλίππων ἐλθὼν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μετὰ τῶν ἐτῶν 70—80 μ. Χρ. Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐορτάζεται τῇ ε' τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου.

2. **Νικόλαος.** Οὗτος εἰς τὰ 325 μ. Χρ. εὐρίσκεται ὑπογεγραμμένος ἐν τῇ ἐν Νικαίᾳ Α' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ. Οἱ μετὰ τούτου καὶ τοῦ Ἐρμαῖ χρηματίσαντες ἐπίσκοποι Φιλίππων, ἄγνωστοί εἰσι.

3. **Φλάβιος.** Ἐπίσκ. Φιλίππων, ἐπισκοπεύσας περὶ τὰ 367 μ. Χρ.

4. **Βριόδων.** Οὗτος εἰς τὰ 403 μ. Χρ. μετὰ τοῦ Ἀγγύρας Λεοντίου, Λαοδικεῖας Ἀμμωνίου, Βερροίας τῆς Συρίας (Χαλεπίου) Ἀκακίου, τοῦ Γαθάλωνος Σεβεριανοῦ καὶ ἑτέρων ἐπισκόπων παρεκάθησεν εἰς τὴν Σύνοδον, ἣν ἡ Εὐδοξία συνήθροισεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπως κατορθώσῃ τὴν καθάρεισιν τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὃν ἐμίσει· διότι ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν.

5. **Φλαβιάδης** ἢ Φλαβιανός, ὅστις εἰς τὰ 431 ὑπῆρξεν Ἐπίσκοπος Φιλίππων, ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου ἁγίου Ἀμασείας ἐν τοῖς Χρονολογικοῖς Καταλόγοις ἀναφερόμενος.

6. **Σώζων.** Οὗτος εἰς τὰ 451 μ. Χρ. εὐρίσκεται ὑπογεγραμμένος ἐν τῇ ἐν Χαλκηδόνι Δ' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ.

7. **Ἀβέρκιος.** Οὗτος εἰς τὰ 518 παρευρέθη ἐν τῇ ἐν Θεσσαλονίκῃ συγκροτηθείσῃ Τοπικῇ Συνόδῳ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἁγίου Θεσσαλονίκης Δωροθέου· τοῦτον διεδέχθη ὁ ἀποθανὼν ἐν Φιλίπποις Ἀνύσιος.

8. **Δημήτριος.** Οὗτος διεδέχθη τὸν εἰρημένον Ἀβέρκιον. Ἀναφέρει αὐτὸν ὁ Σεβασμ. ἅγιος Ἀμασειᾶς ἐν τοῖς Χρονολογικοῖς Καταλόγοις αὐτοῦ ὡς ἀκμάσαντα τῷ 532 μ. Χρ.

9. **Ἀνδρέας.** Ἐν τοῖς Χρονολογικοῖς Καταλόγοις τοῦ Σεβασμ. ἁγ. Ἀμασειᾶς φαίνεται εἰς τὰ 692 μ. Χ. ὡς ἐπίσκοπος Φιλίππων.

10. **Νικάνδρος.** Ὡς ἐπίσκοπος Φιλίππων ἤκμασεν εἰς τὰ 717 μ. Χ.

11. **Βονιφάτιος.** Καὶ οὗτος ὢν ἐπίσκοπος Φιλίππων, ἀπέθανεν εἰς τὰ 761 μ. Χ. ἐν Φιλίπποις, ὡς φαίνεται τὸ ὄνομά του καὶ ἡ χρονολογία τῆς ἀποβιώσεώς του ἐπὶ τῆς Ἐπιταφίου πλακῶς, ἣν ἐν τῷ τυχαίως ἀνακαλυφθέντι Ἐκκλησιδίῳ εἶδομεν.

12. **Νικόλαος.** Ἐπίσκοπος Φιλίππων εὐρεθεὶς εἰς τὴν Η' Οἰκουμένην Σύνοδον, τὴν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Φωτίου ἐν ἀγίᾳ Σοφίᾳ τῷ 879 συγκροτηθεῖσαν ὑπὸ 383 ἐπισκόπων, ἣτις ἐπεκύρωσε τὰ πρακτικὰ τῆς Ζ' Οἰκουμένης Συνόδου καὶ ἐν ἧ φαίνεται καὶ ὁ Ἐλευθερουπόλεως Θεοδόσιος.

13. **Ἰωάννης.** Καὶ οὗτος κατὰ τὴν χρονολογίαν τοῦ εἰρημένου Νικολάου ἀπαντᾷ ἐν τοῖς Χρονολογ. Καταλόγοις τοῦ ἁγ. Ἀμασειᾶς.

14. **Αὐξέντιος.** Οὗτος ἀναφέρεται ἐν τῷ ἀρχαιοτέρῳ κώδικι τῆς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης* ὡς χειροτονήσας τῷ 975 μ. Χρ. μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀμφιπόλεως Ἰωσήφ τὸν προηγούμενον τῆς ἐν λόγῳ Μονῆς Δωρόθεον εἰς ἐπίσκοπον Χριστουπόλεως.

15. **Εὐθύμιος.** Ἀναφέρουσιν αὐτὸν οἱ χρονολογικοὶ κατάλογοι τοῦ ἁγ. Ἀμασειᾶς, οἵτινες δεικνύουσιν ὡς χρονολογίαν ἀκμῆς αὐτοῦ τὸ 997 ἔτος μ. Χρ.

16. **Ἰωάννης.** Καὶ οὗτος ἀκμάσας εἰς τὰ 1028 μ. Χ. ἀναφέρεται ὡς μητροπολίτης Φιλίππων ὑπὸ τοῦ ἁγ. Ἀμασειᾶς ἐν τοῖς Χρονολογικοῖς Καταλόγοις αὐτοῦ.

17. **Ἰννοκέντιος.** Ἦτο πρότερον ἐπίσκοπος Ἀμφιπόλεως. Ὡς Φιλίππων ἤκμασεν εἰς τὰ 1053 μ. Χρ.

18. **Δαμιανός.** Ὡς ἐπίσκοπος Φιλίππων ἤκμασεν εἰς τὰ 1072 μ. Χ.

* Πρὸς πίστωσιν τινῶν δυσπιστούντων λέγομεν ὅτι τὸν ἀρχαιότερον Κώδικα τῆς ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης ἔκρυπτεν ὡς κειμήλιον ἀνεκτίμητον ὁ ἱεροδιάκονος καὶ πρωτοψάλτης αὐτῆς Γερῶ-Δαμασκηνός, ὅστις εἶχε τὴν καλοσύνην ὥρας τινὰς μόνον ἐν τῷ δωματίῳ του νὰ ἐμπιστευθῇ τὸ ἀρχαῖον ἐκ μεμβράνης χειρόγραφον καὶ μᾶς ἐπιτρέψῃ σημειώσας τινὰς ἐξ αὐτοῦ ν' ἀντιγράψωμεν. Ἰδὼν οὗτος ἡμέραν τινὰ πυρπολούμενον μετ' ἄλλων ἀντικειμένων τὸν ἐν λόγῳ Κώδικα, ἔκλαιεν ἀπαρηγόρητα λέγων· «Κρῖμα! Τὸ πολυτιμώτερον πρᾶγμα μου ἐκάηκεν!» ὡς τοῦτο εἶναι γνωστὸν εἰς τινὰς ἐκ τῶν ἐχρηγωτέρων ἁγ. Πατέρων τῆς ἐν λόγῳ ἱερᾶς Μονῆς, ἣτις εἶναι πολὺ ἀρχαιότερα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος.

19 **Νικήτας.** Εὐρομεν ἐν χειρογράφῳ τῆς Βιβλιοθήκης Ῥυσίου (Ἀρετσούς) ἐν Βιθυνίᾳ. Ἀναφέρεται ὡς ἐπίσκοπος Φιλίππων εἰς τὰ 1098. Ἦτο πρότερον Ἀγγύρας.

20. **Ἰωάννης.** Οὗτος εἰς τὰ 1166 μ. Χρ. ὑπῆρξε Συνοδικὸς εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Κομνηνοῦ συγκροτηθεῖσαν Σύνοδον, συνυπογράψας τὸ πρακτικόν, τὸ ἀποβλέπον τὴν λύσιν τοῦ θεολογικοῦ ζητήματος, περὶ τῆς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ρήσεως «Ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστίν» ἐκφέρας τὴν ἀκόλουθον γνώμην· «Διπλοῦς ὢν ὁ Χριστὸς ἐκ θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως, μείζονα τὸν πατέρα εἶρηκε κατὰ τὴν ἀνθρώπινην καὶ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν πρὸς τὸν πατέρα τιμὴν Ἰσος ὢν αὐτῷ κατὰ τὴν θεότητα».

21. **Υάκινθος.** Οὗτος εἰς τὰ 1196 ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Κώδικος τῆς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης ὡς παραιτηθεὶς καὶ μετὰ τῶν πατέρων ἀσκήσας ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ, ἐν ἧ καὶ τὴν περιουσίαν του ἀφιέρωσε, διὰ τῆς ὁποίας ἡγοράσθησαν γαῖαι προσοδοφόροι παρὰ τὴν Ἐβδόμηστα καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη διετέλεσεν ὡς ἡγούμενος πολλὰς ἐπενεγκῶν μεταρρυθμίσεις καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μοναχῶν αὐξήσας ἀπὸ 84 εἰς 176. Πρακτικὸν ἀναφέρον τὰ ἀφιερῶματά του, εὐρίσκεται καταχωρημένον ἐν τῷ Κώδικι καὶ ἐπιβεβαιωμένον ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Νικοπόλεως (Νευροκοπίου) Ζηνοβίου, ὅστις ὑπογράφεται «ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Νικοπόλεως Ζηνοβίος.» Συνεπιβεβαιοῖ καὶ ὁ Ζιχνῶν Πολύκαρπος.

22. **Ἰλαρίων.** Οὗτος κατὰ τὸ ἔτος 1213 ἀναφέρεται ὡς ἐπίσκοπος Φιλίππων.

23. **Θεόδωρος.** Ὡς μητροπολίτης Φιλίππων ἀκμάσας τῷ 1260 μ. Χ. ἀπαντᾷ ἐν τοῖς χρονολογικοῖς καταλόγοις τοῦ Σεβ. ἁγ. Ἀμασειᾶς.

24. **Καλλίνικος.** Ἐν τοῖς χρονολογικοῖς καταλόγοις τοῦ Σεβασμ. ἁγ. Ἀμασειᾶς ἀπαντᾷ τῷ 1315 ὡς μητροπολίτης Φιλίππων. Κατὰ τὴν ταπεινὴν ἡμῶν γνώμην, ὢν οὗτος αὐτοκέφαλος μητροπολίτης Δράμας μέχρι τοῦ 1316 καθ' ὅ ἔτος ἀπέθανεν ἐν Δράμᾳ ἢ πολλὰ κτήματα ἔχουσα ἐκεῖ Εἰρήνην μήτηρ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, ἐδιωρίσθη ὡς μητροπολίτης Φιλίππων τῷ 1317 καὶ μετὰ τὸν διορισμὸν του τοῦτον, ἡ μητρόπολις Δράμας ἔγνωστον διὰ ποίας ἀφορμᾶς, λόγῳ ὅμως ἐπιδόσεως, προσηρητήθη τῇ μητροπόλει Χριστουπόλεως ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννου ΙΓ'.

25. **Σαμουὴλ.** Ἦτο πρότερον Νικοπόλεως (Νευροκοπίου) ὡς ἀναφέρεται ἐν χειρογράφῳ τῆς ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ Εἰκοσιφοινίσση Βιβλιοθήκης, πλὴν ἀχρονολογητῶς. Ὑπάρχει ἐν τῇ Μονῇ χειρόγραφόν του Ψαλτήριον.

26. **Γεννάδιος.** Ἐν τοῖς καταλόγοις τοῦ Σεβ. ἁγ. Ἀμασειᾶς, ἀπαντᾷ τῷ 1546. Ἐκ χειρογράφων του ὅμως εὐρισκομένων ἐν τῇ βιβλιο-

θήκη τῆς μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης ὑπ' ἀρ. 180, 172 καὶ 50 εἰς τὰ 1541 φαίνεται ὡς μητροπολίτης Φιλίππων. Πρῶτον ἦτο μοναχὸς μονάζων ἐν τῇ εἰρημένῃ ἱερᾷ μονῇ. Ἐπίσης εἰς τὰ 1550 φαίνεται ἐν ἑτέρῳ χειρογράφῳ ὡς μητροπολίτης Φιλίππων, ὥστε ἡ ἀρχιερατεία του διήρκεσε ἀπὸ τὰ 1540 ὡς ὑποθέτομεν μέχρι τοῦ 1550 ἴσως καὶ πλεόν τοῦ ἔτους τούτου.

27. **Ἀρίσταρχος.** Ἦκμασεν οὗτος εἰς τὰ 1564 διαδεχθεὶς τὸν Θεωνᾶ, προβιβασθέντα εἰς μητροπολίτην Θεσσαλονίκης.

28. **Ἀναστάσιος.** Ὁ ἀπὸ Μελενίκου γινόμενος Φιλίππων τῷ 1589.

29. **Παρθένιος.** Οὗτος εἰς τὰ 1604 εὐρίσκεται ὡς συνοδικὸς συνυπογεγραμμένος μετὰ τοῦ Χριστουπόλεως Συμεῶν εἰς τὴν συνοδικὴν ἐπιστολὴν, τὴν ἐκδοθεῖσαν ἐπὶ πατριάρχου Κων)πόλεως Ῥαφαὴλ περὶ καθαιρέσεως τοῦ μητροπολίτου Σερρῶν Ἰωάσαφ, παραγνωρίσαντος τὴν ἱεράν ἀποστολὴν του. Ἡ ἀναφέρουσα τὴν καθαιρέσιν αὐτοῦ πατριαρχικὴ ἐπιστολή, εὐρίσκεται ἐν τῷ Κώδικι τῆς μητροπόλεως Σερρῶν.

30. **Κλήμης.** Ὑποθέτομεν αὐτὸν ὡς διάδοχον τοῦ εἰρημένου Παρθενίου. Εἶνε ὁ τελευταῖος αὐτοκέφαλος μητροπολίτης Φιλίππων, ἀναφερόμενος ὡς τοιοῦτος τῷ 1606 ἐν τῷ Κώδικι τῆς μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης. Τῷ 1607, φαίνεται ὡς Συνοδικὸς συνυπογεγραμμένος μετὰ τοῦ Σερρῶν Θεοφάνους, τοῦ Ζιχνῶν Ἰακώβου, τοῦ Νευροκοπίου Δανιὴλ κλπ. εἰς ὑπόμνημα τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν Νεοφύτου πραγματευόμενον «Περὶ διαφορῶν Γαμικῶν Κεφαλαίων». Εἰς τὰ 1608 κατὰ μῆνα μᾶιον ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Νεοφύτου (τὸ β') κατόπι παραπόνων του, ἅπερ ὡς δίκαια δι' ἐπιστολῶν των ἐπιβεβαίωσαν οἱ ἐρωτηθέντες μητροπολίται Νευροκόπου, Περιθεωρίου καὶ Ξάνθης, προσέλαβεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του τὸ Πράβιον, ὃν τότε ἀπλούστατον χωρίον καὶ τὴν Αἰκισιάνην (τὴν Νικήσιανην), ἀποσπασθέντα πρῶτον ἐκ τῆς δικαιοδοσίας του. Τῷ δὲ 1614 τῇ ἐγγράφῳ πιστοποιήσει τῶν μητροπολιτῶν Σερρῶν Δαμασκηνοῦ, Ζιχνῶν Ἰακώβου (α), προσέλαβεν ὡς ἰδικά του πρῶτον καὶ τὰ χωρία Βασιλάκιον, Κουρτζοῦ, Ζυγοστό, Μπώμπλιανη, Πολύστυλον καὶ Δουκάλον. Τῷ αὐτῷ ἔτει (1614) εἶναι προσυπογεγραμμένος μετὰ τοῦ Σερρῶν Τιμοθέου καὶ Ζιχνῶν Ἱεροθέου ἐν Πρακτικῷ γινόμενῳ ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ τοῦ Τιμίου Προδρόμου παρὰ τὰς Σέρρας πρὸς ἐκλογὴν μητροπολίτου Νευροκοπίου. Ἦτο σφόδρα εὐερέθιστος καὶ φίλιος, ὅστις μετὰ πάλην τινὰ πρὸς τὸν Δράμας Νεόφυτον, κατόρθωσεν εἰς τὰ 1618 νὰ ἐνώσῃ τὴν ἑαυτοῦ μητρόπολιν Φιλίππων μετὰ τῆς Δράμας, ἢ δ' ὑπὸ τοῦ Leguin δεικνυομένη ἔνωσις ὡς συμβᾶσα τῷ 1720 ἐσφαλμένη εἶναι

(α') «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τόμ. Β', τεῦχος ΜΑ'.

31. **Ἀβέρκιος.** Οὗτος ὡς Φιλίππων καὶ Δράμας ἐδωρήσατο τῇ μονῇ Εἰκοσιφοινίσσης σίτον 4,000 ἄσπρων ἀξίας καὶ δι' ἀγορὰν ἀγροῦ εἰς Βοδίσταν (νῦν Βοδῶβιστα) ἑτέρας 6,000 ἄσπρων μαρτυρουμένης τῆς πράξεως (1626) ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Μελενίκου Χριστοφύρου παρευρεθέντος ἐνταῦθα.

32. **Ἰωάσαφ.** Οὗτος τῷ 1627 διεδέχθη τὸν Ἀβέρκιον, δύο μόνον ἔτη μείνας ὡς μητροπολίτης Φιλίππων καὶ Δράμας.

33. **Μελέτιος.** Οὗτος ὢν πρῶτον Δρύστρας, διεδέχθη τῷ 1629 τὸν εἰρημένον Ἰωάσαφ, διατελέσας ὡς μητροπολίτης Φιλίππων 8 ἔτη.

34. **Θεόκλητος.** Εἰς τὰ 1637 ἐγένετο μητροπολίτης Φιλίππων διαδεχθεὶς τὸν Μελέτιον. Ἦτον πρῶτον Ἱερομόναχος.

35. **Γεράσιμος.** Ἀπόθανόντος τοῦ Θεοκλήτου εἰς τὰ 1640 ἐδιωρίσθη ὡς διάδοχος ἐκείνου, ὢν πρῶτον Μέγας Ἀρχιδιάκονος. Εἰς τὰ 1651 καθήρηθη διότι ἐγκαταλείψας τὴν ἀρχιερωσύνην, μετὰ πόρνης γυναίκος συνέζη.

36. **Σωφρόνιος.** Εἰς τὰ 1652 διεδέχθη τὸν εἰρημένον Γεράσιμον καὶ μετὰ δύο ἔτη ἐγκαταλείψας τὰς ἐπαρχίας του, ἔζη πλέον ὡς μοναχός.

37. **Λαυρέντιος.** Εἰς 1654 διεδέχθη τὸν εἰρημένον καὶ μόλις μείνας ὡς Φιλίππων τρία ἔτη, ἐδιωρίσθη εἰς ἑτέραν ἐπαρχίαν.

38. **Ἀθανάσιος.** Οὗτος εἰς τὰ 1657 διαδεχθεὶς τὸν Λαυρέντιον, ἀπέθανεν ἐν τῇ Μονῇ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης, κηδευθεὶς ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Σερρῶν Κυρίλλου. Ἐν τῇ εἰρημένῃ μονῇ σῶζεται ἡ ἐπιτάφιος πλάξ αὐτοῦ.

39. **Γερμανός.** Τοῦτον ἀπαντῶμεν εἰς τὰ 1671 ὡς μητροπολίτην Φιλίππων καὶ Δράμας. Εἶχε πατρίδα τὴν Ξάνθην, μάλιστα δ' εἰς ἀνάμνησιν ἐδωρήσατο ἐν Εὐαγγελίον ἀργυρένδετον, ὅπερ σωζόμενον ἤδη ἐν τῷ ἐν Ξάνθῃ μοναστηρίῳ τῆς Καλαμιωτίσσης (Καλαμοῦς), φέρει ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς του τὰ ἐξῆς: «Τὸ παρὸν θεῖον καὶ ἱερόν Εὐαγγέλιον ἀφιερῶθαι εἰς τὴν ἁγίαν μονὴν τῆς Ὑπεραγίας μου Θεοτόκου Καλαμιωτίσσης, παρὰ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος Φιλίππων καὶ Δράμας Γερμανοῦ Ξανθίου διὰ μνημόσυνον καὶ εἰ τις βουλῆθῃ ἀποξενῶσαι αὐτό, νὰ ἔχη τὰς ἀράς τῶν ἁγίων Πατέρων.

Ἐν ἔτει αχγογ' Σεπτεμβρίου 30

Ἡ ἐκδοσις τοῦ ἐν λόγῳ Εὐαγγελίου φέρει τὸ ἔτος 1638.

Τὸν ἐν λόγῳ Γερμανὸν ὁ κ. Μαργαρίτης Γ. Δημίτσας ἀναφέρει ὡς τὸν τελευταῖον μητροπολίτην Φιλίππων (α'). Καθ' ἡμᾶς, δὲν εἶναι ὀρθὴ ἡ σκέψις αὕτη, ἀφοῦ ὁ ἴδιος Γερμανὸς ὑπογράφεται ὡς ἀνωτέρω φαίνεται «Φιλίππων καὶ Δράμας» οὐκ ὀλίγοι δὲ πρὸ αὐτοῦ τοιοῦτοτρόπως ὑπεγράφοντο, ἐξ οὗ δῆλον γίνεται, ὅτι οἱ οὕτω τιτλοφορούμενοι, δὲν ἦσαν καθαροί, ἢ αὐτοκέφαλοι μητροπολίται Φιλίππων. Ὡς τελευταῖος μητροπολίτης Φιλίππων δυνατὸν νὰ λογισθῇ ὁ Κλήμης (1606—1625).

40. **Νεόφυτος.** Ὁ ἀπὸ Πέτρας. Διεδέχθη τὸν εἰρημένον Γερμανὸν εἰς τὰ 1676. Αἱ μητροπόλεις ἢ αἱ ἐπαρχίαι Φιλίππων καὶ Δράμας ἐπὶ

(α') Μακεδονικά. Ἀρχ. Γεωγρ. Τοπογρ. Σελ. 547.

τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ σπουδαίως εἶχον πτωχεύσει, τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ ὀλοὴν ὀλιγοστεύοντος, ὅποτε προσητηθήσαν αὐταῖς καὶ αἱ ἐπαρχίαι: Ζιχνῶν καὶ Νευροκόπου. Ἐκτοτε διετηρήθη ὁ τίτλος «Φιλίππων Δράμας, Ζιχνῶν καὶ Νευροκόπου» ἀφαιρηθέντος τοῦ Νευροκόπου εἰς τὰ 1879 ὅπου, τῇ αἰτήσει τοῦ κυριάρχου μητροπολίτου Δράμας (1878—1889) ἐστάλη αὐτοκέφαλος ἀρχιεπίσκοπος καὶ κατόπι (τῷ 1888) μητροπολίτης.

41. Παρθένιος. 1721. Οὗτος ἐστὶν ὁ τελευταῖος Φιλίππων καὶ Δράμας, δηλαδή μετὰ τοῦτον αἱ μητροπόλεις ἦσαν Δράμας, Ζιχνῶν καὶ Νευροκόπου, τοῦ τίτλου «Φιλίππων» ἀπλῶς διατηρηθέντος καὶ μνημονευομένου μέχρι σήμερον κατὰ τὰς ἀρχιερατικὰς λειτουργίας. Ἀπὸ τοῦ 1726—1793, ὅποτε ἐγένετο ἡ ἐντελής καταστροφή τῆς πόλεως ταύτης, εἰς μόνον ἱερεὺς ὑπῆρχεν ἐκεῖ τῶν χριστιανικῶν οἰκογενειῶν, ἀριθμουμένων εἰς τὰ δάκτυλα!

ὑποθέτομεν ὅτι πάντες οἱ ἐπίσκοποι καὶ μητροπολίται Φιλίππων, ἀπὸ τοῦ Ἐρμά μέχρι τοῦ Παρθενίου (70—1721) ἀνέρχονται εἰς 110—120 καὶ ὅτι ἡ πόλις αὕτη ὑπὸ πυρκαϊᾶς κατεστράφη, ὡς δῆλον γίνεταί ἐκ τοῦ κατὰ τὸ 1876 τυχαίως ἀνακαλυφθέντος ἐκκλησιδίου τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ὄντος τοῦ περίξ αὐτοῦ ἐδάφους πεπληρωμένου ἐκ τεμαχιῶν ἀνθράκων. Ἐπειδὴ δ' ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ τοῦ ἐν λόγῳ ἐκκλησιδίου λέγομεν, ὅτι ἡ ἀγία καὶ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία μεγίστην ἔδειξε προθυμίαν πρὸς διάσωσιν αὐτοῦ δι' ὅπερ διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμὸν 577 καὶ ἡμερομηνίαν 9 φεβρουαρίου 1878 διαταγῆς αὐτῆς ἀποταθῆσα πρὸς τὸν τότε μητροπολίτην Δράμας Ἰωαννίκιον τὸν ἀπὸ Ἀγκύρας, διέταξεν αὐτόν, ἵνα σπεύσας εἰς τοὺς Φιλίππους, φροντίσῃ ὅ,τι ἔπρεπε εἰς προφύλαξιν καὶ περιποίησιν ἱεροῦ ἱστορικοῦ ἔχοντος ἀνακαλυφθέντος ἐν ἱστορικωτάτῃ πόλει καὶ ἀπεικονίζοντος διὰ τῶν ἐν αὐτῷ ζωηρῶν τοιχογραφικῶν λεπτομερῶς τὴν ἐν τῷ ΙΣ' Κεφαλαίῳ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων ἀναφερομένην διαμονὴν τοῦ Ἀποστ. Παύλου μετὰ τοῦ Σίλα, καθ' ἣν θεραπεύσας τὴν Πνεῦμα Πύθωνος ἔχουσαν παιδίσκην, διεβλήθη ὑπὸ τῶν κυρίων αὐτῆς πρὸς τοὺς στρατηγούς, ἐρραβδίσθη καὶ ἐφυλακίσθη, τὴν βάπτισιν τοῦ δεσμοφύλακος Στεφανᾶ καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, τὴν πλῆσιν τῶν πληγῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ τὰς ἄλλας λεπτομερείας, πλὴν δι' ἑλλειψιν ἑλαίου αἱ λαμπάδες τοῦ ἀγ. Δράμας εἶχον σθεσθῆ καὶ ὡς αἱ μωραὶ τοῦ Εὐαγγελίου Παρθέναι, ἔμεινεν οὗτος ἔξω τοῦ ἐκκλησιδίου, ὅποτε ὁ μητροπολίτης Ἐάνθης ὁ κατόπι Κορυτσᾶς, μετὰ ταῦτα Διδυμοτείχου καὶ νῦν εὐκλεῶς κατέχων τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Δράμας κ. Φιλίθεος ἀξιολόγως καὶ ἀξιεπαίνως ἐργάσθη, ὅπως ἐκδοθῆ αὐτοκρατορικὸν Φιρμάνιον πρὸς ἀνέγερσιν ἐνταῦθα μοναστηρίου καὶ τρόπον τινὰ φιλανθρωπικοῦ ἀσύλου διὰ τοὺς ἐντεῦθεν διερχομένους δυστυχεῖς ὁδοιπόρους, ἀλλ' ἔχοντος τὸ δικαίωμα τῆς ἐνεργείας τοῦ μητροπολίτου Δράμας, εἰς οὗ τὴν δικαιοδοσίαν ὑπάγεται ὁ τόπος οὗτος, ἔμεινε πᾶσα εὐγενὴς ἐνέργεια καὶ προσπάθεια τοῦ γείτονος μητροπολίτου Ἐάνθης Σεβ. κ. Φιλοθέου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ'

Διάφοροι πόλεις ἀρχαῖαι.

[1] **Λήτη ἢ Λιτύ.** Πόλις ὀνομαστὴ καὶ γνωστὴ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους διὰ τὸ πλησίον αὐτῆς ἰδρυμένον Λητοῦς ἱερόν. Ἐκεῖτο αὕτη μετὰ τοῦ ἐκ τῆς Κερκίνης (Σουλτανίτσας) πηγάζοντος μικροῦ ποταμοῦ Ἐγεδώρου (Γαλλικόν) καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, ἐκ τῆς ὁποίας 3 ὥρ. ὁδοπορικὰς ἀπέχει, εὕρισκομένη παραπλεύρως τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ. Ταύτην ἀναφέρει Στέφανος ὁ Βυζάντιος, ὁ Ἀρποκράτης, ὁ Πτολεμαῖος, Νικηφόρος ὁ Βρυέννιος κλπ. Ὁ Cousinier (Voyageen Macédoine vol 2 p) ἐσφαλμένως τοποθετεῖ αὐτὴν εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς κώμης Σωχό, ἐκ τῆς ὁποίας ἡ δημοσία λεωφόρος (Ἐγνατία ὁδός) δὲν διέρχεται. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς, ὁ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης ὑπαγόμενος ἐπισκοπικὸς θρόνος αὐτῆς, προσητηθή, κατὰ τὸν Ταφέλιον, εἰς τὴν ἀχυρωμένην Ῥεντίαν, ἣτις ὁδὸν ἡμέρας ἐκ τῆς Θεσπικῆς ἀπέτρε. Κατὰ καιροὺς εὕρισκουν ἐν τῇ ἐρειπωμένῃ Λητῇ σπουδαίας ἐπιγραφὰς καὶ ἄλλας ἀξιολόγους ἀρχαιοτάτης, αἵτινες ὁμιλοῦσι περὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτῆς. ὑποθέτομεν ὅτι ἦτον αὕτη ἀρχαιοτάτη Παιονικὴ πόλις, ἀνήκουσα εἰς τοὺς Λιμνοβίους, ἀν ἦναι πραγματικὴ ἡ γνώμη τοῦ κ Dethier φρονούντος, ὅτι τὰ νομίσματα ταύτης κερστανόντα Σάτυρον ἀρπάζοντα γυναῖκων, ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Λιμνοβίους.

[2] **Ἐδεσσα, Αἰγαί, Βοδενά.** Θάμβος, ἐκπληξὴν καὶ γοητεῖαν ἄφατον προκαλεῖ εἰς τὸν περιηγητὴν ἡ γραφικὴ καὶ ἔξοχος τοποθεσία, ἡ μετὰ δυσπεριγράπτου καλλονῆς καὶ λαμπρότητος ὑπὸ τῆς γονίμου καὶ μυστηριώδους φύσεως προικισθεῖσα καὶ εἰς ἣν εἰς παναρχαίους χρόνους ἰδρῦθη ἡ Ἐδεσσα κειμένη ἐπὶ μεγάλῳ γραφικῷ καὶ ὕψελῳ πλέον τῶν 300 ποδῶν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς πεδιάδος ὁροπέδιου ἀποτελοῦντος τὴν ὑπώρειαν τοῦ πρὸς βορρᾶν ἐκτεινομένου κλάδου τοῦ Βερμίου (Νίτσου).

Ἡ Ἐδεσσα μετωνομάσθη «Αἰγαί» ὁ Abel καὶ ὁ Born διὰ πειστικῶν μαρτυριῶν καὶ παραδειγματικῶν ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἀμφοτέρω τὰ ὀνόματα ταῦτα ἔνεκα τῆς πλησμονῆς τῶν ὕψ' ὧν διαρρεῖται ὕδατων ἡ πόλις, οὐδὲν ἄλλο σημαίνουσιν, εἰμὴ ὕδωρ, ἀλλὰ καὶ τὸ τρίτον ἢ τελευταῖον ὄνομα αὐτῆς «Βοδενά, ἢ Βοδινά» εἶτε ἐκ τοῦ Φρυγικοῦ ὀνόματος Βεδῶ, εἶτε ἐκ τῆς Βουλγορικῆς λέξεως Βόδα παρ' ἄλλους, ὕδωρ σημαίνει· καθότι διέρχεται τὴν πόλιν εἰς πολλοὺς διαιρούμενος κλάδους ἢ ἐκ τοῦ Νίτζου πηγάζων καὶ πρὸ τῆς κώμης Βλαδόβας διερχόμενος μικρὸς, ἀλλὰ καθαρὸς καὶ ψυχρὸς ποταμὸς «Βόδα» ὅστις κατακλύζει τὴν πόλιν καὶ ἐπὶ τέλους καταπίπτει ἐκ τοῦ ἀποτόμου ὕψους αὐτῆς διὰ μεγαλοπεπεσμένων καταρρακτῶν ἀπὸ προηγουμένως παρέχει οὗτος τὴν εὐεργετικὴν αὐτοῦ δύναμιν εἰς τὴν προσδοκῶσαν ἐργασίαν διαφόρων μύλων καὶ ἐργοστασίων κατερχόμενος ἀφρώδης καὶ ἀργυρόχρους εἰς τὴν βαθεῖαν καὶ μαγευτικὴν δευδρόφυτον ἐκ Τζιτζιφιῶν, Ἰτεῶν, Πλατάνων καὶ διαφόρων χόρτων πεδιάδων, ἐν ἣ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, τὸ πάλαι ἦσαν οἱ κῆποι Μίδου καὶ Γορδίου καὶ ἔνθα βίωον ἐν τοιοῦτοις παραδείσῳ τόποις ἐάλω ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ὁ Σιληνός.

Ἐλλείψει χώρου καταλλήλου, ἀδυνατοῦμεν ἐνταῦθα να περιγράψωμεν τὰς ἐντυπώσεις ἡμῶν, ἃς ἐγέννησεν ἐν ἡμῶν ἡ ἀποψὶς τῆς πόλεως, τῶν καταρρακτῶν καὶ τῶν περίξ καταρῦτων μερῶν, ἄπερ ἀπλήτως θεᾶται τις, εἶτε σιδηροδρομικῶς, εἶτε δι' ἵππου ἐκ τῆς διασχίζουσης τὴν πεδιάδα λεωφόρου, τῆς διαδόχου τῆς ἀρχαίας Ἐγνατίας ὁδοῦ ἀνερχόμενος τὴν εἰς Βοδενά ἄγουσαν ἀνωφέρειαν. Πολλοὶ πολλὰ ἔγραψαν καὶ καλῶς περιέγραψαν τὴν φυσικὴν καλλονὴν τῆς θέσεως τῆς ἄλλοτε ἐπιζήλου πρωτεύουσος τοῦ Μακεδονικοῦ Βασιλείου. Παρὰπέμπομεν τοὺς ἐνδιαφερομένους εἰς τὸν Χατζὶ Κάλφαν, εἰς τὸν Λεᾶκ, εἰς τὸν Ὁθ' Ἀβελ, εἰς τὸν Γκρίζεμπαχ, εἰς τὸν Δελακουλόσν, εἰς τὸν Μ. Κουζενέρν, ὅστις ἐν τῷ συγγράμματι του ἔχει καὶ εἰκόνα παριστώσαν τὴν λαμπρὰν θέσιν τῆς πόλεως ταύτης, ἐκ τῆς ὁποίας εἰς τὰ πέρατα τοῦ ὀρίζοντος φαίνεται, εὐδίας οὐτῆς, ἡ Θεσσαλονίκη καὶ αἱ καμπαὶ τοῦ κόλπου αὐτῆς.

Τὸ ἔτος τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐδέσσης εἶναι ἄγνωστον. Ἐὰν ὁμως παραδεχθῶμεν ὡς ἀκριβῆ τὴν πληροφορίαν, ὅτι ἡ πόλις αὕτη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείδου Καρά-

νου καταλαβόντος αὐτήν, κατὰ τὸν χρησμόν, ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν ἀγέλης αἰγῶν, ὠνομάσθη «Αἰγαί» τότε ἢ Ἐδεσσα εἶναι προγενεστέρα τοῦ Η' πρ. Χρ. αἰῶνος, ἀφοῦ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον (περὶ τὰ 812—815 πρ. Χρ.) μετωνομάσθη Αἰγαί.

Ἡ Ἐδεσσα ἦν πρωτεύουσα τοῦ ἀρχαιστάτου μικροῦ τότε Μακεδον. βασιλείου, ὁπόθεν, καθ' Ἡρόδοτον, οἱ Τημενίδαι ὀρμώμενοι, καθυπέτασαν καὶ τὴν ἄλλην ὁμώνυμον χώραν. Ἐπὶ Ἀρχελάου μετετέθη (413—399 πρ. Χρ.) ἡ ἔδρα τοῦ βασιλείου τούτου εἰς Πέλλαν, καίτοι τινὲς ἐκ τῶν νεωτέρων, ὡς ὁ Müller, ὁ Φορβίγερος, ὁ Σίκληρος κλπ. διατείνονται, ὅτι ἡ μεταθεσις τοῦ βασιλείου ἐγένετο κατόπιν ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου Β' ὅστις τῷ 336 πρ. Χρ. τελῶν ἐν Αἰγαίς μεγαλοπρεπέστατα τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Κλεοπάτρας μετὰ τοῦ γυναικαδέλφου Ἀλεξάνδρου βασιλέως τῆς Ἡπείρου, κατὰ τὸν Διόδωρον, τὸν Ἀριστοτέλην, τὸν Ἀθηναῖον κλπ. ἐκίρρυε πολυήμερον διασκευαστικῶτάτην ἑορτήν, καθ' ἣν προπορευομένων αὐτοῦ τῶν ἀνωτέρων λειτουργῶν, τῶν σωματοφυλάκων καὶ τῶν ἀπειρῶν ἐπισήμων ξένων τῶν προσκληθέντων ὡς φίλων καὶ συμμαχῶν του εἰσῆλθον εἰς τὸ θέατρον, εἷς σωματοφύλαξ αὐτοῦ, ὁ ἐξ Ὀρεστίδος τῆς Μακεδονίας Πausanίας ἐνεδρεῦεν καὶ ὀρμήσας, ἀφῆρεσε τὴν ζωὴν αὐτοῦ διὰ Κελτικῆς μαχαίρας, ὅστις ἀποπειραθὲς νὰ δραπετεῦσῃ, προσεβλήθη ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων Λεωννάτου καὶ Περόδικου, ὁ δ' ὑπερανθρώπως ἀγωνισθεὶς πρὸς αὐξήσιν τοῦ βασιλείου του ἐνδοξος βασιλεὺς ἐτάφη ἐν τῷ πολυτελεστάτῳ νεκροταφείῳ τῆς πόλεως ταύτης.

Ἐκ τοῦ Διοδώρου, τοῦ Πλουτάρχου καὶ ἄλλων πληροφορούμεθα, ὅτι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπῆρχεν ἰδιαιτέρον νεκροταφεῖον, ἐν ᾧ ἐθάπτοντο μόνον οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν καὶ οἱ τοὺς τάφους τούτους ἀνώρουζαν οἱ Γαλάται, οὗς Πύρρος, ὁ τῆς Ἡπείρου βασιλεὺς ὠδήγησεν εἰς Μακεδονίαν κατ' Ἀντιγόνου τῷ 274 π. Χρ. Καὶ τὰ μὲν ἐν τοῖς τάφοις ἀνευρεθέντα χρήματα διήρπασαν, τὰ δὲ ὅσα τῶν τελευτηκότων διέριψαν. Ἐπιγραφαὶ ἀρχαίαι τῆς πόλεως ταύτης εὐρίσκωμεν ἐν τοῖς Συγγραμμάσι τοῦ Leak, Delacoulonch, Cousinéry κλπ.

Ἡ πόλις αὕτη καὶ πρότερον καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὡς πληροφορούμεθα ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐκ διαφόρων ἐθνῶν πολλὰ ὑπέστη θεινὰ καὶ ὄχι τόσον ὑπὸ τῆς κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα προσωρινῆς κυριαρχίας τῶν Βουλγάρων, ὅσον ἐκ τῆς κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα πολιορκίας, ἣν ἀπὸ τοῦ 1335—1351 δεῖκα καὶ ἐξ ὅλα ἐτη ἐκράτησεν ὁ Κράλης τῆς Σερβίας, ὅστις ἐν καιρῷ ψυχροτάτου χειμῶνος κυριεύσας αὐτήν, παρέδωκεν εἰς τοὺς στρατιώτας του πρὸς λεηλασίαν, ἀρπαγὴν καὶ ἐμπρησμόν, ὁπότε οἱ τὰ πρῶτα φέροντες ἐκ τῶν κατοίκων, γυμνοὶ καὶ ἐλεεινοὶ φεύγοντες, κατῴρωσαν εἰς Βέροιαν νὰ φθάσωσι καὶ σωθῶσιν.

[3] Πύδνα. Ἡ ἀποικίσις τῆς Πύδνης περὶ τὸν Η' πρ. Χρ. αἰῶνα ὑπὸ Ἐρετριέων ἐγένετο. Τρεῖς ὅλους αἰῶνας (μέχρι τοῦ Ε' πρ. Χρ. αἰῶνος) μείνασα ἐλευθέρη, ἐγένετο κατόπιν ὑποτελής εἰς τοὺς Μακεδόνας καὶ μετὰ ταῦτα περὶ τὰ 413—399 πρ. Χρ., διῆλθεν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Ἀρχελάου, ὅστις ὑπέχρεωσε τοὺς κατοίκους ν' ἀπομακρυνθῶσι τῆς παραλίας 20 στάδια μεσογειότερον, ἀλλ' ἀκολούθως (394 πρ. Χρ.) προσῆλθεν ἡ πόλις τῇ τῶν Ἀθηναίων συμμαχίᾳ καὶ μετὰ ταῦτα ἀπαλλαγείσα, μετόκησε πάλιν εἰς τὴν παραλίαν, ἣς τὴν λαμπρὰν θέσιν ἐκτιμήσας ὁ τοῦ Μ' Ἀλεξάνδρου πατὴρ, τὴν ἠξίησε, τὴν ἐκαλλώπισε καὶ τὴν ὠχύρωσεν, ἐν ἣ ἡ πέμπτη σύζυγος του Ὀλυμπίης (ἡ πρότερον Μυρτάλη) καταφυγούσα, ἵνα προφυλαχθῆ ἐκ τοῦ Κασσάνδρου, ἐδρε τὸν θάνατον σφαγεῖσα ὑπὸ 20) στρατιωτῶν αὐτοῦ, ἣ λιθοβοληθεῖσα, ἀφοῦ προηγουμένης (316 πρ. Χρ.) ἐταλαιπωρήθη αὕτη δι' ἀποκλεισμοῦ καὶ πείνης. Ἀργότερον (τῷ 169 πρ. Χρ.) ἡ Πύδνα ἐχρησίμεισε μεγάλως εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἐνεργείας τοῦ Περσέως μετὰ τῶν Ῥωμαίων, ὅστις πρὸ ταύτης τῷ 168 συνάψας μάχην, κατετροπώθη, ὡς εἶδον οἱ ἀναγνώσται εἰς τὸ Β' Μέρος τοῦ ἀνὰ χεῖρας Βιβλίου. Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἡ Πύδνα ὠνομάζετο Κίτρος, ἣτις μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων, κατέστη τιμάριον καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἀναφέρεται ὡς ἔδρα τοῦ πρώτου ἐπισκοπικοῦ θρόνου ὑπὸ τὸν Μητροπολιτικὸν θρόνον Θεσσαλονίκης. Ὁ Ἐπιτομεὺς τοῦ Στράβωνος (ἐν Βιβλ. VII) λέγει «ἐν ἣ (ἐννοεῖ Πιερία) καὶ πόλις Πύδνα, ἣ νῦν Κίτρον καλεῖται» ἐξ οὗ δῆλον γίνεται, ὅτι ἡ ὀνομασία αὕτη (Κίτρον) δὲν εἶναι τῶν νεωτέρων χρόνων

ὡς τινες διατείνονται. Ὁ δὲ Καντακουζηνὸς ἀναφέρει Ἀκρόπολιν τῆς πόλεως Κίτρον. Ὁ κ. Heuzey ὀρίζει τὴν θέσιν τῆς Πύδνης μετὰ τῆς θέσεως Παλιγκίτρον καὶ τοῦ ὄρμου τῆς Κίτρον.

[4.] Βέροια. Ἡ προσηρικὴ αὕτη πόλις, ἡ εἰς τοὺς Μηδικούς χρόνους ἀναγομένη καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Μακεδονικῇ ἐπαρχίᾳ Ἡμαθία ὑπάρχουσα καὶ Βέροια καλουμένη, ἀπὸ τῶν ἀρχαιστάτων χρόνων ἄχρι σήμερον διαφυλάξασα τὸ ἴδιον ὄνομα, οὕτινος διπλῆ ὑπάρχει γραφὴ «Βέροια» μὲν παρὰ Θουκυδίδῃ (α') Στράβωνι (β') καὶ Στεφάνῳ Βυζαντίῳ (γ'), «Βέροια» δὲ παρ' Αἰλιανῷ (δ'), Πτολεμαίῳ (ε') καὶ Κωνστ. Πορφυρογεννήτῳ (ς') καὶ ἐν Ἐπιγραφῆσι αὐτῆς—δύω τῶν αὐτῶν παρετηρήσαμεν—ΒΕΡΟΙΑ ἀναγινώσκειται, κεῖται ἐν ταῖς ὑπὸ ὑμῶν τοῦ καταφύτου, τοῦ περιρρύτου καὶ πρὸς μεσημβρίαν καθήκοντος κλάδου τοῦ Βερμίου, τοῦ μέχρι μὲν τῆς Ναούσης ὀνομαζομένου «Τούλα» περαιεῖται δὲ «Δόξα» καὶ «Ξηρολεῖβαδο» καὶ οὐ μακρὰν τοῦ ποταμοῦ Ἀλιάρχμονος ὑπάρχουσα, ἣτις, ὡς ἡ πόλις Ἐδεσσα (Αἰγαί, Βοδενά) καὶ αὕτη διαρρεῖται ὑπὸ ποτομίσκου, ὃν ὁ Forbiger ἀποδέχεται ὡς τὸν τοῦ Αἰλιανῷ «Ἀστράτον», ὅπερ ἐσφαλμένον καὶ ὅλως ἀσυμβίβαστον ἡμεῖς θεωροῦμεν· καθότι ὁ ἐν λόγῳ ποταμίσκος κατὰ τὸν Συγγραφέα τοῦτον ῥεεῖ ἐν μέσῳ Βεροίας καὶ Θεσσαλονίκης καὶ ὡς τοιοῦτος, ὅχι ποταμίσκος, ἀλλὰ ποταμός, εὐρίσκωμεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς μετὰ τὴν δύο τούτων πόλεων ὁδοῦ εἶναι ὁ Ἀζιός. Ἐπίσης καὶ ἡ γνώμη τοῦ Leake φαίνεται ἡμῖν ἐσφαλμένη ταυτίζοντος τὸν Ἀστράτον τοῦτον τῷ Ἀλιάρχμῳ ποταμῷ.

Ἡ Βέροια κειμένη ἐφ' ἱκανοῦ ὕψους, γραφικὴν παρέχει, ὡς ἡ πόλις Βοδενά θέαν, ἔκπλαται δέ, διὰ τὰ λαμπρὰ φυσικὰ πλεονεκτήματά της, ὑπῆρξεν ἐπιφανῆς καὶ ἐπιζήλος. Ἀναφέρεται κτίσμα Ἰηρώς τινος Φέρητος, ἡ ὑπό τινος νυμφῆς Βεροίας, θυγατρὸς Βέρητος τινος υἱοῦ τοῦ Μακεδόνα (ζ'). Ὡς ἀρχαίτατοι οἰκῆτορες αὐτῆς ἀναφέρονται Θρακῆς τινες (Βρύγες) (η). Μετὰ τούτους μεταναστεύσαντες εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, κατεκτήθη ἡ πόλις ὑπὸ τῶν πρώτων βασιλέων τῆς Μακεδονίας, ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου κατακτηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, παρεδόθη τῷ συμμαχῷ αὐτῶν Περόδικῳ τῷ Β' μείνασα ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Μακεδόνων μέχρι τῷ 168 πρ. Χρ. ὁπότε διὰ προδοσίας, κατὰ τὸν Λίβιον, παρεδόθη ὑπὸ τῶν εἰρημένων τῶν Βεροιαίων τῷ Ῥωμαίῳ Ὑπάτῳ Αἰμιλίῳ Παύλῳ κατατροπώσαντι τὸν τελευταῖον βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας Περσέα πλησίον τῆς γείτονος Πύδνης. (16ε Μέρ Β' σελ. 137).

Οἱ Ῥωμαῖοι διαίρεσαν τὴν Μακεδονίαν εἰς 4 τμήματα, κατέταξαν τὴν Βέροιαν εἰς τὸ τρίτον τμήμα, οὕτινος (μετὰ τῆς Ἐδέσης καὶ Πέλλης αὕτη πρωτεύουσα ἦτο (θ')) καὶ κατὰ τὸν 5' μ. Χρ. αἰῶνα ὁ αὐτ. Νέρβας ἔδωκεν εἰς τὴν Βέροιαν τὸν τίτλον Μητροπόλεως, ἀντικαταστήσασα τὴν ὑπὸ τῶν βερβάρων Δαλματῶν καὶ Παννονίων καταστραφεῖσαν Πέλλαν, ὁ δ' αὐτ. Φιλίππος 3 Ἀραψ (240—249 μ. Χρ.) συνεχῶς ἐπισκεπτόμενος τὴν Μακεδονίαν, ἤρχετο καὶ ἀνεπαύετο ἐν Βεροίᾳ, ἐν ἣ διαφόρους, ἀγῶνας καὶ πανηγύρεις ἐτέλει.

Ἐπίσης καὶ πολὺ πρότερον, μετὰ τὰς ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Φιλίππων, μετὰ τῶν Ἀριστοκρατικῶν καὶ Δημοκρατικῶν Ῥωμαίων τῷ 42 πρ. Χρ. διεξαχθείσας μάχας, ἡ ἐπικρατήσασα Τριανδρία τῶν Ἀριστοκρατικῶν, ἐκίρρυε τὴν Βέροιαν πόλιν ἐλευθέρην, ἐπὶ δὲ Διοκλητιανοῦ καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ὁπότε ἡ Μακεδονία εἰς δύο τμήματα εἶχε διαιρεθῆ, ἡ Βέροια ἀνήκεν εἰς τὸ Α' οὕτινος ἡ πρωτεύουσα ἦτον ἡ Θεσσαλονίκη. Καθ' ὅλους τοὺς πρὸς ἑλθόντας αἰῶνας ἡ πόλις αὕτη τῆς Μακεδονίας διέπρεψε καὶ ἀκμαία ὑπῆρξεν. Ὁ Καμενιάτης (ι') καὶ ὁ Tafel (ια') λέγουσιν ὅτι ἡ Βέροια καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα διετέλεσεν ὀχυρὰ καὶ ἐπιζήλος κατὰ δὲ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, μετὰ τῶν Παλαιολόγων καὶ τοῦ Κράλη τῆς Σερβίας σπουδαῖα ἀνενεργεῖται ἐγένοντο διατηρήσαντες αὐτὴν ἐπὶ πολλὴν δι' ἰδιαιτέρου Ἀρχοντος Δουκός (ιβ) Πολλαχοῦ τῆς πόλεως ταύτης ἀπαντῶσιν ἴχνη τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου αὐτῆς. Ἐπιγραφαὶ πολλαὶ καὶ διαφοραὶ τῆς τ' ἐλ-

(α') Θουκ. Α' 61. (β') Στρ. Ζ', ἀπ. 26.—(γ') Στ. Βυζαντ. ἐνλ. Βέροια.—(δ') Αἰλιαν. XV. 1.—(ε') Πτολεμ. 111, 13, 39.—(ς') Στέφ. Πορφυρ. περὶ θεμ. ἀτ. 11, 2, 49.—(ζ') Στέφ. Βυζ. ἐν λ. Βέροια.—(η') Στράβ. Ζ' 330, 25.—(θ') Tit. Liv. 45, 29.—(ι') Καμενιάτ. 6, 9, 14.—(ια') Tafel Thessalon. LVI.—(ιβ) Κεδρηγός σελ. 75.—Καντακουζην. Κ. 18.—Νικηφ. Γρηγορ. 13, 5.

ληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, συντρίμματα Ἀγαλμάτων, Ἀναγλύφων, στύλων, στηλῶν μαρμαρίνων καὶ λείψανα ἀρχαιοτάτου περιτειγίσματος, ἐφ' ὧν ἠγέρθησαν νεώτερα, εἰς διαφόρους ἐποχὰς ἀνήκοντα, ἐξ ὧν τὰ τελευταῖα εἶναι ἔργη τοῦ Κράλη. ὅστις ἐπεχείρησε νὰ καταστήσῃ τὴν πόλιν δυσάλωτον διὰ τῆς ἀνεγέρσεως ἰσχυρῶν ὀχυρωμάτων, ἧτις καὶ τῷ 579 μ. Χρ. ὡς ἀναφέρει ὁ κ. Isambert ἦσαν ὀχυρωμένη. Πρὸ αὐτῆς κατετροπώθη ὁ Χάνης τῶν Ἀθῶρων.

Ὁ Μ. Cousinéry καὶ ὁ Delacoulonche πραγματεύονται περὶ Βερροῖας Ὁ δευτέρος ἀναφέρει τὴν πιθανὴν ὑπαρξιν ναοῦ Ἀφροδίτης ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Ἡμεῖς εἶδομεν ἐπιγραφήν αὐτοῦ, ἐξ ἧς πληροφοροῦμεθα, ὅτι ὑπῆρχε καὶ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, πιστεύομεν δ' ὅτι ἡ πόλις αὕτη κατὰ τοὺς εἰδωλοατρικούς χρόνους ἔγεμε διαφόρων εἰδωλοατρικῶν ναῶν. Οἱ κάτοικοι ἦσαν φιλόθεοι, φιλόθρησκοι, εὐσεβεῖς. Διεπρέψεν ἡ Βερόια κ' ἐκκλησιαστικῶς, τιμήσας αὐτὴν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅστις προελθὼν ἐκ Φιλιππῶν εἰς Θεσσαλονικὴν μετὰ τοῦ Ἀποστόλου Σίλα καὶ Τιμοθέου, ἐσύστησε τὴν πρώτην ἐκκλησίαν ἐνταῦθα. Ἦδεν ὁ μέγας τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος ἀγρὸν λαμπρὸν, ἐν ᾧ ἠύδοκίμησεν ὁ βίφθεις σπόρος τῆς Χριστιανισμοῦ. Ὡς τότε καὶ σήμερον οἱ Χριστιανοὶ εὐσεβεῖς κ' ἐνάρετοι τυγγάνουσιν ἐν Βεροῖᾳ ἐν ἡ παραπλεύρως ὀθωμανικοῦ νεκροταφείου μὲν εἰδείθη τοπίον τι κατάρυτον ἐκ γλῶσς πρασίνης καὶ σκιαζόμενον ὑπὸ παναρχαίων κυπαρίσσω, αἱτινὲς εἰσι θανάτου καὶ μελαγχολίας σύμβολα, εἰς ὅ, ὡς μετὰ πεποιθήσεως λέγει ἡ παράδοσις, ἰστάμενος ὁ οὐρανὸβίμων Παῦλος, ἐδίδασκεν εἰς τοὺς ἀγαθοὺς Βεροεῖς τὴν θρησκείαν τοῦ Ἐσταυρωμένου Χριστοῦ. Τὸν τόπον τοῦτον καὶ οἱ ἀγαθοὶ κ' εὐσεβεῖς Ὀθωμανοὶ ἐκ παραδόσεως, ὡς ἱερὸν φυλάττουσι καὶ τιμῶσι.

Ὁ ἐπισκοπικὸς θρόνος τῆς Βεροῖας ἦν ἄλλοτε ὑποτελής τῷ Μητροπολιτικῷ θρόνῳ Θεσσαλονίκης, κατὰ δὲ τὴν I' ἢ ΙΑ' αἰῶνα τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπικράτειαν αὐτῆς διεχώριζεν ἀπὸ τοῦ τῆς Θεσσαλονίκης ὁ Ἀξιὸς ποταμὸς. Ὡς ἐν Φιλιππῶν καὶ Θεσσαλονικῆ καὶ ἐν Βεροῖᾳ ἡ ἰδρυσις τῆς πρώτης ἐκκλησίας ἐνωρὶς ἐγένετο καὶ ἴσως μέχρι τοῦ Ε' αἰῶνος ὁ ἐκκλησιαστικὸς θρόνος αὐτῆς ὑπῆρχεν αὐτοκέφαλος.

Περὶ πληθῆος ἐπιγραφῶν, ἀγαλμάτων, ἀναγλύφων, στύλων, στηλῶν μαρμαρίνων, περιτειγισμάτων, ὑπερῶν ἐκκλησιῶν κλπ ἤμεθα ἀναγκαζόμενοι νὰ μὴ ἀναφέρωμεν τι σήμερον, ἐπιφυλασσόμενοι ἀλλαγῶν νὰ πραγματευθῶμεν.

[5.] **Κίτιον.** Τινὲς συγγέουσι τὴν πόλιν τῆς Ἡμαθίας Κίτιον μὲ τὴν δμῶννον πόλιν τῆς Κύπρου, τὴν κειμένην μεσημβρινῶς μεταξὺ Σαλαμῶνος καὶ Πάφου, ἐν ἧ ἐγεννήθη καὶ ὁ περίφημος Στωϊκὸς φιλόσοφος Ζήνων. Τὸ ἡμέτερον Κίτιον, εἰς ὃ ἐσραχμένως οἱ κ. Mannert Forbiger καὶ ἄλλοι τοποθετοῦσι τὴν Κύρρον περιώνυμον ἐν τῇ θρησκείᾳ τῶν Μακεδόνων διὰ τὴν λατρείαν τῆς Ἀθηνᾶς, τὴν μνημονευομένην ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου, ἐξ οὗ θετικώτατα πληροφοροῦμεθα, ὅτι αὕτη ἔκειτο πλησίον τῆς Πέλλης, ἀναφέρεται μόνον ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου καὶ τοῦ Τίτου Λιβίου, ὅστις ὀρίζει αὐτὸ ὡς μέρος, ἐν ᾧ ἐγένετο ἡ συγκέντρωσις τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως τοῦ τελευταίου τῆς Μακεδ. βασιλείας, ὑπόθεν αὕτη διηρῆθη εἰς Πύδναν διὰ τὰ περαιτέρω... Ἐκεῖτο τὸ Κίτιον κάτωθεν τῆς Ναούσης καὶ μάλιστα κάτωθεν τῶν λαμπρῶν ἐργαστασιῶν (Νηματουργείων) ἐκτεινομένη πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς ἀκμαζούσης ἤδη οἰνοπαραγωγῆ πόλεως. Ἡ σκαπάνη καὶ τὸ ἄροτρον ἐξηρνήσαν τὰ ἐναπολειφθέντα ἔργη τοῦ Κιτίου, ἐξ ὧν εἰς τριῶν μέτρων βάθος, ἐντὸς τῆς δευροφύτου καὶ τῆς καλλιεργουμένης γῆς δυνατὸν πολλὰ νὰ εὐρεθῶσι.

Ὡς ἄλλαι πολλαὶ πεδιναὶ πόλεις κείμεναι παραπλεύρως ὁδῶν διαβατικῶν ὑπὸ ἐπιδρῶμεν ἠφανίσθησαν, οὕτω καὶ τὸ Κίτιον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐρημωθὲν, οἱ κάτοικοι αὐτοῦ ἀνῆλθον τὰ ὑψώματα καὶ εἰς τὰς ὑψηλοτέρας ὑπωρείας τοῦ καταφύτου, τοῦ μαγευτικοῦ καὶ περιρρύτου Βερμίου ὄρους (Τούρλα) ἐκτίσαν νέαν πόλιν, ὥστε οἱ νομοταγεῖς, οἱ φιλότιμοι καὶ φιλόξενοι Ναουσαῖοι, εἶναι ἀπθῆνοι Κιτιέων.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ

Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς πέριξ.

Φανάριον.

†	Ἡ Α. Θ. Π. ὁ Οἶκου. Πατριάρχης Κύριος Κωνσταντῖνος Ε'	15
†	Ἡ Α. Σεβασμιότης ὁ ἄγ. Δέρκων Κύριος Καλλίνικος	8
†	» » ὁ ἄγ. Ἀμασειᾶς Κύριος Ἀνθίμος	5
†	» » ὁ ἄγ. Βερροῖας Κύριος Κωνσταντῖος	5
†	» » ὁ ἄγ. Σωζουαγαθουπόλεως Κύριος Παρθένιος	5
†	» » ὁ ἄγ. Χαλδεῖας Κύριος Γερβάσιος	5
†	» » ὁ ἄγ. Μαρωνείας Κύριος Ἰωακείμ	5
†	» » ὁ ἄγ. Σηλυβρίας Κύριος Κωνσταντῖος	5
†	» » ὁ ἄγ. Σερβίων καὶ Κοζάν. Κύριος Κωνσταντῖος	5
†	» » ὁ ἄγ. Ἐλευθερουπόλ. κύριος Διονύσιος	5
†	» » ὁ ἄγ. Κυζίκου κ. Κωνσταντῖνος	6
†	Ἡ Α. Ἐξοχότης ὁ Κύριος Ἀβραὰμ Βαπορίδης ἐφεντής	10
†	Ὁ Ἀντιπρ τοῦ Π. Τάφου Παν. ἄγ. Διοκίσειας κ. Νικόδημος	5
†	Ὁ Πανιερ. ἄγ. Μιλιτουπόλεως κ. Ἰωακείμ	2
†	Ὁ Πανιερ. ἄγιος Λευκῆς κ. Πολύκαρπος	2
†	Ὁ Πανιερ. ἄγ. πρῶν Μυρισφύτου κ. Κωνσταντῖνος	2
†	Ὁ Μέγας Πρωτοσύγκελ Παν. κύριος Χρυσόστομος	3
†	Μέγας Ἀρχιεπίσκοπος Παν. Κύριος Λαυρέντιος	2
†	Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἱερῆς Συνόδου Παν. κ. Φωτίος	2
†	Ἀρχιεπίσκοπος Πανος. Ἀρχιμ. κ. Ἰωακείμ Φορόπουλος	2
†	Μέγας Σύγκελλος Πανος κ. Νικόδημος	1
†	Ἡγούμενος τοῦ Μ. Σπηλαίου Ἀρχιμ. Παν. κ. Νικόδημος	1
†	Ἡγούμενος Ἱερῆς Μονῆς Ἀραδίου Ἀρχιμ. Παν. κύρ. Γαβριήλ	2
†	Δευτερέων Ἱεροδιάκονος κ. Παρθένιος	1
†	Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Μ. Πρωτοσυγκελ. ἱεροδ. κ. Ἀνθίμος Ὁσφάνιδης	»
†	ὑπογραμ. τῆς Ἱερῆς Συνόδου ἱεροδ. κ. Γεννάδιος Ἀλεξιάδης	»
†	Ταμίσις τοῦ Πατριαρχ. κ. Συμεὼν Παπαδάκης	»
†	Ἀρχιεπισκοπικὸς τοῦ Πατριαρχ. Τυπογραφεῖου κ. Ἰάκ. Βασιλάδης	»
†	Πρωτοψάλτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας κ. Γεώργιος Βισλάκης	»
†	Α' Δομῆστικος κ. Ἰάκωβος Ναυπλιώτης	»
†	Ἱεροδιάκονος τῆς Α. Θ. Παναχ. κ. Νικηφόρος	»
†	Ὁ κ. Θ. Γεωργιάδης ἱατρὸς	1
†	» Ἄλ. Μελαγγρινὸς	»
†	» Ν. Βασιλειάδης	»
†	» Κωνστ. Ν. Ὁμωμάδης μυρεψός	»
†	» Ἄλ. Βασιλειάδης φαρμακ.	»
†	» Δ. Γαλιτιάδης φαρμακοποιὸς	»
†	» Δημ. Καμπερίδης	»
†	» Γ. Π' Δημητρίου Ῥαδολεῖθ.	»
†	» Α. Β. Καλλίφρων βιοπώλ.	3
†	» Ἰορδ. Κιουρικτηπασόγλου	2
†	» Κ. Α. Ψάχος πρωτοψάλτης	»
†	» Μενέλαος Γαυρίδης	»
†	» Βλαδίμηρος Μιχαηλίδης	»
†	» Χρῆστος Β. Χατζόπουλος	2
†	» Παναγιώτης Ἰωαννίδης	1
†	» Λυσίμαχος Π. Μαυρίδης	»
†	ὁ Ἱερομ. κ. Διον. Α. Ταταρίδης	»
†	ὁ κ. Νικόλαος Δίπης	1
†	» Σπῦρος Κατρνίδης	»
†	» Γεώργιος Ι. Βαμβακίδης	»
†	» Χαράλαμπος Ζέκκας	»
†	» ἡ κ. Ἀσπασία Λαζαρίδου διευθ. Παρ.	»
†	ὁ κ. Χρῆστος Τσάτσος φαρμακοπ.	2
†	» Ν. Βάττη	2
†	» Βασίλειος Κούλας	1
†	» Χρῆστος Ζαφειρόπουλος	»
†	» Στέφανος Ν. Τσοῦκας	»
†	» Φωτίος Ζαφειρόπουλος	»
†	» Δ. Γαϊτανάκης	»
†	» Βλαδίμηρος Μιρμύρογλου	»
†	» Ξενοφῶν Δημητριάδης	»
†	» Γεώργιος Σκόνη	»
†	» ὁ Πανος. ἄρχιμ. κ. Γαβριήλ	»
†	» Τσερπίσταλης	»

Μπαλατάς.

Ὁ ἀντιπρόσ. τοῦ Ὁρους Σινᾶ πα-
νος κ. Γαβρ. Μαλαφούρης 1
δ κ. Ξενοφῶν Ποτούς 2
» Ἀλεξάνδρος Παπα Κυριάκου »
» Ἰωάννης Κωνσταντινίδης . »
ἡ κυρ. Λεσβία Κυριακοῦ »
ἡ κυρ. Λευκοθέα Ταρλίδου »
δ κ. Σαράντης Τσαουσόπουλος . . . »
» Ἀλεξάνδρος Κ. Πετρίδης . . . »

Ξυλόπορτα, Ἐγροί-Καπί.

Ὁ Ἀντιπρ. ἄγ. Ὁρους τοῦ Ἄθω
Πανος κ. Χαραλάμπ. Διονυσιάτης 2
δ κ. Ἀμβρ. Δενηρόνης Ἰθρίτης . 1
» Β. Ν. Ἀδαμίδης »
» Ι. Βέλης διδάσκαλος »
» Π. Παρισιαῖδης »
» Κωνστ. Καρατζῆς »

Μουχλίον, Φωτηοᾶς.

Ὁ κ. Ἰάκωβος Ἀγγελίδης 1
» Μ. Πασγαλίδης »
» Θεμιστοκλῆς Καλωταῦτος . . . »
» Ν. Φερμανόγλου ἱατρὸς »
» Ἀλεξάνδρος Κ. Πετρίδης »
δ αἰδ. ἱερεὺς κ. Νικόλ. Ὀλύμπιος . . »
δ κ. Δημ. Π. Μπαλαμπάνης »
» Γεώργιος Γαῖτανίδης διδάσ. »
» Νικόλαος Σ. Φωτιᾶδης »
» Δημ. Α. Πετρίδης »

Ἀζουμπαλίον.

Ὁ Πανος κ. Πολύκαρπος πρόιστ. 1
δ κ. Θ. Πανίδης διευθ. σχολ. »
» Α. Φ. Ἰσαακίδης »
Μτ Ed. Bradjoti »
ἡ κυρ. Μαρία Γ. Τεριακίδου διευθ. »
δ κ. Νικόλαος Παληοκρασῆς φαρμ. »
» Πολύβιος Μορφιαῖδης »
» Νικόλαος Ἐλευθεριάδης »

Βεφὰ Μεϊδιάν.

ἡ Μακεδονική Ἀδελφότης 5
δ αἰδ ἱερεὺς κ. Ζήσης Φωτιᾶδης 1
» κ. Κωνσταντῖνος »
δ κ. Γεώργιος Ἀποστολίδης φαρμ. »

Λαδόσκαλα, Λεμονάδικα

Ζινδὸν καποῦ.

Ὁ κ. Ἀντώνιος Δ. Φραντσῆς 1
» Μιχαήλ Κ. Βελισάριος »
» Γρηγ. Εὐθυμιάδης φαρμακ. »
» Ν. Δεστονιάνος »
» Δημ. Κουτζεζηκόπουλος »
» Ἰωάννης Παπαγρηγορίου »

δ κ. Λεωνίδα Β. Καλλίφρονος 3
» Χρῆστος Α. Γαϊτάνος 1
» Θεόδωρος Γραμματ. Ῥύτιος »
» Χαραλάμπ. Καλιοντζόγλου »
» Παναγ. Δ. Παπουτσάκης »
» Κωνσταντῖνος Θεοφιλίδης »

Σιρκετζή.

Ὁ κ. Π. Χρυσῆς 5
» Ν. Θ. Σουλλίδης ἐφέντης 5
» Ἀνανίας Καλλινόγλου ἐφ. 1
» Π. Ἀράπογλου φαρμακοπ. »
» Ἰωάννης Π. Ἐπιβαταῦτος »
» Ν. Εὐσταθίου »
» Ἀθανάσιος Μυλωνόπουλος »
» Σαράντης Χούλης ἐκ Χίου »
Οἱ κ. κ. ἀδελφοὶ Σιρπιλλὰς »

Κοντοσκάλι.

Ὁ Πανος. ἀρχιμ. κ. Ἀγαθόγγελος
Σταμπουλίδης 1
Ὁ ἱερολ. ἱεροδιάκ. κ. Λεόντ. Ξένος »
δ κ. Ι. Μαστοράκης πρωτοψάλτης »
» Περ. Γ. Γαβριηλίδης ἱεροψάλ. »
» Ἀγγ. Χ' Παύλου ἱεροψάλ. »
» Πέτρος Γάκης »
» Ι. Ν. Γαβαλᾶς »
Ὁ Αἰδισ. ἱερεὺς κ. Θεόφιλος Λαμ-
πρίδης 1
Ὁ κ. Ι. Ζαφειριάδης »
» Φ. Γ. Ξηρουδάκης διδάσκ. »
» Γ. Α. Μαυροματάτης »
» Χ. Φωτιᾶδης »
» Γ. Ἀγγελικὸς »

Βλάγκα, Ἐξ Μάρμαρα,

Ὑψωμαθεῖα.

Ὁ Πανოსι. ἀρχιμ. κ. Ἀγαθόνικος 1
» κ. Νεόφυτος »
δ αἰδισ. ἱερεὺς κ. Νικόλαος »
δ ἱεροδιάκονος κ. Θεόκλητος »
δ κ. Ο. Τσολακίδης »
» Γρηγόριος Κωνσταντινίδης »
» Ἀνδρέας Κωφίδης »
» Ι. Γεωργιάδης »
» Βενεδικτὸς Γεωργιάδης »
» Χρῆστος Ἰωαννίδης »
» Δ. Μικῆς »
» Γ. Κ. Παπαδόπουλος »
» Γεώργιος Γαῖτανίδης »

Μακροχώρι.

Ὁ Πανοσιολ. ἀρχιμ. κ. Τιμόθεος 1
δ κ. Δημ. ἐφέντης Βασιλειᾶδης . . . »
» Ι. Πολυζέτης »
» Ν. Σωσίδης »

Γαλατάς.

Ὁ Πανος κ. Λαμασκηνὸς Μοσχό-
πουλος πρόιστ. ἄγ. Νικολάου 3
δ κ. Χρ. Α. Βέλλης 3
» Β. Μυστακίδης 2
» Κ. Γ. Κωνσταντινίδης ἱατρ. 1
» Κλεββούλος Κωκολάτος ἱατρὸς »
» Ἀπόστ. Α. Ἀράπης διευθ. »
» Παναγιώτης Παπαναστασ. »
» Ἰωάννης Ι. Λιμνίδης »
» Μιχ. Σωφρονιάδης Φαρμακ. »
» Σ. Καστοριάδης »
» Α. Τίτος »
» Φώτιος Σπανόπουλος »

Θεραπεῖα, Βογιούκ-δερέ,

Νεοχώρι, Στένν.

† Ὁ Παντερ. ἄγ. Τριψάδος κ. Νι-
κόδημος 1
δ Πανος. ἀρχιμ. κ. Σμάρραδος . . . »
δ Πανος. ἀρχιμ. κ. Βασιλειᾶδης »
δ ἱεροδ. κ. Καλλίνικος »
δ αἰδισμ. ἱερ. κ. Παναγ. Λαμίδης »
δ κ. Σπυρ. Ττακίρης ἱατρὸς »
» Παναγ. Ζώτος »
» Χρῆστος Σαφέλης »
» Ἀλεξάνδρος Ἐμμανουηλίδης 2
» Ν. Κούρτελης »
» Φίλιππος Βιρβιρλίλης »
» Παντολέον Παν. Ζώτος »
» Νικ. Μιχαηλίδης »

Νῆδος Πρωτή.

† Ἡ Α.Θ.Π. δ πρώην Οἰκουμην.
Πατρ. κ. Ἀνθίμος δ Ζ' 10

Ἀντιγόνη.

† Ἡ Α.Θ.Π. δ πρώην Οἰκουμην.
Πατριάρχ. κ. Νεόφυτος δ Η' 10
δ Πανος. Ἀρχιμ. τῆς ἐν ἄγ. Ὁρει
Μ. Βατοπεδ. κ. Χρυσάνθος 5
δ Πανος. Ἀρχιμ. καὶ ἡγούμ. τῆς
ἱερ. Μ. ἄγ. Γεωργίου Κα-
ρίπη κ. Εὐθέσιος 2
δ Πανος ἀρχιμ. κ. Γρηγόριος 2
δ ἱεροδ. κ. Νεόφ. Ἀναστασιάδης . 1
ἡ κυρ. Εὐσταθία Ν. Βασιλειᾶδου . »
δ κ. Π. Γ. Κωνσταντινίδης καθηγ. »
» Ἀνδρ. Ν Η' Κωνσταντίνου »
» Ἰωάννης Χαρισιαῖδης »

Χάλικη.

† Ἡ Α. Μακκρ. δ πρώην Πατρ.
Ἱεροσολύμων κ. Νικόδημος 5

Ὁ κ. Α. Ξανθόπουλος φαρμακοπ. 1
» Γ. Ε. Σεργιαῖδης »
» Π. Θανόπουλος διδάσκαλος »

Ἅγιος Στέφανος.

Ὁ Παν. ἀρχιμαν. κ. Ἀθανάσιος »
δ κ. Γρηγόριος Καρύδης »
» Ἰωάννης Κοριτίδης »
» Γεράσιμος Παυλίδης »

Χάσκιοϊ Κων)πόλεως.

† Ὁ Παν. ἄγ. πρώην Ἐλευθε-
ρουπόλεως κ. Μακάριος 1
Ὁ αἰδ. κ. Ι. Μητσῆκος Ἱερομνήμ. »
δ ἱεροδιάκονος κ. Μιχαήλ »
δ κ. Κωνσταντῖνος Ρηγόπουλος . . . »
» Στέφανος Φιλιππίδης »
» Ν. Αὐγερινὸς διευθυν. σχολ. »
» Μιχαήλ Βασιλείου διδάσκ. »
» Κωνστ. Οἰκονομίδης »
» Ἰσαὰκ Φ. Ἰσαακίδης »
» Β. Μ. Γεωργιάδης Πρωτοψ. »
Ἡ κ. Παρασ. Λασκαρίδου διευθ. 1
ἡ κ. Εὐθαλ. Ταρλίδου διδασκάλισ. »
ἡ ἀξίωτιμος ἐφοροπετροπή 2

Πέραν.

† Ὁ Σεβ. ἄγ. Χαριουπόλεως κ.
Γερμανὸς Καραβηγέλης 3
Ἡ Α. Ἐξοχότ. δ Πρεσβευτῆς
τῆς Ἑλλάδος κ. Ν. Μαυρο-
κορδάτος 20
Ἡ Α. Ε. δ διευθ. τοῦ Ῥωσικοῦ
Ἰνστιτ. κ. Θ. Ουσπένσκις 5
δ Ἑλλ. Φιλολογ. Σύλλογος 10
δ κ. Χρ. Χατζῆ Χρήστου Πρόε-
δρος Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου 3
» Ξεν. Α. Σιδερίδης Ἀντιπρ. 1
» Π. Ἐξακουστός 5
» Ι. Μισαηλίδης 5
» Α. Χρηστίδης ἱατρὸς 2
» Ν. Κωκολάτος ἱατρὸς 1
» Ι Βασματζίδης Γυμνασιάρχ. 3
» Φ. Δημητριάδης καθηγητ. 1
» Σ. Βραχάμης 1
» Δ. Κωνσταντινίδης »
» Θ. Ε. Λαζαρίδης ἱατρὸς »
» Κ. Κρητικίδης »
» Κωνσταντῖνος Κριεζῆς Λι-
μενάρχης Ἑλλ. Προξενείου 2
» Ἀναστάσιος Σιδῶρος καθηγ. . 2
» Ι. Σταυρόπουλος Θάσιος 3
» Δημ. Λασκαρίδης Ῥύτιος 1

Ὁ Πανος, διευθυντής τῆς ἐν Χάλ-	
κῆ Θεολογ. Σχολῆς κ Γερ-	
μανῶς Γρηγορῶς	3
Ὁ ἱεροδιάκονος κ. Βασίλειος . . .	1
ὁ Πανος, ἀρχιμ. κ. Ἰ. Εὐστρατίου	»
ὁ κ. Ξενοφῶν Λαμπριδῆς καθηγ.	»
» Χρ. Ἀνδρουτσῶς	»
» Παντολ. Κομνηνῶς	»
» Γρηγ. Ν. Δημητριάδης	2
» Ἰωάννης Ἀλεξιάδης	1

Πριγκιπός.

Ὁ Παν. Ἱερομ. Ἰωσήφ Ἀντωνίου	1
ὁ κ. Γ. Παπαρρόδου	»
» Κωνστ. Μαρτιτισίδης	»

Χαλκηδών.

† Ἡ Α. Σεβασμ. ὁ Μητροπολίτης	
ἄγιος Χαλκηδόνος κ. Γερμανῶς	5
ὁ κ. Ι. Γ. Ζάμπουλου ἐφεντής .	1
» Π. Δ. Νικολόπουλος	»
» Δ. Ἀθ. Μανολόπουλος	»
» Γ. Παρβενιάδης ἱατρός	»

Παντεῖχι.

Ὁ Πανος, ἀρχιμ. κ. Σωφρόνιος .	1
ὁ κ. Γ. Δογολέτης	»
ἡ ἀξιότιμ. ἐφορία τῶν σχολείων .	2

Ρύδιον (Ἀρετδοῦ).

Ὁ Πανος, ἀρχιμ. κ. Ἀγαθάγγελος	1
ὁ Πανος, ἀρχιμ. κ. Γεώργιος Φά-	
νογλους πρῶστ. ἐκκλ. Καθ.	1
ὁ Οἰκονόμος κ. Νικόλαος Μιχαήλ	»
ὁ αἰδεσιμ. κ. Νικόλαος Κάζηκας .	»
ὁ κ. Γ. Χαραλαμπίδης ἀρχ. ἐπ.	»
» Κωνστ. Καραμασούνης ἱατρ.	»
» Μορφίνης Συμεὼν	»
» Γρηγόριος Βογδατζόγλου . .	»
» Νικ. Χατζῆ Μαλῆς	»
» Γ. Χατζῆ Πετρῆς	»
» Παναῶς Παπαδόπουλος	»
» Ἰ. Κοφιδῶς	»
» Παναγ. Κοντόπουλος	»
» Παναῶς Κουριώτης	»
» Χρηστάκ. Καπετᾶν Ἀνέστη .	»
» Δημ. Κουριώτης	»
» Λάμπρος Λουκᾶ φαρμακοποιός	»
» Γρηγόριος Λασκαρίδης	»
» Χριστοδουλάκης Λασκαρίδης	»
» Παῦλος Παπουσόγλου	»
» Νέστορ Χρυσοστόμου	»
» Γεώργιος Μυριαλῆς	5
» Μιχ. Παπᾶ Νικολ. Μιχαήλ.	1
» Χρῆστος Ἡλία	»
» Περ. Λαζαρίδης φαρμακοποιός	»

Ὁ κ. Θεόδωρος Ἡλία	1
» Ι. Παπαδόπουλος διευθ. Σχολ.	»
» Ἱερολογ. Τιμολέων διδάσκ.	»
» Βασίλειος Καρταλίδης	»
» Ἡλίας Παπαδόπουλος	»
ἡ κ. Πολυζένη Χερουβειμίδου διευθ	»
» Ἄννα Μυρμιρόγλου διδάσκ.	»
» Ἀναστασία Ρουσία	»
ὁ κ. Χρυσόγονος Γραμματόπουλος	»
» Θεοδόσιος Παντοπώλης . . .	»
» Χαραλάμπης Ψωμῶς	»
» Ἀγγελῆς Ι. Τζαρμάδου	»
» Ἀριστείδης Νικήτα	»
» Μιχαήλ Ἡρακλέους	»
Ἡ ἀξιότιμος ἐφορία τῶν σχολείων.	2

Νικομήδεια.

Ἡ Α. Σ. ὁ ἄγ. Νικομηδείας κύρ. Φι-	
λόθεος Βρουένιος	3
ὁ κ. Ἰωάννης Κριστῆς ἱατρός	1
» Σταῦρος Δημητρίου	»
» Νικόλ. Μαυρόπουλος	»
» Ἀλέξανδρος Μαδέλλα	»
» Θεολόγος Ἰωσηφίδης	»
» Κωστῆς Βησσαρίων	»
» Νικολάκης Ι. Ἰατρόπουλος . .	»
» Θεόδωρος Γλαβρῆς	»
» Μιμῆκος Πρεστώς	»
» Ἀλέξανδρος Ι. Ἰατρόπουλος	»
Ἡ ἀξιότιμος ἐφορία τῶν Σχολείων	2

Ἄδᾶ Παζάρι.

Ὁ αἰδ. κ. Παπᾶ Σταῦρος	1
» Παπᾶ Ἰωάννης	»
» Παπᾶ Δαμιανῶς ἱερομ.	»
ὁ κ. Ἀνανίας Κιλιτζογλους . . .	2
» Βασίλειος Α. Κιλιτζογλους	1
» Κ. Πρίγγος ἱατρός	1
» Ι. Βιθυνῶς ἱατρός	1
» Στέφανος Παπαδόπουλος . .	1
» Ἰωάν. Μ. Καλλογρίδης φαρμ.	1
» Ἐμμανουήλ Κριμίτσας	1
» Πέτρος Γκιουλιπαμπσόγλους	1
» Ἀριστείδης Π. Βασιλειάδης .	1
» Διαμαντῆς Κοραῆς	1
» Κλεάνθης Τσελέντης	1
» Ἰ. Ἰακωβίδης	1
» Ὀδυσ. Καλαϊτζόπουλος	1
» Κλέαρχος Τσαουσίδης	1
» Βασίλειος Χ. Σάββα	1
» Σ. Τζελέπης ἐν Δοῦστζε . . .	1
» Θ. Χ. Σάββα Σαββαίδης . . .	1
» Στέφανος Χ Παντελίδης . . .	1
Ἡ ἀξιότιμος ἐφορεία τῶν σχολείων	2

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

- Α'. Οί Φίλιπποι ὑπὸ τὰ Ἑρείπια.
 Β'. Αἱ Χῶραι τοῦ παρελθόντος.
 Γ'. Ἱατρικὴ Ἀρχαιολογία. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς συστάσεως τῶν Νοσοκομείων ἐν τῷ Κόσμῳ.

ΠΡΟΣΕΧΩΣ ΕΚΔΙΔΟΝΤΑΙ

Δ'. Ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ Ἑλλην. λαοῦ ἐν Ἠπειρῷ, Μακεδονίᾳ, Θράκῃ, Βιθυνίᾳ κλπ. μετὰ παραλληλισμῶν καὶ παραπομπῶν εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας, Λατίνους καὶ Βυζαντινοὺς Συγγραφεῖς.

Ε'. Ἡ Νῆσος Θάσος καὶ αἱ Ἀποικίαι αὐτῆς μετὰ Παραρτήματος περὶ τῆς Νήσου Λήμνου.

ς'. Νεάπολις, Χριστούπολις, Καβάλλα.

Ζ'. Ἱατρικὴ Ἀρχαιολογία. Ἡ Γρίπη (Influenza) ἐν Θάσῳ καὶ Περίνθῳ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἱπποκράτους.

Η'. Ἡ Βιθυνία καὶ αἱ πόλεις αὐτῆς κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς σημερινούς χρόνους μετὰ Παραρτήματος περὶ τοῦ ἐν αὐτῇ πύτοχειριασθέντος κ' ἐνταφιασθέντος Ἀννίβα τοῦ Καρχηδονίου.

Τιμᾶται ἀργυρῶν Γροσίων εἴκοσι.